خېلىن كېللېر (ئامېرىكا)

كۆزۈم ئۈچ كۈنلا ئېچىلسا ئىدى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

① تەننىڭ ئەركسىزلىكى نېمىلا دېگەنبىلەن بىر ئەيىب، نۇقسان. تەقدىر پېشانەمدىن، كىشىلەردىن ئاغرىنمىدىم ياكى مەيۈسلەنگەن، بەل قويۇۋەتكەن چاغلىرىم بولمىدى دېيەلمەيمەن. ئەمما، بۇنداق قىلىشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوقلۇقىنى تېخىمۇ ئوبدان بىلىمەن. شۇڭا مەن ھەمىشە ئىمكانقەدەر ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ، كاللامدىن بۇ خىلدىكى ئوي - خىياللارنى چىقىرىۋېتىشكە تىرىشتىم.

② «ئۆزىنى ئۇنتۇش خۇشاللىق دېمەكتۇر». شۇنلاشقا، مەن باشقىلار كۆزى بىلەن كۆرگەن نۇر — يورۇقلۇقنى مېنىڭ قۇياشىم دەپ، باشقىلار قۇلىقى بىلەن ئاڭلىغان مۇزىكىنى مېنىڭ كۈيۈم دەپ، باشقىلارنىڭ لېۋىدە جىلۋە قىلىنان تەبەسسۇمنى مېنىڭ خۇشاللىقىم دەپ بىلىپ كەلدىم.

③ تېنىم ئۆزئەركىنى يوقاتقىنى بىلەن يۈرىكىم ئەركىن سوقتى.

④ خېلىن كېللېر ئىنسانلارنىڭ مەڭگۈلۈك ئىنسانلار.

ISBN 7-228-09198-1
9 787228 091980 >

مۇنىرە قۇربان

مۇنىرە قۇربان

قاراڭغۇلۇقتا يورۇقلۇق ئىزدەش ماڭا بۇ دۇنيانى كۆرۈش ئۈمىدىنى بەخش ئەتتى

20 - ئەسىردە كارامەت بىر ھايات ئىگىسى تەڭداشسىز باتۇرلۇقى بىلەن دۇنيانى لەرزىگە سالدى. ئۇ بولسىمۇ، ئۆزى قاراڭغۇلۇقتا ياشاپ تۇرۇپ ئىنسانىيەتكە يورۇقلۇق بەخش ئەتكەن، ھاياتىنىڭ سەكسەن سەككىز باھار، كۆزىنىڭ سەكسەن يەتتە يىلىنى يورۇق دۇنيانى كۆرەلمەي، ھېچبىر ئاۋازنى ئاڭلىيالماي، بىر ئېغىز سۆز قىلالماي زۇلمەتتە، غېرىبلىق ۋە ھەسرەت - نادامەتتە ئۆتكۈزگەن ئاجىزە خېلېن كېللېر.

ھالبۇكى، مۇشۇنداق قارىغۇ، گاس - گاچا ھالەتتە ياشىغان بۇ ئايال خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دېكلىف ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەن، پۈتۈن ھاياتىنى، كۈچ - قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلىپ نۇرغۇن جايلارغا بېرىپ كۆپلىگەن خەير - ساخاۋەت ئورگانلىرىنى بەرپا قىلىپ مېيىپلارغا بەخت يارىتىپ بەرگەن، شۇ تۈپەيلى ئامېرىكىدا چىقىدىغان «دەۋر ھەپتىلىك ژۇرنىلى» تەرىپىدىن 20 - ئەسىردىكى ئامېرىكا بويىچە ئون كاتتا قەھرىمان مەبۇد بولۇپ باھالانغان.

خېلېن بۇ مۆجىزىنى يارىتىشتا پۈتۈنلەي ئېگىلمەس - سۇنماس روھىغا تايانغان. ئۇ ھاياتىدا تۇرمۇشنىڭ تۇرلۇك خىرىسىنى، جاپا - مۇشەققەتلىرىنى باتۇرلۇق بىلەن قوبۇل قىلىپ، دۇنياغا مۇھەببەت نەزىرى بىلەن قاراپ، بارلىق قىيىنچىلىقلارغا ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان دەرىجىدىكى قەيسەزلىك بىلەن يۈزلىنىپ، قاراڭغۇلۇق ئىچىدە يورۇقلۇققا ئېرىشكەن، ئاخىرىدا يەنە مېھىر - شەپقەت قولىنى پۈتۈن دۇنياغا سۇنغان.

خېلىن كېللېر (ئامېرىكا)

كۆزۈم ئوچ كۈنلا ئېچىلسا ئىدى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

假如给我三天光明/(美)凯勒著;玛丽亚·买买提明译.—乌鲁木齐:新疆人民出版社,2005.2
ISBN 7—228—09198—I

Ⅰ.假… Ⅱ.①凯… ②玛… Ⅲ.散文—作品集—美国—现代—维吾尔语(中国少数民族语言)
Ⅳ.1712.65

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2004)第 138144 号

责任编辑: 帕提古丽·米吉提
责任校对: 阿斯亚·艾合买提
封面设计: 艾克拜尔·萨力

假如给我三天光明
作者:海伦·凯勒
译者:玛丽亚·买买提依明

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮编:830001)
新疆新华书店发行
新疆宏图印务有限责任公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 15 印张 2 插页
2005 年 2 月第 1 版 2005 年 2 月第 1 次印刷
印数:1—3000

ISBN 7—228—09198—I 定价: 22.00 元

كىرىش سۆز

تۇغۇلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان ھايات مۇساپەمنى ئەسلەپ تەرجىمىھال يېزىپ چىقىشتىن خېلىلا بىئارام بولدۇم. چۈنكى، باللىق ھاياتىمنى چۈمكۈالغان قارا پەردىنى ئاچايمۇ، ئاچمايمۇ دەپ كۆپ ئىككىلەندىم.

دەرۋەقە، تەرجىمىھال يېزىش قىيىن بىر ئىش. ھالبۇكى، باللىق دەۋرىمنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىگە ئۇزاق ۋاقىت بولغانلىقىتىن، باللىقىمدىكى قايسى ئىشلارنىڭ بولغان ئىشلار، قايسىلىرىنىڭ مېنىڭ خىيالىم، تەسەۋۋۇرۇم ئىكەنلىكىنى ئۆزۈممۇ ئېنىق پەرق ئېتەلمەيتتىم. بىراق، خاتىرەمدە قالغان، بولۇپ ئۆتكەن بەزى ئىشلار پارچە - پۇرات، ئۇششاق - چۈششەك بولسىمۇ، كىشىلىك تۇرمۇشۇمغا ئۇنداق ياكى مۇنداق تەسىر كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈنمىكىن، پات - پات كاللامدا گويا يېڭىلا بولغاندەك ناھايىتى روشەن زاھىر بولىدۇ. ئۇزۇن ۋە تۇتۇرۇقسىز، زېرىكىشلىك بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، مەن تەرجىمىھالىمدا ھاياتىمدىكى ئەڭ قىزىقارلىق ۋە بەكرەك قىممىتى بار بەزى ۋەقەلەرنى بايان قىلماقچىمەن.

خېلېن كېللېر

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب قەلب كۆزىنى ئېچىش..... 1

يورۇقلۇق ۋە ئاۋاز 3
بالىلىق دەۋرىمدىكى خاتىرىلەر..... 10
مېھىر بۆشۈكى 17
ئۇمىد 20
يېڭى ھايات بەخش ئەتكۈچى 25
تەبىئەتكە يېقىنلىشىش..... 30
«سۆيگۈ - مېھىر» نىڭ مەنىسىنى چۈشىنىش 35
خۇشاللىق ۋە ھەيرانلىق 40
مىلاد بايرىمى 49
بوستون سەپىرى 52
دېڭىزنى باغاشلاش 57
كۆزنى تاغ ئارىسىدا ئۆتكۈزۈش 60

ئىككىنچى باب ئىشەنچ ۋە ئۇمىد 67

پاك دۇنيا 69
سۆزلەشنى ئۆگىنىش 72
«قىراۋ شاھى» ۋەقەسى 79
خەلقئارا كۆرگەزمە 92
ئوقۇش 96
ئىشەنچ ۋە ئۇمىد..... 99

كامبرىج قىزلار مەكتىپى 103
ئوڭۇشسىز شارائىتنى يېڭىش 110
ئوقۇشقا كىرىش 117
ئىدىيىۋى ئۇتۇپىيە 128
تۇرمۇشنىڭ پەيزىنى سۈرۈش 144
ماڭا نۇر دەستىسى سۈنغان قوللار 158

ئۇچىنچى باب قاراڭغۇلۇق ۋە ئۇنسىزلىقنىڭ ئىلكىدىن چىقىش 171

ئالىي مەكتەپ ھاياتىم 173
مارك تۇۋېن بىلەن ئۇچرىشىش 194
يېڭىلگىنىگە تەن بەرمەيدىغانلار 205
غەيرەت بىلەن مۇنبەرگە چىقىپ سۆزلەش 216
دوكتور ھېلىنى ياد ئېتىمەن 220
ئۇرۇشقا قارشى داغدۇغىلىق ھەرىكەت 234
كىنوغا چىقىش 245
سېرىك ئۆمىكىدىكى ھايات 255
مېھرىبان ئاپامنىڭ ۋاپاتى 259
كۇتۇلمىگەن خۇشاللىق 268
قاراڭغۇلۇق ۋە ئۇنسىزلىقنىڭ ئىلكىدىن چىقىش 276

تۆتىنچى باب شىپالىق يامغۇر 297

يۇرتىدىن ئايرىلىش 299
ياخشى كۈنلەر 311
كومېتا (قۇيرۇقلۇق يۇلتۇز) 316
قۇتقۇزۇش ئورنى 329

مەن ئوقۇيمەن 338
ئىككىنچى پۇرسەت 350
مەكتەپ نامىغا داغ تەككۈزۈش 362
ياشلىق باھار 372
يورۇقلۇق بولمىغان دۇنيا 384
كىچىك زالىم 394
ناشتىدىكى جەڭ 403
ئايرىم مەشىق قىلدۇرۇش 412
سۇ... سۇ... سۇ... 420
يېزىق ئۆگىنىش 426
تۇرمۇش تەسىراتلىرى 431
بوگىنىس ئەمالار مەكتىپى 441
ئاققان سۇدەك ئۆتكەن ھايات 446

بەشىنچى باب كۆزۈم ئېگىر ئۇچ كۈنلا ئېچىلسا ئىدى 451

بىرىنچى كۈنى 457
ئىككىنچى كۈنى 462
ئۇچىنچى كۈنى 468

بىرىنچى باب

قەلب كۆزىنى ئېچىش

كۆزۈمنى ئاچقىنىمدا، ئۆزۈمنىڭ ھېچ نەرسىنى كۆرەلمەي، زۇلمەت ـ قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئۇرغانلىقىمنى سەزگىنىمدە، گويا قاباھەتلىك چۈش كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەن ئادەمدەك پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى قاتتىق قورقۇنچ، ئېيتقۇسىز قايغۇ ـ ھەسرەت ئىلكىگە ئالدى. بۇ خىل ھېسسىياتنى مەن پۈتكۈل ھاياتىمدا زادىلا ئۇنتۇپ كېتەلمىدىم.

يورۇقلۇق ۋە ئاۋاز

مەن 1880 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ئامېرىكىنىڭ جەنۇبىدىكى ئالاباما شتاتىنىڭ تۇسكۇمبىيە دېگەن بازىرىدا تۇغۇلدۇم.

ئاتا جەمەت ئەجدادىمىز شۆھرەتسىزلىكتىن كۆچمەن بولۇپ كەلگەن ئامېرىكىنىڭ مارىلاند شتاتىدا ئولتۇراقلاشقانىكەن: ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان بىر ئىش شۇكى، ئەجدادىمىز دىن بىرى گاس ـ گاچىلارنى تەربىيىلەش مۇتەخەسسىسى بولغانىكەن.

ئۇنىڭ ئەۋلادىدىن مەندەك ھەم قارىغۇ، ھەم گاس، ھەم گاچا بىرى چىقىپ قالارىنى كىممۇ ئويلىغان دەيسىز؟ بۇ ئىش خىيالىمغا كەلسىلا، توۋا، تەقدىر ـ قىسمەتنى ئەجەبمۇ بىلگىلى بولمايدىكەن ـ ھە! دەپ قاتتىق ھەسرەت چېكىمەن.

ئەجدادىمىز ئالاباما شتاتىنىڭ تۇسكۇمبىيە بازىرىدىن يەر ـ زېمىن سېتىۋالغاندىن كېيىن، پۈتكۈل جەمەتىمىز مۇشۇ يەرگە ئولتۇراقلاشقانىكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ چاغدا بۇ يەر بەك چەتتە بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇۋىمىز ھەر يىلى ئۆيگە ۋە دېھقانچىلىق مەيدانىغا كېرەكلىك نەرسە ـ كېرەكلەرنى ـ دېھقانچىلىق

سايمانلىرى، ئوغۇت، ئۇرۇق قاتارلىق نەرسىلەرنى ئالايىتەن ئاتـ
لىق بېرىپ تۇسكۇمبىيە بازىرىدىن 760 ئىنگلىز چاقىرىم يىراقـ
لىقتىكى فىلادېلفىيىدىن سېتىۋېلىپ كېلەتتىكەن. بۇنىڭ ھەر
قېتىم فىلادېلفىيىگە بېرىپ كەلگۈچە ئارىلىقتا غەرىبنىڭ يول
بويىدىكى مەنزىرىلىرىگە سەپەردە ئۇچراشقان ئادەملەر ۋە ئىشلار،
نەرسىلەر ناھايىتى جانلىق تەسۋىرلەنگەن خەتلەرنى يېزىپ ئائىلـ
ىدىكىلەرنى خاتىرجەم قىلىدىكەن. ئائىلىمىزدىكىلەر تا ھازىرغىچە
بۇنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن ئاشۇ مەكتۇپلارنى ئوقۇشنى ياختىش
كۆرىدۇ، گويا ئاجايىپ - غارايىپ سەرگۈزەشتىگە تولغان رومانـ
نى ئوقۇغاندەك بولۇشىدۇ.

دادام ئارتور كېللېر جەنۇب - شىمال ئۇرۇشى ۋاقتىدا
جەنۇب ئارمىيىسىدە كاپىتان بولغانىكەن. ئاپام كېتى ئادامىس
دادامنىڭ ئىككىنچى ئايالى بولۇپ، دادامدىن خېلىلا كىچىك
ئىدى.

مەن كىچىل بولۇپ قېلىپ كۆرۈش، ئاڭلاش سەزگۈمنى
يوقىتىپ قويۇشتىن ئىلگىرى، ئۆيىمىز ناھايىتى كىچىك بولۇپ،
چاسا كەلگەن چوڭ بىر ئۆي، خىزمەتكارلار تۇرىدىغان كىچىك
بىرلا ئېغىز ئۆيىمىز بار ئىكەن. ئۇ چاغلاردا جەنۇبتا لازىم بولۇپ
قالسا ئىشلىتەرمىز، دەپ ئۆينىڭ يېنىغىلا بىرەر ئېغىز ئۆي
سېلىۋېلىش ئادەت بولۇپ كەتكەنىكەن. شۇڭا، جەنۇب - شىمال
ئۇرۇشىدىن كېيىن دادامۇ شۇنداق بىر ئۆي سېلىۋالغانىكەن.
دادام ئاپام بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن مۇشۇ ئۆيدە ئولتۇرۇپتۇ.
ئۆزۈم باراڭلىرى، ئەترگۈل، ئۇچقاتلار بىلەن ئورالغان بۇ كـ
چىك ئۆي يىراقتىن گويا شاخ - شۇمبىلار بىلەن ياسالغان
باراڭدەك كۆرۈنەتتى.

چاققانغىنا بالكونۇمۇ سېرىق ئەترگۈل، جەنۇبنىڭ پالما مەـ
رىزى قاتارلىق گۈللەر ئارىسىدا بولۇپ، بۇ يەر بىرتوغرام ۋە
ھەسەل ھەرىلىرىنىڭ ئارامبەخش ماكانى ئىدى.

بوۋام مومامنىڭ ئۆيىنمۇ ئەترگۈللۈك راۋانمىزغا يېقىنلا
يەردە ئىدى. ئۆيىمىز قويۇق دەل - دەرەخ، ئۇچقاتلار ئارىسىدا
بولغانلىقى ئۈچۈن، قولۇم - قوشنىلىرىمىز ئۆيىمىزنى «يېشىل
ماكان» دەپ ئاتىشاتتى. مانا بۇ بالىلىق دەۋرىمدىكى جەننىتىم.

ئائىلە ئوقۇتقۇچىم سۇللىۋان خېنىم كېلىشتىن ئىلگىرى،
مەن پالما مەرىزى ۋە دەرەخلەرگە تايىنىپ ئاستا مېڭىپ ھويلىغا
چىقىپ، پۇراش سەزگۈم بىلەن يېڭى ئېچىلغان بۇكسۇس ۋە پىياز
گۈللەرنى تېپىپ خۇش ھىدىنى پۇراپ ھۇزۇرلىناتتىم.

كۆڭلۈم پەرىشان بولۇپ قالغان بەزى چاغلاردىمۇ ئۆزۈم
يالغۇز مۇشۇ يەرگە كېلىپ ئۆزۈمگە تەسەللى ئىزدەيتتىم. ئوتتەك
قىزىپ كەتكەن يۈزۈمنى سالقىن، ئارامبەخش يوپۇرماقـ
لار ۋە ئوت - چۆپلەر ئارىسىغا تىقىۋېلىپ، بىئارام بولغان
كۆڭلۈمنى تىنچلاندۇراتتىم.

يېشىللىققا پۈركەنگەن بۇ ھويلا - ئارام جانغا ھۇزۇر بېغىشـ
لاپ، كۆڭۈلنى چاغ قىلاتتى. بۇ يەردە يەر بېغىرلاپ ئۆسىدىغان
پىلەكلىك ئۆسۈملۈكلەر، يەسىمەن ۋە ئىنتايىن كەم ئۇچرايدىغان
كېپىنەك نېلۇپەر دەپ ئاتىلىدىغان بىر گۈل بار ئىدى. بەكمۇ
مەززىلىك پۇرايدىغان بۇ گۈلنىڭ تېزلا تۆكۈلۈپ كېتىدىغان بەرـ
گى كېپىنەكنىڭ قاناتلىرىغا ئوخشايدىغان بولغانلىقى ئۈچۈن كېـ
پىنەك نېلۇپەر دەپ ئاتالغان. شۇنداقتىمۇ گۈللەرنىڭ سەر خـ
لى، ئەڭ چىرايلىقى يەنىلا ئەترگۈل ھېسابلىنىدۇ. جەنۇبتىكى
ئۆيىمىزدە بار بۇنداق پىلەكلىك ئەترگۈللەر شىمالنىڭ گۈلزارـ
لىقلىرىدا تولىمۇ كەم ئۇچرايدۇ. چۈنكى، بۇ خىل ئەترگۈل
پىلەك تارتىپ، غۇچچىدە ئېچىلىپ بالكوندىن پەسكە ساڭگىلاپ
تۇرىدۇ. پۇرىقى بەكمۇ خۇش ھىد. ھەر كۈنى سەھەردە، شەبنەم
قۇرۇپ كەتمەستە ئۈنى تۈتىدىغان بولسىڭىز، شۇنچىلىك سىلىق،
يۇمران، پاكىزكى، ئىختىيارسىز سۆيۈنۈپ، يايراپ كېتىسىز.
بۇنداق چاغلاردا، مەن ئىختىيارسىز، بەلكىم تەڭرىنىڭ قۇدرىتى

بىلەن گۈللۈككە پارلاق نۇر چېچىپ تۇرغان قۇياش نۇرىمۇ مۇ-
شۇنداق بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلايمەن.

ھاياتىمنىڭ دەسلەپكى مەزگىلى، يەنى يورۇق دۇنياغا كۆز
ئېچىشىم ئاددىي ۋە ئادەتتىكىچە بولۇپ، ئائىلىمىزدىكىلەر تۇنجى
پەرزەنتنى تۇغۇلغان ئائىلىلەرگە ئوخشاشلا شادلانغانىكەن. ئەمما،
تۇنجى بالىغا (ماڭا) ئىسىم قويۇشقا كەلگەندە ھەممە ئادەم جىق
باش قاتۇرۇپتۇ، كۆپ تالاش - تارتىشلار بوپتۇ. چۈنكى، ھەممىلا
ئادەم ئۆزى تاپقان ئىسمىنى بەكمۇ خاسىيەتلىك، ياخشى دەپ
قارايدىكەن. دادامنىڭ بەكمۇ ھۆرمەتكە سازاۋەر ئەجدادىنىڭ نامى-
نى ئۆچۈرمەي ماڭا «مېدىر كامپىل» دېگەن ئىسمىنى قويغۇسى
بار ئىكەن. ئاپام بولسا ئاپىسىنىڭ ئىسمىنى قويۇپ مېنى «خې-
لىمەن ئاپرىت» دەيلى دەپتۇ. كۆپچىلىك قايتا - قايتا ئويلىشىپ
ئاپامنىڭ ئارزۇسى بويىچە ماڭا ئاپامنىڭ ئاپىسىنىڭ، مومامنىڭ
ئىسمىنى قويۇپتۇ.

ئىسىم قويۇش ئىشى شۇ تەرىقىدە تاماملانغاندىن كېيىن،
كۆپچىلىكنىڭ مېنى چېركاۋغا ئاپىرىپ باپتىس قىلدۇرۇش ئىشى
بىلەن پاييېتەك بوپتۇ. ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتكەن دادام
چېركاۋغا بارغۇچە يولدا ئىسمىمنى ئۇنتۇپ قاپتۇ. ياستىر ئۇنىڭ-
دىن: «بوۋاقنىڭ ئىسمى نېمە؟» دەپ سورىغاندا، جىددىيلە-
شىپ، ھاياجانلىنىپ كەتكەن دادام ئىتتىكلا: «خېلىمەن ئادامىس»
دەۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىسمىم مومامنىڭ ئىسمى بولغان
«خېلىمەن ئاپرىت» بولماي «خېلىمەن ئادامىس» بولۇپ قاپتۇ.

ئۆيدىكىلەرنىڭ دەپ بەرگەنلىرىدىن ئۇقتۇمكى، بوۋاق ۋاق-
تىمدا مەن بەك چېچەن، ئالاھىدە مىجەزلىك بولۇپ، ھەممىلا
نەمىگە بەك قىزىقىدىكەنمەن. ئىنتايىن قەيسەر، چىدامليق،
چوڭلارنىڭ قىلغانلىرىنى دوراشقا ئىنتىلىپ تۇرىدىكەنمەن.
شۇڭلاشقىمىكىن، ئالتە ئايلىق بولۇپلا «چاي»، «ياخشىمۇسىز»
دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ ھەممە ئادەمنىڭ مەسلىكىنى كەلتۇر-

گەنىكەنمەن. ھەتتا «سۇ» دېگەن سۆزنىمۇ بىر ياشقا كىرمەي
تۇرۇپلا دېيەلمىگەنىكەنمەن. كېسەل بولۇپ ساقايغاندىن كېيىن
نۇرغۇن سۆزلەرنى قىلىشنى ئۇنتۇپ قالغان بولساممۇ، «سۇ»
دېگەن سۆزنى ھازىرغىچە ئۇنتۇپ قالمىدىم.

ئۆيدىكىلەر يەنە مېنىڭ بىر ياشقا كىرىپلا ئايىغىم چىققانلى-
قىنى ماڭا ئېيتقانىدى. بىر كۈنى ئاپام مېنى يۇيۇندۇرۇپ بولۇپ
تىزىدا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. مەن توساتتىن ئەينەكتەك پارقىراق پولدا
جىلۋە قىلىۋاتقان دەرەخنىڭ شولىسىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئاپامـ
نىڭ تىزىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ تايتاڭلاپ بىر قەدەم - بىر
قەدەمدىن مېڭىپ بېرىپ دەرەخ شولىسىنى دەسسەپ -
دەسسىگەنىكەنمەن.

ھەش - پەش دېگۈچە ئاجايىپ گۈزەل ئۇچ پەسىل - ئىللىق
قۇياش نۇرىدا ئۇچار - قاناتلار خەندان ئۇرۇپ نەغمە قىلىپ، شوخ
ئۇسسۇلغا چۈشكەن، كائىناتنى يېقىملىق ناخشا ساداسى قاپلىغان
گۈزەل باھار، ھەممىلا جايىنى مېۋە - چېۋە، ئەتىرگۈلەر قاپلە-
غان كۆركەم ياز پەسلى، ئوت - چۆپلەر سارغىيىپ، يوپۇرماقلار
قىزىل تۈس ئالغان كەچ كۈز ئۆتۈپ كەتتى. مانا بۇلار پىلتىڭلاپ
يۇرگەن، گەپلەرنى يېرىم - يارتا قىلىپ ئائىلىدىكىلەرنىڭ ئىچـ
نى كۆيدۈرۈپ يۇرگەن بىر بالىنىڭ ۋۇجۇدىدا قالغان ياخشى
ئەستىلىك.

ياخشى كۈن ئۇزۇنغا بارماس، دېگەندەك بەختسىيار چاغلارنىڭ
ئۆمرى بەكمۇ قىسقا بولىدىكەن. مەن تۇغۇلۇپ ئىككىنچى يىلى
ئىككىنچى ئاي تولىمۇ قورقۇنچلۇق ئاي بوپتۇ. مەن تۇيۇقسىز
ئاغرىپ قېزىتىپ كېتىپتىمەن. بۇلبۇللارخەندان ئۇرۇپ سايرە-
غان، خۇش پۇراق گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلغان گۈزەل باھار
كۈنلىرىنى مەن ئېغىر ئاغرىق، قاتتىق قىزىتما قويىنىدا ئۆتكۈ-
زۈپتىمەن. دوختۇرلار كېسىلىمگە جىددىي خاراكتېرلىك ئاشقا-
زانغا قان تولۇش ۋە مېڭىمگە قان تولۇش كېسىلى دەپ دىئاگنوز

قويۇپتۇ ھەمدە بۇ كېسەلگە داۋا يوقلۇقى، مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئەمما، بىر ئەتىگەنلىكى قىزىتمام تۇيۇقسىز قايتىپتۇ. بۇنداق مۆجىزىدىن ئائىلىدىكىلەرنىڭ قانچىلىك ھەيران بولغانلىقى ۋە شادلانغانلىقىنى تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدىكەن. بىراق، بۇ قېتىمقى قاتتىق قىزىتما تۇپەيلى مەن كۆرۈش ۋە ئاڭلاش ئىقتىدارىمدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم بولۇپ، يېڭىلا تۇغۇلغان بوۋاقتەك بولۇپ قاپتىمەن. ھالبۇكى، بۇنى ئائىلەمدىكىلەر، دوختۇرلار پەقەتلا بىلمەپتۇ.

شۇ قېتىمقى قاتتىق ئاغرىغىنىم ھېلىمۇ خىرە يادىمدا بار. قاتتىق قىزىتىپ ھوشۇمنى بىلىپ - بىلمەي ياتقىنىمدا، ئاپامنىڭ سىلىق پەپىلەپ تەسەللىي بېرىشلىرى مېنىڭ قورقۇنچ ۋە ئاغرىق ئازابىنى باتۇرلۇق بىلەن يېڭىشىمگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەنىدى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، قىزىتمام قايتقاندىن كېيىن، كۆزۈم قۇرغاقلىشىپ، ئوتتەك قىزىپ، ئاغرىپ نۇردىن قورقىدىغان بولۇپ قالغاچقا، مەن ئىلگىرى ياخشى كۆرىدىغان قۇياش نۇرىدىن قېچىپ تامغا قارىۋالىدىغان ياكى بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردا تۇگۇلۇپ ئولتۇرۇۋالىدىغان بولۇپ قالغانىدىم. كېيىن كۆرۈش قۇۋۋىتىم بارا - بارا ئاجىزلاپ، قۇياش نۇرىنى ئاستا - ئاستا سەزمەس بولۇپ قالدىم.

كۆزۈمنى ئاچقىنىمدا، ئۆزۈمنىڭ ھېچ نەرسىنى كۆرەلمەي زۇلمەت - قاراڭغۇلۇق ئىچىدە تۇرغانلىقىمنى سەزگىنىمدە گويا قاباھەتلىك چۈش كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەن ئادەمدەك پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى قاتتىق قورقۇنچ، ئېيتقۇسىز قايغۇ - ھەسرەت ئىلكىگە ئالدى. بۇ خىل ھېسسىياتنى مەن پۈتكۈل ھاياتىمدا زادىلا ئۇنتۇپ كېتەلمىدىم.

كۆرۈش ۋە ئاڭلاش ئىقتىدارىمنى يوقاتقاندىن كېيىن، مەن تەدرىجىي يوسۇندا بۇرۇنقى ئىشلارنى ئۇنتۇپ كەتتىم. تاكى ئائىلە ئوقۇتقۇچىم سۇللىۋان خېنىم كەلگەنگە قەدەر ئۇنسىز، قاپقاراڭغۇ

بىر دۇنياغا مەنسۇپ بولۇپ قالدىم.

ئۇ كېلىپ مېنى دۇنياغا ئۈمىد بىلەن قارايدىغان قىلدى. قەلبىم يۇكىنى يېنىكلەتتى. قەلب كۆزۈمنى ئاچتى، يۈرىكىمگە ھايات ئۇچقۇنىنى چاچتى.

مەن گەرچە يورۇقلۇق، نۇر، ئاۋازدىن ئون توققۇز ئايلا بەھرىمەن بولالىغان بولساممۇ، كەڭرى، يېشىلزار قورۇ - جايلار، سۈپسۈزۈك كۆك ئاسمان، ياپيېشىل ئوت - چۆپلەر، گۈزەللىكتە بىر - بىرىدىن قېلىشمايدىغان خۇش پۇراق گۈللەر ھېلىمۇ ئېسىمدە ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ. ھاياتلىقنىڭ مانا بۇ ئازغىنا قەترىلىرى قەلبىمگە مۆھۈر بولۇپ بېسىلىپ، يۈرىكىمدىن مەڭگۈلۈك ئورۇن ئالدى.

بالىلىق دەۋرىمدىن مەنده پارچە - پۈرات خاتىرىلا قالدى. يورۇقلۇق، ئاۋاز - تىۋىش بولمىغان زۇلمەتلىك دۇنيارىم يادىمغا كەلسىلا، شۇ پارچە - پۈرات تەسىراتلار كۆڭۈل ئىكرانىمدا ناھايىتى ئوچۇق زاھىر بولىدۇ.

بالىلىق دەۋرىمدىكى خاتىرىلەر

ئاغرىپ ساقايغاندىن كېيىنكى بىر نەچچە ئاي ئىچىدىكى ئىشلارنى ئاساسەن ئەسلىيەلمەيمەن. پەقەت دائىم ئاپامنىڭ قۇچىقىدا ئولتۇرغانلىرىم ياكى ئاپامنىڭ كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى چىڭ تۇتۇپ، ئاپام بىلەن تەڭ ئۈيان - بۇيان مېڭىپ يۈرگەنلىرىم خىرە - شىرە ئېسىمده.

مەن بارا - بارا ئۇنى - بۇنى تۇتۇپ، سىلاپ يۈرۈپ ھەرخىل نەرسىلەرنىڭ نېمىگە ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى پەرق ئېتەلەيدىغان، كىشىلەرنىڭ قىلغان ھەرىكەتلىرى، چىراي ئىپادىسىنى قىياس قىلىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلەيدىغان، ئويلىغان ۋە قىلماقچى بولغانلىرىمنى ئىپادىلىيەلەيدىغان بولدۇم. مەن باشقىلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇشقا تەشنا ئىدىم. شۇڭا، بەزى ئاددىي ھەرىكەتلەرنى قىلىدىغان، يەنى «ياق» دېگەننى باش چايقاش، «ماقۇل، ھەئە» دېگەننى باش لىڭشىتىش بىلەن، باشقىلارنى ئۆزۈمگە تارتىش ئارقىلىق «كېلە» دېگەننى، ئىتتىرىش ئارقىلىق «كەت» دېگەننى ئىپادىلەيدىغان بولدۇم. بولكا يېگۈم كەلگەن چاغدا مەن بولكا كېسىش، ئۈستىگە قايماق، سېرىقماي سۈركەشنى ھەرىكەت بىلەن بىلدۈرەتتىم. توڭلاپ كەتتىم دېمەكچى بولسام، بوينۇمنى ئىچىمگە تىقىپ تىترىگەن ھالەتنى ئىپادىلەيتتىم.

ئاپامۇ تۇرلۇك ھەرىكەتلەرنى قىلىش ئارقىلىق دېمەكچى بولغانلىرىنى ماڭا ئۇقتۇرۇشقا تىرىشاتتى. راستىنى ئېيتسام، ئاپامنىڭ مېھىر - مۇھەببىتى، ئەقىل پاراسىتى ئارقىلىقلا مەن ئاشۇ ئۇزۇن ۋاقىتلىق قاراڭغۇلۇقتا ئاز تولا يورۇقلۇققا ئىگە بولدۇم.

تۇرمۇشتىكى بەزى ئىشلارنى مەن بارا - بارا چۈشىنىۋالدىم. بەش ياشقا كىرگەن چاغلىرىمدا يۈيۈلغان كىرلەرنى قاتلاپ جايىغا قويۇشتى، يۇغۇزۇپ ئەكەلگەن كىيىملەرنى تۇرلەرگە ئايرىشنى، ئۆزۈمنىڭ كىيىملىرىمنى پەرقلەندۈرۈشنى ئۆگىنىۋالدىم. ئاپام بىلەن ھاماماچىنىڭ ياسىنىچ - تازىنىشلىرىدىن ئۇلارنىڭ سىرتقا چىقىدىغانلىقىنى، بىلىپ ئەگىشىدىغان بولدۇم. ئۆيگە ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - يارەنلەر كەلسە، مېنى چاقىرىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشتۈرەتتى. ئۇلار ماڭغاندا، مەن قول پۇلاڭلىتىپ ئۇزىتىپ قوياتتىم. شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ بۇ خىل قول ئىشارىتىنىڭ مەنىسىنى ئاز - تولا بىلىۋالدىم.

بىر قېتىم ئۆيىمىزگە كاتتا، ئەرلىز مېھمانلار كەلگىنى ئېسىمده. ئىشىكنىڭ ئېچىلىپ - يېپىلىشىدىن ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلدىم - ده، ھېچكىم دىققەت قىلمىغان پەيتتىن پايدىلىنىپ ئاپامنىڭ ئۆيىگە كىرىدىم - ده، ئاپامنى دوراپ ئەينەكنىڭ قارىغۇ چېچىمغا ماي سۈرتتۈم، يۈزۈمگە ئۇپا ئەڭلىك سۈرتتۈم. چۈمبەلنى چېچىمغا چازا بىلەن قىستۇرۇپ يۈزۈمگە چۈشۈرۈۋالدىم. ئاندىن كەينى، يوغان كۆڭلەكتىن بىرنى تېپىپ كىيىپ كۆلكىلىك قىياپەتكە كىرگەندىن كېيىن، پەسكە چۈشۈپ، مېھمان كۈتۈش ئىشلىرىغا يارەملەشتىم.

ئۆزۈمنىڭ باشقىلارغا ئوخشىمايدىغانلىقىمنى قاچانلاردا بىلىۋالغانلىقىمنى ئانچە ئۇقۇپ كەتمەيمەن. بۇ چوقۇم سۇللىۋان مۇئەللىم كېلىشتىن بۇرۇنقى ئىش. شۇ چاغدا مەن ئاپام ۋە

دوستلىرىمنىڭ گەپنى ماڭا ئوخشاش قول ئىشارىتى بىلەن ئەمەس، ئېغىزى بىلەن قىلىۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن سۆزلەۋاتقانلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىۋېلىپ، ئۇلارنىڭ ئېغزىنى (گەپ قىلىۋاتقاندا) تۇتۇپ، سىلاپ باقتىم، لېكىن نېمىلەر دېگەنلىكىنى زادىلا ئۇقالمىدىم - دە، ئۇلار بىلەن سۆزلەشمەكچى بولۇپ، بار كۈچۈم بىلەن پۇت - قولۇمنى ھەرىكەتلەندۈردۈم، ئېغزىمنى مىدىرلاتتىم. لېكىن، ئۇلاردا ئازراقمۇ ئىنكاس بولمىدى. بۇنىڭدىن قاتتىق ئاچچىقىم كېلىپ يەرلەرنى تېپىپ، ئاۋازىم چىقمىسىمۇ ۋارقىراپ، چالۋاقاپ تازا غەلۋە قىلدىم، ھېرىپ ھالىمدىن كەتكۈچە توختىمىدىم.

كۆڭلۈمدە بۇنداق قىلمىسام بولاتتى، دەپ ئويلىسامۇ، مەن ھەمىشە يوقىلاڭ ئىشلار ئۈچۈن يولسىزلىق بىلەن غەلۋە قىلاتتىم. قىلدىن قىيىق كەتسە چېچىلىپ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالمايلا قالاتتىم. مەسىلەن، ئاغرىتىدىغانلىقىمنى بىلىپ تۇرساممۇ بالا باققۇچى ئىرانى دائىم قاتتىق تېپەتتىم. ئىش ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن بولسا پۇشايمان قىلاتتىم. لېكىن، كۆڭلۈمگە ياقمايدىغان ئىشلار بولۇپ قالسا يەنە ساراڭلىقىم تۇتاتتى - دە، كۆزۈمگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى.

زۇلمەت ئىچىدىكى ئاشۇ بالىلىق چاغلىرىمدا، مېنىڭ ئەتىگەن - ئاخشاملىرى بىللە بولىدىغان ئىككىلا دوستۇم بار بولۇپ، بىرى ئاشپەزنىڭ قىزى ماشا ۋاشىنگتون، يەنە بىرى ببللى ئىسىملىك قېرى ئوۋ ئىتى ئىدى.

ماشا ۋاشىنگتون مېنىڭ قول ھەرىكىتىمنىڭ مەنىسىنى تېزلا بىلىۋالدى. شۇڭا، ئۇنىڭغا بىرەر ئىشلارنى تاپشۇرسام تېز ھەم ئوبدان قىلاتتى. ماشا مېنىڭ بىلەن جېدەللىشىپ يۈرگۈچە دېگىنىمنى قىلىپ تىنچ ئۆتۈشنى ئەۋزەل كۆرگەن بولسا كېرەك، شۇڭا، مەن بۈيرۇغان ئىشلارنى تېزلىك، چەبدەسلىك بىلەن كۆڭۈلدىكىدەك قىلاتتى.

مەن مىجەزىمنى ئوبدان بىلەتتىم. سالامەتلىكىم ياخشى بولۇپ قالسا، پەقەتلا جىم تۇرمايتتىم. مىجەزىمنىڭ چۈسلۇقىدىن ئىشنىڭ ئاقىۋىتى بىلەن زادىلا ھېسابلاشمايتتىم. خىيالىمغا كەلگەننى قىلىشقا ئامراق بولۇپ، جەڭگى جېدەلدىنمۇ يانمايتتىم. ئۇ چاغلاردا، مەن ماشا بىلەن ئاشخاندا نۇرغۇن ۋاقتىمنى بىللە ئۆتكۈزگەنىدىم. مەن ئۇنىڭ خېمىر يۇغۇرۇشىغا، ماروزنى قىلىشىغا ياردەملىشەتتىم ياكى ئۇنىڭ بىلەن بىللە كۈركە توخۇلارغا دان بېرەتتىم. ئۇلار ئادەمدىن قورقمايتتى، قولۇمدىن دان يەيتتى، سىلىسام جىم تۇرۇپ بېرەتتى. بەزىدە بولسا بىر نەچچە تال پېچىنىنى تالىشىپ ماشا بىلەن ھارغۇچە سوقۇشاتتىم.

بىر كۈنى، يوغان بىر كۈركە توخۇ قولۇمدىكى شوخلىنى ئېلىپ قاچتى. كۈركە توخۇنىڭ قىلغىنى دەي - دەيگە سالدىمۇ، بىلمىدىم، ئۆزۈن ئۆتمەي مەن ماشا بىلەن يېڭىلا پىشۇرۇپ قويغان توقاچنى ئوغرىلاپ چىقىپ، ئوتۇن دۆۋىسىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ يەپ تۈگەتتۇق. بىراق، كۈتمىگەندە جىق يەۋەتكەن توقاچ سىكىمەي قورسىقىمىزنى ئاغرىتىۋەتتى، ياندۇرۇپ ھالىمىز قالمىدى. شوخلىنى ئېلىۋالغان ھېلىقى كۈركە توخۇمۇ مۇشۇنداق جازاغا تارتىلدىمۇ يوق، ھېچ بىلمىدىم.

سېسىركا توخۇ ئاسانلىقچە كۆزگە چېلىقمايدىغان جايغا ئۇۋا سېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ. مەن بولسام قويۇق گۈل - گىياھ، ئوت - چۆپلەر ئارىسىدىن ئۇلارنىڭ تۇخۇمىنى ئىزدەپ تېپىۋېلىشقا ئامراق ئىدىم. ماشاغا «تۇخۇم ئىزدىگىلى بارىمەن» دېگەن گەپنى قىلالمىغىنىم بىلەن ئىككى قولۇمنى يۇمىلاق ھالەتتە قىلىپ يەرگە قويۇپ، ئوت - چۆپ ئارىسىدىن يۇمىلاق بىر نەرسىنى ئىزدەيدىغانلىقىمنى بىلدۈرەتتىم. ماشا بىر قاراپلا ئۇقۇۋالاتتى. تەلىيىمىز ئوڭدىن كېلىپ تۇخۇم تېپىۋالساق، ماشانىڭ تۇخۇمنى ئۆيگە ئەكېتىشىگە زادىلا يول قويمايتتىم. قول ئىشارىتى بىلەن ئۇنىڭغا ، تۇخۇمنى ئەكېتىمەن دېسەڭ يولدا يېقىلىپ

چۈشسەكلا تۇخۇم چېقىلىپ كېتىدۇ، دەيتتىم.

بالىلىق ۋاقىتلىرىمنى ئويلىسام، زىرائەتلەر، ئامبارلار، ئاتخانا ۋە كالا قوتانلىرى، فېرمىلىرى ماشا ئىككىمىزگە شۇقەدەر كۆپ خۇشاللىق بەخش ئەتكەنىدى. بىز بەئەينى جەننەتتە ياپرىغان پەرىشتىلەر ئىدۇق. ماشا ئىككىمىز كالا فېرمىلىرىغا بارغىنىمىزدا، سۈت ساغقۇچىلار ھەمىشە ماڭا كالىنى تۇتۇشقا، بەزىدە تېخى كالىنىڭ ئەمچىكىنى تۇتۇپ بېقىشقا رۇخسەت قىلاتتى. مەن مۇشۇنداق قىزىقىشىم تۇپەيلى كالىنىڭ قۇيرۇق قامچىسىنى تولا يېگەنىدىم.

مىلاد بايرىمىغا تەييارلىق قىلىشمۇ ئاجايىپ خۇشاللىنارلىق ئىش ئىدى. ھېيىت - ئايەملەرنىڭ مەنىسىنى ئانچە چۈشىنىپ كەتمىسەممۇ، ئادەمنىڭ نەپسىنى غىدىقلايدىغان مەززىلىك پۇراقلارنى ئويلىساملا، كۆڭلۈم ناھايىتى يايراپ كېتەتتى. چۈنكى، چوڭلار بىزنى دورا - دەرمەك سوقۇش، كىشىشلەرنى پارلاش، كۆيۈپ كەتكەن يېمەكلىكلەرنىڭ قارىلىرىنى، كۆپۈكلىرىنى قىرىشقا ئوخشاش ئىشلارغا سالاتتى. مەن بەك قىزىقىپ كەتمىسەممۇ، باشقىلارنى دوراپ پايپىقىمنى ئېسىپ قويايتتىم. لېكىن، باشقا بالىلارغا ئوخشاش تاڭ سۈزۈلمەستىنلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ، پايپىقىمغا قانداق سوۋغاتلار سېلىنىدىكىن دەپ ئالايىتەن ھەۋەس بىلەن بېرىلىپ قاراپ كەتمەيتتىم.

ماشا ۋاشىنگتونمۇ ماڭا ئوخشاشلا كەپسىز بولۇپ، بىمەنە قىلىقلارنى قىلىشقا ئامراق ئىدى. 7 - ئاينىڭ ناھايىتى ئىسسىق بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، ماشا ئىككىمىز پېشايۋاننىڭ تاش پەلەمپىيىدە ئولتۇرىدۇق. چىرايى كۆمۈرەدەك قاپقارا ماشا پاخپەيىپ كەتكەن قويۇق چېچىنى ئاياغ بوغقۇچىدا بوغۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ چاچلار گويا باشتىن بۇرما ئۇشكىلەر ئۇنۇپ چىققاندەك بىر ھالەتكە كىردى. مېنىڭ تېرەم سۈتتەك ئاق، شېشىدەك سۈزۈك بولۇپ، ئالتۇن رەڭ چاچلىرىم تەبىئىي بۈدۈر ئىدى.

بىرىمىز ئالتە ياش، يەنە بىرىمىز سەككىز - توققۇز ياشلاردا بولۇپ، قارىغۇ كىچىك قىز مەن ئىدىم.

ئىككىمىز تاش پەلەمپەيدە قەغەزدىن بالا قىيىپ ئويناۋاتاتتۇق. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ ئويۇندىن زېرىكىپ ئاياغ بوغقۇچلىرىنى كېسىپ ئويىنىدۇق. يەنە پەلەمپەي ئەتراپىدىكى سوغۇققا چىداملىق يوپۇرماقلارنىمۇ كېسىپ ئويىنىدۇق. بىردىنلا دىققىتىم ماشانىڭ بېشىدىكى «بۇرما ئۇشكە» لەرگە بۇرۇلدى - دە، ئۇنىڭغا ئېسىلىدىم. باشتا ماشا ئۇنماي جىق تىركەشتى. لېكىن، مەنمۇ بوش كەلمىدىم. ئۇنىمىغانغا قارىماي ماشانىڭ «بۇرما ئۇشكە» لىرىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ بىرنى قويماي كېسىۋەتتىم. ماشانىڭ چېچىنى پۇتۇنلەي كېسىپ بولغاندىن كېيىن، سەنمۇ كېسىۋال، دەپ ماشاغا چېچىمنى تۇتۇپ بەردىم. ئەگەر ئاپام كۆرۈپ قېلىپ، ۋاقىتىدا كېلىپ توسۇۋالمىغان بولسا، ماشامۇ مېنىڭ چېچىمنى قويماي كېسىۋەتكەن بولار ئىدى.

يەنە بىر دوستۇم ھېللى، يەنى ھېلىقى قېرى ئوۋ ئىتى بەك ھۇرۇن بولۇپ، ئىسسىق مەش يېنىدا ئۇخلاشقا ئامراق ئىدى. مەن بىلەن ئويناشنى ئۇنچە ياقتۇرمايتتى، ئۇنچە چېچەن ئەمەس ئىدى. شۇنچە كۆچەپ ئۆگەتسەممۇ، ئۇ ھۇرۇنلۇقى ۋە كالۋالىقىدىن قول ئىشارىتىمەن مېنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىم، نېمە دەۋاتقانلىقىمنى زادىلا بىلەلمەيتتى. ئۇ ھەمىشە ئىزىلەڭگۈلۈك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ سوزۇلاتتى. مېنىڭ بۇيرۇقلىرىمغا پەرۋا قىلماستىن مەشنى پۇراپ قويۇپ، مەشنىڭ يەنە بىر تەرىپىگە ئۆتۇپ يېتىۋالاتتى. ئۇنى ئەيۋەشكە كەلتۈرەلمەسلىكىمگە كۆزۈم يېتىپ، يەنە ئاشخانىغا چىقىپ ماشا بىلەن ئويناياتتىم.

بىر كۈنى پەشتامامغا سۇ تۆكۈۋاتقىنىمدا - دە، قۇرۇسۇن دەپ ئوچاقنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئوتنا قاقلىدىم. لېكىن، ئالدىراڭغۇلۇقتا، تېز قۇرۇمىدى دەپ پەشتامانى ئوچاق ئۈستىگە يايدىم. ئۇشتۇمتۇت لاپ قىلىپ پەشتامىغا ئوت تۇتۇشۇپ

كەتتى ـ دە، پەشتاما كۆيۈشكە باشلىدى، كىيىملىرىمگىمۇ ئوت تۇتاشتى، سەكرەپ كەتتىم. ۋىن موماي يېتىپ كېلىپ، مېنى بىر ئەدىيالغا ئورىۋالدى. مەن تۇنجۇقۇپ ئۆلگىلى تاس قالدىم. ئوت ئۆچتى، ئەمما قولۇم ۋە چېچىمدىن باشقا يەرلىرىم ئۇنچە قاتتىق كۆيۈپ قالمىدى.

شۇ چاغلاردا بولسا كېرەك، مەن ئاچقۇچنىڭ قالتىسلىقىنى بىلىپ قېلىپ، ئۇنى ئىشلىتىپ كۆرۈشكە ئىنتايىن قىزىقىپ قالدىم. بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى ئويۇن خۇمارىم تۇتۇپ كېتىپ ئاپامنى ئامبار ئۆيگە سولاپ قويدۇم. ئاپام بار كۈچى بىلەن ئىشىكنى ئۇردى ۋە توۋلىدى. مەن بولسام كاربدور ئالدىدىكى پەلەمپەيدە ئولتۇرۇپ ئىشىكنىڭ قاتتىق ئۇرۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان تىترەشنى سېزىپ توختىماستىن قاقاقلاپ كۈلدۇم. خىزمەتكارلارنىڭ ھەممىسى سىرتتا ئىشلەۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ئاپام ئۇ يەردە توپتوغرا ئۈچ سائەت سولىنىپ قالدى. شۇ ئىشتىن كېيىن، ئاپام تېزرەك ئادەم تېپىپ مېنى تەربىيىلەش كويىغا چۈشتى. شۇنىڭ بىلەن ئائىلە ئوقۇتقۇچىم سۇللىۋان خېنىم كەلدى. لېكىن، خۇي مىجەزنىڭ ئۆزگەرمىكى تەسكەن، مەن يەنىلا پۈرسەت تېپىپ ئۇنى ئۆيگە سولاپ قويۇپ ئويناۋەردىم.

بىر قېتىم ئاپام مېنى ئۇستۇنكى قەۋەتتىكى سۇللىۋان خېنىمغا بىر نەرسىنى ئاچقىپ بەر دېگەنىدى. مەن ئۆيدىن چىقىپلا ئىشىكنى جاڭ قىلىپ يېپىپ قۇلۇپلىۋەتتىم ـ دە، ئاچقۇچنى مېھمانخانىنىڭ بۇلۇڭىدىكى كىيىم ئىشكابىغا تىقىپ قويدۇم. ئاپام بىلەن دادام ئامالسىز سۇللىۋان خېنىمنى شوتا قويۇپ دېرىزىدىن چۈشۈردى. بۇنىڭدىن بەكمۇ خۇشال بولدۇم. ئاچقۇچنى بولسا بىر قانچە ئايدىن كېيىن بەردىم.

ئۇ چاغلاردا مەن ھەم قارىغۇ، ھەم گاچا بولغاچقا، ئىللىق گەپ ـ سۆزلەر، مېھىرلىك ھەرىكەتلەر ۋە ھەمراھلار ئارا بولسىدىغان يېقىنچىلىقلارنى چۈشەنمەيتتىم ۋە ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولالمايتتىم.

مېھىر بۆشۈكى

بىز گۈل ـ گىياھلار بىلەن ئورالغان ئۆيىمىزدىن چوڭ ھەم يېڭى ئۆيگە كۆچكەندە، مەن بەش ياشلاردا ئىدىم. ئائىلىمىزدە ئاپام، دادام، دادا بىر، ئانا باشقا ئىككى ئاكام، كېيىن تۇغۇلغان سىڭلىم مېجۇرى بولۇپ ئالتە جان ئادەم بار ئىدى.

مېنىڭ كاللامدا قالغان دادام ھەققىدىكى ئېنىق خاتىرە شۇكى، مەن بىر كۈنى توپ ـ توپ گېزىتلەر ئارىسىدىن ئۆتۈپ دادام قىشىغا بارغىنىمدا، دادام يالغۇز ئولتۇرۇپ يوغان بىر قەغەزنى ئالدىغا تۇتۇپ يۇزىنى توسۇۋالغانىكەن. دادامنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى پەقەتلا ئۇقمىدىم. ئەمما، ئۇنى دوراپ، ئۇنىڭ كۆزەينىكىنى تاقاپ، مەنمۇ يوغان بىر قەغەزنى ئېچىپ تۇتتۇم. مۇشۇنداق قىلسام ئۇنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىمەن، دەپ ئويلىدىم. خېلى يىللاردىن كېيىن چۈشەندىمكى، ئۇنىڭ تۇتۇۋالغىنى گېزىت بولۇپ، دادام گېزىتخانىدا تەھرىرلىك قىلىدىكەن.

دادام مۇلايىم، مېھرىبان، كۆكسى قارنى كەڭ ئادەم بولۇپ، ئائىلىمىزنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىكەن. ئوۋ پەسلىدىن باشقا چاغلاردا بىزدىن ئايرىلمىدىغان ۋاقتى بەك ئاز ئىكەن. ئۆيدىكىلەرنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، دادام ياخشى ئوۋچى، ئۇستا مەرگەن ئىكەن. ئائىلىدىكىلەردىن باشقا ئىت ۋە ئوۋ مىلتىقىنى بەك ياخشى كۆرىدىكەن. يەنە ئىنتايىن مېھماندوست بولۇپ، بەزىدە سەل ئاشۇرۇپمۇ قويىدىكەن. ھەر دائىم ئۆيگە بىر ئىككى مېھمان

باشلاپلا كېلىدىكەن.

ئۇ يەنە تېرىقچىلىققا، گۈل - گىياھ ئۆستۈرۈشكە ناھايىتى ھەۋەس قىلىدىكەن. دادام تېرىغان تاۋۇز، بۆلجۇرگەنلەرنىڭ كەنتتە داڭقى بار ئىكەن. دادام يېڭى پىشقان ئۈزۈم ۋە بۆلجۇر-گەننى بىرىنچى بولۇپ ماڭا يېگۈزەتتى. دائىم مېنى يېتىلەپ تاۋۇزلۇق ۋە مېۋىلىك باغلارنى سەيلە قىلاتتى. مېنى پەپلەپ، مېنى خۇشال قىلىشقا تىرىشاتتى. بۇ مەنزىرە ھېلىغىچە يادىمدىن كەتمەيدۇ.

دادام يەنە ھېكايە ئېيتىشقا ئۇستا ئىدى. مەن خەت يېزىشنى ئۆگەنگەندىن كېيىن، دادام بولۇپ ئۆتكەن نۇرغۇن ئىشلارنى مەن ئۆگەنگەن خەتلەر بىلەن ئالمىشىمغا يېزىپ مېنى راسا كۇلدۇرەتتى. مەن ئۇنىڭغا ئۇ سۆزلەپ بەرگەن ھېكايىلەرنى تەكرار ئېيىتىپ بەرسەم، دادام شۇنچىلىك سۆيۈنۈپ ۋە خۇشال بولۇپ كېتەتتى.

1896 - يىلى مەن يازلىق دەم ئېلىشىمنى شىمالدا ئۆتكۈزۈپ، تەنگە داۋا يېز پەيزىنى سۈرۈۋاتقاندا، ئۇشتۇمتوت دادامنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كەلدى. دادام ئۇزۇن ۋاقىت كېسەل تارتماپتۇ، جىددىي خاراكتېرلىك كېسەل بىلەن بىرئاز ۋاقىتلا يېتىپ ئالەم-دىن ئۆتۈپتۇ. شۇ چاغدا مەن ئۆلۈم قايغۇسى ۋە جۇدالىق ئازابىنى بىلدىم. شۇنداقلا ئۆلۈمگە نىسبەتەن دەسلەپكى تونۇشقا ئىگە بول-دۇم.

ئاپامنى قانداق تەسۋىرلىسەم بولار؟ ئۇ ماڭا شۇنچىلىك ئام-راق، شۇ قەدەر مېھرىبان. ئەمما، ئۇنى تەسۋىرلەشكە دەرمەھەل گەپ تاپالماي قېلىۋاتىمەن.

تۇغۇلۇپ ھازىرغا قەدەر مەن ئاتا - ئانا مېھرىدىن سۇ ئې-چىپ، ئۇلارنىڭ باغرىدا يايلاپ، غەمسىز ياشاپ كەلدىم. ئەمما، ئائىلىمىزگە سىكلىم مېجۇرې قوشۇلغاندىن تارتىپ تىنچلىقىم بۇزۇلۇپ، ئىچىمگە قىزغىنىش ئوتى تۇتاشتى. سىكلىم ئاپامنىڭ

تىزىدا ئولتۇرسا، مېنىڭ ئورنۇمنى ئىگىلىۋالغاندەك، ئاپامنىڭ ماڭا بېرىدىغان ۋاقتى ۋە مېھىر - غەمخورلۇقلىرىنى تارتىۋالغان-دەك تۇيغۇدا بولدۇم. كېيىن بىر ئىش بولۇپ ئۆتتى، بۇ ئىش ماڭا ئاپامنىڭ مېھرى مەندىن بۆلۈنۈپ كەتكەندەك، مەن قاتتىق ھاقارەتلەنگەك ھېس قىلدىم.

ئۇ چاغدا مېنىڭ بەك ئامراق بىر قونچىقىم بار ئىدى. ئۇنىڭغا «نانسى» دەپ ئىسىم قويۇۋالغانىدىم. ئۇ مېنىڭ ئامراق-لىقىم ۋە ساراڭلىقىمنىڭ قۇربانى بولۇپ كەتكەچكە، ساق يېرى-نىڭ تايىنى يوق ئىدى. مەن دائىم ئاپامنى دوراپ ئۇنى بۆشۈككە بۆلەيتتىم ۋە پەپلەيتتىم، ئەركىلىتەتتىم. مەن ئۇنى كۆز تاشلى-يالايدىغان، گەپ قىلالايدىغان قونچاقلاردىن بەكرەك ياخشى كۆ-رەتتىم. بىر كۈنى قارىسام سىكلىم بۆشۈكتە شۇنداق تاتلىق ئۇخلاۋېتىپتۇ. ئۇ چاغلاردا مەن ئۇنىڭدىن مېنى ئانلىق مېھرى-دىن مەھرۇم قىلدىڭ دەپ قىزغىنىپ يۇرگەچكە، ئۇنىڭ ئامراق «نانسى» رېمىنىڭ بۆشۈكىدە ئۇخلىغانلىقىغا پەقەتلا چىدى-يالمىدىم - دە، دەرغەزەپكە كېلىپ ئېتىلىپ بارغىنىمچە بار كۈچۈم بىلەن بۆشۈكنى ئۆرىۋەتتىم. ئەگەر ئاپام ۋاقتىدا يېتىپ كېلىپ تۇتۇۋالمىغان بولسا، بەلكىم سىكلىم ئۆلۈپ قالار ئىدى. ئۇ چاغلاردا مەن ھەم قىارىغۇ ھەم گاچا بولغاچقا، ئىللىق گەپ - سۆزلەر، مېھرىلىك ھەرىكەتلەر ۋە ھەمراھلار ئارا بولى-دىغان يېقىنچىلىقلارنى چۈشەنمەيتتىم ۋە ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولالمايتتىم. كېيىن سەل ئەقلىمگە كېلىپ ئىنسانلاردا بولىدى-غان بەختتىن بەھرىمەن بولغاندىن كېيىن، ئۇ مېنىڭ ئىشارەتى-لىك گەپلىرىمنى ئۇقمايدىغان، مەن ئۇنىڭ بالىلارچە چۈۋۈرلاش-لىرىنى چۈشەنمەيدىغان بولساموۇ، مېجۇرې ئىككىمىز ئاجايىپ ئامراق بولۇپ كەتتۇق. ھەمىشە قول تۇتۇشۇپ بىرگە ئويناتتۇق.

شۇنداق قىلىپ مەن مىسىردىن چىقىپ سىنەي تېغى ئالدىغا كەلدىم. شۇئان ئىلھام ئوتلىرى پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى ياندۇردى. كۆز ئالدىمدا سانسىزلىغان ئاجايىپ كۆركەم مەنزىرە پەيدا بولدى. بۇ مۇقەددەس تاغدىن «بىلىم ئىنسانغا مېھىر - مۇھەببەت، يورۇقلۇق، ئەقىل پاراسەت ئاتا قىلىدۇ» دېگەن ياڭراق ئاۋاز كەلدى.

ئۇمىد

يېشىمنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ، پىكىر - ھېسسىياتلىرىمنى ئىپادىلەش ئارزۇيۇم تېخىمۇ كۈچەيدى. ئاددىيغىنا، بىر نەچچە خىللا قول ئىشارىتىم ھاجىتىمدىن چىقالمايدىغان بولدى. ھەر قېتىم قول ئىشارىتى بىلەن كىشىلەرگە مەقسىتىمنى ئۇقتۇرالمىغان چاغلاردا چېچىلىپ كېتەتتىم. گويا كۆزگە كۆرۈنمەس نۇرغۇن قوللار مېنى چىڭ تۇتۇۋالغان، مەن ئۇلاردىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتەلمەيۋاتقان، مېڭەمدە گويا ۋۇلقان كۆيۈۋاتقان، ئەمما بۇنى ئىپادىلەپ بېرەلمەيۋاتقاندەك بىر تۈيغۇ مېنى ئارامسىدا قويمايتتى. شۇڭا، ھە دېسە ساراڭلىق قىلىپ ئۇنى ئۇرۇپ، بۇنى تېپەتتىم، يىغلايتتىم، يەردە دومىلايتتىم، ھۆركىرەيتتىم، ھېرىپ ھالسىدىن كەتكۈچە توختىمايتتىم.

يېنىمدا ئاپام بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ باغرىغا ئۆزۈمنى ئاتاتتىم - دە، ئىچ - ئىچىمدىن ئۆكسۈپ يىغلايتتىم، بەزىدە ھەتتا نېمە ئۈچۈن بۇنچىلا ساراڭلىق قىلغىنىمنى ئۇنتۇپلا كېتەتتىم. كۆڭلۈمدىكىنى ئىپادىلەش ئارزۇيۇم شۇنچىلىك كۈچەيدىكى، كۈنلەر ماڭا ئازابلىق بولۇپ بىلىنىدى. شۇڭا، كۈندە دېگۈدەك، ھەتتا سائىتىگە دېگۈدەك ساراڭلىقىم تۇتىدىغان بولۇپ كەتتى.

ئاپام بىلەن دادام بولسا نېمە قىلارىنى بىلمەي سەكپارە بولاتتى. بىز تۇرۇۋاتقان تۈسكۈمبىسىيە بازىرىغا يېقىن ئەتراپتا گاس - گاچىلار مەكتىپى يوق ئىدى. يەنە كېلىپ بۇنداق چەت ياقا جايغا كېلىپ قارىغۇ، گاس، گاچا بىر بالىنى ئوقۇتۇشنى ھېچكىم خالىمايتتى. شۇ چاغلاردا كۆپچىلىك مەندەك بىر بالىنىڭ ئوقۇپ تەربىيە ئالالىشىدىن گۇمانلىناتتى. ھالبۇكى، ئاپام دىككېبىنسىنىڭ «ئامېرىكا خاتىرىلىرى» دېگەن كىتابىنى ئوقۇپ ئۇنىڭدىن ئاز - تولا ئۈمىدنى كۆرۈپتۇ.

دىككېنس «ئامېرىكا خاتىرىلىرى» دە ھەم قارىغۇ، ھەم گاس، ھەم گاچا قىز رولانىڭ پروفېسسور خاۋنىڭ يېتەكلەپ ئۆگىتىشى بىلەن ئوقۇشتا نەتىجە قازانغانلىقىنى تىلغا ئالغانىكەن. ئەمما، ئاپام قارىغۇ، گاس، گاچىلارنى ئوقۇتۇش ئۈسۈلىنى كەشىپ قىلغان پروفېسسور خاۋنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە ئۇزۇن يىل بولغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈسۈلىنى ئۆگەنگۈچىلەرنىڭ يوق بولۇشى مۇمكىنلىكىنى بىلگىنىدە قاتتىق ھەسرەت چېكىپتۇ. پروفېسسور خاۋنىڭ ئىز باسارلىرى بارمىدۇ، بار بولغان تەقدىردىمۇ ئۇلار تۈسكۈمبىسىيەدەك چەت جايغا كېلىپ قىزمىنى ئوقۇتۇشقا ئۇنارمۇ؟ دەپ غەمگە پېتىپتۇ.

مەن ئالتە ياشقا كىرگەندە، دادام بالتىموردا داڭلىق بىر كۆز دوختۇرىنىڭ بارلىقى، بىر نەچچە قارىغۇ كىشىنى داۋالاپ ساقايتقانلىقىنى ئاڭلاپ مېنى دەرھال شۇ يەرگە ئاپىرىپ كۆزۈمنى داۋالاتماقچى بوپتۇ.

بۇ شۇقەدەر كۆڭۈللۈك سەپەر بولدىكى، ھازىرغىچە تېخى يېڭىلا بولغاندەك خاتىرەمدە ئېنىق تۇرىدۇ. پويىزدا مەن نۇرغۇن دوستلار بىلەن تونۇشتۇم، بىر ئايال بىر قۇتا قۇلۇلە قېپى بەرگەندى، دادام ئۇنىڭغا تۆشۈك ئېچىپ، ماڭا بىر يىپقا ئۆتكۈزگۈزدى. بۇ نەرسىلەر ماڭا خېلى ئۇزۇن ۋاقىت چەكسىز خۇشاللىق ۋە قانائەت بەخش ئەتتى. پويىز خىزمەتچىسى ناھايىتى

ئوكۇلۇق، مۇلايىم ئادەم ئىدى. ئۇ بىلەت تەكشۈرگىنى كەلگەندە، مەن ئۇنىڭ پېشىنى تارتاتتىم. ئۇ ماڭا بىلەت كېسىدىغان قايچىنى ئويناتاتتى. مەن ئورنۇمدا يېتىۋېلىپ، كېسىۋتىلگەن كارتۇشكىلارنى تېشىپ ئويناياتتىم، پەقەتمۇ زېرىكمەيتتىم.

ئاپام لۆكۈلەردىن ماڭا بىر قونچاق ياساپ بەردى. بىراق، ئۇنىڭ يا كۆزى، يا قۇلىقى، يا ئېغىزى، يا بۇرنى يوق ئىدى. ئۇنىڭ يۈزىنىڭ قانداق بولۇشىنى ئانچە سۈرۈشتۈرۈپ كەتمىدىم. لېكىن، كۆزىنىڭ يوقلۇقى ماڭا قاتتىق زەربە بولۇپ تۇيۇلدى. شۇڭا، مەن ھەممەيلەندىن بىر ئامال قىلىپ ئۇنىڭغا كۆز چىقىرىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. ئەمما، بۇ ئىش ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمىدى. بىردىنلا كاللامغا بىر ئۇي كەلدى - دە، جايىمىدىن سىرىلىپ چۈشۈپ ھاممامنىڭ قېشىغا باردىم. ئۇنىڭ مارجان قويۇلغان چىلاشىدىن ئىككى تال مارجانىنى ئۈزۈۋېلىپ، ھاممامغا ئۇنى قونچىقمىنىڭ كۆزىگە بېكىتىپ بېرىشنى ئۇقتۇردۇم. ھاممام مېنىڭ گېپىمنى تەستىقلىتىش ئۈچۈن قولۇمنى تارتىپ كۆزىنى تۇتقۇزدى. مەن كۆچەپ بېشىمنى لېڭىشتتىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مارجانىنى تىكىپ بەرگەندى، مەن شۇنچىلىك خۇش بولۇپ كەتتىم. لېكىن، ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ قونچاقتىن زېرىكىتىم.

پۈتكۈل سەپەر داۋامىدا مەن كۆپ ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ تىنىم تاپمىدىم، بىرەر قېتىمۇ جېدەل قىلمىدىم.

بالتىمورغا بارغاندىن كېيىن، بىز بۇاستە دوختۇر زېچامغا كۆرۈندۇق. ئۇ بىزنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. بىر قۇر تەكشۈرۈپ چىققاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئامال قىلالمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىراق، ئۇ بىزنى رىغبەتلەندۈرۈپ، مېنىڭ ئوقۇسام بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى ھەمدە دادامغا تەكلىپ بېرىپ، قىزىڭىزنى ۋاشىنگتونغا ئاپىرىپ دوكتور ئالېكساندىر بېل بىلەن كۆرۈشۈپ بېقىڭ. ئۇ سىلەرنى گاس - گاچا بالىلار مەكتىپى ھەمدە ئوقۇتقۇچىلار سالاھىيىتى ھەققىدىكى ماتېرىياللار بىلەن تەمىن ئېتىشى مۇمكىن دېدى. دوختۇر زېچامنىڭ تەكلىپى بويىچە بىز ئائىلە بويىچە ۋاشىنگتونغا ئاتلاندۇق. دادام - ئاپامىلار غەمگە پېتىپ خىيالدىن باش كۆتۈرمىدى. مەن بولسام ئۆتكەن - كەچكەننى سېزىپ سايادەت قىلىشمۇ بىر قىزىق ئىشكەن دەپ ئويلاپ غەمدىن يىراق يۈردۈم.

ئۇ چاغلاردا مەن تېخى ئىش ئۇقمايدىغان بالا بولساممۇ، دوكتور بېل بىلەن ئۇچرىشىپلا ئۇنىڭ مۇلايىم، يېقىشلىق ئادەم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئۇ مېنى تىزىغا ئېلىپ سائىتىنى ئويناتقۇزدى، سائىتىنى جىرىڭلىتىپ ئۇنىڭ تەۋرىنىشىنى ماڭا ھېس قىلدۇردى. دوكتور ئۇستا دوختۇر ئىكەن. قول ئىشارىتىمنى تېزلا بىلىۋالدى. مەنمۇ ئۇنىڭغا ئامراق بولۇپ قالدىم. شۇ چاغدا مەن بۇ ئۇچرىشىشنىڭ ھاياتىمنىڭ بىر بۇرۇلۇش نۇقتىسى بولۇپ قېلىشىنى، ھاياتىمنىڭ قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا، غېرىبلىقتىن ئىللىقلىق قوينىغا كىرىشىنىڭ باشلىنىشى، شۇنداقلا بىلىمگە ئېرىشىشتىكى ئاچقۇچقا ئىگە بولۇپ قالغانلىقىمنىڭ تۇنجى قەدىمى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتمىگەندىم.

دوكتور بېل دادامغا بوستۇندىكى بوگىنىس مەكتىپىنىڭ مۇدىرى ئانىنا نوتىس ئەپەندىگە خەت يېزىپ ماڭا ناھايىتى ياخشى بىر ئوقۇتقۇچى ئەۋەتىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلىشنى تەۋسىيە قىلدى. بوگىنىس مەكتىپى «ئامېرىكا خاتىرىلىرى» دە تىلغا ئېلىنغان دوكتور خاۋ قارىغۇ، گاس، گاچىلار ئۈچۈن ھاردىم - تالدىم دېمەستىن ئىشلىگەن جاي ئىدى.

دادام دەرھال خەت سالدى. بىر نەچچە ھەپتىدىن كېيىن، ئوقۇتقۇچى تېپىلدى دېگەن خۇش خەۋەر يېزىلغان يالقۇنلۇق سالام خەت تاپشۇرۇۋالدۇق. بۇ 1886 - يىلى يازدىكى ئىش ئىدى. بىراق سوللىۋان خانىم بىزنىڭ ئۆيگە ئىككىنچى يىلى 3 - ئايدا

يېتىپ كەلدى.

شۇنداق قىلىپ، مەن مىسىردىن چىقىپ، سىنەي تېغى ئالدىغا كەلدىم. شۇ ئىلھام ئوتلىرى پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى يانـدۇردى. كۆزۈم ئالدىمدا سانسىزلىغان ئاجايىپ كۆركەم مەنزىرە پەيدا بولدى. بۇ مۇقەددەس تاغدىن: «بىلىم ئىنسانغا مېھىر ـ مۇھەببەت، يورۇقلۇق، ئەقىل ـ پاراسەت ئاتا قىلىدۇ» دېگەن ياڭراق ئاۋاز كەلدى.

ـ شۇ روھىمنى ئويغاتتى، ماڭا يورۇقلۇق، ئۇمىد، شادلىق ۋە ھەركەتلىك بەخش ئەتتى.

يېڭى ھايات بەخش ئەتكۈچى

1887 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئوقۇتقۇچىم ئاننىي سۇللىۋان ئائىلىمىزگە كەلدى. بۇ ھاياتىمدىكى ئىنتايىن مۇھىم بىر كۈن بولۇپ قالدى. شۇ چاغدا مەن ئالتە ياش توققۇز ئايلىق بولغانىدىم. شۇنىڭدىن ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان تۇرمۇشۇمنى ئويلىسام، ھاياجاندىن ئۆزۈمنى بېسىۋالالمايمەن.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىنكى چاغ، مەن كارىدورىدا جىممىدە تۇراتتىم. مەن ئاپامنىڭ قول ئىشارىتى ۋە باشقىلارنىڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ يۈرگەنلىكىدىن بۇگۈن ئالاھىدە بىر ئىش بولىدىغانلىقىنى سەزدىم ـ دە، جىممىدە ئىشنىڭ ئالدىغا بېرىپ، پەلەمپەيدە ساقلاپ تۇردۇم.

چۈشتىن كېيىن تازا تاۋىغا يەتكەن قۇياش نۇرى بالكونىنى چۆمكىگەن، ئۇچقات يوپۇرماقلىرى يۈزۈمنى ئىللىق سۆيۈپ ھۇزۇرلاندۇزاتتى. مەن گۈل يوپۇرماقلىرىنى ئۇۋۇلايتتىم ياكى جەنۇبنىڭ باھار قۇياشىغا تەلپۈنۈپ ئېچىلغان گۈللەرنى سىلايتتىم. كەلگۈسىدە قانداق مۆجىزىلەرنىڭ يۈز بېرىشىنى بىلمىسەممۇ، شۇ چاغدا نەچچە ھەپتىلىك تىنماي چېچىلىش، پەرىشانلىق، خاپىلىقتىن كېيىن تولىمۇ ھالسىرىغان ھالەتتە ئىدىم.

دوستۇم، سىز بىلكىم تۇمان باسقان دېڭىزدا سەپەر قىلغان بولۇشىڭىز، قويۇق تۇمان ئىچىدە سىز يۈرىكىڭىز دۈكۈلدەپ سوققان، بىرەر كۆتۈلمىگەن ھادىسىگە يولۇقۇپ قالارمەنمۇ، دەپ

ئەندىشىگە چۈشكەن ھالدا كېمىڭىزنى ھەيدەپ ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئاستا ـ ئاستا قىرغاققا قاراپ ماڭغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. تەربىيە ئېلىشتىن ئىلگىرى مەن بەئەينى شۇ تۇمان ئىچىدىكى كېمە ئىدىم. مەندە كومپاسمۇ، تەكشۈرۈش ئەسۋابىمۇ يوق بولغاچقا، پورتقا يېقىنلا كېلىپ قالغانلىقىمنى پەقەتلا بىلمەيتتىم. شۇڭا، ئىچىمدە: «ئاھ، يورۇقلۇق! يورۇقلۇق! ماڭا تېزرەك يورۇقلۇقنى كۆرسەتسەڭچۇ!» دەپ ئۈنسىز نىدا قىلاتتىم. دەل مۇشۇنداق بىر پەيىتتە مېھىر ـ شەپقەت نۇرى ۋۇجۇدۇمغا چېچىلدى.

مەن بىرىنىڭ ماڭا يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئاپام ئوخشايدۇ، دەپ ئىتتىك قولۇمنى سوزدۇم. بىرى قولۇمدىن تۇتۇپ مېنى ئۆزىگە تارتتى ـ دە، باغرىغا چىڭ باستى. ماڭا ئۇ دۇنيادىكى ھەقىقەتلەردىن بېشارەت بېرىدىغان، ماڭا چەكسىز مېھىر ـ مۇھەببەت ئاتا قىلىدىغان بىر كىشىدەك تۇيۇلدى. بۇ كىشى ئوقۇتقۇچىم ئاننىي سۇللىۋان ئىدى.

ئەتىسى ئەتىگەن ئۇ مېنى يېتىلەپ ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ ماڭا بىر قونچاق بەردى. بۇ قونچاقنى ماڭا بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى سوۋغا قىلغانلىقىنى كېيىن ئۇقتۇم. قونچاقنىڭ كىيىمىنى ياشانغان رولا ئۆز قولى بىلەن تىككەنىكەن. مەن بىردەم قونچاق ئوينىدىم. ئاندىن سۇللىۋان خېنىم ئالىقىنىمغا ئاستا «DOLI» دېگەن خەتنى يازدى. بۇ ھال مەندە قول ئويۇنى ھەمدە دوراپ ئۇنىڭ ئالىقىنىغا سىزىشقا قارىتا زور قىزىقىش پەيدا قىلدى. مەن خەتنى ئاخىر توغرا يازالايدىغان بولغاندا شۇنچىلىك ئىپتىخارلاندىم. خۇشاللىقىم يۈزۈمگە تېپىپ چىقىپ، قۇلاقلىرىمغىچە يېڭى ئېچىلغان قىزىل گۈلدەك قىزاردىم. دەرھال ئاپامنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۇنىڭغا يېزىپ كۆرسەتتىم.

مەن ئۆزۈمنىڭ خەت يېزىۋاتقانلىقىمنى، ھەتتا دۇنيادا يېزىق

دېگەن نەرسىنىڭ بارلىقىنى تېخى پەقەتلا بىلمەيتتىم. شۇنداقتىمۇ سۈرەتكە تەقلىد قىلىپ قاپاق سىزغان تەرزدە، سۇللىۋان مۇئەللىمنىڭ ھەرىكىتىنى دوراپ يازاتتىم. شۇنىڭدىن كېيىن، مەن چوڭقۇر چۈشىنىشكە ئىنتىلمىسىممۇ، مۇشۇ خىل ئۇسۇلدا «يىڭنە» (PIN)، «ئىستاكان» (CUP)، «ئولتۇرۇش» (SIT)، «تۇرۇش» (STAND)، «مېڭىش»، (WALK) قاتارلىق سۆزلەرنى قوشۇپ يېزىشنى ئۆگىنىۋالدىم. ئوقۇتقۇچىم بىر نەچچە ھەپتە ئۆگەتكەندىن كېيىن چۈشەندىمكى، دۇنيادىكى جىمى نەرسىنىڭ ئۆزىگە خاس ئىسمى ـ نامى بار ئىكەن.

بىر كۈنى، سۇللىۋان خېنىم ماڭا يېڭى ۋە يوغان بىر قونچاق بەردى. شۇنداقلا بۇرۇنقى قونچاقنىمۇ ئەكېلىپ تىزىمغا قويۇپ قويغاندىن كېيىن، قولۇمغا «DOLL» دېگەن گەپنى يازدى. بۇنىڭ بىلەن ماڭا چوڭ ۋە كىچىك ئىككى قونچاقنىڭ ئاتىلىشى ئوخشاشلا «DOLL» بولىدىغانلىقىنى بىلدۇردى.

شۇ كۈنى، چۈشتىن بۇرۇن سۇللىۋان خېنىم ئىككىمىز «ئىستاكان» ۋە «سۇ» دېگەن ئىككى خەت ئۈستىدە تالاش ـ تارتىش قىلىپ قالدۇق. ئۇ ماڭا «ئىستاكان» بىلەن «سۇ» نىڭ ئىككى نەرسە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرمەكچى بولدى. مەن بولسام ئۇلارنى ئارىلاشتۇرۇۋېلىپ، ئىككىسى ئوخشاشلا بىر نەرسە دەپ تۇرۇۋالدىم. ئۇ ئامالسىز بۇ گەپنى قويۇپ، قونچاقنىڭ ئاتىلىشى بولغان «DOLL» نى مەشىق قىلغۇزدى. بۇنىڭدىن بەكلا ئىچىم سىقىلىپ كەتتى ـ دە، يېڭى قونچاقنى يىرتىپ ـ يىرتىپ يەرگە ئاتتىم. شۇندىلا ئىچىم يورۇپ كەتتى، بۇ ئەسكىلىكىمدىن خىجىلمۇ بولمىدىم، پۇشايمانمۇ قىلمىدىم، ئەكسىچە تولىمۇ خۇشال بولدۇم. چۈنكى، بۇ قونچاققا ئامراق ئەمەس ئىدىم. مېنىڭ غىرىب ۋە قاراڭغۇ دۇنيارىمدا ئىللىقلىق، رەھىم ـ شەپقەت دېگەن نەرسە زادىلا يوق ئىدى. سۇللىۋان خېنىم بىچارە قونچىقىمنىڭ پارىلىرىنى سۇپۇرۇپ ئوچاق ئالدىغا يىغىپ قويدى،

ئاندىن شىلەپەمىنى ماڭا سۇندى. مەن ئەمدى سىرتقا، ئىلىق قۇياش نۇر چېچىپ تۇرغان يەرگە چىقسام بولىدىغانلىقىنى چۈشەندىم.

بىز چىغىر يول بىلەن مېڭىپ بۇلاق سۈيى بار ئۆيگە كەلدۇق. ئۆينىڭ ئۈستىنى چۈمكىگەن ئۇچقاتلارنىڭ يېقىملىق خۇش ھىدى دىماغىغا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. سۇلتانۇان مۇئەللىم قولۇمنى بۇلاقتىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان سۇغا تۇتتى. مۇزدەك سوغۇق سۇ ئالقىنىمدىن ئېقىپ ئۆتتى. ئۇ يەنە بىر قولۇمغا باشتا ناھايىتى ئاستا، كېيىن ئىتتىكرەك قىلىپ «سۇ» (WATER) دېگەن خەتنى يازدى. مەن جىمىدە تۇرۇپ ئۇنىڭ بارماقلىرىنىڭ ھەرىكىتىگە تازا دىققەت قىلدىم. بىزدىنلا كۆكلۈم ئاللىدا يورۇپ، ئاجايىپ بىر خىل تۇيغۇ ۋۇجۇدۇمنى چۈلغىدى. شۇئان تىل، يېزىق دېگەن نەرسىنىڭ سىرىنى چۈشەندىم. «سۇ» دېگەن خەتنىڭ مەنىسىنى قولۇمدىن ئېقىپ ئۆتكەن مۇشۇ سوغۇق ۋە ئاجايىپ غەلىتە بىر نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلدىم.

سۇ روھىمنى ئويغاتتى. ماڭا يورۇقلۇق، ئۇمىد، شادلىق ۋە ئەركىنلىك بەخش ئەتتى.

بۇلاق سۈيى بار ئۆيدە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار قەلبىمدە بىلىم ئىلىش ئىستىكىنىڭ يالقۇنلۇق ئوتىنى تۇتاشتۇردى! ئاھ! ئەسلىمدە ئالەمدىكى جىمى نەرسىنىڭ ئۆزىگە خاس نامى بار ئىكەن، ھەربىر نام مەندە يېڭى ئوي ـ پىكىر ئويغىتىدىكەن ئەمەسمۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن ھەممىلا نەرسىگە يېڭىچە، زور قىزىقىش نەزىرىدە قارايغان بولدۇم. ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، مەن تۇنۇغۇنلۇكى نەرسىگە جان كىرگەندەك بولۇپ، بايا يىرتىپ تىتىۋەتكەن قونچاق ئېسىمگە كېلىپ، سىپىلاپ ئوچاق ئالدىغا كەلدىم. پارچە پۈزۈچلارنى قۇراشتۇرۇپ چىقماقچى بولغانىدىم، پەقەتلا مۇمكىن بولمىدى. بايىقى ئەسكى قىلىقلىرىمنى ئويلاپ، ئۆمرۈمدە تۇنجى رەت قاتتىق پۇشايمان قىلدىم، كۆزلىرىمگە

لىققىدە ياش تولدى.

شۇ كۈنى خېلى كۆپ خەتلەرنى، يەنى «ئاتا» (FATHER)، «ئانا» (MOTHER)، «سىڭىل» (SISTHER) قاتارلىقلارنى ئۆگىنىۋالدىم. بۇ خەتلەر كۆز ئالدىمدىكى پۈتكۈل دۇنيانى ئادەم كۆرۈپ قانمايدىغان، شۇنچىلىك گۈزەل ۋە رەڭدار تۇس بەردى. بۇ كېچە شادلىققا تولغان يۈرىكىم ھاياجان ئىلكىدە ئەتىكى يېڭى بىر كۈننىڭ بالدۇراق يېتىپ كېلىشىگە تەقەززا بولدى. ئاھ! دۇنيادا مەندىنمۇ بەختلىك بالا بارمىدۇ ـ ھە!

بىز دەريا بويىدىكى يۇمران ئوت - چۆپلەردە دەرسنى باشلىدۇق. بۇ يەردە مەن تەبىئەت بىلەن ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى شاپائەتنى چۈشەندىم.

تەبىئەتكە يېقىنلىشىش

سۇللىۋان مۇئەللىم 1887 - يىلى 3 - ئايدا هاياتىمغا كىرىپ كەلدى. بۇلاق مېنىڭ قەلب كۆزۈمنى ئاچتى. مۇشۇ ئارىلىقتىكى ئىشلارنىڭ هەممىسى خۇددى يېڭىلا بولۇپ ئۆتكەندەك خاتىرەمدە ئېنىق تۇرۇپتۇ. مەن كۈن بويى ئۇنى بۇنى سىلاپ تۇتۇپ ئۇلارنىڭ نامىنى يادلايتتىم. تۇتقان - قويغان نەرسىلەر كۆپەيگەنسېرى ئۇلارنىڭ نامى ۋە ئىشلىتىلىش ئورنىنى تېخىمۇ ئوبدان بىلدىم. خۇشاللىقىم ئارتىپ، ئىشەنچكە تولدۇم. تاشقى دۇنيا بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئېنىق هېس قىلالايدىغان بولدۇم.

كۆركەم ۋە ئاۋاتچىلىق ياز پەسلىمۇ كېلىپ قالدى. سۇللىۋان خېنىم مېنى يېتىلەپ تېنېسىسى دەرياسى بويلىرىدا سەيلە قىلاتتى. ئېتىز - دالىلارغا، تاغ - ئېدىرلارغا بېرىپ، ئېتىزلاردا يەر ئاغدۇرۇۋاتقان، زىرائەت تېرىۋاتقان كىشىلەرنى تاماشا قىلاتتۇق. بىز دەريا بويىدىكى يۇمران ئوت - چۆپلەردە ئولتۇرۇپ، كىشىلىك هاياتتىكى يېڭى بىر دەرسنى باشلىدۇق. بۇ يەردە مەن تەبىئەت بىلەن ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى شاپائەتنى چۈشەندىم. مەن سېخىي قۇياش نۇرىنىڭ زېمىندىكى دەل - دەرەخلەرنى قانداق ياشنىتىدىغانلىقىنى، ئۇچار قاناتلارنىڭ قانداق ئۇۋا سالىدىغانلىقى ۋە قانداق كۆپىيىدىغانلىقى، پەسىلنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ قاياقلارغا، قانداق يۆتكىلىدىغانلىقىنى بىلىۋالدىم. تىيىن، كېيىك، شىر قاتارلىق هەر تۈرلۈك هايۋانلارنىڭ قانداق قىلىپ ئۇزۇقلۇق تېپىپ يەيدىغانلىقى، قانداق ئۆچەككە كىرىدىغانلىقىنىمۇ ئۇقۇۋالدىم. بىلگەن - چۈشەنگەن ئىشلار كۆپەيگەنسېرى تەبىئەتنىڭ ئۇلۇغلۇقى ۋە دۇنيانىڭ شۇقەدەر گۈزەللىكىنى يەنىمۇ ئوبدان بىلىۋالدىم.

سۇللىۋان خېنىم ماڭا يوغان بەردەم دەل - دەرەخلەردىن، سىلىق، يۇمران يوپۇرماقلاردىن، هەتتا كىچىككىنە سىڭلىمنىڭ بۇدرۇق قوللىرىدىن گۈزەللىكنى هېس قىلىش ۋە ئۇنىڭدىن بەهرە ئېلىشنى ئۆگەتتى. ئاندىن ماڭا يەر شارىنىڭ شەكلىنى سىزىشنى ئۆگەتتى. مېنى بىلگەنلىرىمنى تەبىئەت بىلەن باغلاپ گۈل - گىياهلار، قۇشلار بىلەن شادىمان دوستلاردىن بولۇش يولىغا باشلىدى. ئەمما، بۇ ئارىلىقتا بولۇپ ئۆتكەن بىر ئىش ماڭا تەبىئەتنىڭ دائىملا مېهرىبان ۋە سۆيۈملۈك بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

هاۋا ئوچۇق كۈنلەرنىڭ بىرى، سەهەردە سۇللىۋان خېنىم ئىككىمىز ئايلىنىپ خېلى يىراققا كېتىپ قاپتۇق. قايتىشىمىزدا توساتتىن هاۋا ئۆزگىرىپ تىنجىق ئىسسىق بولۇپ كەتتى. شۇڭا، بىز نەچچە قېتىم يول بويىدىكى دەرەخلەرنىڭ سايىسىدا ئارام ئالدۇق. ئاخىرىقى قېتىم ئۆيىگە يېقىن جايدىكى ياۋا گىلاس دەرىخى ئاستىدا توختىدۇق. دەرەخنىڭ شاخلىرى راسا باراقسان بولۇپ، چىقىپ ئولتۇرىدىغان ئەپلىك جايلىرىمۇ بار ئىدى.

سۇللىۋان خېنىم مېنى يۆلەپ شاخقا چىقىرىپ قويدى. ئوبدانغىنا بىر ئاچىماقنى تېپىپ ئولتۇرۇۋالدىم. دەرەخ ئۈستى ئاجايىپ سالقىن ۋە راهەت ئىدى. سۇللىۋان خېنىم ئەمسە چۈشلۈك تاماقنى مۇشۇ يەردە يەيلى دېۋىدى، تولىمۇ خۇشال بولدۇم هەمدە ئۇ بېرىپ ئۆيدىن تاماق ئەكەلگۈچە جايىمدىن مىدىرلىماي ئولتۇرۇشقا ۋەدە بەردىم.

ئۇشتۇمتۇت هاۋا ئۆزگىرىپ قۇياشنىڭ ئىللىق تەپتى غايىب

بولدى، ئاسماننى قارا بۇلۇت قاپلاپ، تۇپراقتىن غەلىتە پۇراق تارقىلىشقا باشلىدى. بۇنىڭ قاتتىق بوران - چاپقۇننىڭ بېشارىتى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتىم. شۇئان مېنى نامەلۇم بىر قورقۇنچ، يېقىن كىشىلىرىمدىن ئايرىلىپ قالغاندەك، زېمىندىن يىراقلىشىپ كەتكەندەك بىر خىل يالغۇزلۇق تۇيغۇسى ئىلكىگە ئالدى. مەن تىترەپ دەرەخ شېخىنى چىڭ قۇچاقلىغىنىمچە سۇللىۋان خېنىمنىڭ تېزرەك كېلىشىنى تىلەپ ئىچىمدە دوئا قىلىپ جىممىدە ئولتۇردۇم.

بىر پەس جىملىقتىن كېيىن يوپۇرماقلار شاراقلاپ، شاخلار لىڭشىپ كەتتى. كۈچلۈك بوران دەرەخلەرنى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلايدىغاندەك ئەلپازدا قۇتراشقا باشلىدى. مەن شامال مېنى شاخلارغا قوشۇپ ئۇچۇرۇپ كېتەمدىكىن دەپ قورقۇپ، شاخنى تېخىمۇ چىڭ تۇتۇۋالدىم. دەرەخ بارغانسېرى قاتتىق لىڭشىپ، شىخىدىن ئايرىلغان يوپۇرماق ۋە سۇنغان ئىنچىكە، كىچىك شاخلار يۈز كۆزۈمگە يامغۇر كەبى تاراسلاپ ئۇرۇلدى. ھودۇقۇپ كېتىپ سەكرەپ يەرگە چۈشۈۋالماقچىمۇ بولدۇم، لېكىن جۇرئەت قىلالمىدىم. زېمىن گويا ئۈستىگە ئىنتايىن ئېغىر نەرسە چۈشكەندەك تىترەپ - تەۋرەپ لەرزىگە كەلدى. بۇ تەۋرەش ھەتتا مەن ئولتۇرغان شاخلارغىمۇ تەسىر قىلغانلىقىنى سەزدىم. قورقۇپ جېنىم بوغۇزۇمغىلا كېلىپ قالدى. ئاۋازىمنى قويۇۋېتىپ تازا ۋارقىراي دەپ تۇرسام، سۇللىۋان خېنىم كېلىپ قالدى. ئۇ مېنى شاختىن يۆلەپ چۈشۈرۈۋىدى، يەرگە چۈشۈپلا ئۇنى چىڭ قۇچاقلىۋالدىم. مەزمۇت زېمىنغا دەسسەپ تۇرغىنىمدىن سۆيۈنۈپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. بۇنىڭ بىلەن مەن يەنە بىر يېڭى بىلىمگە ئىگە بولدۇم. تەبىئەتنىڭ گۈزەل، مۇلايىم مېھرىبان تاشقى قىياپىتىگە ئۆتكۈر تىرناقلارمۇ يوشۇرۇنغان بولۇپ، بەزىدە ئۇ پەرزەنتلىرىگە تېخى خېلىلا قاتتىق جەڭ ئېلان قىلىدىكەن.

خەۋپ ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن، ... خېنىم
مەن شاخقا چىقىشقا جۈرئەت قىلالمىد... ...ىدىم.
ۋۇجۇدۇمغا تىترەك ئولىشاتتى. ئا... ...ەپ
نىڭ، خۇش ھىدى بىلەن ئۆزىگە تا...
نىڭ قىزىقتۇرۇشىغا بەرداشلىق
ىڭىپ، قايتا دەرەخكە چىقتىم.

ئۇ باھارنىڭ ناھايىتى گۈزەل، ئوچۇق ھاۋالىق بىر ... ئىدى. مەن يالغۇز ئولتۇرۇپ شىپاڭدا كىتاب كۆرۈۋاتاتتىم. گويا يېنىمدىن «باھار ئىلاھى» لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، بىردىنلا بىر خىل خۇش ھىد گۈپ قىلىپ بۇرنۇمغا ئۇرۇلدى. بۇنىڭ ئۇياتچان دەرەخ چېچىكىنىڭ ھىدى ئىكەنلىكىنى پەملىدىم - دە، دەرەخ يېنىغا بارماقچى بولدۇم. شۇنىڭ بىلەن سىپىلاپ باغنىڭ ئايىغىغا باردىم. ئۇياتچان دەرەخ قاشالىق چىغىر يولنىڭ ئەگىلىدىغان يېرىدە ئىدى.

ئىللىق قۇياش سېخىيلىق بىلەن نۇر چاچماقتا. ئۇياتچان دەرەخنىڭ چېچەكلىرى قۇياش نۇرىدىن سۆيۈنۈپ شوخ ئۇسسۇل ئوينىماقتا. مىچچىدە چېچەكلەرگە پۈركەنگەن شاخلار ئېگىلىپ يەرگە، ئوتلارغا تېگەي - تېگەيلا دەپ قالغانىدى. رەڭدار، كۆركەم چېچەك بوشقىنا تېگىپ قويسىمۇ گۈر قىلىپ تۆكۈلەتتى. مەن تۆكۈلگەن گۈل بەرگىلىرىنى دەسسەپ ئۆتۈپ دەرەخ تۈۋىگە باردىم. پۇتۇمنى دەرەخنىڭ ئاچماق شېخىغا قويۇپ، غولىنى چىڭ تۇتۇپ يۇقىرىغا ياماشتىم. غول توم بولغاچقا تۇتالمايتتىم، ئۇششاق شاخلار قولۇمنى تىتىۋەتتى. بىراق، مەن ئاجايىپ قالتىس بىر ئىش قىلىۋاتقاندەك غەلىتە بىر تۇيغۇنىڭ تۇرتكىسىدە توختىماي يۇقىرىغا ئۆرلەپ، ئەپلىك بىر جاينى تېپىپ ئولتۇردۇم. بۇ جاي بۇرۇن بىر چاغلاردا باشقىلار ياساپ قويغان، كېيىن ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن دەرەخنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ كەتكەن چاققانغىنا ئورۇندۇق ئىدى.

بۇ يەردە خېلى ئۇزۇن ئولتۇردۇم. ئۆزۈمنى گويا بۇلۇتلار ئۈستىدە، ئاسماندا تۇرغان پەرىزاتلاردەك ھېس قىلدىم. شۇنىڭ دىن كېيىن مەن دائىم ئاي ئوردىسىدىكى پەرىزات دەرىجىگە ئوخشايدىغان بۇ دەرەخكە چىقىۋېلىپ ئويناىدىغان، خىيال سۈرىدىغان، ئاجايىپ - غارايىپ خىيالىي مەنزىلەر ئىچىدە يايراپ سەيلە قىلىدىغان بولدۇم.

سۆيگۈ - مېھىرنى تۇتقىلى بولمايدۇ، بىراق ئۇ ئاتا قىلغان شېرىن سېزىمنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ. سۆيگۈ - مېھىر بولمىسا، سىز ئېچىلىپ يۇرەلمەيسىز، ئويىنىغۇڭىزمۇ كەلمەيدۇ.

«سۆيگۈ - مېھىر» نىڭ مەنىسىنى چۈشىنىش

مەن تىلىنىڭ ئاچقۇچىنى قولۇمغا ئېلىۋالغاندىن كېيىن، ئۇنى ئىشلىتىشكە ئالدىراپ كەتتىم.

ئادەتتە قۇلىقى ساق بالىلار تىلنى ئوڭايلا ئۆگىنىۋالالايدۇ. باشقىلار دېگەن گەپنى ئاسان، كۆڭۈللۈك ھالدا چۈشىنىۋالىدۇ ۋە ئۆگىنىۋالىدۇ، ئاندىن شۇلارنى دوراپ سۆزلىيەلەيدۇ. ئەمما، گاس بالىلار سانسىزلىغان ئازابلىق كەچۈرمىشلەرنى باشتىن كەچۈرگەندىن كېيىنلا ئۆگىنەلەيدۇ. مەيلى قانچىلىك جاپالىق بولسۇن، نەتىجە تولىمۇ قانائەتلىنەرلىك ياخشى بولىدۇ. مەن ئىشىنى نەرسىلەرنىڭ نامىنى بىردىن - بىردىن ئاتاشنى ئۆگىنىشتىن، «ئا، ئە» دەپ ئاۋاز چىقىرىشتىن باشلاپ تەرەققىي قىلىپ شېكىسپېرنىڭ ئون تۆت مىسرالىق شېئىرلىرى ئۈستىدە ئاجايىپ مول ۋە گۈزەل تەسەۋۋۇرلارنى ئوتتۇرىغا قويالايدىغان بولدۇم.

باشتا، ئالغان بىلىمىم چەكلىك، ئۇقۇملار ئېنىق ئەمەس، ئۆگەنگەن خەت - سۆزلۈكلەر ئاز بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇئەللىم ماڭا نۇرغۇن يېڭىلىقلارنى سۆزلەپ بېرەتتى، مەن بولسام ئاز سوئال سورايتتىم. تاشقى دۇنيانى بارا - بارا چۈشىنىشىم، بىلگەن سۆزلۈكلەرنىڭ كۆپىيىشى نەتىجىسىدە سوئاللارمۇ كۆپەيىشىگە باشلىدى. كۆپرەك چۈشىنىۋېلىش مەقسىتىدە مەن ھەر-بىر نەرسە ئۈستىدە قايتا - قايتا ئىزدىنەتتىم. بەزىدە ئۆگەنگەن

بىرەر يېڭى سۆزنى ئىلگىرى بولۇپ ئۆتكەن تۇرلۇك ئىشلار بىلەن باغلاپ پىكىر يۈرگۈزەتتىم.

ھېلىمۇ ئېسىمدە، بىر كۈنى ئەتىگەن مەن بىرىنچى قېتىم «سۆيگۈ - مېھىر» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى سورىدىم. ئۇ چاغدا ئۆگەنگەن خەتلىرىم كۆپ ئەمەس ئىدى. مەن گۈللۈكتە يېڭى ئېچىلغان رۇخسگۈللەرنى ئۈزۈپ سۇللىۋان خېنىمغا تۇتتۇم. ئۇ خۇشال بولۇپ كېتىپ مېنى سۆيۈپ قويماقچى بولدى، مەن ئاپامدىن باشقا كىشىلەرنىڭ سۆيۈپ قويۇشىنى خالىمايتتىم. سۇللىۋان خېنىم بىر قولىدا قۇچاقلاپ تۇرۇپ ئالقىنىمغا: «مەن خېلىنىڭ سۆيىمەن» دېگەن خەتلەرنى يازدى.

— سۆيۈش دېگەن نېمە؟ — دەپ سورىدىم.

سۇللىۋان خېنىم مېنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلىدى ھەمدە يۈرىكىمنى. كۆرسىتىپ:

— سۆيگۈ مۇشۇ يەردە، — دېدى.

مەن تۇنجى رەت يۈرىكىمنىڭ سوققانلىقىنى سەزدىم. لېكىن، مۇئەللىمنىڭ سۆزى ۋە ھەرىكىتىنىڭ مەنىسىنى يەنىلا چۈشىنەلمىدىم.

مەن ئۇنىڭ قولىدىكى رۇخسگۈلنى پۇراپ قويۇپ، يېزىق ئارىلاش قول ئىشارىتى بىلەن:

— گۈلنىڭ ھىدى سۆيۈش دېگەن گەپمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— ياق، ئەمەس، — دېدى سۇللىۋان مۇئەللىم.

مەن ئويلىنىپ قالدىم. بىز قۇياش نۇرىغا چۆمۈپ تۇراتتۇق.

— سۆيۈش دېگەن قۇياشمۇ؟ — دەپ سورىدىم قۇياش نۇر چېچىپ تۇرغان جايىنى كۆرسىتىپ، — قۇياشمۇ يا؟

شۇ چاغدا مېنىڭ نەزىرىمدە، ئىللىق نۇرى بىلەن جىمى مەۋجۇداتنى ياشىنىتىپ، كائىناتنى گۈزەل تۇسكە كىرگۈزىدىغان

قۇياشتىن ياخشىراق نەرسە يوق ئىدى. ئەمما، سۇللىۋان خېنىم بېشىنى چايقىدى. مەن گاڭگىراپ قالدىم ۋە ئۇمىدسىزلەندىم. مۇئەللىم نېمىشقا ماڭا سۆيگۈ - مېھىرنىڭ نېمىلىكىنى دەپ بەرمەيدىغاندۇ؟ دەپ ئەجەبلەندىم.

— بىر - ئىككى كۈن ئۆتتى. مەن چوڭ - كىچىك مارجانلارنى ئىككى چوڭ، ئۇچ كىچىك تەرتىپ بىلەن يىپقا ئۆتكۈزدۇم، لېكىن ھەدىسە بۇ تەرتىپنى ئارىلاشتۇرۇپ قويياتتىم. سۇللىۋان خېنىم يېنىمدا تۇرۇپ سەۋرچانلىق بىلەن خاتالىقىمنى تۈزىتەتتى. ئاخىرىدا قارىسام يەنە خېلى جىق يەرنى خاتا ئۆتكۈزۈپ قويۇپتىمەن. بۇنى بىلىپ زادى قانداق قىلسام بۇ مارجانىنى تۈگىتا ئۆتكۈزەلەرمەن، دەپ ئويلىنىپ قالدىم. سۇللىۋان خېنىم پىشانەمگە نوقۇپ قويۇپ، «ئوبدان ئويلاڭ» دېگەن خەتنى چىڭ - چىڭ بېسىپ يازدى.

— مەن بىردىنلا بۇ خەتنىڭ مېڭىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان جەريانىنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى چۈشەندىم. بۇنىڭ بىلەن ئابستراكت ئۇقۇمنى تۇنجى قېتىم ئېنىق بىلىۋالدىم.

مەن ئۇزۇنغىچە جىمجىت ئولتۇرۇپ كەتتىم. كاللامدا مارجانغا قانداق ئۆتكۈزۈش ئىشى ئەمەس، بەلكى سۆيگۈ - مېھىر دېگەن سۆزگە يېڭىچە بىر كۆز قاراش بىلەن چۈشەنچە بېرىش ئۈچۈن كېرەكتى. بۇ كۈنى ھاڭا بۇلۇتلۇق ئىدى. تۇرۇپ - تۇرۇپ - سىم - سىم يامغۇر ياغاتتى. توساتتىن قۇياش بۇلۇتلارنى يېرىپ چىقىپ ۋاللىدە زېمىنىنى يورۇتتى.

مەن مۇئەللىمدىن يەنە سورىدىم:

— سۆيۈش - مېھىر دېگەن قۇياش دېگەن بولامدۇ؟

— سۆيۈش - مېھىر دېگىنىمىز قۇياش چىقىشتىن بۇرۇن ئاسماندا تۇرغان بۇلۇتقا ئوخشاپ كېتىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى مۇئەللىم. ئۇ مېنىڭ يەنىلا گاڭگىراپ تۇرغىنىمنى بىلىپ يەنىمۇ ئاددىي، ئەمما شۇ چاغدا مەن زادىلا چۈشىنەلمىگەن سۆز

بىلەن چۈشەندۈردى، ـــ سىز بۇلۇتنى تۇتالمايسىز، لېكىن يامـ
غۇرنى سېزەلەيسىز. سىزگە مەلۇم، كۈن بويى قۇياش تەپتىدىن
قىزىپ، قاغجىراپ كەتكەن گۈللەر ۋە كائىنات يامغۇر ياغسا
نەقەدەر خۇشال بولۇپ كېتىدۇ ـ ھە! سۆيگۈ ـ مېھىرنىمۇ
تۇتقىلى بولمايدۇ. بىراق، ئۇ ئاتا قىلغان شېرىن سېزىمنى ھېس
قىلغىلى بولىدۇ. سۆيگۈ ـ مېھىر بولمىسا سىز ئىچىلىپ يۈرەلـ
مەيسىز، ئوينىغۇڭىزمۇ كەلمەيدۇ.

بىردىنلا بۇنىڭ داۋلىسىنى ئۇقۇۋالدىم. شۇنىڭ بىلەن شەـ
كىلسىز، سانسىزلىغان يىپلار مەن بىلەن باشقىلارنىڭ قەلبىنى
باغلىغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

سۇللىۋان خېنىم ماڭا باشتىنلا قۇلىقى ساق بالىلار قاتارىدا
مۇئامىلە قىلدى ۋە سۆزلەشتى. ئوخشىمايدىغىنى شۇ بولدىكى،
ئۇ سۆزلەرنى ئېغىزىدا دېمەي، ئالىقىنىمغا يېزىپ بەردى. ئوي
پىكىرنى ئىپادىلەيدىغان بۇنداق سۆزلەر ياكى ماقال ـ تەمسىللەر-
نى پەقەتلا ئۇقالمىغان چاغلىرىمدا، ئۇ مېنى يېتەكلەپ بىلدۈرۈپ
تۇردى. باشقىلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرالماي قىينالغان چاغلىـ
رىمدىمۇ يېنىمدا ئەسكەرتىپ، چۈشەندۈرۈپ تۇردى.

بۇ خىل ئۆگىتىش جەريانى خېلى ئۇزۇن يىل داۋاملاشتى.
سەۋەب، قۇلىقى ساغرۇ بىر بالىنىڭ دائىم ئىشلىتىدىغان ئەڭ
ئاددىي، ئاسان سۆزلەرنى بىر نەچچە ئاي، ھەتتا نەچچە يىل
ئىچىدىلا ئۆگىنىۋېلىشى ھەمدە شۇئان ئىشلىتەلىشى مۇمكىن ئەـ
مەس. نورمال بالىلار گەپ سۆزلەرنى دائىم تەكرارلاش ۋە دوراش
بىلەنلا ئۆگىنىۋالىدۇ. يەنى، ئۇلار ئۆيدە چوڭلارنىڭ سۆزىنى
ئاڭلاۋىرىپ مېڭىسىنى ئىشقا سېلىپ، بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى
چۈشىنىۋالىدۇ، شۇنىڭدەك ئۆزىنىڭ ئۆي ـ پىكىرىنى ئىپادىلەشـ
نى ھەم ئۆگىنىۋالىدۇ. بىراق، گاس بالىلار ئوي ـ پىكىرىنى
تەبىئىي يوسۇندا ئىپادىلىيەلمەيدۇ. بۇ نۇقتىنى چۈشىنىپ يەتكەن
سۇللىۋان خېنىم بۇ كەمتۈكلۈكنى تولدۇرۇش ئۈچۈن تۈرلۈك

چارە ـ ئاماللارنى قىلدى. ئۇ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ
ئادەتتە دائىم ئىشلىتىلىدىغان سۆزلەرنى ماڭا بىردىن ـ بىردىن،
قايتا ـ قايتا تەكرارلىتىپ، باشقىلار بىلەن قانداق سۆزلىشىشنى
ئۇقتۇردى.

مەن خېلى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندە، ئاندىن تەشەببۇسكارلىق
بىلەن ئېغىز ئېچىپ باشقىلار بىلەن سۆزلىشىشكە پېتىنالىدىم.
تېخىمۇ ئۇزۇن ۋاقىتتىن كېيىن، قانداق سورۇندا قانداق سۆز-
لەشنى ئاران بىلىۋالدىم.

گاس ھەم ئەمالار گەپ ـ سۆزلەرنىڭ (پاراڭلارنىڭ) ئىنچىـ
كە تەرەپلىرىنى ئوڭايلىقچە چۈشىنىپ يېتەلمەيدىكەن. دېمەك،
گاس ھەم ئەمالار يولۇقىدىغان قېيىنچىلىق نەقەدەر زور ـ ھە!
ئەگەر باشقىلارنىڭ ياردىمى بولمىسا ئۇلار باشقىلارنىڭ سۆز قىلـ
غاندىكى تەلەپپۇزىنى پەرق ئېتەلمەيدىكەن، تەلەپپۇز ئۆزگىرىشـ
لىرىدىكى مەنىنى چۈشىنەلمەيدىكەن. شۇنداقلا، ئۇلار قەلبىنىڭ
تەبىئىي ئىزھارى بولغان چىراي ئىپادىسىنى ھەم كۆرەلمەيدىكەن
ئەمەسمۇ.

*گۈزەل ۋە ياخشى نەرسىلەرنى ياخشى كۆردۈم، ئامراق بولـ
مدۇم، بىراق بۇنداق ھەۋەسنىڭ قانچىلىكى ئۆزۈمدە بۇرۇندىن
بارلىقى، قانچىلىكىنى سۇللۇخان خېنىم ماڭا بەخش ئەتكەنلىكىنى
ئۆمرۈم بويى پەرق ئېتەلمەي كەلدىم.*

خۇشاللىق ۋە ھەيرانلىق

مەن ئىككىنچى باسقۇچلۇق تەربىيىدە ئوقۇشنى ئۆگەندىم.

مەن ھەرپلەرنى قوشۇپ بىر نەچچە سۆزنى يېزىشنى ئۆگەـ
گەن ھامان، سۇللۇخان خېنىم ھەرپلەر كۆپۈنكى شەكىلدە يېزىلـ
غان قاتتىق قەغەز كارتۇشكىلارنى بەردى. كۆپۈنكى شەكىلدىكى
ھەربىر خەتنىڭ مەلۇم بىر جىسىم، مەلۇم ھەرىكەت ياكى مەلۇم
ئالاھىدىلىككە ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقىنى تېزلا بىلىۋالدىم. مەندە
بىر رامكا بولۇپ، ئۆگەنگەن خەتلەرنى شۇ رامكىغا تىزىپ جۈملە
ياسىسام بولاتتى. لېكىن، مەن بۇ كارتۇشكىلارنى تىزىپ جۈملە
ياساشتىن ئىلگىرى، بۇ جۈملىنى ھەقىقىي شەيئىي ئارقىلىق
ئىپادىلەشكە ئادەتلەندىم. مەسىلەن، «قونچاق» «كارىۋات ئۈسـ
تىدە» دېگەن كارتۇشكىلارنى ئالغاندىن كېيىن، ھەربىر كارتۇشـ
كىنى ئەمەلىي نەرسىنىڭ ئۈستىگە قويدۇم. ئاندىن قونچاقنى
كارىۋات ئۈستىگە قويۇپ، قالغان كارتۇشكىلارنى تېگىشلىك جايغا
قويدۇم. بۇنىڭ بىلەن ھەم بىر جۈملە ياسالدى ھەم بۇ شەيئىگە
مۇناسىۋەتلىك جۈملە مەزمۇنى ئىپادىلەندى.

بىر كۈنى سۇللۇخان خېنىم ماڭا «girl» (قىز بالا) دېگەن
خەتنى يوپكىغا قادانقۇزدى. ئاندىن ئۆزى كىيىم ئىشكاپى يېنىغا
بېرىپ تۇرۇپ، «wardrobe» (كىيىم ئىشكاپىدا) دېگەن خەتـ
لەرنى كىيىم ئاسقۇچقا ئىلىپ قويدى. بۇ ئويۇنغا كېيىن مەن

بەكمۇ ئامراق بولۇپ كەتتىم. مەن دائىم سۇللۇخان خېنىم بىلەن
سائەتلەپ ئويناپ كېتەتتۇق. ئۆيدىكى نەرسىنىڭ جىسمىنى ھەمـ
شە سۆز - جۈملە قىلىپ تىزاتتۇق.

كارتا قۇراشتۇرۇپ جۈملە تۈزۈش ئويۇنى ئوقۇش باسقۇچىغا
كىرىشنىڭ دەسلەپكى قەدىمى ئىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، مەن «سا-
ۋات چىقىرىش ئوقۇشلۇقى» دىن ئۆگەنگەن خەتلەرنى ئىزدەشكە
كىرىشتىم. بىلگەن خەتلىرىمنى تېپىۋالسام، بەئەينى مۆكۈ -
مۆكۈلەك ئويىنغاندا بىرىنى مۆكۈۋالغان جايىدىن تېپىۋالغاندەك
ناھايىتى خۇشال بوپكەتتىم. مەن مانا شۇ تەربىدە ئوقۇشنى
باشلىۋەتتىم.

خېلى ئۇزۇن ۋاقىتتىچە مەن رەسمىي، مۇنتىزىم دەرس
ئوقۇمىدىم. ئىنتايىن تىرىشىپ ئۆگەنگەنلىرىمۇ ناھايىتى ئويۇن
ئويىنغاندەكلا بىر ئىش بولۇپ، رەسمىي دەرس ئۆتكەنگە ئوخشـ
ماياتتى. چۈنكى، سۇللۇخان خېنىم مەيلى نېمە ئۆگەتسۇن، ئۇنى
ماڭا قىزىقارلىق ھېكايە ۋە تەسىرلىك، جاراڭلىق شېئىرلار بىلەن
چۈشەندۈرەتتى. مېنىڭ قىزىقىپ كەتكىنىمنى بايقىسا، ئۆزىمۇ
كىچىك بالىغا ئۆزگىرىپ قالغانغا ئوخشاش، توختىماي مەن بىلەن
بەس - مۇنازىرە قىلاتتى. ئۇنىڭ سەۋرچانلىق بىلەن يېتەكلىشى
نەتىجىسىدە گرامماتىكا ئۆگىنىش، ھېساب مەسىلىلىرىنى ئىشـ
لەشتەك بالىلار ئاسانلا زېرىكىپ قالىدىغان ئىشلار، شۇنىڭدەك
مەسىلىلەرنى چۈشەندۈرۈشكە ئوخشاش بىرقەدەر ئەستايىدىللىق
تەلەپ قىلىدىغان ئىشلارنى مەن زور ئىشتىياق بىلەن قىلىپ
كەتتىم. مانا بۇلار مېنىڭ ئەڭ گۈزەل ئەستىلىكىم بولۇپ قالـ
دى.

سۇللۇخان خېنىمنىڭ مېنى خۇشال قىلىش ۋە ئارزۇ -
تەلەپلىرىمنى قاندۇرۇش جەريانىدا ئىپادىلىگەن سەۋرچانلىقىنى
چۈشەندۈرۈشكە ئاجىزلىق قىلىمەن. بەلكىم، بۇ ئۇزۇن مۇددەت
ئەمالار بىلەن بىللە بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بولسا كېرەك، ئۇ

شەيئىلەرنى ئاجايىپ ئۇستىلىق بىلەن قىزىقارلىق تەسۋىرلەش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇپ، مېنى زېرىكتۈرۈپ ۋە بىزار قىلىپ قويماسلىق ئۈچۈن، تۈتۇرۇقسىز، قىزىقى يوق ئىنچىكە تەپسىلاتلارنى تاشلاپ كېتەتتى. ئۇ تاپشۇرغان دەرسلەرنى تەكرارلاشنى، ئۆگىنىشنى ئۇنتۇپ قالسام پەقەتلا ئەيىبلىمەيتتى. ئەمما، ئۆزى زېرىكەرلىك، باش ئاغرىتقان پەننى بىلىملەرنى شۇنچىلىك جانلىق، تەسىرلىك، تەرتىپلىك يوسۇندا چۈشەندۈرەتتىكى، ئۇ سۆزلىگەن مەزمۇنلارنى مەن كۆپ كۆچمەيلا تەبىئىي سۈرەتتە ئېسىمگە ئېلىۋالاتتىم.

بىز دائىم سىرتتا، قۇياش نۇردا ياشناپ، گۈللەپ تۇرغان دەرەخلىكلەردە ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇيتتۇق، ئۆگىنىش قىلاتتۇق. بۇ يەردە ئۆگەنگەن نەرسىلىرىمىزدە ئورمان ھىدى، يەنى تۇرلۇك دەرەخ، ياۋا ئوت - چۆپلەر ھىدى بولاتتى.

قويۇق دەرەخلەرنىڭ سايىسىدا ئولتۇرغىنىمدا، كائىناتتىكى جىمى نەرسە مېنى ئۆگىنىش پۇرستى بىلەن تەمىنلەپ ماڭا ساۋاق بېرەتتى. شاخ - يوپۇرماقلارنىڭ مەيىن شىلدىرلاشلىرى، جانىۋارلارنىڭ ھەرخىل ئاۋازلىرى، قۇشلارنىڭ ئەتراپىمىزدا ئايلىنىپ يېقىملىق سايراشلىرى، گۈل - چېچەكلەرنىڭ خۇش ھىدى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئۆگىنىش نىشانىم ئىدى. بىز دائىم پاقا، چېكەتكە ۋە قارا چېكەتكىلەرنى تۇتۇۋېلىپ ئالقىنىمىزدا قويۇپ، كورکىرىشىنى، چىرىلدىشىنى كۈتۈپ جىممىدە تۇراتتۇق. تۈكلىرى مامۇقتەك سىلىق ۋە يۇمشاق چۆجىلەر، رەڭگارەڭ ئېچىلغان ياۋا گۈللەر، دەريا بويىدىكى رۇخسىگۈللەر، ئاجايىپ يۇمشاق تالالار، تۈتىلىق چىگىتلەر، مەيىن شامالدا قوناقلىقلاردىن كېلىدىغان شالدۇر - شۇلدۇرلار، بىز تۇتۇۋېلىپ ئوتلاقتا قويۇۋەتكەن تايچاقنىڭ ئوت - چۆپ يېيىشى ۋە غەزەپلىك پىشقىرىشلىرى، ئېغىزىدىن كېلىۋاتقان ئوت ھىدى ۋەھاكازالار كاللامغا چوڭقۇر ئورناپ كەتتى.

بەزى كۈنلىرى تاڭ ئەمدى سۈزۈلۈشىگىلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ سەھەر تۇمانى تېخى داستىخىنىنى يېغىمغان گۈللۈككە بېرىۋالاتتىم. قېنى قايسىگىلار بەرگىلىرى مەخمەلدەك سىلىق، يۇمران قىزىل ئەتىرگۈلنى ئالقىنىڭلارغا ئېلىپ بوشقىنا سىلىغان چاغدا ئۇنىڭ سىلەرگە بەخش ئەتكەن چەكسىز ھۇزۇرىنى ھېس قىلىپ باققان، گۈلسامساقنىڭ مەيىن تاڭ شامىلىدا قانچىلىك نازاجىلۇە بىلەن چىرايلىق ئۇسسۇلغا چۈشكەنلىكىنى قايسىگىلار كۆرۈپ زوقلىنىپ باققان؟ بەزىدە گۈل ئۆزگۈچە گۈللەر ئارىسىغا كىرىۋالغان قۇرت - ھاشاراتلارنى تۇتۇۋالاتتىم ھەمدە ئۇلارنىڭ سىرتقى بېسىمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قاناتلىرىنى پىلدىرلاتقانلىقى ھەمدە ئۆز تىلىدا بىلىنەر بىلىنمەس ھالدا ئىڭراش، سايراشلىرىنى ئېنىق سېزىپ تۇراتتىم.

بىز باغلارغا بېرىشقىمۇ ئامراق ئىدۇق. 7 - ئاينىڭ باشلىرىدا مېۋىلەر پىشاتتى. شاپتۇلنىڭ يۇمران تۈكلىرى قولۇمغا سانجىلىپ غىدىقلايتتى. ئازراقلا شامال چىقسا پىشقان ئالمىلار تورۇكلاپ يەرگە چۈشەتتى. مەن يېنىمغا چۈشكەن ئالمىلارنى تېرىۋىلىپ، ئېتىكىمگە سۈرتۈپ يۇزۇمگە ياقاتتىم. ئۇنىڭدىكى قۇياش تەپتىدىن مەستخۇش بولاتتىم. بىلسىڭىز، بۇ تىل بىلەن ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان ئاجايىپ سىرلىق بىر ھېسسىيات! مەن ھەمىشە ئەنە شۇنداق چەكسىز زوق ۋە شادلىق ئىلكىدە ئۆيگە قايتاتتىم.

بىز كېلىر پرېستانىغچە بېرىپ سەيلە قىلىشنى ياخشى كۆرەتتۇق. ئۇ تېننېسسى دەرياسى بويىدىكى جەنۇب - شىمال ئۇرۇشى ۋاقتىدا قىسمىنىڭ قورۇقلۇقتا چېقىشى ئۈچۈن ياسالغان، كېيىن تاشلىنىپ ۋەيران بولۇپ كەتكەن پرېستان ئىدى. بىز ئۇ يەردە نەچچە سائەتلەپ ئوينىغاچ جۇغراپىيە بىلىملىرىنى ئۆگىنەتتۇق. غاز تۇخۇملىرىدىن دامبا، ئارال، كۆل، دەريا ياساپ ئويناش جەريانىدا بىر دەرس ئۆگەنگەنلىكىمنى ئۆزۈمۇ

سەزمەي قالاتتىم.

سۇللىۋان خېنىم ماڭا بىزنىڭ ھەم يوغان ۋە يۇمىلاق يەر شارىمىز، يەر شارىدىكى يايار تاغلار، يەرگە كۆمۈلۈپ كەتكەن شەھەرلەر، ئۆزلۈكسىز تۇردە يۆتكىلىۋاتقان مۇزلۇقلار ۋە شۇنىڭ-غا ئوخشاش نۇرغۇنلىغان ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ مېنى قىزىق-تۇراتتى ھەم ھەيران قالدۇراتتى.

ئۇ ماڭا يېپىشقاق توپىلاردىن خەرىتە ياساپ بېرەتتى. مەن دومباق تاغلارنى، ئويمان جىلغا - جىرالار، يىلان باغرى سوزۇل-غان دەريالارنى سىلاپ بىلىۋالاتتىم. بۇلارنى بەكلا ياخشى كۆرەت-تىم. لېكىن، نېمىشقىدۇر ئېكۋاتور بىلەن ئىككى قۇتۇپنى ئاج-رىتالمايتتىم. يەر شارىنى تېخىمۇ ئوبرازلىق تەسۋىرلەپ بېرىش ئۈچۈن سۇللىۋان خېنىم يىپلاردىن مېرىدىئان سىزىقى، بىر تال شاختىن جەنۇبتىن شىمالغا كېسىپ ئۆتكەن يەر ئوقىنى شۇنداق ئوخشىتىپ، بەئەينى راستىتەكلا ياسىدى. شۇڭا، بىرەرسى تېمپە-راتۇرا بەلۋېغىنى تارتسىلا، كاللامدا نۇرغۇنلىغان مېرىدىئانلاردىن توقۇلغان يۇمىلاق نەرسە زاھىر بولىدىغان ھالەت شەكىللەندى. شۇڭلاشقا، بىرەرسى مېنى گوللاپ، بىر ئاق ئېيىق شىمالىي قۇتۇپنى بىلدۇرىدىغان تۇۋرۇككە يامىشىپ چىقىۋاتىدۇ دېسە، مەن راست دەپ ئىشىنىپ قالاتتىم.

ھېسابى دەرسىگە بەكلا ئۆچ ئىدىم. شۇڭا، سان-رەقەملەرگە باشتىلا قىزىقمىدىم. سۇللىۋان خېنىم يېپقا ئۆتكۈ-زۈلگەن مارجاننى سانىتىش ئارقىلىق ئۆگەتتى. ئوت - چۆپلەرنى ئۈيان - بۇيان ئايرىش ئارقىلىق قوشۇش - ئېلىشنى ئۆگەتتى. ئەمما، ھەر قېتىم بەش، ئالتە مەسىلىنى ئۆگىنە - ئۆگەنمەيلا زېرىكەتتىم. ھەر كۈنى بىر قانچە ھېسابى مەسىلىسىنى ئىشلەپ بولۇپلا ۋەزىپەمنى ئادا قىلىپ بولغاندەك خاتىرجەملىك تۇيغۇسى بىلەن سىرتقا چىقىپ ھەمراھلىرىم بىلەن ئويناشقا ئالدىرايتتىم.

مەن زوئولوگىيە بىلەن بوتانىكىنىمۇ مۇشۇنداق ئويۇن ئوي-

ناش شەكىلدە ئۆگەندىم.

بىر ئەپەندى ماڭا ئازراق تاشقا ئايلانغان جىنسىم ئەۋەتىپ بەردى. ئۇنىڭ ئىسمىنى ھازىر ئۇنتۇپ قاپتىمەن. بۇ تاشلار ئىچىدە قېپىنىڭ سىزىقلىرى ئىنتايىن چىرايلىق قۇلۇلە، قۇش-لارنىڭ تىرناق ئىزى قالغان تاشلار، پاپۇرتىنىكلار (سارچى ئائىلىسىگە كىرىدىغان ئۆسۈملۈكلەر) بار ئىدى. تاشقا ئايلانغان بۇ جىسىملار مېنىڭ يىراق قەدىمكى دۇنيانى بىلىش ئارزۇيۇمنى قاندۇردى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن سۇللىۋان خېنىمنىڭ قور-قۇنچلۇق ئىسمى غەلىتە ۋە ئاسان تىلغا كەلمەيدىغان ھايۋانلار ھەققىدىكى بايانلىرىنى ۋەھىمە ئىچىدە تىڭشىدىم. بۇ يىرتقۇچ ھايۋانلار ئىپتىدائىي ئورمانلىقتا ياشىغان، يوغان - يوغان دەرەخ-لەرنىڭ شاخلىرىنى سۇندۇرۇپ يوپۇرماقلىرىنى ئوزۇق قىلغان، ئاخىرىدا بولسا ئاشۇ قەدىم زامانلاردىلا سازلىقلارغا پېتىپ ئۆلۈپ - تىنسىز ئۆلۈپ يوقالغانىكەن. بۇ ھايۋانلار ئۇزۇنغىچە چۈشۈمدىن چىقمىدى. قاراڭغۇلۇق ئىچىدىكى، قورقۇنچلۇق گېھىلوگىك دەۋر بىلەن ھازىرقى دەۋرنىڭ روشەن سېلىشتۇرمە-سى كۆز ئالدىمدىن كەتمىدى. ھازىرقى ئادەملەر نېمىدېگەن شا-دىمان - ھە، مانا يارقىن قۇياش كائىناتقا كۈلۈپ باقماقتا، رەڭگارەڭ گۈللەر ئېچىلىپ كائىناتقا تېخىمۇ گۈزەل تۈس بەر-مەكتە. تايچىقمىنىڭ تۇياق ئاۋازى دالىلاردا ئەكس سادا بولۇپ كېزىپ يۈرمەكتە.

يەنە بىر قېتىم بىرى ماڭا ناھايىتى چىرايلىق بىر قولۇلە قېپى بەرگەندى. مۇئەللىم كىچىككىنە يۇمشاق تەنلىك جانۋار-نىڭ ئۆزىگە قانداق قىلىپ بۇنداق چىرايلىق ۋە قاتتىق پاناھ جاي ياسايدىغانلىقى، سۇنىڭ دولقۇنلىنىشى پەسەيگەن، تىمتاس كېچە-لىرى تۇتقۇش قولۇلسىنىڭ ئۆزىنىڭ «مارجان كېمىسى» گە ئولتۇرۇپ ئۇنى ھەيدەپ ئىللىق ھىندى ئوكيانىغا قانداق كېلىدى-غانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. مەن بۇنى پۈتۈن زوق ئىشتىياقىم

بىلەن ئاڭلىدىم ۋە قاتتىق ھەيران بولدۇم.

مەن دېڭىز جانلىقلىرىنىڭ تۇرمۇش ئادىتىگە دائىر نۇرغۇن-لىغان بىلىملەر ۋە قىزىقارلىق ئىشلارنى ئۆگەنگەندىن كېيىن، مۇئەللىم ماڭا «ئۆپنى يۈدۈپ ماڭىدىغان تۈتىقۇش قۇلۇلىسى» دېگەن بىر كىتابنى سوۋغا قىلدى. مەن بۇكىتابنى ئوقۇپ، يۈمشاق تەنلىك جاندارلارنىڭ قاپ ھاسىل قىلىش جەريانىنى بىلد-ۇالدىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بۇ كىتاب يەنە مېنى ئىنساد-لار ئەقىل پاراسىتىنىڭمۇ تۈتىقۇش قۇلۇلىسىنىڭ ئاجايىپ كۈر-كەم قېپى سۇ ئاستىدىن شۇمۇرۇۋېلىنغان ماددىنىڭ ئاستا - ئاستا ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىشىدىن ھاسىل بولغىنىغا ئوخشاش تەرەققىي قىلىپ تەپەككۇر جەۋھەرلىرىگە ئايلىنىدىغانلىد-قىنى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

مەن زىرائەتلەرنىڭ بۈسۈپ يېتىلىشىدىنمۇ نۇرغۇن نەرسە-لەرنى ئۆگىنىۋالدىم. سۇللىۋان مۇئەللىم ماڭا ئاتاپ بىر تۇپ گۈلسامساق سېتىۋېلىپ، ئۇنى كۇن ئوبدان چۈشىدىغان دېرىزىگە قويۇپ قويدى. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ گۈل يۇمران، ئۇچلۇق غۇنچە-لىدى. غۇنچىنى ئوراپ تۇرغان يوپۇرماقلار بولسا گويا ئۇ توسۇپ تۇرغان غۇنچىنىڭ چىرايلىق گۈل بولۇشىنى خەقلەر بالدۇرراق كۆرۈۋالمىسۇن، دېگەندەك غۇنچىدىن ناھايىتى ئاستا ئاجرىدى. ئەمما، ئاجرىغان ھامان تېز چوڭىيىشقا باشلىدى. لېكىن، بۇ جەريان يەنىلا تەرتىپلىك، ئەسلىدىكى قائىدىسىگە ئۇيغۇن بولدى. قىزىق يېرى شۇكى، بۇلارنىڭ ئىچىدە بىرى ئۆزىنىڭ گۈللەرنىڭ سەرخىلى، تاجىسى ئىكەنلىكىنى بىلگەندەك، ھەممىسىنىڭ كەي-نىدە باشقا ئۇياتچان ئاچا - سىڭىللىرى ئەڭ ئاخىرىقى كىيىمى بولغان يېشىل ياغلىقىنى تاشلىغاندىن كېيىن ئېچىلىپ، پۈتكۈل شاختى شۇنچىلىك چىرايلىق، جىلۋىگەر، خۇش ھىد گۈللەر بىلەن تولدۇردى. ئاخىرىدا ئېچىلغان گۈل بولسا ھەممىدىن يو-غان، كۆركەم، تۇرقىمۇ ئاجايىپ ھەيۋەت، جەسۇر ۋە ئېسىل

سۈپەت بولدى.

گۈل تەشتەكلىرى بىلەن تولغان تەكچىدە يەنە يۇمىلاق بىر بېلىق قاچىسى بار بولۇپ، كىمدۇ بىرى ئون بىر تال قۇمچاق سېلىپ قويغانىكەن. مەن قولۇمنى سۇغا تىقىپ قۇمچاقلارنىڭ بارماقلىرىم ئارىسىدىن چىقىپ ئۇزۇپ يۈرگەنلىكىنى سېزىپ چەكسىز خۇشال بولاتتىم. بىر كۈنى ئۇلاردىن يۈرەكلىكرەك، شوخراق بىرى قاچىدىن سەكرەپ چىقىپ يەرگە چۈشۈۋاپتۇ. بۇنى بىلگىنىمدە ئۇنىڭ جېنى ئارانلا قالغانىكەن. مەن دەرھال ئۇنى ئېلىپ سۇغا سېلىۋېدىم، ئۇ سۇنىڭ ئاستىغا كىرىپلا كەتتى، كېيىن جانلىنىپ ئۆزۈپ ئويناپ كەتتى. ئۇ قاچىسىدىن چىقىپ باشقا يەرنىمۇ كۆرۈپ باققاندىن كېيىن، ئەمدى پاقا بولغانغا قەدەر ئېچىلىپ كەتكەن گۈللەر ئاستىدا تۇرغان قاچىسىدا شوخلۇق قىلماي ياشىشى مۇمكىن. ئۇ پاقا بولغاندا، ئاندىن گۈللۈكتىكى ياپېيشىل دەرەخلەر سايە تاشلاپ تۇرغان سۇيى سۈزۈك كۆلگە چۈشۈپ، تىمتاس يار كېچىلىرىنى يېقىملىق ناخشىسى بىلەن جانلاندۇرىدۇ.

مەن مانا مۇشۇ تەرىقىدە ھاياتلىقتىن، جانلىقلاردىن نۇرغۇن بىلىم ئالدىم. سۇللىۋان خېنىم بولغاچقىلا مەن مېھىر - مۇھەب-بەتتىن بەھرە ئېلىپ ۋە ئاجايىپ - غارايىپ دۇنيادىن شادلىققا چۆمۈپ غەمسىز ياشىدىم. ئۇ تۇرمۇشتىكى بارلىق نەرسىنى ماڭا ئىنتايىن مېھىرلىك، سۆيۈملۈك كۆرسەتتى. ھەر قانداق پۇر-سەتنى چىڭ تۇتۇپ ماڭا دۇنيادىكى بارلىق شەيئىنىڭ گۈزەل تەرەپلىرىنى ھېس قىلدۇردى. تۇرمۇشۇمنىڭ ياخشى، مەنىلىك ۋە ئەھمىيەتلىك ئۆتۈشى ئۈچۈن، ئۇ ھەرۋاقىت تىنىم تاپماستىن باش قاتۇرۇپ ئويلاندى، چارە - ئامال تاپتى. ئۇ بالىلارنىڭ قەلبى بەئەينى دەريا قىنى بويلاپ نۇرغۇن ئەگمىلەر ھاسىل قىلىپ ئېقىپ، ھىلى گۈل - گىياھلارنى، ھىلى دەل - دەرەخلەرنى ئۆزىدە ئەكس ئەتتۇرۇپ، ھىلى ئاسمان گۈمبىزىنى بېزە-

گەن توپ - توپ بۇلۇتلارنى، ئىشقىلىپ جىمى جاھاننىڭ گۈزەل-
لىكلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرىدىغان ئېرىق سۇلىرىغا ئوخشاي-
دىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەنىدى. ئۇ يەنە ئېرىق سۇلىرىغا ئوخشاي-
دىغان بالىلار قەلبىنىڭ ئېرىقلاردىن چوڭ ۋە ئۈزۈن دەريالارنى
ھاسىل قىلىشى، ئەنە شۇ دەريانىڭ تېپىتىنچ سۇ يۈزىدە گىرەل-
شىپ كەتكەن، ئېگىز - پەس تاغلار، چوققىلار، قامەتلىك،
قۇياش نۇرىدا پارلاپ تۇرغان دەرەخلەرنىڭ سايىلىرى ۋە زۇمرەت
ئاسمان، رەڭگارەڭ، بىر - بىرىدىن چىرايلىق گۈللەرنى ئەكس
ئەتتۈرۈشى ئۈچۈن، بۇ ئېرىقلارغا داۋاملىق سۇ باشلاپ تۇرۇش
ۋە سۈنى تىنماي كۆپەيتىش لازىملىقىنى ئوبدان چۈشىنەتتى.

ھەممىلا مۇئەللىم بالىلارنى سىنىپقا باشلاپ ئەكىرەلەيدۇ.
ئەمما، بالىلارغا ھەقىقىي نەرسىلەرنى ئۆگىتىش ھەممىلا مۇئەل-
لىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. مۇئەللىم ئىككىمىز شۇنچىلىك يې-
قىن، ئامراق، ئىناق ئىدۇقكى، مىنۇت ئايرىلمايتتۇق. شۇڭ-
لاشقا، مەن گۈزەل ۋە ياخشى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ياخشى
كۆردۈم، ئۇلارغا ئامراق بولدۇم. بىراق، مەندىكى بۇنداق ھە-
ۋەسنىڭ قانچىلىكى ئۆزۈمدە بۇزۇندىن بارلىقى، قانچىلىكىنى
سۇللىۋان خېنىم ماڭا بەخش ئەتكەنلىكىنى ئۆمرۈم بويى پەرق
ئېتەلمەي كەلدىم. چۈنكى، ئۇ تۇرمۇشۇمنىڭ بىر قىسمىغا ئايلا-
نىپ كەتكەن. مەن ئۇنىڭ قەدىمىنى بېسىپ ئالغا ئىلگىرىلىگەن-
دىم. مېنىڭ قابىلىيىتىم، ئۇستۇمگە ئالغان مەجبۇرىيىتىم ۋە
شاد - خۇراملىقلىرىمنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ مېھىر - شەپقەت
دەرياسىنى ئۈزۈپ چىقىپ ھاسىل بولدى. شۇڭا، ھاياتىمدىكى
بارلىق گۈزەل نەرسىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا مەنسۇپ.

مەن ھەربىر قەدەم ئالغىنىمدا، مېنى تاڭ قالدۇرغان ۋە چەكسىز شادلاندۇرغان مىلاد سۇۋغىسىغا ئېرىشتىم.

مىلاد بايرىمى

سۇللىۋان خېنىم تۇسكۇمىيىسىگە كەلگەندىن كېيىنكى تۇنجى مىلاد بايرىمى مەن ئۈچۈن كاتتا مەرىكە بولدى. ئۆيدىكى ھەممىلا ئادەم ماڭا كۆتۈلمىگەن سۇۋغا تەييارلاشقا كىرىشتى. خۇشاللىنار-لىق بولغىنى شۇكى، مەن بىلەن سۇللىۋان خېنىممۇ باشقىلارغا كۆتۈلمىگەن سۇۋغا تەييارلاش بىلەن ئالدىراش ئىدۇق.

مەن خۇشاللىق ئىچىدە كىشىلەر ماڭا قانداق سۇۋغىلارنى بېرىدىكىن دەپ تەۋرىلەۋاتقىنىنى قىلاتتىم. كىشىلەرمۇ يېرىم - يارتا گەپلەرنى قىلىپ، ئۇنىڭ ئۈچىنى چىقىرىپ قويۇپ مېنى قەستەن كولدۇرلىتاتتى. سۇللىۋان خېنىم ئىككىمىز بۇ تېپىشماقلارنى تېپىش ھەلەكچىلىكىدە يۇرۇپ، مەن نۇرغۇن سۆزلەرنىڭ ئىشلىتىلىشىنى ئۆگىنىۋالدىم. بۇ بىلىملىرىم دەرس ئۆتكەندە ئۆگەنگەنلىرىمدىنمۇ بەك كۆپ بولدى.

بىز ھەركۈنى ئاخشىمى ئىسسىق مەشنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ تېپىشماق تېپىش ئويۇنى ئوينايتتۇق. مىلاد بايرىمى يېقىنلاشقا-سېرى خۇشاللىقىمىزمۇ شۇنچە ئاشاتتى.

مىلاد بايرىمىنىڭ ھارپا ئاخشىمى بازاردىكى مەكتەپ ئوقۇغۇ-چىلىرى مېنى بايرامنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئۆتكۈزۈشكە تەكـ-لىپ قىلدى. سىنىپنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئىنتايىن چىرايلىق مىلاد دەرىخى قويۇلغان، ئۇنىڭغا تۇرلۈك ئاجايىپ - غارايىپ مېۋىلەر ئېسىلغانىدى، رەڭگارەڭ چىراغلار كۆز چاقنىتاتتى. بۇ مىنۇت-لاردا مەن ئۆزۈمنى چەكسىز بەختلىك ھېس قىلىپ، مىلاد دەرد-

خننى ئايلىنىپ توختىماي تاقلاپ، سەكرەپ ئويناتتىم. ھەربىر بالىنىڭ بىردىن سوۋغىغا ئېرىشىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. ئۇ مېھرىبان كىشىلەر سوۋغىلارنى تارقىتىپ بېرىشنى ماڭا تاپشۇرۇشتى. شۇنىڭ بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتىم. ھەتتا، ئۆزۈمنىڭ سوۋغىسىنى كۆرۈشكىمۇ ۋاقتىم چىقمىدى. شۇڭا، مەن مىلاد بايرىمى ھازىرلا بولسىمۇ بوپتىكەن دەپ تىلەپ كەتتىم. سۇللىۋان خېنىم ماڭا سىزنىڭ سوۋغىلىرىڭىز ناھايىتى كۆپ دېگەچكە، ھازىرقى سوۋغىنىڭ ئۆيدىكىلەر بېشارەت بەرگەن سوۋغا ئەمەسلىكىنى بىلىپ تۇرسامۇ ئالدىرىدىم. سۇللىۋان خېنىم سەۋرچان بولۇشۇمنى، ئەتە تاڭ ئېتىشىغىلا سوۋغىلارنىڭ نېمىلىكىنى بىلىدىغانلىقىمنى ئېيتتى.

شۇ كۈنى كېچىسى، يەنى ئامانلىق كېچىسى ئۇزۇن پايپىقىمنى ئېسىپ قويۇپ ياتتىمىۇ، مىلاد بۇۋاي قاچانلاردا كېلىدىغاندۇ، نېمىلەرنى قىلىدىغاندۇ، دېگەنلەرنى ئويلاپ ئۇزۇنغىچە ئۇخلىيالمىدىم. كېيىن ئۇيقۇم كېلىپ مەكتەپتىكىلەر بەرگەن قونچاق بىلەن ئاق ئېيىقنى قۇچاقلىغىنىمچە ئۇخلاپ قالدىم.

ئەتىسى، مەن ھەممىدىن بالدۇر تۇرۇپ، ئۆيدىكى جىمى ئادەمنى «مىلاد بايرىمىڭلارغا مۇبارەك بولسۇن» دەپ ئويغاتتىم. مەن كۈتۈلمىگەن سوۋغاتنى ئۆزۈن پايپاقتىن ئېلىش بىلەنلا قالماي، يەنە جوزا، ئورۇندۇق ھەتتا ئىشىك بېشى، ھەربىر دېرىزە تەكچىسىدىنمۇ ئالدىم. ئىشقىلىپ مەن ھەربىر قەدەم ئالغىنىمدا، مېنى تاڭ قالدۇرغان ۋە شادلاندۇرغان مىلاد سوۋغىسىغا ئېرىشتىم. سۇللىۋان خېنىم ماڭا سېرىق قۇشقاچ سوۋغا قىلغاندا بولسا شۇقەدەر خۇشال بولدۇمكى، بۇ خۇشاللىقىمنى تىل بىلەن تەسۋىرلەشكە ئاجىزلىق قىلىمەن.

سېرىق قۇشقاچقا «تىم» دەپ ئىسىم قويدۇم. ئۇ بەك شوخ، ئوماق، مۇلايىم ئىدى. دائىم بارماقلىرىمدا سەكرەپ ئويناتتى، قولۇمدىن گىلاسلارنى چوقۇپ يەيتتى. سۇللىۋان خېنىم تېمنى

قانداق بېقىشنى ئۆگەتتى. مەن ھەركۈنى ئەتىگەندە تامىقىمنى يەپ بولۇپلا، ئۇنى يۇيۇندۇراتتىم. قەپەسىنى پاكىز تازىلاپ، كىچىك-كىنە بىر قاچىغا سۇ، بىر قاچىغا ئوت — چۆپ ئۇرۇقلىرىنى سېلىپ بېرەتتىم، ئاندىن بىر باغلام ئوتنى ئۇنىڭ قوندىقىغا ئېسىپ قوياتتىم.

بىر كۈنى ئەتىگەن، مەن قەپەسنى دېرىزە تەكچىسىدە قويۇپ، ئۇنى يۇيۇندۇرۇش ئۈچۈن سۇ ئالغىلى كەتتىم. قايتىپ كېلىپ ئىشىكنى ئېچىشىمغا بىر مۇشۇك پۇتۇمغا سۈركىلىپ دېگۈدەك ئۆتۈپ كەتكەندەك قىلدى. باشتا دىققەت قىلماپتىمەن، ئەمما، قەپەسكە قولۇمنى تېقىپ تېمنىڭ قاناتلىرى، ئۇچلۇق تۇمشۇقى قولۇمغا ئۇرۇنغاندا، ئاندىن ئىشىنىڭ تەكتىگە يەتتىم. شۇنىڭدىن تارتىپ سۆيۈملۈك ناخشىچىمنى زادىلا كۆرەلمەيدىغانلىقىمنى چۈشەندىم.

بوستۇن ماڭا دۇنيانىڭ بېشى، شۇنىڭدەك دۇنيانىڭ ئاخىرى سىدەك بىلىندى. ئۇنىڭدىن باشقىمۇ ناھايىتى چوڭ ۋە كەڭ بىر دۇنيانىڭ بارلىقىغا ئىشەنمەيرەك قالدىم.

بوستۇن سەپىرى

1888 ـ يىلى 5 ـ ئايدىكى بۇ بوستۇن سەپىرى ھاياتىمدىكى ئىككىنچى چوڭ ئىش بولدى. يولغا چىقىش ئالدىدىكى سەپەر تەييارلىقىدىن تارتىپ مۇئەللىم، ئاپام بىلەن بىرلىكتە سەپەرگە ئاتلانغان ۋاقىت، سەپەر جەريانىدا كۆرگەن، ئاڭلىغان ئىشلار، شۇنداقلا بوستۇنغا يېتىپ بارغان چاغدىكى تۇرلۇك ئىشلار بەئەينى تېخى يېڭىلا بولۇپ ئۆتكەندەك كۆز ئالدىمدا ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ.

بۇ قېتىمقى سەپەر ئىككى يىلنىڭ ئالدىدىكى بالتىمورغا قىلغان سەپەرگە پەقەتلا ئوخشىمايتتى. سەۋەب، ئۇ چاغدا مەن ئاسان ھايajانلىنىدىغان، بىردەممۇ تىنىم تاپماستىن پويىز ئىچىدە ئۇيان ـ بۇيان چېپىپ يۈرگەن شوخ، كەپسىز قىز ئىدىم. بۇدا سۇللىۋان خېنىمنىڭ يېنىدا جىم ئولتۇرۇپ، ئۇ كۆرۈپ سۈرەتلەپ بەرگەن دېرىزە سىرتىدىكى بارلىق ئىشلارنى زېھىن قويۇپ ئاڭلىدىم. ئەينەكتەك يالتىراپ تۇرغان تېننېسى دەرياسى تولىمۇ كۆركەم ئىدى. پاختىزارلىقنىڭ چېتىگە كۆز يەتمەيتتى. يىراقتىكى بىر ـ بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن تاغ ـ ئېدىرلار، ياپيېشىل ئورمانلىقلار ئاجايىپ گۈزەل ئىدى. پويىز ۋوگزالغا كىرىش بىلەن تەڭلا نېگىرلار بەس ـ بەستە ۋوگزالغا كىرىپ پويىزدىكى يولۇچىلارغا قول پۇلاڭلىتىپ سالام بېرەتتى. ۋاگون ـ لارنىڭ ئالدىغا كېلىپ مەززىلىك، تاتلىق قەنت ـ گېزەكلەر،

قوماچلارنى توۋلاپ تۇرۇپ ساتاتتى.

ئۇدۇلۇمدىكى ئورۇندۇقتا يوغان ۋە كونىراپ كەتكەن قونچـ قىم نانسى ئولتۇراتتى. ئۇنىڭغا چاقماق رەختتىن تىكىلگەن يېڭى كىيىم، پۇرلىشىپ كەتكەن شىلەپە كىيگۈزۈپ قويغانىدىم. مارە جاندىن قىلغان كۆزلىرى مېنى قىلماستىن ماڭا تىكىلىپلا تۇراتـ تى. مۇئەللىمنىڭ سۆزلىرى قۇلقىمغا ياقمىغان چاغلاردا مەن نانسىنى قۇچىقىمغا ئېلىۋالاتتىم. بىراق، ئۇنىڭ شېرىن ئۈيقۇدا ياتقانلىقىغا ئىشىنەتتىم.

بوستۇنغا بارغان چاغدا ئۇ قارىغۇسىز مەينەت بولۇپ كەتكەـ نىدى. سەۋەب، پويىزدا ئۇنىڭغا ئۇنىمىسا ئۇنىماي زورلاپ تالقان يېگۈزىمەن دەپ ھەممە يېرىنى بۇلغاپ رەسۋا قىلىۋەتكەنىدىم. بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىدىكى كىر يۇغۇچى ئايالار قونچاقنى بۇ ھالەتتە كۆرۈپ ماڭا تۈيدۇرماي ئاچىقىپ يۇيۇپتۇ. ئۇنىڭ سۇغا چىدىغۇدەك ھالى نەدە دەيسىز، ئۇنى ماڭا ئەكىرىگەندە بىچارە نانسىيىم بىر كاللەك پاختىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ماڭا غەزەپ بىلەن ئالىيىپ تۇرغان مارجان كۆزلىرى بولمىغىنىدا، ئۇنى مەنمۇ تونۇيالمىغان بولاتتىم. دېمەك، ئەمدى ئۇنىڭ ھەققـ دە سۆزلىگۈدەك پۇرسەتمۇ بولماسلىقى مۇمكىن.

ئاخىر پويىز بوستۇن ۋوگزالىغا كىردى. بوستۇنغا كېلىشـ مىز بىلەن تەڭ چۆچەكتە تەسۋىرلەنگەن ئاجايىپ گۈزەل شەھەر رېئاللىققا ئايلانغاندەك بولدى. يەنى «بۇرۇنقى زامان» «ھازىرقى زامان» غا، «يىراقلاردىكى بىر جاي»، «كۆز ئالدىمىزدىكى جاي» غا ئايلاندى، خالاس.

بوگىنىس مەكتىپىگە كېلىپلا، ئۇ يەردىكى ئەما بالىلار بـ لەن دوست بولۇپ كەتتىم. ئۇلارنىڭ قول تىلىنى بىلمىدىغىنى مېنى چەكسىز خۇشال قىلدى. چۈنكى، ئىلگىرى مەن گويا بىر چەت ئەللىك كىشىگە ئوخشاش كىشىلەر بىلەن تەرجىمان ئارقـ لىق سۆزلىشەتتىم. مانا ئاخىر مەن باشقا بالىلار بىلەن ئۆزۈمـ

ىنىڭ تىلىدا سۆزلىشىدىغان بولدۇم. بۇنىڭدىن قانداقمۇ خۇشال بولماي ئەمدى؟ بالىلارنىڭ ھەممىسى خاۋ دوكتور ئىجاد قىلغان قول تىلى بىلەن سۆزلەشگەچكە، مەن خۇددى ئۆز دۆلىتىمگە قايتىپ كېلىپ قالغاندەك بولدۇم.

يېڭى تونۇشقان دوستلىرىمنىڭمۇ ئەما ئىكەنلىكىنى مەن خېلى كۆنلەردىن كېيىن ئۇقتۇم. مەنمۇ ئەما ئىدىم، ئەمما ئەترا-پىمدا يۇرگەن شوخ، تېتىك، سۆيۈملۈك ھەمراھلىرىمنىڭمۇ ماڭا ئوخشاشلا ھېچ نەرسە كۆرەلمەيدىغانلىقىنى پەقەتلا ئويلىمىغانىدىم. ھېلىغىچە شۇنچىلىك ئېنىق ئېسىمدە، ئۇلارنىڭ مەن بىلەن قولىنى قولۇمغا قويۇپ ئىشارەت بىلەن سۆزلەشكەنلىكى، كىتابىنىمۇ بارماقلىرى بىلەن سىلاپ ئوقۇيدىغانلىقىنى بىلگەن چېغىمدا، شۇنچىلىك بەك ھەيران بولغان ۋە ئىچىم تولىمۇ ئاچچىق بولغانىدى. باشقىلار ماڭا ئېيتقان، ئۆزۈمنىمۇ ئەيىبسىنى بىلەتتىم. شۇنداقتىمۇ مەندە ئۇلارنىڭ قۇلىقى ساق بولغاندىن كېيىن، ھېچبولمىغاندا ئۇلاردا مەلۇم «ئىككىنچى خىل كۆرۈش سەزگۈسى» بارغۇ، دەيدىغان مۇجمەل بىر ئالىق بار ئىدى. شۇڭلاشقا، ئۇلارمۇ ماڭا ئوخشاشلا ھېچ نەرسىنى كۆرەلمەيدۇ دېگەننى پەقەتلا خىيالىمغا كەلتۈرمىگەنىدىم.

لېكىن، ئۇلار شۇنچىلىك تېتىك، روھلۇق بولۇپ خۇشال يۈرەتتى. مەنمۇ بۇ خىل كەيپىيات ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن، ئازاب ۋە ھەسرەتلىرىمنى تېزلا ئۇنتۇپ كەتتىم.

بوستۇندا ئەما بالىلار بىلەن بىللە يۈرۈپ، ئۆزۈمنى گويا ئۆز ئۆيۈمدە يۈرگەندەك ھېس قىلدىم. كۆنلەر ئۇچقاندەك ئۆتۈشكە باشلىدى. مەن ھەركۈنى يېڭى خۇشاللىقلارنى تېپىشقا زور ئىشتىياق بىلەن كىرىشتىم. بوستۇن ماڭا دۇنيانىڭ بېشى، شۇنداقلا دۇنيانىڭ ئاخىرىسىدەك بىلىندى. ئۇنىڭدىن باشقىمۇ ناھايىتى چوڭ ۋە كەڭ بىر دۇنيانىڭ بارلىقىغا ئىشەنمەيرەك قالدىم.

بىز بوستۇندا كىبان تېغىغا چىقىپ سەيلە قىلدۇق. سۇللىۋان خېنىم ئۇ يەردە ماڭا بىرىنچى سائەتلىك تارىخ دەرسى ئۆتتى. ئۆز ۋاقتىدا بۇ تاغنىڭ قەھرىمانلار شىددەتلىك جەڭ قىلغان جاي ئىكەنلىكىنى بىلىپ قاتتىق ھاياجانلاندىم. پەلەمپەيلەرنى ساناپ يۇقىرىغا چىققۇچە قەھرىمانلارنىڭ قانداق باتۇرلۇق بىلەن بۇ تاغقا چىقىپ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە قارىتىپ دۈشمەنلەرگە شىددەتلىك ئوت ئاچقانلىقىدەك مەنزىرىنى تەسەۋۋۇر قىلدىم.

ئەتىسى، بىز پاراخوتقا ئولتۇرۇپ پلىموسقا باردۇق. بۇ مېنىڭ تۇنجى قېتىم دېڭىزدا سەپەر قىلىشىم، شۇنداقلا پاراخوتقا تۇنجى قېتىم ئولتۇرۇشۇم ئىدى. دېڭىز تۇرمۇشى ئاجايىپ مول ۋە قايناق تاشقىنلىق بولىدىكەن! ئەمما، پاراخوت ماتورىنىڭ قۇلاقنى يارغۇدەك گۈلدۈرلىشى ماڭا چاقماقنى ئەسلەتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئەگەر يامغۇر يېغىپ قالسا بىز دالىدا تاماق يېيەلمەيمىز دېگەن ئوي كاللامغا كىرىۋالدى، بىئارام بولغىنىمدىن ھەتتا يىغلاپ تاشلىدىم.

پلىموستا ئۆز ۋاقتىدا كۆچمەنلەر قۇرۇقلۇققا چىققان چاغدا دەسسەپ ئۆتكەن چوڭ قىيا تاش مېنى ئىنتايىن قىزىقتۇردى. بۇ تاشنى سىلاپ تۇرغىنىمدا كۆچمەنلەرنىڭ ئۆز ۋاقتىدا جاپالىق سەپەر قىلغانلىقىدەك ئۇلۇغۋار ئىشلىرى كۆز ئالدىمدا گويا ھازىرلا سادىر بولۇۋاتقاندەك ناھايىتى ئېنىق زاھىر بولدى. كۆچمەنلەر مۇزھىبىنى ئېكسكۇرسىيە قىلغاندا، ناھايىتى مۇلايىم بىر ئەپەندى ماڭا پلىموس قىيا تېشىنىڭ مودىلىنى سۇۋغا قىلدى. ئۇنى ھەربىر قولۇمغا ئېلىپ ئوي - چۆچۈر يۈزىنى، ئارىلىقلىرىدىكى يىرىق جايلارنى ۋە ئۇستىگە ئويۇلغان «1620 - يىلى» دېگەن خەتلەرنى سىلىغىنىمدا، ئۆز زامانىسىدىكى ئەنگلىيە كۆچمەنلىرىنىڭ مەدھىيىلەشكە ئەرزىيدىغان ئاجايىپ ئىش ئىزلىرى كاللامدا زاھىر بولىدۇ.

سەبىي قەلبىمدە ئۇلارنىڭ شانلىق ئىش ئىزلىرى شۇنچىلىك

ئالىيجاتاب ۋە ئۇلۇغۋار ئىش سۈپىتىدە ئورۇن ئالدى. نەزىرىمدە ئۇلار يات ئەللەردە ئىگىلىك تىكلىگەن ئەڭ باتۇر، ئەڭ مەردانە كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرى ئۈچۈنلا ئەمەس، يەنە قېرىنداشلىرى ئۈچۈنمۇ ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈرگەنىدى. خېلى يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، مەن ئۇلارنىڭ دىنىي بۇزغۇنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى بىلگىنىمدە، ئىنتايىن ھەيران بولدۇم ۋە قاتتىم ئۈمىدسىزلەندىم.

بوستۇندا مەن نۇرغۇن يېڭى دوستلار بىلەن تونۇشتۇم. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئىنتايىن مېھرىبان ۋە ئاجايىپ قىزغىن مۇئامىلىلىك ۋىلىيام ۋىد بىلەن ئۇنىڭ قىزىنى تا ھازىرغىچە ئۇنتۇمىدىم. بىر كۈنى بېۋېرلىغا بىرىپ ئۇلارنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىنى زىيارەت قىلدۇق. رەڭگارەڭ، بىر - بىرىدىن چىرايلىق ئېچىلىپ كەتكەن ئەتىر گۈللۈكتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمىزدا ئىككى ئىت ئالدىمىزغا يۈگۈرۈپ چىقىپ بىزنى كۈتۈۋالدى. چوڭىنىڭ ئىسمى لېئون، يۇڭلىرى بۇدۇر، ئۇزۇن قۇلاقلىرى پەسكە ساڭگىلاپ تۇرىدىغان كىچىكىنىڭ ئىسمى فرىتىس ئىكەن. بۇ يەردە ئاتلار جىق ئىكەن. نىمدۇد ئىسىملىك ناھايىتى يۈگۈرۈك بىر ئات مېنى ئەركىلىتىپ قوي دېگەندەك قىلىپ قولۇمغا تۇمشۇقىنى تەگكۈزدى، ئۇنىڭغا قەنت بەردىم، بۇ ئىشلار مەندە شۇنچىلىك گۈزەل ئەسلىمىلەرنى قالدۇردى.

بۇ دېھقانچىلىق مەيدانى دېڭىزغا يېقىن ئىدى. ئۆمرۇمدە تۇنجى قېتىم دېڭىز ساھىلىدا ئوينىغىنىم ھېلىمۇ ئېسىمدە، بۇ يەردە قۇم قاتتىق ۋە سىلىق بولۇپ، برېۋستېرنىڭ يۇمشاق، دېڭىز ئوتلىرى ۋە قۇلۇلە قاپلىرى ئارىلىشىپ كەتكەن قۇملىرىغا پەقەتمۇ ئوخشىمايتتى. ۋىد ماڭا بوستۇندىن ياۋروپاغا بارىدىغان چوڭ كېمىلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردىن ئۆتىدۇ، دېدى. كېيىن ۋىدنى كۆپ قېتىم كۆردۇم. ئۇ قاچانلا بولمىسۇن شۇنچىلىك مېھرىبان، مۇلايىم ئىدى. راستىمنى ئېيتسام، ئۇ بولغاچقىلا مەن بوستۇننى «ئاق كۆڭۈل شەھەر» دەپ ئاتىۋالدىم.

بىر خىل ساپ ۋە سۈزۈك ھاۋا ئادەمنى سەگەك ۋە سوغۇققان قىلىپ قوياتتى. قۇلۇلە قاپلىرى، شېغىللار، دېڭىز ئوتلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى كىچىككىنە جانلىقلار ماڭا نىسبەتەن چەكسىز جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە ئىدى.

دېڭىزنى باغاشلاش

سۇللىۋان خېنىم بىلەن ئۇنىڭ يېقىن دوستى رايبوش خانىم بوگىنىس ئەمالار مەكتىپى يازلىق تەتىلگە چىقىشتىن ئىلگىرىلا تەتىلنى كېد تۇمشۇقىدىكى برېۋستېر دېڭىز بويىدا ئۆتكۈزۈشنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. شۇ چاغدىكى كۆڭۈللۈك كۈنلىرىمىز ۋە دېڭىزغا مۇناسىۋەتلىك تۈرلۈك ئاجايىپ - غارايىپ ۋە قىزىقارلىق ھېكايىلەر كاللامنى چۇلغىۋالدى.

شۇ يىلى يازلىق كانىكولدا دېڭىز كاللامدا ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ماڭا شۇنىڭغىچە ئارىلىقتا دېڭىزغا يېقىنلىشىش پۇرسىتى بولمىغان، ھەتتا دېڭىزنىڭ تۈزلۈق سۈيىنى تېتىپمۇ باقمىغانىدىم. بىراق، «بىزنىڭ دۇنيارىمىز» ناملىق قېلىن بىر كىتابتىن دېڭىزغا مۇناسىۋەتلىك تەسۋىرلەرنى ئوقۇپ، مەندە دېڭىزغا قارىتا قىزىقىش قوزغالغان، شۇنداقلا بىپايان دېڭىزنى كۆرۈش، ئۇنىڭ شاۋقۇنلۇق دولقۇنلاشلىرى، كۆۋەجەشلىرىنى ھەقىقىي يوسۇندا ھېس قىلىش ئارزۇسى پەيدا بولغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، بۇ ئارزۇيۇمنىڭ ئاخىر ئىشقا ئاشىدىغانلىقىنى بىلگەن چېغىمدا، كىچىككىنە يۈرىكىم كۆكرەك قەپىسىمدە گويا شوخ كېيىكتەك ئويناقلاپ، توختىماستىن سوقۇپ كەتتى.

ئۇلار كىيىمىمنى ئالماشتۇرۇپ قويۇۋىدى، مەن ئىللىق قۇمدا يۈگۈرگىنىمچە بېرىپ قىلچە ئىككىلەنمەستىن دېڭىزغا ئۆزۈمنى ئاتتىم. شۇئان شىددەتلىك دولقۇننىڭ ئۇرۇلۇشى ۋە مېنى

لەيلىتىشىنى سەزدىم - دە، چەكسىز خۇشاللىققا چۆمدۇم ھەمدە بەدىنىمگە ئازراق تىترەك ئولاشتى. توساتتىن بىر تاشقا پۇتۇمنى ئۇرۇۋالدىم، ئارقىدىنلا بىر دولقۇن كېلىپ بېشىمغا ئۇرۇلدى. قوللىرىمنى ئۈزىتىپ بىرەر نەرسىنى توتۇۋېلىشقا تىرىشتىم، بىراق، ئەتراپىمدا سۇدىن باشقا ھېچ نەرسە يوق ئىدى. دولقۇنلار گويا مەن بىلەن ئويناشقاندەك مېنى ھېلى ئۈيان، ھېلى بۇيان ئېتىپ گاڭگىراتتى ۋە قاتتىق قورقۇنچىغا سېلىپ قويدى. ئەمدى مەن پۈت دەسسەپ تۇرغۇدەك بىپايان ۋە پۈختا زېمىن يوق ئىدى. پۈتۈنلەي يوچۇن، ھەر تەرەپتىن ماڭا يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان دولقۇندىن باشقا دۇنيادىكى جىمى نەرسە - ھاياتلىق، ھاۋا، ئىللىقلىق، مېھىر - شەپقەت دېگەنلەردىن ئەسەرمۇ قالمىدى.

ئاخىر دېڭىز بىزنى ئوينىتىۋېرىشتىن زېرىكتى بولغاي، قىرغاققا ئېتىپ چىقاردى. سۇللىۋان خېنىم دەرھال مېنى قۇچقىغا ئېلىپ باغرىغا مەھكەم باستى. ئاھ، ئۇنىڭ باغرى نەقەدەر سۆيۈملۈك، نەقەدەر ئىللىق - ھە! مەن ۋەھىمىدىن ئەسلىمگە كېلىپ، بىرىنچى بولۇپ: «دېڭىز سۈيىگە كىممۇ تۈز سېلىۋەتكەندۇ؟» دېگەن گەپنى قىلدىم.

دېڭىز بىلەن ئۇچرىشىپلا ئۇنىڭ نەقەدەر دەھشەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتىم. شۇنىڭدىن كېيىن دېڭىزغا چۈشمىدىم. سۇ ئۈزۈش كىيىمىنى كىيىپ يوغان قورام تاشقا چىقىپ ئولتۇرۇپ، دېڭىز سۈيىنىڭ قىرغاققا، قورام تاشلارغا زەرب بىلەن ئۇرۇلۇشىنى، شىددەتلىك دولقۇنلارنىڭ بىر - بىرىگە ئۇلىنىپ شاۋقۇن سېلىشلىرىنى، پۈتكۈل قىرغاقنى لەرزىگە سېلىشىنى، شېخىللارنىڭ قىرغاققا دومىلاشلىرىنى تاماشا قىلىدىغان بولدۇم.

دېڭىز قىرغىقىدىن مېھرىمنى ئۈزەلمەيتتىم. چۈنكى، بىر خىل ساپ ۋە سۈزۈك ھاۋا ئادەمنى سەگەك ۋە سوغۇققان قىلىپ قويىاتتى. قۇلۇلە قاپلىرى، شېخىللار، دېڭىز ئوتلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى كىچىككىنە جانلىقلار ماڭا نىسبەتەن چەكسىز جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە ئىدى.

بىر كۈنى، سۇللىۋان خېنىم قىرغاقتىكى تېنىز سۇدىن

چىقىپ ئاپتاپقا قاقلىنىۋاتقان تاشپاقىدىن بىرنى توتۇۋالدى. بۇ ئاجايىپ غەلىتە ۋە يوغان مەخلۇقنى ئىلگىرى زادىلا كۆرۈپ باقمىغاچقا، قىزىقسىنىپ ستىلىدىم. ۋە ئۇ نەمىشقا يوغان ئۆينى يۈدۈپ يۈرىدىغاندۇ؟ دەپ ئويلىدىم. بىردىنلا كاللامغا، ئۇنى ئەكېتىپ باقساق قانداق ياخشى بولار، دېگەن ئوي كەلدى - دە، ئۇنى سۆرەپ ماڭدىم. ئۇ ناھايىتى ئېغىر ئىدى. بار كۈچۈمنى ئىشقا سېلىپمۇ ئۇنى ئاران يېرىم يولغىچە سۆرەپ كېلەلىدىم.

ئۆيگە ئەكەلگەندىن كېيىن، ئۇنى سۇللىۋان خېنىمغا دەپ قۇدۇق يېنىدىكى ئوقۇرغا قويدۇم. مېنىڭچە ئۇ ئەڭ بىچەتەر جاي ئىدى. كىم بىلسۇن، ئەتىسى ئەتىگەندە چىقىپ قارىسام ئۇ ئاقتېمۇ، كۆكتېمۇ يوق! ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى، قانداق كەتكەنلىكىنى بىلمىدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىدى. بىر مەھەل ناھايىتى خاپا بولدۇم ۋە پۈشايمان قىلدىم. ئەمما، گەپ قىلالمايدىغان بۇ مەخلۇقنى بۇ يەرگە ئەكېلىۋالغىنىمنىڭ ئاقىلانىلىك، مېھرىبانلىق بولمىغانلىقىنى ئاستا - ئاستا تونۇپ يەتتىم. كېيىن بولسا، بەلكىم ئۇ دېڭىزغا كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلاپ كەيپىم كۆتۈرۈلۈپ قالدى.

هایاتىم جۇشقۇنلۇققا تولغاندى. خۇددى ئەتىگىنى تۇغۇلۇپ، كەچتە ئۆلۈپ كېتىدىغان كىچىك هاشاراتلارغا ئوخشاش، مەنمۇ پۈتۈن هایاتىمنى بىر كۈنگە يىغىنچاقلىيالايتتىم.

كۈزنى تاغ ئارىسىدا ئۆتكۈزۈش

شۇ يىلى كۈزدە، مەن جەنۇبتىكى يۇرتۇمغا ئاجايىپ گۈزەل ئەسلىمىلەرنى ئېلىپ قايتتىم. شۇڭا، شۇ قېتىمقى شىمالغا قىلغان سەپىرىمنى هەربىر ئويلىسام، شادلىقتىن كۆڭلۈم يايراپ كېتىدۇ.

بۇ سەپەرنى يېڭى هایاتىمنىڭ باشلىنىشى دېسەممۇ بولىدۇ. ساپ هاۋالىق گۈزەل كائىنات يېڭى - يېڭى بىلىملەرگە قانغۇچە ئىگە بولسۇن، دەپ بارلىق بايلىقىنى ئالدىمغا ئايىماي تۆكتى. مەنمۇ دۇنيادىكى جىمى نەرسىنى پۈتۈن ۋۇجۇدۇم ۋە قەلبىم بىلەن سىزىش ۋە بىلىش يولىدا تىنىم تاپمىدىم. هایاتىم جۇشقۇنلۇققا تولغاندى. خۇددى ئەتىگىنى تۇغۇلۇپ، كەچتە ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك كىچىك هاشاراتلارغا ئوخشاش، مەنمۇ پۈتۈن هایاتىمنى بىر كۈنگە يىغىنچاقلىيالايتتىم.

مەن نۇرغۇن كىشىلەر بىلەن ئۇچراشتىم. ئۇلار مەن بىلەن قولۇمغا خەت يېزىپ پىكىر ئالماشتۇردى. ئوي پىكىرىمىز ئۇر-تاقلىققا، كۆڭلىمىز شاد خۇراملىققا تولغاندى. ئەجابا، بۇ بىر مۆجىزە ئەمەسمۇ؟ نېمىشقا دېسەڭلار، ئىلگىرى مېنىڭ بىلەن باشقىلارنىڭ قەلبى ئوتتۇرىسىدا گىياھ ئۈنمەس قاقاس چۆل بار ئىدى. هازىر بۇ چۆللۈك بوستانلىققا ئايلىنىپ، رەڭگارەڭ گۈل-لەرگە پۈركەندى.

مەن بىر يىلى كۈزنى ئائىلەمدىكىلەر بىلەن بىللە تۇسكۇمبە-يىگە ئون تۆت ئىنگلىزمىلى كېلىدىغان بىر تاغ ئارىسىدا ئۆتكۈز-دۇم. بۇ تاغدا ئائىلىمىزنىڭ ئىسسىق چاغلاردا بېرىپ تۇرىدىغان

چاققانغىنا بىر داچىسى بار ئىدى. بۇ جاي يېقىن ئەتراپتا تاشلى-نىپ قالغان هاك كېنى بىلەن داڭق چىقارغانلىقى ئۈچۈن، داچە-نى بىز «قويۇق ئوتلۇق كان» دەپ ئاتايتتۇق. ئېگىز قىيالاردا نۇرغۇن بۇلاق سۈيى بولۇپ، ئۇلار يىغىلىپ ئۇچ ئۆستەڭ هاسىل قىلغانىدى. بۇ ئۆستەڭلەر يىلان باغرى ئاقاتتى، ئالدىنى توسقان قىيالاردىن شارقىراتما هاسىل قىلغانىدى. بوش جايلارغا ئوت - چۆپلەر قويۇق ئۆسۈپ هاك تاشلىرىنى يېپىۋالغانىدى، هەتتا بەزى جايلاردا ئۆستەڭ يۇزىنىمۇ توزۇك كۆرگىلى بولمايتتى. دەل-دەرەخلەرمۇ كۆپ بولۇپ، قامەتلىك كاۋۇچۇك، بۇك - باراقسان، ياپيېشىل دەرەخلەرنىڭ تۇم غوللىرىدا يېڭى مۇخلاردىن تاش تۇۋۇ-رۇكلەر هاسىل بولغان، باراقسان شاخلىرىغا چىگىلىكلەر، هۇ-رۇن ئوتلار ياماشقانىدى. ئۇلاردىن تارىغان خۇش هىد ئورمانىنى قاپلىغان بولۇپ، ئادەمنى مەستخۇش قىلاتتى. بەزى جايلاردا ياۋا ئۈزۈملەر ئۇزۇن سوزۇلغان تال بىدىشلەرنى هاسىل قىلغانىدى. ئۇلار ئارىسىدا رەڭدار كېپىنەكلەر، هەسەل هەرىلىرى ئۇسسۇل ئويناپ نەغمە قىلىشاتتى. گۈگۈم مەهەلدە قويۇق دەل - دەرەخ، ئوت - چۆپلەر ئارىسىدىن ئۇرۇلغان سالقىن هاۋادىن تەنلەر هۇزۇرلىنىپ، كۆڭۈللەر يايراپ ئېچىلىپ كېتەتتى.

بىزنىڭ داچىمىز تاغ ئۆستىدىكى كاۋۇچۇكزارلىق بىلەن قارا-غايزارلىق ئارىسىدا بولۇپ، ئاددىيلا سىلىنغان بولسىمۇ، مەنزە-رىسى ئاجايىپ كۆركەم ئىدى. ئۆيلەر كىچىك - كىچىك، ئەمما ئىككى قاتار قىلىپ سىلىنغان، ئوتتۇرىسى ئۇستى ئوچوق ئۇزۇن كارىدور، تۆت ئەتراپى خېلى كەڭرى ئايۋان ئىدى. شامال چىقە-سىلا هەممەياق دەل - دەرەخ، گۈللەرنىڭ خۇش هىدىغا تولاتتى. بىزنىڭ كۆپ ۋاقتىمىز ئايۋاندا ئۆتەتتى. بىز ئۇيەردە دەرس ئوقۇيتتۇق، تاماق يەيتتۇق، ئويۇن ئويناتتۇق. كەينى ئىشىكە-نىڭ يېنىدا ئالامەت يوغان بىر تۇپ ياڭاق دەرىخى بار بولۇپ، ئەتراپىغا تاشتىن پەلەمپەي ياسالغان، ئۇي ئالدىدىمۇ دەرەخلەر شۇنچىلىك جىق ئىدى. ئۇلارغا ئايۋاندا ئولتۇرۇپ قول سوزساقمۇ يېتەتتى. هەمىشە شاخ - يوپۇرماقلارنىڭ يېقىملىق شىلدىرلاشلە-

رىنى ئاڭلاپ تۇراتتۇق.

دائىم نۇرغۇن كىشىلەر بىزنى يوقلاپ كېلەتتى. ئاخشىمى گۈلخان يېقىپ قويۇپ، ئەرلەر پاراڭ سېلىشاتتى، قارت ئوينىشاتتى، ھەرخىل ئويۇنلارنى ئوينايتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر - بىرىگە گەپ بەرمەستىن ئۆزلىرىنىڭ يىرتقۇچ ھايۋان ۋە بېلىق تۇتۇشقا كارامەت ئۇستىلىقى ئۇستىدە كۆپتۈرۈپ سۆزلەپ، مەن مانچىلىك ياۋا ئۆردەك ۋە قىرغاۋۇل ئېتىۋالدىم، ۋەھشىي سالمون بېلىقىدىن مانچىلىكنى تۇتتۇم دېسە، يەنە بەزىلىرى ھىيلىگەرلىكتە ئۇچىغا چىققان تۈلكىنى قانداق قىلىپ قاپقا سولاپ تۇتقانلىقى، سەزگۈر ئاغمىخاننى قانداق ھىيلە بىلەن تۇتۇۋالغانلىقى، يۈگۈرۈك كېيىكنى قانداق كۈتۈلمىگەن ئەھۋالدا تۇتۇۋالغانلىقلىرىنى ئاجايىپ جانلىق سۈرەتلەپ، قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلىشەتتى. بۇلارنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، بۇ ئۇستا مەرگەن ئوۋچىلار ئالدىدا بۆرە، يىلپىز، يولۋاس قاتارلىق ۋەھشىي ھايۋانلارنىڭمۇ جىنىغا ۋاي ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالاتتىم.

ئاخىرىدا بۇ گەپ - سۆزلەرنى بېرىلىپ ئاڭلىغان كىشىلەر تارقىلىپ ئۇخلاشقا ماڭاتتى، ھېكايە سۆزلىگۈچىلەرئۇلار بىلەن: «ئەتە ئوۋ مەيدانىدا كۆرۈشەيلى!» دەپ خوشلىشاتتى ھەمدە ئۇلار ئايۋانغا ۋاقىتلىق ياسالغان چېدىرلاردا يېتىپ قېلىشاتتى. مەن ئۆيدە ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى، ئوۋچىلارنىڭ خورەك ۋە پۇشۇلداشلىرىنى ئاڭلاپ ياتاتتىم.

سۈبھى مەھەلدە مەن مەززىلىك قەھۋە ھىدى، ئوۋ مىلتىقلىرىنىڭ ئۇرۇلۇشلىرى، ئوۋچىلارنىڭ ئۇيان - بۇيان مېڭىشلىرىدىن ئويغىنىپ كېتەتتىم. ئۇلار يولغا چىقىش تەييارلىقىنى قىلىشاتتى. يەنە ئات تۇياقلىرىنىڭ ئاۋازىنىمۇ تۇياتتىم. ئوۋچىلار شەھەردىن مىنىپ كەلگەن بۇ ئاتلار بىر كېچە باغلاقلىق تۇرغاچقا، تاڭ ئېتىشى بىلەنلا كىشنىشىپ، باغلاقتىن تېزرەك بوشىنىپ، ئىگىلىرى بىلەن يولغا چىقىشقا ئالدىرايتتى. ئاخىر ئوۋچىلار ئاتلارغا مىنەتتى. قامچىلار تاراسلاپ، ئاتلار بەيگىگە چۈشكەندەك چېپىشاتتى. ئىتلار قاۋاپ ئالدىدا يول باشلاپ ماڭاتتى.

چۈشتە تاماق قىلاتتۇق. يەرگە چوڭقۇر ئورا كولاپ ئوت يېقىلاتتى. ئۇستىگە جازا باغلاپ، ئوتتۇرىسىغا سىمغا ئۆتكۈزۈلگەن گۆشلەر ئېسىلىپ كاۋاپ پىشۇرۇلاتتى. قارا تەنلىك خىزمەتكارلار ئوچاق ئەتراپىدا شاخ - شۇمبىلار بىلەن چىۋىن قورۇيتتى. كاۋاپنىڭ مەززىلىك ھىدى تارقىلىشى بىلەنلا قورساقلىرىمىز كوركىراشقا باشلايتتى.

بىز قىزغىن كەيپىياتتا تاماق تەييار قىلىۋاتقاندا، ئوۋچىلار ئىككى ئۈچتىن بولۇپ قايتىپ كېلىشەتتى. ئۇلار ھارغىن كۆرۈنەتتى. ئاتلارنىڭ ئېغىزىدىن كۆۋۈك قاينايتتى. ئىتلارنىڭ تىللىرى ساڭگىلىغان بولاتتى. لېكىن، ئۇلار ھېچنېمە ئوۋلىيالماي قۇرۇق قۇل يانغان بولاتتى.

تاماق ۋاقتىدا، ئوۋچىلار بىز كېيىكنى كۆرۈۋىدىم، يېقىنلا يەردە ئىدى، ئوۋ ئىتى يېتىشىۋالاي دېگەندە مىلتىقىمنى بەتلەپ ئاتاي دېسەم، نېمە بولدى بىلمىدىم، بىردىنلا غايىب بولدى دېيىشەتتى. بۇلارنىڭ تەقدىرى چۆچەكلەردىكى ئوغۇل بالىنىڭ تەقدىرى بىلەن ئوخشاش ئىدى. يەنى، بىر چۆچەكتە بىر ئوغۇل بالا مەن بىر توشقاننى كۆردۇم دەيتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ كۆرگىنى توشقاننىڭ ئىزى ئىدى. ئۇلار كۆڭۈلسىز ئىشلارنى تېزلا ئۇنتۇپ ئۇستەل ئەتراپىغا ئولىشىپ كېيىك گۆشىدىن ئەمەس، كالا، چوشقا گۆشىدىن قىلىنغان كاۋاپلارنى يېيىشەتتى: كىم ئۇلارنى كېيىك ئوۋلاپ كەلمىسۇن دەپتىكەن؟

شۇ يىلى يازدا مەن تاغدا ئۆزۈمگە تەئەللۇق بىر تايچاق باققانىدىم. ئۇنىڭغا «قارىقۇمچاق گۈزەل» دەپ ئىسىم قويدۇم. بۇ مەن يېڭىلا ئوقۇپ تۈگەتكەن بىر كىتابنىڭ نامى ئىدى. مېنىڭ ئېتىم كىتابتا تەسۋىرلەنگەن ئاتقا بەكمۇ ئوخشايتتى. بولۇپمۇ قارا مويلىرى، ئاق قاشقىسى شۇنچىلىك ئوخشىشىپ كېتەتتى. مەن نۇرغۇن ۋاقتىمنى ئات مېنىپ خۇشال ئۆتكۈزەتتىم. ئاتنى سوۋۇتىدىغان چاغدا، سۇللىۋان خېنىم ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى بوشىتىپ ئاتنى ئىختىيارىغا قويۇۋېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئات بىردە يەردىكى ئوتنى، بىردە دەرەخ شاخلىرىنى يەپ يايراپ يۈرەتتى.

چۈشتىن بۇرۇن ئات مىنگۈم كەلمىگەن چاغلاردا، ناشتىدىن كېيىن سۇللۇقان خېنىم ئىككىمىز ئورمانلىققا بېرىپ سەيلە قىلاتتۇق. مەن دەرەخلەر ۋە ئۇزۇم بىدىشلىرى ئارىسىدا ئۆزۈمنى ئەتەي ئېزىپ قالغان كۆرسىتىپ ئايلىنىپ يۈرەتتىم. بۇ يەردە ئات ـ كالىلارنىڭ ئىزىدىن ھاسىل بولغان چىغىر يوللار بار ئىدى. بەزىدە چاتقاللار يولۇمنى توسسا ئەگىپ ئۆتەتتىم. قايتا-شىمىزدا جەنۇبنىڭ ئۆزىدىلا بولىدىغان ھەرخىل گۈللەردىن يوغان گۈلدەستە ئېلىپ قايتاتتۇق.

بەزىدە سىڭلىم مېجۇرى ۋە باشقا نەۋرە ھەدە ـ سىڭىللار بىلەن ھالۋاۋىدىن ئۆزگىلى بارا تتۇق. ئۇنى يېيىش بىلەن خۇشۇم يوق ئىدى، ئەمما پۇرىقىنى ياخشى كۆرەتتىم. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئوت ـ چۆپلەر ۋە يوپۇرماقلار ئارىسىدىن ئىزدەپ تېپىپ ئۈزۈشكە ئامراق ئىدىم. بىز يەنە پات ـ پات بېرىپ ھەرخىل تاغ مېۋىلىرى-نى ئۈزۈپ كېلەتتۇق. مەن ئۇلارغا كاشتان پوستىنى ئاجرىتىشىپ، ياڭاق چېقىشىپ بېرەتتىم.

تاغ باغرىدا تۆمۈر يول بار ئىدى. پويىزلار ھەمىشە يېنىمىز-دىنلا ئۆتۈپ تۇراتتى. بەزىدە چىرقىرىتىپ گۈدۈك چالسا، ھەم-مىمىز قورقۇپ ئۆيگە قاراپ چاپاتتۇق. سىڭلىم جىددىيلەشكەن، ئەمما خۇشال ھالدا يۈگۈرۈپ كېلىپ، بىر كالا ياكى ئاتنىڭ تۆمۈر يولغا كىرىۋالغانلىقىنى، ياڭراق گۈدۈك ئاۋازىغا پەرۋا قىلماي چېپىپ يۈرگىنىنى سۆزلەپ بېرەتتى.

داچىدىن بىر ئىنگلىز مىلىچە يىراقلىقتا چوڭقۇر جىرا ئۈس-تىگە سېلىنغان ئېگىز كۆۋرۈك بار ئىدى. ئۇنىڭ ياستۇق ياغاچلىرىنىڭ ئارىلىقى خېلىلا كەڭ بولۇپ، ئۇ يەردىن ئۆتكۈچە گويا پىچاقنىڭ ېسىدا مېڭىۋاتقاندەك يۈرىكىم ئېغىزىمغا تىقىلىپ قا-لاتتى.

مەن قورقۇپ بۇ كۆۋرۈكتىن پەقەتلا ئۆتۈپ باقمىغانىدىم. بىر كۈنى سۇللۇقان خېنىم مەن بىلەن سىڭلىمنى ئويناتقىلى ئېلىپ چىقىپ ئورمانلىقتا ئېزىپ قالدۇق، بىر قانچە سائەت يول يۈرۈپمۇ يولنى تاپالمىدۇق.

توساتتىن سىڭلىم كىچىككىنە قوللىرى بىلەن كۆرسىتىپ توۋلىدى:

ـــ كۆۋرۈك ئەنە، ئېگىز كۆۋرۈك!

بىز ھەر قانچە جاپالىق چىغىر يولدا ماڭساقمۇ رازى ئىدۇق-كى، بۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈشنى خالىمايتتۇق. لېكىن، كەچ كىر-ىپ قالغاچقا، مۇشۇ يېقىن يولدىن ماڭماي ئىلاجىمىز يوق ئىدى. مەن نائىلاج پۇتۇمنىڭ ئۇچىدا سىلاپ ئاستا ماڭدىم. باشتا ئانچە قورقماي خېلى مەزمۇت ماڭدىم، ئۇشتۇمتۇت يە-راقتىن «ۋۇ ـ ۋۇ» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى.

ـــ پويىز كەلدى! ـــ دەپ توۋلىدى سىڭلىم.

بىز دەرھال كېسىشكەن تۈۋرۈكنى قۇچاقلاپ يېتىۋالدۇق. بۇلىمسا پويىز بىزنى مىجىپلا ئۆتۈپ كەتكەن بولار ئىدى. نېمىدە-گەن خەتەرلىك ـ ھە! پويىزدىن كۆتۈرۈلگەن ھور يۈزىمىزگە ئۇرۇلدى. كۆمۈر ئىسى دىمىغىمىزنى ئېچىشتۇرۇپ، نەپىسە-مىزنى سىقتى. پويىز خېلى يىراقلارغا كەتكەندىمۇ خۇددى ئادەم-نى جىراغا ئېتىۋىتىدىغاندەك كۆۋرۈك لېڭشىشتىن توختىمىدى. بىز جىق كۈچەپ تەسلىكتە ئورنىمىزدىن تۇردۇق. ئۆيگە كەلگەندە جاھانغا تۆن پەردىسى تولۇق يېيىلغانىدى. ئۆي ئىچى بوش بو-لۇپ، ئۆيدىكىلەر بىزنى ئىزدەپ چىقىپ كەتكەنىكەن.

ئىككىنچى باب

ئىشەنچ ۋە ئۈمىد

قارلىقتا چاقىسغان كۆچلۈك قۇياشنىڭ ئەكس نۇرى كۆزۈمنى توسۇۋالغان بىر قەۋەت قاراڭغۇلۇقنى يېرىپ ئۆتتى.

پاك دۇنيا

بوستۇن سەپىرىدىن كېيىن ھەر يىلى قىشنى شىمالدا ئۆتكۈزدۇم دېسەممۇ بولىدۇ. بىر يىلى قىشنى نيۇ - ئىنگلىيەدىكى بىر كىچىك كەنتتە ئۆتكۈزدۇم. ئۇ يەردە مەن مۇز تۇنقان كۆل ۋە قاردىن ئاق لىباس كىيگەن كەڭ كەتكەن دالىنى كۆرۈپ، قار مۇزلۇق دۇنيانىڭ ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز سىرلىرىدىن تۇنجى قېتىم خەۋەردار بولدۇم.

مەن تەئەججۈپ ئىچىدە شۇنى بايقىدىمكى، تەبىئەتنىڭ غەلىتە قوللىرى دەل - دەرەخ ۋە ئورمانلارنىڭ چىرايلىق كىيىملىرىنى سالدۇرۇۋېلىپ، ئۇلارنى يالىڭاچلاپلا قويغانىدى. ئىگان - ئىگاندا شاختا قالغان يوپۇرماقلار يېتىمسىرىگەندەك بويۇن قىسىپ تۇرۇشاتتى. قۇشلار ئۇچۇپ كەتكەن، دەرەخلەردە پەقەت ئۇۋىلارلا قالغان، ئېگىز تاغلار ۋە كەڭ دالا سۇرلۇك، سۆرۈن تۈس ئالغان. قىش ئىلاھىنىڭ مۇز سېھرى پۈتكۈل كائىناتنى توڭلىتىپ، سېزىمنى يوقاتقان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغان، دەرەخلەرنىڭ جېنىمۇ ئۆزىنى يىلتىز ئارىسىغا ئالغان. بارلىق جانلىقلار گويا بىراقلا غايىب بولغاندەك قاپقارا يەر تېگىدە تۇگۈلۈپ ئۇيقۇغا كەتكەن. قۇياش جاھانغا سېخىيلىق بىلەن نۇر چاچقان چاغلاردەمۇ، كۈندۈز كۈن گويا قان تومۇرلىرى قۇرۇشۇپ، زەئىپلىشىپ كەتكەنگە ئوخشاش، ئارانلا مىدىرلاپ سوغۇق ھۆكۈم سۈرگەن جاھانغا خىرە كۆزلىرى بىلەن ھالسىز نەزەر سالاتتى.

بىر كۈنى ھاۋا قار - بوراندىن شەپە بېرىپ تۇتۇلۇپلا كەتتى، ئۇزۇن ئۆتمەيلا لەپىلدەپ قار يېغىشقا باشلىدى. بىز يۇگۈرۈپ چىقىپ، تۇنجى قارنى قولىمىز بىلەن تۇتتۇق. ئۇنىسىز ھالدا

لەپىلدەپ ياغقان قار بىر قانچە سائەتكىچە توختىمىدى. پۈتكۈل دالا ئاق لىباسقا پۈركىنىپ سۈكۈتكە چۆمدى. ئەتىگەندە ئورنىدىن تۇرۇپ، يېزىنى تونۇيالمايلا قالدۇق. چۈنكى، جىمى جاھان قار ئىچىدە بولۇپ، يوللارنى، يولدىكى بەلگىلەرنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى، پەقەت يالىڭاچلانغان دەرەخلەرلا قار ئىچىدە غادىيىپ تۇراتتى.

گۈگۈم مەھەلدە توساتتىن شىددەتلىك ھۇشقىتىپ شىمال شامىلى چىقىپ قارلارنى ھەر تەرەپكە ئۇچۇرۇشقا باشلىدى. ئۆيدە بولسا ھەممىمىز تاشقى دۇنيادىن پۈتۈنلەي ئالاقىنى ئۈزۈپ يېگانە قالغان كىشىلەردەك، ئۇلۇغ كۆيۈۋاتقان مەش ئالدىدا ئولتۇرۇپ ھېكايە ئېيتىشتۇق، ھەرخىل ئويۇن ئوينىدۇق. تاشقىرىدىكى ئىشلارنى تامام ئۇنتۇدۇق. كېچىسى بوران تېخىمۇ قۇتراپ، قار ھەر يوغان يېغىشقا باشلىدى. بىز قاتتىق قورقۇپ كەتتۇق. چۈنكى، ئۆيلەر غاراسلاپ، تاشقىرىدىكى دەرەخلەر قاتتىق ئىرغاڭلاپ، سۇنغان شاخلىرى ھەدەپ دېرىزىگە ئۇرۇلۇپ قورقۇنچلۇق ئاۋاز چىقىراتتى.

قار ئۈچىنچى كۈنى ئاران توختىدى. قۇياش بۇلۇتلار ئارىسىدىن چىقىپ، ئاق قار بىلەن قاپلانغان ئېگىز - پەس دالىغا كۈلۈپ باقتى. ئەتراپ قار دۆۋىلىرى ۋە قارلىق ئېدىرلارغا ئايلانغانىدى.

بىز قارلارنى كۆرەپ تارغىنا يول ئاچتۇق. مەن ياغلىقىمنى چىڭ چىگىپ، پىلاش ئارتىپ تاشقىرىغا چىقتىم. ھاۋا شۇنچىلىك سوغۇق ئىدىكى، سوغۇق شامال يۈزگە نەشتەردەك ئۇرۇلاتتى. سۇللىۋان خېنىم ئىككىمىز بىردە ئېچىلغان كىچىك يولدا، بىردە قار كېچىپ مېڭىپ قارىغايزارلىققا كەلدۇق. ئالدىمىزغا ماڭساق كەڭ كەتكەن ئوتلاققا باراتتۇق.

ئاق لىباس كىيگەن، گويا مەرمەر تاشتىن ياسالغان ھەيكەلگە ئوخشايدىغان قارىغايلار قار ئىچىدە غادىيىپ تۇراتتى. يوپۇرماقلىرىدا پۇراق يوق، لېكىن قۇياش نۇرىدا كۆز چاقنىتىپ ئاجايىپ چىرايلىق يالتىراپ تۇراتتى. سەللا تېگىپ قويسىڭىز،

ئۇنىڭدىكى قارلار ئۇستىڭىزگە يامغۇر كەبى قۇيۇلاتتى. قارلىقتا چاقنىغان قۇياشنىڭ كۈچلۈك ئەكس نۇرى كۆزۈڭنى توسۇۋالغان بىر قەۋەت قاراڭغۇلۇقنى يېرىپ ئۆتتى.

ئاستا - ئاستا قار ئېرىشقا باشلىدى. لېكىن، پۈتۈنلەي ئېرىپ تۈگىگۈچە يەنە بىر قېتىم قاتتىق قار - بوران بولدى. ئەنە شۇ تەرىقىدە، پۈتكۈل قىشتا يەر يۈزى ئېچىلىپ باقمىدى. دەل - دەرەخلەرنىڭ قار - مۇزلىرى ئاندا - ساندا ئېرىپ كېتەتتى. لېكىن، كۆپ ئۆتمەيلا چىرايلىق ئاق لىباس بىلەن سۈزۈك مارجانلار ئۇنى قايتىدىن بېزەيتتى. قومۇشلار بىلەن پاكار ئۆسۈملۈكلەر سارغىيىپ، كۈنگەي تەرەپتىكى كۆل يۈزىمۇ مۇزلاپ قېتىپ كەتكەنىدى.

شۇ يىلى قىشتا بىز چانا تېيلىشقا ئامراق بولۇپ كەتتۇق. كۆل بويىدىكى بەزى جايلار ناھايىتى تىك ئىدى. بىز ئاشۇنداق تىك جايلاردىن تۆۋەنگە سەكرەيتتۇق. ھەممەيلەن چانىغا ئوبدان جايلىشىۋالغاندىن كېيىن، بىرى كەينىمىزدىن ئىتتىرەتتى. چانا قار ئىچىدە ئويمانلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ تۆۋەندىكى كۆلگە قاراپ ئۇچاتتى ھەمدە كۈمۈشتەك يالتىراپ تۇرغان كۆل يۈزىدە تېيلىپ ھەش - پەش دېگۈچىلا قارشى قىرغاققا بېرىپ قالاتتى. قانداق پەيزى، قانداق قىزىقارلىق، ئويۇن - ھە! يۇقىرىقىدىن ئوقتەك چۇشۇپ، شامالدەك ئۇچۇپ ماڭغىنىمىزدا بىز دۇنيادىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ ھاۋادا ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندەك بولاتتۇق.

ئۇ دەسلەپكى بىر ئېغىز گەپنى قىلغاندا، خۇشاللىقىدىن پۈتۈن بەدىنىگە تارىلغان غىللىق توك ئېقىمىدەك شېرىن سېزىمنى ھەرقانداق قىلىپمۇ ئۇنتۇپ كېتەلمەيدۇ.

سۆزلەشنى ئۆگىنىش

1890 ـ يىلى باھار، مەن سۆزلەشنى ئۆگىنىشكە كىرىشتىم. چۈنكى، مەندە بۇرۇنلا ئاۋاز چىقىرىشتەك كۈچلۈك ئىستەك بار ئىدى. مەن دائىم بىر قولۇمنى گېلىمغا، يەنە بىر قولۇمنى ئېغىزىمغا قويۇپ، ئانچە ـ مۇنچە ئاۋاز چىقىراتتىم. ھەر قانداق ئاۋازغا كۈچلۈك قىزىقىشتا بولاتتىم. مۇشۇك مىياۋلىسا، ئىت قاۋىسا ئۇلارنىڭ ئېغىزىنى سىيلاپ باقاتتىم. بىرى ناخشا ئېيتسا ئۇنىڭ گېلىنى، پىئانىنو چالسا، ئۇنىڭ تىللىرىنى سىلاپ بېقىشنى ياخشى كۆرەتتىم.

ئاڭلاش، كۆرۈش سەزگۈمنى يوقىتىشتىن بۇرۇن، تىلىم خېلى تېز چىققانىدى. بىراق، ئاشۇ قېتىمقى قاتتىق ئاغرىقتىن كېيىن قۇلىقىم ئاڭلىماس، گەپمۇ قىلالماس بولۇپ قالدىم. مەن ھەر كۈنى ئاپامنىڭ قۇچىقىدا ئولتۇرۇپ قولۇمنى ئۇنىڭ يۈزىگە ياقاتتىم. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئېغىزىنىڭ ئېچىلىپ ـ يېپىلغانلىقىنى سېزەتتىم. بۇ ئىش ماڭا قىزىق تۇيۇلاتتى. سۆزلەشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ كەتكەن بولساممۇ، باشقىلارنى دوراپ ئېغىزىمنى ھەرىكەتلەندۈرەتتىم. ئۆيدىكىلەر ماڭا، سىزنىڭ يىغلىغان ۋە كۈلگەن چاغدىكى ئاۋازىڭىز ناھايىتى تەبئىي دەيتتى.

بەزىدە ئاۋاز چىقىرىپ بىر ئىككى تاق سۆزنى قوشۇپ دېيەلەيتتىم. بىراق، بۇنى باشقىلار بىلەن سۆزلىشىش ئۈچۈن ئەمەس، ئاۋاز چىقىرىش ئەزايىمنى مەشىق قىلدۇرۇش ئۈچۈن قىلاتتىم. ئاغرىقتىن كېيىن بىرلا سۇ (Water) دېگەن سۆز

ئېسىمدە قالغانىدى. شۇڭا، دائىم «Wa... Wa» دەپ ئاۋاز چىقىراتتىم؛ ئاستا ـ ئاستا بۇ گەپنىڭ مەنىسىنمۇ ئۇنتۇپ كەتتىم. سۇللىۋان خېنىم كېلىپ مېنى تەربىيىلەشكە باشلىغان، مەن قولۇمدا بۇ سۆزنى قوشۇپ يېزىشنى ئۆگىنىۋالغاندىن كېيىن، بۇ تاۋۇشنى چىقارمايدىغان بولغانىدىم.

ئەتراپىمدىكى كىشىلەرنىڭ ئالاقىلىشىش ئۇسۇلىنىڭ مېڭىكىگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى بۇرۇنلا بىلگەنىدىم، گاس كىشىلەرنىڭمۇ گەپ قىلىشنى ئۆگىنىۋالالايدىغانلىقىنى بىلىشتىن بۇرۇنمۇ ئۆزۈمنىڭ ئالاقىلىشىش ئۇسۇلۇمدىن رازى ئەمەس ئىدىم. باشقىلار بىلەن قول تىلى بىلەن سۆزلىشىشتە ئادەم ئۆزىنى بىر خىل چۈشلىپ قېلىۋاتقاندەك، چەكلىنىپ قېلىۋاتقاندەك سەزگەنلىكى ئۈچۈن مەن بۇ خىل ھېسسىياتتىن بەكمۇ بىئارام بولۇپ، بۇ خىل چۈشەك ۋە چەكلىنىدىن تېزرەك قۇتۇلسام، دەپ ئويلايتتىم. دائىم ئۇچۇرما بولۇش ئالدىدىكى قۇش ھەدەپ قانات قېقىپ ئۇچۇشقا ئىنتىلگەندەك، مەنمۇ ئېغىزىمنى ھەر قىسما قىلىپ ھەرىكەتلەندۈرەتتىم. ئۆيدىكىلەر قاملاشتۇرالماي (سۆزلىيەلمەي) قالسا كۆڭلى يېرىم بولمىسۇن، دەپ مېنى ئامال بار ئېغىزىمدا سۆزلەشتىن توساتتى. لېكىن، بۇنىڭغا پەرۋا قىلمايتتىم. كېيىن تاسادىپىي ھالدا ئامېرىكا ھەققىدىكى ھېكايىنى ئاڭلاپ، سۆزلەشنى ئۆگىنىش ئىشەنچىمنى تېخىمۇ ئاشتى.

1890 ـ يىلى، ئۆز ۋاقتىدا رولانى ئوقۇتقان لامسون خانىم نورۋېگىيە بىلەن شۋېتسارىيىدىكى زىيارىتىنى تۈگىتىپ قايتىپ كېلىپلا مەن بىلەن كۆرۈشۈپ، نورۋېگىيىدە ئامېركادا ئىسىملىك ئەما ھەم گاس بىر قىز بار ئىكەن، ئۇ ھازىر سۆزلەشنى ئۆگىنىۋاپتۇ، دېدى. ئۇ گېپىنى تۈگەتكۈچە ئارىلىقتا، مەن ئىچىمدە ئېغىزدا سۆزلەشنى چوقۇم ئۆگىنىمەن دەپ نىيەت قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن سۇللىۋان خېنىمغا مېنى بوستۇندىكى خوراس مەكتىپىنىڭ مۇدىرى سارافوۋل خانىمنىڭ قېشىغا ئاپىرىڭ، ئۇنىڭدىن ماڭا ياردەم قىلىشنى، مېنى ئوقۇتۇشنى ئىلتىماس قىلايلى، دەپ تۇرۇۋالدىم. بۇ مۇلايىم، مېھرىبان خانىم مېنى ئۆزى تەربە-

يىلەيدىغان بولدى. شۇنداق 1890 - يىلى 3 - ئاينىڭ 26 - كۈندىن باشلاپ ئۇنىڭدىن سۆزلەشنى ئۆگىنىشكە كىرىشتىم.

فوۋل خانىمنىڭ ئۆگىتىش ئۇسۇلى مۇنداق بولدى. ئۇ تاۋۇش چىقارغان چاغدا، قولۇمنى يۇزىگە قويۇپ، ماڭا تىل ۋە ئېغىزنىڭ قانداق ھەرىكەتلىنىدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇردى. مەن پۈتۈن زېھنىمنى يىغىپ ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى دوراپ، بىر سائەتكە قالمايلا M,P,A,S,T,L قاتارلىق ئالتە ھەرپنى دېيەلەيدىغان بولدۇم.

فوۋل خانىم ماڭا جەمئىي ئون بىر دەرس ئۆتتى. بۇنى مەن ئۆمۈر بويى ئۇنتۇمايمەن. بىرىنچى قېتىم «ھاۋا ناھايىتى ئىلىق» دېگەن سۆزنى قوشۇپلا دېيەلىگەن چاغدىمۇ خۇشاللىقىم ئاجايىپ زور ئىدى. گەرچە ھەرپلەرنى بىر - بىرلەپ دەپ، ئاندىن قوشۇپ ھەجىلەپ سۆزلىگەن بولساممۇ، نېمىلا دېگەن بىلەن بۇ ئادەمنىڭ سۆزى ئىدى. مەن شۇ چاغدا قانداقتۇر بىر كۈچنىڭ مېنى روھىي ئاسارەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىپ، مۇشۇ ئۇزۇك - ئۇزۇك تىل بەلگىلىرىنى قوللىنىپ مۇكەممەل بىلىم ئىگىلەش ۋە ئېتىقادقا ئىگە بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغانلىقىنى تونۇپ يەتتىم.

ئەگەر گاس بىر ھالا ئىلگىرى ئۆزى زادىلا ئاڭلىمىغان سۆزلەرنى ئېغىزى بىلەن قىلىش، گۆرىستانلىقتەك تىمتاس دۇنيادىن چىقىپ كېتىش، مېھىر - شەپقەت، ئىللىقلىق بولمىغان، ئۇچار قۇشلار، ھاشارەتلارنىڭ مۇزىكىدەك يېقىملىق ناۋالىرى، گۈزەل مۇزىكا سادالىرى بولمىغان تۇرمۇشتىن چىقىپ كېتىشنى تەقەززالىق بىلەن ئارزۇ قىلسا، ئۇ ھالدا ئۇ دەسلەپكى بىر ئېغىز گەپنى قىلغاندا، خۇشاللىقتىن پۈتۈن بەدىنىگە تارىغان ئىللىق توك ئېقىمىدەك شېرىن سېزىمنى ھەر قانداق قىلىپمۇ ئۇنتۇپ كېتەلمەيدۇ. مانا مۇشۇنداق ئادەملەرلا مېنىڭ نەقەدەر تەشنالىق، تەقەززالىق بىلەن قونچاقلار، ئويۇنچۇقلار، تاشلار، دەل - دەرەخلەر، قۇشلار ھەمدە گەپ قىلالمايدىغان ھايۋانلار بىلەن

سۆزلەشكەنلىكىمنى بىلىدۇ. ئەنە شۇنداق ئادەملەرلا سىڭلىم ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشقاندا، قىلغان سۆزۈمنى ئۇققاندا، ئېتىنىڭ بۇيرۇقۇمغا ئىتائەت قىلغانلىقىنى كۆرگىنىمدە قانچىلىك خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىمنى ئۇبدان چۈشىنىدۇ.

مەن ھازىر گويا قانات چىقارغاندەك باشقىلارنىڭ تەرجىمە قىلىشىغا قاراپ ئولتۇرماي ئۆزۈم بىۋاستە سۆزلىشەلەيدىغان بولدۇم. بۇ تۇيۇقسىز ئېرىشكەن قۇلايلىقنى تىل بىلەن تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن. ھازىر بىر ياقتىن ئويلىنىپ، بىر ياقتىن سۆزلەيمەن. ئىلگىرى قول ئىشلى بىلەن سۆزلەشكەندە بۇنى ھەرقانداق قىلىپمۇ ئورۇندىيالمايتتىم.

ئەمما، مېنىڭ راستىنلا سۆزلىيەلەيدىغان بولغانلىقىمنى ھەرگىزمۇ قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا ئەمەلگە ئاشقان ئىش دەپ قارىماڭلار. مەن پەقەت سۆزلەشنىڭ ئاساسىي ماھارەتلىرىنىلا ئۆگەندىم. سۆزۈمنى ھازىرچە فوۋل خانىم بىلەن سۇللىۋان خېنىملا چۈشىنەلەيدۇ، باشقىلار بولسا يېرىم ياتلا چۈشەندۇ. مەنغۇ بۇ تىل - ئاھاڭ ئاساسىي ماھارەتلەرنى ئۆگىنىۋالدىم. بىراق، سۇللىۋان مۇئەللىمنىڭ تالانتى ۋە قەتئىي بوشاشماسلىقى قىلغان تىرىشچانلىقلىرى بولمىغان بولسا، بۇنداق راۋان سۆزلەشنى مەن بۇنچە تېز ۋاقىت ئىچىدە ئۆگىنەلمەيگەن بولاتتىم.

باشتا مەن كېچە - كۈندۈزلەپ مەشىق قىلىش ئارقىلىق ئەڭ يېقىن دوستلىرىم گېپىنىڭ چۈشىنەلەيدىغان ھالەتكە يەتتىم. ئاندىن سۇللىۋان خېنىمنىڭ يار-دەمى بىلەن ھەربىر ھەرپنىڭ ئاھاڭىنى تەكرار مەشىق قىلدىم. تۇرلۇك ئاھاڭلارنى ئەركىن بىرلەشتۇرۇشنى قايتا - قايتا مەشىق قىلدىم. مانا ھازىرمۇ ھەركۈنى توغرا تەلەپپۇز قىلالمايۋاتقان ھەرپلەرنى، ئاھاڭلارنى ئۆزلۈكسىز تۇرمە مەشىق قىلىپ تۇرىتىپ بېرىۋاتىمەن.

بۇنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا قانداق قىينىچىلىقلارنى يېڭىشكە توغرا كەلگەنلىكىنى پەقەت گاس - گاچا بالىلارغا گەپ قىلىشنى ئۆگەتكەن كىشىلەرلا چۈشىنەلەيدۇ ۋە ھەقىقىي تۇرمە ھېس قىلىپ يېتەلەيدۇ. مەن

سۇللىۋان خېنىمنىڭ گېلىنىڭ تىترىشى، ئېغىز ھەرىكىتى ۋە چىراي ئىپادىسىنى پۈتۈنلەي بارماقلىرىمنىڭ سەزگۈسى ئارقىلىق بىلەتتىم. لېكىن، بۇ سەزگۈ كۆپ ھاللاردا توغرا چىقمايتتى. بۇنداق ئەھۋالغا يولۇققان چاغلاردا، توغرا تەلەپپۇز قىلغىلى، توغرا ئاھاڭ چىقارغىلى بولمايدىغان سۆز - جۈملىلەرنى سائەتلەپ تاكى ئاھاڭنى توغرا چىقاردىمغۇ دەپ قارىغانغا قەدەر تەكرار مەشىق قىلىشقا ئۆزۈمنى مەجبۇرلايتتىم.

مېنىڭ ۋەزىپەم مەشىق قىلىش، مەشىق قىلىش، يەنە مەشىق قىلىش ئىدى. مېنى كۆپىنچە مەغلۇبىيەت ۋە ھارغىنلىق يېقىتىپ قويياتتى. بىراق، يەنە ئازراق بەرداشلىق بەرسەم توغرا تەلەپپۇز قىلالايمەن، مېنى ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەرگە ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىمنى كۆرسىتەلەيمەن، دېگەن ئوي بىلەن ئۆزۈمنى غەيرەتلەندۈرۈپ كۈچ قۇۋۋىتىكە تولاتتىم. ئۇلارنىڭ مېنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىمدىن سۆيۈنگەن چاغدىكى خۇش تەبەسسۇمىنى كۆرۈشكە ئىنتىزار بولاتتىم.

«سىڭلىم قىلغان گېپىمنى ئۇقالايدىغان بولدى!» مانا بۇ مېنىڭ بارلىق قېيىنچىلىقلارنى يېڭىشىمگە ئىلھام بەخش ئەتكەن قەتئىي ئېتىقادىم بولدى. مەن دائىم خۇشاللىقىمنى ئىچىمگە سىغدۇرالمىغان ھالدا: «مەن ئەمدى گاچا ئەمەس» دېگەن سۆزنى ئېغىزىمدىن چۈشۈرمەيتتىم. ئاپام بىلەن ئەركىن سۆزلىشەلەيدىغان، قىلغان سۆزلىرىمگە ئاپامنىڭ ئېغىزىدا قايتۇرغان ئىنكاسىنى چۈشىنەلەيدىغان بولغانلىقىمنى ئويلىساملا قەلبىم ئىشەنچىگە تولاتتى. ئېغىز بىلەن سۆزلىشىش قول تىلى بىلەن سۆزلىشىشتىن كۆپ ئاسان ئىكەنلىكىنى بايقىغىنىمدا ھەيران بولدۇم. شۇڭلاشقا، باشقىلار بىلەن قول تىلى ئارقىلىق سۆزلەشمەسلا بولدۇم. بىراق، سۇللىۋان خېنىم ۋە بەزى دوستلىرىم لەۋدە ئوقۇشقا قارىغاندا ئىشارەت تىلى ئاسانراق بولغىنى ھەمدە مەن ئاسانراق چۈشىنەلەيدىغان بولغىنىم ئۈچۈن يەنىلا مەن بىلەن مۇشۇ خىل ئۇسۇلدا سۆزلىشەتتى.

مەن ئەما ۋە گاس كىشىلەر ئىشلىتىدىغان قول تىلى ھەرپى

ھەققىدە ئاز تولا چۈشەنچە بېرىپ قويمىسام بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. بىزنى ئوبدان چۈشەنمەيدىغان كىشىلەر قول تىلىنى دېگەندەك ئۇقمايدۇ. كىشىلەر ماڭا كىتاب ئوقۇپ بەرگەن ياكى مەن بىلەن پاراڭلاشقان چاغدا گاس كىشىلەر قوللىنىدىغان ئادەتتىكى ئۇسۇلدا بىر قولى بىلەن قولۇمغا تاق سۆز ياكى جۈملىلەرنى يازىدۇ. مەن بولسام بىر تەرەپتىن بارماقلارنىڭ قول ھەرىكىتىنى ئاسانراق سېزىۋېلىش ئۈچۈن، قولۇمنى سۆزلىگۈچىنىڭ قولىغا ئاستا قويىمەن. بۇنىڭ بىلەن مەن كىشىلەر كىتاب كۆرگەن چاغدىكىگە ئوخشاشلا تاق ھەرپلەرنى ئەمەس، خەتلەرنى سېزىمەن. مەن بىلەن سۆزلەشكۈچىلەر بارمىقىنى دائىم ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرغاچقا، بارماقلىرى ئەركىن، راۋان ئىشلەيدۇ. بەزىلەر ناھايىتى پىشقان ماشىنىستلار ماشىنكىدا خەت ئۇرغاندەك خەتلەرنى ناھايىتى تېز يازىدۇ. ھەرپلەرنى پىششىق ھەرىكەتلەر بىلەن قوشۇپ تېز يېزىشمۇ مېنىڭ ئىختىيارسىز، تىنماستىن قىلىدىغان ھەرىكىتىمگە ئايلاندى، ئەلۋەتتە.

ئېغىزىمدا گەپ قىلالايدىغان بولغاندىن كېيىن، ئولتۇرسام - قوپسام تېزرەك ئۆيگە قايتىش ئىستىكىدە ياندىم. ئاخىر بۇ مۇھىم پەيتمۇ يېتىپ كەلدى. مەن ئۆيگە ئاتلاندىم. يول بويى سۆزلىشىش ئۇچۇنلا ئەمەس، پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ سۆزلىشىش ئىقتىدارىمنى ئۆستۈرۈش مەقسىتىدە سۇللىۋان خېنىم بىلەن تىنماي سۆزلىشىپ كەلدىم. گەپ بىلەن پويىزنىڭ ۋوگزالغا كىرىپ كەلگىنىنىمۇ سەزمەپتىمەن. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئالدىمىزغا چىقىپتۇ. پويىزدىن چۈشۈشۈمگە ئاپام مېنى باغرىغا چىڭ باستى. ھاياجان ۋە خۇشاللىقتىن پۈتۈن بەدىنى تىترەپ، گەپ قىلالمای قالدى. قىلغان سۆزۈمنى جىممىدە تۇرۇپ ئاڭلىدى. سىڭلىم مېجۇرى قولۇمدىن تارتىپ قۇچاقلىدى، سۆيدى، خۇشاللىقىدىن سەكرەپ - تاقلاپ كەتتى. دادام بىر چەتتە ئۇنچىقارماي تۇراتتى. بىراق، مېھرىبان چىرايىدا ئەكس ئەتكەن خۇشاللىق، سۆيۈنۈشكە گەپ كەتمەيتتى. ھازىرغا قەدەر شۇ چاغدىكى مەنزىرىنى ھەرىبىر ئەسلىسەم، كۆزلىرىم لىق ياشقا

تولىدۇ. بۇ خۇددى سىيانىڭ بېشارىتى مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا كىلرا-
مىتىتى كۆرسەتكەندەك: «تاغلار چۈشتى تاخشىغا تەڭلا، دەرەخ-
لەر ئالقىشلاپ چالدى: چاۋاكلار!» دېگەندەك بىر ئىش ئىدى.

*كىتابخىكى نەرسىلەر مېنىڭ ئايرىلماس بىر قېيىمىمغا ئايلا-
نىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، مەن ھەمىشە قايسى نەرسىلەرنىڭ
ئۆزۈمنىڭ ئوي - پىكرى، قايسىلىرىنىڭ كىتابتىن ئوقۇغانلىرىم
ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئايرىيالماي قالىمەن.*

«قىراۋ شاھى» ۋەقەسى

1892 - يىلى قىش. بالىلىق دەۋرىم ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت-
لار قاپلىدى. مەن ئۆزۈن ۋاقىت غەمكىنلىككە پېتىپ قالتىق
ئازابلاندىم. غەم - ئەندىشە، ۋەھىمە ئىچىدە كىتابمۇ مېنى ئۆزىگە
تارتالمىدى. ھازىرمۇ ئاشۇ قاباھەتلىك چۈشتەك ئۆتكەن كۈنلەر
ئېسىمگە چۈشسە، ئىختىيارسىز تېنىم شۇركۈنۈپ، بەدەنلىرىم
تىكەنلىشىپ كېتىدۇ.

مەن «قىراۋ شاھى» دېگەن ماۋزۇدا بىر ھېكايە يېزىپ،
ئۇنى بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىدىكى ئاننا تونىس ئەپەندىگە ئەۋە-
تىپ بەردىم. كىم بىلسۇن، بۇنىڭ بىلەن بىر مۇنچە ئاۋارىچىلىك
ۋە خاپىلىقنا قالدىم. بۇ ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مەن ۋە سۇللە-
ۋان خېنىم ئىگە بولۇشقا تېگىشلىك ئادىللىقنى تەلەپ قىلىش
ئۈچۈن بۇ ئىشنىڭ ئەينىنى يېزىپ چىقماقچىمەن.

بۇ مەن سۆزلەشنى ئۆگىنىۋالغاندىن كېيىن يېزىپ چىققان
تۇنجى ھېكايەم ئىدى. شۇ يىلى يازدا بىز تاغدىكى داچىدا ياشقا
يىللارغا قارىغاندا ئۆزۈنراق تۇردۇق. سۇللىۋان خېنىم ماڭا
دائىم ئوخشىمىغان پەسىللەردە يوپۇرماقلارنىڭ قانداق رەڭ بىلەن
گۈزەللىكىنى نامايان قىلىدىغانلىقىنى تەسۋىرلەپ بېرەتتى. بۇ-
نىڭ بىلەن باشقىلار ئوقۇپ بەرگەن، ئىختىيارسىز ئېسىمدە مەھ-
كەم قالغان بىر ھېكايە ئېسىمگە چۈشۈپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن
ئۇنى ئۇنتۇپ قالماستىن يېزىپ قويۇشقا ئالدىرىدىم. شۇ چاغدا
مەن ئۆزۈمچە بۇنى «ھېكايە ئىجاد قىلىۋاتىمەن» دەپ ئويلىدىم.

شۇڭا، قەلەمنى قولۇمغا ئېلىش بىلەن تەڭ تەپەككۇرۇم قاناتلىنىپ يېزىقچىلىق شادلىقىغا چۆمدۇم. سۆزلەر ئېغىزىمغا راۋان كېلىپ تۇراتتى. تەسىرلىك ۋە جانلىق ئوبرازلار، ئەمالار ئىشلىتىدىغان يالاڭ قەغىزىدىن بىر - بىرلەپ ئورۇن ئالدى. ھازىر، قانداقتۇر ئەدەبىي تەپەككۇر ۋە تەسۋىرلەر كاللامغا ھېچبىر زورۇقماستىن قۇيۇلۇپ تۇرسا، ئۇنى كاللامدا ئۆزلۈكىدىن پەيدا بولغان نەرسە ئەمەس، بەلكى باشقىلاردىن ئاڭلىغان، بىلىۋالغان نەرسىلەر دەپ كېسىپ ئېيتالايمەن. ھېراق، ئۇ چاغلاردا بۇنداق نۇقتىئىينەزەر چېكىنى ئايرىۋېلىش مەن ئۈچۈن قىيىن ئىش ئىدى. ھازىرمۇ قايسىلىرىنىڭ كاللامدىكى نەرسىلەر، قايسىلىرىنىڭ باشقىلار كىتابلاردا يازغان نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى كۆپ ھاللاردا ئېنىق ئايرىيالمايمەن. مېنىڭچە، بۇنىڭ سەۋەبى، مەن شەيئىلەردىن ئالغان تەسىراتىمغا باشقىلارنىڭ كۆزى كۆرگەن ۋە قولىقى ئاڭلىغانلاردىن ئىگە بولغانلىقىم ئۈچۈن بولسا كېرەك.

مەن ھېكايەمنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى سۇللىۋان خېنىمغا ئوقۇپ بەردىم. ئۇنى ئوقۇغۇچە ئاجايىپ ياخشى يېزىلغان يەرلەردىن قاتتىق زوقلىنىپ كەتكەنلىكىم، خاتا ئوقۇپ قالغان ياكى تەكرار ئوقۇشقا توغرا كەلگەن جايلاردا قانچىلىك قىينالغانلىرىم ھازىرمۇ ئېسىمدە، كەچلىك تاماق ۋاقتىدا ئۇنى ئۆيدىكىلەرگە ئوقۇپ بېرىۋىدىم، بۇنچىلىك ياخشى يازالايدىغانلىقىمنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەن ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەيرانلىقتىن ئېغىزى ئېچىلىپلا قالدى. بىرلىرى بۇنى سىز بىرەر كىتابتىن ئوقۇغانمۇ، قانداق، دەپمۇ سورىدى.

بۇ سوئال مېنى بەكمۇ تەئەججۇپتە قويدى. چۈنكى، بىرەرسىنىڭ بۇنى ماڭا ئوقۇپ بېرگىنىدە زادىلا ئېسىمدە يوق ئىدى. شۇڭلاشقا، ئۆزۈمنىڭكىنى توغرا ھېسابلاپ مەيدەمنى كېرىپ:

— ئۇنداق ئەمەس، بۇ ئۆزۈمنىڭ ئىجادىيىتى، ئۇنى ئاڭلىغا نوتىس ئەپەندىگە تەقدىم قىلماقچىمەن، — دېدىم.

ئارقىدىن ئۇنى بىر نۇسخا كۆچۈردۈم ھەمدە ئۇلارنىڭ تەكلىپى بىلەن ھېكايىنىڭ «كۈزدىكى يوپۇرماق» دېگەن نامىنى «قىراۋ شاھى» غا ئۆزگەرتىپ ئاڭلا نوتىس ئەپەندىگە ئەۋەتىپ بەردىم.

بۇ ھېكايە ئاڭلا نوتىس ئەپەندىگە بەكمۇ ياراپ كېتىپ، ئۇنى بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنىڭ ژۇرنىلىغا باستۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرۈپ مەن گويا بىردىنلا ئاسمانغا چىقىپ قالغاندەك كېرىلىپ كەتتىم. لېكىن، كۆپ ۋاقىت ئۆتمەيلا ئاسماندىن بىراقلا ئازاب ۋە ئومىدسىزلىكنىڭ چوڭقۇر ھاڭىغا چۈشۈپلا كەتتىم. سەۋەب، مەن بوستونغا بېرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، بىرى مەن يازغان «قىراۋ شاھى» ناملىق ھېكايىنىڭ مارگارىت كۇنبېر خېنىم يازغان «قىراۋ پەرىسى» ناملىق ھېكايىگە بەكمۇ ئوخشاپ كېتىدىغانلىقىنى بايقاپتۇ. بۇ ھېكايە مەن تۇغۇلۇشتىن بۇرۇن يېزىلغان ھەمدە «قۇشلار ۋە ئۇلارنىڭ دوستلىرى» دېگەن توپلامدا چىققانكەن. ئىككى ھېكايىنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنى ۋە سۆز - جۈملىلىرى ئىنتايىن ئوخشاپ كەتكەچكە، بىرلىرى مېنى كونېبر خېنىمنىڭ ھېكايىسىنى ئوقۇغانكەن، شۇڭا بۇ ھېكايىنى ئوغرىلاپ يېزىلغان دېيىشكە بولىدۇ، دېدى.

مەن ئاشتا بۇ مەسىلىنىڭ ئېغىرلىقىنى پەقەت چۈشەنمەپتىمەن. چۈشەنگەندىن كېيىن ھەيران بولدۇم ۋە ناھايىتى ئازابلاندىم. چۈنكى، مەن ھەرقانداق بىر بالا ئۇچراشقا تېگىشلىك بولمىغان قاتتىق زەربىگە ئۇچرىغانىدىم. مەن بۇنىڭدىن قاتتىق نومۇس قىلدىم. مېنى ھەممىدىن بەك قەدىرلەيدىغان كىشىلىرىمۇ بۇ مۇناسىۋەت بىلەن گۇمانغا قالدى. بۇ زادى قانداق ئىش بولۇپ كەتتى، ئەمدى! مەن «قىراۋ شاھى» نى يېزىشتىن ئىلگىرى، بۇنداق ئەسەرنى، يەنى قىراۋ تەسۋىرلەنگەن ئەسەرنى قايسى كىتابتىن كۆرگەن بولغىيدىم، زادى قىراۋ تەسۋىرلەنگەن بىرەر ماقالە ياكى كىتاب ئوقۇغان بولغىيمىدىم دەپ بەك ئۇزۇن ۋە قاتتىق ئويلىنىپ زادىلا ئېسىمگە ئالالمىدىم. پەقەت كىملەرنىڭدۇ جېك فېروست دېگەن بىر ئادەمنى تىلغا ئالغانلىقى، ئۇنىڭ بالىلارغا بېغىشلانغان «قىراۋنىڭ خىياللىرى» ناملىق بىر كۇپلېت شېئىرى بارلىقى ئازراق ئېسىمگە كەلدى. بىراق، مەن ئۇنىڭدىن

پەقەتمۇ پايدىلانمىغانىدىم.

گەرچە بۇ ئىش تۆپەيلى خېلى باش قېتىنچىلىققا قالغان بولسىمۇ، ئاننا نوتىس ئەپەندى باشتا ماڭا ئىشەنگەندى، كېيىن ئىشلار يەنىلا يامىنىغا قاراپ ماڭدى. مەن ئۇنى خۇشال قىلىش ئۈچۈن، ئەتەي ئۇيناپ كۈلۈپ، ئۆزۈمنى خۇشخۇي تۇتۇپ يۈردۈم.

ۋاشىنگتون تۇغۇلغانلىقىنى قۇتلۇقلاش پائالىيىتىدە ساۋاقداشلار نىقابلىق ئويۇن قويدى. مەن بۇنىڭدا زىرائەت ئىلاھىنىڭ رولىنى ئالدىم. ھېلىمۇ ئېسىمدە، شۇ كۈنى مەن خېلى چىرايلىق كىيىم كىيگەن، پېشىمغا كۈزنىڭ رەڭدار يوپۇرماقلىرىدىن توقۇلغان گۈلچەمبىرەك كىيگەن، پۈت ۋە قوللىرىم مېۋە - چېۋە، زىرائەت بىلەن تولغانىدى. سىرتىم رەڭگارەڭ، تۇرقۇم خۇشال ۋە شوخ بولغىنىم بىلەن ئىچىمنى ھەسرەت ئوتلىرى كۆيدۈرۈپ ئازابلايتتى.

تەبرىكلەش پائالىيىتى بولۇشتىن بىر كۈن ئىلگىرى مەكتەپىمىزدىكى بىر ئوقۇتقۇچى ھېلىقى ھېكايىنىڭ ئىشىنى سوراپ قالدى. ئۇنىڭغا سۇللىۋان خېنىمنىڭ ماڭا چېك فېروست ۋە ئۇنىڭ نادىر ئەسەرلىرى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەنلىكىنى ئېيتتىم. بەزى سۆزلىرىم ئۇ ئوقۇتقۇچىنى، دېمەك، كونېير خېنىمنىڭ «قىراۋ پەرىسى» دېگەن ھېكايىسىمۇ خېلىنىڭ ئېسىدە بار ئىكەن دېگەن تونۇشقا كەلتۈرۈپ قويۇپتۇ. مەن ئۇنىڭغا گەپىمنى ئاتا چۈشىنىۋالدىكىز، دەپ تەكرار چۈشەندۈردۈم. ئەمما، ئۇ يەنىلا بۇ ئاتا يەكۈننى ئاننا نوتىس ئەپەندىگە ئېيتىپتۇ.

ئەزەلدىن ماڭا كۆيۈنۈپ، كۆڭۈل بۆلۈپ كېلىۋاتقان ئاننا نوتىس ئەپەندى بۇ ئوقۇتقۇچىنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ، مېنى ئۆزىنى ئالداپتۇ، دېگەن قاراشقا كەپتۇ. شۇڭا، ئۇ مېنىڭ بىگۇناھ تۇرۇپ سوراققا تارتىلىشىمغا قۇلاق يوپۇرۇپ يۈردى. دېمەك ئۇ، سۇللىۋان خېنىم بىلەن مېنى مېنىڭ ماختىشىمغا سازاۋەر بولۇش ئۈچۈنلا خەقلەرنىڭ ئەسىرىنى ئوغرىلاپ يېزىپ ماڭا ئەۋەتكەن دەپ قارىدى ياكى شۇنداق ھېسسىياتتا بولدى. ئارقىدىنلا مەن بوگۇنىسى ئەتىگەنلىكىنى «قىراۋ پەرىسى» دېگەن ھېكايىنى قايتا كۆچۈرۈپ چىقىپ، ئاننا نوتىس ئەپەندىگە ئەۋەتىپ قويدۇم. ئۇ ئاخشىمى ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندە ئۇنى ئوقۇپ چىقىپ، ئەتىسى ئەتىگەنلىكىنى «سىيوت» قىلىپ چاقىرتىپ سوئال - سوراق قىلىدىغان ئىدى.

ئۇلار سۇللىۋان خېنىمنى سىوتقا قاتناشتۇرماي، مېنىلا سوراق قىلىدى. ئۇلارنىڭ كوچىلاپ ئۇرغۇن مەسىلىلەرنى سوراشلىرىدىن ئۇلارنىڭ مېنى كېمىدۇرىتىرى ماڭا كونېير خېنىمنىڭ «قىراۋ پەرىسى» ناملىق ھېكايىسىنى ئۇقۇپ بەرگەنلىكىنى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇرلاۋاتقانلىقىنى سەزدىم. چۈنكى، ئۇلارنىڭ سورىغان سوئاللىرىدىن ئىشەنمەسلىك، گۇمان چېقىپ تۇراتتى. يەنە كېلىپ ئاننا نوتىس ئەپەندىنىڭمۇ ماڭا ئەيىبلەش نەزىرىدە قاراپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ تۇراتتىم. بۇ چاغدىكى ھېسسىياتىمنى پەقەت بىلەن تولۇق تەسۋىرلەپ بېرىش قولۇمدىن كەلمەيدۇ. چۈنكى، يۈرىكىم دۈكۈلدەپ سوقاتتى، گەپلىرىم قولاشمايتتى. بۇنىڭ پۈتۈنلەي ئۇقۇشمايلىق ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسامۇ، ئازاب ۋە ھەسرىتىمنى يېنىكلىتىشكە ئامالسىز ئىدىم. سوراق تۈگەپ مەن سىرتقا چىققاندا ھېشىم قېيىپ، كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ، سۇللىۋان خېنىم ۋە دوستلىرىمنىڭ تەسەللىسى، رىغبەتلەندۈرۈشىنى ئاڭلىغۇدەك ھالىم قالمىغانىدى.

ئاخشىمى ئۇن سېلىپ راسا يىغلىدىم. بەلكىم مەندەك ئىزلىسپ بۇنداق يىغلىغان بالىلار ناھايىتى ئاز بولسا كېرەك. پۈتۈن بەدىنىم مۇزلاپ كەتتى. بۇنىڭغا قاراپ بەلكىم ئەتىگىنچە ئۇلۇپ قېلىشىم مۇمكىن دەپ ئويلىدىم. ۋە بۇ خىيالىمدىن بىردىنلا كۆڭلۈم تىنىپ خاتىرجەم بولۇپ قالدىم. ھازىر ئويلاپ قارىسام، ھېلىمۇ ياخشى بۇ ئازابلىق كۈنلەردە ئۇنتۇلدۇرۇش پەرىشتىسى ھەسرەت ۋە دەرد - ئەلەملەرنىمىڭ كۆپىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ يوق قىلۋېتىپتۇ. ئەگەر بۇ ئىش چوڭراق بولغاندا يۈز بەرگەن بولسا، چوقۇم مېنى روھىي جەھەتتىن تۈگەشتۇرۋېتەر ئىدى.

سۇللىۋان خېنىم «قىراۋ پەرىسى» دېگەن ھېكايە، شۇنداقلا كونېير خېنىمنىڭ ھېلىقى كىتابى ھەققىدە ھېچ گەپ - سۆز ئاڭلىمىغانىكەن. شۇڭا، ئۇ دوكتور بىلىنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ

ئىشنى ئىنچىكىلەپ تەكشۈردى. 1888 - يىلى خوبكىنگ خانىم-
نىڭ كونبىر خېنىمغا يازغان «قۇشلار ۋە ئۇلارنىڭ دوستلىرى»
دېگەن كىتابى بار ئىكەن، كېيىن بۇ كىتاب يوقاپ كېتىپتۇ.
شۇ يىلى بىز دەم ئېلىشتا برېۋىستېردا ئۇنىڭ بىلەن بىرگە
بولغانىدۇق. ئۇنىڭ ماڭا دېيىشىچە، سۇللىۋان خېنىم ئۆزى
يالغۇز دەم ئېلىشقا كەتكەنلىكى ئۈچۈن، مېنى ئىچى پۇشۇپ
قالمىسۇن دەپ ئۇ ھەرخىل كىتابلاردىكى قىزىقارلىق ھېكايىلەرنى
ماڭا ئوقۇپ بەرگەنىكەن. ماڭا ئوخشاشلا «قىراۋ پەرىسى» دېگەن
ھېكايىنى ئوقۇپ بەرگەنلىكى ئۇنىڭمۇ ئېسىدە يوق ئىكەن. بى-
راق، «قۇشلار ۋە ئۇلارنىڭ دوستلىرى» دېگەن كىتابتىن بەزى
ھېكايىلەرنى ماڭا ئوقۇپ بەرگىنىگە ئۇ ئىشىنىدىكەن. خوپكىنگ
خانىم برېۋىستېردىكى ئۆيىنى سېتىۋېتىشتىن ئىلگىرى باشلانغۇچ
مەكتەپ دەرسلىكلىرى، چۆچەكلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان نۇرغۇن
بالىلار ئوقۇشلۇقىنى بىر تەرەپ قىلىۋەتكەنلىكى، «قۇشلار ۋە
ئۇلارنىڭ دوستلىرى» دېگەن كىتابنىڭمۇ شۇ چاغدا بىر تەرەپ
قىلىنىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىنلىكىنى ماڭا چۈشەندۈردى.

ئۇ چاغلاردا مەن ھېكايىلەرنى ئانچە چۈشەنمىسەممۇ، ھېكا-
يىدىكى ئاجايىپ - غارايىپ سۆزلەر مەندەك ھېچقانداق كۆڭۈل
خۇشلۇقى يوق بالىنىڭ قىزىقىشىنى قوزغىغانىدى. شۇ چاغدا ماڭا
ھېكايە سۆزلەپ بەرگەنلىك ئىشىنى پەقەتلا ئەسلىيەلمىگەن بول-
ساممۇ، ئەينى چاغدا ھېكايىدىكى خام خەتلەرنى مۇئەللىم قايتىپ
كەلگەندە مەنىسىنى سوراپ بىلىۋالىمەن دەپ، ئېسىمدە تۇتۇۋېـ-
لىشقا تىرىشقانلىقىمنى ئىنكار قىلالمايمەن.

سۇللىۋان خېنىم قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا ماڭا «سېر
بوندنو» ناملىق كىتابنى ئوقۇپ بېرىپ، كاللامدىن باشقا ئوي
خىياللارنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن، بەلكىم ئۇ-
نىڭغا «قىراۋ پەرىسى» ناملىق ھېكايىنىڭ گېپىنى قىلمىغاندى-
مەن. دەرۋەقە خوبكىنگ خانىم ماڭا ھەقىقەتەن كونبىر خېنىم-
نىڭ ھېلىقى ھېكايىسىنى ئوقۇپ بەرگەن، مەن ئۇنتۇپ كېتىپ
ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ ھېكايە تەبىئىي ھالدا كال-

لامدا قايتا زاھىر بولغان، مەن بولسام ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ
ئوي - پىكىرىنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىنى پەقەت سەزمىگەن بولۇ-
شۇم مۇمكىن.

ئازاب ئىچىدە ھەسرەت چېكىپ يۈرگەن شۇ كۈنلەردە ماڭا
ھېسداشلىق بىلدۈرۈلگەن ۋە ھال - ئەھۋال سورالغان نۇرغۇن
خەت تاپشۇرۇۋالدىم. كونبىر خېنىممۇ مېنى رىغبەتلەندۈرۈپ
خەت يېزىپ: «كۈنلەرنىڭ بىرىدە سىز چوقۇم كاتتا ئەسەر يېزىپ
نۇرغۇن كىشىلەرگە ئېلھام ۋە ياردەم بەخش ئېتىسىز» دېگەنىدى.

ئەپسۇسكى، بۇ ياخشى بېشارەت زادىلا ئىشقا ئاشمىدى.
چۈنكى، شۇ ئىشتىن كېيىن، باشقىلارنىڭ ئوي - پىكىرىنى
يېزىپ سېلىشتىن ئەندىشە قىلىپ يېزىقچىلىق بىلەن شۇغۇللـ-
ىنىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. ھەتتا خېلى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە
ئاپامغا خەت يازساممۇ ئىختىيارسىز ۋەھىمىگە چۈشۈپ، خەتتە
يازغانلىرىمنىڭ كىتابلاردا ئوقۇغان سۆز - جۈملىلەر ئەمەسلىكـ-
ىنى جەزم قىلغانغا قەدەر، ھەربىر جۈملىنى قايتا - قايتا ئوقۇپ
چىقىدىغان بولۇپ قالدىم. ناۋادا سۇللىۋان خېنىم مېنى ئىزچىل
تۇردە، ھارماستىن ئىلھاملاندۇرۇپ تۇرمىغان بولسا، قەلەم -
قەغەز دېگەنگە بەلكىم زادىلا يېقىن يولىمىغان بولار ئىدىم.

مەن كېيىن «قىراۋ پەرىسى» ناملىق ھېكايىنى تېپىپ ئو-
قۇپ چىقتىم. ئاندىن شۇ چاغلاردا يازغان بەزى خەتلىرىمنى
سېلىشتۇرۇپ بېقىپ، دەرۋەقە مەن ئىشلەتكەن سۆز - جۈملىلەر
ۋە كۆز قاراشلىرىمنىڭ ئۇ كىتابتىكىگە ئوخشايدىغان جايلىرىنىڭ
كۆپلۈكىنى بايقىدىم. مەسىلەن، 1891 - يىلى 9 - ئاينىڭ
29 - كۈنى ئاننا ھىنوتىس ئەپەندىمگە يازغان خېتىمدىكى ھېسـ-
سىيات ۋە تىللار كونبىر خېنىمنىڭ ئەسىرىدىكىگە ئوپمۇ ئوخـ-
شاش ئىكەن. ھالبۇكى، مەن يازغان «قىراۋ شاھى» ناملىق
ھېكايىدىكى بەزى ئابزاست، سۆز - جۈملىلەردىن مەنمۇ باشقىلار-
غا ئوخشاشلا شۇ چاغدىكى ئوي - پىكىرىمگە شۇ ھېكايىدىكىلەر-
نىڭ سىڭىپلا كەتكەنلىكىنى كۆرۈۋالدىم.

خېتىمدە ئۆزۈمنى سۇللىۋان خېنىم دەپ تەسەۋۋۇر قىلىپ،

ئۆزۈمگە ئالتۇن كۈز پەسلىنى تەسۋىرلەپ يازغان: «ئاھ، يازمۇ تۈگەپ قېلىۋاتىدۇ، ئەمدى غېرىب كۆڭلۈمگە ئېمىمۇ تەسەللىي بولار، مېنى پەقەت چىرايلىق ۋە رەڭدار كۈز پوپۇرىلىرى ئاۋۇندۇرىدۇ» دېگەن سۆزلەر كونىبر خېنىمنىڭ ھېكايىسىدىكى سۆزلەر ئىدى.

ئۆزۈمگە ياراپ كەتكەن جۈملىلەرنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىپ، ئاندىن ئۇنى ئۆزۈمنىڭ تەپەككۇرى قىلىپ باشقىدىن يېزىپ چىقىش مېنىڭ دەسلەپكى ئەسەرلىرىمدە ھەمىشە كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان ئىش ئىدى. يۇنان ۋە رىمنىڭ قەدىمىي شەھەرلىرىنى تەسۋىرلەگەن بىر ماقالەمدە، مەن ھازىرئۇنتۇپ كەتكەن، ئەمما شۇنچىلىك تەسىرلىك ۋە ئاجايىپ ئۆزگىرىشچان تەسۋىرلەشلەرنى ئىشلەتكەندىم. ئانىنا نوتىس ئەپەندىنىڭ ئاسار ئەتىقىلەرنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغانلىقى، خۇسۇسەن ئىتالىيە ۋە يۇنانغا بۆلەكچە مېھرى بارلىقىنى ئوبدان بىلگەنلىكىم ئۈچۈن، كىتاب ئوقۇغاندا، شېئىر توپلاملىرى ۋە تارىخىي كىتابلاردىن ئۇ ياقتۇرىدىغان تەرسىلەرنى ئىنچىكىلەپ ئوقۇپ، خاتىرىلىۋالاتتىم ۋە ماقالەمدە ئىشلىتەتتىم. شۇڭا، ئانىنا نوتىس ئەپەندى قەدىمىي شەھەرلەر تەسۋىرلەگەن ماقالەمنى ماختىغاندا: «شېئىرىي پۈراققا ئىگە» دەيتتى.

ھالبۇكى، ئۇنىڭ 11 ياشلىق ئەما ھەم گاس بالىنىڭ مۇشۇنداق ئەسەرلەرنى يازالايدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغانلىقىنى ھېچ چۈشەنمەيتتىم. بىراق، ماقالىلەردە باشقىلارنىڭ سۆز - جۈملىلىرىنى ئىشلەتكەن دەپلا، ئۇنى ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەس قىلىۋەتكىلى بولمايدۇ. بۇ مېنىڭ پاساھەتلىك، تەسىرلىك سۆز - ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ گۈزەل ۋە شېئىرىي تۇسكە ئىگە مەنزىلگە بولغان زوق ھەۋىسىمنى ئىپادىلەپ بېرەلىگەنلىكىمنى چۈشەندۈرمەمدۇ، دەپمۇ ئويلىغانىدىم. بارلىق ياشلارغا ئوخشاشلا، دەسلەپكى مەزگىلدىكى ئەسەرلىرىم ئەقلىي ئىقتىدار مەشقى، تەقلىد قىلىش ۋە قوبۇل قىلىش ئاساسىدا تەدرىجىي يوسۇندا ئويلىغانلىرىمنى يېزىق بىلەن ئىپادىلەشتىن ئىبارەت بولدى. كىتابلاردىكى مېنى قىزىقتۇرغان ۋە بەك ياراپ كەتكەن نەرسىلەر-

نى ئىختىيارسىز كاللامغا ئورنىتىۋالاتتىم ۋە ئۇنى ئۆزۈمنىڭ قىلىۋالاتتىم.

ستېۋېنسون، يېزىقچىلىققا يېڭىدىن كىرىشكەن كىشىلەر ئادەتتە ئۆزىگە ھەممىدىن بەك ياققان ئەسەرگە تەقلىد قىلىدۇ، ئاندىن ئۇنى ئادەمنىڭ ئەقلىنى ھەيران قالدۇرىدىغان دەرىجىدە ئۆزگەرتىۋېتىدۇ، ئۇلۇغ يازغۇچىلارمۇ كۆپ يىل ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىقلا، بارلىق تەپەككۇرنى يېزىق ساھەسىگە باشلاپ كىرىدۇ، دېگەنىدى.

بۇ جەرياننى مەن تا ھازىرغىچە باشتىن كەچۈرۈپ بولالمىغان بولۇشۇم مۇمكىن. راستىمنى ئېيتىسام، كىتابتىكى تەرسىلەر مېنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىمغا ئايلىنىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، مەن ھەمىشە قايسى تەرسىلەرنىڭ ئۆزۈمنىڭ ئۇي - پىكرى، قايسىلىرىنىڭ كىتابتىن ئوقۇغانلىرىم ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئايرىيالماي قالىمەن. شۇڭا، مەن ماشىنىدا ئىش تىكىشنى ئۆگەنگەندە ھەمىشە پۇرچلارنى قۇراشتۇرۇپ — ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئوچۇق رەڭلىك، ژاللىداپ تۇرىدىغان تاۋار - دۇردۇن، دۇخاۋا، مەخمىلەر بولسىمۇ، يىرىك يىپ رەختلەر كۆپرەك بولاتتى. كىيىم تىككەنگە ئوخشاش، بارلىق ئەسەرلىرىمدىمۇ ھەرخىل - ھەرياڭ-زا، ئۇنىڭدىن، بۇنىڭدىن ئېلىنىپ قۇراشتۇرۇلغان نەرسىلەرمۇ ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى.

مەشىق ئەسەرلىرىمدە مېنىڭ قوپال، تېخى ئوبدان پىشمىغان ئۇي - پىكرىلىرىم ئەكس ئەتتۇرۇلسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە يەنە باشقىلارنىڭ كىتابتىن ئوقۇغان ھەمدە ئېسىمدە تۇتۇۋالغان، چاقناپ تۇرغان ئۇي - پىكرى ۋە خېلىلا پىشقان كۆز قاراشلىرىمۇ بولاتتى. مېنىڭ قارىشىمچە، يېزىقچىلىقتىكى ئەڭ زور قىيىنچىلىق شۇكى، ئويلىغانلىرىڭىز تېخى رەتلەنمىگەن، ئۇ تېخى ھېسسىيات ۋە تەپەككۇر قىلىش ھالىتىدە تۇرغان چاغدا، ئۇنى قانداق قىلىپ ئۆگەنگەن تىل بىلەن ئىپادىلەپ بېرىش. يېزىقچىلىق قىلىش خۇددى ھەرخىل شەكىللەرنى چىقىرىپ ئويناۋاتقان يەتتە پارچە تاختايغا ئوخشايدۇ. كاللىمىزدا ئاۋۋال نۇسخا پەيدا بولىدۇ-

دۇ، ئاندىن ئۇنى تىل بىلەن تەسۋىرلەپ تىزىپ چىقىمىز. بەزىدە ئويلاپ تاپقان سۆزلىرىمىز ئانچە جايىغا چۈشمەيدۇ. شۇنداق بولۇپ قالسا مەن قايتا - قايتا ئويلاپ يېزىپ چىقىمەن. ماڭا شۇ نەرسە ئايانكى، باشقىلار مۇۋەپپەقىيەت قازانغان يەردە، مەنمۇ چوقۇم مۇۋەپپەقىيەت قازىنىمەن. يېڭىلدىم، دەپ تەن بېرىپ ئولتۇرسام قانداق بولىدۇ؟

ستېۋېنسون: «ئەگەر بىر ئادەمدە تەبىئىي يېزىقچىلىق تالانتى بولمىسا، ئۇ ھالدا ئۇ ئادەم ئۆمۈر بويى ھېچقانداق بىر نەرسىنى ئىجاد قىلالمايدۇ» دەيدۇ. بەلكىم مەنمۇ شۇ تىپتىكى ئادەم بولسام كېرەك. شۇنداقتىمۇ مەندە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەنمۇ قەلەم ماھارىتىمنى ئوبدان يېتىلدۈرۈپ، ئۆزۈمنىڭ ئوي - پىكرى ۋە سەرگۈزەشتىمنى تولۇق ئىپادىلەپ بېرەلەيمەنغۇ دەيدىغان بىر ئۈمىد بار ئىدى. مەن ئەنە شۇ خىل ئۈمىد ۋە ئېتىقادنىڭ تۈرتكىسىدە قەيسەرلىك بىلەن ھارماي تىرىشىپ «قىراۋ شاھى» ۋەقەسى پەيدا قىلغان يۈرىكىمدىكى يارىنى ساقايتىپ، ئازابنى يەڭدىم.

يەنە بىر جەھەتتىن ئالغاندا، بۇ كۆڭۈلسىز ۋەقەنىڭ ماڭا ئاز - تولا پايدىسىمۇ بولدى. يەنى، ئۇ مېنى يېزىقچىلىققا ئالاقىدار بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە ئەستايىدىل ئويلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. مېنى ئەپسۇسلاندۇرغان بىرلا ئىش، ئۇ مېنى ئەڭ ياخشى دوستۇم ئاننا نوتىس ئەپەندىدىن ئايرىۋەتتى.

مەن «ئاياللار ۋە ئائىلە ژۇرنىلى» دا «مېنىڭ تۇرمۇشۇم» نى ئېلان قىلدۇرغاندىن كېيىن، ئاننا نوتىس ئەپەندى ماك سې ئەپەندىگە يازغان خېتىدە مۇنداق دەپتۇ: «قىراۋ شاھى» ۋەقەسى يۈز بەرگەن چاغدا مەن خېلېننىڭ گۇناھسىزلىقىغا ئىشەنگەنىدىم. شۇ چاغدا ھېلىقى «سوت» تۆت ئەما، كۆزىدە ئەيىب يوق (كۆزى روشەن) تۆت ئادەم بولۇپ سەككىز ئادەمدىن تەشكىللەنگەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە تۆت ئادەم بىزنىڭ كونبېر خېنىمنىڭ ھېلىقى ھېكايىسىنى ئۆزىگە ئوقۇپ بەرگەنلىكى خېلېننىڭ كۆڭلىگە ئايان، دەپ قارىدى. قالغانلار بولسا ئۇنداق ئەمەس، دېيىشتى.

مەن شۇ چاغدا كېيىنكىلەرنىڭ مەيدانىدا تۇردۇم.

نېمە بولۇشتىن قەتئىينەزەر، مەيلى ئاننا نوتىس ئەپەندى قايسى تەرەپتە تۇرسۇن، مەن ئۇ ئۆيگە كىرىپ، ئۆيدىكىلەرنىڭ مەندىن گۇمانلىنىۋاتقانلىقىنى سەزگەن، بىر خىل دۈشمەنلىك كەيپىيات، بىر خىل شۇملۇقنى كۆڭلۈم تۇيغانىدى، كېيىن يۈز بەرگەن ئىشلار دېگەندەك كۆڭلۈم تۇيغان ئىشنىڭ بولغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. ئۇنىڭدىن بۇرۇن، خۇددى شۇ ئۆيدە ئاننا نوتىس ئەپەندى دائىم قولىدىكى ئىشنى تاشلاپ، مېنى تىزىغا ئولتۇرغۇزۇۋېلىپ، مەن بىلەن بىردەم ئوينايتتى، شۇ ئىش بولغاندىن كېيىنكى ئىككى يىل ئىچىدە ئاننا نوتىس ئەپەندىنىڭ مەن بىلەن سۇللىۋان خېنىمنىڭ گۇناھسىزلىقىغا ئىشىنىدىغانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلدىم. كېيىن نېمە سەۋەب بولدى، ھېچ بىلمىدىم، ئۇ كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتتى. بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ ئىشنى تەكشۈرمەكچى بولغانلىقىنىمۇ ئانچە چۈشەنمىدىم، ھەتتا «سوت» ئەزالىرىنىڭ ئىسمىنىمۇ بىلمىدىم. كېيىن ئۇلار مەن بىلەنمۇ سۆزلەشمىدى. شۇ چاغدا مەنمۇ قاتتىق ھاياجانلىنىپ كېتىپ باشقا ئىشلار بىلەن كارىم بولمىغان، قاتتىق ساراسىمگە چۈشۈپ بىرەر مەسىلىگىمۇ تۈزۈكرەك جاۋاب بېرەلمىگەنىدىم. دەرۋەقە شۇ چاغدا، خەقلەر نېمىلەرنى دەيدۇ، مەن نېمىلەرنى دېسەم بولىدۇ، دېگەنلەرنىمۇ ئويلاپ باقمىغانىدىم.

بۇ ئىش مېنىڭ دەسلەپكى دەۋرىمدىكى تۇرمۇش ۋە تەربىيە ئىشلىرىمغا ناھايىتى زور تەسىر كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن، مەن «قىراۋ شاھى» ۋەقەسىنىڭ باش - ئاخىرىنى ئەينەن يېزىپ چىقتىم. شۇنىڭدەك مەن خاتا چۈشەنچىدىن ساقلىنىشنى كۆزدە تۇتۇپمۇ ئالاقىدار پاكىتلارنىڭ ھەممىسىنى ئىمكانقەدەر ئەينەن بايان قىلىشقا تىرىشتىم. لېكىن، بۇنىڭ بىلەن ئۆزۈمنى ئاقلىماقچى، شۇنداقلا ھەرقانداق بىرىدىن ئاغرىنماقچى ئەمەسمەن.

شۇ ئىش يۈز بەرگەن ياز ۋە قىشنى مەن ئائىلىگە قايتىپ، ئائىلەمدىكىلەر بىلەن خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزدۈم. بارلىق دەرد - ئەلەملەرنى بىر ياققا قايرىپ قويدۇم.

ئاستا ـ ئاستا يازا ئۆتۈپ، بىلىندۇرمەيتىن كۈزمۇ يېتىپ كەلدى. يەر ئوتقاشتەك قىزىل ۋە ئالتۇندەك سېرىق پوپۇرماقلار- دىن گۈزەل ئىتباس كېيىدى. باغنىڭ ئايىغىدىكى ئۈزۈملەر قۇياش- نىڭ سېخىي نۇرىغا قېنىپ، سۈزۈلۈپ مەي باغلاپ پىشتى. بۇ چاغدا، يەنى «قىراۋ شاھى» ھېكايىسىنى يېزىپ بىر يىلدىن كېيىن، تۇرمۇش كەچۈرمىشلىرىمنى ئەسلەپ ئەسەر يېزىشقا كې- رىشتىم.

يازغان نەرسىلىرىمدىن يەنىلا گۇمانلىناتتىم. كۆپىنچە مې- نىڭ ئوي ـ پىكرىم بولماسلىق ئېھتىمالى كۆرۈلۈپ قالارمىكىن دېگەن ئوي خىيالدىن قېينىلاتتىم. قەلبىمدىكى بۇ خىل ساراسە- مە ۋە ئەنسىزلىكنى سۇللۇخان خېنىملا ئوبدان بىلەتتى. بەزىدە گەپ ئارىسىدا چوڭقۇرراق پىكىرلەر كاللامدىن يالت قىلىپ ئۆ- تۈپ قالغۇدەك بولسا، ئۆزۈمگە بوش ئاۋازدا: «بىلمەيدىم، بۇ ئۆزۈمگە مەنسۇپمۇ، ئەمەسمۇ» دەيتتىم. بەزىدە مەن يېزىپ كې- لىۋاتىپ: «ئەگەر بۇمۇ ئىلگىرى بىرى يازغان ئەسەرگە ئوخشاپ قالسا قانداقمۇ قىلارمەن» دەپ ئۆزۈمچە سۆزلەپ كېتەتتىم. بۇ خىيال كاللامغا كېلىشى بىلەنلا قوللىرىم تىترەپ توختىمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ بىر كۈن ھېچ نەرسە يازالمايتتىم. ھازىرمۇ ئاشۇنىڭغا ئوخشاشلا دىققەتچىلىك ۋە بىئاراملىق ھېس قىلىمەن. دېمەك، ئاشۇ قېيىنچىلىق كەچۈرمىشىم قەلبىمگە ئۆچمەس تامغا، ساقايماس كېسەللىك بولۇپ ئورناپ كەتكەنكەن، بۇنىڭ مەنىسى- نى مانا ئەمدى چۈشىنىۋاتىمەن.

سۇللۇخان خېنىم ئىزچىل تۇرده تەسەللىي بەردى ۋە قولـ- دىن كېلىشىچە يار يۆلەك بولدى. مېنى «ياشلار دوستى» ژۇرنـ- لىغا «مېنىڭ تۇرمۇشۇم» نى يېزىپ بېرىشكە رىغبەتلەندۇردى. شۇ چاغدا مەن ئاران 12 ياشتا بولۇپ، بۇ ماقالىنى يېزىش خېلىلا قىيىنغا چۈشكەنىدى. ھازىر ئويلىسام، شۇ چاغدا مۇشۇ يازغانلـ- رىمنىڭ ماڭا پايدىسى بولۇشىنى كۆڭلۈم تۇيغان بولسا كېرەك، ئۇنداق بولمىسا ئۇنى يېزىپ چىقالمىغان بولاتتىم.

مەن يېزىقچىلىقنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن، ئەمما بوشاشماس-

تىن داۋاملاشتۇردۇم. سۇللۇخان خېنىم ماڭا ئۆزلۈكسىز تۇرده ئىلھام بەردى ۋە يېتەكچىلىك قىلدى. چۈنكى، ئۇزۇلدۇرمەي يازساملا، ئۆزۈمگە قايتىدىن ئىشەنچ تۇرغۇزۇپ، ئىقتىدارىمنى جارى قىلدۇرالايدىغانلىقىم ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. «قىراۋ شاھى» ۋەقەسى يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى مەن باشقا بالىلارغا ئوخشاشلا غەمسىز ياشايتتىم، كېيىن جىمغۇرلىشىپ، ھەمىشە كۆزگە كۆ- رۈنمەيدىغان بەزى نەرسىلەر ئۈستىدە ئويلىنىدىغان بولدۇم. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ھېلىقى كۆڭۈلسىزلىكنىڭ سايىسى- دىن ئاستا ـ ئاستا قۇتۇلۇپ چىقتىم. جاپالىق چېنىقىش ئارقـ- لىق كاللام ئىلگىرىكىدىن سەگەكلەشتى، تۇرمۇشۇم ۋە چۈشەـ- چەم يەنمۇ چوڭقۇرلاشتى.

دۇنيادىكى ھەر مىللەت خەلقى ياراتقان تۇرلۇك مۆجىزىلەر كۆز ئالدىمدا نامايان بولدى. مەن ھەربىر كۆرگەزمە بۇيۇمىنى تۇتۇپ بېقىپ، ئىنسانىيەتنىڭ جاپالىق مېھنىتى ۋە ئەقىل پاراسەت جەۋھەرلىرى بىلەن ئۇچراشتىم، تونۇشتۇم.

خەلقئارا كۆرگەزمە

1893 - يىلى تۇرمۇشۇمدا بىر قانچە چوڭ ئىش بولدى. يەنى، زۇئتۇڭ كلېۋېلاند قەسەم بېرىپ ۋەزىپىگە ئولتۇرغان چاغدا، مەن ۋاشىنگتونغا باردىم. كېيىن نئاگارا شارقىراتمىسىغا باردىم ھەمدە خەلقئارا كۆرگەزمىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدىم.

بىز نئاگارا شارقىراتمىسىغا 3 - ئايدا باردۇق. شارقىراتما يېنىدىكى ئېگىز قىيادا تۇردۇم. ماڭا ھاۋا تەۋرىنىۋاتقاندەك، زېمىن مىدىرلاۋاتقاندەك بىلىندى. شۇ چاغدىكى كەيپىياتىمنى سىياھ بىلەن سۆزەتلەپ بېرەلمەيمەن.

نۇرغۇن كىشىلەر ھېنىڭدەك ئەما ھەم گاس ئادەم نئاگارا شارقىراتمىسىنىڭ ھەيۋەتلىك ۋە كۆركەم مەنزىرىسىدىن قانداقمۇ بەھرە ئالالىسۇن، دەپ ئەجەبلەندى ھەمدە مەندىن: «سىز يا بۇ شارقىراتمىنىڭ ئۆركەشلىگەن دولقۇنلىرىنى كۆرەلمىسىڭىز، يا- كى غەزەپلىك شاۋقۇنلىرىنى ئاڭلىيالمىسىڭىز، بۇنىڭ سىزگە نېمە ئەھمىيىتى بار؟» دەپ سورايتتى. ئەمەلىيەتتە، ماڭا نىسبە- تەن ئۇلارنىڭ ئەھمىيىتى زور ئىدى. خۇددى «سۆيگۇ»، «دىن»، «ئاق كۆڭۈل» دېگەنلەرنى جىلڭ - تارازا بىلەن ئۆلچە- گىلى بولمىغاندەك، بۇ شارقىراتمىنىڭ ئەھمىيىتىنى ھەم مۆل- چەرلىگىلى بولمايتتى.

بۇ يىل يازدا، مەن سۇللىۋان خېنىم، ېبل دوكتور بىلەن بىرلىكتە خەلقئارا كۆرگەزمىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدىم. بۇنىڭ بىلەن كىچىك چاغلىرىمدىكى نۇرغۇنلىغان شېرىن خىياللىرىم

گۈزەل رېئاللىققا ئايلىنىپ، سەبىي قەلبىمدە ئۇنتۇلغۇسىز گۈ- زەل ئەسلىمىلەرنى قالدۇردى. چۈنكى، مەن ھەر كۈنى تەسەۋۋۇ- رۇمدا دۇنيانى ئايلىنىپ چىقاتتىم. مانا بۇگۈن دۇنيادىكى ھەر مىللەت خەلقى ياراتقان تۇرلۇك مۆجىزىلەر كۆز ئالدىمدا نامايان بولدى. مەن ھەربىر كۆرگەزمە بۇيۇمىنى تۇتۇپ بېقىپ، ئىنسا- نىيەتنىڭ جاپالىق مېھنىتى ۋە ئەقىل - پاراسەت جەۋھەرلىرى بىلەن ئۇچراشتىم ۋە تونۇشتۇم.

كۆرگەزمىنىڭ خۇددى مىڭ بىر كېچە» ھېكايىلىرىدىكىدەك تۇرلۇك ئاجايىپ - غارايىپ نەرسىلەر بىلەن تولغان خەلقئارا بۇلۇمى ماڭا ھەممىدىن بەك ياقتى. ئۇ يەردىكى شادلىق ئىلاھى ۋە پىل ئىلاھى تىزىلغان ئاجايىباتلار مەيدانى كىتابلاردىكى ھىند- ىستاننى قايتا زاھىر قىلغانىدى. ئۇ يەردە قاھىرەنىڭ مودىلى، ئەلھېرام ۋە مەسچىتلەر، قاتارلىشىپ كېتىۋاتقان تۆگە كارۋىنى، ئۇنىڭدىن ئۆتسە ۋېنېتسىيەنىڭ خادا تاشلار بىلەن ئورالغان كۆلى بار ئىدى. ھەركۈنى ئاخشىمى شەھەر ۋە پۇنتانلارىدىكى چاقناپ تۇرغان چىراغ نۇرىدا قىيىققا ئولتۇرۇپ كۆلدە سەيلە قىلاتتۇق. بوستۇندىكى چىغىمدا ھەربىي پاراخوتقا چىققانىدىم. بۇدا شىمالىي ياۋروپانىڭ قاراقچىلار كېمىسىگە چىقتىم ھەم بۇ كېمىگە بەك قىزىقىپ قالدىم. ئۇنىڭدا بىرلا ماتروس بولۇپ، ھەممىنى شۇ باشقۇراتتى. مەيلى بوران چىقسۇن ياكى كۆل يۈزى تىنچ بولسۇن، ئۇ قەيسەرلىك بىلەن ئالغا قاراپ ئىلگىرىلەيتتى. ئۇ بىر تەرەپتىن «بىز دېڭىز قەھرىمانلىرى» دەپ ۋارقىراپ، يەنە بىر تەرەپتىن پۇتۇن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ دېڭىز بىلەن ئېلىشىپ، ئۆزىگە بولغان چەكسىز ئىشەنچ ۋە كۆتۈرەڭگۈ روھىنى نامايان قىلاتتى. ئۇلارغا سېلىشتۇرغاندا، ھازىرقى ماتروسلار پۇتۇنلەي ماشىنىنىڭ بېقىندىسى ئىدى، خالاس. «ئادەم ئادەمگىلا قىزىقىدۇ». بۇمۇ ئىنسانلارنىڭ ھەممىسىدە بولىدىغان ھېسسىيات بولسا كېرەك!

بۇ كېمىنىڭ نېرىسىدا تۇرغان «بۇۋاي مەريەم» ناملىق پارا- خوتنىڭ مودىلىنىمۇ ئىنچىكىلەپ، تازا زېن سېلىپ كۆردۇم.

كاپىتان مېنى ئۆز ۋاقتىدا كولونىيو تۇرغان كايوتىنى ئېكسكۇر-سىيە قىلغۇزدى. كايوتىدىكى ئۇستەل ئۇستىدە تۇرغان قۇم سۇز-گۈچ كاللامدا ئۆچمەس تەسىرات قالدۇردى. چۈنكى، بۇنى كۆ-رۈپلا كاللامغا ئۇنىڭ ئۇمىدسىزلەنگەن ھەمراھلىرى ئاسىيلىق قىلىش مەقسىتىدە بولغاندا، بۇ باتۇر دېڭىزچى قۇمنىڭ پەسكە سىيرىلىپ چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قانچىلىك بىئارام بولۇپ ئەنسىزلىككە چۈشكەندۇ، دېگەندەك ـــر قاتار ئويلار كەلدى.

خەلقئارا كۆرگەزمىنىڭ رەئىسى خىلىلىبوتنىم ئەپەندى ماڭا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىپ، كۆرگەزمە بۇيۇملىرىنى تۇنجى تۇتۇپ بېقىشقا رۇخسەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆز ۋاقتىدا پىرونىڭ بايلىقلىرىنى بۇلاپ ـ تالىغان پىزاروغا ئوخشاش بىر خىل تەقەز-زالىق ھەم ئاجايىپ ئاچ كۆزلۈك بىلەن بۇيۇملارنى تۇتۇپ كەت-تىم. مېنى كۆرگەزمە بۇيۇملىرىنىڭ ھەممىسىلا قاتتىق مەپتۇن قىلىۋالدى. بولۇپمۇ فرانسىيىنىڭ مىس ھەيكەللىرى شۇنچىلىك قەتئىي، جانلىق ئىدىكى، مەن ھەتتا بۇلار زېمىنغا چۈشكەن، سەنئەتكار تۇتۇۋېلىپ ئادەم سىياقىغا كەلتۈرۈپ قويغان پەرىشتە-لەرمىدۇ دەپمۇ گۇمانلىنىپ قالدىم.

يەنە بىر زالدا مەن ئالماس، ياقۇتلارنىڭ تاللىۋېلىنىش جەر-يانىنى چۈشىنىۋالدىم. كىشىلەرنىڭ ئالماسلارنىڭ ئېغىرلىقىنى قانداق ئۆلچەيدىغانلىقى، ياقۇتلارنى قانداق تاراشلاپ سىلىقلايدە-غانلىقىنى ئېنىق بىلىۋېلىش مەقسىتىدە پۈرسەت تاپسامىلا مېڭە-ۋاتقان ماشىنىلارنى سىلاپ باقتىم. يۇيۇپ سۈزۈش ئوقۇرمەن بىر تال ئالماسنى سۈزۈۋالغانىدىم، كىشىلەر بۇنى ئامېرىكا كۆر-گەزمىگە قاتناشتۇرغان بىرمەنبەر ھەقىقىي ئالماس، دەپ ماختاپ كېتىشتى.

بىزگە باشتىن ئاياغ دوكتور ببل ھەمراھ بولۇپ، ماڭا قىزىقارلىق نەرسىلەرنى چۈشەندۈرۈپ تۇردى. ئېلېكتر بۇيۇملە-رى كۆرگەزمە زالىدا بىز تېلېفون، پاتېفون ۋە باشقا كەشپىيات-لارنى كۆردۇق. دوكتور ببل بىزگە مېتال سىمنىڭ نېمە ئۈچۈن

ھاۋا ۋە ۋاقىتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىماستىن ئۇچۇر يوللاپ بېرەلەيدىغانلىقى، ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن پرومېتىسقا ئوخشاش ئىنسانلار ئۈچۈن ئاسماندىن ئوت ئېلىپ چۈشەلىگەنلىكىنى چۈشەن-دۈرۈپ قويدى.

ئانتروپولوگىيە (ئىنساننىڭ كېلىپ چىقىشى، تەرەققىيا-تى، ئىرقىي بۆلۈنۈشلىرى ۋە مەدەنىيەت ئەھۋالىنى چۈشەندۈرىدە-غان پەن ـ ت) زالىنى ئېكسكۇرسىيە قىلغاندا، مىكسىكىلىقلار-نىڭ قەدىمكى دەۋر يادىكارلىقى — ئاشۇ دەۋردىن قالغان بىردىن-بىر خاتىرە — قوپال تاش قۇرالى مېنى ھەممىدىن بەك قىزىق-تۇردى. كۆپ ھاللاردا تاش قورالالار قەدىمكى دەۋرنىڭ بىردىنبىر شاھىدى، تەبىئەتنىڭ تېخى يېزىق ئېجاد قىلىنمىغان چاغدا ئەۋ-لادلار ئۈچۈن تىكلەپ بەرگەن ئابىدىسى بولۇپ، ئۇلار مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ. يەنە مىسىرنىڭ مومىيالىرىغىمۇ ناھايىتى قىزىقتىم. لېكىن، ئۇلارنى تۇتۇپ بېقىشقا پېتىنالماي يىراقتىن كۆرۈش بىلەنلا كۇپايىلەندىم. قەدىمكى دەۋر يادىكارلىقلىرىدىن ئىنسانلار تەرەققىياتىغا دائىر نۇرغۇن بىلىم ئالدىم. بۇلارنىڭ نۇرغۇنىنى ئىلگىرى پەقەتلا ئاڭلىمىغان ياكى كىتابلاردىنمۇ ئوقۇمىغانىدىم.

كۆرگەزمىدە ئۆتكۈزگەن ئۈچ ھەپتە ۋاقىت مېنى بىلىمىمنى ئاشۇرۇپ ئالغا ئىلگىرىلەش، چۆچەكلەر ۋە ئويۇنچۇقلارنى دۇنياسى-دىن چىقىپ، رېئال دۇنيادىكى چىن ھەمدە ئادەتتىكى شەيئىلەرگە زور ئىشتىياق باغلاش قەدىمىنى بەسىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

تېزلا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان تەسىرات ۋە ھېس - تۇيغۇلارنى يېڭىلا ئۆگىنىۋالغان يېزىق بىلەن ئىپادىلەشتىن ئارتۇق ئېسىل ئىش يوق.

ئوقۇش

مەن 1893 - يىلى 10 - ئايدىن بۇرۇن ئۆزلۈكۈمدىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى تەرتىپسىز ھالدا ئۆگەندىم. رېم ۋە ئەنگلىيە- گە دائىر تارىخلارنى ئوقۇدۇم. كۆپۈنكى بەتلىك فرانسۇز تىلى گرامماتىكىسىنى ئوقۇپ، ئاز - تولا فرانسۇزچە ئۆگەندىم. ھە- مىشە ئۆگىنىۋالغان يېڭى خەتلەرنى كاللامدا قايتا - قايتا تەكرار- لاپ كۆڭلۈمنى خۇش قىلىپ يۈردۈم. گرامماتىكا بەلگىلىرى ۋە باشقا ئىشلىتىشلىرىگە ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمىدىم. بۇ كىتابتا بەزى سۆزلەرگە ئاھاڭ قوشۇپ قويۇلغانلىقى ئۈچۈن، باشقىلار يارىدەم قىلمىغان ئەھۋالدىمۇ گرامماتىكىلىق ئاھاڭلارنى ئىگىلەش- كە تىرىشتىم. ماڭا نسبەتەن بۇ ئىش خۇددى ئاجىز كۆچ بىلەن زور مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقا زورۇققاندەك ناھايىتى قىيىنغا چۈشتى. ئەمما، ھەر ھالدا يامغۇرلۇق كۈنلەردە ئىچ پۇشۇقىمنى چىقاردى. ھەر ھالدا بۇنى ئاز - تولا ئۆگىنىۋالغانلىقىم ئۈچۈن، لافونتاينى مەسەللىرى ۋە راسىنىڭ «مەجبۇرلانغان دوختۇر» دېگەن ئەسىرىنى زور قىزىقىش ئىچىدە ئوقۇپ چىقتىم.

سۆزلەش قابىلىيىتىمنى ئۆستۈرۈشكىمۇ زور كۈچ سەرپ قىلدىم. كىتابنى سىلاپ تۇرۇپ سۇللۇۋان خېنىمغا ئۇنلۇك ئو- قۇپ بەردىم ھەمدە بەك ياقتۇرۇپ قالغان شېئىرلارنى يادقا ئال- دىم. سۇللۇۋان خېنىم ئاھاڭىمنى داۋاملىق تۈزىتىپ، قەيەردە جۈملىنى ئۈزىدىغانلىقىم، ئاھاڭنى قانداق يۆتكەيدىغانلىقىمنى ئېيتىپ تۇراتتى. 1893 - يىلى 10 - ئايدا خەلقئارا كۆرگەزمە- نى كۆرۈش جەريانىدىكى ھاردۇقلار چىقىپ، ھاياجانلىرىم بە-

سىلغاندا، ئاندىن مۇقىم ۋاقىت بەلگىلەپ دەرس ئوقۇش ۋە مۇقىم دەرسلىكلەرنى ئوقۇشقا كىرىشتىم.

ئۇ چاغدا سۇللۇۋان خېنىم بىلەن مەن پىنسىۋانىيە شتاتىدە- كى خۇگتون شەھىرىدە بولۇپ، ۋاد ئەپەندىنىڭ ئۆيىدىكىلەرنى ئالايىتەن يوقلاپ بارغانىدۇق. ئۇلارنىڭ قوشنىسى ئارون ئەپەندى كۆزگە كۆرۈنگەن لاتىن تىلى ئالىمى ئىكەن. شۇڭلاشقا، مەن ئۇنىڭدىن لاتىن تىلى ئۆگىنىشكە باشلىدىم.

ھېلىمۇ ئېسىمدە، ئۇ ئىنتايىن مۇلايىم ۋە ناھايىتى بىلىم- لىك ئادەم ئىدى. ماڭا، ئاساسلىقى لاتىن تىلى گرامماتىكىسى، ئارىلاپ ماتېماتىكىدىن دەرس بېرەتتى. ماتېماتىكا ماڭا ھەم قە- يىن، ھەم زېرىكىشلىك بىلىنەتتى. مەن ئارون ئەپەندى بىلەن بىرلىكتە تانىنسوننىڭ «ئەسلىمە» ناملىق كىتابىنى ئوقۇدۇم. مەن ئىلگىرى نۇرغۇن كىتاب ئوقۇغان، ئەمما ھېچقانداق بىر كىتابنى باھالاش نەزىرى بىلەن ئوقۇمىغانىدىم. بۇ قېتىم مەن بىر ئاپتورنى قانداق چۈشىنىش، ئەدەبىي ئۇسلۇبىنى قانداق پەرق ئېتىشنى تۇنجى قېتىم ئۆگىنىۋالدىم. بۇ خىل ھېسسىيات گويا قەدىناس دوستلار بىلەن قول ئېلىشقاندەك، ئادەمگە سەمىمىي ۋە مۇلايىم، ئىللىق بىلىنىدىكەن.

باشتا، لاتىن تىلىنىڭ گرامماتىكىسىنى ئانچە ئۆگەنگۈم كەلمىدى. چۈنكى، گرامماتىكىدا ھەربىر سۆزنى تەھلىل قە- لىش، ئىسىم، كاتېگورىيە، تاق سۆز، ئاياللارنىڭ جىنسىي كاتېگورىيىسى قاتارلىقلار ئادەمنى بىزار قىلاتتى. شۇڭا، مەن ئۆزۈم بېقىۋاتقان مۇشۇكنى بىئولوگىيىلىك تۇرگە ئايرىش ئۇسۇ- لى بىلەن چۈشەنسەمۇ بولار، يەنى تۇرى: ئومرۇتقىلىق ھايۋان؛ بۆلۈكى: تۆت پۇتلۇق ھايۋان؛ پرىنسىپى: سۈت ئەمگۈچى ھاي- ۋان؛ خىلى: مۇشۇك دېسەم، كونكرېتلاشتۇرغاندا، ئىسمى تابى دېسەملا بولىدىمۇ دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق، ئۆگىنىشنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، قىزىقىشىم كۈچەيدى، لاتىن تىلە- نىڭ گۈزەللىكى مېنى پۈتۈنلەي مەپتۇن قىلىۋالدى. شۇڭا، دائىم لاتىنچە ماقالىلەرنى ئوقۇپ ۋاقىت ئۆتكۈزىدىغان، بەزىدە

بىلگەن تاق سۆزلەردىن جۈملە تۈزىدىغان بولدۇم. بۇ خىل ۋاقىت ئۆتكۈزۈش لەززىتىدىن تا ھازىرغىچە ۋاز كەچمىدىم.

مېنىڭچە تېزلا ئۆتۈپ كېتىدىغان تەسىرات ۋە ھېس - تۇيغۇلارنى يېڭىلا ئۆگىنىۋالغان يېزىق بىلەن ئىپادىلەشتىن ئېسىل ئىش يوق. بۇ خۇددى ئۆزگىرىشچان تەسەۋۋۇرلاردىن قەلب بوشلۇقىدىن غىل - پال ئۆتۈپ كېتىدىغان كۆز قاراشلارنى ياساپ چىقىپ، ئاندىن ئۇنىڭغا تۇرلۇك رەڭلەرنى بەرگەنگە ئوخشاشلا بىر ئىش.

ئالاباھا شتاتىغا قايتىپ كەلگىنىمدە، ئۆگەنگەن لاتىن تىلىدىن پايدىلىنىپ كايسېرنىڭ «گاللىيە جېڭى» ناملىق ئەسىرىنى ئوقۇپ چىقتىم.

دەريا - ئېقىنلارنىڭ قىيا ۋە تاشلاردىن قانداق ئېقىپ ئۆتىدىغانلىقى، تاغ - ئېدىرلارنىڭ قانداق شەكىللەنگەنلىكى ھەمدە ئىنسانلارنىڭ ئۆزىدىن قۇدرەتلىك بولغان تەبىئەت ئۈستىدىن قانداق غەلىبە قىلىدىغانلىقىنى ماڭا ئوبرازلىق ۋە جانلىق، تەسىرلىك يېزىقلارنى تەسۋىرلەپ بەردى.

ئىشەنچ ۋە ئۈمىد

1894 - يىلى يازدا، مەن شاداكۇيدا ئۆتكۈزۈلگەن 1 - قېتىملىق «ئامېرىكا بويىچە گاسلار تىلى ئوقۇتۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش» يىغىنىغا قاتناشتىم. شۇ يەردە مېنى نيۇيورك شەھىرىدىكى لايت خۇمازون گاسلار مەكتىپىگە كىرىپ ئوقۇشقا ئورۇنلاشتۇردى.

1894 - يىلى 10 - ئايدا، مەن سۇللىۋان خېنىمنىڭ ھەمراھلىقىدا ئوقۇشقا ماڭدىم. مەن تىل - ئاھاڭ ۋە لەۋ بىلەن ئوقۇش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈنلا مۇشۇ مەكتەپنى ئالايدىغان تالىلىۋالدىم. بۇ مەكتەپتە ئوقۇغان ئىككى يىل جەريانىدا مەن يۇقىرىقى مەزمۇنلاردىن سىرت، يەنە ماتېماتىكا، تەبىئەت، جۇغراپىيە، فرانسۇز تىلى ۋە نېمىس تىلى ئۆگەندىم.

نېمىس تىلى مۇئەللىمىم رايىمى خېنىم قول تىلىنى بىلەتتى. شۇڭا، مەن نېمىسچىنى ئازراق ئۆگىنىۋالغاندىن كېيىنلا، ئۇنىڭ بىلەن دائىم نېمىسچە سۆزلىشىپ يۈرۈپ، بىر قانچە ئاي ئۆتە - ئۆتمەيلا ئۇنىڭ بارلىق گېپىنى ئېگىۋەك چۈشىنەلەيدىغان بولدۇم. بىرتنچى يىلى تۇغەي دېگەندە، مەن «ۋىلىيام تىر» ناملىق رومانىنى خۇشال كەيپىيات ئىچىدە ئوقۇپ چىقتىم. دەرۋەقە، باشقا جەھەتلەرگە قارىغاندا نېمىسچىدە ئالغا بېسىشىم چوڭراق بولدى.

ئۆز ئارا سىلىشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ماڭا فرانسۇزچىنى ئۆگەن-

ىنىشىم نېمىسچىگە قارىغاندا تەسكە چۈشتى. بۇنداق بولۇشى، ماڭا فرانسۇزچە ئۆگىتىدىغان ئولىۋىئېر خېنىم فرانسۇز ئايال بولۇپ، قول تىلى ھەرىپىنى بىلمىگەچكە، ماڭا ئېغىز بىلەنلا دەرس ئۆگەتتى. ھالبۇكى، مېنىڭ لەۋ ھەرىكىتىنى ئېنىق بىلىۋىلىشىم ئۇنچە ئاسانغا چۈشمەيتتى. شۇڭلاشقا، فرانسۇزچىنى نېمىسچىگە قارىغاندا ئاستىراق ئۆگەندىم. شۇنداقتىمۇ، «مەجبۇرلانغان دوختۇر» ناملق كىتابنى ئىككى قېتىم ئوقۇپ چىقتىم. بۇ كىتاب خېلى قىزىق بولسىمۇ، «ۋىلىيام تىر» غا يەتمەيدىكەن.

مېنىڭ لەۋ بىلەن ئوقۇش ۋە گەپ قىلىش ئىقتىدارىم جەھەتتىكى ئىلگىرىلىشىم ئۆزۈم ۋە مۇئەللىملەر ئويلىغاندەك چوڭ بولمىدى. مەندە باشقىلارغا ئوخشاشلا گەپ قىلالايدىغانلىقىمغا قارىتا ئىشەنچىم ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى. مۇئەللىملەرمۇ مېنىڭ مۇشۇ نىشانغا يېتەلەيدىغانلىقىمغا ئىشىنەتتى. بىراق، مەن قاتتىق تىرىشچانلىق كۆرسەتتىم ھەمدە تولۇپ - تاشقان ئىشەنچ بىلەن جاپالىق مەشىق قىلدىم، يەنىلا كۆزلىگەن ئۇنۇمگە تولۇق يېتەلمىدىم. شۇڭا، مەن بەلكىم نىشاننى بەك يۇقىرى بەلگىلىۋالغان ئوخشايمەن، دەپ ئاز - تولا ئۈمىدسىزلىنىپمۇ قالدىم.

ھېسابنى بۇرۇنقىدەكلا بىر قىلتاقتەك قورقۇنچلۇق نەرسە دەپ قارايتتىم. مەسىلىلەرنى تەپەككۇر ئەمەس «پەرەز» بىلەن ئىشلەشكە ئامراق ئىدىم. بۇ ئەيىبىم ۋە دۆتلۈكۈم، ئۆزۈمنى ۋە مۇئەللىمنى ئېيتقۇسىز دەرىجىدە جىق قىينىۋەتتى. مەن دائىم قالايمىقان پەرەز قىلىش بىلەنلا توختىماستىن، يەنە كەلسە - كەلمەس كەسكىن ھۆكۈم چىقىراتتىم. دۆتلۈكۈمدىن ۋە ئۆگىنىش ئۇسۇلۇمنىڭ جايىدا بولماسلىقىدىن ماتىماتىكىنى ئۆگىنىشتە ھەممىدىن بەك قىينالدىم.

مۇشۇنداق ئۈمىدسىزلىكلەر ھەمىشە دېگۈدەك مېنى چۈشكۈنلەشتۈرۈپ، مەيۇس قىلىپ قويسىمۇ باشقا پەنلەر، بولۇپمۇ تەبىئەت، جۇغراپىيىگە قەۋەتلا قىزىقاتتىم. تەبىئەتنىڭ سىرلىرىنى ئېچىش تولىمۇ كۆڭۈللۈك ئىش بولۇپ، بوراننىڭ تەرەپ -

تەرەپتە قانداق چىقىدىغانلىقى، پارنىڭ زېمىندىن كۆككە قانداق كۆتۈرۈلۈپ چىقىدىغانلىقى، دەريا - ئېقىنلارنىڭ قىيا ۋە تاشلاردىن قانداق ئېقىپ ئۆتىدىغانلىقى، تاغ - ئېدىرلارنىڭ قانداق شەكىللەنگەنلىكى ھەمدە ئىنسانلارنىڭ ئۆزىدىن قۇدرەتلىك بولغان تەبىئەت ئۈستىدىن قانداق غەلىبە قىلىدىغانلىقىنى ماڭا ئوبرازلىق، جانلىق ۋە تەسىرلىك يېزىقلار تەسۋىرلەپ بەردى.

ھەركۈنى سۇللىۋان خېنىم بىلەن مەركىزىي باغچىغا بارغىنىم ھەممىدىن بەك ئېسىمدە. نيۇيوركتا مۇشۇ باغچا مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان بىردىنبىر جاي بولۇپ، بۇ ھەيۋەتلىك گۈزەل باغچىدا مەن نۇرغۇن خۇشاللىقلارغا ئېرىشكەنىدىم. ھەركۈنى باغچا دەرۋازىسىدىن كىرىشىمگىلا، كىشىلەرنىڭ ماڭا ئۇ يەرنىڭ مەنزىرىسىنى سۈرەتلەپ بېرىشلىرىنى تولىمۇ ياقتۇراتتىم. باغچىنىڭ ھەممىلا يېرىنىڭ مەنزىرىسى ئاجايىپ ئۆزگىچە، كىشىگە چەكسىز ھۇزۇر بەخش ئېتەتتى. ئۆزگىرىشلىرىمۇ كۆپ ئ
مەن نيۇيوركتا تۇرغان توققۇز ئاي ئىچىدە ھەر كۈ
شۇنچىلىك چىرايلىق، رەڭدار، كىشىنى جەلپ قىل
لىرىنى كۆردۈم.

باھاردا كۆپ جايلاردا سەيلە قىلدۇق.
رۇپ خۇدسۇن دەرياسىدا ئوينىدۇق. يېـ
ئاجايىپ گۈزەل قىرغاقلىرىغا چىقتـ
كى ئاددىيغىنا، ئەمما ئاجايىپ
دېكلاماتسىيە قىلغان جاي
ۋاشىنگتون، ئوۋېننىڭ
قۇدىكى جىرا» دىـ
لايت خۇما
گاس، گاچا ئو
غان ھەر تۇرلۇ
ھارماي ئىزدىنىپ
ناھايىتى كىچىك ساۋ
چەكلىمىلەرنى يېڭىشى

قورقۇن
غۇچە
سىيە ، ئۆگـ
كىتابلار
تەرجىمە ۋ
رى بۇ ئېقـ
يىلدىن بۇيان
بەلگىلىمە
لىلىرىنى سىنىپ
قىلالمايتتىم. كېيۋىتىنى ئايرىۋالالـ

كۆچلۈك بولۇش قاتارلىق ئالاھىدىلىكلىرىنى تولۇق جارى قىلدۇ-
راتتى.

مەن نېيۇيوركتىن ئايرىلىشتىن ئىلگىرى مانا مۇشۇنداق غەمسىز، شادىمان، ياشاۋاتقان كىشىلەردە، توساتتىن نۇرلۇق ئاسمانىنى قارا بۇلۇتلار قاپلىدى. يەنى، مەن ئۆز ۋاقتىدا دادام ئۆلۈپ كەتكەن چاغدىكىدىن قېلىشمايدىغان ئېغىر ماتەم قايغۇسىغا چۆمدۈم.

1896 - يىلى 2 - ئايدا بوستۇندىكى خون. پ. سىپارۇد-
رىن ئەپەندى بەختكە قارشى ۋاپات بولدى. ئۇنى ئەڭ چۇشىنىدە-
غان ھەمدە ئۇنى ھۆرمەت قىلىدىغان كىشىلەرلا ئۇنىڭ ماڭا بول-
غان دوستلۇقىنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى چۈشىنىدۇ. ئۇ ئادەم-
لەرگە يارداەم، ياخشىلىقلا قىلىدىغان، لېكىن باشقىلارنى بۇ
تۈپەيلى پەقەت خىجالەت قىلمايدىغان ئادەم ئىدى. بولۇپمۇ مەن
ۋە سۇللىۋان خېنىمغا تېخىمۇ شۇنداق ئىدى. ئۇنىڭ بىزگە قىل-
غان چەكسىز مېھىر - شەپقىتى ۋە قاتمۇ قات قېينىچىلىق
بولۇۋاتقان ئۆگىنىشىمىزگە يېقىندىن كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى ئۇي-
لىساقلا ئىشەنچىسىز ھەسسىلەپ ئاشاتتى. ئۇنىڭ ۋاپاتى تۈپەيلى
تۇرمۇشىمىزدا پەيدا بولغان بوشلۇقنى ھەرگىزمۇ تولدۇرغىلى
بولمايدۇ، ئەلۋەتتە.

*- مەن كامبرىج ئوتتۇرا مەكتىپىدە تۇنجى قېتىم كۆرۈش، ئاڭلاش سەزگۈسى نورمال تەڭتۇش قىز ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىر-
لىكتە تۇرمۇش كەچۈرۈش لەززىتىدىن بەھرىمەن بولدۇم.*

كامبرىج قىزلار مەكتىپى

- مەن كىچىك بالا ۋاقتىمدىلا ۋىسلىي قىزلار ئىنستىتۇتىنى ئېگىسكۇرسىيە قىلغان ھەم شۇ چاغدىلا كۆپچىلىككە: «كەلگۈسىدە چۆقۇم ئۇنىۋېرسىتېتتا، يەنە كېلىپ خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇيمەن» دېگەنىدىم.

- ھەممىگە مەلۇم، خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئىمتىھانى نا-
ھايىتى قېيىن، نۆمۈرى يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، دوستلىرىم
سۆزۈمدىن ھەيران بولۇپ، ئەمىشقا ۋىسلىي قىزلار ئۇنىۋېرسىتې-
تىدا ئوقۇمايسىز، دەپ سورىغان. مەن بولسام، ئۇ يەردە قىزلارلا
ئوقۇيدىكەن دېگەنىدىم.

- ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇش نىيىتى قەلبىمدە چوڭقۇر يىلتىز
تارتقان بولۇپ، ئۇ مېنىڭ قىزغىن يالقۇنلۇق ئارزۇيۇم بولۇپ
قالغانىدى. شۇڭا، نۇرغۇنلىغان سەمىمىي ۋە ئەقىللىق دوستلە-
رىمنىڭ قارشى تۇرۇشىغا قارىماي نورمال قىزلار بىلەن بەسلە-
شىپ ئۆزۈمنى دەڭسەپ بېقىشنى ئويلىدىم. شۇڭا، كامبرىج
ئوتتۇرا مەكتىپىگە كىرىپ ئوقۇش مېنى خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتە-
غا ئېلىپ بېرىپ، بالىلىقتىكى ئارزۇ ئارمانىمغا يەتكۈزىدىغان
چاققان ۋە تېز يول ئىدى.

كامبرىج ئوتتۇرا مەكتىپىدە، سۇللىۋان خېنىم مەن بىلەن
تەڭ دەرسخانىغا كىرىپ، ئوقۇتقۇچى سۆزلىگەن بارلىق نەرسىنى
ماڭا تەرجىمە قىلىپ بېرەتتى.

ئوقۇتقۇچىلارنىڭ گاس - گاچىلارنى ئوقۇتۇش تەجرىبىسى
بولمىغاچقا، ئۇلارنىڭ دەرسىنى ئاڭلىشىمدا ئۇلارنىڭ لېۋىنى

سلىشىمغا توغرا كېلەتتى. بىرىنچى يىللىقتا ئەنگلىيە تارىخى، ئەنگلىيە ئەدەبىياتى، نېمىس تىلى، لاتىن تىلى، ماتىماتىكا، لاتىن تىلى مەشىقى ۋە باشقا دەرسلەر ئۆتىلەتتى. بۇنىڭدىن ئىلگىرى مەن ئۇنىۋېرسىتېتقا كىرىش ئۈچۈن مەخسۇس مەلۇم دەرسلىكلەرنى ئوقۇمىغانىدىم. شۇنداقتىمۇ، سۇللىۋان خېنىم-نىڭ كۆڭۈل قويۇپ كونسۇلتاتسىيە قىلىشى نەتىجىسىدە ئىنگلىز تىلىدا تېز ئالغا باستىم. ئۇزۇن ئۆتمەي ئوقۇتقۇچىلار، ئۇنىۋېرسىتېت ۋاقىتلىق بەلگىلەنگەن بىر قانچە كىتابنىلا ئوقۇسا بولىدى، ئۇنىڭغا بۇ دەرسلىكلەرنى مەخسۇس ئوقۇتۇشنىڭ ھاجىتى قالمىدى، دەپ ھېسابلىدى. مەن فرانسۇز تىلىدىن خېلى ئاساسىم بولغانلىقى، ئالتە ئاي لاتىن تىلى ئۆگەنگىلىكىم ئۈچۈن، نېمىس تىلىنى كۆپرەك ۋاقىت چىقىرىپ ئۆگەندىم.

بىراق، مەن ئوقۇيدىغان بارلىق كىتابلاردىكى مەزمۇنلارنىڭ مۇھىملىرىنىڭ ھەممىسىنى سۇللىۋان مۇئەللىمنىڭ قولۇمغا يەزىپ بېرىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. دەرسلىكلەرنىمۇ پايدىلىنىشقا ئاسان بولۇشى ئۈچۈن كۆپۈنكى مەتبەگە ئۆزگەرتىپ چىقىمۇ ئاسان ئەمەس، ھەتتا مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ئىدى. شۇڭا، مەن ساۋاقداشلار بىلەن بىرلىكتە دېكلاماتسىيە قىلىشقا ئەپلىك بولسۇن دەپ، لاتىن تىلىنى ئەمالار يېزىقىدا كۆچۈرۈۋالاتتىم.

ئۇزۇن ئۆتمەي، ئوقۇتقۇچىلىرىم مېنىڭ مۇكەممەل بولمىغان تىلىمغا ئادەتلىنىپ، سوزىغان سوئاللىرىمغا جاۋاب بېرىدىغان ھەمدە خاتالىقلىرىمنى ۋاقتىدا كۆرسىتىپ تۇزىتىدىغان بولدى. دەرس ۋاقتىدا خاتىرە يازالمايتتىم ۋە مەشىق ئىشلىيەلمەيتتىم. شۇڭلاشقا، دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن ماشىنكىدا تاپشۇرۇق ئىشلەيتتىم ۋە تەرجىمە قىلاتتىم.

سۇللىۋان خېنىم ھەركۈنى مەن بىلەن بىللە دەرسكە كىرەتتى. تەسۋىرلىگۈسىز سەۋرچانلىق بىلەن ئوقۇتقۇچىنىڭ سۆزلىگەنلىرىنى قولۇمغا يېزىپ بېرەتتى. ئىختىيارىي ئۆگىنىش ۋاقتىدا لۇغەتتىن خەت تېپىشىپ بېرەتتى. كۆپۈنكى خەت بولمىغان

خاتىرە ۋە دەرسلىكلەرنى تەكرار ئوقۇشۇمغا يارەملىشەتتى. بۇ ئىشلارنىڭ نەقەدەر مەنىسىز، زېرىكەرلىك ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئىدى.

مەكتەپتە قول تىلى بىلەن سۆزلىشىشنى ئۆگەنگەن ۋە شۇ ئارقىلىق ماڭا يېتەكچىلىك قىلالايدىغان ئوقۇتقۇچىلاردىن نېمىس تىلى ئوقۇتقۇچىسى گاسو بىلەن مەكتەپ مۇدىرى گىلمانلار بار ئىدى. گىلو خېنىم خەتلەرنى شۇنچىلىك ئاستا ۋە توغرا بولمىغان ئۇسۇلدا قوشۇپ يازاتتى، سۇللىۋان مۇئەللىمنى ئازراق بولسىمۇ ئارام ئېلىۋالسۇن دەپ، ماڭا ھەر ھەپتىدە ئىككى سائەت باش قاتۇرۇپ پىلانلاپ، جاپا تارتىپ ئالاھىدە دەرس ئۆتۈپ بېرەتتى. ھەممىلا ئادەم ماڭا مۇشۇنداق مېھرىبانلىق بىلەن كۆيۈپ پىشىپ، يارەم قىلىشنى ئويلايتتى. ئەپسۇسكى، جاپا ـ مۇشەققەتلىك خىزمەتنى خۇشال ھالدا قىلالايدىغان ئادەم بولسا پەقەت بىرلا ئىدى.

بۇ بىر يىل ئىچىدە مەن ماتىماتىكا، لاتىن تىلى گرامماتىكىسىنى ئۆگەندىم. كايىسېرنىڭ «گاللىيە جېڭى خاتىرىسى» نىڭ ئالدىنقى ئۈچ بابىنى ئوقۇپ چىقتىم. نېمىس تىلى جەھەتتە بولسا، سۇللىۋان خېنىمنىڭ يارىدىمى بىلەن شىللېرنىڭ «قوڭغۇراق ناخشىسى» بىلەن «سۇغا چۆككۈچىلەر»، ھېينېنىڭ «خارتىس تېغىغا زىيارەت»، فولېيگىنىڭ «ئىمپېراتور فىتلىي ھۆكۈمرانلىقىدىكى دەۋر»، لىرنىڭ «گۈزەللىك قارغىشى»، لېسسىنگنىڭ «مېننا فىل بارخوم» ھەمدە گىيوتېنىڭ «مېنىڭ ھاياتىم» قاتارلىق ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ چىقتىم. بۇ نېمىسچە كىتابلار، بولۇپمۇ شىللېرنىڭ تەڭداشسىز شېرىن سۆزلۈك لىرىك شېئىرلىرى، ئىمپېراتور فىتلېيېنىڭ ئۆچمەس تارىخىي تۆھپىلىرى، گىيوتېنىڭ ھاياتى ھەققىدىكى بايانلار ماڭا چەكسىز خۇشاللىق بېغىشلىدى ۋە ئۇزۇنغىچە ئېسىمدىن چىقمىدى. «خارتىس تېغىغا زىيارەت» تە پىلەكلىك ئوتلار بىلەن قاپلانغان تاغ ـ ئېدىرلار، قۇياش نۇرىدا يالتىراپ جۇلالىنىپ ئىقتىزاتقان زىلال سۇلار، رېۋايەت تۈسىگە ئىگە بەدەۋى رايونلار شۇنچىلىك قىزىقارلىق، زوقلۇ-

ئارلىق، كىشىنى مەپتۇن قىلارلىق سۆز - جۇملىلەر بىلەن تەسۋىرلەنگەنكى، كىشىنى شېرىن ئەسلىمىلەر ئىچىگە ئەكىرىپ كېتەتتى. يەنە كۇل قىزلارمۇ بار. ئۆزىنىڭ مېھىر - مۇھەببىتى، ھەۋەسلىرىنى ئېيتقاندا تولۇقى بىلەن يۇغۇرىدىغان ئادەملەر. لا مانا مۇشۇنداق تەسىرلىك ئەسەرلەرنى يېزىپ چىقالايدۇ.

گىلمان ئەپەندى ماڭا بىر قانچە ئاي ئەنگلىيە ئەدەبىياتىدىن دەرس ئۆتتى. بىز بىرلىكتە «غايەت زور خوشاللىق»، «ئامېرىكا قىتئەسىنى يارىتۇرۇش نۇتۇقى»، ماك كاۋلېينىڭ «سامۇئېل جونسوننىڭ تەزكىرىسى» قاتارلىقلارنى ئوقۇدۇق. گىلمان ئەپەندىنىڭ تارىخى ۋە ئەدەبىيات بىلىمى ئىنتايىن چوڭقۇر بولۇپ، شۇنچىلىك قىزىقارلىق، جانلىق سۆزلەپ ئۆگىنىش ھەۋىسىنى ئىختىيارسىز قوزغىتاتتى. بۇنى مېخانىك ھالدىكى يادلاش ۋە خاتىرە قالدۇرۇشقا سېلىشتۇرۇش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس.

مەن ئوقۇغان سىياسىي ئەسەرلەر ئىچىدە بېرىكىنىڭ نۇتقى ئادەمنى ھەممىدىن بەك ئىلھاملاندۇراتتى. يۇرىكىم يىل، ئايلار-نىڭ داۋالغۇشى بىلەن داۋالغۇدى، نۇرغۇنلىغان مۇھىم تارىخىي شەخسلەر كۆز ئالدىمدا بىر - بىرلەپ نامايان بولدى. بېرىك توختىماستىن مۇنازىرە قىلىپ، ئەگەر دۇشمەنلىشىشتە چىڭ تۇ-رۇشىدىغان بولساق، ئامېرىكا پايدا ئالىدۇ، ئەنگلىيە ھاقارەتكە ئۇچرايدۇ، دەپ ئالدىن ھۆكۈم قىلغاندى. ئەنگلىيە پادىشاھى ۋە ۋەزىرلەرنىڭ نېمە ئۈچۈن بېرىكنىڭ بېشارىتىگە قۇلاق يوپۇرۇپ ئولتۇرغانلىقىنى زادىلا چۈشىنەلمەي قالدىم. تەپەككۇر ئۇچقۇنلىرى ۋە ئەقىل - پاراسەت ئۇرۇقلىرى نادانلىق ۋە چىرىكلىك بىلەن تولغان چۆپلۈككە تېرىلغان تۇرسا نادامەت چەكمەي نە ئىلاج!

ماك كاۋلېينىڭ «سامۇئېل جونسوننىڭ تەزكىرىسى» قىزى-قارلىق بولغىنى بىلەن خاھىشى تامامەن باشقىچە، بۇ غېرىب كىروب كوچىلىرىدا رىيازەت چېكىپ ۋە شۇنىڭغا چىداپ يۇرسىمۇ، پەس، جاپاكەش ئاممىغا تەسەللىي بېرىدۇ ۋە ياردەم قولىنى

سۇنىدۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ بارلىق ئۇتۇقلىرىدىن ناھايىتى بەك خۇ-شال بولدۇم. سەۋەنلىكلىرى بولسا پەقەتمۇ كۆزۈمگە كۆرۈنمە-دى. مېنى ئۇنىڭ ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكلىرى ئەمەس، بەلكى بۇ سەۋەنلىكلەرنىڭ ئۇنى روھىي جەھەتتىن توڭگەشتۇرۇۋەتمىگەنلىكى تەئەججۇبلەندۈردى. ئالاھىدە تالانتلىق ماك كاۋلېينىڭ ئۆتكۈر قەلىمى بىلەن چىرىكلىكنى ئادەمنى تاڭ قالدۇرىدىغان نەرسىگە ئايلاندۇرۇشى ئادەمنى ھەقىقەتەن بەكمۇ قايىل قىلىدۇ. ھالبۇ-كى، ئۇنىڭ يۆتكەپ ئىشلىتىش يولى بىلەن ھەقىقەتنى قۇربانلىق قىلىشتەك قىلمىشىغا گۇماني پوزىتسىيە تۇتتۇم.

مەن كامبرىج ئوتتۇرا مەكتىپىدە تۇنجى قېتىم كۆرۈش، ئاڭلاش سەزگۈسى نورمال تەڭتۇش قىز ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىر-لىكتە تۇرمۇش كەچۈرۈش لەززىتىدىن بەھرىمەن بولدۇم. بىر قانچىمىز مەكتەپكە يېقىن بىر ئۆيدە، خودىدى بىر ئائىلە كىشىلە-رىدەك بىرگە تۇراتتۇق. بىرلىكتە قىزىق ئويۇنلارنى ئوينايت-تۇق. مۆكۈ - مۆكۈلەڭ، قار جېڭى ئوينايتتۇق، قول تۇتۇشۇپ سەيلە قىلاتتۇق، دەرسلەر ئۇستىدە مۇزاكىرە قىلاتتۇق. ئېسىل شېئىرلارنى ئۇنلۇك ئوقۇيتتۇق. بەزى قىزلار قول تىلى بىلەن سۆزلىشىشنى ئۆگىنىۋالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۆز ئارا ئالاقىلىشىدا سۇللىۋان مۇئەللىم ئارىدا تەرجىمانلىقنى قىلمىسىمۇ بولىدىغان بولدى.

مىلاد بايرىمىدا، ئاپام بىلەن سىڭلىم قېشىمغا كېلىپ، مەن بىلەن بىرلىكتە بايرام ئۆتكۈزدى. گىلمان ئەپەندى بىزگە كۆڭۈل بۆلۈپ، سىڭلىمنى كامبرىج ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇشقا ئورۇ-لاشتۇرۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەندىن سايىدەك ئايرىلماي يۈرۈپ ئالتە ئايىنى ناھايىتى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزدى.

مەن 1897 - يىلى 6 - ئاينىڭ 29 - كۈنىدىن 7 - ئاينىڭ 3 - كۈنگىچە دېكلىش ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ ئوقۇش ئىمتىھا-نىغا قاتناشتىم. ئىمتىھان تولۇقسىز ۋە تولۇق سىنىپ نېمىس تىلى، فرانسۇز تىلى، لاتىن تىلى، ئىنگلىز تىلى، يۇنان تىلى ھەمدە رىم تارىخى قاتارلىق پەنلەردىن جەمئىي توققۇز سائەت

ئېلىندى. مەن ھەممە پەنلەردىن ئۆتتۈم. تېخى نېمىس تىلى بىلەن ئىنگلىز تىلىدا «ئەلا» بولدۇم.

سىلەرگە شۇ چاغدىكى ئىمتىھان ئەھۋالىنى بايان قىلىپ بېرەي. ھەربىر پەننىڭ نومۇرى 16 بولۇپ، تولۇقسىزىنىڭ 12، تولۇقنىڭ تۆت، ھەربىر پەندىن ئاز دېگەندىمۇ 15 نومۇر ئېلىش كېرەك ئىدى. ئىمتىھان قەغىزىنى ئەتىگەن سائەت توققۇزدا مەخسۇس ئادەملەر دېكلىفقا ئەكېلىپ بېرەتتى. مېنىڭ نومۇرۇم 233 ئىدى. ئەمما، مەن ئىمتىھاننى ماشىنكىدا بەرگەن بولغاچقا، ئىمتىھان قەغىزىمنىڭ مەخپىيەتلىكى يوق بولاتتى.

باشقىلارغا تەسىرى بولمىسۇن ئۈچۈن، مەن ئىمتىھاننى بىر سىنىپتا ئايرىم بەردىم. سوئاللارنى گىلمان ئەپەندى ماڭا قول تىلى بىلەن ئوقۇپ بەردى، ئىشكىتە بىرى نازارەت قىلدى.

بىرىنچى كۈنى نېمىس تىلىدىن ئىمتىھان ئېلىندى. گىلمان ئەپەندى يېنىمدا ئولتۇرۇپ، ئىمتىھان سوئاللىنى ماڭا بىر قېتىم ئوقۇپ بەردى. مەن ئاڭلىغانلىرىمنىڭ خاتاسىز، توغرا بولۇشىنى نەزەردە تۇتۇپ، جۈملىمۇ جۈملە بىر قېتىم تەكرارلىدىم، ئاندىن بىرمۇ بىر ئوقۇپ چىقتىم. سوئاللار خېلىلا قېيىن ئىكەن، ئوبدانلا جىددىيلەشتىم. ماشىنكىدا ئۇرغان جاۋابىمنى گىلمان ئەپەندى ئوقۇپ بەردى. تۈزىتىشكە تېگىشلىك جايلارنى ئېيتىپ بەرسەم، ئۆزى ئۆزگەرتىپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىمتىھانلىرىمدا ئۇنىڭدەك قولاي شارائىت قايتا بولمىدى. دېكلىف ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ ئوقۇغاندىن كېيىن، ئىمتىھانغا بەرگەن جاۋابىمنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، ماڭا ھېچكىم ئوقۇپ بەرمىدى. ۋاقىت چىقىپ قالمىسا جاۋابلىرىمنى تەكشۈرۈپ تۈزىتىدىغان ئىشنىمۇ قىلمىدىم. ۋاقىت چىققان تەقدىردىمۇ، ئېسىمگە ئالالىغان، تۈزىتىشكە تېگىشلىك جايلارنى پۈتۈنلەي ئىمتىھان قەغىزىنىڭ ئاخىرىغا يېزىپ قويدۇم. ئەگەر مېنىڭ دەسلەپكى ئىمتىھاندىكى نەتىجەم قايتا ئىمتىھاندىكى نەتىجەمدىن ياخشى بولىدى دېيىشكە توغرا كەلسە، سەۋەبىنى پەقەت بىرىنچىدىن، قايتا ئىمتىھاندا جاۋابىمنى ماڭا ئوقۇپ بېرىدىغان ئادەم بولمىغانلىقى؛

ئىككىنچىدىن دەسلەپكى ئىمتىھاندىكى بەزى پەنلەرگە كامبرىج ئوتتۇرا مەكتىپىگە كىرىشتىن ئىلگىرىلا خېلى ئوبدان ئاساس سېلىۋالغانلىقىمدىن ئىزدەش كېرەك. چۈنكى، مەن يىلنىڭ بېشىدا گىلمان ئەپەندى ئەكەلگەن خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ كونا ئىمتىھان سوئاللىرى بويىچە ئىنگلىز تىلى، تارىخ، فرانسۇز تىلى ۋە نېمىس تىلىدىن ئىمتىھان بېرىپ ئىمتىھاندىن ئۆتكەنىدىم.

گىلمان ئەپەندى ئىمتىھان قەغىزىمنى ئىمتىھان نازارەتچىسىگە بەردى ھەمدە بۇ مېنىڭ (233 - نومۇلۇق ئوقۇغۇچىنىڭ) ئىمتىھان قەغىزىم ئىكەنلىكىنى شەرھلەپ ئىسپات يېزىپ بەردى.

باشقا پەنلەرنىڭ ئىمتىھانىدا ئەھۋال ئاساسەن ئوخشاش بولدى، ئەمما، ئۇلار نېمىس تىلىدەك قىيىن ئەمەس ئىدى. ئېسىمدە قېلىشچە، لاتىن تىلى ئىمتىھان قەغىزىمنى تاپشۇرۇۋاتقاندا، پروفېسسور شىللىنگ قېشىمغا كېلىپ، نېمىس تىلى ئىمتىھاندىن ئۆتتىڭىز، نەتىجىڭىزمۇ ناھايىتى ياخشى دېۋىدى، ئىشەنچىم ھەسسىلەپ ئاشتى. شۇنىڭ بىلەن پۈتكۈل مۇھىم ئىمتىھانلارنى كۆڭۈل ئازادىلىكى، خۇشال كەيپىياتتا خېلى كۆڭۈلدىكىدەك بەردىم.

بەزىدە شۇنچىلىك روھسىزلىنىپ كېتەتتىمكى، ھەممىدىن رايىم قايتىپ كېتەتتى، بۇ كەيپىياتىمنى يوشۇرالمايلا قالاتتىم. ھازىر بۇ ئىشلارنى ئويلىسام ئىچىتقۇسىز خىجىل بولىمەن.

ئوخشۇشسىز شارائىتنى يېڭىش

كامبرىج ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ 2 - يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چاغدا، قەلبىمدە ئۈمىد پارلايتتى. ئەمما، دەسلەپكى بىر نەچچە ھەپتە ئىچىدە، مەن خىيالىمغا ئازراقمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان نۇرغۇن قىينچىلىقلا يولۇقتۇم.

گىلىمان ئەپەندى بۇ مەۋسۈمدا ماتىماتىكىنى ئاساسلىق پەن قىلىپ ئوقۇشۇمغا قوشۇلدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئاستىرونومىيە، گرېك تىلى ۋە لاتىن تىلى قاتارلىق دەرسلەرنى تاماملاش كېرەك ئىدى. ئەپسۇسكى، دەرسلەر باشلىنىپ كەتكەن بولسىمۇ، ماڭا كېرەكلىك نۇرغۇن كىتاب تېخى كۆپۈنكى مەتبەدە چىقىپ بولالمىدى. بەزى دەرسلەرنىڭ بولۇشقا تېگىشلىك مۇھىم ئۆگىنىش قوراللىرى كەمچىل بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىنىپىمىزدا ئوقۇغۇچىلار بەك كۆپ بولغاچقا، مۇئەللىم ماڭا ئالايىتەن كونسۇلتاتسىيە قىلىپ بېرەلمەيتتى. شۇڭا، سۇللىۋان خېنىم ماڭا بارلىق كىتابلارنى ئوقۇپ بېرىش ھەمدە مۇئەللىمنىڭ سۆزلىگەنلىرىنى تەرجىمە قىلىشقا مەجبۇر بولدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئەپچىل قوللىرى بۇ ئىغىر ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدى. بۇ 11 يىلدىن بۇيان كۆرۈلمىگەن ئىش ئىدى.

بەلگىلىمە بويىچە ئالگىبرا، گېئومېتىرىيە ۋە فىزىكا مەسىلىلىرىنى سىنىپتا ئىشلەش كېرەك ئىدى. لېكىن، مەن بۇنداق قىلالمايتتىم. كېيىن ئەمالار ماشىنكىسىدىن بىرنى سېتىۋالدۇقتە، شۇ ماشىنىنىڭ يارىمىدە ئىشلىگەن مەسىلىلەرنىڭ قەدەم باسقۇچلىرىنى ئېنىق «يېزىپ» چىقالايدىغان بولدۇم. دوسكىدىكى گېئومېتىرىيىلىك شەكىللەرنى كۆرەلمەيتتىم. گېئومېتىرىيىلىك شەكىل ئۇقۇمىنى پەقەت تۇز ۋە ئەگرى قوغۇشۇن سىم بىلەن گېئومېتىرىيىلىك شەكىللەرنى ياساش ئارقىلىق چۈشىنىۋالاتتىم. شەكىللەردىكى ھەرپ، بەلگە، قىياس، خۇلاسە، ئىسپات قاتارلىق باسقۇچلارنى پۈتۈنلەي كاللامدىكى خاتىرىگە تاينىپ بىلىۋالاتتىم.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، ئۆگىنىشتە قىينچىلىق كۆپ ئىدى. بەزىدە شۇنچىلىك روھسىزلىنىپ كېتەتتىمكى، ھەممىدىن رايىم قايتىپ كېتەتتى، بۇ كەيپىياتىمنى يوشۇرالمايلا قالاتتىم. ھازىر بۇ ئىشلارنى ئويلىسام ئىچىتقۇسىز خىجىل بولىمەن. بولۇپمۇ بەزىدە سۇللىۋان خېنىمنىمۇ رەنجىتىپ ئاچچىقلاپ كەتكىنىمنى ئەسلىسەم ئاجايىپ ئۈيۈلۈپ كېتىمەن. چۈنكى، ئۇ دوستۇملا ئەمەس، مېنىڭ يولۇمدىكى بارلىق توساق، توسالغۇلارنى ئاچقان ۋە ئاچىدىغان ئادەم ئەمەسمۇ؟

بۇ قىينچىلىقلار بارا - بارا يوق بولدى. يەنى، كۆپۈنكى مەتبەلىك كىتابلار ۋە باشقا ئۆگىنىش قوراللىرى كەينى - كەينىدىن كەلدى. شۇنىڭ بىلەن قايتىدىن ئىشەنچ تۇرغۇزۇپ پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن ئۆگىنىشكە بېرىلىپ كەتتىم.

ئالگىبرا بىلەن گېئومېتىرىيىنى قاتتىق تىرىشىپ ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى. سەۋەب، يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك ماتىماتىكىغا قارىتا تۇتۇشۇم دېگەندەك ئەمەس، يەنە كېلىپ، ئۇنىڭدا نۇرغۇن كۆز قاراشلارنى كۆچۈلدىكىدەك، قانائەتلىنەرلىك چۈشەندۈرگىلى بولمايتتى.

گېئومېتىرىيىلىك شەكىللەردىن تېخىمۇ بەك بېشىم ئاغرىيتتى. ئورۇندۇقلارغا نۇرغۇن شەكىللەرنى قۇراشتۇرغىنىم بىلەن ھەرقايسى بۆلەكلەرنىڭ ئۆز ئارا مۇناسىۋىتىنى ئايرىۋالالمايتتىم.

مايتتىم. كېن ئەپەندى دەرس ئۆتكەندىن تارتىپ، مەن ماتماتىكىدا بۆسۈش ھاسىل قىلدىم. ئويلىمىغان يەردىن، بۇ قېتىمقى لىقلارنى يېڭىپ تۇرۇشۇمغا، يەنە كۈتۈلمىگەن ئىشلار يۈز بېرىپ ھەممىدە زور ئۆزگىرىشلەر بولۇپ كەتتى.

گىلمان ئەپەندى مېنىڭ كىتابلىرىم كېلىشتىن ئىلگىرىلا سۇللىۋان خېنىمغا دەرسلىكلىرىمنىڭ بەك كۆپ ھەم ئېغىر بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتقان ھەمدە مېنىڭ كەسكىن نارازىلىق بىلدۈرۈشلىرىمگە قارىماي دەرس سائىتىمنى ئازايتىۋەتكەنىدى.

باشتا بىز زۆرۈر ئەھۋال ئاستىدا ئۇنۇمۇرستېتقا كىرىش ئىمتىھانىغا بەش يىل تەييارلىق قىلىشقا قوشۇلغانىدۇق. بىراق، بىرىنچى يىلى تۇغقان بىلەن ئىمتىھان نەتىجىلىرىمگە قاراپ سۇللىۋان خېنىم، خاربو خانىم (مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى) ۋە يەنە بىر مۇئەللىم يەنە ئىككى يىلدىن كېيىنلا ئىمتىھان بېرىسە بولىدۇ، دېگەن قاراشقا كەلدى. باشتا بۇ قاراشقا گىلمان ئەپەندى مۇ قوشۇلدى. ئەمما، كېيىن دەرسلىرىمدە ئىلگىرىلەشنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولمايۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، چوقۇم يەنە ئۈچ يىل ئوقۇسۇن دەپ تۇرۇۋالدى. باشقا ساۋاقداشلار بىلەن بىرلىكتە ئۇنۇمۇرستېتقا كىرىش ئارزۇيۇم بولغاچقا، بۇ پىلان ماڭا ياقمىدى.

11 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ئازراق تاۋۇم يوق بولۇپ، دەرسكە چىقالمىدىم. سۇللىۋان خېنىم چوڭ ئىش يوق، ئازراقلا مىجەزى يوق بولۇپ قالدى، دەپ چۈشەندۈرگەن بولسىمۇ، گىلمان ئەپەندى دەرسلەرنىڭ ئېغىرلىقىنى سالامەتلىكى كۆتۈرەلمىدىغى، دەپ قاراپ، ئۆگىنىش پىلانىمىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋەتتى. ھەتتا ساۋاقداشلىرىم بىلەن بىرگە مەۋسۇملۇق ئىمتىھانىغا قاتنىشالمايدىغان قىلىپ قويدى. گىلمان ئەپەندى بىلەن سۇللىۋان خېنىمنىڭ پىكرىدە ئىختىلاپ بولغاندىن كېيىن، ئاپام مېنى سىنىپىمغا مەجبۇرىي بىلەن بىرلىكتە كامبرىج مەكتىپىدىن چىقىرىۋالدى.

بۇ ئىشلار بولۇپ ئۆتكەندىن كېيىن، ئاپام كامبرىج مەكتىپىنىڭ ئوقۇنۇچىسى كېن ئەپەندىنى مېنىڭ كونسۇلتاتسىيە ئوقۇنۇچىسى ئۆگىنىشىمگە داۋاملىق يېتەكچىلىك قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. 1898 ـ يىلى 2 ـ ئايدىن 7 ـ ئايغىچە، كېن ئەپەندى ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم لېنشامغا كېلىپ ماڭا ئالگىبرا، گېئومېتىرىيە، گرېك تىلى ۋە لاتىن تىلىدىن دەرس ئۆتتى. سۇللىۋان خېنىم تەرجىمانلىقىنى ئۇستىگە ئالدى.

بىز 1898 ـ يىلى 10 ـ ئايدا بوستۇنغا قايتىپ كەلدۇق. كېيىنكى سەككىز ئايدا كېن ئەپەندى ھەر ھەپتىدە بەش قېتىم بىر سائەتتىن دەرس ئۆتۈپ تۇردى. ئۇ ھەر قېتىم بۇرۇنقى دەرسلەردىكى چۈشەنمىگەن جايلىرىمنى چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، يېڭى تاپشۇرۇقلارنى بېرەتتى. مېنىڭ ماشىنكىدا ئىشلىگەن بىر ھەپتىلىك گرېك تىلى تاپشۇرۇق مەشقلىرىنى ئېلىپ كېتىپ، ئىنچىكىلەپ تۈزەتكەندىن كېيىن، ماڭا ئەكېلىپ بېرەتتى.

مەن ئۇنۇمۇرستېتقا كىرىش ئىمتىھانىغا مانا مۇشۇ تەرىقىدە تەييارلىق قىلدىم. شۇنى ھېس قىلدىمكى، سىنىپتا دەرس ئاڭلىغانغا قارىغاندا، ئايرىم دەرس ئاڭلىغاندا ئادەم ئاسان چۈشىنىدىكەن ۋە كۆڭۈللۈك بولىدىكەن. دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن يېتىشۋالىمەن دەپ پالاقلاپمۇ يۈرمەيدىكەن. ئائىلە ئوقۇنۇچىلىرىنىڭ ۋاقتى يېتەرلىك بولغاچقا، چۈشەنمىگەن جايلارنى ۋاقتىدا سۆزلەپ بېرىدىكەن. شۇڭا، ئۆگىنىش مەكتەپتىكىگە قارىغاندا تېز ھەم ياخشى بولىدىكەن. باشقا دەرسلەرگە قارىغاندا ماتماتىكىدا قىيىنچىلىق يەنىلا كۆپ ئىدى. ماتماتىكا بىلەن گېئومېتىرىيە تىل ۋە ئەدەبىيات دەرسلىرىنىڭ يېرىمىچىلىك ئاسان بولسا نېمىدىگەن ياخشى بولار ئىدى ـ ھە! كېن ئەپەندىغۇ ماتماتىكىنى قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلەپ مەسىلە ۋە قىيىنچىلىقلارنى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈرۈپ، مېنى تولۇق چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە

ئىگە قىلىدۇ. مېنى بىر باشقا چىقمايدىغان، قارىسىغا ئويلايدىغان ئىشلاردىن خالىي قىلىپ، چاققان تەپەككۇر قىلىش، پۈختا خۇلاسىلەش، جاۋابىنى سوغۇققانلىق بىلەن ئەقىلغا مۇۋاپىق تېپىشقا يېتەكلىدى. جوپمۇ چىداپ بولمايدىغان دۆتلۈكلىرىمگە شۇنچىلىك مۇلايىملىق ۋە تەسەۋۋۇرلىگۈسىز سەۋرچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلدى.

مەن 1899 - يىلى 6 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ۋە 30 - كۈنى دېكلىف قىزلار ئىنستىتۇتىغا كىرىش ئىمتىھانىنىڭ ئاخىرقى ئىمتىھانىغا قاتناشتىم. بىرىنچى كۈنى تولۇقسىزنىڭ گرېك تىلى ۋە تولۇقنىڭ لاتىن تىلىدىن، ئەتىسى گېئومېتىرىيە، ئالگېبرا، تولۇقنىڭ گرېك تىلىدىن ئىمتىھان ئېلىنىدى.

ئىنستىتۇت سۇللۇۋان خېنىمنىڭ ئىمتىھان سوئالىنى ماڭا ئوقۇپ بېرىشىگە رۇخسەت قىلمىدى. بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئېۋگېنىي C. ژىنىيې ئەپەندىنى تەكلىپ قىلىپ، ئىمتىھان قەغىزىنى ئامېرىكىچە ئەمالار يېزىقىغا تەرجىمە قىلدۇرۇپ بەردى. ژىنىيې ئەپەندى مەن بىلەن تونۇشتى، ئەمما سۆزلەشكىلى بولمىغاچقا، ئەمالار يېزىقىدىلا ئىشلەتتۇق، خالاس.

ئەمالار يېزىقىنى ھەرخىل يېزىقلارغا ئىشلەتكىلى بولغان بىلەن گېئومېتىرىيە ۋە ئالگېبرانىڭ ئىشلىتىش قىممىتى ئىدى. شۇڭا، تولا ھەپىلىشىپ ھالىمىدىن كەتتىم، مەيۈسلەندىم، نۇرغۇن قىممەتلىك ۋاقتىمنى ئىسراپ قىلىۋەتتىم. بولۇپمۇ ئالگېبرانىڭ سەرپ قىلغان ۋاقتىم ھەممىدىن كۆپ بولدى. ئامېرىكىلىقلار ئادەتتە ئىشلىتىدىغان ئەنگلىيە شەكلىدىكى، ئامېرىكا شەكلىدىكى، نيويورك شەكلىدىكى ئۇچ خىل ئەمالار يېزىقىغا ھەققەتەن خېلى پىششىق ئىدىم. ئەمما، گېئومېتىرىيە، ئالگېبرادىكى تۇرلۈك بەلگىلەر بۇ ئۇچ خىل ئەمالار يېزىقىدا بىر - بىرىگە پەقەتلا ئوخشىمايتتى.

ئىمتىھانغا ئىككى كۈن قالغاندا ژىنىيې ئەپەندى خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ كونا ئالگېبرا سوئاللىرىنىڭ ئەمالار يېزىقىدىكى كىتابىدىن بىرنى ماڭا ئەۋەتىپتۇ. لېكىن، بۇ ئامېرىكا شەكلىدىكى ئەمالار يېزىقىدا ئىكەن. كۆرۈپلا ئەرۋاھىم ئۇچتى - دە، دەرھال ژىنىيې ئەپەندىگە خەت يېزىپ، بۇ كىتابتىكى بەلگىلەرنى ئىزاھلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. كۆپ ئۆتمەيلا باشقا بىر ئىمتىھان قەغىزى ۋە بەلگە جەدۋىلىنى تاپشۇرۇۋالدىم - دە، بۇ بەلگىلەرنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتتىم. ئەتە ئالگېبرادىن ئىمتىھان ئېلىنىدۇ، دېگەن كۈنى كېچىسى مەن بەزى مۇرەككەپ مەشقىلەرنى ئىشلەش بىلەن بولۇپ كەتتىم. ئىسكوپكا، چوڭ ئىسكوپكا ۋە يىلتىزلارنى بىرلەشتۈرۈپ ئىشلەشلەرنى پەقەتلا ئايرىۋالالمىدىم. شۇنىڭ بىلەن كېچە ئەپەندى ۋە مەن لەسسىدە بولۇپ، ئەتىكى ئىمتىھاندىن بەكمۇ ئەندىشە قىلدۇق. ئىمتىھان كۈنى بىز مەكتەپكە ئەتىگەن بېرىپ، ژىنىيې ئەپەندىدىن ئامېرىكا شەكلىدىكى ئەمالار يېزىقىدىكى بەلگىلەرنى تەپسىلىرەك چۈشەندۈرۈپ قويۇشنى تەلەپ قىلدۇق.

گېئومېتىرىيىدىكى ئەڭ چوڭ قىيىنچىلىق شۇ بولدىكى، مەسىلىلەرنى كىشىلەرنىڭ قولۇمغا قوشۇپ يېزىپ بېرىشىگە كۆنۈپ قاپتىمەنكەن، نېمىشقىدۇر، مەسىلە توغرا بولسىمۇ ئەمالار يېزىقىدا قالايمىقانەك كۆرۈنۈپ ئېلىشىپ كەتتىم. ئالگېبرا ئىمتىھاندا تېخىمۇ بەك قىينالدىم. يېڭى ئۆگەنگەن بەلگىلەرنى بىلمۇالدىم دەپ ئويلىغانىدىم. ئەپسۇسكى، ئىمتىھان ۋاقتىدا قايمۇقۇپلا كەتتىم. يەنە كېلىپ ماشىنكىدا ئۇرغانلىرىمنى ئۆزۈم كۆرەلمەيتتىم. ئىلگىرى مەن ھېسابنى ئەمالار يېزىقىدا ياكى كۆڭلۈمدە ھېسابلايتتىم. كېچە ئەپەندى كۆڭۈلدە ھېسابلاش ئىقتىدارىمنى ئالاھىدە كۆڭۈل قويۇپ مەشىق قىلدۇرغىنى بىلەن ئىمتىھان قەغىزىدە قانداق يېزىشنى مەشىق قىلدۇرمىغانلىقى ئۈچۈن، مەسىلىلەرگە جاۋاب بېرىشىم ئىنتايىن ئاستا بولدى.

سوئاللارنی قایتا ـ قایتا ئوقۇپ، ئاندىن ئۇنى قانداق ئىشلەشنى ئاران بىلىۋالدىم. راستىمنى ئېيتسام، بارلىق بەلگىلەرنى تولۇق ئوقۇغان، ئوقۇمىغانلىقىمغا ھازىرمۇ بىر نەرسە دېيەلمەيمەن. جىمى نەرسىنى تولۇق قىلمەن دېيىش ھەقىقەتەن تولىمۇ قىيىن ئىش. بىراق، مەن ھېچكىمنى ئەيىبلىمەيمەن. دېكلىق ئىنستىتۇتىدىكى ئىش بېجىرگۈچى ئەپەندىلەر ماڭا چىقارغان ئىمتىھان سوئاللىرىنىڭ نەقەدەر قىيىنلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىدى. شۇنداقلا، ئۇلارنىڭ ماڭا ھەرخىل ئالاھىدە قىيىنچىلىقلارنى يېگۈشكە توغرا كەلگەنلىكىنى چۈشىنىپ كېتەلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس، ئەگەر ئۇلار ماڭا بۇ نۇرغۇن توساقلارنى ھېچبىر مەقسەتسىز قۇرغان بولسا، ئۇ ھالدا، خەيرىيەت، مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تولۇق يەڭدىم. بۇنىڭدىن تولىمۇ خۇشالمەن.

مەن: «رېمىدىن قوغلاپ چىقىرىلساڭ، رېمىنىڭ سىرتىدا ياشايسەن، خالاس» دېگەن رېم ھېكمىتىنى ئېسىمدە چىڭ تۇتۇۋالدىم.

ئوقۇشقا كىرىش

جەڭ جاپا ـ مۇشەققەتلەر بىلەن بولسىمۇ، ھەر ھالدا ئىمتىھانىنى تۇگەتتىم. ئەمدى قاچانلا بولمىسۇن، دېكلىق ئىنستىتۇتىغا كىرىپ ئوقۇيالايتتىم. ۋاھالەنكى، ئائىلەمدىكىلەر ۋە دوستلىرىمنىڭ ئوقۇشقا كىرىشتىن ئىلگىرى كېيىن ئەپەندى يەنە بىر يىل كونسۇلتاتسىيە قىلىپ بېرىۋىن، دېگەن تەكلىپى بىلەن مېنىڭ ئۇنۇڭىرستېتقا كىرىپ ئوقۇش ئارزۇيۇم 1990 ـ يىلى ئاران ئىشقا ئاشتى.

دېكلىق ئىنستىتۇتىغا ئوقۇشقا كىرگەن تۇنجى كۈندىكى ئەھۋاللار خاتىرەمدە گويا يېڭىلا بولۇپ ئۆتكەن ئىشتەك تۇرىدۇ. بۇ كۈنگە چەكسىز ئۈمىد بىلەن تەلمۇرگەنلىكىم ئۈچۈن، ئۇ ھاياتىمدىكى ئەڭ ئەھمىيەتلىك كۈنلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. ماڭا مەلۇم، ئالدىمدا توسالغۇلار يەنە نۇرغۇن بولىدۇ، لېكىن ئۇلارنى چوقۇم يېڭىشكە قەتئىي بەل باغلىدىم. مەن: «رېمىدىن قوغلاپ چىقىرىلساڭ، رېمىنىڭ سىرتىدا ياشايسەن، خالاس» دېگەن رېم ھېكمىتىنى ئېسىمدە چىڭ تۇتۇۋالدىم. چۈنكى، مانا مەن بىلىم ئېلىشنىڭ كەڭ داغدام يولىدىن قوغلىنىپ، قاقاس، ئەگرى ـ توقاي چىغىر يوللاردا مۇشەققەتتە مېڭىشقا مەجبۇر قىلىنغان ئادەمغۇ؟ ماڭا ئايان، ئۇنۇۋېرستېتتا مەن ماڭا ئوخشاشلا پىكىر يۈرگۈزەلەيدىغان، مۇھەببەت ۋە نەپرەتنى ئېنىق، جۇشقۇن، جەڭگىۋار قىزلار بىلەن قول تۇتۇشۇپ ئالغا ئىلگىرى-

لەش پۇرسىتىگە تولۇق ئېرىشەلەيمەن.

ئۇنىۋېرسىتېت تۇرمۇشۇمنى ئاجايىپ يالقۇنلۇق ھېسسىيات بىلەن باشلىۋەتتىم. ماڭا پارلاق نۇرغا تولغان گۈزەل بىر دۇنيا كەڭ قۇچاق ئاچتى. ئۆزۈمنىڭ تەقدىرىنى ئۆز قولۇمدا تۇتالايدىغانلىقىم، قەلبىم، يۈرىكىم باشقىلارنىڭكىگە ئوخشاشلا ئەركىن بولىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتىم. قەلبىم دۇنياسىدىكى كىشىلەر، ئارقا كۆرۈنۈش، شادلىق، غەزەپ، قايغۇ ۋە خۇشاللىق، ھەقىقىي رېئال دۇنيانىڭ جانلىق، كونكرېت ئىنكاسى بولۇشى كېرەك ئىدى. مېنىڭچە ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ دەرسخانىلىرىدا ئەقىل - پاراسەت ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغان روھ ۋە پىكىرلەر يالقۇنجاپ ياناتتى. پروفېسسورلار ئەقىل پاراسەتنىڭ سىمۋولى ئىدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدىكىدەك رومانتىك ئەمەسلىكىنى، بۇ يەرنىڭمۇ پايدىسىز تەرەپلىرى بارلىقىنى بايقىدىم. شۇنىڭ بىلەن بالىلارچە قىلىنغان نۇرغۇن تەسەۋۋۇرلىرىم بارا - بارا گۈزەل تۈسىنى يوقىتىپ، مېنى ئۇنچە ھاياجانلاندۇرمايدىغان بولدى.

ئولتۇرۇپ تەپەككۇر قىلىش ۋە ئۆزۈم ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈشكە ۋاقىت يوقلۇقى ماڭا ھەممىدىن چوڭقۇر تەسىر قىلدى. ئىلگىرى مەن ئۆزۈم يالغۇز جىمجىت ئولتۇرۇپ، يۈرىكىمنىڭ قات - قېتىدىن چىققان يېقىملىق كۈيلەرنى تىڭشايتتىم. بۇ كۈيلەرنى پەقەت ئارام ئېلىپ جىم ئولتۇرغان چاغلاردىلا ئاڭلىغىلى بولاتتى. بۇنداق چاغلاردا سۆيۈملۈك، مەن ياخشى كۆرىدىغان شائىرلار دېكلاماتسىيە قىلغان شېئىرلار يۈرىكىم تارىنى چېكىپ مېنى ئۇزۇنغىچە شېرىن تۇيغۇغا چۆمۈلدۈرۈپ قاتتىق ھاياجانغا سالاتتى. ھالبۇكى، ھازىر قارىسام كىشىلەرنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتقا كىرىشى پىكىر يۈرگۈزۈشنى ئەمەس، ئوقۇشنىلا مەقسەت قىلىدىغاندەك ئىدى. شۇڭا، مەن ئۇنىۋېرسىتېتقا كىرگەندىن كېيىن، يالغۇزلۇق، ئويۇن تاماشا، تەسەۋۋۇرلىرىم قاتارلىق بار-

لىق قىممەتلىك كۆڭۈل خۇشلىرىم، ھەتتا ئۆزئارا پىچىرلىشىپ ھارمايدىغان قارىغايلارمۇ ئاللىقانداق يەرلەردە قالدى. بەلكىم مەن ئۆزۈمنى ھازىرقى ئالدىراشلىق كەلگۈسىدىكى راھەت - پاراغەت ئۈچۈنغۇ دەپ ئاۋۇندۇرارمەن. ئەمما، مەن كۆز ئالدىمدىكى شادلىقتىن بەھرە ئېلىشقا رازى ئىدىمكى، ئۇزۇننى، يىراقلارنى كۆزلەپ، سۇ كەلگۈچە توغان سال دېگەندەك ئىشنى قىلىشنى خالىمايتتىم.

ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ بىرىنچى يىللىقىدىكى دەرسلەر فرانسۇز تىلى، نېمىس تىلى، تارىخ، ئىنگلىز تىلى يېزىقچىلىقى ۋە ئەنگلىيە ئەدەبىياتى ئىدى. فرانسۇز تىلى جەھەتتە مەن گورنېيللى، مولىئېر، راسىن، ئالف، رۇيد دەمسى ۋە سان بېف قاتارلىق داڭلىق يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن زوق ئالدىم. نېمىس تىلى جەھەتتە گيوتى، شىللېرنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ چىقتىم. ئۇزۇن ۋاقىتقا قالمايلا، رىم ئىمپېرىيىسىنىڭ گۇمران بولۇشىدىن تارتىپ 18 - ئەسىرگىچە بولغان تارىخنى بىر قېتىم تەكرارلىدىم. ئەنگلىيە ئەدەبىياتى جەھەتتە، مىلتوننىڭ شېئىرلىرى ۋە ئۇنىڭ «ئاروپاتكا» ناملىق ئەسىرىنى تەنقىدىي نەزەر بىلەن تەتقىق قىلدىم.

ئۇنىۋېرسىتېتقا كىرگەندىن كېيىن يولۇققان تۇرلۇك كونكرېت قىيىنچىلىقلارنى قانداق يېڭەلىدىم، دەپ كۆپ ھاللاردا ئۆزۈممۇ دەرگۇماندا بولۇپ قالىمەن. سىنىپتا بىرلا مەن بار ئىدىم، پروفېسسورلار گويا كۆز يەتمەس يىراقتا ئىدى. سۇللىۋان خېنىم ئىمكانقەدەر ئوقۇتقۇچى سۆزلىگەن مەزمۇنلارنى قولۇمغا يېزىپ تۇراتتى. بۇ ئالدىراشچىلىقتا دەرس سۆزلىگۈچىنىڭ خاسلىقى، ئالاھىدىلىكلىرى نەلەردە قالاتتى. قولۇمغا قوشۇپ يېزىلىۋاتقان بۇ خەتلەر ئالدىدا مەن بەئەينى ياۋا توشقاننى قوغلاۋاتقان تايغان ھالىتىدە بولۇپ، كۆپىنچە چاڭ - توزاننىلا كۆرەلەيتتىم. بۇ جەھەتتە، خاتىرە يازغان قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھالى-

مۇ مېنىڭكىدىن كۆپ پەرىقلەنمەيتتى. چۈنكى، بىر ئادەم بىر پاقتىن مېخانىك ھالىدا دەرس ئاڭلاۋاتىپ، بىر تەرەپتىن ئالدىراپ - سالدىراپ خاتىرە يازسا، ئۇنىڭ سۆزلىنىۋاتقان دەرسىنىڭ ئاساسىي تېمىسى ئۇستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش ياكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ ئۇسۇل - چارىلىرىگە كۆپرەك كۆڭۈل قويۇپ كېتەلىشى مۇمكىن ئەمەس.

قولۇم دەرس بىلەن بەنت بولغانلىقى ئۈچۈن، مەن خاتىرە قالدۇرۇشقا ئامالسىز ئىدىم. ئادەتتە ئۆيگە قايتقاندا، ئاندىن كاللامدا قالغانلارنى دەرھال خاتىرىلىۋالاتتىم. كۆنۈكمە ئىشلەش ۋە ھەركۈنلۈك قىسقا ماقالە، ئوبزور يېزىش، كىچىك سىناقلار، پەسىللىك ئىمتىھان، مەۋسۇملۇق ئىمتىھان قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ماشىنكىدا قىلاتتىم. لاتىن تىلىنىڭ رېتىمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەندە، شېئىرلارنىڭ تۇراق ۋە رېتىمىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدىغان بىر يۇرۇش بەلگىلەرنى ئۆزۈم لايىھەلىۋالدىم ھەمدە مۇئەللىمگە تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ بەردىم.

مەن ئىشلىتىۋاتقان ماشىنكا خانمۇنىنىڭ ماركىلىق بولۇپ، بۇ مېخانىك ئالاھىدە ئېھتىياجىمغا ھەمىدىن بەك ماسلاشتۇرغىلى بولىدىغان بىر خىل ماركا ئىدى. بۇ خىل ماشىنكىغا ھەرپ تاختىسى ئىشلىتىلگەن، بىر ماشىنكىدا ھەربىر ئادەمنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئىشلىتىلىدىغان گرېك تىلى، فرانسۇز تىلى ۋە ماتىماتىكا بەلگىلىرى بار بىرقانچە ھەرپ تاختىسى بار ئىدى. ئەگەر ئۇ ماشىنكا بولمىغان بولسا مەن ئالىي مەكتەپ دەرسلىرىنى قانداق ئوقۇپ كېتەلەيتتىمكەنتاڭ، ھېچ بىلمىدىم.

مەن ئوقۇيدىغان تۈرلۈك دەرسلىكلەر ئىچىدە ئەمالار يېزىقىدىكىلىرى ئاز يولغانلىقتىن، دەرس مەزمۇنىنى باشقىلارنى تەكلىپ قىلىپ قولۇمغا يازدۇرۇشۇمغا توغرا كېلەتتى. بۇنىڭ بىلەن دەرسلەرنى ئالدىن تەييارلاش ئۈچۈن كېتىدىغان ۋاقىت باشقىلاردىن كۆپ بولاتتى. بەزىدە كىچىككىنە ئىشلار ئۈچۈن قاتتىق

كۈچەپ نۇرغۇن كۈچ سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىپ، رەللە بولۇشتىن ساقلىنالمايتتىم. باشقا ساۋاقداشلىرىم سىرتلاردا ئويناپ - كۈلۈپ، ناخشا ئېيتىپ ئۇسسۇل ئويناپ يۈرسە، مەن بىر نەچچە باب - پاراگرافنى ئۆگىنىمەن دەپ سائەتلەپ ئولتۇرۇپ كەتكىنىمنى ئويلىسام ئىچىم قىزىپ چىدىيالماي قالاتتىم. لېكىن، ئۇزۇن ئۆتمەيلا يەنە ئۆزۈمگە ھاي بېرىپ، روھىمنى ئۇرغۇتۇپ ئىشىمنى قىلىۋېرەتتىم. بىر ئادەم ئەگەر ھەقىقىي بىر نەرسە ئۆگەنمەكچى بولسا، خەتەرلىك تېك چوققىلارغا ئۆزى تىرمىشىپ - تىرمىشىپ چىقىشى كېرەك. ھاياتلىقتا ھېچقانداق تۇز، تەكشى يول يوق، شۇنداق ئىكەن، مەن ئۆزۈمنىڭ مۇشۇ ئەگرى - توقاي مۇشەققەتلىك يولىدا مېڭىشىم كېرەك. مەن بۇ يولۇمدا قانچە قېتىملاپ سىرىلىپ، يىقىلىپ كەتتىم، بەزىدە قوپالمايمۇ قالدىم. خىيالىمغا كەلتۈرمىگەن توساق تاملارغا ئۇسكەندە بەلمۇ قويۇۋەتتىم، تىرىكچىمۇ كەتتىم، ئارقىدىن يەنە ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ، ئالدىمغا قاراپ ماڭدىم. ئازراقلا ئالغا ئىلگىرىلىسەم، قوللاش، ئىلھامغا ئېرىشتىم. بۇنىڭ بىلەن قەلبىمدىكى ۋولقان گۈرۈلدەپ ياندى، غەيرىتىم ئۇرغۇدى، جاسارىتىم ئاشتى. بارا - بارا بىپايان دۇنياني كۆرەلىدىم، ھەر قېتىمقى كۆرەش بىر قېتىملىق غەلىبە بولدى. بۇنىڭغا يەنە ئازراق غەيرەت - شىجائەت قوشۇلسا پەلەكنىڭ چوققىسىغا، ئاسماننىڭ قەرىگە، ئارزۇيۇمدىكى پەللىگە چىقالايمەن.

بۇ كۈرەش داۋامىدا مەن پەقەتمۇ يالغۇز قالمىدىم. ۋىليام ۋۇد ئەپەندى، پىنسىلۋانىيە ئەمالار ئىنستىتۇتىنىڭ باشلىقى ئارون ئەپەندى مېنى ھەرخىل ئامالىار بىلەن ماڭا كېرەكلىك كۆپ ئۇنكى مەتبە كىتابلىرى بىلەن تەمىنلەپ تۇردى. ئۇلارنىڭ كۆيۈنۈشى ۋە ياردىمى ماڭا زور ئىلھام بولدى.

دېكلىن ئىنستىتۇتىنىڭ 2 - يىللىقىدا، مەن ئىنگلىز تىلى يېزىقچىلىقى، ئەنگلىيە ئەدەبىياتى، ئىنجىل، ئامېرىكا ۋە ياۋرو-

پالارنىڭ سىياسىي تۈزۈملىرى، يۇنان شائىرى خولېسنىڭ لېرىك شېئىرلىرى ۋە رادىن كومېدىيىلىرىنى ئۆگەندىم. يېزىقچىلىق دەرسى ئىنتايىن جانلىق، جۇشقۇن، قىزىقارلىق ئۆتۈلەتتى. سىپلان مۇئەللىمگە ھەممىدىن بەك قول قويايتتىم. ئۇ ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ كۆرۈنۈشلىرى، ئۇسلۇب، رېتىملىرىنى قىلچە ئار-تۇق نەرسە قوشماي تولۇق بايان قىلىپ چۈشەندۈرەتتى. ئۇ قىس-قىغىنا بىر سائەت ۋاقىت ئىچىدە ئادەمنى قەدىمكى زامانىدىكى ئەدەبىيات پېشۋالىرى ئىجاد قىلغان مەڭگۈلۈك گۈزەللىككە باش-لاپ كىرىپ، ئۇلارنىڭ ئالىيجاناب پەزىلەت ۋە خىسلەتلىرىگە مەپتۇن قىلاتتى. ئادەمگە «ئەھد ئەتىق» نىڭ سۈرى ۋە گۈزەلل-كىنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ھېس قىلدۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن سىنىپتىن چىقىپ ئۆيگە قايتىپ كېتىۋاتقاندا، سىز «روھ ۋە تاشقى شەكىلنىڭ مەڭگۈلۈك، ماس ھالدا بىرىككەنلىكىنى، ۋا-قىتنىڭ قەدىمى شاخلىرىدا چىنلىق ۋە گۈزەللىكنىڭ يېڭى بىخلە-رى ئۈسۈپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتقان» دەك بولىسىز.

بۇ بىر يىل مەن ئۈچۈن ئەڭ كۆڭۈللۈك بىر يىل بولدى. ئوقۇيدىغان دەرسلىرىمنىڭ ھەممىسى، يەنى ئىقتىسادشۇناسلىق، ئېلىزابېت دەۋرىدىكى ئەدەبىيات، گېئورگى، L. كىترىج پرو-فېسسور بېرىدىغان شېكسپىر، جوسىياخ رويىس ئۆتىدىغان پەل-سەپە ئىنتايىن قىزىقارلىق ئىدى.

ئادەم پەلسەپە ئارقىلىق يىراق ئۆتمۈش زامانىدىكى ئاددىي ساددا مۇتەپەككۇرلار بىلەن ھەمنەپەس بولالايتتى. لېكىن، ئۇنى-ڭ ۋېرسىتېت ھەرگىزمۇ مەن تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ھەممىگە قادىر قەدىمىي مەدەنىيەت پايتەختى ئافىنا ئەمەس ئىدى. شۇڭا، مەن بۇ يەردە ئۇ بۇيۇك زاتلار ۋە ئاقىللارنى ئۇچرىتالمايتتىم. ئۇلار-نىڭ ھەقىقىي مەۋجۇتلۇقىنى سېزەلمەيتتىم. پەقەت بىلىمنىڭ يوچۇقلىرىدىن تامغان شەربەتلەرنى ئاز - ئازدىن سۈمۈرۈپ، ئۇنى يېرىپ كۆرگەن ۋە ئانالىز قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇلارنى

مىلتۇن ياكى ئېسىيا ئىكەنلىكىنى ئاددىيلا ئوخشىتىپ قويماي، بەلكى ئېنىق تېكىتەلەيدىغان بولدۇم.

ئۆزلەشتۈرۈۋېلىش ئەقلىي ئانالىزدىن بەكرەك مۇھىم بولۇ-شى كېرەك. بىراق، نۇرغۇن ئالىملار بۇيۇك ئەدەبىي ئەسەرلەرنى قانداق ئۆزلەشتۈرۈۋېلىش كېرەكلىكىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك، نا-ھايىتى كۆچەپ سۆزلەپ كېتەتتى. ئەمما، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مە-ڭىسىدە ئۇنىڭدىن ھېچقانداق تەسىر قالدۇرالمايتتى. چۈنكى، بۇنداق تەھلىل ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش، گويا پىشقان مېۋە پوكلا قىلىپ يەرگە چۈشۈپ كەتكەنگە ئوخشاش، كۆڭلىمىزدىن تېزلا چىقىپ كېتەتتى. بەلكىم بىز بىر گۈلنى، ئۇنىڭ يىلتىز، شاخ، يوپۇرماقلىرىنى، ھەتتا ئۇنىڭ پۈتكۈل ئۆسۈش جەريانىنى بىلە-شىمىز مۇمكىن. ئەمما، شەبنەم تامچىلىرى يالتىراپ تۇرغان چىرايلىق گۈلدىن قانداق بەھرە ئېلىشنى بىلمەيلىكىمىز مۇم-كىن. شۇڭا، دائىم: «بۇ شەرھلەر ۋە پەرەزلەرگە نېمىشقا بۇنچە باش قاتۇرۇپ كېتىدىغاندىمىز» دەپ ئويلاپ كىچىم پۇشاتتى. چۈنكى، ئەقىلغا مۇۋاپىقتەك تۇرغان نۇرغۇن شەرھلەر ۋە پەرەز-لەر گويا بىر مۇنچە قارىغۇ قۇشلار بىكاردىن - بىكار قانات قېقىۋاتقاندەك، كاللىمىزدا ئۇيان - بۇيان يۇرەتتى.

مەن مەشھۇر ئەسەرلەرنى تازا تولۇق چۈشىنۈۋېلىشقا قارشى ئەمەسمەن. پەقەت ئادەمنى قايمۇقتۇرىدىغان، تۈگىمەس باھا ۋە تەنقىدلەرگە قارشىمەن. چۈنكى، بۇلار ئادەمگە ئادۇنيادا قانچە-لىك ئادەم بولسا، شۇنچىلىك كۆز قاراش بار ئىكەن، دېگەندەك تەسىر بېرىدۇ. ئەمما، كىترىج پروفېسسورىدەك كاتتا ئۇستازلار بۇيۇك شائىر شېكسپېرنىڭ ئەسەرلىرىنى سۆزلىگەن چاغدا ئا-دەمنىڭ كۆز ئالدى ۋاللىدا يوروپ، كاللا ئېچىلىپلا كېتىدۇ.

نۇرغۇن مەزمۇنلار ئادەمنى بىمەۋدە كۇچ سەرپ قىلغۇزىدى-غان، روھىي يۇكنى ئېغىرلىتىپ، ھەقىقىي قىممىتى بار بىلىم جەۋھەرلىرىنى كاللىغا دېگەندەك سىغدۇرالمايدىغان بولغاچقا،

مۇشۇ ئوقۇۋاتقانلىرىمنىڭ يېرىمىنى تاشلۇەتسەك بولىمامدىغاندۇ، دەپ ئويلايتتىم. بىر كۈن ئىچىدە تۆت، بەش خىل يېزىقتىكى، پۈتۈنلەي ئوخشاش بولمىغان مەزمۇندىكى كىتابلارنى ئوقۇغاندىن كېيىن، مۇھىم نۇقتىدىن چەتلىمەيمىز دېگىلى بولمايتتى. ئادەم ئالدىراپ - تېنەپ جىددىيچىلىك ئىچىدە كىتابنى ئوقۇۋەرسە، كاللىغا پەقەتلا كېرەككە كەلمەيدىغان ھەر تۈرلۈك ئۇششاق - چۈششەك نەرسە تۇشۇپ كېتىدىكەن. ھازىر كاللام مانا مۇشۇنداق قالايمىقان نەرسىلەر بىلەن تولۇپ كەتتى، ئۇنى رەتلەپ چىقىش قولۇمدىن كەلمەيدۇ. ھەر قېتىم ئۆزۈمنىڭ قەلب دۇنياسىغا كىرگىنىمدە گويا فارفۇر بۇيۇملار دۇكىنىغا كىرىپ قالغان ئۆكۈزدەك، تۈرلۈك بىلىم پارچىلىرى باش - كۆزۈمگە مۆلدۈر كەبى چۈشۈۋاتقاندەك، ئۇلاردىن ئۆزۈمنى قاچۇراي دېسەم، تۈرلۈك ماقالىلەرنىڭ ئالۋاستىلىرى ۋە ئۇنىۋېرسىتېت جىنىلىرى كەينىمدىن قالماي قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك بىر تۈيغۇدا بولىمەن. ھازىر مېنى ئايىتەن يوقلاپ كېلىپ تۇرىدىغان ئەنە شۇنداق مەبۇدىلەرنى چېقىپ پارە - پارە قىلىۋەتكۈم كېلىدۇ.

ئالىي مەكتەپ ھاياتىدا، ھەرتۈرلۈك ئىمتىھانلاردىن قورقۇنچلۇق نەرسە بولمىسا كېرەك. مەن ئۇلارنىڭ كۆپىنى يەر چىشلىتىپ ئوقۇشلۇق ئۆتۈپ كەلگەن بولساممۇ، ئۇلار يەنە ئۆمىلەپ قوپۇپ، دەھشەتلىك خىرىس بىلەن ماڭا ئېتىلىپ جېنىمنى ئېلىپ يېنىمدا قويايتتى. ئىمتىھانغا بىر قانچە كۈن قالغاندا، گويا ئېغىزغا ئالغىلى بولمايدىغان تېتىقسىز يېمەكلىكنى زورلاپ يەگەنگە ئوخشاش، مېڭەمگە تۈرلۈك سىرلىق فورمولا ۋە ھەزىم قىلماق قىيىن يىلنامە ماتېرىياللىرىنى تازا نىختاپ قاچىلايتتىم. بۇنداق چاغلاردا ئادەمنىڭ كىتابلار بىلەن ئىلىم - پەننى بىرلىكتە ئۆلتۈرۈپلا دېگىزنىڭ تېگىگە دەپنە قىلىۋتىپ ئىشنى تۈگەتكۈسى كېلەتتى.

قورقۇنچلۇق پەيت ئاخىر يېتىپ كەلدى. ئەگەر سىز ئىمتى-

ھان سوئالىنى كۆرگەندىن كېيىن، تەييارلىغان جايلار چىقىپتۇ دەپ قارىسىڭىز ھەم قەغەزنى قولىڭىزغا ئېلىپلا يېزىپ كېتەلىسىڭىز، تەلىيىڭىزنىڭ كەلگىنى، ئەپسۇسكى، كۆپ ھاللاردا سىگنال ھەر قانچە ياڭراق چېلىنغان بىلەن ھېچكىم ئاڭلىيالمايدۇ. سىزگە تازا كېرەك بۇلغان چاغدا خاتىرە ۋە توغرا پەرق ئېتىش ئىقتىدارى دېگەنلەر قانات چىقىرىپ ئاللىقايەرلەرگىدۇ ئۇچۇپ كېتىپ، سىزنى رەللە قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن كاللىڭىزغا مىڭبىر جاپادا قاچىلىغان نەرسىلەردىن جىددىي پەيتتە ھەر قانچە ئويلاپمۇ ھېچ نەرسىنى يادىڭىزغا كەلتۈرەلمەيسىز.

«خۇس ۋە ئۇنىڭ ئىشلىرىنى بايان قىلىڭ.» خۇس؟ خۇس دېگەن كىمدۇ، نېمە قىلىدىغان ئادەمدۇ؟ بۇ ئىسىم ماڭا خېلىلا تونۇش تۇرىدۇ، دەيسىز - دە، باش قاتۇرۇپ ئويلاپ، كونا سومكىدىن ئىزدەپ يۈرۈپ بىرەر پارچە تاۋار رەخت تېپىۋالغاندەك ئۇنى تېپىۋالىسىز. بۇ مەسىلىنى چوقۇم يادلىغان، چۈنكى تىلىمىنىڭ ئۇچىدىلا تۇرىدۇ، ھېلىقى كۈنى دىنىي ئىسلاھاتنىڭ باشلىنىشىنى ئەسلىگەندە ئۇچرىغان، ئەمما ھازىر ئۇ شۇنچىلىك يىراقتا، شۇنىڭ بىلەن كاللىڭىزدىكى جىمى نەرسىنى، يەنى ھەر قېتىملىق ئىنقىلاب، دىنىي جەمئىيەتنىڭ بۇلۇنۇشى، چوڭ قىرغىنچىلىق، تۈرلۈك سىياسىي تۈزۈم قاتارلىق نەرسىلەرنى قويماي ئاختۇرىسىز. خۇس يەنە نەگە كەتكەندۇ، دەيسىز. سىز يادىڭىزدا ساقلىغان نەرسىلەرنىڭ بىرىنىڭمۇ ئىمتىھان قەغىزىدە يوق بولۇشى سىزنى بەكمۇ ھەيران قالدۇرىدۇ. ئاچچىقىڭىز كېلىپ كاللىڭىزدىكى جىمى نېمىنى قاچىلىغان قۇتىڭىزنى ئېچىپ، ئىچىدىكى ھەممىنى تۆكسىڭىز. ئەنە ئاۋۇ شۇ، سىز تۇمۇر ئايىغىڭىز ئۈپراپ كەتكۈچە ئىزدىگەن ئادەم ئاۋۇ يەردە ئۆزى يالغۇز ئويغا چۆمۈپ تۇرىدۇ. ئۆزىنىڭ سىزگە قانچىلىك بالايىئاپەت كەلتۈرگەنلىكى ئۇنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايدۇ.

مانا مۇشۇ چاغدا، نازارەتچى كېلىپ ۋاقتىنىڭ توشقانلىقىنى

جاكارلايدۇ. سىز ئەلەملىك كەيپىيات ئىچىدە دۆۋە - دۆۋە ئەخ-
لەتلەرنى بىر بۇلۇڭغا تېپىپ چىقىرىۋىتىپ ئۆيگە قايتىپ كېتىـ
سىز.

كاللىڭىزدا ئىختىيارسىز، پروفېسسورلارنىڭ
ماقۇللۇقىمىزنى ئالمايلا بۇنداق سوئاللارنى چىقىرىدىغان مۇقەد-
دەس هوقۇقىنى بىكار قىلىش كېرەك، دېگەنگە ئوخشاش ئىنقىلا-
بىي ئوي - خىيال پەيدا بولىدۇ.

مۇشۇ بابنىڭ ئاخىرىدا ئىشلەتكەن بەزى ئوبرازلىق ئوخشـ-
تىشلىرىم بەلكىم كىشىلەرگە كۈلكىلىك تۇيۇلغاندۇ. چۈنكى،
فار فۇر بۇيۇملار دۇكىنىغا كىرىپ قېلىپ، مۆلدۈر كەبى هۇ-
جۇمغا ئۇچرىغان ئۆكۈز، ۋەهشىي قىياپەتلىك ئالۋاستى - جىنلار
دېگەنلىرىم پەقەتلا قاملاشماپتۇ. مانا بۇگۈن بۇلارمۇ مېنى مەسخىـ-
رە قىلىۋاتىدۇ. بىراق، شۇ چاغدا ئىشلەتكەن سۆزلىرىم كۆڭـ-
لۈمنى هەقىقىي يوسۇندا تەسۋىرلەپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ
مەسخىرىلەرگە پەرۋامۇ قىلمايمەن. پەقەت ئالىي مەكتەپكە بولغان
قارىشىم ئاللىقاچان ئۆزگەردى دەپ تەنتەنىلىك يوسۇندا جاكارلاي-
مەن، خالاس.

دېكلىف ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىشتىن بۇرۇن، مەن ئالىي
مەكتەپ تۇرمۇشى ئۈستىدە ئىنتايىن رومانتىك تەسەۋۋۇرلارنى
قىلغانىكەنمەن. بىراق، بۇگۈنگە كەلگەندە رومانتىزملىق بۇ نۇر
چەمبىرەكلىرى ئاللىقاياقلارغا غايىب بولدى. لېكىن، رومانتىـ-
كىدىن رېئاللىققا ئۆتۈش جەريانىدا، نۇرغۇنلىغان نەرسىلەرنى
ئۆگىنىۋالدىم. ئەگەر مۇشۇ مەزگىلدىكى ئەمەلىيەت بولمىغان
بولسا، مەن بۇلارنى پەقەتمۇ بىلمەي ئۆتەركەنمەن. مەن ئۆگىنىـ-
ۋالغان قىممەتلىك تەجرىبىلەرنىڭ بىرى سەۋرچانلىق. بىز تەربىـ-
يە ئالغاندا، بەئەينى يېزىدا سەيلە قىلغان چاغدىكىدەك ئۆزىمىزنى
ئەركىن ئازادە، بوش بىكار، بىمالال، كۆڭۈل - كۆكسىمىزنى
كەڭ تۇتۇپ، هەممىنى قارا - قويۇق قوبۇل قىلىشىمىز كېرەك.

بۇ تەرىقىدە قوبۇل قىلىنغان بىلىم ئۈنسىز كەلگەن كەلكۈن كەبى
هەر تۈرلۈك چوڭقۇر پىكىرلەرنى ئىزسىز، شەكىلسىز يوسۇندا
قەلب ئېتىزىمىزغا سىڭدۈرىدۇ. «بىلىم كۈچتۇر». بىز بىلىم
بەختتۇر دېسەك توغرا بولىدۇ. چۈنكى، كەڭ هەم چوڭقۇر،
مۇكەممەل بىلىم بولغاندىلا، چىن بىلەن ساختىنى ئايرىيالايمىز،
يۇقىرى بىلەن تۆۋەننى پەرق ئېتەلەيمىز. ئىنسانىيەت تەرەققىيا-
تىنىڭ نامايەندىسى بولغان تۈرلۈك ئىدىيە ۋە ئۆچمەس تۆهپىلەرنى
ئىگىلىگەندە، ئاندىن ئالەم بىنا بولغاندىن كېيىنكى تارىختىن
بۇيانقى ئىنسانىيەت پائالىيىتىنىڭ تومۇرىنى تۇتالايمىز. بۇنداق
تومۇرلاردىن ئىنسانلارنىڭ ئالىيجاناب غايە - ئارزۇسىنى بىلەلمىـ-
گەن ئادەم ئىنسانىيەت هاياتىنىڭ مۇزىكىسىنى زادىلا ئۇقمايدۇ.

ئەگەر كۆڭلۈمدىكىدەك راھەت بېغىم ئەدەبىيات، بۇ راھەت باغدا مەن جىمىكى ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولىمەن. چۈنكى، ھېسسىيات جەھەتتىكى ھەرقانداق بىر توسالغۇ مېنى ئاپتورلار ئۈسەرلەردىكى قەھرىمانلار بىلەن ئالاقە قىلىشتىن توسۇيالمايدۇ.

ئىدىيىۋى ئۇتوپىنىيە

ھازىرغا كەلگۈچە، مەن ئۆز ھاياتىمنى قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتتۈم، ئەمما نەقەدەر كىتابخۇمارلىقىمنى تېخى كۆپچىلىككە ئېيتىپ بېرىمدىم. باشقىلار بىلىمنى ئاڭلاش، كۆرۈش ئارقىلىق ئالغان بولسا، مەن پۈتۈنلەي كىتابقا تايىنىپ ئالغانلىقىم ئۈچۈن، كىتابقا مەن ئادەتتىكى كىشىلەردىن كۆپرەك تايىنىدىم. شۇڭلاشقا، ئەمدى گەپنى كىتاب ئوقۇشتىن باشلايمەن.

تۇنجى قېتىم مۇكەممەل بىر ھېكايىنى ئوقۇغان ۋاقتىم 1887 - يىلى 5 - ئاي بولۇپ، شۇ چاغدا يەتتە ياشقا كىرگەنىدىم. شۇنىڭدىن تارتىپ مانا ھازىرغىچە قولۇمغا چىققانلىكى كىتابنىڭ ھەممىسىنى قويماي ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئوقۇپ كېلىۋاتىمەن.

مەن باشتا كۆپۈنكى مەتبەلىك كىتابلارنى ئوقۇدۇم. كىتاب ئامبىرىدىكى بارى يوق كىتاب بىر يۈرۈش ساۋات چىقىرىش ئوقۇشلۇقى، بىر يۈرۈش بالىلار ھېكايىلىرى ۋە يەر شارى بايان قىلىنغان «بىزنىڭ دۇنيايىمىز» دېگەن كىتاب ئىدى. ئۇلارنى مەن تاكى سىلاۋىرىپ خەتلىرى ئۆچۈپ ئوقۇيالمىغۇدەك بولغانغا قەدەر ئوقۇدۇم. بەزى چاغلاردا، سۇللىۋان خېنىم مېنى چۈشىنەلەيدۇ، دەپ قارىغان ھېكايە، شېئىرلارنى قولۇمغا بېرىپ «ئوقۇپ بېرەتتى. ئەمما، مەن باشقىلار ئوقۇپ بەرگەنگە قارىغاندا ئۆزۈم ئوقۇشنى ياخشى كۆرەتتىم. چۈنكى، ماڭا ياققان كىتابنى قايتا - قايتا ئوقۇپ ھۇزۇر ئېلىشنى بەك ياقتۇراتتىم.

ئەمەلىيەتتە، مەن تۇنجى قېتىملىق بوستون سەپىرىدە ھەقىقىي يوسۇندا كىتاب ئوقۇدۇم. مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىرىم ھەر كۈنى مەلۇم ۋاقىت چىقىرىپ كۈتۈپخانىغا بېرىپ كىتاب ئوقۇشۇمغا رۇخسەت قىلغانىدى. شۇڭا، كۈتۈپخانىدا سىلاپ يۈرۈپ قولۇمغا چىققان كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ، كىتابلاردىكى خەتلەرنىڭ قانچىلىكىنى ئوقۇيالايمەن، ئوقۇغانلىرىمنى چۈشىنەلەمدىمەن، دېمەي ئوقۇپ كېتىۋېرەتتىم. مېنى يېزىق بەكلا مەھلىيا قىلىۋالغاچقا، زادى نېمە ئوقۇۋاتقىمەن، دېگەنلەر بىلەن پەقەتلا كارىم بولمايتتى. ئۇ چاغلاردا خاتىرەم ئىنتايىن ياخشى بولۇپ، مەنىسىنى ھەقىقىي يوسۇندا چۈشەنمىسەممۇ نۇرغۇن سۆز - جۈملىلەرنى ئېسىمدە تۇتۇۋالغانىدىم. كېيىن مەن سۆزلەشنى ۋە يېزىشنى ئۆگەنگەن چاغلاردا، بۇ سۆز - جۈملىلەر تەبىئىي يوسۇندا ماڭا ئەسقاتتى. سۆز - جۈملىلەرگە بۇنچىۋالا بايلىقىم دوستلىرىمنى تولىمۇ ھەيران قالدۇردى. چالا - بۇلا بولسىمۇ (ئۇ چاغلاردا بىر كىتابنى باشتىن ئاخىر ئوقۇمايتتىم) نۇرغۇن كىتابلارنى، كۆپلىگەن شېئىرلارنى ئوقۇدۇم. «كىچىك گراف رفوند» نوملىق كىتابنى كۆزگەندە، ئاندىن ئۇنى تۇنجى قېتىم قىممەتلى بار كىتاب ئورنىدا كۆرۈپ تولۇق ۋە چۈشىنىپ ئوقۇدۇم.

سەككىز ياش ۋاقتىمدا، بىر كۈنى سۇللىۋان خېنىم مېنىڭ كۈتۈپخانىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا «قىزىل خەت» نوملىق كىتابنى ئوقۇپ ئولتۇرغىنىمنى كۆرۈپ قالدى. مەندىن كىتابتىكى پېلىنى ياقتۇرغان - ياقتۇرمىغانلىقىمنى سورىدى. بىلمىگەن خەتلەرنى، ۋە مەنىسىنى چۈشەندۈرۈپ قويدى. ئاندىن، بىر ئوغۇل بالا تەسۋىرلەنگەن بىر كىتاب بار، بەك ياخشى، ئۇنى ئوقۇسىڭىز «قىزىل خەت» تىن كۆپ ئېسىلكەن دەيسىز، دىدى. بۇ كىتاب-

نىڭ نامى «كىچىك گراف فوندنو» ، ئۇنى سىزگە يازدا ئوقۇپ بېرەي دېدى. ئەمما، بۇ كىتابنى بىز 8 - ئايدا ئوقۇدۇق.

بۇنداق بولۇشى، دېگىز بويىغا بارغان دەسلەپكى نەچچە ھەپتىدىكى نۇرغۇن يېگىلىقلار، قىزىقارلىق ئىشلار بىلەن بۇ كىتاب خىيالىمدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتتى. كېيىن مۇئەللىم بوستونغا دوستلىرىنى يوقلىغىلى كېتىپ، بىر مەزگىل يېنىمدا بولمىدى.

ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قىلغان بىرىنچى ئىشىمىز «كىچىك گراف فوندنو» نامىلىق كىتابنى ئوقۇش بولدى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، ئۇ 8 - ئاينىڭ ناھايىتى ئېسىق بولغان بىر كۈنى چۈشتىن كېيىنكى چاغ ئىدى. بىز چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن، ئۆيگە يېقىن يەردىكى يوپۇرماقلىرى توق يېشىل ئىككى تۈپ قارىغاي ئوتتۇرىسىدىكى ئاسما كارىۋاتتا ئولتۇردۇق. سۇللۇخان خېنىم يوق چاغلاردا ئادەم ئولتۇرمىغاچقا، كارىۋات قارىغاي يوپۇرماقلىرى بىلەن توشقانكەن. چۆپلۈكتىن ئۆتكۈچە كىيىملىرىمىز نۇرغۇن چېكەتكە چاپلىشىۋالدى. ئۇنىڭ چېكەتكىلەرنى پۈتۈنلەي تازىلىۋەتمەي ئاندىن ئولتۇرمىز دەپ تۇرۇپلىۋالغىنى، مېنىڭ بۇ بىر خىل بىھۇدە ۋاقىت ئىسراپچىلىقى دېگىنىم ھېلىمۇ ئېسىمدە، ئېسىق قۇياش تەپتىدە ھاۋادىن قارىغاينىڭ مەززىلىك ھىدى كېلەتتى.

سۇللۇخان مۇئەللىم كىتابنى باشلاشتىن بۇرۇن، ئومۇمىي مەزمۇنىنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. ئوقۇش جەريانىدا خام خەتلەرنى ئۈزۈلدۈرمەي چۈشەندۈرۈپ ماڭدى. باشتا خام خەتلەر كۆپ بولغانلىقتىن، بىردەم ئوقۇپ، بىردەم توختىدۇق. مەن ھېكايە ۋەقەلىكىنى بىلىۋالغاندىن كېيىن بولسا، ۋەقەلىكنىڭ تەرەققىياتىغا يېتىشىۋېلىشقا ئالدىراپ كېتىپ خام خەتلەر بىلەن كارىم بولمىدى. سۇللۇخان مۇئەللىمنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىدىنمۇ بىزار بولدۇم. ئەمما، ئۇ بارماقلىرى تېلىپ كېتىپ، ئارام ئېلىشقا توختىغاندا، مەن تاقەت قىلالماي كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ

سىيلاپ ئوقۇپ كەتتىم. بۇ تەقەززالىق كەيپىياتىمنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇيالمايمەن.

ئاننا نوتىس ئەپەندى بۇ قىزغىنلىقىمدىن تەسىرلىنىپ، بۇ كىتابنى كۆپۈنكى مەتبەدە باستۇرۇپ بېرىۋىدى، ئوقۇۋېرىپ ياد بولۇپ كەتتى. «كىچىك گراف فوندنو» بالىلىق دەۋرىمدىكى ئەڭ يېقىن دوستۇم بولدى. بۇ ئىشلارنى بۇنچە ئەزۋەيلەپ يېپىدىن - يېڭىنسىغىچە يېزىپ كېتىشىمدىكى سەۋەب شۇكى، ئىلگىرى مەن كىتابنى مۇنداقلا ئوقۇپ قوياتتىم. بىر كىتابنى بۇ قەدەر يېزىلىپ، كىرىشىپ ئوقۇپ چىقىشىم بىرىنچى قېتىملىق ئىش ئىدى.

مۇشۇ كىتابنى ئوقۇشقا كىرىشكەندىن كېيىنكى ئىككى يىل ئىچىدە، مەن ئۆيدە ۋە بوستۇن سەپەرلىرىدە كۆپ كىتابلارنى ئوقۇدۇم. ئەمما ئۇ كىتابلارنىڭ ئىسمىنى، ئاپتورىنى ئۇنتۇپ كەتتىم. قايسى كىتابنى بۇرۇن، قايسىسىنى كېيىن ئوقۇغانلىقىمنىمۇ ئېنىقلىيالمىدىم. ئېسىمدە قالغانلىرىدىن: «يۇنان قەھرىمانلىرى»، «لاخونتاينى مەسىلىسى»، خاۋتورنىڭ «ھېكمەتلىك كىتاب» ۋە «ئىنجىل قىسسىلىرى»، رامىنىڭ «شاجەمەتى قەسىرىدىكى ئىشلار»، ئېككېلىنسىنىڭ «ئەڭگلىيە تارىخى - پالىلار تۇسخىسى» نامىلىق كىتاب، ئۇنىڭدىن باشقا «مىڭ بىر كېچە»، «شۇبتسارىيە ئائىلىسىدىكى روبىنزون»، «سامان يولى مۇساپىسى»، «روبىنزونىڭ ساياھىتى»، «چوكان»، «ھەيدى» لار بار. «ھەيدى» بەك ئېسىل ھېكايە، مەن كېيىن ئۇنىڭ نېمىنسچە نۇسخىسىنى ئوقۇدۇم. مەن ئوقۇش ۋە ئويۇن تاماشا ئارىلىقلىرىدا بۇ كىتابلارنى ئوقۇدۇم ۋە ئوقۇغانسىرى قىزىقىپ كىرىشىپ كەتتىم.

بىراق، ئۇلارنىڭ يېزىلىشى ياخشى ياكى يامان بولسۇن، ژانىرى ۋە ئاپتورىنىڭ ئەھۋالى قانداق بولسۇن، مەن بۇ كىتابلار ئۈستىدە تەنقىد ۋە تەھلىل يۈرگۈزۈپ باقمىدىم. پەقەت ئاپتورنىڭ

لار ئۆزلىرىنىڭ ئەپەككۇر ئۇنچىلىرىنى گويا قوبۇل قىلىڭ دەپ ماڭا قۇياش نۇرىنى ۋە دوستلۇق، مېھىر - مۇھەببىتىنى تۇنقاندەك، يېزىق شەكلى بىلەن ئالدىمغا تۆكتى. مەن بۇ قىممەت باھا دۇردانىلەرنى قوبۇل قىلدىم، خالاس.

«چوكان» ماڭا بەك ياراپ كەتتى. چۈنكى، ئۇ ماڭا كۆزى، قىلىقى نورمال بالىلاردا بولىدىغاندەك ئىدىيە ۋە ھېس تۇيغۇنى ھېس قىلدۇردى. ھاياتمدا چوڭ ئېۋەن بولغانلىقى ئۈچۈن، تاشقى دۇنيا ئۇچۇرلىرىنى مەن كىتابلاردىن ئىزدىدىم.

«ساما يولى مۇساپىسى»، «مەسەللەر» بىلەن خوشۇم چىقمىدى. دەسلەپ «لافونتاينې مەسەللىرى» نىڭ ئىنگلىزچە تەرجىمە نۇسخىسىنى ئوقۇدۇم. كېيىن فرانسۇزچە ئەسلىي نۇسخىسىنى ئوقۇدۇم، ھېكايە ۋەقەلىكى جانلىق، تىلى ئىخچام بولغىنى بىلەن مەندە پەقەتمۇ قىزىقىش قوزغىتالمىدى. كونكرىت سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمەن، ئىشقىلىپ، نېمىشقىدۇر ھايۋانلارنى ئادەمىيلەشتۈرۈپ ئېيتىلىش شەكلى مېنى پەقەتلا قىزىقتۇرالمىدى، شۇڭا، مەسەللەرنىڭ تېگىگىمۇ دېگەندەك يېتەلمىدىم.

يەنە كېلىپ لافونتاينې ئەسەرلىرى ئىنسانلارنىڭ ئالىيجانابپەزىلىتىنى جانلاندۇرالمىغان، ئۇ ئادەملەردىكى ئەڭ مۇھىم نەرسە ئۆزىنى سۆيۈش ۋە ئىدراك دەپ قارايدۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىگە باشتىن - ئاخىر شەخسىلەرنىڭ ئەخلاق مەنبەسى پۈتۈنلەي ئۆزىنى سۆيۈش، ئۇنى ئىدراك بىلەن باشقۇرۇش ۋە ماڭغۇزۇش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، ھەقىقىي بەختنى ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ دېگەن ئىدىيىۋى مەزمۇن سىڭدۇرۇلگەن. مېنىڭ قارىشىمچە بولسا، شەخسىيەتچى مۇھەببەت يەنىلا جەمئىي رەزىلىكنىڭ مەنبەسى. بەلكىم مەن خاتالاشقاندۇرمەن، ئەلۋەتتە. چۈنكى، لافونتاينىڭ ئىنسانلارنى چۈشىنىشى ۋە كۆزىتىشى مېنىڭدىن مول ۋە چوڭقۇر. بۇنداق دېگىنىم ھەرگىزمۇ مېنىڭ ساتىرىك مەسەللەرگە قارشى ئىكەنلىكىمدىن دېرەك بەرمەيدۇ.

شۇنداقتىمۇ، مەن بۇيۇك ھەقىقەتنى مايمۇن بىلەن بورىنىڭ تەشۋىق قىلىشىنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ھېسابلايمەن.

مەن ھايۋانلار پېرسوناژ قىلىنغان مەسەل - چۆچەكلەرگە قارىغاندا، «ئورمان كىتابى»، «مەن چۈشىنىدىغان ياۋايى ھايۋانلار» دېگەندەك كىتابلارنى بەكرەك ياقتۇرىمەن. چۈنكى، ئۇلار ئادەملەشتۈرۈلمىگەن ھەقىقىي مەنىدىكى ھايۋانلار، شۇڭا مەن ئۇلار ياخشى كۆرگەننى ياخشى كۆرىمەن، ئۇلار نەپرەتلەنگەنگە مەنمۇ نەپرەتلىنىمەن. ئۇلارنىڭ قۇۋۇلۇقلىرى مېنى ئۇچەيلىرىم ئۇزۇلۇپ كەتكۈدەك قاتتىق كۈلدۈرىدۇ، پاجىئەلىك سەرگۈزەشتىلىرى بەزىدە ئېچىندۇرۇپ ياش تۆككۈزىدۇ. بۇلاردىمۇ مەسەلگە ياتىدىغان نۇرغۇن چوڭقۇر مەنىلەر بار، لېكىن بەكمۇ يوشۇرۇن بولغاچقا، ئادەم ئاسان سېزىۋالالمايدۇ.

مەندە يەنىلا تارىخقا قارىتا بۆلەكچە بىر خىل ھەۋەس بار. يۇنان مېنى بىر خىل سىرلىق مەپتۇن قىلىش كۈچى بىلەن ئۆزىگە ئەسىر قىلىۋالدى. تەسەۋۋۇردىكى دۇنيادا، ئەرىشتىكى تەڭرىلەر يەر يۈزىدە مېڭىپ يۈرۈشىدۇ، ئادەملەر بىلەن يۈز تۇرانە تۇرۇپ سۆزلىشىدۇ.

تەپەككۇرۇمنىڭ ئىچكىرىسىدىكى مۇقەددەس قەسىرىمدە مەن ھېلىمۇ ئەڭ ئېزىزلەيدىغان تەڭرىلىرىمگە ئېتىقاد قىلىمەن. يۇنان ئەپسانىلىرىدىكى ئايال تەڭرىلەر، قەھرىمانلار، يېرىم ئىلاھ، يېرىم ئادەملەر بىلەن ئوبدان تونۇش بولۇش بىلەنلا قالماي، يەنە ئۇلارنى ياخشى كۆرىمەن، ياق، ھەممىسىنىلا ئەمەس، مېدىيە بىلەن ئارسون تولىمۇ شەپقەتسىز، بەكمۇ ئاچ كۆز، قىلغانلىرىغا چىداپ تۇرغىلى بولمايدۇ، مەن تەڭرىنىڭ نېمىشقا ئۇلارغا شۇنچىۋالا يامان ئىشلارنى قىلغۇزغانلىقى، يامانلىقلىرىنى قىلىپ بولغاندا، ئاندىن جازالغانلىقىنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم. بۇنى تا ھازىرغىچە ئاڭقىرالمايۋاتىمەن.

كويىقاپتىن چىقتى جىنلار شادلاندى،
تەڭرى كۆردى ئەمما كۆرمەسكە سالدى.

«ئىلىيادا» ئىپوسى يۇنانىنى كۆزۈمگە جەننەت قىلىپ كۆرسەتتى. ئەسلىي نۇسخىنى ئوقۇشتىن ئىلگىرىمۇ ترويا ئۇرۇشىنى سۈدەك پىششىق بىلەتتىم. قەدىمكى گرېك تىلى (يۇنان) گراماتىكىسىنى ئۆگەنگەندىن كېيىن، يۇنان مەدەنىيىتى مىراس بايلىقلىرى بىراقلا مانا مەن دەپ كۆزگە تاشلاندى. مەيلى ئىنگلىزچىسى ياكى يۇنانچىسى بولسۇن، بۇيۇك شېئىرىي سەھىپىلەر سىز بىلەن ھەمنەپەس بولىدۇ، باشقىلارنىڭ تەرجىمە قىلىپ بېرىشىنىڭ ھاجىتى يوق. ئەكسىچە كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ زورمۇزور قۇراشتۇرۇپ چىققان مۇلاھىزە، ۋە باھالىرى بىلەن بۇ بۇيۇك ئەسەرلەرنىڭ ئەھمىيىتىنى بۇرمىلىۋەتتى، ئەگەر ئۇلار بۇ ئاددىي ھەقىقەتنى بىلسە نەقەدەر ياخشى بولار ئىدى - ھە!

ياخشى بىر شېئىردىن زوق ئېلىشقا ئۇنىڭدىكى ھەربىر خەتنى ئېنىق بىلىۋىلىش، شۇنداقلا ئۇنىڭدىكى مورفولوگىيە ۋە سىنتاكسىسنىڭ تەۋەلىكىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشنىڭ ھاجىتى يوق. بىلىملىك ئۇ پروفېسسورلارنىڭ «ئىلىيادا» ئىپوسىدىن قېزىپ ئېلىۋالغان نەرسىلىرى مېنىڭكىدىن خېلىلا جىق، لېكىن بۇنىڭغا كۆزۈم قىزارمايدۇ، چۈنكى مەن باشقىلارنىڭ ئۆزۈمدىن ئەقىللىق ئىكەنلىكىنى چىۋىقىمغا ئېلىپ كەتمەيمەن. سەۋەب، ئۇلارنىڭ بىلىمى ھەرقانچە كەڭ ۋە چوڭقۇر بولغىنى بىلەن، بۇ شانلىق ئىپوستىن زادى قايسى دەرىجىدە زوق ئالغانلىقىنى ئىپادىلەپ بېرەلمەيدۇ، ئەلۋەتتە. بۇنى مەنمۇ ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. ھەر قېتىم «ئىلىيادا» نىڭ ئەڭ قالتىس سەھىپىلىرىنى ئوقۇغىنىمدا، روھىم كۆتۈرۈلۈۋاتقاندەك، تار تۇرمۇش دائىرەمدىن چىقىپ شەكلىم ۋە ئۇستىخانلىرىمنىڭ سىرتىدا ئايلىنىپ يۈرۈۋاتقاندەك، كەڭ، بىپايان سامادىكى كىشىلەر ئارىسىدا ئۇچۇپ يۈر-

گەتدەك سېزىمەن:

«ئىسۇد»، «ئىلىيادا» غا يەتمىسىمۇ، ماڭا بەك ياقتى. مەن بۇ ئىپوشنى لۇغەت ۋە شەرھلەرگە تايانماي مۇستەقىل ھالدا ئوقۇپ چۈشىنىشكە تىرىشتىم ھەمدە ماڭا ھەممىدىن بەك ياراپ كەتكەن سەھىپىلەرنى تەرجىمە قىلىشقا ئۇرۇنۇپ كۆردۇم. ۋىگىل پېرسوناژلارنى تەسۋىرلەشكە شۇنچىلىك قالتىس ئۇستا ئىكەنكى، ئۇنىڭ قەلىمى ئاستىدىكى شادمان، غەزەپكە كەلگەن، خۇشال ۋە خاپا تەڭرىلەر بىلەن ئادەتتىكى ئىنسانلارغا ئېلزابىت دەۋرىنىڭ چۈمپەردىسى يېپىلغاندەك بىلىنىدۇ. «ئىلىيادا» دىكى تەڭرىلەر ۋە ئادەتتىكى ئادەملەر خۇشال ھالدا ئۇسسۇل ئوينايدۇ ۋە ناخشا ئېيتىدۇ. ۋىگىل قەلىمى ئاستىدىكى پېرسوناژلار ئىنتايىن سىپايە، مۇلايىم، بەئەينى ئايدىڭدا كۆرۈنگەن ئاپوللۇنىڭ مەرمەر ھەيكىلىگە ئوخشايدۇ. ۋاھالەنكى، ھومىر قۇياش نۇرىدا يالتىرىغان چاچلىرى مەيىن شامالدا بوش ئۇچۇۋاتقان، كېلىشكەن، قاۋۇل، تېتىك ئۆسمۇر.

كىتابنا «يۇنان قەھرىمانلىرى» بىلەن «ئىلىيادا» ئارىسىدا يېرىم كۈنگە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئۇچۇپ يۈرمەك ناھايىتى ئاسان بولغان بىلەن، ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇنىڭ ئىچىدىكى يول ئۇنداق ئاسان، كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس، باشقىلار دۇنيانى نەچچە قېتىم ئايلىنىپ بولغاندا، مەن بىچارە گراماتىكا ۋە لۇغەت ئارىسىدىكى يوللاردا ئېزىپ، چارچاپ مادارسىزلانغان ياكى قورقۇنچلۇق توزاققا چۈشۈش ئالدىدا تۇرغان بولۇشۇم مۇمكىن. بۇ توزاقنىڭ نامى ئىمتىھان بولۇپ، ئۇ مەكتەپ مەخسۇس بىلىم ئېلىشقا ئىنتىلگەن ئوقۇغۇچىلار بىلەن قېرىشىپ چىقارغان نەرسە. «ساما يولى مۇھاپىسى» ىگە ئوخشاش، ئاخىر ئېسىل مەنزىرە ئىچىگە كىرىپمۇ بارارمەن. يولدا ئاندا - مۇندا، ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرىلەر، كۈتۈلمىگەن جەلىپكار جايلار ئۇچراپمۇ قالار، لېكىن نېمىلا دېگەن بىلەن بۇ يول بەك، بەك ئۇزاق،

«ئىنجىل» بىلەن خېلى بۇرۇنلا ئۇچراشتىم. ئەمما، مەزمۇنىنى دېگەندەك چۈشىنىپ كېتەلمىدىم. خېلى ئۇزاق مەزگىلچە قەلبىم ئۇنىڭ ئاجايىپ سىرلىق ماسلىقىنى قوبۇل قىلالمىدى. ھازىر ئويلاپ قارىسام بۇنىڭدىن ئاز - تولا ھەيران بولىمەن.

ئېسىمدە قېلىشىچە، يامغۇرلۇق بىر يەكشەنبە كۈنى، ئەتىگەندە بىكار بولۇپ قېلىپ، نەۋرە ھەدەمدىن «ئىنجىل قىسسىلىرى» دىن بىرەر ھېكايە ئوقۇپ بېرىشنى ئۆتۈندۈم. مېنى بۇنداق ھېكايىلەرنى چۈشەنمەيدۇ دەپ قارىسىمۇ، ئۇ يەنىلا قولۇمغا يېزىپ، يۇسۇپ ئاكا - ئۇكىلارنىڭ ھېكايىسىنى ئوقۇپ بەردى. دەرۋەقە ھېكايە مېنى قىزىقتۇرالمىدى. غەلىتە گەپلەر ۋە ئۆزلۈكسىز تەكرارلىنىشلار ئادەمگە بۇ ھېكايە چىن ئەمەستەك تۇيغۇ بېرەتتى. يەنە كېلىپ بۇ ئەرشتە بولۇۋاتقان ئىشلار ئىدى. شۇڭا، يۇسۇپنىڭ قېرىنداشلىرى ھەر ياڭزا كىيىملەرنى كىيىپ ياقۇپنىڭ چېدىرىغا كىرىپ ئۇنىڭغا يالغان ئېيتىدىغان يېرىگە كەلمەي تۇرۇپلا پۇشۇلداپ ئۇخلاپ كەتتىم.

«ئىنجىل» دىكى قىسسىلەرگە قارىغاندا يۇنان ھېكايىلىرىدىنىڭ مېنى نېمىشقا بەكرەك قىزىقتۇرغانلىقىنى ھېلىغىچە تازا بىلەلمىدىم. بەلكىم بۇ بوستۇندىكى ۋاقتىمدا گرېتسىيىلىك بىر قانچىسى بىلەن تونۇشقانلىقىم ۋە ئۇلار سۆزلەپ بەرگەن ھېكايىلەر ماڭا قاتتىق تەسىر قىلغانلىقىدىن، ئەكسىچە، بىرمۇ ئېبراي ياكى مىسىرلىقنى ئۇچراتمىغاچقا، ئۇلار چوقۇم بەدەۋىلەر، ئۇلار ھەقىقىدىكى قىسسىلەرنىمۇ كېيىنكى ئەۋلادلار توقۇپ چىققان دەپ ھۆكۈم قىلغانلىقىمدىن بولغاندۇ، شۇڭلاشقا ماڭا «ئىنجىل» دىكى ئىسىملار ۋە تەكرار بايان قىلىش شەكلى بەكمۇ غەلىتە تۇيۇلىدۇ. ئەكسىچە، گرېكلارنىڭ ئىسمى پەقەتمۇ غەيرىي بىلىنىمەيدۇ.

ئۇنداق بولسا، مەن كېيىن قانداق بولۇپ «ئىنجىل» دىن چاقنىغان شانلىق نۇرنى بايقىدىم؟ كۆپ يىللاردىن بۇيان، «ئىنجىل» نى ئوقۇغان ۋاقتىمدا، قەلبىمدە بىرخىل شادلىق، ھاياجان ۋە ئىلھام كۈنسېرى ئاشتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ كىتاب بارا - بارا ئەڭ ئامراق، ئەتىۋارلىق كىتابىمغا ئايلاندى. بىراق، مەن «ئىنجىل» نى قارا قويۇق قوبۇل قىلالمىدىم. شۇ سەۋەبتىن ئۇنى بىرەر قېتىمۇ باشتىن ئاياغ ئوقۇپ چىقمىدىم. «ئىنجىل» نى پەيدا قىلغان تارىخىي مەنبەنى خېلىلا كۆپ چۈشەنگەندىن كېيىنمۇ مەندىكى بۇ خىل تۇيغۇ كېمەيمىدى. مەن ۋە خوۋېس ئەپەندى ئىككىمىز ئوخشاش تۇيغۇدا بولۇپ، «ئىنجىل» دىن بارلىق رەزىل ۋە بەدىۋى نەرسىلەرنى چىقىرىپ تاشلاش كېرەك، دەپ قارايتتۇق. ئەمما، بۇ بۇيۇك ئەسەرنى جانسىز، ئەمەسلا بىر نەرسىگە ئۆزگەرتىپ قويۇشقىنىمۇ قارشى ئىدۇق.

«ئەھدە ئەتىق» (تەۋرات) تىكى «ئېسنامە» نىڭ سەھنىلىرى ئاددىي، ساپ، ئېنىق، راۋان بولۇپ، كىشىنى بەكمۇ قىزىقتۇرىدۇ. بولۇپمۇ ئېسىنىڭ رەزىل ئېرىگە يۈزلەنگەندىكى كۆرۈنۈش كۆچلۈك دراماتىك تۇسكە ئىگە. ئۇ ھاياتىنىڭ قارشى تەرەپلىرىنىڭ قولىدا ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنى ھېچقانداق ئادەمنىڭ قۇتقۇزۇۋالالمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئاياللارغا (مەزلۇملارغا) خاس ئاجىزلىقى، قورقۇنچاقلىقىنى يېڭىپ، باتۇرلۇق بىلەن ئېرىنىڭ ئالدىغا بارىدۇ. ئالىيجاناب مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ئۇنىڭغا ئىلھام بەخش ئېتىدۇ، يۈرىكىدە بولسا: «ئەگەر ئۆلسەم، مەنلا ئۆلەي! ئەگەر ھايات قالسام خەلقىم ھايات قالىدۇ» دېگەن بىرلا ئىستەك يانىدۇ.

لۇد قىسسىلىرى سىرلىق شەرق تۇسىگە باي بولۇپ، ئۇنىڭدا ئاددىي يېزا تۇرمۇشى بىلەن ھەشەمەتلىك پارس پايتەختى ئارىسىدا زوشەن سېلىشتۇرما شەكىللەندۈرۈلگەن. لۇد ساداقەتمەن، سىپايە، مۇلايىم، ئۇنىڭ زىرائەت يېغىۋاتقان دېھقانلار بىلەن بىرلىكتە يەلپۈنۈپ تۇرغان بۇغدايلىنقتا تۇرغان يېرىنى ئوقۇغاندا ئادەم ھاياجانلىنىپ، سۆيۈنۈپ كېتىدۇ. ئاشۇ جاھالەت، شەپقەتسىز زامانىدا

ئۇنىڭ شەخسىيەتسىزلىكى ۋە ئالىيجاناب پەزىلىتى گويا قاراڭغۇ كېچىدە چاقنىغان يۇلتۇزلاردەك چاپاكەش ئاممىنىڭ قەلبىنى يورۇتىدۇ.

«ئىنجىل» ماڭا: شەكسىلىك نەرسىنىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ، شەكسىسىز نەرسە مەڭگۈ ياشايدۇ، دېگەن چوڭقۇر بىر ھېكمەتنى بىلدۈردى.

مەن كىتاب ئوقۇشقا ئىشتىياق باغلىغاندىن تارتىپلا، شېكسپىر ئەسەرلىرىنى ئىزچىل ياقتۇرۇپ كەلدىم. مەن لامبنىڭ «شېكسپىر قەسىدىكى ئىشلار» دېگەن كىتابىنى قاچانلاردىن باشلاپ ئوقۇغىنىمنى ئېنىق ئۇقمايمەن. بىراق، بىرىنچى قېتىم ئوقۇغاندىلا چوڭقۇر چۈشەنگەنلىكىم ۋە ھەيران قالغانلىقىملا ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. ماڭا ئەڭ قاتتىق تەسىر قىلغىنى «ماك پاتىس» بولۇپ، بىرلا قېتىم ئوقۇغىنىم بىلەن ئۇنىڭدىكى پىرسوناژلار ۋە ھېكايە ۋەقەلىكى خاتىرەمگە يەقىش بولۇپ ئورناپ كەتتى. خېلى ئۇزۇن ۋاقىتقىچە كىتابتىكى ئەرۋاھلار ۋە پىرىزىخون ئايال چۈشۈمدە مېنى كۆپ پاراكەندە قىلدى. ھېلىقى خەنجەر ۋە ماك پاتىس خانىمنىڭ نازۇك قولىنى كۆرگەندەك بولاتتىم. خۇددى ھەسرەتكە پاتقان خانىش ئۆزى كۆزى بىلەن كۆرگەنگە ئوخشاش ھېلىقى قورقۇنچلۇق قان كۆز ئالدىمدا زاھىر بولاتتى.

«ماك پاتىس» نى توگىتىپلا «پادىشاھ لىر» نى ئوقۇدۇم. گروسېتېرنىڭ كۆزى ئويۇلغان جايلارنى ئوقۇغاندا پۈتۈن بەدىنىم شورکونۇپ، ئىچىمگە قورقۇنچ چۈشتى. شۇنچىلىك غەزەپلەندىمكى، ئوقۇشقا كۆڭلۈم تارتمىدى. يۈرىكىم دۈپۈلدەپ سەپلىپ، ئۆزۈنچە جايىمدا قىمىرلىماي ئولتۇرۇپلا قالدىم.

چارلوت بىلەن شەيتان مەن بىرلا ۋاقىتتا ئوچرىتقان پىرسوناژ بولۇپ، سەللا ئېھتىيات قىلمىسام، نەزىرىمدە ئۇلار بىر گەۋدە بولۇپ كېتەتتى. ئېچ - ئىچىمدىن ئۇلارغا ئىچىم ئاغرىيەتتى. ئۇلارنىڭ ياخشى ئادەم بولۇش نىيىتىگە كەلگەن تەقدىردە-

مۇ، ياخشى ئادەم بولالمايدىغانلىقى، چۈنكى ئۇلارغا يارىدەم قولىنى سۇنۇشنى ياكى ئۇلارغا ئۆزگىرىش پۈرسىتى بېرىشنى خالايدىغان ئادەملەرنىڭ يوقلۇقىنى خىزە - شىرە ھېس قىلاتتىم. بۇگۈنمۇ، ئۇلارنى ئىختايىن رەزىل، مۇدھىش قىلىپ تەسۋىرلەش قولۇمدىن كەلمىدى. مەندە تېخى چارلوت، يۇدا، ھەتتا ئىبلىستەك ئادەملەرمۇ بىر ئوبدان چاقنىڭ سۈنۈپ كەتكەن ئوقىغا ئوخشايدۇ، ئۇنى ھامان بىر كۈنى ياساپ چىقىشىدۇ دەيدىغان بىر خىل تۇيغۇ بار.

شېكسپىر ئەسەرلىرىنى دەسلەپ ئوقۇغاندا، كۆپىنچە مەندە كۆڭۈلسىز خاتىرىلەر قالاتتى. ئەكسىچە كىنشىنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدىغان قىزىقىش تەسەۋۋۇرغا باي سەھنە ئەسەرلىرىمۇ باشتا مېنى تۇزۇك جەلپ قىلالمىغانىدى. يەلكى، بۇنىڭدىكى سەۋەب ئۇلاردا بالىلىق تۇرمۇش خۇشاللىقلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلمىگەنلىكىدە بولسا كېرەك. ھالبۇكى، «ۋېنىيادا ئەك ئۆزگىرىشچان» تېگىگە يەتكىنى بولمايدىغان يەرمۇ بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇرى بولۇپ، نېمىنى ساقلاپ قېلىش، نېمىنى تاشلىۋېتىش كېرەكلىكىنى زادىلا بىلىپ بولمايدىكەن».

شېكسپىر دراملىرىنى كۆپ ئوقۇدۇم. ھەتتا بەزى جايلىرىنى يادلاپمۇ ئالدىم. بىراق، ئۇنىڭ ئىچىدە قايسىسىنى بەك ياقتۇرغىنىمنى پەقەتمۇ ئوقالمىدىم. چۈنكى، ئۇلارغا بولغان ياقتۇرۇشۇم كەيپىياتىمغا ئوخشاش ئۆزگىرىپلا تۇراتتى. شېكسپىرنى ياخشى كۆرەتتىم. بىراق، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوبزور-چىلارنىڭ كۆز قارىشى بويىچە ئوقۇشتىن بىزار ئىدىم. بۇ ئەسەرلەرنى ئوبزورچىلارنىڭ شەرھلىرى بويىچە چۈشىنىشكە تىرىشىپ كۆردۇم. بىراق، كۆپىنچە ئومىدسىزلىنىپ توختاپ قالدىم. ھەتتا، ئىككىنچى بۇنداق ئوقۇمايمەن، دەپ قەسەممۇ قىلدىم. كېيىن شېكسپىرنى كېتىرىج ئەپەندى بىلەن بىرگە ئۆگەنگەندىن كېيىن، بۇ ئۇيۇمنى بارا - بارا ئۆزگەرتتىم. بۇگۈنكى كۈنگە

كەلگەندە، مەن يالغۇز شېكېسپېر ئەسەرلىرىدىنكىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيادىكى نۇرغۇنلىغان نەرسىنى ئوبدان چۈشەنمەيدىغان-لىقىمنى ئاخىر بىلىپ يەتتىم. قەۋەت - قەۋەت پەردىلەرنىڭ بىر - بىرلەپ ئېچىلىپ، تەپەككۇر ۋە گۈزەللىكنىڭ يېڭى دۇنياسى كۆز ئالدىمدا پەيدا بولغانلىقىنى ئاجايىپ بىر خۇشاللىق بىلەن كۆردۈم.

مەن شېئىرلاردىن تاشقىرى، تارىخقىمۇ ئىنتايىن قىزىقاتتىم. شۇڭا، قولۇمغا چىققانلىكى تارىخى ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇدۇم. ئاددىي، زېرىكىشلىك بولغان تۈرلۈك مۇھىم ۋەقەلەر خاتىرىسى، تېخىمۇ زېرىكەرلىك يېلنامىلەردىن تارتىپ گىلىننىڭ ئادىل، تەسىرلىك ئەسىرى «ئەنگلىيە مىللىتى تارىخى» غىچە، فرېمانىنىڭ «ياۋروپا تارىخى» دىن، ئېممېردوننىڭ «ئوتتۇرا ئەسىر» گىچە بولغان تارىخىي كىتابلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئوقۇش دائىرەمگە كىردى. ماڭا تۇنجى قېتىم ھەقىقىي تارىخنى قىممىتى بار كىتاب سۈپىتىدە تەسىر قىلغىنى سۈننىدوننىڭ «دۇنيا تارىخى» دېگەن كىتابى بولدى. بۇ كىتابنى ئون ئىككى ياشقا تولغان تۇغۇلغان كۈنۈمگە سوۋغا سۈپىتىدە ئالغانىدىم. ھازىر ئۇ تېتىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، يەنىلا ئەتىۋارلىق بۇيۇم سۈپىتىدە ساقلاپ كېلىۋاتىمەن. چۈنكى، مەن بۇ كىتابتىن ھەرقايسى مىللەتنىڭ يەر شارىدا قانداق تەدرىجىي تەرەققىي قىلغانلىقى ۋە شەھەرلەرنى بەرپا قىلغانلىقى، ئاز ساندىكى بۇيۇك ھۆكۈمرانلار (ئۇلار زېمىنىدىكى تانتالار) نىڭ قانداق قىلىپ ھەممىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان ئادەملەرنى بىر ئادەمنىڭ قولىغا قارىتانلىقى، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ ئەڭ بېيات - سەنئەت جەھەتتە تارىخ تەرەققىياتىغا قانداق قىلىپ ئاساس سالغانلىقى، يول ئاچقانلىقى، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ يەنە قانداق قىلىپ مەدەنىيەتتە چېرىكلىشىش، چۈشكۈنلىشىش دولقۇنلىرىنى باشتىن كۆچۈرۈپ، ئاندىن يەنە ئۆلمەس قۇشقا ئوخ-

شاش ئۆلۈپ بولۇپ قايتا تىرىلگەنلىكى، ئۇلۇغ ئەۋلىيا - ئەمبىيالارنىڭ ئەركىنلىك، كەڭچىلىك قىلىش ۋە تەربىيىنى قانداق تەشەببۇس قىلغانلىقى، پۈتۈن دۇنيانى قۇتقۇزۇش يولىدا مىڭ بىر جاپا - مۇشەققەتلەرنى يەڭگەنلىكىنى بىلىپ يەتتىم.

ئالىي مەكتەپ دەۋرىمدە ئوقۇغان كىتابلاردىن فرانسىيە ۋە گېرمانىيىنىڭ بەزى ئەدەبىي ئەسەرلىرى بىلەن خېلى ئوبدان تونۇشتۇم. تۇرمۇش ۋە ئەدەبىياتتا گېرمانىيىلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ كۈچىنى گۈزەللىكنىڭ ئالدىغا قويىدىكەن. ئۇلارنىڭ ھەقىقەت ئۇستىدىكى ئىزدىنىشى ئەنئەنىدىن ئېشىپ چۈشىدىكەن. گېرمانىيىلىكلەر ھەرقانداق بىر ئىشنى كۈچلۈك بىر خىل ھاياتى كۈچ بىلەن قىلىدىكەن. بىزنىڭ قىلىۋاتقىنىمىز باشقىلارغا تەسىر كۆرسىتىش ئۈچۈن ئەمەس، دەپ گەپ سانقىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە گويا گالىغا سۆزىمەك تۇرۇپ قالغاندەك ئادەمنى غەقلا قىلىپ قويىدىكەن.

گېرمانىيە ئەدەبىياتىدا مەن پارلاق نۇرنى، ئۇنىڭ ئايالىرىنىڭ ئۆزىنى قۇربان قىلىشىدەك مۇھەببەتنىڭ بۇيۇك قۇدرىتىنى ئېتىراپ قىلغانلىقىدا كۆردۈم. گېرمانىيىنىڭ بارلىق ئەدەبىي ئەسەرلىرىگە دېگۈدەك مۇشۇ ئىدىيە سىڭدۈرۈلگەن. بۇ خۇسۇسەن گىيوتېنىڭ «فائۇست» ناملىق ئەسىرىدە ئەڭ روشەن ئىپادىلەنگەن.

ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان فرانسىيە يازغۇچىلىرى ئىچىدە ئەڭ ياقتۇرغىنىم لىئېر بىلەن راسىن بولدى. بالزاك بىلەن مېرىمېنىڭ ئەسەرلىرىمۇ ئادەمنى گويا دەممۇدەم سوققان دېگىز شامىلىدەك ھۆزۈرلاندۇرىدۇ. ئالفرېد مۇسسېغا ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران! ئەدەبىيات جەھەتتە ھىيوگونى بەكلا ياخشى كۆرۈپ كەتمىگەن بولسامۇ، ئۇنىڭ تالانتىغا، كۆزگە كۆرۈنگەن ئاجايىپ رومانتىزمچىلىقىغا تولىمۇ قول قويىمەن، ئاپىرىن ئوقۇيمەن. ئۇلۇغ شائىر، يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئىنسانىيەتتىن ئىبارەت

مەڭگۈلۈك تېمىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ ئىپادىلىگۈچىلەر بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى ئۇلۇغ ئەسەرلىرى ئارقىلىق مېنى چىنلىق، ياخشىلىق، گۈزەللىك دۇنياسىغا يېتەكلىدى.

بەك تولا سۆزلەپ كەتتىممۇ قانداق، ئەمەلىيەتتە مەن ئۆزۈم ئەڭ ياقتۇرىدىغان بەزى يازغۇچىلار ئۈستىدە سۆزلىدىم، بەلكىم كىشىلەر مېنى كىتاب ئوقۇش دائىرىسى ناھايىتى تار ئىكەن، دەپ قارىغان بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، بۇ بىرخىل خاتا تەسىرات. ئەمەلىيەتتە ھەربىر يازغۇچىنىڭ ھۇزۇرلىنىشىغا ئەرزىيدىغان ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبى بولىدۇ. مەسىلەن، كارلىننىڭ قوپال، ئەسەبىيلىكى ۋە ساختىلىقتىن يىرگىنىشى، ۋالسىۋا سۇيىنىڭ جاھاندىكى ئادەملەر بىر گەۋدە دەپ كۆككە كۆتۈرۈشى ھەمدە ئېفۇدنىڭ غەلىتە، ئادەمنى چۆچۈتىدىغان قەلىمى، خېررىكنىڭ نازۇك، نەپىسلىكى ۋە ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىكى نېلۇپەر ۋە ئەتىرگۈلنىڭ خۇش ھىدى مەندە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئوخشاشلا، ۋىتلىنىڭ قىزغىن، توغرا، ئادىللىقىنى، مارك تۋىننى — ئۇنى كىممۇ ياخشى كۆرمىسۇن — ياخشى كۆرۈپ قالدىم! مارك تۋىننى تەڭرىلەرمۇ ياخشى كۆرگەن ھەمدە ئۇنىڭغا مۇكەممەل ئەقىل پاراسەت ئاتا قىلغان، ئۈمىدسىزلىك تەرەپدارى بولۇپ قالمىسۇن، دەپ ئۇنىڭ قەلىب ئېتىزىغا سۆيگۈ - مۇھەببەت ۋە ئېتقادتىن ھەسەن - ھۈسەن كەشتىلەپ بەرگەن، ماڭا يەنە سكوتنىڭ كونا قېلىپقا چۈشمەسلىكى، ئاچچىق تىللىقى ۋە سەمىمىيلىكى ياقتى، مەن لۇئىغا ئوخشاش يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسىنى ياخشى كۆرىمەن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ قەلب كۆلىدە ئۈمىدۋارلىق قۇياشىنىڭ تەپتىدىن مەيىن دولقۇن كۆتۈرۈلىدۇ. بەزىدە غەزەپ، بەزىدە ئاز تولا خەيرخاھلىق، ئېچىنىش ئارىلىشىپ كەلسىمۇ، ئەمما ئۇلار يەنىلا شاد - خۇراملىق، ئاق كۆڭۈللۈكنىڭ تۈگىمەس بۇلىقىغا ئايلىنىدۇ.

قىسقىسى، ئەڭ كۆڭلۈمدىكىدەك راھەت بېغىم ئەدەبىيات،

بۇ راھەت باغدا مەن جىمىكى ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولىمەن. چۈنكى، ھېسسىيات جەھەتتىكى ھەرقانداق بىر توسالغۇ مېنى ئاپتورلار ۋە ئەسەرلەردىكى قەھرىمانلار بىلەن ئالاقە قىلىشتىن توسۇيالمايدۇ.

مەن باشقىلار كۆزى بىلەن كۆرگەن نۇر - يورۇقلۇقنى مېنىڭ قۇياشىم دەپ، باشقىلار قۇلىقى بىلەن ئاڭلىغان مۇزىكىنى مېنىڭ كۈيۈم دەپ، باشقىلارنىڭ لېۋىدە جىلۋە قىلغان تەبەسسۇمنى مېنىڭ خۇشاللىقىم دەپ بىلىپ كەلدىم.

تۇرمۇشنىڭ پەيزىنى سۈرۈش

يۇقىرىدىكى بايانلىرىمنى ئوقۇغاندىن كېيىن، كىتابخانلارنىڭ مېنىڭ بىردىنبىر قىزىقىشىمنى كىتاب ئوقۇش ئىكەن، دەپ خۇلاسە چىقارمايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئەمەلىيەتتە مېنىڭ قىزىقىشىم بەكمۇ كۆپ ۋە خىلمۇخىل.

مەن ئېتىز دالىلاردا سەيلە قىلىش ۋە سىرتتا ھەرىكەت قىلىشقا بەكمۇ ئامراق. مەن قولۋاق ھەيدەش، سۇ ئۈزۈشنى كىچىككىنە بالا ۋاقتىمدىلا ئۆگىنىۋالغانمەن. دوستلار يوقلاپ كەلگەندە، ئۇلار بىلەن قولۋاق ھەيدەپ ئويناش خۇشاللىقىغا ھېچقانداق نەرسە يەتمەيدۇ. دەرۋەقە قولۋاقنى تىپتىنچ ھەيدەپ مېڭىۋېرەلمەيمەن. نىشاننى سۇ چۆپلىرى ۋە نېلۇپەر ھەمدە قىرغاقتىكى ئوت - چۆپلەرنىڭ ھىدىغا ئاساسەن پەرق قىلىمەن. پالاقنى تاسما بىلەن پالاق ھالقىسىغا چىڭ باغلىۋالىمەن، پالاق كۈچىنىڭ تەڭ ياكى ئەمەسلىكىنى سۇنىڭ قارشىلىق كۈچىدىن بىلىۋالىمەن. ئوخشاشلا، قانداق ۋاقىتتا ئېقىمغا قارشى مېڭىشنى بىلىمەن. دولقۇنلار بىلەن ئېلىشىشنى ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن. مۇستەھكەم قولۋاقنى ئىرادەم ۋە كۈچۈمگە بويسۇندۇرۇپ ھەيدەيمەن. قولۋاق قۇياش نۇرى جىمىرلاپ تۇرغان سۇ يۈزىدە يېنىك يۈرىدۇ. دولقۇنلار ئۇنى توختاتماستىن لەپپەڭشىتىدۇ. بۇ مەنزىرىدىن ئادەمنىڭ كۆڭلى كارامەت يايراپ كېتىدۇ.

مەن چاپما قېيىق ھەيدەشكىمۇ ئامراق، مەن چاپما قېيىقنى ئايدىڭدا ھەيدەشنى ياخشى كۆرىمەن، دېسەم بەلكىم ئۇچىيىڭلار ئۈزۈلگۈدەك كۈلەرسىلەر. دەرۋەقە، مەن ئاينىڭ قارىغايلار كەينىدىن ئاسمانغا چىقىپ، ئاستاغىنا ئاسماننىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ زېمىنغا ئىللىق شولا تاشلىغانلىقىنى كۆرەلمەيمەن. بىراق، ئۇنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلگەندەك بولىمەن. ھېرىپ كەتسەم، قولۇمنى سۇغا چىلاپ ياتىمەن. بۇ چاغدا جاھاننى كۈندۈزدەك يورۇتقان ئاي نۇرىنىڭ يېنىمدىن ئۆتكەنلىكىنى كۆرگەندەك، ئاينىڭ نۇرلۇق كىيىملىرىنى تۇتقاندەك بولىمەن. ئاندا، ساندا يۈرەكلىكرەك بېلىقلار قوللىرىم ئارىلىقىدىن غىر قىلىپ ئۆتۈپ قالىدۇ، ياتما نېلۇپەر قوللىرىمنى ئۇياتچانلىق بىلەن سۆيۈپ قويىدۇ.

مەن پاراخۇتقا ئولتۇرۇپ يىراقلارغا ساياھەت قىلىشنى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرىمەن. مەن 1901 - يىلى يازدا سىكوش يېرىم ئارىلىغا بارغاندا، دېڭىز مەنزىرىسىدىن تۇنجى قېتىم ھۇزۇر ئالدىم. سۇللىۋان خېنىم ئىككىمىز ئېۋانگېلىننىڭ يۇرتىدا بىر قانچە كۈن تۇردۇق. لونگفېللوۋ بىر قانچە مەشھۇر شېئىرىدا بۇ يەرنى ماختاپ، بۇ يەرگە ئېيتقۇسىز سېھرىي كۈچ ئاتا قىلغاندى. بىز يەنە خالىفاكسقا بېرىپ، يازنىڭ كۆپ قىسمىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزدۇق. بۇ يەرنىڭ پورتىدا شۇنچىلىك كۆڭۈللۈك ئوينىدۇقكى، بەئەينى جەننەتكە كىرىپ قالغاندەك ھېسسىياتتا بولدۇق. پاراخۇت بىلەن بىز بېدفوربېيىسن، مەكناب ئارىلى، يوكبرويدات، نوسىۋىيىشتئام قاتارلىق جايلارغا باردۇق، كارامەت ھېس - تۇيغۇلارغا چۆمدۇق. پورتلاردا ھەيۋەت چوڭ پاراخۇتلار تىپتىنچ تۇراتتى. كېچىلىرى ئۇنىڭ يېنىدىن ئۈزۈپ ئۆتكەندە جانلار يايراپ كېتەتتى. بۇ كۆڭۈللۈك مەنزىرە پەقەتمۇ ئېسىمدىن چىقمىدى.

بىر كۈنى بىز جاننى ئېلىپ ياندا قويىدىغان دەھشەتلىك بىر

ئىشقا يولۇقتۇق. غەربىي شىمالىي دېڭىز قولتۇقىدا قېيىق ھەيدەش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. ھەرقايسى ھەربىي پاراخوتلارمۇ مۇسابىقىگە قېيىق قاتناشتۇردى. كىشىلەر، شۇلار ئىچىدە بىزمۇ يەلكەنلىك كېمىلەرگە ئولتۇرۇپ كېلىپ مۇسابىقە كۆردۇق. مۇسابىقە ۋاقتىدا دېڭىز دولقۇنسىز، تىپتىنچ بولۇپ، يەلكەنلەر مەيىن شامالدا يېنىك دولقۇن ھاسىل قىلغانىدى. مۇسابىقە ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ھەممەيلەن كېمە - قېيىقلارنى ھەيدەپ ھەر تەرەپكە تارقىلىپ ئۆيلىرىگە ماڭدى.

تۇساتتىن بىر پارچە قارا بۇلۇت يېراقتا پەيدا بولدى. ۋە بارا - بارا كۆپىيىپ قېلىنلىشىپ، بىر دەمنىڭ ئىچىدە پۈتكۈل ئاسمانغا قارا پەردە يېيىلدى. ھەش - پەش دېگۈچە قاتتىق بوران چىقىپ، دولقۇنلاردىن تاغلار ياسالدى. قېيىق - كېمىلەر دەرھال ئارغامچىلارنى چىڭىتتى. بىز گويا شامال كېمىدە ئولتۇرغاندەك، بىردەم دولقۇنلار ئارىسىدا چۆرگىلەيتتۇق، بىزدەم دولقۇننىڭ شىددەتلىك ئېتىتىرىشى بىلەن ھاڭغا چۈشۈپ كەتكەندەك بولاتتۇق. بوران گۈركىرەيتتى، يەلكەن دارىلداپ ئاۋاز چىقىراتتى، يۇرىكىم قېپىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك قاتتىق سوقاتتى، قوللىرىم توختىماي تىترەيتتى. بۇ قورقۇنچلۇق ئەمەس، بەلكى روھىي جەھەتتە جىددىيلەشكەنلىكىمنىڭ ئىپادىسى ئىدى، خالاس! چۈنكى، بىز تەۋەككۈلچىلىك روھىغا باي بولۇپ، ئۆزىمىزنى شىمالىي ياۋروپادىكى دېڭىز قاراقچىلىرى دەپ تەسەۋۋۇر قىلاتتۇق. كاپىتاننىڭ خەۋپ - خەتەرنى يېڭىپ چىقىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتۇق. چۈنكى، ئۇ بەردەم قوللىرى ۋە دېڭىز دولقۇنلىرىنى پىششىق بىلىدىغان ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن تالاي بوران چاپقۇن، خەۋپ - خەتەرلەردىن ئامان چىققانىدى. كېمىمىزگە يېقىنلاشقاندا، بارلىق كېمە - قېيىقلار سىگنال چېلىپ بىزگە سالام يېزەتتى. ماتروسلار ئالقىشلار ياغدۇرتىپ، كېمىمىزنىڭ كاپىتانىغا ئېھتىرام بىلدۈرەتتى. بىز ئاخىر پرىستانغا يېتىپ كەلگەندە،

ھەممەيلەن قاتتىق توڭلىغان، قورسىقى ئاچقان، ھېرىپ ھالىدىن كەتكەنىدى.

بۇلتۇر يازنى نېۋ ئېنگلاندىنىڭ مەنزىرىسى سۈرەتتىكىدەك گۈزەل، ئادەمنى مەھلىيا قىلىدىغان، ئىنتايىن سۆيۈندۈرىدىغان تىنچ بىر يېزىسىدا ئۆتكۈزدۈم. ماسساچۇسېتسىكى لېنىشامنى پىشانەمگە پۈتۈلگەن بىر جايدەك ھېس قىلىمەن. چۈنكى، ھايات تىمدىكى بارلىق خۇشاللىق ۋە خاپىلىقلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك مۇشۇ جاي بىلەن باغلىنىپ كەتكەن. چامبلىنسىنىڭ قەدەم جاي، يەنى شاھ فىلىپ كوللى بويىغا يېقىن قىزىل جاڭزا مېنىڭ ئۆيۈم بولۇپ قالدى. بۇ يەردە يېقىن دوستلىرىم بىلەن ئۆتكۈزگەن كۆڭۈللۈك چاغلار ۋە ئۇلارنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ھەرىبىر ئويلىسام قەلبىمدە مىننەتدارلىق تۇيغۇسى مەۋج ئۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى بالىلار مەن بىلەن ئىنتايىن يېقىن ھەمراھلاردىن بولۇپ كەتكەن ۋە ماڭا كۆپ ياردەم قىلغانىدى. بىز بىللە تۇرلۇك ئويۇنلارنى ئوينايتتۇق، قول تۇتۇشۇپ ئورمانلاردا سەيلە قىلاتتۇق، سۇ ئۈزۈپ كۆڭۈل ئاچاتتۇق. يېشى كىچىك بالىلار مېنى ئورىۋېلىپ ئۇنى، بۇنى دەيتتى. مەنمۇ ئۇلارغا جىنلار، قورقۇنچاقلار، قەھرىمانلار، ھېيلىگەر ئېيىقلارنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بېرەتتىم. بۇ ئىشلار ھازىرغىچە كۆڭلۈمدە ئېللىق بىر سىزىم پەيدا قىلىدۇ.

چامبلىنس ئەپەندى مېنى دەل - دەرەخ ۋە ياۋا گۈللەرنىڭ سىرلىق دۇنياسى ئۇستىدە ئىزدىنىشكە يېتەكلەيتتى. كېيىن بەرىپ مەندە دەرەخ سۆيۈقلۇقلىرىنىڭ دەرەخلەر ئىچىدە ئېقىۋاتقاندىلىقىنى ئاڭلاۋاتقاندەك، قۇياشنىڭ دەرەخ يوپۇرماقلىرى ئۈستىگە چۈشكەن پارلاق نۇرىنى كۆرۈۋاتقاندەك بىر سىزىم پەيدا بولدى.

مېنىڭچە ھەممىلا ئادەمدە بىرخىل يوشۇرۇن ئىقتىدار بولىدۇ. ئۇلار بۇنىڭ بىلەن ئالەم بىنا بولغاندىن تارتىپ ئىنسانلار باشتىن كەچۈرگەن تەسىرات ۋە ھېس تۇيغۇنى چۈشىنىپ يېتەل-

مەيدۇ. ھەممىلا ئادەمنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىدا يەنە يېشىللىققا پۇر-
كەنگەن بىپايان زېمىن، ئۇزۇلمەي ئېقىپ تۇرغان شەربەت سۇلار
ھەققىدە خاتىرىلەر ساقلىنىپ قالىدۇ. قارىغۇ، گاسلارمۇ ھەم
شۇنداق، شۇڭا ئۇلاردىكى ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان
بۇ خىل تەبىئىي تالانتنى ھېچقانداق بىر ئادەم تارتىۋالالمايدۇ.
مىراس بولۇپ كېلىۋاتقان بۇ خىل ئەقلىي ئىقتىدار بىرخىل
ئالاھىدە تۈيغۇ، يەنى ئاڭلاش، كۆرۈش، تۇتۇپ بېقىش ئىقتىدارى
ئۈزۈلمەي سىڭىشىپ بىر گەۋدىگە ئايلانغان چېچەنلىك، خالاس.

لېنشامدىكى نۇرغۇن دوستلىرىم ئىچىدە بەكمۇ باراقسان،
ئېگىز بىر تۇپ كاۋۇك دەرىخى بار بولۇپ، ئۇ قەلبىمدىكى
پەخرىم ئىدى. شۇڭا، مېنى يوقلاپ كەلگەنلىكى دوستلىرىمنى
باشلاپ بېرىپ، ئۇلارغا بۇ ئىمپېرىيە دەرىخىنى كۆرسىتەتتىم.
ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، شاھ فىلىپ كۆلى بويىدىكى تىك، خەتەر-
لىك قىيا ئۈستىدە پەلەككە بوي سوزۇپ مەزمۇت قەد كۆتۈرۈپ
تۇرغان بۇ دەرەخ سەككىز يۈز ياكى مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە
ئىكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، رىۋايەت قىلىنىپ يۈرگەن شاھ
فىلىپ، يەنى ئىنىدىئانلارنىڭ قەھرىمان ئاتامانى مۇشۇ دەرەخ
ئاستىدا ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانىكەن.

كاۋۇك دەرىخىدىن بەكرەك مۇلايىم، سۆيۈملۈك يەنە بىر
دەرەخ دوستۇم قىزىل جاڭزا قورۇسى ئىچىدىكى فىكوس دەرىخى
ئىدى. بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، چاقماق چېقىپ گۈلدۇرماما
گۈلدۇرلەپ، شامال ئارىلاش يامغۇر ياغدى. بىر چاغدا كەينى تام
تەرەپتىن دەھشەتلىك گۈلدۇر - قاراس قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى.
بىرسى دەپ بەرمىگەن ئەھۋالدىمۇ، مەن فىكوس دەرىخىنىڭ ئۆ-
رۈلۈپ چۈشكەنلىكىنى بىلىپ يەتتىم. چىقىپ قارىسام، سانسىز-
لىغان بوران - چاپقۇن بىلەن غايەت زور جاساربەت بىلەن ئېلىشىپ
كەلگەن بۇ قەھرىمان دەرەخ ئاخىر كۈچ ئېلىشالماي يىقىلىپتۇ،
بۇنى كۆرۈپ ئىچىم ئېچىشىپ كەتتى.

ئەمدى بۇلتۇر يازدىكى تۇرمۇشۇمغا قايتاي. سۇللىۋان مۇ-
ئەللىم بىلەن مەن ئىمتىھانلار تۈگىگەن ھامان لېنشامدىكى خىل-
ۋەت يېزىغا ماڭدۇق. لېنشامدا مەشھۇر ئۈچ كۆل بار بولۇپ،
بىزنىڭ چاقنانغىنا داچىمىز ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر كۆلنىڭ
بويىدا ئىدى. بۇ يەردە مەن خىزمەت، ئۆگىنىش، شاۋقۇن -
سۈرەنلىك شەھەر دېگەنلەرنى تامام ئۇنتۇپ، پارلاق قۇياش نۇرى،
سېخىي تەبىئەتتىن قانغۇچە ھۇزۇرلىنالايتتىم. ھالبۇكى، بىز
يېراق تىنچ ئوكيان قىرغاقلىرىدا شەپقەتسىز جەڭ بولۇۋاتقانلىقد-
نى كاپىتالىستلار ۋە ئەمگەكچىلەرنىڭ ئۆزئارا كۈرەش قىلىۋاتقا-
لىقىنى ئاڭلاپ تۇراتتۇق. دېمەك، بىزنىڭ بۇ جەننەتسىمان
سىرتىدا، كىشىلەر تالاش - تارتىش، جېدەل - ماجىرا، تۈرمۇش
ھەلەكچىلىكى بىسىلەن بولۇۋاتاتتى، ئەركىن - ئازادلىك،
بوش - بىكارچىلىق، شاد - خۇراملىقتىن بەھىرلىنىشنى پەقەتلا
ئۇقمايتتى. جاھانىڭ ئىشلىرى ھەش - پەش دېگۈچە ئۆتۈپ
كېتىدۇ، ئۇنىڭغا بەك ئۇپراپ كېتىشنىڭ ھاجىتى يوق. سۇ،
دەل - دەرەخ، گۈل - گىياھ، ئوت - چۆپ بىلەن قاپلانغان
بىپايان ئېتىز - دالىلار، كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان گۈزەل
ئوتلاقلار بولسا مەڭگۈ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىۋېرىدۇ.

كىشىلەر ئىنسانلارنىڭ سېزىمى كۆز ۋە قۇلاق ئارقىلىق
تارقىلىدۇ دەپ قارايدىغان بولغاچقا، مېنىڭ شەھەرنىڭ كوچا -
يوللىرى ۋە يېزىدىكى چېغىر يوللارنىلا ئەمەس، باشقا نەرسىلەر-
نىمۇ پەرق ئېتەلەيدىغانلىقىمدىن ھەيران بولۇشىدۇ. چاناپ، يا-
ساپ چىقىرىلغان يول يۈزى بولمىغانلىقى ھېسابقا ئالمىغاندا، يېزى-
لارنىڭ چېغىر يوللىرى بىلەن شەھەرنىڭ يوللىرىدا ھېچقانداق
ئوخشىماسلىق (پەرق) يوق. ئەمما، شەھەرنىڭ شاۋقۇن - سۈ-
رەنلىرى يۈز نەرۋىلىرىمنى غىدىقلايدۇ، شۇڭا مەن كۆرەلمىسەم-
مۇ، يولدا تېز - تېز قەدەم ئېلىپ ئىتتىك كېتىۋاتقان كىشىلەر-
نىڭ ئاياغ تېۋىشىنى سېزەلەيمەن، بىر - بىرىگە ماس كەلمىگەن

تۇرلۇك شاۋقۇنلار رۇھىي ھالىتىمنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتىدۇ. پۇتۇن زېھنىنى يىغىپ شەيئىلەرنى پەرقلەندۈرۈشكە تىرىشىۋاتقان ئەمالار كۆپ ھاللاردا ئېغىر يۈك باسقان ئاپتوموبىللارنىڭ قاتتىق يولدا ماڭغاندىكى گۈلدۈرلەشلىرى ۋە ماشىنا - ئۈسكۈنىلەرنىڭ يەككە ھالدىكى سىگنال ۋە گۈلدۈرلەشلىرىگە زادىلا چىدىيالمايدۇ.

يېزىلاردا كىشىلەر كەڭ تەبىئەتنىڭ نادىر ئەسەرلىرىنىلا كۆرىدىغان بولغاچقا، ئادەملەر مىغىلدايدىغان شەھەرلەردىكىدەك ياشاش ئۈچۈن بولىدىغان شەپقەتسىز كۈرەش ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ ۋە غەم - قايغۇغا چۆكۈپ يۈرمەيدۇ. مەن تار ھەم مەينەت كوچىلاردا تۇرىدىغان نامراتلارنى كۆپ زىيارەت قىلغانىدىم. پۇلدار، كۈچى، ھەيۋىسى بار كىشىلەرنىڭ ئېگىز كاتتا ئىمارەتلەردە ئەركىن ئازادە، غەمسىز ياشايدىغانلىقى، يەنە بەزى كىشىلەرنىڭ كۈن چۈشمەيدىغان، غۇربەتچىلىك باسقان كەپىلەردە ياشاپ، كۈندىن - كۈنگە ياداپ قورايدەك ئاۋاق، سەت بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ جەمئىيەتنىڭ ئادالەتسىزلىكىنى ھېس قىلاتتىم. مەينەت، تار كوچىلاردا كىيىملىرى ناچار، ئاچ قورساق بالىلار پىتىراپ يۈرەتتى. ئۇلار بەزىدە ياخشى نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ ئۇزاتقان قوللىرىدىنمۇ گويا ئۇلار كېلىپلا ئۇرۇپ كېتىدىغاندەك قورقۇپ ئۆزلىرىنى قاچۇراتتى. بەزى ئەر ۋە ئاياللارنىڭ دۇمچىيىپ، مۈكچىيىپ كەتكەنلىكى ھەتتا ئادەم سىياقىمۇ قالمىغانلىقىنى كۆرسەم تولىمۇ ئىچىم ئېچىشاتتى. ئۇلارنىڭ يىرىك قوللىرىنى سىلىغىنىمدا، ئۇلارنىڭ ھاياتلىق ئۈچۈن قانچىلىك كۈرەشلەرنى قىلغانلىقى، يەنى ئۆزلۈكسىز كۈرەش قىلىش ۋە مەغلۇبىيەتنىڭ ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە پۇرسەت ئارىسىدا غايەت زور ئەكس پەرق ھاسىل قىلغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغانىدىم.

بىز دائىم تەڭرى قۇياش نۇرى ۋە ھاۋانى جىمىكى مەۋجۇداتلارغا، جانلىقلارغا باراۋەر بەھرىمەن بولسۇن دەپ ئاتا قىلغان،

دەيمىز. دەرھەقىقەت شۇنداقمۇ؟ شەھەرلەردىكى تار، كىچىك كوچىلاردا ھاۋا بۇلغانغان، قۇياش نۇرىنىمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ. ئاھ كىشىلەر، سىلەر ئۆز قېرىنداشلىرىڭلارنى قەدىرلىمەيسىلەر، ئەكسىچە تېخى ئۇلارنى نابوت قىلىسىلەر، ھەرقېتىم سىلەر «تەڭرىم بەرگەن نېمەتلىرىڭگە شۈكۈر» دەپ دوئا قىلغان ۋاقىتتا، نۇرغۇن قېرىنداشلىرىڭلار ئاچ - يالىڭاچ يۈرگەن بولىدۇ. مەن كىشىلەرنىڭ شەھەرلەردىن ئايرىلىپ، پارلاق نۇرلار، شاۋقۇن - سۈرەنلەر، ئەيش - ئىشرەتلىك دۇنيانى بىر ياققا چۆرۈۋېتىپ، ئورمانلىقلار، ئېتىز دالىلارغا قايتىپ كېلىپ ئاددىي - ساددا تۇرمۇش كەچۈرۈشىنى نەقەدەر ئۈمىد قىلىمەن - ھە! ئۇلار بالىلىرىنى تىك ئۆسىدىغان قامەتلىك قارىغايلاردەك ساغلام ئۆستۈرەلىسە، بالىلىرىنىڭ پىكىر - تەپەككۇرىنى يول بويىدىكى رەڭگارەڭ گۈللەردەك پۇراقلىق ۋە پاك قىلالىسا قانداق ياخشى بولاتتى - ھە! بۇ مېنىڭ شەھەردە بىر يىل ياشاپ يېزىغا كەلگەندىن كېيىن ئويلىغانلىرىم.

مەن ھازىر يەنە يۇمشاق مۇنبەت تۇپراققا قەدەم قويدۇم. يەنە يېشىل مەخمەل كەبى چېغىر يوللاردا ماڭدىم. ئوت - چۆپلەر بىلەن قاپلانغان دەريا بويىغا كېلىپ سۈزۈك، يېقىملىق كۈي بىلەن ئېقىۋاتقان سۇغا قولۇمنى تىقتىم. تاشتىن قوپۇرۇلغان تامدىن ئارتىلىپ ئۆتۈپ، شوخ ئۇسسۇل ئويناۋاتقاندەك تولىمۇ چىرايلىق دولقۇنلىنىپ تۇرغان ياپيېشىل دالىغا، ئېتىزغا كىردىم.

مەن سەيلە قىلغاندىن سىرت، قوش كىشىلىك ۋېلىسىپىتكە مىنىپ ھەريان چېپىپ ئويناشقا بەكمۇ ئامراق. ئالدىمدىن شامال ئۇرۇپ تۇرسا، تۆمۈر ئات ئوي - دۆڭلەردە ئېگىز پەس چاپسا كۆڭلۈم ئاجايىپ يايراپ كېتىدۇ. دېمەك، شامالغا قارشى يۈرۈش ئادەمگە شادلىق، كۈچ ئاتا قىلسا، ئۇچقاندەك چېپىش ئادەمنىڭ كەيپىنى چاغ قىلىدۇ.

ئىمكانىيەت بولسىلا، سەيلە قىلغان، ئات مىنگەن، قىيىقتا ئويناغان چاغلاردا ئىتىمنى ھەمراھ قىلىۋالىمەن. يوغان، قاۋۇل ماسىدىن ئىتتى، قاراشلىرى مۇلايىم سىپىنل ئىتتى، ئورمانلىقلاردا قوغلاشقا ماھىر تايغان، ساداقەتمەن، ئەمما بەشرىسى سەت دىرۇ- يىل بۇرە كۆچىكى قاتارلىق نۇرغۇن ئىت دوستلىرىم بار. ھازىر مەن نەسلى شاپ بۇرە كۆچىكىنى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرىد- مەن. ئۇنىڭ قۇيرۇقى بۇدۇر، چىرايى غەلىتە ھەم ئادەمنىڭ ئامراقلىقىنى كەلتۈرىدۇ. بۇ ئىتلار مېنىڭ فىزىئولوگىيىلىك كەمتۈكلۈكۈمنى بىلدۈرگەندەك، ھەر قېتىم يالغۇز قالغىنىمدا، مەندىن بىر قەدەم ئايرىلماي ماڭا ھەمراھ بولىدۇ. يامغۇر يە- غىپ، سىرتلارغا چىقىشقا ئىمكان بولمىغان چاغلاردا مەن باشقا قىزلارغا ئوخشاش ئۆيدە بولۇپ، تۇرلۇك ئامالالار بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزىمەن. مەسىلەن، توقۇش، تىكىش قىلىمەن. كىتابلارنى ۋاراقلاپ ئۆيەر - بۆيەردىن ئوقۇيمەن ياكى دوستلىرىم بىلەن بىر - ئىككى قول شاھمات ئويناپمەن. مېنىڭ كاتەكچىلىرى ئويۇلغان ئالاھىدە ياسالغان بىر شاھمىتىم بار بولۇپ، ئۇرۇقلار ئۇنىڭ ئىچىدە مىدىرلىماي تۇرىدۇ. قارا ئۇرۇقلار تۇز، ئاق ئۇرۇقلارنىڭ ئۇچى ئېگىلگەن، ئۇرۇقلارنىڭ چوڭ - كىچىكلە- كىمۇ ئوخشاش ئەمەس، يەنى ئاق ئۇرۇق چوڭراق، قارا ئۇرۇق كىچىكرەك، شۇنداق بولغاچقا، مەن سىلاپ بېقىپلا قارشى تەرەپ- نىڭ ئەھۋالىنى بىلەلەيمەن. ئۇرۇقلار يۆتكەلگەن چاغدا تەۋرە- نىش ھاسىل بولىدۇ، بۇنىڭدىن ماڭا قاچان مېڭىش نۆۋىتى كېلىدىغانلىقىنى بىلىۋالالايمەن.

ئۆزۈم يالغۇز قېلىپ ئىچىم پۇشسا، قارتا ئويناپمەن. قار- تىمنىڭ ئوڭ تەرەپ بۇرجىكىدە ئەمالار يېزىقىدا بەلگە بار. شۇ ئارقىلىق قايسى قارتا ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلەيمەن. ئەگەر يېنىمدا بالىلار بولۇپ قالسا، كىچىك بالا بولغان تەقدىردىمۇ ئۇلار بىلەن ئويناشتىن تولىمۇ خۇشال بولىمەن. چۈنكى، ئۇلار مېنى،

مەن ئۇلارنى ياخشى كۆرىمەن. ئۇلار ماڭا يول باشلىغۇچى بو- لۇپ، مېنى ئويان - بۇيانلارغا ئاپىرىپ، ئۆزلىرىگە قىزىق تۇيۇل- غان ئىشلارنى ماڭا ئېيتىپ بېرىدۇ. كىچىك بالىلار قولۇمغا خەت يېزىشنى بىلمەيدۇ، بەزىدە ئۇلارنىڭ لەۋلىرىدىنمۇ نېمە دەۋاتقا- لىقىنى ئوقالمايمەن. بۇتداق چاغلاردا ئائىلاج قول ئىشارىتى ئارقىلىق سۆزلىشىمىز. ئۇلارنىڭ گېپىنى خاتا چۈشىنىۋالغان، بىر ئىشلارنى خاتا قىلىپ قويغان ۋاقتىمدا ئۇلار قاقاھلاپ كۈلۈ- شۈپ كېتىدۇ. مەنمۇ دائىم ئۇلارغا ھېكايە ئېيتىپ بېرىمەن، ئويۇن ئوگىتىمەن. ئۇلار بىلەن بىللە بولسام كەيپىم چاغ بولە- دۇ، ۋاقتىمۇ تېز ئۆتىدۇ.

مۇزىي بىلەن سەنئەت سارايلىرىمۇ ھەۋەس ۋە ئىلھام مەنبە- سى. مېنىڭ كۆزۈم كۆرمىسىمۇ، قول بىلەن تۇتۇپلا مۇزدەك سوغۇق بىرەر مەرمەر تاش ئىپادىلىگەن ھەيكەت، ھېسسىيات ۋە گۈزەللىكنى ھېس قىلالىغانلىقىمدىن نۇرغۇن كىشىلەر دەرگۈمان بولىدۇ. بۇنىسى ھەقىقەت! مەن بۇ نەپس سەنئەت بۇيۇملىرىنى سىلاپ ھەقىقەتەن ھەقىقىي ھەۋەس ۋە خۇشاللىق تاپىمەن. بارماق- لىرىم بۇ سەنئەت بۇيۇملىرىنىڭ سىزىقلىرىغا تەگكەن چاغدا، مەن سەنئەتكارلار ئىپادىلىمەكچى بولغان ئوي - پىكىرنى ھېس قىلالاي- مەن. ئەپسانىۋى قەھرىمانلار ھەيكەللىرىنىڭ يۈزلىرىدىن ئۇلار- نىڭ مۇھەببەت ۋە نەپرىتى، باتۇرلۇقى ۋە سۆيگۈسىنى بەئەينى ھايات ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ يۈزىنى سىلاپ ئۇلارنىڭ ھېس - تۇيغۇسىنى ۋە مىجەز - خاراكتېرىنى بىلىۋالغانغا ئوخشاشلا ئې- نىق سېزىۋالىمەن. مەن دىئالانىنىڭ ھەيكىلىنىڭ تۇرقىدىن ئور- مانلىقتىكى گۈزەللىك ۋە ئەركىنلىكنى، ئۇنىڭ شىرنى بويسۇ- دۇرالىغان، يالقۇنلۇق مۇھەببىتىنى يېڭەلىگەن روھىنى بىلىپ يەتتىم. ۋىناس ھەيكىلىنىڭ ئارامبەخش، نەپس ئەگرى سىزىق- لىرى قەلبىمنى شادلىق، ھاياجانغا تولدۇردى. بارمېنىڭ مىس ھەيكىلى بولسا ئورمانلىقتىكى سىرلارنى ئېچىپ كۆز ئالدىمدا

نامايان قىلدى.

كۇتۇپخانامنىڭ تېمىدا قولۇمنى سوزساملا يەتكۈدەك پەس ئېسىلغان ھومېرنىڭ يۇمىلاق ھەيكىلى بار. مەن دائىم ئۇنىڭ چىرايلىق، ئەمما غەمكىن يۈزىنى ھۆرمەت بىلەن سىلايمەن. ئۇنىڭ جىددىي ھالىتىنى ئىپادىلەيدىغان پېشانىسىدىكى ھەربىر قورۇقنى ناھايىتى پىششىق بىلىمەن، يەنى ئۇنىڭ ھايات ياشىغان يىل، ئايلىرى، غەم - قايغۇ ئىزنالىرىنى بىلگەنگە ئوخشاش بىلىمەن. مۇزدەك سوغۇق كۈل رەڭ تاشلار ئارىسىدا ئۇنىڭ ئەما كۆزلىرى ھېلىمۇ ھەم ئۆزى جېنىدىن ئەزىز كۆرىدىغان يۇنان (گرېتسىيە) ئۈچۈن يورۇقلۇق ۋە سۈزۈك ئاسمان ئىزدىمەكتە. ۋاھالەنكى، نەتىجە ھامان ئۈمىدسىزلىك. سىزىپ قويغاندەك چىرايلىق لەۋلىرى، جاۋغايلىرىدىن قەتئىيلىك، چىنلىق ۋە مۇلايىملىق ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ. مانا بۇ غەم - قايغۇ، دەرد - ئەلەمنى كۆپ تارتقان شائىرنىڭ چىرايى. ئاھ! مەن ئۇزۇن كېچىدەك زۇلمەت باسقان ئۇ جاھالەتلىك دەۋرنى، ئۇنىڭ ئۆمرىدىكى ھەسرەت - نادامەتنى مەن تولۇق چۈشىنىمەن.

ئاھ، قاراڭغۇلۇق، ئاھ، زۇلمەت،
شۇتاپ قۇياش پارلاپ تۇرىدۇ.
ئەمما ئەتراپ تامام قاراڭغۇ،
ئۈمىد نۇرى ھېچ كۆرۈنمەيدۇ.

مەن گويا ھومېرنىڭ ئېيتقان ناخشىسىنى ئاڭلاۋاتقاندەك، توختىماي مېڭىپ ئىزدىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولىمەن. ئۇ تۇرمۇشنى، سۆيگۈ - مۇھەببەتنى ۋە ئۇرۇشنى كۈيلىدى، قەھرىمان بىر مىللەتنىڭ شانلىق ئىش ئىزلىرىنى كۈيلىدى. مانا بۇ بۈيۈك سەلتەنەتلىك ناخشا - كۈي، ئۇ ئەما شائىرنى ئۆچمەس شان - شەرەپكە ۋە مەڭگۈلۈك ئىززەت - ھۆرمەتكە سازاۋەر

قىلدى.

مەن ئەگرى سىزىقلارنىڭ رىتىمىنى تۇتۇش سەزگۈسى كۆرۈش سەزگۈسىدىن بەكرەك چوڭقۇر ھېس قىلالايدۇ، دەپ قارايمەن. شۇڭا، بەزى چاغلاردا ھەيكەل گۈزەللىكىدىن زوق ئېلىشتا قول كۆزدىن بەكرەك سەزگۈرمۇ، قانداق دەپ ھەتتا ئۆزۈممۇ گۇمان قىلىپ قالىمەن. شۇنداق بولۇش، بولماسلىقىدىن قەتئىينەزەر، مەن ئۆزۈم يۇناننىڭ مەرمەر ھەيكەللىرىدىن يۇنانلىقلارنىڭ كەيپىياتىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆزىتەلەيمەن، دەپ قارايمەن.

كەمدىن - كەم بولىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئوپېرا كۆرۈشمۇ مېنىڭ ئالاھىدە بىر خۇشاللىقىم. ئوپېرا قويۇلۇۋاتقان چاغدا، بىرىنىڭ ئوپېرا ۋەقەلىكىنى چۈشەندۈرۈپ قويۇشىنى ياخشى كۆرىمەن. بۇنىڭدا ئادەم ئوپېرانى ئوقۇغانغا قارىغاندا كۆپرەك ھۇزۇر ئالالايدىكەن. ئەڭ مۇھىمى، بۇنداق بولغاندا، مەن كۆپ ھاللاردا ئۆزۈمنى شۇ مۇھىتتا تۇرغاندەك سېزىدىكەنمەن. مەن بىر قانچە ئارتىس بىلەن كۆرۈشۈش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولدۇم. ئۇلارنىڭ يۈكسەك ئورۇنداش ماھارىتى مېنى ھازىرقى مۇھىت، ماكاندىن ئايرىپ، رومانتىك قەدىمكى زامانلارغا باشلاپ بارغانىدى. بولۇپمۇ ئېللېن ترې كارامەت قالتىس سەنئەت ئىقتىدارىغا ئىگە. ئۇ بىزنىڭ قەلبىمىزدىكى غايىۋى خانىشنىڭ رولىنى ئېلىپ ئويۇن قويۇۋاتقاندا، بىر قېتىم مېنىڭ ئۇنىڭ يۈزىنى، كىيىم - كېچىكىنى سىلىشىمغا يول قويدى.

ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئېسىل سۈپەتلىك ۋە جۇشقۇنلۇق ھەرقانچە زور قايغۇ - ئەلەملەرنىمۇ پۈتۈتلەي يوق قىلىۋىتەلەيتتى. پادىشاھنىڭ كىيىمىنى كىيگەن (شۇ رولنى ئالغان) سىرنېنرى ئوۋېن ئېللېن ترېنىڭ يېنىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ ھەرىكەتلىرى، يۈرۈش - تۇرۇشلىرىدىن قالتىس ئالىجانابلىق ۋە ئەقىل - پاراسەت ئۇرغۇپ تۇراتتى. پادىشاھنىڭ رولىنى ئالغان چاغدا ئۇنىڭ

چىرايىدا ئىپادىلىنىپ تۇرغان بىر خىل سوغۇققانلىق، تېگىگە يېتىپ بولمايدىغان غەزەپنى مەن زادىلا ئۇنتۇپ كېتەلمىدىم.

تۇنجى قېتىم تىياتىر كۆرگەندىكى ئەھۋال ھېلىمۇ ئېسىمدە ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ. ئۇ 12 يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىش بولۇپ، لېسلېي بۇستۇندىكى چاغ ئىدى. سۇللىۋان خېنىم مېنى ئۇ رول ئالغان «شاھزادە بىلەن كەمبەغەل» ناملىق تىياتىرغا ئېلىپ بار-دى. ئۇ بۇ كىچىك ئارتىس رولىنى قالتىس ئوبدان ئالدى. ۋەقەلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ كۆپچىلىك بىردەم خۇشال-لىققا چۈمسە، بىردەم ھەسرەت چېكەتتى. مەن تىياتىرخانىدىكى شادلىق ۋە غەزەپلىك، قايغۇلۇق ۋە خۇشاللىق ئارىلىشىپ كەتكەن شۇ كەيپىياتنى پەقەتلا ئۇنتۇيالمىدىم.

ئويۇن تۈگىگەندىن كېيىن، ئارقا سەھنىگە بېرىپ ئېسىل ئويۇن كىيىمىنى كىيگەن بۇ ئارتىسنى كۆرۈشۈمگە رۇخسەت قىلىندى. ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىدى. ئۇنىڭ ۋالىلداپ تۇرغان ئالتۇن چاچلىرى مۇرىلىرىگە يېيىلغانىدى. ئويۇننى ھېلىلا تۈ-گەتكەن بولسىمۇ، چىرايىدا ھارغىنلىق ياكى كۆرۈشۈشنى خالى-ماسلىقتەك ئالامەتلەردىن ئەسەر يوق ئىدى. مەن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئېنىق دېيەلەيدىغان دەرىجىگە كەلگۈچە كۆپ مەشىق قىلغانىدىم، شۇڭا ئۇنىڭغا گەپ قىلدىم. ئۇ گەپلىرىمنى ئۇققاندىن كېيىن خۇشاللىق بىلەن قولىنى ئۇزىتىپ مەن بىلەن كۆرۈشتى. مەن بىلەن تونۇشقانلىقتىن خۇشال بولغانلىقىنى بىلدۇردى. مەنمۇ شۇنچىلىك خۇشال بولدۇمكى، سەكرەپ كەتكىلى تاس - تاس قالدىم.

ھاياتلىقتا، تۇرمۇشتا نۇرغۇن ئەيىب - نۇقسانلار بولىدۇ. لېكىن، مەن بۇ رەڭدار دۇنيا بىلەن تۈرلۈك ئاماللارنى قىلىپ ناھايىتى كۆپ تەرەپلىمە ئۇچراشتىم. دۇنيا ئاجايىپ گۈزەل، ھەتتا قاراڭغۇلۇق ۋە تىمتاسلىقمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. قاندان مۇھىتتا بولۇشتىن قەتئىينەزەر، ئادەم ئۆزلۈكسىز تۈردە

تىرىشىشى، قانائەتلىنىشنى ئۆگىنىۋىلىشى لازىم.

بەزىدە ھايات دەرۋازىسىنىڭ تاقىلىشىنى كۈتۈپ يەككە - يېگانە ھالدا ئولتۇرغىنىمدا، دۇنيادىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ كەتكەن-دەك بىرخىل تۇيغۇ مېنى گويا سوغۇق تۇماندەك ئەسىر قىلاتتى. يىراقتا يورۇقلۇق، مۇزىكا، دوستلۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. لې-كىن، تەقدىر ئىلاھى دەرۋازىنى شەپقەتسىزلىك بىلەن توسۇپ تۇرغانلىقتىن، مەن ئۇنىڭ ئىچىگە كىرەلمەيتتىم. قەلبىمدە قىز-غىنلىق ئوتلىرى يالقۇنجاپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ھەققانىي سۆزلەر بىلەن تەڭرىگە قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرگۈم كېلەتتى. ئەپسۇسكى ئاچچىق، ئەلەملىك، ئەمما پايدىسىز بىر تالاي گەپلەر تىلىمنىڭ ئۇچىغا يامراپ كەلگەندە بولسا، ياش ئېقىپ ئىچىمگە كىرىپ كەتكەنگە ئوخشاش توختاپلا قالاتتىم - دە، جىمغورلۇق قەلبىمگە سىڭىپ كىرەتتى، ئاندىن ئۈمىد ئىلاھى تەبەسسۇم چىراي بىلەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ قېشىمغا كېلىپ، قۇلىقىمغا: «ئۆ-زۈڭنى ئۇنتۇساڭلا، خۇشاللىققا ئېرىشىسەن» دەيتتى. شۇڭلاش-قا، مەن باشقىلار كۆزى بىلەن كۆرگەن يورۇقلۇقنى مېنىڭ قۇياشىم دەپ، باشقىلار قۇلىقى بىلەن ئاڭلىغان مۇزىكىنى مېنىڭ كۈيۈم دەپ، باشقىلارنىڭ لېۋىدە جىلۋە قىلغان تەبەسسۇمنى مې-نىڭ خۇشاللىقىم دەپ بىلىپ ياشىدىم.

دوستلىرىم ئەنە شۇ تەرىقىدە ھاياتىمنى باشقىدىن ياراتتى. ئۇلار قاتتىق باش قاتۇرۇپ، تۇرلۇك چارە ئامالالارنى تېپىپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى مەندەكى ئەيىب ـ نۇقسانىنى (كەمتۇكلۇكنى) ئاجايىپ ياخشى ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئايلاندۇرۇپ، مېنى تەڭرى يارالقان كەمتۇكلۈك كۆلەڭگۈسى ئىچىدە بىمالال، شاد ـ خۇرام ھالدا ئالغا ئىلگىرىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

ماڭا نۇر دەستىسى سۇنغان قوللار

مەن ماڭا ھەمدەم بولغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىرمۇ بىر يېزىپ چىقالمىغان بولسام قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە! مەن ھازىرغىچە كىتابىمدا يازغان بەزى كىشىلەر كىتابخانلارغا تونۇشلۇق، لېكىن بەزىلىرىنى بولسا كىشىلەر ئانچە تونۇپ ـ بىلىپ كەتمەيدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار سەۋەبلىك گۈزەل، شېرىن، ئېسىل بولۇپ ئۆزگەرگەن ھاياتلىقتا، ئۇلارنىڭ تەسىرى مەڭگۈ ياشايدۇ.

ئادەمنى پەخىرلىنىش، بەختىيارلىق تۇيغۇسىغا چۆمدۇرىدىغان بەزى پايدىلىق دوستلارنى تۇتۇشتىن ئارتۇق ئىش بولمىسا كېرەك. بۇنداق بولۇشى، ئۇلار گويا ئادەمنى سېھىرلەيدىغان يارقىن كۆيدەك كىشى قەلبىنى لەرزىگە سالىدۇ. قول ئېلىشقان چاغدا ئىپادىلەنگەن خەيرخاھلىقنى تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ يۇمۇرلۇق، خۇش پېئىل، قىزىقچى مىجەز خاراكتېرى مەندىكى خاپىلىق، بىئارامىلىق ۋە غەم ـ ھەسرەتنى بىراقلا يوق قىلىۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن ئەتىسى ئويغىنىپ ئورنۇمدىن تۇرغاندا، تامامەن باشقىچە ئادەم بولىمەن ـ دە،

تەڭرى يارالقان رېئال، ھەقىقىي دۇنيادىكى گۈزەللىك ۋە ماسلىقنى كۆرىمەن، چىرىكلىك، چۈشكۈنلۈك ئاجايىباتقا، مۆجىزىگە ئايلىنىدۇ. گەپنىڭ قىسقىسى، ئاشۇ پايدىلىق دوستلىرىم يېنىمدا بولسا ئۆزۈمنى شۇنچىلىك خاتىرجەم، كۆڭلۈم توق سېزىمەن. بەلكىم، بەزىدە ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈشۈم ئاشۇ بىر قېتىملا بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ خاتىرجەم چىرايى، مۇلايىم، سىپايە مىجەزى قەلبىمدىكى مەڭگۈ قانائەتلەنمەيدىغان مۇزۇ پارچىلىرىنى ئېرىتىپ، گويا ئېقىپ دېڭىزغا قۇيۇلۇپ، دېڭىز سۈيىنىڭ قويۇقلۇقىنى بۇلاق سۈيىدەك سۈسلاشتۇرغان قەلبىمدە ئىللىقلىق پەيدا قىلىدۇ.

كىشىلەر دائىم مەندىن: «سىزنى بىزار قىلىدىغان ئادەملەر-مۇ بارمۇ؟» دەپ سورايدۇ. بۇ گەپنىڭ تېگىگە ئانچە يېتەلمەيمەن.

مېنىڭ قارىشىمچە، كىشىلەر ياقتۇرمايدىغان كىشىلەر ھەممىلا ئىشقا ھەددىدىن زىيادە قىزىقىدىغان كالۋالار، بولۇپمۇ مۇخبىرلاردۇر. مەن ئۆزىنىڭ گېپىنىتىلا يورغىلىتىدىغان، كىشىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىشقا، تەربىيە بېرىشكە ئامراق كىشىلەرنى مۇ ياقتۇرمايمەن. چۈنكى، ئۇنداق كىشىلەرنىڭ سۆز بىلەن بىللە ماڭغان، ئەمما قەدىمىگىزگە ماسلىشىمەن دەپ ئەتەي ئۇششاق چامداپ، ئاستا ماڭغان كىشىلەرگە ئوخشاش ساختىلىقى ۋە كۆپتۇرمىچىلىكى ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىپ قويىدۇ.

مەن تۇتقان تۇرلۇك قوللار مەسىلىنى بەك ئوبدان چۈشەندۇرۇپ بېرىدۇ. مەسىلەن، بەزى قوللاردىن تەكەببۇرلۇق، يولسىزلىق، ئۆزىنى ئۇستۇن چاغلاشنى سېزىمەن: بەزى قوللاردىن بىر خىل مىسكىنلىكنى، قول ئېلىشقاندا گويا غەربىي شىمالى شامىلدەك بىر خىل سوغۇقلۇقنى بىلىمەن. يەنە بەزى كىشىلەر شۇنچىلىك خۇشخۇي، روھلۇق بولىدۇكى، ئۇلارنىڭ قولى گويا قۇياش نۇرىدەك قەلبىمنى ئۇللىدە ئىسسىتىدۇ. بۇ بەلكى بالىلار-

نىڭ قولى بولۇشمۇ مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ بۇ قوللار مېھىر بىلەن باققان ئەزىزگە ئوخشاشلا ماڭا خۇشاللىق ئاتا قىلىدۇ. شۇڭا، مەن قىزغىن قول ئېلىشىش ۋە بىرەر پارچە دوستانە خەتتىن ھەقىقىي تەسەللىي تېپىپ خۇشال بولىمەن.

يېراق يېراقلاردا مېنىڭ يۇز كۆرۈشمىگەن نۇرغۇن دوستلىرىم بار. ئۇلار شۇنچىلىك كۆپكى، كۆپ ھاللاردا ئۇلارنىڭ خەتلىرىگە ئايرىم خەت يېزىپ جاۋاب قايتۇرالمىدىم، ئۇلارغا بولغان مىننەتدارلىقىمنى ھەم ئېيتىپ تۈگىتەلمەيمەن. شۇنداق بولسىمۇ، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دوستانە، يارقىن خەتلىرى بىلەن ماڭا ئىلھام، تەسەللى بەرگىنى ئۈچۈن ئۇلارغا تۈگىمەس رەھمەتلەر ئېيتىمەن!

نۇرغۇن ئاقىللار بىلەن تونۇشقىنىم ھەمدە ئۇلار بىلەن ئالاقىدە بولالىغىنىم ئۈچۈن ئىنتايىن شەرەپ ھېس قىلىمەن. باش روھانىيى بروكىس بىلەن تونۇشقانلىكى ئادەم ئۈنىڭ بىلەن بىللە بولۇشنىڭ ئەقەدەر قىزىقارلىق، كۆڭۈللۈك بولىدىغانلىقىنى ئوبدان چۈشىنىدۇ. مەن كىچىككىنە بالا چاغلىرىمدىلا، ئۇنىڭ تىزىدا ئولتۇرۇشنى، قوللىرىنى تۇتۇشنى ياخشى كۆرەتتىم. ئۇ ماڭا تەڭرى ۋە مەنىۋى دۇنيا ھەققىدە قىزىق، تەسىرلىك ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرەتتى. بۇنى ماڭا سۇللىۋان خېنىم قولۇمغا يېزىش ئارقىلىق ئۇقتۇراتتى. بۇ ھېكايىلەرنى ھەيرانلىق ۋە خۇشاللىق ئىلكىدە ئاڭلايتتىم. ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى تازا چۈشىنىپ كەتمىسەممۇ، بۇلار مەندە ھاياتلىققا قارىتا زور قىزىقىش، ھەۋەس قوزغىغاندى. يېشىمنىڭ چوڭىيىشى بىلەن چۈشەنچەم تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتى. بىر قېتىم ئۇنىڭدىن:

— ئىنسانىيەت دۇنياسىدىن بۇنچە كۆپ؟ — دەپ سورىدىم.

ئۇ مۇنداق دېدى:

— خېلىلا، دۇنيادا مېھىر - مۇھەببەت ناملىق بىر خىل دىن يوق يەر يوق. تەڭرىنى پۈتۈن جېنىڭ ۋە تېنىڭ بىلەن ياخشى

كۆرگىن. تەڭرى يارالقان بارلىق پەرزەنتىگە قولۇڭدىن كېلىشىچە مۇھەببەت قويغىن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شۇ نەرسىنى ئېسىڭدە چىڭ تۇتقىنكى، ياخشىلىق يامانلىققا تەڭ كېلەلمەيدۇ. جەننەتكە كىرىشنىڭ ئاچقۇچى سېنىڭ قولۇڭدا.

ئۇنىڭ پۈتكۈل ھاياتى مانا بۇ ئۇلۇغ ھەقىقەتنىڭ ئەڭ ياخشى ئىسپاتى بولالايدۇ. ئۇنىڭ ئالىيجانابلىقى روھىدا مېھىر - مۇھەببەت مول بىلىم ۋە ئېتىقاد ئۆز ئارا سىڭىشىپ بىر خىل كۆزىتىش ئىقتىدارىغا ئايلىنىپ كەتكەن.

ئېرىشتۇرەر تەڭرى سېنى ئازادلىققا، رىغبەتكە،
كەمتەر ۋە رايىش قىلىپ ئېرىشتۇرەر تەسەللىگە.

باش روھانىي بروكىس ماڭا ھېچقاچان ھېچقانداق بىر ئالاھىدە ئېتىقادنى ئۆگەتمىدى. بىراق، مۇنداق ئىككى خىل پىكىرنى كاللامغا نەقىش قىلىپ قويدى. بۇنىڭ بىرى، تەڭرى جىمىكى مەۋجۇداتنىڭ ئاتىسى، ئون سەككىز مىڭ ئالەمدىكى ھەممە ئادەم قېرىنداشلاردۇر. بۇ بارلىق ئېتىقاد ۋە دىنىي ئەقىدىنىڭ ئاساسى. يەنە بىرى شۇكى، تەڭرى دېمەك مېھىر - مۇھەببەت دېمەكتۇر. تەڭرى ئاتا دېمەكتۇر. بىز بولساق ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى، قارا بۇلۇت ھامان تارقىتىۋېتىلىدۇ، ئادالەت ھامان رەزىللىك ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدۇ.

مەن بۇ دۇنيادا ئىنتايىن خۇشال - خۇرام ياشايمەن، كېيىنكى ئىشلارنىمۇ كەمدىن - كەم ئويلايمەن. بىرلا يېرىم، ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلغان بىر قانچە قەدىردان دوستۇمنى دائىم ئويلاپ تۇرىمەن. ئايلار، يىللار بىر - بىرىنى قوغلىشىپ تېز ئۆتكەچكە، ئۇلارنىڭ بۇ ئالەمدىن كەتكىنىگە خېلى يىللار بولغان بولسىمۇ، لېكىن ماڭا ئۇلار ھېلىمۇ يېقىنلا تۇرغاندەك، ئەگەر ئۇلار قاچان بولمىسۇن بىر چاغدا كېلىپ قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ ئىلگىرىكىدەك

دەكلا مەن بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىدىغان بولسا، مەن پەقەتمۇ ئەجەبلەنمەيدىغاندەك بىلىنىدۇ.

باش روھانىي بروكىس ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، مەن «ئىنجىل» نى باشتىن - ئاياغ ئوقۇپ چىقتىم. شۇنىڭدەك دىن، پەلسەپە نۇقتىسىدىن بايان قىلىنغان بىر قانچە ئەسەرنى ئوقۇدۇم. بۇنىڭ ئىچىدە سۇبدىنبېرگنىڭ «جەننەت بىلەن دوزاق»، دروۋ-موندنىڭ «ئىنسانىيەتنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى» بار. مەن بولسام يۇرتىمگە تەسەللىي بېرىۋاتقىنى يەنىلا بروكسنىڭ مېھىر - مۇھەببىتى بولۇۋاتقاندەك ھېسسىياتتا بولىمەن.

مەن خېنرى دروموندىس ئەپەندى بىلەن تونۇشمەن. ئۇنىڭ قىزغىنلىق بىلەن سۆنگەن بەردەم قوللىرىنى تۇنجىنىمدا سۆيۈنۈپ كېتىمەن. ئۇ كىشىلەرگە باھار ئاپتىپىدەك ئوچۇق ۋە ئىللىق، ئىنتايىن بىلىملىك ھەمدە سۆزمەن دوستۇم. ئۇ بارلىكى جاي جۇشقۇن ھاياتى كۆچكە تولىدۇ.

دوكتور ئولىۋېر ۋېندل خولمېس بىلەن كۆرۈشكەن چاغدىكى ئىشلار ئېسىمدە شۇنداق ئېنىق تۇرىدۇ. باش باھار كۈنلىرىنىڭ بىرى، ئۇ سۇللىۋان خېنىم بىلەن مېنى يەكشەنبە چۈشتىن كېيىن كۆرۈشۈشكە چاقىردى. ئۇ چاغدا مەن سۆزلەشنى يېڭىلا ئۆگەنگەنىدىم.

ئىشكتىن كىرىشىمىزگىلا، بىزنى ئۇنىڭ كۈتۈپخانىسىغا باشلىدى. ئۇ ئوچاق ئالدىدا يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانىكەن، ئوچاقتا چاراسلاپ ئۇلۇغ ئوت كۆيۈۋاتاتتى. ئۇ مەن ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ ئەسلىمىسىگە چۆكۈپ ئولتۇرۇپ كېتىپتۇ-مەن، دېدى.

— يەنە چارلىس دەريانىڭ شۇنىرلاشلىرىغا سەما بولۇۋا-تىمەن، دەڭا، — دەپ قوشۇمچە قىلدىم مەن.

— شۇنداق، دېدى ئۇ، — چارلىس دەريانى مەنزە نۇرغۇن گۈزەل ئەسلىمىلەرنى قوزغايدۇ.

كۈتۈپخانىدىكى باسما مېيىن ھىدىنى سىزىپ بۇ يەرنىڭ كى-تاب بىلەن تولغانلىقىنى بىلدىم - دە، تەبىئىي يوسۇندا قولۇمنى ئۇزىتىپ كىتابلارنى ئىزدىدىم، بارماقلىرىم نەپىس مۇقاۋىلانغان تىننىزونىنىڭ شېئىرلار توپلىمىغا تەگدى. سۇللىۋان خېنىم كى-تاب ئىسمىنى ئېيتىپ بېرىۋىدى، مەن مۇنۇ شېئىرنى دېكلاما-سىيە قىلىشقا باشلىدىم.

ئاھ! دېڭىز ئۇر ئۆزۈڭنى، ئۇرۇلغىن،
كۇل رەڭ خادا تېشىغا ئۇرۇل!

قولۇمغا ياش تامچىسى تامغانلىقىنى سېزىپ دېكلاماتسىيە قىلىشتىن توختىدىم، سۆيۈملۈك شائىرنىڭ بۇ شېئىرنى ئاڭلاپ كۆز يېشى قىلغانلىقىدىن بۆلەكچە بىر خىل بولۇپ قالدىم. ئۇ مېنى يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇپ، تۇرلۇك قىزىقار-لىق نەرسىلەرنى كۆرسەتتى. ئۇنىڭ تەلىپىنگە ئاساسەن ئۆزۈم ناھايىتى ياقتۇرىدىغان «سولاقتىكى شاتۇتى» ناملىق شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلدىم. كېيىن ئۇنىڭ بىلەن بىر قانچە قېتىم كۆرۈشتۇم. مەن ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىلا ئەمەس، ئۆزىنىمۇ ناھا-يىتى ياخشى كۆرەتتىم.

دوكتور خولمېس بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇزۇن ئۆتمەي سۇللىۋان خېنىم ئىككىمىز مېھرىبانلىك دەرياسى بويىدىكى پىنھان ئۆيگە بېرىپ ۋېتلىنى يوقلىدۇق. بۇ يازنىڭ ناھايىتى ئوچۇق بىر كۈنى ئىدى. ۋېتلىنىڭ مۇلايىم، سىلىقلىقى، تولىمۇ ئەتراپلىق ۋە ئاجايىپ سۆزلىرى مەنە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئۇنىڭ كۆ-پۈنكى مەتبەلىك بىر شېئىرلار توپلىمى بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىچە-دىن «ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىم» دېگەن بىر شېئىرنى ئوقۇدۇم. ئۇ مېنىڭ شۇنچىلىك توغرا تەلەپپۇز بىلەن ئوقۇيالىغانلىقىمدىن سۆ-يۈنۈپ كەتتى ۋە مەن پەقەت قىينالماي ئوچۇق ئاڭلىدىم، دېدى.

ئۇنىڭدىن بۇ شېئىر ھەققىدە نۇرغۇن سوئاللارنى سوردىم ھەمدە قولۇمنى ئۇنىڭ لېۋىگە قويۇپ جاۋابىنى ئاڭلىدىم: ئۇ بۇ شېئىر- دىكى ئوغۇل بالا مەن، قىز بالىنىڭ ئىسمى سالللى دېدى. قالغان تەپسىلاتلار ئېنىسىدە ،قالماپتۇ.

مەن يەنە «تەڭرىگە مەدھىيە» دېگەن شېئىرنى ئوقۇدۇم، ئاخىرقى مىسرانى ئوقۇۋاتقىنىمدا، ئۇ قولۇمغا بىر قۇلنىڭ ھەي- كىلىنى تۇتقۇزۇپ قويدى. گويا پەرىشتىلەر پېتىرنى سولاقخاند- دىن ئېلىپ چىقىۋاتقاندا، بەدىنىدىكى كويزا - كىشەنلەر ئاجراپ چۈشۈپ كەتكەنگە ئوخشاش، زوڭ ئولتۇرغان بۇ قۇلنىڭ كىشەن- لىرىمۇ ساڭگىلاپ تۇراتتى. كېيىن ئۇ بىزنى كۇتۇپخانىسىغا باشلاپ كىردى. سوللىۋان خېنىمنىڭ خىزمىتىگە ئايلىنىش ئو- قۇش يوزىسىدىن ئۇنىڭغا ئۆز قولى بىلەن بېغىشلىما يېزىپ بەردى. ئاندىن ماڭا:

ــ ئۇ قەلبىڭىزنى ئازادلىققا ئېرىشتۇرگۈچى، ــ دېدى.

ئۇ بىزنى دەرۋازىغىچە ئوزىتىپ چىقتى، مېھرى بىلەن پىشا- نەمگە سۆيۈپ قويدى. ئۇنىڭغا كېلەر يىلى يەنە يوقلاپ كېلىشكە ۋەدە بەردىم. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ ۋاپاتى تۇپەيلى ۋەدەمنى ئىشقا ئاشۇرالمىدىم.

ياش قۇرامى ۋە باشقا جەھەتلەردە نۇرغۇن پەرق بولسىمۇ، مېھرىمىز چوڭقۇر قەدىردان دوستلىرىمىمۇ ناھايىتى كۆپ. ئېد- ۋارد ئېۋېرت خار شۇلار جۇملىسىدىن بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن سەككىز يېشىمدىلا تونۇشقان، يېشىم چوڭايغانسېرى ئۇنىڭغا بول- غان ھۆرمىتىم ئاشقانىدى. ئۇ بىلىملىك، ھەمدە بەكمۇ ئاق كۆ- ڭۈل، ساخاۋەتچى، سوللىۋان خېنىم ئىككىمىزنىڭ بېشىمىزغا كۈن چۈشكەندە سايىۋەن بولىدىغان قەدىردان دوستىمىز ئىدى. ئۇنىڭ قۇدرەتلىك، سېخىي قوللىرى بىزنى نۇرغۇن خېيىمخەتەر، مۇشكۈلاتلاردىن ئوڭۇشلۇق ئۆتكۈزدى.

ئۇ بىزگىنلا ئەمەس، قېيىن ئەھۋالدا قالغان ھەرقانداق ئا-

دەمگە ئاشۇنداق ھەمدەمدە بولاتتى. ئۇ چەكسىز مېھىر - شەپقەتلى بىلەن كونا دىنىي ئەقىدىلەرگە يېڭى مەنا بېغىشلىدى ھەمدە كىشىلەرنى قانداق ئېتىقادتا بولۇش، قانداق ياشاش ۋە ئەركىنلىك- كە قانداق ئىنتىلىش ۋە ئۇنى قانداق قولغا كەلتۇرۇشكە يېتەكلە- دى. دۆلەتنى سۆيۈش، ئىنسانلارنى سۆيۈش، تىرىشىپ تىرمە- شىپ، كۈندىن - كۈنگە ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ئىنتىلىش جەھەتتە ئۇ كۆپلەپ تەشۋىقات - تەرغىبات، تەربىيە بىلەن شۇغۇل- لاندى. ئۆزى ئەملدە كۆرسىتىپ ھەممىگە ئۈلگە بولدى. ئۇ ئەتە شۇنداق تەشۋىقات تەرغىباتى، ئەملىي سۆز ھەرىكىتى بىلەن پۈتۈن ئىنسانىيەتكە دوست بولدى.

تەڭرى ئۇنىڭغا رەھمەتلەر ياغدۇرغاي!

كىتابىمنىڭ باش تەرىپىدە دوكتور ېل بىلەن تۇنجى رەت كۆرۈشكەندىكى ئەھۋاللارنى يازغانىدىم. كېيىن بەزىدە ۋاشىنگ- توندا، بەزىدە ئۇنىڭ بېيتون تۇمشۇقى ئارىلىدىكى پىنھان ئۆيىدە نۇرغۇن كۈنلەرنى ئۇنىڭ بىلەن بىللە شاد - خۇرام ئۆتكۈزدۇم. مەن دوكتور ېلىنىڭ تەجرىبىخانىسىدا، ئۇلۇغ بىرىس دەرياسى قىرغاقلىرىدىكى ئېتىز - دالىلاردا، ئۇنىڭ ئۆز تەجرىبىسى ھەق- قىدىكى بايانلىرىنى ئاڭلاپ شادلىققا چۆمەتتىم. ئۇنىڭ بىلەن بىللە لەگلەك ئۇچۇراتتىم. ئۇ ماڭا لەگلەك ئۇچۇرۇش ئارقىلىق كەلگۈسى ئۇچار كېمىنى كونترول قىلىش ئۇسۇلىنى بايقاشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ھەرتەرەپلىمە پەننى پىششىق بىلىدىغان دوكتور ېل ھەربىر تەتقىقات تېمىسىنى سىزگە ئىنتايىن قىزىقارلىق، جانلىق تەس- ۋىرلەپ بەرگەچكە، كىشىدە ھەۋەس، زوق - ئىشتىياق قوزغايت- تى. ئۇ سىزگە ئازراقلا ۋاقىت سەرپ قىلغان تەقدىردىمۇ بىر كەشپىياتچىغا ئايلىنالايدىغانلىقىڭىزنى ھېس قىلدۇراتتى. ئۇ با- لىلارغا بەك ئامراق ئىدى: ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن يۇمۇرىستىك روھ ۋە مول شېئىرىي تۇس ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. بىرەر گاس بالىنى

قۇچقىغا ئالغاندا، چىن كۆڭلىدىن خۇشال بولۇۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ گاس بالىلار ئۈچۈن قوشقان تۆھپىسى مەڭگۈ ساقلىنىدۇ. ھەمدە كېيىنكى ئەۋلاد بالىلارغا بەخت ـ خۇشاللىق ئاتا قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ شەخسىي نەتىجىلىرى ۋە كۆچلۈك تەسىرى ئۇنىڭغا بولغان سۆيگۈ ۋە ھۆرمىتىمىزنى زىيادە قىلىدۇ.

نيۇيوركتا تۇرغان ئىككى يىل جەريانىدا، نۇرغۇن داڭدار كىشىلەرنى كۆردۈم. ئۇلارنىڭ كاتتا نامىنى خېلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان بولساممۇ، ئۇلار بىلەن كۆرۈشىمەن دەپ پەقەتلا ئويلىمىغاندىدىم. ئۇلارنىڭ كۆپى بىلەن قەدىردان دوستۇم لاۋرېنس خوتتون ئىنىڭ قەسرىدە تۇنجى قېتىم يۈز كۆرۈشتۇم. لاۋرېنس خوتتون ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ نەپس بېزەلگەن، يېقىشلىق ئۆيىدە مېھمان بولالىغىنىم، ئۇلارنىڭ كىتاپخانىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلالىغانلىقىمنى ئۈچۈن ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختىيار ھېس قىلدىم. ئاجايىپ ئىقتىدارلىق نۇرغۇن دوستلار ئۆزلىرىنىڭ ئۇلارغا بولغان قايىللىقى، ھۆرمىتىنى بىلدۈرۈپ، بۇ ئەر ـ خوتۇنلارغا بېغىشلىما يېزىپ خاتىرە قالدۇرۇپتۇ. ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ كىتابخانىسىدا بۇ بېغىشلىمىلارنى ئوقۇپ چىقىش زور بەخت ھېسابلىنىدۇ.

ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، خوتتون ئەپەندى كىشىلەرنىڭ يۈرەك قېتىدىكى ئەڭ ئېسىل ئوي ـ پىكىر ۋە ھېس تۇيغۇلارنى ئويغىتىشقا ماھىر ئىكەن. شۇڭا، كىشىلەر ئۇنىڭ «مەن تونۇيدىغان ئوغۇل بالا» دېگەن كىتابىنى ئوقۇمايمۇ ئۇنى ئوبدان چۈشىنەلەيدىكەن. ئومۇمەن ئۇ مەن تونۇيدىغان ئىنتايىن مەرد، قولى ئوچۇق، ئاق كۆڭۈل بىر كىشى.

لاۋرېنس خوتتون خانىم ئېغىر كۈنلەردە بىللە بولالايدىغان ساداقەتمەن دوست. مەن ئېرىشكەن كاللامدىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا مەنسۇپ. ئۇنىڭ يېتەكچىلىكى

ۋە ياردىمى بولغاچقىلا، مەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش جەريانىدا ئىلگىرىلىيەلىدىم. ئوقۇشنىڭ قىيىنلىقىدىن بەل قويۇۋەتكەن چاغلىرىمدا، ئۇنىڭ خېتى مېنى ھاياجانلاندۇرۇپ، ماڭا قايتىدىن غەيرەت ـ جاسارەت بېغىشلايتتى. بىر قېيىنچىلىقنى يەڭگەندە، كېيىنكى ئىشلارنىڭ ئاددىي ۋە ئاسان بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ماڭا ئۇ ھەقىقىي تۇرده تونۇتتى.

لاۋرېنس خوتتون ئەپەندى ئەدەبىيات ساھەسىدىكى نۇرغۇن دوستلىرىنى ماڭا تونۇشتۇردى. بۇلار ئىچىدە مەشھۇر بولغان ۋىليام دېئىن خولىس ئەپەندى بىلەن مارك تۋېن بار. مەن يەنە لىچاۋاتسون گىلدېر ئەپەندى ۋە ئادىخوۋدېر كلارېنس ۋېتمان ئەپەندىلەرنىمۇ كۆردۈم. چارىس رۇدرى ۋاتا ئەپەندى بىلەنمۇ تونۇشتۇم. ئۇ ھېكايە سۆزلەشكە ئۇستىلىقى بىلەن دوستلىرىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغانىدى. كۆپچىلىك ئۇنى، ئۇ باشقىلارنى ئۆزىنى مۇئىگەندەك سۆيىدۇ، كىشىلەرگە خەيرخاھلىق قىلىپ ياشىنى سىلايدۇ، دەپ تەرىپلەيتتى. بىر قېتىم ۋاتا ئەپەندى ئورمان شائىرى جون بېرلونى ئەپەندىنى باشلاپ مېنى يوقلاپ كەلدى. مەن ئۇلارنىڭ نەسر ۋە شېئىر ئىجادىيىتىدىكى تالانت ئىقتىدارىغا ئاپىرىن ئەيلىدىم. مۇلايىم، يېقىشلىق ئىكەنلىكىدىن ئۇلارنىڭ مۇئامىلە ۋە شەيئىلەر بىلەن ئۇچرىشىشىدىكى سېھرىي كۈچىنى ھەقىقىي تۇرده چۈشەندىم.

ئەدەبىيات ساھەسىدىكى بۇ داڭدار كاتتا كىشىلەر جىمى جاھاندىن سۆزلىشەتتى، كەسكىن تالاش ـ تارتىش قىلاتتى. ئاجايىپ پاساھەتلىك سۆزلەر ئۆزۈككە كۆز قويغاندەك دەل جايىغا چۈشەتتى. بۇ ھالەت گويا ئاسكارلېيۇس قەھرىمان ئالىيۇسنىڭ كەينىدىن تازا چۈشمىگەن قەدەملەر بىلەن ئۇلۇغ تەقدىرگە قاراپ يۈرۈش قىلغانغا ئوخشاش، ئادەمنى ئەجەبمۇ ئارقىدا قاپتىمەن، باشقىلار نەدە، مەن نەدە يۈرۈپتىمەن دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرەتتى. ئۇلار ماڭا نۇرغۇن ئۇلۇغ ھەقىقەتلەرنى سۆزلەپ بەردى. گلدېر

ئەپەندى ماڭا ئۆزىنىڭ سەھرايى كەبىردىن قانداق ئۆتۈپ، ئايدىڭدا ئەلئېھرامنى سەيلە قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ بىر قېتىم ماڭا خەت يازغاندا، ئاساتلا سىلاپ بىلىۋالسۇن دەپ، ئىمزاسىنى ئويۇپ ئەمالار يېزىقى شەكلىگە كەلتۈرىدىغانلىقىنى ئېسىمگە سالدى. مارك تىۋىن ماڭا دېكلاماتسىيە قىلىپ بەرگەن يىر، ئىككى ناھايىتى ياخشى يېزىلغان ئەسىرىنى (ھېكايىسىنى) ئۇنىڭ لېۋىنى سىلاش ئۇسۇلۇم بىلەن ئاڭلىدىم. مارك تىۋىننىڭ ئوي - پىكرى ۋە ھەرىكىتى كۆپچىلىكنىڭكىگە زادىلا ئوخشىمايتتى. ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشقان چاغدا كۆزلىرىنىڭ سىرلىق تۈستە ئاجايىپ چاقناپ تۇرغانلىقىنى سېزىۋالاتتىم. ئۇ ئۆزىگىلا خاس، تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدىغان بۆلەكچە بىر خىل تەلەپپۇزدا مەسخىرە قىلغان ياكى كىشىلەرنىڭ يېغىرىنى ئاچقان چاغدا، سىزنى ئۇ گويا ئىنتايىن مۇلايىم، ئىنسانلارغا خاس خەيرخاھلىق تۇيغۇسىغا باي ئىلىيادنىڭ سىمۋولىدەك تۇيغۇغا كەلتۈرەتتى.

نيۇيوركتا يەنە قىزىقارلىق نۇرغۇن ئەربابلار بىلەن كۆرۈشتۇم. «ئەۋلىيا نىكولاس گېزىتى» نىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر مۇھەرىرى ماري ماپۇس دوج خانىم، «ئىرېلاندىيىلىكلەر» ناملىق كىتابنىڭ سۆيۈملۈك ئاپتورى كېتى دوۋگاس ۋىگىيىن خانىم ماڭا مېھىر - مۇھەببەتكە باي سوۋغىلارنى، جۈملىدىن ئۆزلىرىنىڭ ئوي - پىكرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن كىتابلار، يۈرەككە ئوت ياقىدىغان يالقۇنلۇق خەتلەر ۋە بەزى رەسىملەرنى ئەۋەتتى.

ئەپسۇس، سەھىپە چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، بارلىق دوستلىرىمنى تولۇق بايان قىلالمىدىم. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ نۇرغۇن ئالىيجاناب، پاك پەزىلەتلىرىنى قەلەم، سىيا بىلەن تولۇق ئىپادىلەپ بېرىش مۇمكىن ئەمەس، ھەتتا لاۋرېنىس خوتتون خانىم ئۈستىدە توختىلىدىغان چاغدا كۆڭلۈمدە خېلىلا ئىككىلىنىش بولدى. بۇ پەردە يەنە ئىككى دوستۇمنى تىلغا ئالمىسام

بولمايدۇ. بۇلارنىڭ بىرى پىتسبۇرگلىق ۋىلياسۇ خانىم. لىندېستتىكى چاغدا، دائىم ئۇنىڭ ئۆيىگە باراتتىم. ئۇ ھەمىشە باشقىلارغا ياخشىلىق قىلاتتى. ئۆزى توغرا تاپقان پىكىرنى زېرىكمەي - تېرىكمەي سۆزلەپ تۇراتتى.

كارنېگى ئەپەندىمۇ ماڭا نۇرغۇن نەپ يەتكۈزگەن يەنە بىر دوستۇم، ئۇنىڭ كۈچلۈك ۋە قابىل كارخانا رەھبەرلىرىگە خاس ئىقتىدارىغا تەڭ كېلەلەيدىغان ئادەم يوق دېيەرلىك. ئۇ دانا، كەسكىن، باتۇرلۇقى، كارامەت ئىقتىدارى بىلەن كۆپچىلىكنىڭ ھۆرمىتى ۋە ئەزىزلىشىگە سازاۋەر بولغان. ئۇ ھەممىلا ئادەمگە مېھرىبان، شەپقەتلىك بولۇپ، ساخاۋىتىنى داۋراڭ قىلماستىن جىممىدە قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئورنى سەۋەبلىك مەن ئۇنىڭ توغرىسىدا كۆپ سۆزلىسەم بولاتتى، بىراق، شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتمەكچىمەنكى، ناۋادا ئۇنىڭ قىزغىن ھەمدەمدە بولۇشى، ياردەم قىلىشى بولمىغان بولسا مەن ئالىي مەكتەپكە كىرەلمىگەن بولاتتىم.

دوستلىرىم ئەنە شۇقەدەر ھاياتىمنى باشقىدىن ياراتتى. ئۇلار قاتتىق باش قاتۇرۇپ، تۈرلۈك چارە - ئاماللارنى تېپىپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، مەندىكى ئەيىب - نۇقسانىنى ئاجايىپ ياخشى ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئايلاندۇرۇپ، مېنى تەڭرى ياراتقان كەمتۈكلۈك كۆلەڭگۈسى ئىچىدە بىمالال، شاد - خۇرام ھالدا ئالغا ئىلگىرىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

ئۈچىنچى باب

قاراڭغۇلۇق ۋە ئۇنسىزلىك ئىلكىدىن چىقىش

ياشلىق نۇرى شۇ قەدەر چاقناق، پارلاقكى، ئادەم تىك بېقىپ قاراشقا پېتىنالمايدۇ. ياشلىقتىكى ھېچنېمىدىن قورقماس-لىقتەك قارامليق، باتۇرلۇققا ئادەمنىڭ تولىمۇ زوقى كېلىدۇ.

ئالىي مەكتەپ ھاياتىم

يۇقىرىدا مەن ئالىي مەكتەپنىڭ 1 - يىللىقىدىكى ھاياتىمنى بايان قىلدىم. ئەمدى ئالىي مەكتەپنىڭ 2 - يىللىقىدىن كېيىنكى ئەھۋاللارنى سۆزلىمەكچىمەن.

«باللىق دەۋرىم» نىڭ بۇ قىسمىنى دېكلىف ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ 1 - يىللىقىدىكى چاغدا يازغان ماقالىلىرىمنى توپلاپ تۈزىدۇم. شۇ چاغلاردا مەن كىرلاند مۇئەللىمنىڭ يېزىقچىلىق دەرسىگە قاتنىشىۋاتقان، ھەپتىدە بىر پارچە ماقالە يېزىۋاتقان-ىدىم. باشتا مەن بۇلارنى رەتلەپ نەشر قىلدۇرۇش پىلانىنى خىيال-لىمۇ كەلتۈرمىگەنىدىم. «ساھىبجامالىلار كىتاب - ژۇر-نىلى» نىڭ باش مۇھەررىرى بىر كۈنى ئۇشتۇمتۇت قېشىمغا كە-لىپ مۇنداق دېدى:

— باشلىقىمىز ژۇرنالىمىزدا سىزنىڭ تەرجىمىھالىڭىزنى بېسىپ چىقىرىشنى ئۈمىد قىلىدۇ. بىز بۇنى ئۇلاپ بېرىش شەك-لىدە چىقارماقچى، ھەمدەمدە بولۇپ بەرگەن بولىسىڭىز.

ئۇنىڭ كېلىش مۇددىئاسىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، مەن بۇنى دەرسلەرنىڭ بەك ئالدىراشلىقىنى باھانە قىلىپ چىرايلىقچە رەت قىلدىم، ئەمما ئۇ چىڭ تۇرۇۋالدى.

— سىز يېزىقچىلىق دەرسىدە بىر مۇنچە ماقالە يېزىپ بو-

سىزغۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەيران بولدۇم.

— ھە! بۇ ئىشلارنىمۇ بىلىپ بوپسىز - دە!

— مەن مۇشۇ كەسىپنىڭ نېنىنى يەيمەن ئەمەسمۇ؟ — دېدى مۇخبىر كۆرەڭلىگەن ھالدا. ئۇ ئازقىدىنلا، — مەكتەپتە يازغان ماقالىلىرىڭىزنى ئاز - تولا ئۆزگەرتسىڭىزلا، ژۇرنالنىڭ تەلىپىگە لايىقلاشتۇرغىلى بولىدۇ. بۇ شۇنداق ئاسان ئىش، — دېدى.

مەن ئامالسىز «بالىلىق دەۋرىم» نىڭ ئەسلىي ئورىگىنالىنى 3000 دوللارغا «ساھىبجامالىلار كىتاب - ژۇرنىلى» دا ئېلان قىلىشقا قوشۇلدۇم ھەمدە توختامغا قول قويدۇم. راستىمنى ئېيتسام، ئۇ چاغدا مەن 3000 دوللارغا قىزىقىپ قالغان، ئاز - تولا كۆرەڭلەپ، ئۆزۈمچە خۇش بولۇپ كەتكەن، شۇڭا ماقالىنىڭ ئاران يېرىمى يېزىلىپ پۈتكەنلىكىنى پۈتۈنلەي ئېسىمدىن چىقىرىپ قويغان، كېيىنكى يېرىمىنى يېزىشقا تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنىڭ بولىدىغانلىقىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەندىم. ئىشلار مۇشۇنداق بېكىتىلدى. ئىشلار باشتا خېلى ئوڭۇشلۇق يۈرۈشتى، ئەمما، كېيىن بېرىپ بېشىمنى ئوبدانلا قاتۇردى.

مەن نېمە يېزىشىمنى بىلمەيتتىم. تېخىمۇ يامىنى، كەسپىي يازغۇچى بولمىغانلىقىم ئۈچۈن قولۇمدىكى ماتېرىياللارنى قايسى يوسۇندا مۇۋاپىق تۈردە ئىشلەپ ژۇرنالنىڭ ئېھتىياجىغا لايىقلاشتۇرۇشنى بىلمەيتتىم، ھەتتاكى ئېلان قىلىنىش ۋاقىتىنىڭ مۇھىملىقىغا قارىتا پۈتۈنلەي چۈشەنچەم يوق ئىدى. دېمەك، مەن بۇ كەسىپنىڭ ئەھلى ئەمەس ئىدىم.

ژۇرنالدىن ئەۋەتىلگەن «كېيىنكى ماقالىڭىزنى تېز ئەۋەتىڭ ياكى 6 -، 7 - بەتتە مۇناسىۋەت ئېنىق ئىپادىلەنمىگەن، دەرھال تېلېگرامما يوللاپ چۈشەنچە بېرىڭ» دېگەندەك تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئالغىنىمدا، تەمتىرەپ نېمە قىلارىمنى بىلمەي قالاتتىم.

تەلىيىمگە يارىشا، بىر سىنىپتىكى ساۋاقدىشىم رېينوئا ماڭا بىرسىنى تونوشتۇردى.

— ئۇ ئۆي ئىگىسىنىڭ بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقدىشى، ئۇ ئىنتايىن ئەقىللىق، ئۆتكۈر ھەم مەرد، چەۋاندازلارغا خاس روھقا ئىگە، كىشىلەرگىمۇ قىزغىن مۇئامىلە قىلىدۇ. ھاجىتى چۈشكەنلەرگە چوقۇم رەت قىلماي ھەمدەم بولىدۇ، — دېدى ئۇ.

شۇنداق قىلىپ ماتىس ئەپەندى بىلەن تونۇشۇپ قالدىم. ماتىس ئەپەندى خاربوت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى بولۇپ، شۇ چاغلاردا دېكلىف ئىنستىتۇتىدا قوشۇمچە دەرس بېرىۋاتقانىكەن، بۇنىڭدىن خەۋەرسىز ئىكەنمەن. رېينوئانىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلاپ، مەندە ماتىسقا قارىتا دەسلەپكى قەدەمدە ياخشى تەسىرات پەيدا بولدى. كېيىنكى ئارىلىشىش جەريانىدا ماتىس ئەپەندىنىڭ رېينوئا ئېيتقاندەك، ھەقىقەتەن زېرەك، پاراسەتلىك، كىشىلەرگە قىزغىن، ئوچۇق كىشى ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر بىلىپ يەتتىم. ئۇ قىيىنچىلىقىمنى ئۇققاندىن كېيىن، دەرھال ئېلىپ كەلگەن ماتېرىياللىرىمنى بىر قۇر كۆزدىن كەچۈردى. ئاندىن ئىنتايىن پۈختىلىق بىلەن ماڭا رەتلىشىپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن ماقالىلەرنى ئۆز قەرەلىدە تاپشۇرۇپ تۇگەتتىم.

ماتىس ئەپەندى تەپەككۇرى ئۆتكۈر، ھېسسىياتقا باي، كۆزگە كۆرۈنگەن ئەدەبىياتچى ئىدى. ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، شۇ چاغدا ئۇ ماڭا ياخشى، قەدىردان دوست ۋە ئىشىنىشكە ئەرزىيدىغان ئاكا بولدى. ئىشلىرىمدا ھەم كەم بولسا بولمايدىغان مەسلىھەتچىم بولدى. ئەگەر ھازىر يازغانلىرىم سەۋىيە جەھەتتە بۇرۇنقىغا يەتمەيدۇ دەپ قارالسا، مەن قىلچە ئەجەبلەنمەيمەن. چۈنكى، بۇ قېتىم ماتىس ئەپەندى يېزىقچىلىقىمغا ياردەملىشىپ بېرەلمىدى.

يۇقىرىدا مەن دېكلىفتا ئوقۇش جەريانىدا مېنى ھەممىدىن بەك قىينىغان ئىشنىڭ بىرى ئەمالار يېزىقىدىكى ئوقۇشلۇقنىڭ

يوقلۇقى، يەنە بىرى ۋاقىت تەقسىماتىنى قىلىشنىڭ قىيىن بولـ
غانلىقىنى ئېيتىپ ئۆتكەنىدىم. دەرستىن سىرتقى تاپشۇرۇقلارنى
سۇللىۋان مۇئەللىم قول تىلى بىلەن ماڭا سۆزمۇ سۆز، جۈملىمۇ
جۈملە ئېيتىپ بېرىدىغان بولغاچقا، مەن ھەمىشە تۈن يېرىمىغىچە
ئۆگىنىش قىلاتتىم. ھالبۇكى، بۇ چاغدا باشقا ئوقۇغۇچىلار چۈش
قوينىدا بەھۇزۇر سەيلە قىلاتتى. لوج مۇئەللىم بىلەن ۋېدۇ
مۇئەللىممۇ مېنىڭ دەرسلىكلىرىمگە بەلگە قويۇپ بېرەتتى. بىـ
راق، بەزى مۇئەللىملەر ماڭا قانداق ئۆگىنىشىم كېرەكلىكىنى
دەپ بەرمىگەچكە، كۆپ ھاللاردا دەرسلەرگە يېتىشىپ بولالمايتـ
تىم.

ھازىر قىزىل كرېست جەمئىيىتى ئەمالار ئۈچۈن ئەمالار
كىتابىدىن مىڭلاپ نەشر قىلدۇردى. (تەھرىر ئىلاۋىسى: بۇ
1928 ـ يىلدىكى ساننى كۆرسىتىدۇ). شۇڭا، نۇرغۇن كىتابلار-
نى ئوقۇغىلى بولىدۇ. بىراق، ئۆز ۋاقتىدا ئەمالار يېزىقىدىكى
كىتابلار ئوتتۇزدىن ئاشمايتتى. شۇنداق بولغاچقا، بۇ كىتابلار
مەن ئۈچۈن بىباھا گۆھەر ھېسابلىناتتى. مەن بېشىمنى ئىچىمگە
تىقىپ، بۇ كىتابلارنى قوللىرىم بىلەن «ئوقۇپ» دىسسېرتاتسـ
يەم ئۈچۈن ماتېرىيال توپلىغان، چوڭ ـ كىچىك ئىمتىھانلارغا
تەييارلىق قىلغانىدىم. ھەر قېتىم ئەمالار يېزىقىدىكى كىتابلارنى
ئوقۇغىنىمدا، ھەمىشە ھازىر مەن باشقىلارنىڭ ياردىمىسىز ئۆزۈم
كىتاب كۆرۈپ، تىرىشچانلىق كۆرسىتەلەيدىغان بولدۇم دەپ ئويـ
لاپ، كۆڭلۈم بۆلەكچە ئېچىلىپ قالاتتى.

كەسىپىي ئۆگىنىش جەھەتتە مەن ئەدەبىيات ياكى تارىخلارنى
قىلچە كۈچىمەستىن ئوقۇيالايتتىم ۋە چۈشىنەلەيتتىم. بۇ بەلكىم
مېنىڭ بالىلىق دەۋرىمدىكى تۇرمۇش تەجرىبىلىرىم بىلەن مۇنا-
سىۋەتلىك بولسا كېرەك. چۈنكى، مەن ئالىي مەكتەپكە كىرىپ
ئوقۇشتىن بۇرۇنلا نۇرغۇنلىغان ئېسىل، تەسەۋۋۇرغا باي، بىلىم
خاراكتېرى كۈچلۈك ئەسەرلەرنى ئوقۇغانىدىم. شۇڭا، بۇ دەرسـ

لەرنى زور قىزىقىش بىلەن بېرىلىپ ئوقۇدۇم، نەتىجىلىرىممۇ
ئىنتايىن ياخشى بولدى. بۇلارنى ھازىر ئويلىسام ئۆزۈمنىڭ بەكـ
مۇ تەلەيلىك ئىكەنلىكىمدىن خۇش بولىمەن.

بىردىنبىر ئەپسۇسلىنىدىغىنىم شۇكى، ئالىي مەكتەپتىكى
ۋاقتىمدا پروفېسسورلار بىلەن يەنىمۇ كۆپ ئالاقىدە بولالمىدىم
ۋە پىكىر ئالماشتۇرالمىدىم. كۆپلىگەن پروفېسسورلارنىڭ دەر-
سىنى مەن خۇددى پاتېفوننى ئاڭلىغاندەك مېخانىك ھالدا ئاڭلاپلا
ئۆتكۈزدۇم. مەكتەپ مۇدىرى، پروفېسسور برىگۇسنىڭ ئۆيى ماڭا
قوشنا بولسىمۇ، مەن ئۆزلۈكىمدىن ئۇنىڭ ئۆيىگە بىرەر قېتىممۇ
كىرىپ باقمىدىم. ئۇقۇش پۈتتۈرۈش دىپلومىمغا ئىمزا قويغان
دوكتور ئېدىۋارت بىلەنمۇ بىرەر مەۋەب بولمىغان ئەھۋالدا كۆ-
رۈشمىدىم. يېزىقچىلىق دەرسىمگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان پرو-
فېسسۇر كوبلان، «ئىلىزابىت دەۋرىدىكى ئەدەبىيات» دەرسى بېـ
رىدىغان، دوكتور نېلىسون، نېمىس تىلى دەرسىنى بېرىدىغان
پروفېسسور پاترېيت قاتارلىقلار مېنى ئانچە ـ مۇنچە چاي ئىچىشـ
كە چاقىرىپ قوياتتى. مەكتەپ سىرتىدا ئۇچرىشىپ قالساقمۇ
ئىنتايىن قىزغىن، مۇلايىم مۇئامىلە قىلاتتى.

فىزىئولوگىيىلىك ھالىتىم باشقىلاردىن پەرقلىق بولغانلىقى
ئۈچۈن، سىنىپتىكى ساۋاقداشلىرىم بىلەن بەك ئارىلىشىپ، بىلـ
لە ئويناپ كۈلەلمەيتتىم. بىراق، كۆپچىلىك يەنىلا تۇرلۇك شە-
كىللەردە مەن بىلەن ئالاقىدە بولاتتى ۋە پىكىر ئالماشتۇرۇپ
تۇراتتى. سىنىپىمىزدىكى ساۋاقداشلار دائىم بىرلىكتە سىرتتىكى
ئاشخانىلارغا بېرىپ ساندىۋىچ يەپ، كولا ئىچىپ كېلەتتى. ھەمـ
مىسى مېنى ئارىغا ئېلىپ ئولتۇرۇپ، تۇرلۇك قىزىق ئىشلارنى
سۆزلەپ مېنى كۈلدۈرەتتى. ساۋاقداشلىرىم تېخى مېنى مۇئاۋىن
سىنىپ باشلىقى قىلىپ سايلىدى.

ئىشىنىمەنكى، مېنىڭ ئالىي مەكتەپتىكى تۇرمۇشۇم،
دەرسلەرنى ئۆگىنىشكە باشقىلارغا قارىغاندا كۆپرەك ۋاقىت سەرپ

قىلغان، دەرسلەر ئېغىر كېلىۋاتقاندەك ھېسسىياتتا بولغىنىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشقا ساۋاقداشلارغا ئوخشاشلا ناھايىتى مول ۋە رەڭدارلىققا ئىگە بولدى.

بىر كۈنى دوستلىرىم ماڭا:

— خېلىبۇ، بروكلىن ئاۋات رايونىدىكى دوستىمىزنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئويناپ كېلەيلىمۇ؟ — دېدى. لېكىن، بىز ئاخىرىدا بوستوندىكى «تىرىل» ئىتلىرى بىلەن تولغان كاتتا ماگىزىنغا بارىدۇق. ئىتلار مېنى ناھايىتى قىزغىن كۈتۈۋالدى. بولۇپمۇ گراف توماس ناملىق ئىت ماڭا تولىمۇ يېقىنچىلىق قىلدى. بۇ ئىت بەك چىرايلىقمۇ ئەمەس، ئەمما بەك ئەركە ئىدى. يېنىمدا ياۋاش، رايىش قىياپەتتە تۇرغان بىلەن، سىلاپ قويۇۋىدىم، ئۇ خۇشال بولۇپ قۇيرۇق شىپاڭشىتىپ، بوش قاۋاپ كەتتى.

— ھەي! گراف توماس، خېلىبۇنى ياخشى كۆرەمسەن؟ خېلىبۇن، سىزمۇ بۇ ئىتنى ياقتۇردىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى دوستلىرىم.

مەنمۇ دەرھالىلا جاۋاب بەردىم:

— ھەئە، بۇ ئىت ماڭا بەك ياقتى!

— ئۇنداق بولسا بۇ ئىتنى سىزگە سوۋغا قىلايلى، بۇ بىز كۆپچىلىكنىڭ سىزگە قىلغان سوۋغىتىمىز بولۇپ قالسۇن، — دېدى دوستلىرىم.

توماس كۆپچىلىكنىڭ قىلىشۇاتقان سۆزلىرىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋاتقاندەك، ئەتراپىمدا پىرقىراپ يۈردى.

گراف توماس سەل تىنچلانغاندىن كېيىن، مەن:

— گراف دېگەندەك ناملارنى پەقەت ياقتۇرمايمەن. چۈنكى، بۇ ناملار ئادەمگە بەكلا ئېگىزگە ئېسىلغاندەك ئاڭلىنىدىكەن، — دېدىم.

بۇ گەپنى دېيىشىمگە ئىت گېپىمنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بىر چەتتە ئولتۇرۇپ، ئۇنچىقارماي جىمىپلا كەتتى.

— قاراڭلار، قىت دېگەن ئىسىم قانداقراق؟

بۇ گەپ بىلەن تەڭ گراف توماس گويا بۇنىڭغا پۈتۈنلەي قوشۇلغاندەك، خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە ئۈچ قېتىم موللاق ئاتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىتنى كونچودىكى ئۆيۈمگە ئېلىپ كەلدىم.

شۇ چاغدا بىز كۇلتىس كوچىسى 14 - نومۇردىن بىر ئۆينىڭ بىر قىسمىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتاتتۇق. بۇ ئۆي ئەسلىي ھەشەمەتلىك ئىمارەت بولۇپ، ناھايىتى مەنزىرىلىك، چىرايلىق بىر دۆڭگە سېلىنغان، تۆت ئەتراپىدا ياپيېشىل دەل - دەرەخلەر ياشناپ تۇرغانىكەن. ئۆينىڭ ئالدى دەرۋازىسى چوڭ يولغا قاراپ تۇرسىمۇ، ئۆيلەر تولىمۇ ئىچكىرى بولغاچقا، چوڭ يولدىن ئۆتكەن ماشىنىلارنىڭ ئاۋازى ئاساسەن ئاڭلانمايتتى.

ئۆينىڭ كەينى كەڭرى گۈلزارلىق بولۇپ، ئۆي ئىگىسى ئۈچ رەڭدە ئېچىلىدىغان رۇخسەتگۈل، قوغۇنگۈل قاتارلىق ھەرخىل گۈللەرنى تېرىۋەتكەنىدى. ئۆي كۆپىنچە گۈللەرنىڭ خۇش ھىدى بىلەن تولاتتى. ھەرقايسى ئەتىگەنلىكى چىرايلىق كىيىنگەن ئىتتالىيىلىك قىز كېلىپ گۈللەرنى ئۈزۈپ، بازارغا ئاپىرىپ ساتاتتى. بىز ھەمىشە ئاشۇ ئىتتالىيىلىك قىزنىڭ شوخ كۈلكىسى ۋە لەرزان، يېقىملىق ناخشا ساداسى ئىچىدە ئويغىناتتۇق - دە، گويا ئۆزىمىزنى ئىتالىيە زېمىنىدىكى بىر كەنتتە تۇرۇۋاتقاندەك سېزەتتۇق.

كۇلتىستا تۇرغان مەزگىلدە بىز خاربوت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ۋە ياش لېكتورلار بىلەن تونۇشتۇق. كۆپچىلىك خۇشال، ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتتۇق، قەدىردان دوستلاردىن بولۇپ كەتتۇق. ئۇلاردىن فىلىپ سىمىت ئەپەندى ۋاشىنگتون دۆلەتلىك گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش ئورنى ئالياسكا بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولۇپ، ئۇنىڭ خانىمى ئەڭ ياخشى ساۋاقداشلىرىمنىڭ بىرى رېينولا ئىدى. رېينولا ئىككىمىز ئىنتايىن يېقىن دوست ئىدۇق.

ھەرقېتىم سۇللىۋان خانىمنىڭ مىجەزى يوق بولۇپ قالغان چاغ-
لاردا، ئۇنىڭ ئورنىدا ئۇ دەرس تەكرارلىشىمغا ياردەملىشەتتى،
مېنى سىنىپلارغا ئاپىراتتى.

بۇ ئەزالارنىڭ ئىچىدە جون ماتىس ئەپەندىمۇ بار بولۇپ، ئۇ
بىر مەزگىل ماڭا روھىي ۋە تۇرمۇش جەھەتتە تۆۋرۈك بولدى،
كېيىن ئۇ سۇللىۋان خېنىم بىلەن توي قىلدى. ياشلار ئاجايىپ
جۇشقۇن، روھلۇق، كۆتۈرەڭگۇ، تىنىك كېلىدىكەن. شۇڭا،
بىز كۆپىنچە ۋېزا يولىدا بىر ماڭساق ئون چاقىرىملاپ مېڭىپمۇ
ھارغىنلىق ھېس قىلمايتتۇق. بەزىدە ئۇچ كىشىلىك ئورۇندۇقى
بار ۋېلىسىپىتتەكە مىنىپ سەيلىگە چىقىپ قىدرىق چاقىرىم يىراق-
لارغا بېرىپ پۇخادىن چىققۇچە ئويناپ، ئاندىن كەپىمىز چاغ
ھالەتتە ئۆيگە قايتاتتۇق. ئۇ غەمسىز يايرىغان ئالامەت ئېسىل
چاغلار ئىدى. نېمە ئىش قىلمايلى كۆڭلىمىز يايرايتتى، قانداق
ئويۇن ئوينىمايلى، ئالەمچە خۇشال بولاتتۇق. ياشلارنىڭ نەزىرى-
دە، تەبىئەتتىكى جىمىكى نەرسە - دەرەخ شاخلىرىنىڭ ئۇچلىرىدا
جلۋە قىلغان ئىللىق كۈز قۇياشى، توپ - توپ بولۇپ بەكمۇ
چىرايلىق رەڭ تۇزۇپ جەنۇبقا قاراپ ئۇچقان ئۇچار قاناتلار،
قىشلىق ئوزۇقلۇق غەملەش كويىدا ياڭاق توشۇش بىلەن ئالدىراش
يۈرگەن تىنىلار، مەي باغلاپ پىشىپ يەرگە توروكلاپ چۈشكەن
مېۋىلەر، ئۆستەڭ بويىدىكى شاپتۇل چېچىكى رەڭلىك چىرايلىق
گۈللەر ھەممە ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان سۇپسۈزۈك دەريا سۈلىرى
شۇقەدەر گۈزەل ئىدى، ئادەمگە شۇقەدەر زوق بېغىشلايتتى،
يۈرەكلەرنى شۇنچىلىك ياشىنىتاتتى.

قىشنىڭ ھاۋا ئوچۇق، ئايدىڭ كېچىلىرى بىز مەپە كىرا
قىلىپ ئۇيان - بۇيانلارنى سەيلە قىلاتتۇق ياكى تاغقا چىقىپ چانا
تېيىلاتتۇق. دالىلاردا ئاجايىپ شوخ ئويۇنلارنى ئوينايتتۇق ياكى
بولمىسا قەھۋەخانىلاردا جىمجىت ئولتۇرۇپ، پۇرقىراپ ھور كۆ-
تۈرۈلۈپ تۇرغان مەززىلىك قەھۋە ئىچەتتۇق، قارىسىلا ئىشتىھا

قوزغىلىدىغان تاماقلارنى يەيتتۇق، شادلىقىمىز ئىچىمىزگە پاتماي
قالاتتى.

قىش كېچىسى ئۇزۇن بولىدۇ. بەزىدە بىز ئۇدا بىر قانچە
كېچە لاۋۇلداپ ئۇلۇغ ئوت كۆيۈۋاتقان مەشنى چۆرىدەپ ئولتۇ-
رۇپ كولا ئىچىپ، ئاقبالداق يېگەچ ھەرخىل پاراڭلارنى قىلىشات-
تۇق. جەمئىيەت، ئەدەبىيات، پەلسەپە جەھەتتىكى تۇرلۇك مە-
سىلىلەر ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزەتتۇق. قايسى مەسىلە ئۈستە-
دە سۆزلەشمەيلى، تېگى - تەكتىگە يېتىشكە ئامراق ئىدۇق.

بىز بىر توپ ياشلار مۇستەقىل پىكىر قىلىشنى بىلىۋال-
مۇق. ھەققانىيەت تۈيغۇسىنىڭ كۈچلۈكلۈكى، جەمئىيەتتىكى
رەزىل كۈچلەرنى، قاراڭغۇ تەرەپلەرنى ياقتۇرماسلىق، تىنچلىقنى
سۆيۈش، ئىنسانلارنى سۆيۈش جەھەتتە ھەممىزنىڭ پىكرى
بىر يەردىن چىقاتتى. ئەمما، قۇربىمىز تايىنلىق، تۈپكى مەسىلە-
لەرنى ھەل قىلىش قولىمىزدىن كەلمەيدىغان بولغاچقا، ئەمەلىي
ئىشتىن نوقۇل مۇلاھىزە كۆپرەك ئىدى. ئوتوپىيىلىك ئىدىيە
بەرپا قىلىشنىڭمۇ ھېچ ئەھمىيىتى يوق ئىدى. بىراق، ھېچكىمۇ
ئوخشىمىغان پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا پېتىنالمايتتى. بەزى
قىزىق قان رادىكال ياشلار دۇئېلغا چۇشۇش ئۈچۈن «سانقىن»
لارنى ئىزدەپ يۈرەتتى.

ياشلىق نۇرى شۇقەدەر چاقناق، پارلاقكى، ئادەم تىك بېقىپ
قاراشقا پېتىنالمايدۇ. ياشلىقتىكى ھېچنېمىدىن قورقماسلىقتەك
قارامىلىق، باتۇرلۇققا ئادەمنىڭ تولىمۇ زوقى كېلىدۇ. ھېلىمۇ
ئېسىمدە، بىز بىر قېتىم پىيادە يىراق بىر يەرگە بارىدۇق.
گۈركىرەپ قاتتىق بوران چىقىپ شىلەپەمنى ئۈچۈرۈپ كەتتى.
يەنە بىر قېتىم 4 - ئايلار بولسا كېرەك، بىز يەنە پىيادە يولغا
چىقتۇق. توساتتىن شارقىراپ قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىۋىدى،
نەچچىمىز كىچىككىنە يامغۇرلۇق ئىچىگە پاتمىغانغا قارىماي تە-
قىلدۇق. 5 - ئايدا، كۆپچىلىك دالىغا چىقىپ بۆلدۈرگەن تەر-

دۇق.

توۋا! مەن تېخى قېرىلىق يېشىغا يەتمىدىم. شۇنداق تۇرۇپ نېمىشقا ھەدىسە بالىلىق، ياشلىق دەۋرىمنى ئەسلەپ كېتىمەن - ھە!

تۆت يىللىق ئالىي مەكتەپ ھاياتىم مانا مۇشۇنداق خۇشال - خۇراملىق ئىچىدە بىلىنمەيلا تۈگەپ قالدى. ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىملىرىمۇ مانا ئاخىر ئېچىلدى. شۇ چاغدىكى گېزىتلەردە مەن بىلەن سۇللىۋان مۇئەللىمنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدىكى كۆرۈنۈشلىرىمىز ئېلان قىلىندى. بىر گېزىت مۇنداق دەپ خەۋەر قىلغانىدى:

«ئوقۇش پۈتتۈرۈش زالى بۈگۈن ئادەم بىلەن لىق تولغانىدى، مۇراسىمغا قاتناشقان ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى دىپلوم ئالىدۇ، ئەلۋەتتە. ئەمما، مېھمانلارنىڭ دىققىتى ناھايىتى گۈزەل، نەتىجىسى ئالاھىدە ياخشى ئەما قىز خېلىن كېللېرغا مەركەزلەشتى. بۇ قىزغا ئۇزۇندىن بۇيان جاپا - مۇشەققەتتىن قاچماي ياردەم بېرىپ كەلگەن مۇئەللىمى سۇللىۋان خېنىممۇ بۇ شەرەپتىن تەڭ بەھرىمەن بولدى. مۇراسىم باشقۇرغۇچى خېلىن كېللېرنىڭ ئىسمىنى ئوقۇغاندا، پۈتۈن مەيداندا گۈلدۈراس ئالقىش ياڭرىدى. بۇ قىز ئالىي مەكتەپ دەرسلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئەلا نەتىجە بىلەن ئوقۇپ پۈتتۈردى. شۇنىڭدەك ئۇنىڭ ئەنگلىيە ئەدەبىياتى دەرسلىكىدىكى ئىپادىسى تېخىمۇ كۆرۈنەرلىك بولدى. ئۇ بۇ نەتىجىلىرى بىلەن مەكتەپ رەھبەرلىرى، ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە ساۋاقداشلىرىنىڭ ماختىشىغا، ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى».

سۇللىۋان مۇئەللىم مېنىڭ ئەنگلىيە ئەدەبىياتى دەرسىدە يۇقىرى نومۇر ئالغانلىقىمدىن ئىنتايىن سۆيۈنۈپ كەتتى. لېكىن، بۇ نەتىجە پۈتۈنلەي ئۇنىڭغا مەنسۇپ. مۇشۇ ئىككى پاكىتىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، گېزىتتە خەۋەر قىلىنغانلىرى پۈتۈنلەي

كۆپتۈرمە، يالغان گەپلەر، بۇنداق بولۇشى، مېنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىمغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئالاھىدە كەلگەنلەر بەش - ئالتىلا ئادەم بولۇپ، ئۇ كۈنكى مېھمانلارمۇ مۇخبىر خەۋەر قىلغاندەك ئۇنچە كۆپ ئەمەس ئىدى. ئاپامنىڭ كېسەل سەۋەبىدىن ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا قاتنىشالمىغانلىقىدىن كۆڭلۈم يېرىم بولدى. مەكتەپ مۇدىرىمىز رەسمىيەت يۈزىسىدىنلا نەچچە ئېغىز سۆز قىلدى، ئەمما مەن بىلەن سۇللىۋان مۇئەللىمنى ئالايىتەن تىلغا ئالمىدى، باشقا ئوقۇتقۇچىلارمۇ يوپۇرۇلۇپ كېلىپ مېنى تەبرىكلىمىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، مەن دىپلوم ئالغىلى سەھنىگە چىققاندىمۇ، گېزىتتە يېزىلغان «گۈلدۈراس ئالقىشلار» ياڭراپ كەتمىدى. قىسقىسى، ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى گېزىتتە تەسۋىرلەنگەندەك مىسلىسىز دەرىجىدە داغدۇغىلىق بولمىدى.

بەزى ساۋاقداشلار سۇللىۋان مۇئەللىمگە ناھەقچىلىق بولدى، دەپ رەنجىشتى. ئۇلار مۇراسىم كىيىملىرىنى سالغاچ:

— تازىمۇ قاملاشمىغان ئىش بولدى. سۇللىۋان مۇئەللىمگىمۇ ئىلمىي ئۇنۋان بېرىلىشى كېرەك ئىدى، — دېيىشتى.

ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، سۇللىۋان مۇئەللىم مېنى زالدىن ئاچىقتى. بىز بىۋاسىتە نيۇ - ئېنگلانددىكى لېنشاغا بارىدىغان ماشىنىغا چىقتۇق. ئۇ يەر بىز بېرىپ تۇرۇشنى پىلانلىغان جاي ئىدى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى، مەن دوستلىرىم بىلەن ئورومونا پوئاگا كۆلىدە قولۋاق سەيلىسى قىلدىم. يۇلتۇزلار كۆز قىسىشقان كۆك ئاستىدىكى جىمجىت كۆلدە بۇ دۇنيانىڭ بارلىق دەرد - ئەلەم، خوشلۇق، خاپىلىقلىرىنى ۋاقتىنچە ئۇنتۇدۇم.

ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىنى كۆپتۈرۈپ، ئېلان قىلغان گېزىت يەنە مۇنۇلارنى خەۋەر قىلدى: «بوستون شەھىرى شەھەرلىنىڭ ھۆكۈمىتى لېنشادىكى كاتتا بىر قورو - جاينى خېلىنغا

سوۋغا قىلدى. بۇ ناھايىتى كەڭرى، يوغان قورو، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئۆيلەر كىشىلەر خېلېنغا سوۋغا قىلغان مىس ھەيكەللەر بىلەن توشتى. خېلېن يەنە تۈمەنلىگەن كىتابلار بىلەن تولغان غايەت چوڭ بىر كۈتۈپخانىغا ئىگە بولدى. ئۇنىڭدا ئۇ بەئەينى كىتاب شەھىرىدە تۇرغاندەك بولىدۇ. ئۇنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن باياشات، كۆڭۈللۈك ئۆتمەكتە».

بۇنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ. مەن ۋە سۇللىۋان مۇئەللىم نەدىمۇ ھەشەمەتلىك كاتتا قورو - جايدا ئولتۇرىمىز دەيسىلەر؟ ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ ئۆيىمىز خېلى بۇرۇن سېتىۋالغان قەدىمىي بىر دېھقان ئۆيى. ئۆينىڭ ئەتراپى تاشلىنىپ كەتكىنىگە ئۇزۇن بولغان يەتتە مو ئېتىز، مۇئەللىم سۈت سىغىش مەيدانى بىلەن فار فۇر بۇيۇملار قويۇلغان ئامبار ئۆينى تېشىپ بىرلەشتۈرۈپ چوڭ ئۆيگە ئايلاندۇرۇپ، كۈتۈپخانا قىلدى. ئۇنىڭدا ئەمالار يېزىقىدىكى بىرەر يۈزدەك كىتابلار بار. ئۆيلەر، جاھازىلار ئاددىي بولسىمۇ، مەن بۇ يەردىن تولۇق رازى بولدۇم. چۈنكى، بۇ يەرگە قۇياش نۇرى تولۇق چۈشىدۇ. شەرق، غەرب تەرەپتىكى دېرىزىلەرگە گۈل قويغىلى بولىدۇ. يەنە يىراقتىكى قارىغايلار كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئىككى قاناتلىق ئەينەك ئىشىك بار. سۇللىۋان مۇئەللىم يەنە مېنى كەيپىي چاغ ۋاقىتلاردا چىقىپ ئايلانسۇن دەپ ھۇجرامنىڭ يېنىغا چاققانغىنا بالكون چىقىرىپ بەردى.

مانا مۇشۇ بالكوندا مەن قۇشلارنىڭ «مۇھەببەت ناخشىلىرى»نى تۇنجى قېتىم ئاڭلىدىم. بىر كۈنى بالكوندىكى مەيىن شامالدىن ھۇزۇرلىنىپ ھۇجرىغا كىرگۈم كەلمەي خېلى ئۇزۇن ئولتۇردۇم. بالكوننىڭ جەنۇب تەرىپىگە ياماشقاق ئۆسۈملۈكلەرنى تېرىۋەتكەن بولۇپ، بۇلار ۋادەكتىن ئارتىلىپ چىققانىدى. شىمال تەرىپىدە ئالما دەرەخلىرى بار بولۇپ، ئالما دەرەخلىرى چېچەكلىگەندە ئەتراپ خۇش ھىدقا تولاتتى.

ئۇشتۇمتۇت، ۋادەكنى تۇتۇپ تۇرغان قوللىرىمدا نازۇك بىر

تىترەش سېزىمى پەيدا بولدى. بۇ سېزىم قولۇمنى مۇزىكانتنىڭ گېلىغا قويغان چاغدىكىگە ئوخشايتتى. بۇ تىترەش بىردەم، بىردەم بولۇپ، بىردەم تىترەيتتى، بىردەم توختايتتى. توختىغان مەلۇم چاغدا گۈلنىڭ بىر تال بەرگى يۈزۈمنى بوش سىپىلاپ يەرگە چۈشەتتى. شۇئان يا بىرەر قۇش ئۇچۇپ كېلىپ ياكى شامال چىقىپ گۈل بەرگىنى تۆكۈۋاتىدۇ، دەپ ئويلىدىم. مەن تۇرلۇك قىياسلاردا بولۇۋاتقىنىمدا، ۋادەك يەنە تىترەشكە باشلىدى.

— بۇ زادى نېمە ئىشتۇ؟

مەن خىيالغا چۆكۈپ، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن سېزىمىمنى تىڭشاپ جىممىدە تۇردۇم. بىر چاغدا سۇللىۋان مۇئەللىم دېرىزىدىن قولىنى چىقىرىپ مېنى مىدىرلىماسلىققا ئىشارەت قىلدى ھەمدە قولۇمنى تۇتۇپ:

— يېنىڭىزدىكى ۋادەككە بىر قۇش قونۇپتۇ. سەللا مىدىرلىسىڭىز ئۇچۇپ كېتىدۇ. شۇڭا جىم تۇرۇڭ، ھەرگىز مىدىرلىماڭ، — دېدى.

مەن قۇشنىڭ سايرىشىغا زەن سېلىپ ئاخىر ئۇنىڭ سايرىشىدىكى رىتىم ۋە ئاھاڭنى پەرق ئېتىۋالدىم. شۇنىڭدەك بۇ سايراشنىڭ بارا - بارا ئۇنلۇك ۋە تېز بولۇۋاتقانلىقىنى سەزدىم.

سۇللىۋان مۇئەللىم ماڭا يەنە مۇنداق ئۇچۇر يوللىدى:

— بۇ قۇشنىڭ ئاشىقى ئالما شېخىدا تۇرۇپ ئۇنىڭغا جور بولۇپ بېرىۋاتىدۇ. بۇ قۇشنىڭ ئالما شېخىدا تۇرغىنىغا خېلى ئۇزۇن بولغان بولسا كېرەك، ئوھو، قاراڭ، مانا ئۇلار ھازىر بىرلىكتە قوش ئاۋازلىق ناخشا توۋلاشقا باشلىدى.

بىر ئازدىن كېيىن ئۇ يەنە:

— ھازىر ئىككى قۇش ئالما شېخىدا ئولتۇرۇپ، ئۆز ئارا كۆڭۈل ئىزھار قىلىشىۋاتىدۇ، — دېدى.

بۇ دېھقان ئۆيىنى مەن بۇنىڭدىن ئون يىل ئىلگىرى سىبلىن

ئەپەندى ماڭا سوۋغا قىلغان قەنت شىركىتىنىڭ پىيىغا ئالماش-
تۇرغانىدىم.

بىز ئەڭ ئېغىر كۈنگە قالغاندا، سىبىلىن ئەپەندى بىزگە ياردەم قولىنى سۇنغانىدى. سىبىلىن ئەپەندىنى تۇنجى قېتىم توق-قۇز ياش ۋاقتىمدا كۆرگەن، ئۇ بالا چولپان لىتنى ئېلىپ كېلىپ بىز بىلەن ئويىنغانىدى. شۇ چاغدا بۇ بالا چولپان تېياتىر «كىچىك مەلىكە» دە رول ئېلىپ ئويناۋاتاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، سىبىلىن ئەپەندى بىز قېيىنچىلىققا يولۇققان ھامان پۈتۈن كۈچى بىلەن بىزگە ياردەم بەردى ھەمدە دائىم بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىگە كېلىپ بىزنى يوقلاپ تۇردى.

ئۇ ھەرقېتىم كەلگەندە، ئەتىرگۈل، پېچىنە، مېۋە ئالغاچ كېلىپ كۆپچىلىككە تارقىتىپ بېرەتتى. بەزىدە كۆپچىلىككە تاماق ئېلىپ بېرىپ مېھمان قىلاتتى ياكى پەيتون كىرا قىلىپ بىزنى سەيلە قىلدۇراتتى. بالا چولپان لىتمۇ بىز بىلەن بىللە بولاتتى.

لىت ناھايىتى چىرايلىق، ئوماق، شوخ قىزچاق ئىدى. سىبىلىن ئەپەندى دائىم ئىككىمىزگە:

— ئىككىڭلار مېنىڭ ئەڭ ئامراق قىزلىرىم، — دەيتتى، ئاندىن ئىككىمىزنىڭ ئويۇنغا زوقى بىلەن قاراپ ئولتۇراتتى.

— ئۇ چاغدا، مەن باشقىلار بىلەن قانداق سۆزلىشىشنى ئۆگىنىۋالاتتىم. ئەمما، سىبىلىن ئەپەندى ھەمىشە دېگەنلىرىنى ئانچە ئاڭقىرالمايتتى، بۇنىڭدىن تولىمۇ كۆڭلۈم يېرىم بولاتتى.

بىر كۈنى مەن سىبىلىن ئەپەندىنى تازا بىر خۇش قىلىۋېتەي، دېگەن ئوي بىلەن «لىت» دېگەن ئىسىمنى ئالايىتەن تەكرار دەپ مەشىق قىلدىم. شۇنچىلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتسەمۇ لىتنىڭ تولۇق ئىسمىنى ئوبدان دېيەلمەي، جىلى بولغىنىمدىن يىغلاپ تاشلىدىم. سىبىلىن ئەپەندى كەلگەندە، مەن ئۇنىڭغا مەشىق نەتىجىلىرىنى نامايان قىلاي دەپ كۆپ قېتىم تەكرار سۆزلەپ،

ئاخىر ئۇنىڭغا سۆزۈمنى ئاران دېگەندە ئۇقتۇرالىدىم. بۇنىڭدىن شۇنچىلىك خۇشال بولدۇم ۋە ھاياجانلاندىمكى، شۇ چاغدىكى ھاياجانلىق كەيپىياتىمنى ھازىرغىچە ئۇنتۇيالمىدىم.

شۇنىڭدىن كېيىن، مەن كۆڭلۈمدىكى سۆزلەرنى ئېنىق ئىپادىلەپ بېرەلمىگەن ياكى ئەتراپ شاۋقۇن - سۇرەنلىك بولۇپ، سىبىلىن ئەپەندى بىلەن چۈشىنىش ھاسىل قىلىپ پىكىر ئالماشتۇرۇشقا ئامال بولمىغان چاغلاردا، ئۇ مېنى چىڭ قۇچاقلاپ، سىلىق ئاھاڭدا سۆزلەپ ماڭا تەسەللى بېرەتتى:

— سۆزلىرىڭنى تازا چۈشىنەلمىدىم. بىراق، سىزنى ياخشى كۆرىمەن. سىزنى مەڭگۈ ياخشى كۆرىمەن.

سىبىلىن ئەپەندى تاكى ئۇلاپات بولغانغا قەدەر، سۇللىۋان مۇئەللىم ئىككىمىزگە ھەرئايدا تۇرمۇش پۇلىنى ئۆكسىتمەي ئەۋەتىپ بەردى. ئۇ قەنت كارخانىسىنىڭ پاي چېكىنى بىزگە سوۋغا قىلغان چاغدا، لازىم بولغاندا ئۇنى سېتىۋەتسەڭلار بولىدۇ، دەپ تاپىلىغانىدى. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇئەللىم ۋە مەن بۇ ئۆيگە بىرىنچى قېتىم ئاياغ قويغان، دېرىزىلەرنى ئېچىپ، يېڭى تۇرمۇشىمىزنى باشلىغان چاغدا، سىبىلىن ئەپەندى گويا بىز بىلەن بىللىدەك ھېسسىياتتا بولۇشتىن خالىي بولالمىدۇق.

مەن ئالدىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ئىككىنچى يىلى، يەنى 1905 - يىلى 5 - ئاينىڭ 2 - كۈنى سۇللىۋان خېنىم بىلەن ماتسى ئەپەندى توي قىلدى. مەن ئۇزۇندىن بېرى سۇللىۋان خېنىمنىڭ ياخشى بىر ئادەم بىلەن تېپىشىپ، بەختىيار، كۆڭۈل-دىكىدەك تۇرمۇشقا ئىگە بولۇشىنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەنىدىم. شۇڭلاشقا، ئۇلارنىڭ توي قىلغىنىغا مەن چىن يۈرىكىمدىن خۇ-شال بولدۇم ۋە ئۇلارغا يۈرىكىمنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن مەڭگۈ-لۈك بەخت تىلىدىم.

توي مۇراسىمىغا دوستىمىز ئىبدۇارد خار رىياسەتچىلىك قىل-دى. توي مۇراسىمى ئاق رەڭلىك چىرايلىق بىر ئۆيدە ئۆتكۈزۈل-

دى. يېڭى ئەر ـ خوتۇنلار تويدىن كېيىن شېرىن ئاي ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن يېڭى ئورلىغانغا كەتتى. ئاپام مېنى ئېلىپ دەم ئېلىش ئۈچۈن جەنۇبقا قايتتى.

يەتتە، سەككىز كۈندىن كېيىن، ماتسى ئەپەندى بىلەن سۆلـ
ـلىۋان خېنىم ئاپام ئىككىمىز تۇرۇۋاتقان مېھمانخانىدا ئۇشتۇمـ
ـتۇت پەيدا بولغاندا، بىز قاتتىق قورقۇپ كەتتۇق. جەنۇبنىڭ باش
يازمەنزىرىسىدە، مېنى بىردىنلا خۇشال قىلىش ئۈچۈن توساتتىن
كۆز ئالدىمدا پەيدا بولغان ئەڭ سۆيۈملۈك ئىككى ئادەمنى كۆرۈپ
گويا چۈش كۆرگەندەك بوپقالدىم. ماتسى ئەپەندى:

ـــ بۇ يەردىكى گۈللەرنىڭ خۇش ھىدى، قۇشلارنىڭ يېقىمـ
ـلىق ناۋاسى بىزنى ئۈچۈرۈپ كەلدى؟ ـــ دېدى.

شېرىن ئاي ئۆتكۈزۈۋاتقان بۇ ئەر ـ خوتۇنلار قۇشلارنىڭ
خەندان ئۇرۇپ سايرىشىنى يېڭى تۇيۇنىڭ ئەڭ شېرىن نەغمىسى،
ئەڭ ياخشى مۇبارەكلىشى دەپ قارىغان بولسا كېرەك.

كېيىن، بىز تۆتىمىز لېنىنادىكى ئۆيىمىزگە قايتىپ كەلـ
ـدۇق. بەزى مىش ـ مىش پاراڭلار ئاندا ـ مۇندا قۇلىقىمىزغا
كىرىپ قالدى. گەپ توقۇمىسا ئىچى پۈشۈپ قالىدىغان بەزى
كىشىلەر، سۆللىۋان مۇئەللىم توي قىلىۋالدى، بۇنىڭدىن خەـ
ـلىنىڭ چوقۇم كۆڭلى يېرىم بولدى، كىم بىلىدۇ، تېخى ئۇنىڭغا
ھەسەت قىلىپ يۈرەمدۇ دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىپ يۈرۈپتۇ.
مۇشۇنداق ئويغا كەلگەن بەزى كىشىلەر تېخى خەت يېزىپ ماڭا
تەسەللىي بەردى. ئەمما، ئۇلار شۇنى زادىلا ئويلىمىغانكى، بۇـ
ـنىڭدىن زادىلا كۆڭلۈم يېرىم بولمىدى، ئۇلارغا ھەسەتمۇ قىلمـ
ـىدىم. ئەكسىچە بۇ ئىش تۇيەيلى تۇرمۇشۇم تېخىمۇ كۆڭۈللۈك
ۋە مول ئۆتتى.

چۈنكى، سۆللىۋان مۇئەللىم قەلبى پاك، ئېسىل پەزىلەتـ
ـلىك، مېھرىبان، سەمىمىي ساداقەتمەن، ماتسى ئەپەندىمۇ كىشـ
ـىلەرگە سەمىمىي، قىزغىن، ئوچۇق مۇئامىلە قىلىدۇ. ئۇنىڭ

ھېكايىلىرى مېنى قاتتىق كۈلدۈرىدۇ. شۇنىڭدەك ماڭا دائىم
يېلىشكە تېگىشلىك ساۋاقلار ۋە ئىلىم پەنلىرىنى يېڭى بىلىملىرىنى
سىڭدۈرۈپ تۇرىدۇ. ئاندا ـ ساندا مەن بىلەن نۆۋەتتىكى ئەدەبـ
ـىيات يۈزلىنىشى ئۈستىدە مۇزاكىرە قىلىدۇ.

ماشىنكامدىكى كاشلا تۈپەيلى نورمال يېزىقچىلىق سۈرئـ
ـىتىمگە دەخلى يەتكەنىدى. ماقالىنى ۋاقتىدا پۈتتۈرۈش ئۈچۈن،
ماتسى ئەپەندى كېچىلەپ ئىشلەپ ماڭا قىرىق بەت ئورىگىنالنى
ماشىنكىدا بېسىشىپ بەردى.

شۇ چاغدا، مەن تەكلىپكە بىنائەن «ئەسىر ژۇرنىلى» غا
ماقالە ئەۋەتىپ تۇراتتىم. «ساۋات ۋە تەسىراتلار» ناملىق بۇ
ماقالەمدە، ئاساسلىقى ئەتراپىمدا بولۇپ ئۆتكەن بەزى ئىشلارنى
ھاسۇرلىگەنىدىم. ئالىي پادىشاھ جېيىن ئاۋستېن مۇشۇنىڭغا
ئوخشاش تېمىدا كىتاب يازغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئەسەرلىرىمنى
توپلاپ نەشر قىلىدىغان چاغدا، كىتاب ئىسمىنى «مەن ياشىۋاتقان
دۇنيا» دەپ ئۆزگەرتەۋەتتىم.

مەن بۇ كىتابىنى يېزىۋاتقان ۋاقىتلاردا كەيپىياتىم ناھايىتى
ئۇستۇن بولدى. نيۇئىنگلاندنىڭ ئادەمنى مەھلىيا قىلىدىغان مەـ
ـزىرلىرىنى يېزىۋاتقىنىمدا، مەن خۇشال كەيپىياتتا خىيالىمغا
كەلگەن پەلسەپەۋى مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلدىم. قىسقىسى،
تەپەككۇر قىلىشلا بولىدىكەن، يازايچۇ دېگەن ھەرقانداق ئىشلارنى
يازغىلى بولىدىكەن.

ئارقىدىن ئېتىز ـ ئېرىقلار ئىلھامى بىلەن شېئىرلار توپلـ
ـىنى «تاش تام ناخشىسى» نى يېزىپ چىقتىم. بىر كۈنى، بىز
دالىدىكى قەدىمىي تاش تامنى رېمونت قىلدۇق. جانغا راھەت باھار
ھىدى، ئەمگەك خۇشاللىقى بىلەن كۆڭلۈمدە باھار شادلىقىغا
قارىتا مەدھىيە، لېرىك ھېسسىياتلار ئۇرغۇدى.

بۇ شېئىرلىرىمنى رەتلەشكە ماتسى ئەپەندى ھەمكارلاشتى.
ئۇ ئۆزىگە ياقمىغان، قانائەت ھاسىل قىلمىغان جايلارنى قىلچە

ئاياپ ئولتۇرماي كۆرسىتىپ بەردى. ئۆزىگە ياققان، زوقىنى
قوزغىغان جايلارنىمۇ ئاجايىپ ماختاپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ بىز
بۇ شېئىرلارنى قايتا - قايتا دېكلاماتسىيە قىلدۇق، سۆز -
مىسرالار ئۈستىدە تەكرار ئويلاندۇق، زېرىكمەستىن تۈزەتتۇق.
ماتىسى ئەپەندى:
— بىز بۇ ئىشنى شۇقەدەر كۆڭۈل قويۇپ، سەمىمىي
ساداقەت بىلەن قىلدۇق. ئەگەر بۇنىڭدا يەنىلا ياخشى بولمىغان
جايلار كۆرۈلسە، بۇنىڭغا ھېچ ئامالىمىز يوق، — دېدى.
بىر لېيپشاغا كەلگەندىن كېيىن، دادامنىڭ ئالابامادىكى دېھ-
قانچىلىق مەيدانى يادىمىزغا كېلىپ، ئاددىي تېرىقچى تۇرمۇشىنى
كەچۈرۈش ئۈچۈن، ئۆي ھايۋانلىرىنى بېقىش، تۇرلۇك زىرائەت-
لەرنى تېرىش نىيىتىگە كەلدۇق. بىر كونچاردىن فىت ئىسسىملىك
بىرلا ئىتنى ئېلىپ كەلگەندۇق، بۇ يەرگە كېلىپ بىر يىلدىن
كۆپرەك ۋاقىت ئۆتكەندە فىت ئۆلۈپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن،
ئارقا - ئارقىدىن بىر قانچە ئىت باقتۇق. بىزگە يېقىن توخو
فېرمىسىدىن بىر نەچچە چۈجە ئەكېلىپ باقتۇق. ھەممىيلەن ئۇنى
ناھايىتى كۆڭۈل قويۇپ باقتى. كىم بىلسۇن، چۈجىلەر بىزنىڭ
يۈزىمىزنى ئازراقمۇ قىلمىدى، ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ پىلانىمىز پۈ-
تۈنلەي سۇغا چىلاشتى.
ئۆيلەر بىكار تۇرۇپ قالدى، دەپ ئويلاپ، بىر قانچە ئۆينى
قوتان قىلىپ ئات باقماقچى بولدۇق، ئاندىن بىر ئات سېتىۋال-
دۇق. ئۇ كۆندۈرۈلمىگەن، خۇيى بەك ئەسكى بىر ئات چىقىپ
قالدى. يولدا كەلگۈچە ئات ئەكېلىپ بەرگەن ئۆسمۈرنى ئۈچ
قېتىم يەرگە ئېتىۋېتىپتۇ. ھالبۇكى، ئۇ ئۆسمۈر ئاتنى بىزگە
تاپشۇرۇپ بەرگەندە بولارنى دېمەپتۇ. شۇڭا بىز بۇ ئىشلارنى
بىلمەپتۇق.
ئەتىسى ئەتىگەن ماتىسى ئەپەندى بازارغا بازماقچى بولۇپ،
ھېلىقى ئاتنى ئاچىقىپ ھارۋىغا قاتتى. نەچچە قەدەم ماڭار ماڭماي-

لا، ئۈشتۈمتۇت ئات سەكرەپ، چىچاڭشىپ كەتتى. ماتىسى ئەپەن-
دى ھەيران بولدى. ئاتنىڭ ئۈستىدىكى جابدۇقلاردا مەسىلە بولۇ-
شى مۇمكىن، دەپ قاراپ تەكشۈرۈپ كۆرمەكچى بولۇپ پەسكە
چۈشتى. ئۇ ئاتنى ھارۋىدىن چىقىرىشىغا، ئات تىك بولۇپ،
قاتتىق كىشنىدى، ئاندىن بىر چاپقانچە ھەش - پەش دېگۈچە
كۆزدىن غايىب بولدى. ئىككى كۈندىن كېيىن، بىر دېھقان
قوشنىمىز ئۇنىڭ جابدۇقلىرى بىلەن ئورمانلىقتا چېپىپ يۈرگەن-
لىكىنى كۆرۈپ، تۇتۇپ بىزگە ئەكېلىپ بەردى.
بىز يېتىپ كېتىپ تېپىلغان بۇ ئاتنى ئامالسىز مەخسۇس
ئات كۆندۈرىدىغانلارغا سېتىۋەتتۇق. شۇ چاغلاردا ئىقتىسادىي
ئەھۋالىمىز كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس ئىدى. بىر بەزىلەرنىڭ ئالما
دەرىخى ئۆستۈرۈڭلار، دېگەن مەسلىھىتى بىلەن يۈز تۈپ ئالما
كۆچىتى سېتىۋېلىپ تىكتۇق. 5 - يىلغا كەلگەندە ئالمىلار مېۋى-
گە كىردى. مەن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، ئالمىلارنىڭ سانى ۋە
چوڭ - كىچىكلىكىنى خاتىرىلەپ ماڭدىم.
بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، خىزمەتكار ئالاقزادە بولغان
ھالدا پالاقلاپ كىرىپ:
— ۋاي ئاللا! چاتاق بولدى! ياۋا كالىلار! ياۋا
كالىلار! — دەپ توۋلىدى.
بىز نېمە ئىش بولغاندۇ، دەپ يۈگۈرۈپ دېرىزە ئالدىغا
كەلدۇق. ئەسلىي بۇلار ياۋا كالا ئەمەس، يېقىن ئەتراپتىكى
تاغدىن كەلگەن ياۋا كېيىكلەر ئىكەن. تېخى بىر جۈپ ئەركەك،
چىشى كېيىك ئۈچ بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ ئالمىزارلىقىمىزغا
سەيلە قىلغىلى كەپتۇ. قۇياش نۇرىدا ئۇلارنىڭ چىرايلىق قامى-
تى، ئېتىك، شوخ ھەرىكەتلىرى، شۇبچىلىك مەپتۇن قىلارلىق
ۋە گۈزەل ئىدىكى، ھەممىمىز كۆز ئۈزەلمەي ھاڭۋېقىپ قاراپلا
قالدۇق. شۇ ئارىلىقتا ئۇلارنىڭ تەلۋىلىكى تۇتتى. بۇ بىر توپ
چوڭ - كىچىك چاقىرىلمىغان مېھمانلار، قىلچە ھېيىقماستىن

ئالمىلىرىمىزنى ۋەيران قىلىشقا كىرىشتى. كېيىكلەر كەتكەندىن كېيىن، بىز گويا چۈشتىن ئويغانغان تەرزدە ئۆزىمىزگە كېلىپ، «ئاپەت» ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشكە كىرىشتۇق. كۆرمىسەكمۇ بولغانبكەن، كۆرۈش بىلەنلا ئارقىمىزغا ئۇچۇپ كەتكىلى تاسلا قالدۇق.

ئاھ، تەڭرىم! يۇز تۇپ ئالما دەرىخىدىن ئارانلا بەش تۇپ قاپتۇ!

بىز قىلىشقا تىرىشقان تۇرلۇك دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرى ئەنە شۇ تەرزدە پۈتۈنلەي مەغلۇپ بولدى. ھالبۇكى، ئەسلىمىلىرىم ئىچىدە بۇ بىر مەزگىللىك تۇرمۇش تولىمۇ قىزغىنلىق ۋە مول مەزمۇنلۇق تۇرمۇش ھېسابلىنىدۇ.

ماتسى ئەپەندى-ئالاھىدە كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلغان ھويلىدىكى ئالما دەرەخلىرى شۇنداق ئاينىدى ھەم كۆپ مېۋە بەردى. ھەرىيلى كۈزدە، ئالما پىشىپ مەي باغلىغاندا، مەنمۇ شوتىنى ئېلىپ بېرىپ ئالما ئۈزەتتىم.

كۆپچىلىك قورۇدىكى دەل ـ دەرەخلەرنى پۈتاپ رەتلىگەندە، مەن يەردىكى شاخلارنى يىغىپ، رەتلەپ ئوتۇن قىلىشقا باغلاپ چىقاتتىم.

ماتسى ئەپەندى ناھايىتى ئەپچىل بىز چارىنى تاپتى. يەنى، ئۇ ئۆينىڭ سىرتىدىن تاغ باغرىغا بارغۇچە بولغان ئارىلىقتىكى دەرەخلەرگە سىم تارتىۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن مەن شۇ سىمنى تۇتۇپ، ئۆزۈم يالغۇزمۇ ئورمانلىققا بارالايدىغان بولدۇم. بۇ «سىم تارتىلغان چىغىر يول» 400 ـ 500 يۇز مېتىر كېلەتتى. دېمەك، شۇنچە يىراق يەرگە مەن ھېچكىمنىڭ ياردىمىسىز بېرىپ كېلەلەيتتىم. ئېنىق قالارمەنمىكىن، دەپمۇ ئەندىشە قىلمايتتىم. ئورمانلىق ئىچىگە ئۆسكەن تۇرلۇك ئوت ـ چۆپلەر ۋە خىلمۇ ـ خىل خۇش پۇراق گۈللەر بىلەن تولغانىدى. ماڭا تەسىبەتەن ئېيتىقاندا، بۇ كارامەت ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولۇپ، ھازىر ئويلىغىنىمدا

سامىمۇ قاتتىق ھاياجانلىنىپ، خۇشاللىقتا چۆمىمەن.

ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ئەرزىمەس بىلىنگەن نۇرغۇن ئىشلارنى مەن ئەركىنلىك لەززىتىدىن تولۇق بەھرىمەن بولغانىدىم. مەن دائىم يالغۇز چىقىپ ئاپتاپ سىنىمەن. بۇنداق چاغلاردا كۆڭلۈم بۆلەكچە ئېچىلىپ كېتىدۇ. ماڭا بۇلارنى بەخش ئەتكەن ئادەم ماتسى ئەپەندى، شۇڭا ئۇنىڭغا چىن يۈرىكىمدىن تەشەككۈر ئېيتىمەن.

بىز لېنىشاڭدا 1905 ـ يىلىدىن 1911 ـ يىلىغىچە تۇردۇق. ئۇ چاغدا ماشىنا، ئايروپىلان يوق، رادىئومو يوق ئىدى. نەلەردە ئۇرۇش بولغىنىنى تېخىمۇ ئاڭلىمايتتۇق. ھەممىلا ئادەم تىنچ، خاتىرجەم، ئازادە كەيپىياتتا تۇرمۇش كەچۈرەتتى.

ھازىرقى دەۋىردە تۇرۇپ ئۆتمۈشنى ئەسلىسە، ئادەم گويا يېڭى بىر دۇنياغا كېلىپ قالغاندەك چەكسىز ھاياجانلىنىدىكەن.

مەن بىر مەھەل تەۋەككۈلچىلىكىمىزدىن ئەندىشىگە چۈشكە- نىدىم. تۇرۇپ ئويلىشام، يېنىمىزدا مارك تۋېن ئەپەندى بولسا- لا، يولدىن ئېزىپ قالساقمۇ، ئۇ ناھايىتى قىزىقارلىق ئىش بولىدىكەن.

مارك تۋېن بىلەن ئۇچرىشىش

مەن مارك تۋېننىڭ نامىنى 1894 - يىللا، مەن تېخى ئەقلىمنى تاپمىغان چاغلاردىلا ئاڭلىغانىدىم. تېشىمنىڭ چوڭىيى- شىغا ئەگىشىپ، ئۇ ماڭا بارغانسېرى چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى.

چۈنكى، ئۇ ماڭا ئادەمىيلىكنىڭ ئىللىقلىقىنى، ھاياتنىڭ قەدىرلىك ئىكەنلىكىنى ئۆگەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ېبل ئەپەندى بىلەن سۆللىۋان مۇئەللىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا، مەن ئەڭ ھۆر- مەتلەيدىغان، قەدىرلەيدىغان ئادەم مارك تۋېن ئىدى.

مارك تۋېن ئەپەندىنى مەن تۇنجى قېتىم نيۇيوركتا، لاۋرە- نس خوتتون ئەپەندىنىڭ ئۆيىدە كۆردۈم. ئۇ چاغدا مەن ئارانلا 14 ياش ئىدىم. ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشقان چاغدا مەندە: «پاھ، ھۇ ماڭا ياردەم بېرەلەيدىغان ئادەم ئىكەن» دېگەن بىر خىل بىۋاستە تۇيغۇ بولدى. ئۇ كۈنى ئۇنىڭ ئىنتايىن قىزىقارلىق، يۇمۇرلۇق سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم يورۇپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، مەن يەنە خوتتون ئەپەندى ۋە لوج ئەپەندىنىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ بىلەن بىر قانچە قېتىم كۆرۈشتۈم. بىز چوڭراق ئىشلار بولۇپ قالسا خەت ئالاقە قىلىپ تۇردۇق.

مارك تۋېن ناھايىتى زىل، سەزگۈر ئادەم بولۇپ، مېيىپ ۋە دىلى ئازار يېگەنلەرنىڭ كۆڭلىنى ئوبدان چۈشىنەتتى. ئۇ ماڭا دائىم بەزى تەسىراتلىرىنى ۋە بېشىدىن ئۆتكەن قىزىقارلىق ھەم

خەتەرلىك ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ مېنى رىغبەتلەندۈرەتتى. ماڭا ھاياتنىڭ تۇرلۇق تەرەپلىرىنى كۆرۈشكە ئىلھام بېرەتتى.

بىر كۈنى ئاخشام خوتتون ئەپەندىنىڭ كۈتۈپخانىسىدا مارك تۋېن بىر مۇنچە ئاڭدار كىشىلەرگە نۇتۇق سۆزلىدى. تىڭشىغۇچى- لار ئىچىدە كېيىنكى كۈنلەردە زۇكۇنۇك بولغان ۋىلسون ئەپەندىمۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ نۇتقىنىڭ مەزمۇنى فىلىپپىننىڭ ھازىرقى ئەھ- ۋالىغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇ مۇنداق دېدى:

— فىلىپپىنلىق 600 دەك خوتتون - بالىلار ئۆچكەن يانار تاغقا يوشۇرۇنۇۋالغانىكەن، ئەمما پولكوۋنىك تۋانستون ئۇلارنى قورشىۋېلىپ بىر - بىرلەپ ئۆلتۈرۈپتۇ. بىر قانچە كۈندىن كېيىن، بۇ پولكوۋنىك يەنە قول ئاستىدىكىلەرگە دۇشمەن ئارمە- يىسىدەك كىيىنىشكە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، فىلىپپىنلىق ۋەتەن- پەرۋەر زات ئاكنالدو قاتارلىق نۇرغۇن كىشىلەرنى قولغا ئالدى.

مارك تۋېن ئەپەندى بۇ ۋەھىمسىز، قانخور پولكوۋنىكنى غەزەپ بىلەن سۆككەندىن كېيىن ھەسرەت بىلەن:

— ئەگەر ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىگەن، ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىنىمغان بولسام، بۇ دۇنيادا ئىنسان قېلىپىدىن چىققان بۇنداق ئادەملەرنىڭ بارلىقىغا ئىشەنمىگەن بولاتتىم، — دېدى.

مەيلى سىياسىي ۋەقە ياكى ئۇرۇش بولسۇن، فىلىپپىنلىق ياكى پانامالىق ۋە ياكى قالاق رايوندىكى يەرلىك مىللەتلەر بولـ- سۇن، ئىنسانپەرۋەرلىككە يات بارلىق ئىشلارغا مارك تۋېن ئەپەن- دى قەتئىي قارشى تۇراتتى. جىم تۇرۇپبېرىشنى لايىق كۆرمەي، چوقۇم چۇقان سالاتتى، تەنقىد- ۋە ھۇجۇم قىلاتتى. بۇ ئۇنىڭ ئىزچىل ئىستىلى ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ماختاپ ئۇچۇرغانلارغا ئۆچ ئىدى. ئەخلاقى ۋە جۇرئىتى يوق كىشىلەرنىمۇ كۆزگە ئىلمايـ- تتى. ئۇنىڭچە بولغاندا، ئادەم نېمىنىڭ ھەق، نېمىنىڭ ناھەق ئىكەنلىكىنى بىلىشى، شۇنداقلا ساختىپەرلەرنىڭ رەزىل قىلمىـ- شىتى سۆكۈشى، ئەيىبلىشى كېرەك ئىدى. شۇنداق بولغاندا،

ئۇ رەزىل، كۆچىلەرگە قارشى شەپقەتسىز جەڭ ئېلان قىلغىلى بولاتتى.

مارك تۇېن ئەپەندى ياشلار ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلەتتى. ماڭا مۇناسىۋەتلىكلار ئىش بولسا چوڭ، كىچىك دەپ ئايرىماستىن قىز-غىن مۇئامىلىدە بولاتتى. بىزنىڭ تونۇشلىرىمىز ئىچىدە ئۇ سۆل-يۈۋان خېنىمنىڭ ھەممىدىن بەك ھۆرمەت قىلاتتى. شۇڭا، ئۇ ئىزچىل تۇردە بىزنىڭ ئەڭ قەدىردان دوستىمىز بولدى.

مارك تۇېن بىلەن خانىمى ناھايىتى مېھىر - مۇھەببەتلىك بولۇپ، ئىناق ئۆتەتتى. بەختكە قارشى مارك تۇېننىڭ خانىمى بالدۇرلا ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ بۇنىڭدىن ئىنتايىن قايغۇرۇپ، تۇر-مۇشتا بىراقلا بىر مۇنچە نەرسىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدى. شۇڭا، ئۇ دائىم:

— ھەر قېتىم ئۆيۈمگە مېھمانلار كېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۆزۈم يەككە - يېگانە ھالدا ئوچاق ئالدىدا ئولتۇرۇپ، غېرىب-لىق، مىسكىنلىكىنىڭ دەردىنى تارتىپ ئازابلىنىمەن، — دەيتە-تى.

خانىمى تۇغۇپ كېتىپ ئىككىنچى يىلى ئىدى. بىر قېتىم ئۇ:

— ئۆتكەن بىر يىل مەن ئۈچۈن ناھايىتى ئېغىر، ئەڭ قايغۇلۇق بىر يىل بولدى. ناۋادا مەن نۇرغۇن ۋاقتىمنى خىزمەت بىلەن ئۆتكۈزمىگەن بولسام، بەلكىم ياشىيالمىغان بولاتتىم، — دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھەمىشە مەن كۆپرەك خىزمەت بىلەن بولسام ياخشى بولاتتى، دەپ ھەسرەت چېكىدىغان بولدى.

بىر قېتىم مەن ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ تەسەللىي بەردىم:

— سىز كۆپ ئويلىنىسىز، پۈتۈن دۇنيادىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى سىزنى ھۆرمەتلەيدۇ، ئامېرىكا تارىخىغا يېزىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن، سىز يەنە نېمىنى ئارزۇ قىلىسىز؟

بىلەن تەڭ ئورۇندا قويدى. ئوبزورچى كىپلىنگمۇ سىزنى ئامېرى-كىنىڭ سېرۋانتېسى دەپ تەرىپلىدى.

ئۇ مۇنداق گېپىنىڭ جاۋابىدا مۇنداق دېدى:

— سىز مېنى مۇنداق گەپلەرنى دەپ ئاۋۇندۇرمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، بىلەمسىز، خېلىدىن، مېنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىمنىڭ ھەممىسى كىشىلەرنى كۈلدۈرۈشتىن ئىبارەت بىرلا مەقسەت ئۈ-چۈن، چۈنكى ئۇلارنىڭ كۈلكىسى مېنى خۇشال قىلىدۇ، سۆيۈن-دۈرىدۇ.

مارك تۇېن ئەپەندى ئامېرىكا ئەدەبىيات تارىخىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان ئەدىب. مەن يەنە ئۇنى ھەقىقىي، ئۇلۇغ بىر ئامېرىكىلىق، دەپ ھېسابلايمەن. چۈنكى، ئۇ ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئەجدادلىرىغا خاس يول ئېچىش روھىنىڭ ئىگىسى، ئارا-ۋەرلىكنىڭ قەدىرلەيدۇ. مەردانە، خۇشخۇي مىجەزلىك، ئۇش-شاق - چۈششەك ئىشلار بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدۇ، يەنە كېلىپ بەكمۇ يۇمۇرلۇق، ئوچۇق، قىزنىقچى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ئۇ دۆلىتىمىز ئېچىلغان دەۋرى-كى ئامېرىكىلىقلارغا خاس بارلىق ئالاھىدىلىكىلەرگە ئىگە. ئۇ مەن تەشەببۇسكار قىلدۇرغان «مەن ياشاۋاتقان دۇنيا» ناملىق كىتابىنى ئوقۇپ چىقىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بىزگە قىسقىلا قىلىپ: «ئۇچىكلار دەرىخانا كۆلىمىگە كېلىپ، بىر نەچچە كۈن كۆلىمدىكى ئوچاق ئالدىدا مەن بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ ياشاپ باقساڭلار قانداق؟» دەپ خەت يېزىپتۇ. بۇ خەتنى كۆرۈپ ھەم ھەيران بولدۇق، ھەم خۇشال بولدۇق.

شۇنىڭ بىلەن ئۈچىمىز خۇشال - خۇرام ھالدا يۈك - تاقىلارنى ئېلىپ يولغا چىقتۇق. ئۇ يەرگە بارساق مارك تۇېن بىزنى ئەكېلىشكە ئەۋەتكەن پەيتۇن ۋوگزالدا ساقلاپ تۇرغا-نىكەن. بۇ 2 - ئاي ۋاقتى بولۇپ، يېراق - يېقىندىكى تاغلار، ئېدىرلار ئاپئاق لىباس كىيگەن، يول بويىدىكى دەرەخ شاخلىرى

مۇز چۈكىدىن مارجانلار ئېسىپ چىزايلىق ياسانغانىدى. قارىغايزارلىقتىن كەلگەن شامال سوغۇق ئارىلاش خۇش پۇراقنى دىماغقا ئۇراتتى. پەيتۇن ئەگرى - بۇگرى تاغ يولىدا ئاستا، سىلىق ماڭاتتى.

پەيتۇن مىڭ بىر مەشەققەتتە بىر دۆڭگە چىققاندا، ئاق رەڭلىق بىر ئىمارەت كۆرۈندى. بىزنى ئالغىلى كەلگەن كىشى بىزگە مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ بالكوندا يولىمىزغا قاراپ تۇرغانلىقىنى ئېيتتى. پەيتۇن يوغان تاش دەرۋازىدىن كىرگەندە، ئۇلار يەنە:

— مارك تۋېن ئەپەندى بىزگە قول پۇلاڭلىتىۋاتىدۇ، — دېدى ۋە ئارقىدىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ ئۇچىسىدىكى ئاق كىيىمى، كۆمۈشتەك ئاقارغان چاچلىرى قۇياش نۇرىدا چاقناپ يالتىراۋاتىدۇ، بەئەينى دولقۇنلار قىيالارغا ئۇرۇلغان چاغدىكى ئاق بۇژغۇنلاردەك كىشىنى هاياجانغا سالماقتا.

بىز ئۇلۇغ ئوت كۆيۈۋاتقان ئوچاق ئالدىدىن ئورۇن ئېلىپ ئازادە جايلىشىۋالدۇق. ئۆي قارىغاي پۇرىقى بىلەن تولغانىدى. بىز ئىسسىق هور پۇرقىراپ كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان قىزىل چاي ئىچىپ، سېرىق ماي سۈرتۈلگەن قاتلىما يەپ ئاجايىپ هۇزۇرلاندۇق. مارك تۋېن ئەپەندى ماڭا:

— ئەگەر بۇ قاتلىمىغا يەنە بۆلجۈرگەن قىيامى سۈرتۈلگەن بولسا تېخىمۇ يېيىشلىك، تەملىك بولاتتى، — دېدى.

ئارام ئېلىپ بولغاندىن كېيىن مارك تۋېن ئەپەندىن تەشەببۇسكارلىق بىلەن:

— ئادەتتە مېهمانلارنىڭ هەممىسى خوجايىنىنىڭ ئۆي - جاي ۋە مۇهىتىنى كۆرۈشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئىشىنىمەنكى، سىلەرمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس، شۇڭا سىلەرگە قورۇ - جايىمنى كۆرسىتەي، — دېدى.

ئاساسلىق هۇجرىنىڭ يېنىدا قۇياش نۇرى بىۋاسىتە چۈشۈپ

تۇرىدىغان كارىدور شەكىللىك بالكون بولۇپ، تەشتەك - تەشتەك هەرخىل، بىر - بىرىدىن چىزايلىق گۈللەر بۇ يەرگە بۆلەكچە هۆسن قوشقانىكەن. خوجايىنىمۇ بۇ يەرنى ناهايىتى ياخشى كۆرىدىكەن. كارىدوردىن ئۆتكەندە تاماقخانا، ئاندىن يەنە بىر هۇجرا بار ئىكەن. بىز ماڭا - ماڭا بىلىيارد جوزىسى قويۇلغان كۆڭۈل ئېچىش ئۆيىگە كەلدۇق. ئاڭلىساق، بۇ مارك تۋېن هەممىدىن كۆپ تۇرىدىغان جاي ئىكەن. مارك تۋېن ئەپەندى بىزنى بىلىيارد جوزىسى يېنىغا باشلاپ كېلىپ مۇلايىملىق بىلەن ماڭا بىلىيارد ئۇيناشنى ئۆگىتىپ قويىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىدى، مەن ئىتتىكلا:

— بۇنى كۆز بىلەن كۆرۈپ ئوينىمىسا بولمايدۇ، شۇڭا مەن ئوينىيالمايمەنغۇ دەيمەن، — دېدىم.

ئۇ تېزلا مۇنداق دىدى:

— بۇمۇ بار گەپ، بىراق لوج ئەپەندى ياكى خوتتون ئەپەندىگە ئوخشاش ئۇستىلار بۇنى كۆزنى يۇمۇپ تۇرۇپمۇ كارامەت ياخشى ئوينايدۇ، — دېدى.

ئارقىدىن بىز مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ 2 - قەۋەتتىكى هۇجرىسىنى كۆرۈپ، كۆركەم گۈل نۇسخىلىرى، قەدىمىي پوسۇندىكى كارىۋاتلاردىن هۇزۇر ئالدۇق.

كۈن غەربكە پېتىۋاتقاندا، بىز يەرگىچە ئورنىتىلغان دېرىزە ئالدىغا كېلىپ سىرتتىكى مەنزىرىنى تاماشا قىلدۇق.

— خېلىن، بۇ يەردە تۇرۇپ قانداق مەنزىرىنى كۆرەلەيدىغانلىقىمىزنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بېقىڭا، بىز تۇرۇۋاتقان بۇ دۆڭ سۈتتەك ئاق رەڭلىك دۇنيا، يىراقتا كۆز يەتكۈسىز قارىغايزارلىق ئورون ئالغان، ئوڭ، سول ئىككى تەرەپتە بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن چوڭ - كىچىك ئېدىر، ئۇلارنىڭ ئۈستىدە ئۈزۈلگەن ۋە تۇتاشقان تاش تام بار، ئۇنىڭمۇ ئۈستى زۇمرەت ئاسمان، پۈتكۈل مەنزىرە ئادەمگە بىر خىل ئەركىنلىك تۇيغۇسى بەخش

ئېتىدۇ. ئۇلار خېلىلا قەدىمىي، ئىپتىدائىي بولغاچقا، كۆڭلى - كۆكسىڭىز ئىچىلىپ، ئازادىلىك ھېس قىلىسىز. قېنى پۇراپ بېقىڭا، دەممۇدەم ئۇرۇلۇۋاتقان قارىغاينىڭ ئىللىق پۇرىقى قالتىسمۇ قانداق؟

بىز مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ ھۇجرىسىغا قوشنا ھۇجرىغا جايلاشتۇق. ھۇجرىدىكى تام مەش ئۈستىدە ئىككى شامدان، شامدان يېنىغا ئۆيدىكى قىممەت باھالىق بۇيۇملارنىڭ ئورنى رەتلىك يېزىپ كۆرسىتىلگەن بىر كارتۇشكا قويۇلغان، بۇ يەرگە ئوغرىنىڭ قەدىمى تەگكەچكە ئۇ شۇنداق قىلغان، يەنى ئۇ ئوغرىلىققا كىرگەنلەر تۇن كېچىدە تىمسىقلاپ مېنى بىسەرەمجان قىلماي، ئۇدۇل بېرىپ خالىغان نەرسىسىنى ئالسۇن، دەپ بۇيۇملار قويۇلغان جاينى ئېنىق كۆرسىتىپ قويۇپتۇ. بۇ ئىش مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ قىزىقچى، ھەزىلچى مىجەزىگە تولىمۇ باب كېلىدۇ.

ئادەتتە تاماق ۋاقتىدا مېھماننىڭ ۋەزىپىسى بەھۇزۇر غىزالىنىش بولسا، ساھىبخانا كۆڭلىنى خۇش قىلىش رولىنى ئالىدۇ. ئېسىل تاماقلارنى يەپ تويغاندىن كېيىن، بىز ساھىبخاننىغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ رەھمەت ئېيتمىساق كۆڭلىمىز ئۇنىمايدۇ، بىراق مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ بۇ ھەقتىكى قارىشى ئادەتتە كىشىلەرگە پەقەتلا ئوخشىمايدۇ. تاماق ۋاقتىدا مېھمانلارنىڭ كەيپى چاغ بولماي جىم - جىم ئولتۇرۇپ غىزالانسا ئۇنىڭ ئىچى سىقىلىدۇ. شۇڭا، ئۇ دائىم ھەرخىل قىزىق گەپلەرنى قىلىپ كىشىلەرنى كۈلدۈرىدۇ. بۇ جەھەتتىكى تالانتىمۇ قالتىس بولۇپ، ھەربىر چاقچىقى جايىغا چۈشىدۇ، گەپلىرى ئادەمنى كۈلدۈرىدۇ.

مارك تۋېن ئەپەندى تېخى كۆپىنچە ئورنىدىن تۇرۇپ، تاماق شىرەسىنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغا، ھەتتا تاماقخاننىڭ ئۇ بېشىغىچە مېڭىپ كېتىدۇ. بەزىدە ھېكايە سۆزلىگەچ ئارقامغا كېلىپ، مېنىڭدىن تېمىلەرنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى سورايدۇ. خۇشلۇقى تۇتۇپ كەتكەندە بولسا، گۈللەردىن بىرەرنى ئۈ-

زۈپ، يۇ قانداق گۈل دەپ مەندىن سورايدۇ. ئەگەر گۈل نامىنى توغرا دېيەلىسەم، بەئەينى كىچىك بالىلاردەك خۇشال بولىدۇ ۋە ئىچ - ئىچىدىن ئېچىلىپ كۈلىدۇ.

مارك تۋېن ئەپەندى مېنىڭ سەزگۈرلۈكۈمنى سىناش ئۈچۈن، ئۇشتۇمتۇت باشقا ئۆيگە غىمىسسىدە چىقىپ فىسگارمون چېلىپ، فىسگارمون ئاۋازىدىن ھاسىل بولغان تىترەشكە قارىتا ئىنكاسىم بولغان بولمىغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن مېنى كۆزىتەتتى. كېيىن سۇللىۋان مۇئەللىم ماڭا، مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ فىسگارمون چېلىپ تۇرۇپ سىزنى كۆزەتكەندىكى تۇرقى بەكمۇ كۈلكىلىك، دىدى.

مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ ئۆيىنىڭ ئاستىغا خىش يېيىتىلغان. شۇڭا، ئادەتتىكى ئاۋازلارنى ئانچە سېزەلمەيمەن. لېكىن، مۇزىكا ئاۋازى ماڭا ئۈستەل - ئورۇندۇق بويلاپ بىلىنىدىغان بولغاچقا، بۇ ئاۋازلارنى بەزىدە تېزلا سېزىۋالاتتىم. بۇنداق چاغلاردا مارك تۋېن ئەپەندى مەندىن بەكرەك خۇشال بولاتتى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن، بىز مەش ئالدىدا ئولتۇرۇپ ۋاقىتنى ھەرخىل پاراڭ بىلەن ئىنتايىن كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزەتتۇق. ھەركۈنى ئەتىگەندە، خىزمەتكار مېنى سائەت ئونلاردا ئويغىتاتتى. ئورنۇمدىن تۇرۇپلا بېرىپ مارك تۋېن ئەپەندىگە سالام بېرەتتىم. بۇ چاغدا ئۇ كۆپرەك چىرايلىق ئۆيئىچىلىك ئىشتان كىيگەن، ياستۇققا يېرىم يۆلەنگەن ھالدا ئەسەرنى ئاغزاكى ئېيتىۋاتقان، كاتىپ خاتىرىلەۋاتقان ھالەتتە بولاتتى. بىر كۈنى، ئۇ مېنىڭ كىرگىنىمنى كۆرۈپلا:

— بىز بۈگۈن چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن بىللە چىقىپ بۇ ئەتراپتىكى ئېتىز ئېرىق مەنزىرىسىنى تاماشا قىلايلى، بولامدۇ؟ — دېدى.

ئۇ كۈنكى سەيلىمىز ئاجايىپ كۆڭۈللۈك بولدى. مارك تۋېن ئەپەندى قېلىن تېرە جۇۋا، قۇلاقچا كىيدى. مېھرىبانلىق بىلەن

مېنى قولۇمدىن يېتىلەپ ئەگرى - بۇگرى تار يولدا كېتىۋىتىپ، ئەتراپتىكى مەنزىرىنى ماڭا چۈشەندۈردى. مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ بايانىدىن مەن قىيا بىلەن دەريا ئارىلىقىدىكى تار يولدا كېتىۋاتقانلىقىمىزنى، ئەتراپنىڭ مەنزىرىسى جانغا راھەت بەخش ئەتكۈچى گۈزەل، جەلبكار مەنزىرە ئىكەنلىكىنى بىلدىم.

ئېرىق - ئۆستەڭ بىلەن چارۋىچىلىق فېرمىسىنىڭ مەنزىرىسىنى تاماشا قىلغاندىن كېيىن، ياماشقان ئوت - چۆپلەر بىلەن ئۇرالغان تاش تام ئالدىغا كەلدۇق. تاشلاردا يىللارنىڭ ئىزناسى قالغانىدى.

تاغ يولىدا ئۇزۇن يۈرگەندىن كېيىن، مارك تۋېن ئەپەندى ھېرىپ قالدى. ئۇ ماتسى ئەپەندى ئالدىمىزدا بېرىپ، بىزنى ئەكېلىشكە پەيتۇن ئەۋەتسۇن، دېدى. ماتسى ئەپەندى كەتكەندىن كېيىن، مارك تۋېن ئەپەندى، سۇللىۋان مۇئەللىم، مەن ئۈچىمىز تاغ باغرىدىكى چوڭ يولغا چىقىپ پەيتۇن ساقلىماقچى بولدۇق.

بىراق، بىز تۇرغان جايىمىزدىن چوڭ يولغا چىققۇچە تىكەن چاتقاللار ئۆسكەن چىغىر يولدىن، سۈيى مۇزدەك، سوغۇق بىر ئۆستەڭدىن، ئاخىرىدا ياپيېشىل مۇخلار بىلەن قاپلانغان سىلىق يەردىن ئۆتۈپ خېلى ئۇزۇن يول يۈردۇق. نەچچە قېتىم يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدۇق.

مارك تۋېن ئەپەندى ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن بولسىمۇ، قىزىقچىلىقىنى تاشلىماي، قىزىق - قىزىق پاراڭلارنى سېلىپ ماڭدى.

ئوت - چۆپ ئارىسىدىكى يول بارغانسېرى تارىيىپ بارىدۇ - ئۇنى بويلاپ مېڭىۋەرسىڭىز، ئاغمىخانغا ئەگىشىپ دەرەخكە چىقىپ قالىسىز، — دېدى ئۇ.

دەرۋەقە يول بارا - بارا تارىيىپ باردى. كېيىن بىز يانتۇ يولۇپ ئاران ماڭدۇق. مەن يولدىن ئېزىپ قالدۇقمۇ، قانداق

دەپ ئەندىشىگە چۈشكەنىدىم. مارك تۋېن ئەپەندى تەسەللىي بېرىپ:

— ئەنسىرىمەڭ، بۇ قاقاس جاينى خەرىتىدىن تاپالمايسىز، باشقىچە قىلىپ ئېيتساق، بىز ھازىر يەر شارى شەكىللىنىشتىن بۇرۇنقى تۇمان ۋە قاراڭغۇلۇققا كىرىپ قالدۇق. بىراق، قەسەم قىلىمەنكى، چوڭ يول كۆزىمىز يېتىدىغان ئاۋۇ تەرەپتە، — دېدى.

ئۇنىڭ دېگىنى توغرا چىقتى. چوڭ يول ھەقىقەتەن يېقىنلا يەردىكەن. گەپ شۇ يەردىكى، چوڭ يول بىلەن ئارىلىقىمىزدا خېلى چوڭقۇر بىر ئۆستەڭ ياتاتتى.

— بۇ ئۆستەڭدىن قانداق ئۆتەرمىز؟

بىز نېمە قىلارىمىزنى بىلمەي تۇرغاندا، ماتسى ئەپەندى بىلەن پەيتۇنچىنىڭ قارىسى كۆرۈندى.

— جايىڭلاردا تۇرۇپ تۇرۇڭلار، بىز سىلەرنى ئالغىلى كەلدۇق.

ماتسى ئەپەندى بىلەن پەيتۇنچى قولمۇقول ياندىكى بىر قاشانى بۇزۇپ چاققانغىنا كۆۋرۈك ياسىدى. شۇنىڭدىن كېيىن، مەن شۇ چاغدىكىدەك كۆڭۈللۈك سەيلە قىلىپ باقمىدىم. شۇ چاغدا مەن بىر مەھەل تەۋەككۈلچىلىكىمىزدىن ئەندىشىگە چۈشكەنىدىم. تۇرۇپ ئويلىسام، يېنىمىزدا مارك تۋېن ئەپەندى بولسىلا، يولدىن ئېزىپ قالساقمۇ، ئۇ ناھايىتى قىزىقارلىق ئىش بولىدىكەن. شۇڭا، بۇ قېتىمقى سەيلە ھاياتىمدىكى ئەڭ قىممەتلىك ئەسلىمە بولۇپ قالدى.

بىز مارك تۋېن ئەپەندىنىڭ ئۆيىدە خېلى كۈنلەر تۇردۇق. ئەتە قايتىمىز دېگەن كۈنى ئاخشىمى، مارك تۋېن ئەپەندى بىزگە «ھەۋۋانىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى» نى دېكلاماتسىيە قىلىپ بەردى. ھەممىمىز بېرىلىپ ئاڭلىدۇق. مەن قولۇمنى سوزۇپ ئۇنىڭ كالپۇكىنى بوش تۇتۇپ، ئۇنىڭ مۇزىكىدەك يېقىملىق ئاۋا-

زىنىڭ ئادەمگە بىرىۋاتقان ھۇزۇرىنى ھەقىقىي يوسۇندا ھىس قىلدىم.

ئۇ ئوقۇپ ھەۋۋانىڭ ۋاپات بولغانلىقى، ئادەم ئاتىنىڭ ئۇنىڭ قەبرىسى ئالدىدا تۇرغان كۆرۈنۈشىگە كەلگەندە، ھەممەيلەن ئىختىيارسىز ئىيغلاپ تاشلىدۇق.

ئەزەلدىن خۇشال كۈنلەر بەك تېز ئۆتىدۇ. بىزنىڭ قايتىدىغان ۋاقتىمىزمۇ بولۇپ قالدى. مارك تۋېن ئەپەندى بالكوندا بىزنى ئۇزىتىپ قالدى. خىلى يىراق يەرلەردىنمۇ ئۇنىڭ قول پۇلاڭلىتىشلىرىنى كۆرۈپ تۇردۇق. بىزمۇ پات - پات كەينىمىزگە قايرىلىپ ئاق رەڭلىق ئىمارەت بارا - بارا كىچىكلەپ ئاخىر پۈتۈنلەي كۆرۈنمەي قالغانغا قەدەر قاراپ تويمىدۇق.

پەيتۇندىكىلەر ئېغىزىمىزدىن چىقارمىغان بىلەن بىردەك:

— «ئەمدى ئۇنى يەنە قاچان كۆرەرمىز؟» دېگەن بىرلا مەسىلىنى ئويلايتتۇق. بۇ بىزنىڭ ئاخىرقى كۆرۈشۈشىمىز بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ھېچقايسىمىز خىيالىمىزغا كەلتۈرمىدۇق.

مارك تۋېن ئەپەندى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئۆيىگە يەنە بىر نۆۋەت باردۇق. ئەمما، ھەممىلا ئىش بۇرۇنقىغا پەقەتلا ئوخشىمايتتى. تام مەشلىك يوغان ئۆيمۇ سۆرۈن تۈس ئالغان بولۇپ، رەتلەپ، ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئادەمنىڭ يوقلۇقىنى بىلىندۈرۈپ تۇراتتى. پەلەمپەي يېنىدىكى بىر تەشتەك قوغۇنگۈللا ئۆتكەنكى ئۇنتۇلماس كۆڭۈللۈك كۈنلەرنى ئەسلەۋاتقانغا ئوخشاش باراقسان بولۇپ چىرايلىق ئىچىلىپ تۇراتتى.

مەن كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنى ئىشلىتىش ئارقىلىق جەمئىيەت ۋە ئىنسانلارغا ئاز - تولا بولسىمۇ تۆھپە قوشۇش مەقسىتىدە تىرىشىپ بىلىم ئىگىلىدىم.

يېڭىلگىنىگە تەن بەرمەيدىغانلار

مەن ئاخىر كۆپچىلىك ئالدىدا سۆز قىلالايدىغان ھالغا كەلدىم. ئاۋازىم دېگەندەك يېقىملىق ئەمەس، شۇنداقتىمۇ بۇ گەپ قىلالماسلىقتىن كۆپ ياخشى. چۈنكى، خىزمىتىمنى قانات يايدۇرۇشۇمغا سۆزلىيەلىشىمنىڭ ياردىمى كۆپ بولىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدا دائىم: «مەن كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنى ئىشلىتىش ئارقىلىق جەمئىيەت ۋە ئىنسانلارغا ئاز - تولا بولسىمۇ تۆھپە قوشۇش مەقسىتىدە تىرىشىپ بىلىم ئېلىۋاتىمەن. بۇ دۇنيادا مەن قىلالىغۇدەك، پەقەت مېنىڭلا قولۇمدىن كېلىدىغان ئىشلار تېپىلىپمۇ قالار. ئەمما، بۇ ئىش تېمىدۇ؟» دەپ ئويلايتتىم. ئەمما، ئۇيان ئويلاپمۇ، بۇيان ئويلاپمۇ بۇنىڭ جاۋابىنى پەقەتلا تاپالمىغانىدىم.

قىزىق ئىش، دوستلىرىممۇ مېنىڭ غېمىمنى يەپ بۇنىڭ ئامالىنىمۇ قىلىپ قويۇپتۇ. بىرى ماڭا:

— سىز ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ كۆپ بىلىم ئالىمەن دەپ ئۆزىڭىزنى ئوپراتمىسىڭىزمۇ بولىدۇ. ئەگەر سىز مۇشۇ روھىڭىزنى ئۆزىڭىزگە ئوخشاش سەرگۈزەشتىسى بار بالىلارغا سەرپ قىلسىڭىز، ئۇ ھالدا جەمئىيەتكە قوشىدىغان تۆھپىڭىز چوقۇم تېخىمۇ زور بولىدۇ. شۇنداقلا، بۇ تەڭرى سىزنىڭ قىلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىدىغان ئىش. خىراجەت مەسىلىسىدىن غەم قىلماڭ، ئۇنى تەييارلاشقا مەن مەسئۇل بولىمەن. بۇنىڭغا رايىڭىز

قانداق؟ — دېگەنىدى.

مەن شۇ چاغدا جاۋابەن:

— كۆڭلىگىزنى چۈشەندىم. بىراق، ئالىي مەكتەپنى ئوقۇپ تۈگىتىشتىن بۇرۇن، بۇ ئىشنى ھازىرچە ئويلاشمايمەن، — دېگەنىدىم.

لېكىن، بۇ دوستۇم بۇنىڭغا بىلەن نېيتتىدىن يانماي، مېنى قايتا-قايتا كۆپ تېرىشتى. ئاخىرى سۆزلىشىپ ھېچ ھالىمىزنى مۇئەللىم ۋە مەن بىلەن تولا مۇنازىرىلەشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرىلەشمەيدىغانلا بولدۇق. ھالبۇكى، ئۇ يۇنى ماقۇل بولدى، دەپ خاتا چۈشىنىپ قاپتۇ. ئەتىسىلا تاڭ سەھەردە بىز تېخى ئورنىمىزدىن تۇرماستىلا بۇ دوستىمىز نيۇيورككا قارap يولغا چىقىپتۇ: ئۇ نيۇيورك، ۋاشىنگتون قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، مېنى ئەمالار مائارىپ خىزمىتىگە ئۆزىنى بېغىشلاش، قارارىغا كەلدى ۋە بۇ ئىشقا دەرھالا كىرىشمەكچى بولدى، دەپ تەشۋىق قىپتۇ.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قاتتىق ھەيران قالغان خوتتون خانىم شۇئارا، دەرھال نيۇيورككا كېلىپ بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرگەن بولسىڭىز، دەپ ماڭا خەت يېزىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن ۋە پروللىۋان خېنىم ئامالسىز جايا تارتىپ نيۇيورككا بېرىپ، بىزگە ماددىي ياردەم بەرمەكچى بولغان ئەپەندىلەرنى زىيارەت قىلدۇق. بۇ چاغدا بىر ئىش يېلان كېلەلمەيدىغان بولۇپ قالغان لوج ئەپەندى مارك تۇين ئەپەندىنى ئۆزىگە ۋەكىل قىلىپتۇ. بىر قانچە ئادەم يىغىلىپ، بۇ ئىشنى تۇنجى قېتىم مۇزاكىرە قىلىشتى. مارك تۇين ئەپەندى ئېلىگ ئاخبىرىدىل خولاسە قىلغان تەرزىدە: «لوج ئەپەندى بۇ ئىش ئۈچۈن يەتتە-تلا پۇل چىقارمايمەن، دەپ مۇبالىغە قىلىۋاتىدۇ، — دېدى. ئۇ بىر ئەپەندى گەپنى چوڭ پەردىن ياشلاپ، خېلىبىنىك ئەمالار

مەكتىپى قۇرۇشى تەكلىنىك ئىرادىسى، دېدى ۋە بۇ گەپنىڭ كۆپ تەكتىلىدى. ئەمما، مەن تەكلىرى مۇشۇنداق بۇيرۇق چۈشۈرگەن ھۆججەتنى كۆرمىدىم. ئەجەبا ياكى ئۇ ئەپەندىنى تەكلىرى ئۇنىڭغا بەرگەن ۋەزىپىگە تەبىئىلەش ئۇقتۇرۇشنى بارمىدۇ؟ ئۇنداق بولمىسا بۇ ئىشنىڭ تەكلىنىك ئىرادىسى ئىكەنلىكىنى ئۇ قانداق بىلىدۇ. ھالبۇكى، باشقا ئىشلار تەكلىنىك ئىرادىسى ئەمەسمۇ؟ بۇنداق گەپلەر ئادەمنى قانداقمۇ قايىل قىلالىسۇن؟

مەن ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگۈچە ئارىلىقتا، بۇنداق ئىشلاردىن بىر قانچىسى بولدى. بەزىلەر مېنى باش رولچى قىلىپ ھەممىلا يەرگە ئاپىرىپ نۇتۇق سۆزلەتمەكچى بولدى. بەزىلەر بولسا مېنى پۇل چىقىرىپ بارلىق ئەمالارنى بىر شەھەرگە يىغىپ تەربىيىلىسە دېگەندەك پىلانلارنى تۈزۈشتى. مەن بۇ پىلانلارنى قىلغۇچىلارغا:

— سىلەرنىڭ پىلانىڭلار ئەمالارنى ھەقىقىي مۇستەقىللىققا ئېرىشتۈرەلەمدۇ، كەچۈرۈڭلار، بۇ ئىشقا قىزىقمايمەن، — دەپ قويدۇم.

ئۇلار جاۋابىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاتتىق رەنجىشتى، بەك ئۆزۈمچىلكەنسىز، ئۆزىگىزگە پايدىلىق ئىشلارنىلا قىلىدىكەنسىز، دەپ ئەيىبلەشتى.

بەختىمگە يارىشا، پروفېسسور بېل، لوج ئەپەندى قاتارلىق ماڭا قىزغىن ھەمدەمدە بولۇۋاتقان ئەپەندىلەر ئىنتايىن ئۇقۇمۇشلۇق، ھالغا يېتىدىغان، غەرەز ئۇقىدىغان بولغاچقا، مېنىڭ ياقتۇرغان ئىشىمنى قىلىشىمغا ئەڭ زور دەرىجىدە ئەركىنلىك بەردى، زادىلا ئارىلىشۇالمىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ئىشى مېنى قاتتىق تەسىرلەندۈردى ۋە ناھايىتى زور ئىلھام بەردى. شۇڭا ئۆزۈمچە: «جەمئىيەت ۋە ئىنسانلارغا ھەقىقىي يوسۇندا پايدىلىق، شۇنىڭدەك قولۇمدىن كېلىدىغانلىكى ئىش بولسا، مەن چوقۇم پۈتۈن كۈچۈم بىلەن تېرىشىپ ئىشلەيمەن» دەپ نىيەت قىلدىم.

ئالىي مەكتەپنىڭ 3 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا، مەن ئەمالارغا ھەقىقىي يوسۇندا تۆھپە قوشىدىغان پەيت ئاخىر يېتىپ كەلدى.

بىر كۈنى، چارلىس كاپل ئىسىملىك بىر ياش مېنى يوقلاپ كەلدى ۋە مۇنداق دېدى: «دادام بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئەنگلىيە ئەمالار مەكتىپىگە كۇچ قوشۇش ئۈچۈن لوندوندا ئالىي مۇزىكا پىداگوگىكا ئىنستىتوتى قۇرغاندى. مەن سىزنى ئەمالار پاراۋانلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى مىزان قىلغان (بوستون ئاياللار سودا سانائەت بىرلەشمىسى) گە كىرىشكە دەۋەت قىلىش مەقسىتىدە كەلدىم».

مەن تېزلا بۇ تەشكىلاتقا كىردىم، ئاندىن ئىككىمىز بىرلىكتە پارلامېنتقا بېرىپ، ئەمالارنى قوغداش ئۈچۈن ئالاھىدە كومىتېت قۇرۇشنى تەلەپ قىلىپ ئىلتىماس سۇندۇق.

ئىلتىماسىمىز ئوڭۇشلۇق ھالدا ماقۇللۇقتىن ئۆتتى. شۇ سەۋەبتىن ئالاھىدە كومىتېتمۇ تېزلىكتە قۇرۇلدى. مېنىڭ خىزمىتىمۇ ئالاھىدە كومىتېتنى باشلىنىش نۇقتىسى قىلغان ئاساستا ناھايىتى ياخشى بىر باشلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى.

بىز ئالدى بىلەن كاپل ئەپەندىنىڭ قوماندانلىقىدا، ئەمالار قىلسا بولىدىغان بارلىق ئىشلارنى تەكشۈرۈپ چىقىپ، مەخسۇس ئەمالارغا قول ھۇنەر سەنئىتىگە ئوخشاش قوشۇمچە كەسپىنى ئۆگىتىدىغان بىر تەجرىبخانا قۇرۇپ چىقتۇق. ئەمالارنىڭ ئەڭ گەك مەھسۇلاتىنى سېتىشنى كۆزدە تۇتۇپ، بىز يەنە بوستوندا مەخسۇس سېتىش دۇكىنى ئاچتۇق. ئۇنىڭدىن كېيىن ماسسا چۈسىتىس شتاتىنىڭ بىر قانچە يېرىدە مۇشۇنىڭدەك دۇكان ئاچتۇق.

لېنىشلارغا كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن، ئەمالار مەسىلىسى ئۈستىدە تېخىمۇ ئىنچىكە ۋە ئالايىتەن ئويلىنىپ، نۆۋەتتە ئەمالار ئۈچۈن جىددىي بېجىرىشكە تېگىشلىك ئىككى تۈرلۈك ئىش بار،

بۇنىڭ بىرى، ئۆزىنى ئۆزى قامداش ئىقتىدارىنى ھازىرلاش. ئۇ- چۇن، قانداق قىلىپ ئەمالارنى بىرخىل ھۈنەرنى ئۆگىنىۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، ئەمالارنى ئۆزئارا ئالاقىلىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش، شۇنداقلا كەش- پىي تەكشۈرۈشنى تېخىمۇ ئوبدان ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن مەملە- كەت خاراكتېرلىك ئورگان بولۇشى كېرەك. ئىككىنچىسى، ئە- مالارنىڭ تەرىپىلىنىش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، نۆۋەتتە ئامېرىكا، ياۋروپا قاتارلىق جايلاردا ھازىر بار بولغان بىر قانچە خىل ئەمالار يېزىقىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش كېرەك، دېگەن قا- راشقا كەلدىم.

بىز كۈنى دوكتور مولو ئارىلىقىنى يېراق كۆرمەي يول جاپاسى تارتىپ نيۇيوركتىن كومىتېتىمىزغا كەلدى ۋە ئەمالىق- نىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇسۇلىنى ئېيتىپ مۇنداق دېدى:

ـــ نۆۋەتتە، ئەمالار مەكتىپىدىكى بالىلارنىڭ تەخمىنەن ئۇچتىن ئىككى قىسمى تۇغۇلغان ۋاقىتدا كېسەل باكتېرىيىسى- نىڭ يۇقۇملىنىشى سەۋەبلىك كۆرەلمەس بولۇپ قالغان، ئەگەر بىز بالا تۇغۇلۇشتىن ئىلگىرى دېزىنفېكسىيە، ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرىنى ئىشلىسەك، بۇنداق ئەھۋالدىن چوقۇم ساقلانغىلى بولاتتى.

بۇنىڭ ئۈچۈن دوكتور بوۋاق تۇغۇلغان ھامان كۆزىنى دې- زىنفېكسىيە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدىكەن ھەمدە بۇ نۇقتا قانۇن- دا ئېنىق بەلگىلىنىشى كېرەك دەپ قارايدىكەن. ئۇ بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن كومىتېتىمىزنىڭ پائال تۇرده، باشلامچىلىق بىلەن جامائەت پىكرى توپلىشىنى ئۈمىد قىلىدىكەن.

بىز ئۇنىڭدىن تەڭلا دېگۈدەك:

ـــ سىز كېسەللىكنىڭ سەۋەبىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇپ نېمىشقا ھازىرغا قەدەر ھەرىكەت قوللانمىدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدۇق.

ـــ راستىنى ئېيتسام، كېسەللىك باكتېرىيىسى بىلەن

يوقۇملىنىش-دېگىنىمىز - بالىلار-نىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ ناشايان ئىشلارنى قىلىپ، كىشىگە دېگىلى بولمايدىغان-اكىسىللەرنى يوقىتۇرۇۋالغانلىقى دېمەكتۇر. بۇنداق ئەھۋاللارنى دوختۇرلار ئوچۇق ئاشكارا دېيەلمەيدۇ. گېزىت - ژۇرناللار-مۇ-بۇنداق ئىشلارنى تىلغا ئېلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. شۇنداق تۇرسا، مەندە بىمە ئامال بولسۇن. شۇنداق بولغاچقىلا ئىشلەرنى پاردەم سورىماي كەلمەيمىز - دېدى ئۇ ئائىلاجلىقىنى بىلدۈرۈپ.

- مۇنداق تۇساللۇقلارمۇ بار، ئىنكەن ئەمەسمۇ. دوكتورنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كومىتېتىمىزدىكى بارلىق ئەزالار بۇ خىزمەتنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قانات يايدۇرۇشقا قوشۇلدى. ئەمما، خۇددى پروفېسسور مولو ئېيتقاندەك، ئىش ئۇنداق ئاسان ئەمەس. ئىنكەن، دوختورلار بىلەن ئاممىۋى تەشۋىقات ئورگانلىرىنىڭ ئۆز ئالدىغا قاراشلىرى بار. بولغانلىقتىن، بۇ خىل مەسىلەلەرنى تىلغا ئېلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئادىتىنى ئاساسلىقچە ئۆزگەرتكىلى ئۇنىمايدىكەن. شۇڭا، ئۇلار ياردەم بەرگۈسى بولسىمۇ، قولىدىن كەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

- شۇ تەرىقىدە ئىككى-يىلىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. 1907 - يىلى مەن كانزاس شەھىرىگە بارغاندا، بىر كۆز دوختورى بىلەن بۇ ھەقتە سۆزلىشىپ قالدىم.

- بۇنداق ئىشلاردا گېزىتلەرنىڭ ئۇنۇمى زور بولىدۇ. مەسىلەن تېمىشقا «كانزاس شەھەرلىك چولپانلار گېزىتى» تەھرىر بۆلۈمىنىڭ باش مۇھەررىرى بىلەن كۆرۈشۈپ باقمايسىلەر؟ بەلكىم ئۇ مەسىلەرنىڭ ئەمالار مەسىلىسىنى گېزىت يۈزىدە مۇھاكىمە قىلىشىڭلارغا ئۇناپ قىلىشى-مۇمكىن، - دېدى ئۇ.

مەن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇشىدا قىلىپ چولپانلار گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى بىلەن ئەپەندى بىلەن كۆرۈشتۈم. ئەپسۇسكى، ئۇ تەلىپىمنى ئېنىقتايىن كەسكىن تەلەپپۇزدا رەت قىلدى. مەن قاتتىق ئۇمىد-سىزلەندىم. بەلكىم شۇڭا-ن چىرايىمغا تەپكەن ئۇمىد-

سىزلىكىم ئۈچۈن-سەل ئېرىتقان بولۇشى مۇمكىن، ئۇ بىردىنلا قەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىپ:

- مۇنداق قىلايلىق، نېمە يازغۇلار بولسا، شۇنى يېزىڭ-لار-دە، ئۇنى بېسىش - باسماسلىقنى قارار قىلىش ھوقۇقى بىزدە بولسۇن، بولامدۇ؟ - دېدى.

مەن تېزلىكتە بىر قانچە ئەينەن مىسالىنى يېزىپ ئەۋەتتىم. نېلسون ئەپەندى بۇ ماقالىنى چولپانلار گېزىتىنىڭ بىرىنچى بېتىگە بېسىپ چىقارىدى. شۇنداق قىلىپ، بىز ئاخىر بىرىنچى قېتىملىق ئۇتۇقىمىزغا ئېرىشتۇق.

شۇ يىلى «ھۆرقىز ژۇرنىلى» ئوخشاش مەسىلە يېزىلغان ماقالىنى باستى. مەن ئارقا-ئارقىدىن يازغان بىر قانچە ماقالە پۈتۈن مەملىكەتتىكى گېزىت - ژۇرناللاردا كۆچۈرۈپ بېسىلىپ، مۇھاكىمە دائىرىسى كېڭەيدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مەخسۇس ئەمالار مەسىلىسى مۇھاكىمە قىلىنغان «ئەمالار دۇنياسى»، «ئەمالار ژۇرنىلى» قاتارلىق ژۇرناللار ئارقا-ئارقىدىن تەسىس قىلىندى.

مەن يەنە ھاۋالىنگە ئاساسەن «مائارىپ قامۇسى» دا ئەمالارغا ئالاقىدار ئىنگلىزچە ماقالىلەرنى ئېلان قىلدىم. شۇنىڭدىن باشلاپ خىزمىتىم تەدرىجىي يوشۇنداق كۆپەيدى. ماقالە ئۇيۇشتۇرۇش جەھەتتىكى ئۆزۈلمەس-تېخنىكا دائىم مەھرىبان يېغىلارغا قاتىشىشقا ۋە ئۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىد-ئۇ شۇڭا، ھەتتا بۇ ئىشلارغا يېتەكچىلىك قالدۇق.

توساتتىن تۇرمۇش قەدىمىم تېزلىشىپ ئۆتىيىن ئالدىراش بولۇپ كەتتىم، ھەمىشە ئالدىراپ - تېنەپ يېغىلارغا بارالمىدىم. يېغىلىدىن يېنىپ ئۆيگە كەلسەم، باشقا تەكلىپلەر مەنى كۈتۈپ تۇراتتى. بەزى كۈنلىرى ھەتتا بەش، ئالتە جايغا بېرىشقا توغرا كېلەتتى. ئۇنداق ئۇستىگە خەتلەرمۇ بەك كۆپ بولۇپ، بىر تەرەپ قىلىشقىمۇ كۆپ ۋاقىت كېتەتتى. بەك چارچاپ كەتكەنلىكتىن،

مۇئەللىم ئىككىمىز بۇ ئىشلارغا يېتىشەلمەي قالدۇق، سالامەتلىكىمىزمۇ ياخشى بولمىدى.

ئالدىراشلىقتا قول ـ قولىمىزغا تەگمەي قالغان بولساقمۇ، تۇرمۇشتا يەنىلا پۇلدىن قىسىلىپ، بىر مەھەل خىزمەتكار ياللاشقىمۇ قۇرىتىمىز يەتمىدى. شۇنىڭ بىلەن سۇللىۋان مۇئەللىم ھەركۈنى ئەتىگەندە ماتسى ئەپەندىنى ژوگزالغا ئاپىرىپ قويغاندىن كېيىن، قايتاشتا سەي ـ پەي ئېلىپ كېلىدىغان بولدى. بۇ چاغدا مەن جوزا ـ ئورۇندۇقلارنى سۈرتۈپ، ئۆيلەرنى يىغىشتۇرۇپ، ئورۇن ـ كۆرپىلەرنى يىغاتتىم. ئاندىن گۇللۇكتىن گۈل ئۈزۈپ كىرىپ لوڭقىلارغا چىلايتتىم ياكى چىغىرىقنى ئايلاندۇرۇپ سۇ تارتاتتىم. چىغىرىقنى ئەتتىنمۇ، يوق، دېگەننى ئەستە تۇتۇۋالاتتىم. دېمەك، قىلىدىغان ئىشلىرىم خېلىلا جىق ۋە ئېغىر ئىدى. قېرىشقاندەك مۇشۇ مەزگىلدە ماڭا ئۆيۈشتۇرۇلغان ماقالە، كېلىدىغان خەت ـ چەكلەر ئىنتايىن كۆپ بولۇپ كەتتى.

مەن ئوبلاست باشلىقىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن 1906 ـ يىلى ماسساچۇسېتىس ئوبلاستلىق ئەمالار كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولدۇم. كومىتېتنىڭ ھەر قېتىملىق يىغىنىدا، سۇللىۋان خېنىم يېنىمدا ئولتۇرۇپ قول ئىلى ئارقىلىق ماڭا يىغىنىڭ ئەھۋالىنى يەتكۈزۈپ تۇراتتى. مېنىڭ تەسىراتىم شۇ بولدىكى، ئەزالارنىڭ ھەممىسى پايتىمەندەك ئۆزۈن، مەنىسىز نۇتۇق سۆزلەشكە ئامراق ئىكەن. تۈگىمەس سوراق ـ سوئاللار، جاۋابلار قاتارلىق رەسمىيەتچىلىكلەر ئادەمنى ھارغۇزۇۋېتىدىكەن. شۇڭا، بەش، ئالتە ئايدىن كېيىن بۇ ۋەزىپىدىن ئىستېپا بەردىم.

ئەمالارغا ھەقىقىي يوسۇندا مەنپەئەت يەتكۈزۈشتە كوللېكتىپنىڭ كۈچىگە تايانماي ھەرگىز بولمايدۇ. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن جامائەت پىكرىنىڭ دىققىتى ۋە قوللىشىنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. شۇڭا، مەن بۇرۇنقىدەكلا ھەرتۈرلۈك ئاشكارا سورۇنلارغا بېرىشىم، دوختورلار يىغىنى ياكى باشقا يىغىن-

لارغا قاتنىشىشىم، بۇنىڭ ئۈچۈن نۇتۇق سۆزلەش ماھارىتىمنى تېخىمۇ تىرىشىپ مەشىق قىلىپ، ئاممىغا يۇزلەنگەندە سۆزۈمنى تېخىمۇ بەك قايىل قىلارلىق قىلالايدىغان بولۇشۇم كېرەك.

مەن بۇ نىشانغا يېتىش ئۈچۈن، كۆپلىگەن ئۇستازلاردىن ئىپادىلەش ماھارىتى ئۆگەندىم. ئەپسۇسكى، ئۇنۇمى كۆڭۈلدىكىدەك بولمىدى. مۇشۇنداق بىر چاغدا مەن بوستۇندا ژايت ئەپەندىنى ئۈچرىتىپ قالدىم. ئۇ مۇزىكا نەزەرىيىسىنى پۇختا تەتقىق قىلغان، ئىنسانلارنىڭ ئاۋاز چىقىرىش فۇنكسىيىسىنى ناھايىتى چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلغانىكەن، مەن تەلىيىمنى بىر سىناپ بېقىش نىيىتىدە ئۇنى يارەمگە چاقىردىم.

ژايت ئەپەندى تەلىپىمگە خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولۇپ:

ـــ بۇ ئىشنى قانچىلىك دەرىجىدە قىلالايدىغانلىقىمنى مەنمۇ بىلمەيمەن. بىراق، بۇ ئىش ماڭا نىسبەتەن بىرخىل تەتقىقات ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا بىز بىر سىناپ باقايلى، ـــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ ژايت ئەپەندى 1910 ـ يىلىدىن باشلاپ ھەر شەنبە كۈنى لېنىشاغا كېلىپ ئۆيىمىزدە تۇرۇپ، يەكشەنبە كۈنى قايتىپ كەتتى. شۇ ژاقىت ئىچىدە ماڭا دەرس ئۆتتى.

ئون ياشقا كىرگەن ژاقىتمدا سۇللىۋان مۇئەللىم مېنى خېلىلا ئەپەندىنىڭ قېشىغا ئاپارغان، بۇ مېنىڭ ئاۋاز چىقىرىش ئۇسۇلىنى تۇنجى قېتىم ئۆگىنىشىم ئىدى. ماڭا ئاۋاز چىققاندا پەيدا بولغان تىترەشنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن خېلىلا ئەپەندى قولۇمنى يۇزىگە قويۇپ، «ARM» دېگەن ئاۋازنى ئاستا چىقارغان. ھەمدە مېنى دوراپ ئاۋاز چىقىرىشقا دەۋەت قىلغان. مەن قاتتىق جىددىيلىشىپ كېتىپ تەكرار مەشىق قىلىپمۇ ناھايىتى تەسلىكتە قالايمىقانلا بىر ئاۋازلارنى چىقارغانىدىم.

ـــ گېلىڭىزنى يۇمشاقراق قىلىڭ، تىلىڭىزدىمۇ بەك كۈچەپ كەتمەڭ.

ئۇ ماڭا سەۋرچانلىق بىلەن كۆرسەتمە بېرىپ ئاۋازىمنى تۈزـ

تەتتى. تاۋۇش چىقىرىشنى مەشىق قىلىشتىن بۇرۇن تاۋۇش چىقىرىش ئورگانلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، شۇنىڭدەك كىچىككىنە بالا ۋاقتىندىن تارتىپ توختاتماي مەشىق قىلىش كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلغاندا، ئاندىن ئاۋازنى سىلىق، يېقىشلىق قىلغىلى ۋە تېخىمۇ كۆپ تاق سۆزنى ئەستە توتقىلى بولاتتى. شۇنداق بولغاچقا، مەن گاس - گاچىلار تەرىپىسىدە گاس - گاچا بالىلارغا ئاۋاز مەشىقىنى بالدۇرراق قىلدۇرۇشنى ئۇمىد قىلىمەن.

ۋايت مۇئەللىم بۇ ئىشنى سىناپ بېقىش روھىي ھالىتى بىلەن باشلىغانىدى. ئەمما، بارا - بارا قىزىقىپ ماڭا ئۈچ يىل ئۆگەتتى، تېخى ئىككى يىل ياز پەسلىدە لېنىشادا تۇردى.

ۋايت مۇئەللىمنىڭ مەشىق ئۇسۇلى ئىشنى تاۋۇش ئورگانلىرىدىن باشلاش، ئاندىن تاۋۇش چىقىرىش مەشىقى قىلدۇرۇش، ئاخىرىدا رېتى، ئۇرغۇ، تاۋۇش سۈپىتى، ئاھاڭىنى ئۆگىتىش بولدى. شۇ تەرىقىدە ئۈچ يىل ئۆگەنگەندىن كېيىن، ئاخىر كۆپچىلىك ئالدىدا زورىغا سۆزلىيەلەيدىغان بولدۇم.

سۇللىۋان مۇئەللىم بىلەن مەن يېڭى جېدىسىي شتاتىنىڭ مونتاكرى دېگەن پېرىدە تەجرىبە خاراكتېرلىك نۇتۇق سۆزلىدۇق. ئۇ خېلى قاتتىق كۈچەش بىلەن بولغان تەجرىبە بولدى. بۇنى ھازىر ئويلىساممۇ، يۈرىكىم سالغاندەك بولىدۇ. مۇنبەرگە چىقىپ قاتتىق تىترەپ كەتتىم، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدىم، تەييارلىۋالغان سۆزلىرىم ئېغىزىمدا چۆرگىلەپ تۇرسىمۇ، قېرىشقاندەك ئاۋاز چىقىرالمىدىم. ئاخىرىدا پۈتۈن كۈچۈمنى يىغىپ، زور غەيرەتكە كېلىپ، بار كۈچۈم بىلەن ئاۋاز چىقاردىم. شۇ چاغدا گويا زەمبىرەك ئېتىلغاندەك تۇيغۇدا بولدۇم، ئەمما كېيىن كىشىلەر ماڭا ئاۋازىڭ گويا پاشىنىڭ غىڭىلدىشىدەك چىقتى، دېيىشتى. تېمىلا بولمىسۇن، مەن يېڭلىگىنىگە ئاسانلىقچە تەن بەرمەيدىغانلاردىن، شۇڭلاشقا ئىنتايىن كۈچىگەن بولساممۇ، ھەرھالدا كۆزلىگەن نۇتقىمنى سۆزلەپ تۈگەتتىم. مۇنبەردىن

چۈشۈپلا ئىختىيارسىز ئۈن سېلىپ يىغلاپ، پۇشايمان بىلەن:

— ماڭا سۆزلەش بەك قىيىن چۈشىدىكەن. مەن سەل ئۆزۈمنى چاغلىماي قاپتىمەن. قولدىن كەلمەيدىغان ئىشقا زورو-قۇشنىڭ ئۇنچە پايدىسى يوقكەن، — دېدىم.

ئەمەلىيەتتە بۇنىڭلىق بىلەن ئىشەنچىمنى ھەقىقىي تۇردە يوقاتمىدىم، ئەكسىچە قايتىدىن غەيرەتكە كېلىپ تېخىمۇ تىرىشىپ مەشىق قىلىشقا كىرىشتىم. مەن ئاخىر كۆپچىلىك ئالدىدا سۆز قىلالايدىغان ھالغا كەلدىم. ئاۋازىم دېگەندەك يېقىملىق ئەمەس، شۇنداقتىمۇ بۇ گەپنى قىلالماسلىقتىن كۆپ ياخشى، چۈنكى خىزمىتىمنى قانات يايدۇرۇشۇمغا سۆزلىيەلىشىمنىڭ ياردىمى كۆپ بولىدۇ، ئەلۋەتتە. شۇ سەۋەبتىن، ئارزۇيۇم ئاخىر قىسمەن بولسىمۇ، ئىشقا ئاشتى.

مەن ئاڭلىغۇچىلارنىڭ نۇرغۇنى ماڭا ئوخشاش شور پېشانە- لەر ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، كۆچۈمنىڭ يېتىشىچە ئۇلارغا تەسەللىي بېرىمەن. ۋە ئۇلارنى رىغبەتلەندۈرىمەن.

غەيرەت بىلەن مۇنبەرگە چىقىپ سۆزلەش

سۆزلەشنى يېڭى ئۆگەنگەن چاغلاردا، سىرتلارغا چىقىپ سۆزلەشكە ئانچە جۈرئەت قىلالمايتتىم، چۈنكى، نېمە دەپ سۆز- لىشىمنى بىلەلمەيتتىم. بىراق، مەن ھەر قېتىم نوتۇق سۆزلە- گەن چاغدا، ھەرقايسى قاتلامدىكى ئاڭلىغۇچىلار، يەنى قېرىلار، كىچىك بالىلار، بايلار، نامراتلار، شۇنىڭدەك گاس - گاچا قاتارلىق تېنىدە تۇرلۇك كەمتۇكلۇك بار كىشىلەر كېلىپ نۇتقىم- نى ئاڭلايتتى.

مۇئەللىم ئىككىمىز ناھايىتى قارشى ئېلىندۇق. شۇڭا، بىز غەيرەتكە كېلىپ ئۇيان - بۇيان بېرىپ نوتۇق سۆزلەشكە باشلە- دۇق.

سۇللىۋان مۇئەللىم ناھايىتى تالانتلىق ناتىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئاجايىپ جانلىق، تەسىرلىك بايانلىرى ئاڭلىغۇچىلارنى قاتتىق تەسىرلەندۈرۈپ، ھاياجانغا سالاتتى. بولۇپمۇ مۇئەللىمنىڭ ماڭا قانداق جاپا مۇشەققەتلەر بىلەن تەلىم بەرگەنلىك جەريانىنى ئاڭلە- غان كىشىلەر ئىختىيارسىز تەسىرلىنەتتى. سۇللىۋان مۇئەللىم بىرەر سائەتتەك سۆزلەيتتى. بۇ ئاربلىقتا مەن بىر ياندا جىممىدە ئولتۇرۇپ ئېلىۋالغان ئەمالار يېزىقىدىكى ئەدەبىي ئەسەرنى ئو- قۇيتتۇم.

مۇئەللىمنىڭ سۆزى تۈگەپ نۆۋەت ماڭا كەلگەندە، بىرى مېنى يېتىلەپ مۇنبەرگە ئەكېلەتتى. مەن ئاۋۋال بارماقلىرىمنى

مۇئەللىمنىڭ لېۋىگە قويۇپ، پەستە ئولتۇرغانلارغا مۇئەللىمنىڭ كالپۇكىنىڭ مىدىرلىشىدىن ئۇنىڭ نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى بە- لەلەيدىغانلىقىمنى ئىسپاتلاپ بېرەتتىم، ئاندىن ئاڭلىغۇچىلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرەتتىم. ئادەتتە مەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلە- نىپ كىشىلەرگە ئىشەنچ، ئىرادە، قەيسەرلىك بولسىلا، ئىنسان- لاردىكى يۇشۇرۇن ئىقتىدارنىڭ كۆپ. ھاللاردا تەسەۋۋۇرىمىزغا سىغمايدىغان مەلۇم دەرىجىگە يېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرەتتىم. شۇ- نىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىنسانلارنىڭ ئۆزئارا ھەمكارلىشىشى كېرەكلىكى توغرىسىدىكى داۋلىنىمۇ چۈشەندۈرەتتىم.

بىرمەھەل ئۇيان - بۇيان بېرىپ سۆزلىگەن بولساممۇ، سۆز- لەش ماھارىتى جەھەتتە تۇزۇك ئىلگىرىلەش بولمىغىنىدىن ئىچىم سىقىلاتتى. تەلەپپۇزۇم دېگەندەك توغرا بولمىغاچقا، بەزىدە ئاڭ- لىغۇچىلار مېنىڭ زادى نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى ئۇقالمايۋاتقان- دەك تۇيغۇدا بولاتتىم. گاھىدا سۆزلەپ بېرىمىغا كەلگەندە بوغۇ- زۇمدىن غەلىتە ئاۋاز چىقاتتى ياكى ئاۋازىم پەسلەپ كېتەتتى. بۇنى ياخشىلاشقا ھەرقانچە تىرىشقىنىم بىلەنمۇ ئوچۇق، قۇلاققا ياققۇدەك ئاۋاز چىقىرالمايتتىم.

ئاڭلىغۇچىلارغا گېپىمنى ئېنىقراق ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن مە- لۇم گېپىمنى تەكىتلىمەكچى بولغىنىمدا، گېپىم مەن بىلەن قېرىشاتتى، تىلىمۇ قېتىپ قالغاندەك، زۇۋان سۇرەلمەي قالا- تتى. بۇنداق چاغلاردا جىددىيلىشىپ ۋە جىلى بولۇپ كېتەتتىم. بۇنداق بولغانسېرى ئىش تېخىمۇ چاتاق بولاتتى. قانچىلىك ئۇسال بولىدىغانلىقىمنى ئېيتمايلا قويايلا! بۇنداق ئەھۋاللاردا نۇتقىم شۇنچىلىك ناچار بولدى. ئەگەر بۇ سورۇندا بىرەر باشقىچە ئاۋاز بولىدىغان بولسا، چوقۇم ئاۋازىمنى بېسىپ كەتتى دەپ ئويلاپ ئىنتايىن بىئارام بولاتتىم. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، مەيداندا ئورۇندۇق سۇرۇلگەن ياكى سىرتتا ماشىنا ماڭغان ئاۋازنى سەز- سەم، ئىختىيارسىز تىت - تىت بولۇپ كېتەتتىم.

ئاڭلىغۇچىلىرىمنىڭ ئىنتايىن سەۋرچانلىق بىلەن گېپىمنى باشتىن ئاخىر ئاڭلىشىدىن قاتتىق تەسىرلەندىم. مەن ھەر قېتىم سۆزۈمنى توگەتكەندە، ئاڭلىغۇچىلار مەيلى گېپىمنى قانچىلىك ئاڭلىيالمىسۇن، گۈلدۈراس ئالقىش ياڭرىتاتتى، بەزى كىشىلەر ئالايىتەن قېشىمغا كېلىپ مېنى رىغبەتلەندۈرەتتى.

مەن سۆزلەشنى قاملاشتۇرالمىغان بىلەن سۇللىۋان مۇئەللىم ناھايىتى ياخشى سۆزلەيتتى. ئۇ كۆپىنچە كۆپچىلىككە مېنى يېتەكلەش جەريانىنى سۆزلەيتتى. ئۇ گەپكە ئۇستا بولغاچقا، ھەممىلا ئادەم ئۇنىڭ سۆزىنى بېرىلىپ ئاڭلايتتى. بەزىدە ئۇ سۆزلىگەن مەزمۇنلاردىن مەنمۇ قاتتىق تەسىرلىنەتتىم ھەتتا چاۋاك چېلىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتىم.

بىز باشتا نيۇئىنگلاند ۋە يېڭى جېرسېي شتاتى ئەتراپىدا سۆزلىدۇق، كېيىن دائىرىنى بارا - بارا كېڭەيتىپ خېلى يىراق جايلارغا باردۇق. 1913 - يىلى بىز ۋاشىنگتۇنغا بېرىپ نۇتۇق سۆزلىدۇق. بىزنىڭ ۋاشىنگتونغا بېرىشىمىز زۇكتۇك ۋىلسوۇنىڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش ھارپىسىغا توغرا كەلدى. شۇڭلاشقا، بىرلەشمە ئاگېنتلىق زۇكتۇكنىڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش مۇراسىمى ئەھۋالىنى مۇشتەرىلەرگە خەۋەر قىلىشنى ماڭا ھاۋالە قىلدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن پۈتكۈل مۇراسىم جەريانىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدۇم.

مۇراسىم بولىدىغان كۈنى ھاۋا بۇلۇتلۇق بولۇپ، پاراتتىن ئۆتۈشكە ناھايىتى مۇڭاپىق كېلەتتى. بۇ كۈنى ۋاشىنگتون شەھەر رايونى ئالاھىدە قاينىاپ كەتتى. كىشىلەر پاراتنى ئوبدانراق كۆرىدىغان جاي تاللاش ئۈچۈن ئېگىز جايلارغا چاپاتتى. پاراتتىن ئۆتۈۋاتقان ئارمىيە ئالامەت ھەيۋەتلىك، كۆيۈرەڭگۇ روھلۇق بولۇپ، ئەسكەرلەرنىڭ روھىي ئۇرغۇپ تۇراتتى، بۇنى كۆرۈپ ئاممىمۇ ئاجايىپ جانلىنىپ كەتتى. ھەربىي ئۇرۇنداپ سېپىنىڭ ئەڭ ئالدىدا ماڭدى،

ھەممە ياق قاينام تاشقىنلىق ۋە شاد - خۇراملىققا چۆمگەنىدى. مەن ئىختىيارسىز ھالدا: «بۇ سۆيۈملۈك ياش جەڭچىلەر شەپقەتسىز ئۇرۇش قاينىمىغا كىرىپ قالمىغاي ئىلاھىم، ئۇلار چىرايلىق ھەربىي فورمىسىنى زەنىلىك كىيىپ، زۇكتۇكقا قاراپ سالام قىلسىلا» دەپ ئويلىدىم.

كىم بىلسۇن، ئۇزۇن ئۆتمەي 1 - دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىدى. مەن ئۇرۇشقا قارشى ئىدىم، ئەمما قولۇمدىن ھېچ ئىش كەلمەيتتى. دېمىسىمۇ، بۇ ئۇرۇشنى توختىتىشقا مېنىڭ قانداقمۇ كۈچۈم يەتسۇن.

مەن بېل دوكتورنى هاياتىمدا ئۇ سۇللۇقان مۇئەللىمدىن بۇرۇنراق پەيدا بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنچىلىك ياخشى كۆرسەم كېرەك. ئۇ مەن قاراڭغۇلۇق ئىچىدە تۇرغان بىر چاغدا ماڭا ئىللىق دوستلۇق قولىنى سۇنغانىدى.

دوكتور بېلنى ياد ئېتىمەن

ۋاشىنگتوندا مېنىڭ نۇتۇق سۆزلىشىم زۇڭتوڭ ۋىلسوننىڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش مۇراسىمىدىن بۇرۇنغا ياكى كېيىنگە قالدۇرۇلغانلىقى ئېسىمدە قالماپتۇ. ئەمما، دوكتور بېلنىڭ شۇ چاغدا بىز بىلەن بىرلىكتە بىر مەھەل ئىنتايىن كۆڭۈللۈك ياشىغانلىقىنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇمايمەن.

ئەمەلىيەتتە، ۋاشىنگتوندا دوكتور بېل بىلەن مۇنبەرده بىللە تۇرۇشۇم تۇنجى قېتىملىق ئىش ئەمەس، مەن 15 ياش ۋاقتىمدىلا، دوكتور بېل بىلەن بىرلىكتە گاس - گاچىلار مائارىپىنى ئىلگىرى سۈرۈش يىغىنىغا قاتناشقانىدىم.

ئادەتتىكى ئادەملەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، دوكتور بېل تىلىغا ئېلىنسا، كۆپچىلىك ئۇنىڭ يەنە تېلېفون كەشپىياتچىسى، گاس - گاچىلار مائارىپىغا كۈچ چىقارغان مەشھۇر ساخاۋەتچى ئىكەنلىكىنمۇ ئويلىشى مۇمكىن. ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇ ئىنتايىن قەدىردان، سۆيۈملۈك، ھۆرمەتكە سازاۋەر بىر دوست، دەرۋەقە، دوكتور بېل بىلەن مېنىڭ ئارىلاشقان ۋاقتىمىز ئەڭ ئۇزۇن، مۇناسىۋىتىمىزمۇ بەك ياخشى.

مەن بېل دوكتورنى هاياتىمدا ئۇ سۇللۇقان مۇئەللىمدىن بۇرۇنراق پەيدا بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنچىلىك ياخشى كۆرسەم كېرەك. ئۇ مەن قاراڭغۇلۇق ئىچىدە تۇرغان بىر چاغدا ماڭا

ئىللىق دوستلۇق قولىنى سۇنغانىدى. دوكتور بېلنىڭ ياردىمى بولغاچقا، ئانا نوتىس ئەپەندى ماڭا سۇللۇقان مۇئەللىمنى تونۇشتۇرغان. دوكتور بېل سۇللۇقان مۇئەللىمنىڭ يېتەكلەش ئۇسۇلىدىن باشتىن - ئاخىر ئىنتايىن مەمنۇن بولدى. ئۇ مۇئەللىمگە چىن كۆڭلىدىن ئاپىرىن ئوقۇپ: «سىزنىڭ خېلىنى تەربىيەلەش شەكلىڭىزنى بارلىق مائارىپچىلارنىڭ ئەڭ قىممەتلىك پايدىلىنىش ماتېرىيالى قىلىشقا بولىدۇ» دېگەنىدى.

دوكتور بېلنىڭ گاس - گاچىلارغا بەكمۇ كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ، دېيىشكە بولىدۇ. بۇ خىل كۆڭۈل بۆلۈش ئۇلارنىڭ ئەۋلاد مىراسى ئىكەن! دوكتور بېلنىڭ بوۋىسى كېكەشلىكنى ئوڭشاشنىڭ ئىجادچىسى بولۇپ، ئۇنىڭ دادىسى مېربېل ئەپەندى گاس - گاچىلار مائارىپىدا لەۋ بىلەن ئوقۇش ئوسۇلىنى كەشىپ قىلغانىكەن. مېربېل ئەپەندى بەكلا قىزغىچى بولۇپ، ئۆزىنىڭ گاس - گاچىلارغا قوشقان تۆھپىسىدىن تەمەننا ئەيلىمەي، ئەكسىچە ئوغلىغا پەرۋاسىزلىق بىلەن: «بۇ كەشپىياتىنى پەقەتمۇ پۇل تاپقىلى بولمايدىكەن» دېگەنىكەن.

دوكتور بېل ئۇنىڭغا جىددىي يوسۇندا جاۋاب بېرىپ: «ئەمما، بۇ خىل كەشپىيات تېلېفون كەشپىياتىدىنمۇ مۇھىم» دېگەن.

دوكتور بېل ئىنتايىن ۋاپادار ئوغۇل بولۇپ، ئاتا - بالىنىڭ بىر - بىرىگە مېھرى چوڭقۇر ئىدى. ئۇنىڭدىن خەۋەردار كىشىلەرنىڭ ئۇلارغا بەكمۇ ھەۋىسى كېلەتتى. دوكتور بېل دادىسىنى بىر - ئىككى كۈن كۆرمىسىلا:

— مەن بېرىپ دادام بىلەن كۆرۈشۈپ كېلەي جۇمۇ، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشسەم خېلى كۆپ ھاسىلاتقا ئىگە بولىمەن، — دەيتتى.

دوكتور بېلنىڭ ئېسىل، كۆركەم قورۇ جايى پودومائ دەرياسىنىڭ دېڭىزغا قۇيۇلۇش ئېغىزى ساھىلىغا جايلاشقان بولۇپ،

مەن بېل دوكتورنى هاياتىمدا ئۇ سۇللىۋان مۇئەللىمدىن بۇرۇنراق پەيدا بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنچىلىك ياخشى كۆرسەم كېرەك. ئۇ مەن قاراڭغۇلۇق ئىچىدە تۇرغان بىر چاغدا ماڭا ئىللىق دوستلۇق قولىنى سۇنغانىدى.

دوكتور بېلنى ياد ئېتىمەن

ۋاشىنگتوندا مېنىڭ نۇتۇق سۆزلىشىم زۇڭتوڭ ۋىلسوننىڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش مۇراسىمىدىن بۇرۇنغا ياكى كېيىنگە ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقى ئېسىمدە قالماپتۇ. ئەمما، دوكتور بېلنىڭ شۇ چاغدا بىز بىلەن بىرلىكتە بىر مەھەل ئىنتايىن كۆڭۈللۈك ياشىغانلىقىنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇمايمەن.

ئەمەلىيەتتە، ۋاشىنگتوندا دوكتور بېل بىلەن مۇنبەردە بىللە تۇرۇشۇم تۇنجى قېتىملىق ئىش ئەمەس، مەن 15 ياش ۋاقتىمدىلا، دوكتور بېل بىلەن بىرلىكتە گاس - گاچىلار مائارىپىنى ئىلگىرى سۈرۈش يىغىنىغا قاتناشقانىدىم.

ئادەتتىكى ئادەملەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، دوكتور بېل تىلغا ئېلىنسا، كۆپچىلىك ئۇنىڭ يەنە تېلىفون كەشپىياتچىسى، گاس - گاچىلار مائارىپىغا كۈچ چىقارغان مەشھۇر ساخاۋەتچى ئىكەنلىكىنىمۇ ئويلىشى مۇمكىن. ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇ ئىنتايىن قەدىردان، سۆيۈملۈك، ھۆرمەتكە سازاۋەر بىر دوست، دەرۋەقە، دوكتور بېل بىلەن مېنىڭ ئارىلاشقان ۋاقتىمىز ئەڭ ئۇزۇن، مۇناسىۋىتىمىزمۇ بەك ياخشى.

مەن بېل دوكتورنى هاياتىمدا ئۇ سۇللىۋان مۇئەللىمدىن بۇرۇنراق پەيدا بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنچىلىك ياخشى كۆرسەم كېرەك. ئۇ مەن قاراڭغۇلۇق ئىچىدە تۇرغان بىر چاغدا ماڭا

ئىللىق دوستلۇق قولىنى سۇنغانىدى. دوكتور بېلنىڭ ياردىمى بولغاچقا، ئاننا نوتىس ئەپەندى ماڭا سۇللىۋان مۇئەللىمنى تونۇشتۇرغان. دوكتور بېل سۇللىۋان مۇئەللىمنىڭ يېتەكلەش ئۇسۇلىدىن باشتىن - ئاخىر ئىنتايىن مەمنۇن بولدى. ئۇ مۇئەللىمگە چىن كۆڭلىدىن ئاپىرىن ئوقۇپ: «سىزنىڭ خېلېننى تەربىيىلەش شەكلىڭىزنى بارلىق مائارىپچىلارنىڭ ئەڭ قىممەتلىك پايدىلىنىش ماتېرىيالى قىلىشقا بولىدۇ» دېگەنىدى.

دوكتور بېلنىڭ گاس - گاچىلارغا بەكمۇ كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ، دېيىشكە بولىدۇ. بۇ خىل كۆڭۈل بۆلۈش ئۇلارنىڭ ئەۋلاد مىراسى ئىكەن! دوكتور بېلنىڭ بوۋىسى كېكەشلىكنى ئوڭشاشنىڭ ئىجادچىسى بولۇپ، ئۇنىڭ دادىسى مېربېل ئەپەندى گاس - گاچىلار مائارىپىدا لەۋ بىلەن ئوقۇش ئۇسۇلىنى كەشىپ قىلغانىكەن. مېربېل ئەپەندى بەكلا قىزىقچى بولۇپ، ئۆزىنىڭ گاس - گاچىلارغا قوشقان تۆھپىسىدىن تەمەننا ئەيلىمەي، ئەكسىچە ئوغلىغا پەرۋاسىزلىق بىلەن: «بۇ كەشپىياتتىن پەقەتمۇ پۇل تاپقىلى بولمايدىكەن» دېگەنىكەن.

دوكتور بېل بۇنىڭغا جىددىي يوسۇندا جاۋاب بېرىپ: «ئەمما، بۇ خىل كەشپىيات تېلېفون كەشپىياتىدىنمۇ مۇھىم» دېگەن.

دوكتور بېل ئىنتايىن ۋاپادار ئوغۇل بولۇپ، ئاتا - بالىنىڭ بىر - بىرىگە مېھرى چوڭقۇر ئىدى. بۇنىڭدىن خەۋەردار كىشىلەرنىڭ ئۇلارغا بەكمۇ ھەۋىسى كېلەتتى. دوكتور بىل دادىسىنى بىر - ئىككى كۈن كۆرمىسىلا:

— مەن بېرىپ دادام بىلەن كۆرۈشۈپ كېلەي جۇمۇ، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشسەم خېلى كۆپ ھاسىلاتقا ئىگە بولىمەن، — دەيتتى.

دوكتور بېلنىڭ ئېسىل، كۆركەم قورۇ جايى پودوماك دەرياسىنىڭ دېڭىزغا قۇيۇلۇش ئېغىزى ساھىلىغا جايلاشقان بولۇپ،

ئىنتايىن گۈزەل مەنزىرىلىك ئىدى. مەن ئاتا - بالا ئىككىيلەنىڭ دەريا بويىدا مۈرىدىشىپ ئولتۇرۇپ، تاماكا چەككەچ ئۆتكەن - كەچكەن كېمىلەرنى تاماشا قىلغانلىقىنى كۆرگەنىدىم. تاسادىپەن كەم ئۇچرايدىغان بىرەر قۇشنىڭ ئاۋازى كەلسە دوكتور بېل:

— دادا، بۇ خىل قۇشنىڭ ئاۋازىنى قانداق بەلگە بىلەن ئىپادىلىسە ئوبدان بولار، — دەيتتى.

شۇنىڭ بىلەن ئاتا - بالا ئىككىسى ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئاۋاز چىقىرىش ئىلمىي تەتقىقاتىغا كىرىشىپ كېتەتتى. بۇ ئاتا - بالىلار ھەرقانداق بىر خىل ئاۋازنى ئانالىز قىلاتتى، ئاندىن ئۇلارنى قول تىلىغا ئايلاندۇرۇپ ئىپادىلەيتتى. مەخسۇس ئاۋاز تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغانلىقى ئۈچۈنمىكىن، ئاتا - بالا ئىككىيلەننىڭ تەلەپپۇزى ئىنتايىن ئوچۇق، بەكمۇ تەسىرلىك، يېقىملىق ئىدى. شۇڭلاشقا، ئۇلارنىڭ پارىڭىنى ئاڭلاشنىڭ ئۆزى ھۇزۇر ئىدى.

دوكتور بېل دادىسىغىلا ئەمەس، ئاپىسىغىمۇ ناھايىتى بەك ۋاپادار ئىدى. مەن ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقان چاغدا، ئاپىسى ئاڭلاش ئىقتىدارى ئېغىر توسالغۇغا ئۇچراش كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، ئاساسەن گاس بولۇپ قالغانىكەن.

بىر كۈنى، دوكتور بېل مەن بىلەن سۇللىۋان خېنىمنى ماشىنىغا ئولتۇرغۇزۇپ شەھەر سىرتىغا ئويناتقىلى ئاپاردى. ئۇ يەردىن نۇرغۇن چىرايلىق ياۋا گۈللەرنى تېرىۋالدى. قايتىپ كېلىۋېتىپ، توساتتىن ئۇنىڭ بۇ گۈللەرنى ئاپىسىغا بەرگۈسى كېلىپ قالدى. ئۇ شوخلۇق قىلىپ بىزگە:

— بىز دەرۋازىدىن يۈگۈرگىنىمىزچە كىرىپ، دادام، ئاپامنى تازا بىر ھەيران قالدۇرايلى، — دېدى.

بىراق، بىز ماشىنىدىن چۈشۈپ دەرۋازا پەلەمپىيىگە قەدەم قويۇۋاتقاندا، ئۇ بىردىنلا مېنىڭ قولۇمدىن تۇتۇپ ماڭا:

— دادام، ئاپام ئۇخلاۋاتقاندەك قىلىدۇ، بىز گەپ قىلماي ئاستا مېڭىپ كىرەيلى، — دېدى.

ئۇچىمىز پۇتىمىزنىڭ ئۇچىدا تىۋىش چىقارماي مېڭىپ گۈللەرنى لۇڭقىغا سېلىپ قويۇپ قايتىپ چىقتۇق. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ تىنچ ئۇخلاۋاتقان قىياپىتى ماڭا تولىمۇ چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. قاتار قويۇلغان ئىككى يۇمشاق ساپادا دوكتورنىڭ ئاپىسى بېشىنى ساپانىڭ تۇتقۇچىغا قويۇپ ياتقانىكەن، يۈزى كۆرۈنمەيتتى، پەقەت ئاقارغان چېچى كۆرۈنەتتى. دادىسى بولسا ساپانىڭ ئارقا يۆلەنچۈكىگە بېشىنى قويۇپ، بەئەينى بىر پادىشاھدەك سۈرلۈك قىياپەتتە ئۇخلاۋاتاتتى.

مەن مۇشۇنداق بىر ئائىلە كىشىلىرى بىلەن تونۇشقانلىقىمدىن تولىمۇ خۇشال ئىدىم. پات - پات ئۇلارنىڭكىگە بېرىپ تۇراتتىم. موماي تىكىش - توقۇشقا ئۇستا بولۇپ، گۈل - گىياھ نۇسخىلىرىنى ناھايىتى چىرايلىق تىكەتتى. ئۇ قولۇمدىن تۇتۇپ، بۇ ھۈنەرنى ماڭا ناھايىتى سەۋرچانلىق بىلەن ئۆگەتتى. دوكتور بېلنىڭ مەن بىلەن تەڭ دېگۈدەك ئىككى قىزى بار ئىدى. ئۆيىگە بارسام ئۇلار خۇددى ئۆز ئائىلىسىنىڭ ئادىمىدەك قىزغىن مۇئامىلىدە بولاتتى.

دوكتور بېل كۆزگە كۆرۈنگەن ئالىم ئىدى. شۇڭا، نۇرغۇنلىغان داڭدار ئالىملار دائىم ئۇلارنىڭكىگە مېھمان بولۇپ كېلەتتى. ئەگەر سۈرۈندا مەن بولۇپ قالسام، دوكتور بېل ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىنى قولۇمغا يېزىپ ماڭا ئۇقتۇراتتى. مەنمۇ كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاپ خۇشال بولاتتىم. گەپلىرىنى چۈشەنسەم - چۈشەنمىسەم ئاڭلاپ ھارمايتتىم. ئۇلار پەقەت سىز كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەنسىڭىزلا، چوقۇم بىلىۋالىسىز، دەپ قارايتتى.

دوكتور بېل يىتۈك بىر مۇنازىرىچى بولۇپ، ئۇ ئۆيگە كىرىپ بىر - ئىككى مىنۇت ئىچىدىلا ئۆيدىكى جىمى ئادەمنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتاتتى. ھەممىلا ئادەم ئۇنىڭ گېپىنى تىڭ-

شاشقا ئامراق ئىدى. مانا بۇ ئۇنىڭ باشقا كىشىلەرگە ئوخشىمايدىغان سىھىرىي كۈچى. شۇنداقتىمۇ دوكتور بېل ئۆزىنىڭ سۇبىيېكتىپ ئوي ـ پىكرىنى پەقەتمۇ باشقىلارغا تاڭمايتتى، ئەكسىچە ئىنتايىن كەمتەر ئىدى. ئوخشىمىغان پىكىرلەرگە قارىتا تەكەللۇپ بىلەن:

ـــ شۇنداقمۇ؟ بەلكىم سىزنىڭ پىكىرىڭىز توغرىدۇ، مەن يەنىمۇ ئوبدان ئويلاپ باقاي، ـــ دەيتتى.

بىرلا گاس ـ گاچىلار مائارىپى ئىشىدا ئۇ ئىنتايىن قەتئىي ئىدى. ئېغىزدا سۆزلەش ئۇسۇلى قول ئىشارىتى بىلەن سۆزلەشتىن كۆپ ياخشى دېگەن قارىشىدا چىڭ تۇراتتى. بۇنىڭغا سەۋەب كۆرسىتىپ:

ـــ بىر گاس ھەم گاچا كىشى قول ئىشارىتى بىلەن سۆزلىگەندە، ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ غەلىتە نەزەر بىلەن قارىشى تۈپەيلى ئارىدا يېرىكلىك پەيدا بولۇپ قالىدۇ. بۇ ھال ئۇلارنىڭ ئادەتتىكى كىشىلەردەك بىلىم سەۋىيىگە يېتىشىنى قىيىنلاشتۇرۇپ قويىدۇ، ـــ دەيتتى.

بەزى كىشىلەر بەلكىم بۇ خىل كۆز قاراشقا قوشۇلماسلىقى مۇمكىن. بىراق، شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، گاس ـ گاچىلار مائارىپى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دوكتور بېلىنىڭ گاس ـ گاچىلار مائارىپىغا قوشقان ئۇلۇغ تۆھپىسىگە ئاپىرىن ئەيلىمەي، ئۇنى ھۆرمەتلىمەي تۇرالمايدۇ. ئۇنىڭدا ھېچقانداق قارا نىيەت يوق، ئۆزىگە مۇناسىپ جاۋاب قايتۇرۇلۇشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيدۇ. پەقەت ئۆزىدىكى ئىلمىي قاراش ئاساسىدا گاس ـ گاچىلار مائارىپ ئىشىنى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرىدۇ، كېڭەيتىدۇ، خالاس. ئۇ ئۆز خىراجىتى بىلەن تۈرلۈك تەتقىقاتلارنى ئېلىپ باردى، بىر مەھەل مەكتەپمۇ ئاچتى. ئەنگلىيە گاس ـ گاچىلار مائارىپىنى ئىلگىرى سۈرۈش جەمئىيىتىنىمۇ ئۇ قۇرغان. ئۇ تېلېفون كەشىپ قىلىپ ئېرىشكەن پۇلنى

گاس ـ گاچىلارغا ئوقۇش مۇكاپاتى بېرىشكە سەرپ قىلدى. دوكتور بېل گاس ـ گاچىلارنى نورمال ئادەملەردەك سۆزلىيەلەيدىغان قىلىش ئۈچۈن پۈتۈن يۈرەك قېنىنى ۋە زېھنى كۈچىنى سەرپ قىلدى.

دوكتور بېل ئەسلىي شوتلاندىيىنىڭ يىراق، چەت بىر يېرىدىن بولۇپ، ئامېرىكىدا ئولتۇراقلىشىپ قالغىنىغا ئۇزاق ۋاقىت بولغاچقا، ئۇ ھەقىقىي بىر ئامېرىكىلىق ھېسابلىناتتى. ئۇ قىزغىن، ئوچۇق ـ يورۇقلۇقى، ئاق كۆڭۈل مىجەزى، مۇئامىلىدە ئىللىق ۋە سىلىقلىقى بىلەن دوستلىرىنىڭ زور ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغانىدى.

ئادەتتىكى پاراڭلاردا، ئۇ ھەمىشە دېگۈدەك گەپنى ئىلىم پەن بىلەن ئالاقىدار تېمىغا يۆتكەيتتى. بىر قېتىم دوكتور بېل بىزگە ئۆزىنىڭ كىچىككىنە بالا چېغىدىلا دېڭىز ئاستىغا توك سىمى تارتىشنى ئويلىغانلىقى، 1886 ـ يىلى بۇ ئارزۇسى ئىشقا ئېشىشىتىن بۇرۇن، تەجرىبىسىنىڭ قانچە قېتىملاپ مەغلۇپ بولغانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەن. شۇ چاغدا مەن ئازان 12 ياش بولغاچقا، ئۇنىڭ گەپلىرىنى گويا ئەپسانە ئاڭلىغاندەك ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ قېتىپ قالاتتىم. بولۇپمۇ ئۇنىڭ كىشىلەر كەلگۈسىدە دېڭىز ئاستىدىكى توك سىمى ئارقىلىق يىراق شەرق بىلەن سۆزلىشەلەيدۇ، دېگەن گېپى مەندە ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى.

دوكتور بېل دائىم بىزنى تېلېفون تۇنجى قېتىم كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىلگەن ئىمارەتكە ئېلىپ باراتتى ۋە ماڭا:

ـــ ئەگەر ياردەمچىم توماس ۋاتسوننىڭ ياردىمى بولمىغان بولسا، تېلېفون كەشپىياتىم ھازىرقىدەك مۇكەممەل بولماسلىقى مۇمكىن ئىدى، ـــ دەيتتى.

1876 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى دوكتور بېل باشقا بىر ئۆيدە ئىشلەۋاتقان ۋاتسون ئەپەندىگە:

ـــ ۋاتسون، ئىش چىقىپ قالدى. بۇياققا كېـ

لىنىڭ ... دېدى ...

... بۇ ئىنساننىڭ تارىخىدا تۇنجى قېتىم تېلېفون ئىشلىتىلگەندە

قىلىنغان سۆز ...

توساتتىن بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋاتسون شۇ چاغدا قاتتىق

چۆچۈپ كەتكەن ...

... تۇنجى قېتىم بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنىڭدىن ئۇ ھەممىدىن

ئىلگىرىكى گەپنى قىلىشقا پۇرسەت بولماسمىدى؟ — دەپ سورىدىم

مەن دوكتور بېلنىڭ بايانىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۆڭلۈمگە كەل-

گەن گەپنى قىلىپ ...

دوكتور بېل دەرھال جاۋاب قايتۇردى:

... خاتالاشقان ... بۇ دۇنيا بازىرى بارا-بارا بەك ئالدى-

راشچىلىق بولۇپ كېتىدۇ. شۇڭا، تېلېفون بىلەن قىلىنغان

سۆزنى «ئەمەلىيەتتە قالدى، بۇ ياققا قېچىپ كېلىڭ» دېگەندەك

ئەمەلىي، ئېھتىياجلىق سۆزلەر بولۇشى كېرەك.

... دوكتور بېل تېلېفوندىن باشقا، سۆزلىشىش ئاپپاراتى، ئىنى-

... بىلىك تارازىسى قاتارلىق بىر مۇنچىلىغان كىرەكلىك نەرسى-

لەرنى كەشىپ قىلغان. ئەگەر دوكتور بېل كەشىپ قىلغان

تېلېفونلۇق تەكشۈرۈش ئەسۋابى بولمىغان بولسا، ئېھتىمال پرېزىدېنت

... گارفىلدنى قەستلەپ ئۆلتۈرگەن قاتىلنى تاپقىلى بولمايتتى.

... خاتىرەمدە قالغان دوكتور بېلغا ئالاقىدار ئىشلار بەك كۆپ،

يەنە كېلىپ بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇنچىلىك گۈزەل ئەسلىمىلەر؛

بۇلارنى دەپمۇ تۈگىتەلمەيمەن. ئېسىمدە قېلىشىچە، بىر قېتىم

... بىرلىكتە پېتېربورگقا ساليوت كۆرگىلى باردۇق. ساليوتلار

ئاسماندا گۈزەل گۈل ياپراقلىرىدەك چېچىلغاندا، خۇشال ... سەك-

رەپ:

— پاھ، قاراڭلار! دەريا سۈيىمۇ كۆيۈۋاتىدۇ! — دەپ توۋ-

لىدۇق.

... ھازىر دوكتور بېل ۋە ئۇنىڭ قىزلىرى بىلەن بىرلىكتە

ساياھەت كېمىسىنىڭ پالۇبىسىدا تۇرۇپ ئايدىڭ كېچە مەنزىرىسى-

نى تاماشا قىلغانلىقىمنى، ناھايىتى ئېنىق ئەسلەيمەن. ...

... كۈنى ئاخشىمى كېمىدە دوكتور ئۇخلىيالماي قالدى. ئۇ

ھاياجان بىلەن بىزگە ئاينىڭ تۇتۇلۇشى، يۇلتۇزلارنىڭ ئېقىشى

ۋە قۇيرۇقلۇق يۇلتۇز ھەققىدە تۈرلۈك ئىشلارنى سۆزلەپ بەرگە-

نىدى.

... دوكتور بېل ماڭا ئۇزۇن ئاتا-ئانامدەكلا كۆيۈنەتتى. دائىم:

— ... سىز يېڭى ئىش يايسىڭىز، كۆڭلەڭ ئۇزۇن، شۇڭا توي

ئىشىڭىزنى ئويلىشىپ قويسىڭىز بولاتتى. سوئال سورىسام مۇئەللىم

ھامان يېڭى كۈنى-تويى قىلىدۇ. ... شۇ چاغدا سىزگە كىم ھەمراھ

بولىدۇ، ... دەيتتى ...

... بىلەن ھەمىشە ...

— ھازىر ئۆزۈمنى ناھايىتى بەختلىك سېزىۋاتىمەن. يەنە كېلى-

لىپ مەندەك ئادەم بىلەن توي قىلىشنى كىم خالايدۇ؟ — دەي-

تتىم ... دەپ جاۋاب بېرەتتىم.

... شۇنداق دېگىنىم بىلەن، دوكتورنىڭ كەلگۈسىمدىن

ھەقىقەتەن ئەندىشە قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتىم. شۇڭا،

سوئال مۇئەللىم ئاتىسى ئەپەندى بىلەن توي قىلغان چاغدا،

ئۇ بۇ ئىشنى يەنە تىلغا ئالدى ...

— قارىغا، مەن دېگەن ئىش بولدىمۇ؟ ھېلىمۇ كېچىكمەي-

سىز، مېنىڭ گېپىمگە كىرىپ، تېزرەك بىر ئۆي تۇتۇۋېلىڭ.

— ... ياخشى كۆڭلىڭىزنى تولۇق چۈشەندىم. بىراق، ناۋادا

بىرەر يىگىت مەندەك بىر قىز بىلەن ئۆي تۇتسا، ئۇ ھالدا ئۇ

يىگىت تولىمۇ بىچارە بولۇپ قالامدۇ؟ مەن ھېچقانداق ئىش

قىلالمىغاندىن كېيىن، ئەر بولغۇچىغا يۈك بولىمەن. شۇ ...

... ئېھتىمال سىز كۆپلىگەن ئۆي ئىشلىرىنى قىلالماسلىقىم-

ىز مۇمكىن ... ئېيتىشىمچە، سىز ناھايىتى ياخشى، كۆرۈنگەن ئاق

كۆڭۈل يىگىتلەرنى چىقىپ ... بىر يىگىت چىقىپ،

بۇ ئىشلار بىلەن ھېسابلاشماپتىكەن. سىز بىلەن توي قىلماقچى بولسا، سىز پىكرىڭىزنى ئۆزگەرتەرسىز؟

دوكتور ېىل ئېيتقاندەك كېيىن مەندىمۇ ھەقىقەتەن سۆيگۈ پەيدا بولدى. بۇنى ھازىرچە دېمەي تۇراي.

دوكتور ېىلنى ئاخىرقى قېتىم 1920 - يىلى كۆردۈم. ئۇ شۇ چاغدا شوتلاندىيەدىن يېڭىلا قايتىپ كەلگەنىكەن.

ـــ بىر ھېسابتا مەن ئانا يۇرتۇمغا بىرىپ كەلگەن يولدۇم. لېكىن ئۇ يەردىكى چاغدا كۆڭلۈمدە گويا يات بىر ئەلگە كېلىپ قالغاندەك ياتلىنىش، غېرىبسىنىش بولدى، ـــ دېدى ئۇ. ئارقىدىن ئۇ ئىنتايىن قىزىقسىنغان قىياپەتتە ئايروپىلان ھەققىدە سۆزلىدى ھەمدە ئايروپىلان ياساشنى تەتقىق قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ ئون يىلغا قالماي نيۇيورك بىلەن لوندون ئارىلىقىدا ھاۋا يولى ئېچىلىدۇ، ئايروپىلان قاتناش قورالى قىلىنىدىغان دەۋر پات ئارىدا يېتىپ كېلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا خۇددى ھەممە ئۆيدە ماشىنا ئىسكىلاتى بولغانغا ئوخشاش، چوڭ ئىمارەتلەرنىڭ ئۆستىگە كىچىك ئايروپىلانلار قونىدىغان مەيدان ياسىلىدۇ، دېگەن قىياسنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ يەنە، يەنە دۇنيا ئۇرۇشى بولۇپ قالسا، ھاۋا ئۇرۇشى ئاساسىي جەڭ مەيدانى بولىدۇ، سۇ ئاستى پاراخوتلىرى دېڭىزدا ئوكيان چارلاش پاراخوتلىرىنىمۇ مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ، دېدى.

ئۇ يەنە مۇنداق بىر بېشارەتنى ئېيتتى.

ـــ كەلگۈسىدە ئالىملار ئىسىق بەلۋاغ كىلىماتىنى سوۋۇتۇش ئۇسۇلىنى كەشىپ قىلىدۇ ياكى بولمىسا، ئىسىق ھاۋانى سوغۇق بەلۋاغلارغا ئاققۇزۇپ، ئاندىن جەنۇبىي قۇتۇپ، شىمالىي قۇتۇپنىڭ سوغۇق ھاۋاسىنى ئىسىق بەلۋاغلارغا ئاققۇزۇش ئارقىلىق ئىسىق ـ سوغۇقنى تەڭشەپ، يەر شارىنىڭ ھەممىلا يېرىنى ئىنسانلارنىڭ ماكانلىشىشىغا مۇۋاپىقلاشتۇرىدۇ.

مەن بۇنداق ئۈمىدۋارلىققا تولغان بېشارەتنى ھەر قېتىم

ئاڭلىغىنىمدا، ئاجايىپ خۇشال بولاتتىم. بىراق، بۇنداق بېشارەتلەرنىڭ شۇنچىلىك تېزلىكتە ئەمەلىيەتتە كۆرۈلىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم. شۇڭلاشقا، ئالتە يىلدىن كېيىن فرانسىيە ئالىملىرىنىڭ ھەقىقەتەن دېڭىز ـ ئوكيانلاردىن پايدىلىنىپ ھاۋا كىلىماتىنى تەڭشىگەنلىكىنى ئاڭلىغىنىمدا، ھەيرانلىقتا ئېغىزىمنى ئېچىپلا قالدىم!

شۇ قېتىم مەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشقاندا، گويا بۇ بىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئۇچرىشىشىمىز بولۇپ قالىدىغانلىقىنى كۆڭلۈم تۇيغاندەك، ئايرىلغۇم كەلمەي بەكمۇ تارتىشتىم. ئەپسۇسكى كۆڭلۈم تۇيغان ئىكەن! راست چىقىپ قالدى!

دوكتور ېىل 1922 - يىلى 8 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ۋاپات بولدى، جەسىتى شەھەردىكى چاقماق تېغى چوققىسىغا قويۇلدى. بۇ چاغىنى ئۇ ئۆزى تاللىغاندى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، بىر قېتىم ئۇ تاغ چوققىسىنى كۆرسىتىپ ماڭا:

ـــ خېلىن، مەن كۆز يۇمغاندا ئاشۇ جايدا ياتىمەن، دېگەنىدى.

بۇ سۆزنى ئۇ ھىمالال ئېيتقاندىن كېيىن، بروۋىنىنگنىڭ بىر كۇپلېت شېئىرىنى ئوقۇدى:

ئاقار يۇلتۇزلار ئۇچىدۇ ھەريان،
يۇلۇتلار ئارا چاقار چاقماقلار.
بۇلۇت ھەم چاقماق،
ئۇچرىشار ھامان.

مەن گېزىتتىن دوكتور ېىلنىڭ ۋاپات بولغانلىق خەۋىرىنى ئوقۇپ، ئۆزۈمنىڭ ئەڭ قەدىرلىك، ئەڭ ئەزىز بىر دوستىدىن ئايرىلغانلىقىمنى ئېنىق تونۇپ يەتتىم.

بىز يىراق مۇساپىلىك نۇتۇق سۆزلەش سەپىرىمىزنى ئاخىر-

لاشتۇرۇپ ھېرىپ - ئېچىپ لېنىشاغا قايتىپ كەلدۇقتە، سۇللـ
ۋان مۇئەللىم ئىككىمىز ئىختىيارسىز كەلگۈسىمىزدىن ئەنسـ
رەپ بىئارام بولدۇق. چۈشكىنى، ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىز كۈن
دىن - كۈنگە جاراھلىشىپ پۈلدىن قىسىلماقتا ئىدۇق. ئىلگىرى
لوج ئەپەندىنىڭ بىزگە قەرەللىك ھالدا تۇرمۇش پۇلى ئەۋەتىپ تۇراتـ
تى. سۇللىۋان مۇئەللىم توي قىلغاندىن كېيىن، بۇ تۇرمۇش
پۇلىنىڭ يېرىمى كەملەپ كەتتى. بۇ كەملىكنى قەلەم بىلەن
تولدۇرۇش مۇمكىنده بولغانىدۇق، لېكىن بۇمۇ سۇغا چىلاشتى.
بىزنىڭ نامراتلىقىمىز مەخپىي ئەمەس ئىدى. شۇڭا، بىزگە
ئۆز ئىختىيارىي بىلەن يارەدەم بېرىشنى بىلدۈرگەنلەرمۇ بولدى.
پولات - تۆمۈر شاھنى كارنېگى ئەپەندى ئەنە شۇلارنىڭ بىرى
ئىدى. بىزنىڭ ئىشمىزنى بۇ قاندىاق ئۇققان بىلمىدۇق،
1911 - يىلى بۇ بىزنىڭ ئىقتىسادىتا قىينىلىپ قالغانلىقىمىزدىن
خەۋەر تېپىپ، دوستىمىز خالىلاغا بىزگە پۇل بېرىش نىيىتى
بارلىقىنى ئېيتىپتۇ.

خالىلا بۇ ئىشنى بىزگە يەتكۈزۈۋېدى، مەن ئۇنىڭغا بۇ تەكـ
لىپنى كارنېگى ئەپەندىنى رەنجىتمەسلىكەن ئەھۋالى ئاستىدا چىرايـ
لىقچە رەت قىلىشنى ئېيتتىم. چۈنكى، بۇ چاغدا مەن ياش،
جۇشقۇن بولۇپ، باشقىلارنىڭ يارەدىمىگە تايانمايمۇ ئوبدان ياشاپ
كېتەلەيمەنغۇ، دېگەن ئويدا ئىدىم.

شۇنداق بولسىمۇ، كارنېگى ئەپەندى ئىنتايىن تەكەللۇپ بـ
لەن، ماڭا ئوبدانراق ئويلىنىشىمنى، زۆرۈر دەپ قارىسامىلا،
ھەرقانداق ۋاقىتتا پۇل بېرىشنى خالايدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى.

ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى. مەن ۋە سۇللىۋان مۇئەللىم يەنە
نيۇيورىكقا يارغاندا، كارنېگى ئەپەندى بىلەن خانىمى بىزنى ئۆيگە
چاقىرتۇالدى. ئەر - ئايال ئىككىلىسى ئىنتايىن مۇلايىم، چىـ
قىشقاق ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئەتۇزارلىق قىزى مارگارت خېلىم شۇ
چاغدا ئون ئالتە ياشلىق، كۆرگەنلا ئادەم ياخشى كۆرۈپ قالغۇدەك

گۈزەل قىز ئىكەن. بىز پاراڭلىشىپ ئولتۇرغاندا، ئۇ ئۆيگە
يۈگۈرۈپ كىرىپ كەلدى. كارنېگى ئەپەندى ئامراق قىزىغا مېھىر
بىلەن قاراپ كۈلۈپ:

— بۈيۈك ئائىلىمىزنىڭ كىچىك ساخاۋەتچىسى، ئەتىدىن -
كەچكىچە قولىقىمىزغا شۇنچىلاپ، بىزگە يارەدەم بېرىشكە موھتاج
كىشىلەرگە قانداق يارەدەم بېرىشنى ئۆگىتىدۇ، — دېدى.

بىزچاي ئىچكەچ، كۆڭۈل ئازادىلىكى بىلەن پاراڭلاشتۇق.
كارنېگى ئەپەندى توساتتىن يادىغا كەلگەندەك سورىدى:

— ئۆتكەندە ئېيتقان تەكلىپىمنى ھېلىمۇ قوبۇل قىلىش
خىيالىڭىز يوقمۇ؟

— شۇنداق، ئېيتكىنىمگە تەن بەرگۈم كەلمەيۋاتىدۇ.

— كۆڭلىڭىزنى ئوبدان چۈشىنىمەن. لېكىن، بۇنى سىز
باشقىلارنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ ئويلاپ باقتىڭىزمۇ، يوق؟ ئاۋادا
سىز قارشى تەرەپنىڭ زەت قىلىنغان چاغدىكى ھېسسىياتىنى
ھېس قىلىپ يەتكەن! چاغدىمۇ ئۆز پىكرىڭىزدە چىڭ تۇرامسىز؟

ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ قاتتىق تەئەججۇپلەندىم. چۈنكى،
مەن كاتتا بايلارنىڭمۇ ئۆزىگە لايىق بۇرچى بارلىقىنى زادىلا خىيا-
لىمغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدىم. ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ كۆڭلى ئۆ
خۇشاللىقىنى شۇ قەدەر چوڭ بىلىدىغانلىقىدىن ئاجايىپ تەسىرلە-
دىم.

ئارقىدىن كارنېگى ئەپەندى، قاچانلا بولمىسۇن ھاجىتىم
چۈشكەن چاغدا، قىلچە تارتىنماستىن ئۇنىڭغا ئېغىز ئېچىشىمنى
قايتا تەكىتلىدى.

ئۇ مۇئەللىم بىلەن مېنىڭ نۇتۇق سۆزلەش ئىشىم توغرىسىدا
سۆزلەپ، بىزدىن نېمىلەرنى سۆزلەيدىلەر، بىلەتنى نەچچە پۇلغا
ساتىدىلەر، دېگەندەك گەپلەرنى سورىدى.

— مەن «بەخت» دېگەن تېمىدا سۆزلىمەكچى، بىلەتنى بىلە
دوللاردىن بىر يېرىم دوللارغىچە ساتماقچى بولۇۋاتىمەن، —

دېدىم. ئىبراھىم كۈتمىگەندە ئۇلى [illegible]
[illegible] ۋاھ! بۇنداق بولسا بىلەت بەك قىممەت بولۇپ كېتىدۇ.
مىنىڭچە بىلەت باھاسى بەش موچەن بولسا كېرەك. تېخىمۇ كۆپ
بولىدۇ. توغرا، شۇنداق بولسۇن، بىلەت باھاسى يەنىمۇ بەش
يۈزدىن ئېشىپ كەتمىسۇن [illegible]
مۇئەللىم ئىككىمىز ئۇزۇن سۆزلىشىپ، ئىشىمىزنى داۋاملاشتۇر-
دۇق. [illegible] سۇلتان مۇئەللىم چوڭ ئۈمىد بىلەن
يە قىلىپ تېنى بەك ئاجىز [illegible] شۇ سەۋەبتىن ئۇزاق
سۆزلىشىپ [illegible] يازدى. ئالتە
پارچە ماقالە يېزىپ قويغانىكەنمەن. يېقىن بىر ھەپتە [illegible]
غا [illegible] بىر [illegible] كېيىن،
[illegible]
[illegible] بىر ئىكىنچى [illegible] توق
[illegible] ئۆزىمىز [illegible]
[illegible] بولۇپ كەتتى [illegible]
[illegible] مۇئەللىم [illegible] قاي-
[illegible] بولۇپ [illegible]
[illegible]
[illegible]
كىلەردىن بىرنى ماشىنا بىلەن ئۆيىمىزگە ئاپىرىپ قويۇشنى
ئۆتۈندۇق. [illegible] كېيىن [illegible] ياردەم [illegible]
قىلىپ [illegible] خەت يازدىم [illegible]
ئۇ تېزلا جاۋاب خەت ۋە چەك ئەۋەتىپتۇ. ئۇ خېتىدە:
«[illegible] ئەپەندىم، [illegible] كۆزى
بىلەن [illegible] ھېس قىلىۋاتىمەن. چۈنكى، سىزنىڭ دۇنيا-
دىكى كىشىلەر نەزىرىدىكى ئورنىڭىز شۇ [illegible]
[illegible] شۇنداق [illegible] بەرگىنى-
ڭىز [illegible] ھېس قىلدىم. ساخاۋەت

قىلىش ساخاۋەتنى قوبۇل قىلىشتىن بەكرەك خۇشاللىنارلىق بو-
لىدىكەن. شۇ سەۋەبتىن رەھمەت ئېيتىدىغان ئادەم سىز ئەمەس،
مەن!» دەپ يېزىپتۇ.
شۇنداق قىلىپ، سۇلتان مۇئەللىم ئىككىمىز ۋاقىتچە
پۇل ئۈچۈن باش قاتۇرمايدىغان بولدۇق. لېكىن ئۆزىمىز
ئەزگەن باشقا بىر ئىش بولدى. يەنى، ماتىسى ئەپەندى بىلەن
سۇلتان خانىم ئايرىلىپ تۇرىدىغان بولدى. دەرۋەقە ماتىسى
ئەپەندىمۇ جىق جاپا تارتتى. ئىبراق، بۇ ئاقىۋەتنىڭ كېلىپ چىقى-
شىدا [illegible] بار [illegible] بۇ [illegible]
بايان قىلىشىم كېرەك.
[illegible]

هازىر بولۇۋاتقان ئۇرۇش ۋە كۈنسېرى كەسكىنلىشىپ كې-
تىۋاتقان ۋەزىيەت خىيالىمغا كەلسىلا، ساخاۋەت دېگەندەك گەپ-
لەرنى بۇرۇنقىدەك بىمالال ئېغىزىمدىن چېقىرالمايمەن. چۈشلە-
رىمدە داغدام ئېقىۋاتقان قانلار، بولۇۋاتقان قىرغىنچىلىقلارنى
كۆرۈپ قورقۇپ ئويغىنىپ كېتىمەن.

ئۇرۇشقا قارشى داغدۇغىلىق ھەربىكەت

1913 - يىلى كۈز، بىز زىيارەت ۋە نوتۇق سۆزلەش سەپ-
رى بىلەن ئالدىراش بولدۇق. ۋاشىنگتوندا غالدىڭلاپ، غىچىرلاپ
ماڭىدىغان يېزا تراللىبوسىغا ئولتۇردۇق. نيۇيوركتا ئەتىگەن
ماڭىدىغان بىرىنچى نۆۋەتلىك ئاپتوموبىلغا ئولتۇردۇق. بۇ ئاپتو-
موبىل ئۆي ئۆينىڭ ئالدىدا توختاپ سوت يىغىدىكەن، شۇڭا يول
بويى قانچە قېتىم توختىغانلىقىمىزنىمۇ بىلەلمىدۇق.

بىز تىكساس بىلەن لوئىس ئاننىغا كەلسەك، بۇ يەرلەرگە
يېتىلا كەلكۈن كەلگەن بولغاچقا، كۆپ جاي تېخى سۇنىڭ ئىچىدە
ئىكەن. ئاپتوموبىل ئىچىدە ئولتۇرۇپمۇ، سۇنىڭ كەلكۈن سۈيى-
دەك شالاقلاپ ئاپتوموبىلغا ئۇرۇلغانلىقىنى سېزەتتۇق. توساتتىن
«قاراس» قىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، يولۇچىلار تەڭلا دېگۈدەك
سىرتقا قارىدى. سۇدا لەيلەپ يۈرگەن يوغان، توم بىر ياغاچ
ئاپتوموبىلغا ئۇرۇلغانىكەن. سۇدا لەيلەپ يۈرگەن نۇرغۇن
ئات - كالا ئۆلۈكى كۆرگەنلىكى ئادەمنىڭ تېنىنى شۇركۈندۈرەت-
تى. بىز ئولتۇرغان پويىز يىلتىزى بىلەن قومۇرۇلۇپ كەتكەن
بىر تۈپ دەرەخنى خېلى يىراق جايغىچە سۆرەپ ماڭدى.

شەھەرلەردىكى مەكتەپلەر، ئاياللار تەشكىلاتلىرى، شۇنداقلا
يېزا ۋە كان رايونىدىكى تەشكىلاتلار بىزنى نوتۇق سۆزلەشكە

تەكلىپ قىلاتتى. گاھىدا سانائەت مەركەزلىرىگە بېرىپ ئەمگەك
تەشكىلاتلىرىغا نوتۇق سۆزلەيتتۇق. ئاساسىي قاتلاملارغا چوڭقۇر
چۆككەندىن كېيىن، مەن كىشىلىك ھاياتقا قارىتا ئوخشىمىغان
تونۇشقا ئىگە بولدۇم. شۇنداقلا، ئىلگىرى سەبىيلەرچە ئوي -
خىياللاردا بولغانلىقىمنى بىلدىم. ئىلگىرى مەن دائىم، مەن ھەم
ئەما، ھەم گاس بولغىنىم بىلەن يەنىلا خېلىلا بەختلىك تۇرمۇشقا
ئېرىشەلەيمەن. چۈنكى، دۇنيادا قىيىن ئىش يوق. كۆڭۈل قو-
يۇپ ئىش قىلساقلا، ئاتالمىش تەقدىر بىزنى ھېچقانداق قىلالماي-
دۇ، دەپ ئويلايتتىم. بىراق، مەن شۇنچە نۇرغۇن قىيىنچى-
لىقلارنى باشقىلارتىڭ ياردىمى بىلەنلا يېڭىپ كەلگەنلىكىمدىن
ئىبارەت بىر مۇھىم نوقتىنى ئونتۇغانكەنمەن. مېنىڭ بۇنچىلىك
تەلەيلىك بولۇشۇمدىكى سەۋەب، مەن بەختلىك بىر ئائىلىدە تۇغۇ-
لۇپ ئۆستۈم، ئاتا - ئانام مېنى ئارزۇلاپ باقتى، كېيىن سۇللى-
ۋان مۇئەللىم ۋە نۇرغۇن قەدىردان دوستلارنىڭ ياردىمىگە ئېرە-
شىپ ئالىي مەلۇماتلىق بولدۇم. ئەپسۇسكى، مەن بۇ نوقتىنى
باشتا چوڭقۇر بىلىپ يەتمىگەنىكەنمەن.

ھازىر شۇنى ئويدان بىلىۋاتىمەنكى، مۇھىتنىڭ تەسىرى
ناھايىتى زور بولغانلىقتىن، ھەممىلا ئادەم ئوتۇقلۇق ھال-
دا ئارزۇ - ئارمانىغا يېتەلمەيدىكەن. مەن سانائەت رايونى، كان
رايونىدىكى نامرات ئەمگەكچىلەرنى كۆرگەندىن كېيىن، مۇھىت-
نىڭ بىر ئادەمگە پەيدا قىلىدىغان بېسىمىنى چوڭقۇر ھېس قىل-
دىم.

بۇ ئويۇم تەدرىجىي يوسۇندا چىڭ ئېتىقادقا ئايلاندى. بىراق،
بۇنىڭلىق بىلەن روھسىزلىنىپ، مەيۇسلەنمىدىم. بىرلا يېرى،
ئىنسانلار ئۆزىنگىمۇ، باشقىلارمۇ ياردەم بېرىشى لازىم، دەيدىغان
كۆز قارىشىم يەنىمۇ كۈچەيدى. ھازىر مۇھىت ناھايىتى قورقۇنچ-
لۇق بولسىمۇ، ئىنسانلار يەنىلا ئۈمىدۋار بولۇشى، ئۆزلۈكسىز
كۆرەش قىلىشى لازىم، ئۆكۈشلۇق شارائىتتا ياشاۋاتقانلار ياردەم-

گە موھتاج كىشىلەرگە ياردەم بېرىش بۇرچىنى تېخىمۇ ئوبدان ئادا قىلىشى كېرەك.

1914 - يىلى 1 - ئاي، مەن تۇنجى نۆۋەت ئامېرىكا قۇرۇقلۇقىدىن چىقىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم. بولۇپمۇ بۇ سەپىرىمدە ئاپامنىڭ ماڭا ھەمراھ بولۇشى بىلەن نۇرغۇن قۇلايلىققا ئېرىشكېنىمدىن تولىمۇ خۇرسەن بولدۇم. ئاپام سەپەر قىلىشقا ئامراق ئىدى. مەن ئاخىر ئۇنى شەرقتىن ئاتلانتىك ئوكيان، غەربتىن تىنچ ئوكيان قىرغاقلىرىغىچە بولغان ئامېرىكا قۇرۇقلۇقى مەنزىرىسىدىن ھۇزۇر ئالدۇرۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم.

نۇتۇق سۆزلەش سەپىرىمىزنىڭ بىرىنچى بېكىتى كانادانىڭ ئوتتاۋا دېگەن يېرىدىن باشلاندى، ئاندىن مىچىگان، مىننېسوتا، ئېفۋالارغا باردۇق. شۇ تەرزدە ئوتتۇرا غەرب رايونىدا يۈردۇق.

سەپەر جەريانىدا ئاپام ناھايىتى روھلۇق، تېتىك بولدى. بىرلا يېرى، ئۇ مەندىن ھېرىپ قالدىمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلاتتى. كالىفورنىيە شتاتىغا بارالىغانلىقىمىزدىن ئاپامنىڭ خۇشلۇقى ئىچىگە سىغماي كەتتى. چۈنكى، ئۇ بۇ شتاتنى ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتى، بولۇپمۇ سان فرانسىسكونىڭ دېڭىز بويلىرى ئاپامغا تولىمۇ ياقتى، دائىم گۈگۈم مەھەلدە ئۇ قۇملۇق سايازدا ئايلىناتتى. ماڭا توختىماستىن بۇ يەرنىڭ كېلىماتى ئادەمگە بەك ياقىدىكەن، دېڭىز بويى مەنزىرىسى شۇنچىلىك گۈزەل ئىكەن، ئادەمنىڭ پەقەتمۇ كەتكۈسى كەلمەيدىكەن، دەيتتى.

ئاپام ئىككىمىز ماتورلۇق كېمىگە چۈشۈپ دېڭىزغا چىققاندا، ئاپام كېمىگە ئەگىشىپ ئۇچقان چايكىلارغا ئامراق بولۇپ قالدى. ئۇ يېمەكلىكلەرنى بېرىپ چايكىلارنى يېنىغا كەلتۈرۈپ تاماشا قىلدى. ئاپام تۇغما شائىر ئىدى. شۇڭا، كۈن ئولتۇرغان چاغدىكى گولدېن گات كۆۋرۈكىنىڭ مەنزىرىسىنى شېئىرىي تەلەپپۇزدا ماڭا تەسۋىرلەپ بەردى. ئۇ يەنە ھۆرمەت تەلەپپۇزى بىلەن ئامېرىكا شەمشادى «تەبىئەت دۇنياسىنىڭ پادىشاھى»،

چۈنكى ئۇنىڭ قامەتلىك، ھەيۋەتلىك بەستى ئادەمدە قايىللىق، ھۆرمەت تۇيغۇسى قۇزغايدۇ، دېدى.

ھازىر يېزىقچىلىق قىلىۋىتىپ شۇ چاغدىكى خۇشال چاغلارنى ئەسلىگىنىمدە، ھەربىر خۇشاللىنارلىق ئىشلار كىنو لىنتىسىدەك كۆز ئالدىمدىن ئۆتكەندەك بولدى. مەن گويا «قىيالار ئائىلىسى» نى كۆرۈۋاتقاندەك، ئاپام ئىككىمىزنىڭ ئەتىگەندە ناشتا قىلىپ بولۇپ، «قىيالار ئائىلىسى» دىن چىقىپ، ئاجايىپ - غارايىپ قىيالار ئورماندەك قەد كۆتۈرگەن دېڭىز بويىدا خۇشال ئوينىغانلىرىمىز، كۆك، سېرىق گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن سۆيۈملۈك قۇم دۆڭلىرىنى ئارىلاپ يۈرگەنلىكىمىزنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن.

مەن قوشماقلار دېڭىز بوغۇزىدا تۇرۇپ، تەبىئەتنىڭ جانغا راھەت ھاۋاسىنىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتقاندا، ئاپام مېنى يېنىغا تارتىپ چەكسىز ھاياجان بىلەن:

— بۇ گۈزەل، ئۇنتۇلغۇسىز مەنزىرىنى كۆرۈپ، بۇرۇنقى قايغۇ - ھەسرەتلىرىم، كۆڭۈلسىزلىكلىرىم ئاللىقاياقلارغا كەتتى، — دېدى.

بۇ دېڭىز بوغۇزىدىن يىراقتىكى شەھەر، دېڭىز بوغۇزىدىن دېڭىز بويلىرىغىچە سوزۇلغان ئاۋات كوچىلار كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. بىز يەنە بۇ يەردە تۇرۇپ، شەھەر كوچىسىدىكى سائەت راۋىقىنى كۆرەلەيتتۇق. ھەر بەش - ئالتە مىنۇتتا بىر پاراخوت پورتتىن قۇزغىلىپ سىگىنال بېرىپ دېڭىزغا چىقاتتى.

مېنىڭ 2 - قېتىملىق قۇرۇقلۇقنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ نۇتۇق سۆزلەش سەپىرىم 1914 - يىلى 10 - ئايدا باشلاندى. بۇ قېتىم كاتىپ توماس خېنىم ماڭا ھەمراھ بولدى.

كاتىپلىق خىزمىتىمۇ يېنىك خىزمەت ئەمەس، نۇتۇق سۆزلەش ئىشىنى كېڭەيتىش، توختام تۈزۈش، كۈنتەرتىپلەرنى ئۆزگەرتىپ تۇرۇش، يۈك - تاقىلارنى يىغىشتۇرۇش، كېيىنكى

ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى كا-
تىپ قىلاتتى. يەنە كېلىپ بۇ ئىشلار خېلىلا زېرىكەرلىك ئىدى.
تەلىيىمگە توماس خېنىم ئىنتايىن قابىل، قولىدىن ئىش كېلىدى-
غان، ئىشنى چاققان، مەسىلىلەرنى مۇۋاپىق، لايىقىدا بىر تەرەپ
قىلىدىغان ئايال ئىدى. قولى بوشاپ قالسا تېخى مېنىڭ تۇرمۇش-
تىكى ئىشلىرىمغا قارىشاتتى، نەرسىلىرىمنى رەتلەيتتى. ئەگەر
توماس خېنىمنىڭ ياردىمى بولمىسا، بىزنىڭ ھال - كۈنىمىزنىڭ
قانداق بولارىنى ھەقىقەتەن تەسەۋۋۇر قىلىشقىمۇ پېتىنالمايمەن.
بىز كارنېگى ئەپەندىدىن پۇل ئېلىپ تۇرساقمۇ، چىقىمىمىز خېـ
لىلا كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەستايىدىللىق بىلەن ئىشلەش
پرىنسىپىدىن ۋاز كېچەلمەيتتۇق.

1 - دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغاندىن كېيىن، بىز ئىلگىرىكى-
دەك خالىغان جايغا بېرىپ نۇتۇق سۆزلەش، سەپەر قىلىشقا
ئامالسىز قالدۇق. ھازىر بولۇۋاتقان ئۇرۇش ۋە كۈنسېرى كەس-
كىنلىشىپ كېتىۋاتقان ۋەزىيەت خىيالىمغا كەلسىلا، ساخاۋەت
دېگەندەك گەپلەرنى بۇرۇنقىدەك بىمالال ئېغىزىمدىن چىقىرالماي-
مەن. بۇ كۈنلەردە چۈشلىرىمدە دائىم ئېقىۋاتقان قانلار، بولۇۋات-
قان قىرغىنچىلىقلارنى كۆرۈپ قورقۇپ ئويغىنىپ كېتىمەن.
مۇشۇ كۈنلەردە بەزى نەشرىيات ۋە ژۇرنال چىقىرىدىغان ئورۇنلار
مەندىن زامانغا لايىقراق، قىزىقارلىق ئەسەرلەرنى يېزىپ بېرىشنى
تەلەپ قىلدى. ئەپسۇسكى، ھازىر كاللامدا پىلىموتنىڭ تاتاتلى-
شى، ئارمىيە، خەلقنىڭ ئاھۇ - زارى تۇرسا، بۇنداق ماقالىنى
يېزىشقا قانداقمۇ قولۇم بارسۇن؟

شۇ چاغدا مەن ياۋروپادىن ياردەم تەلەپ قىلىپ ئەۋەتىلگەن
نەچچە مىڭ پارچە خەت - چەك تاپشۇرۇۋالدىم. لېكىن، بۇلارنىڭ
تەلىپىنى قاندۇرۇش قولۇمدىن كەلمىگىنى ماڭا تولىمۇ ئەلەم
قىلدى. گەپنىڭ سەترەكىنى قىلسام، مەنمۇ بىچارە ھالدا بولۇپ،
تەرەپ - تەرەپكە قاتراپ نوتۇق سۆزلەش ئارقىلىق ئاران جان

بېقىۋاتقان ئادەم ئىدىم. بۇ مەزگىلدە بىزنىڭ تەشكىلاتىمىز داغ-
دۇغىلىق ھالدا ئۇرۇشقا قارشى ھەرىكەتنى قانات يايدۇرۇپ،
ئامېرىكىنىڭ بۇ دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتناشماسلىقىنى ئۈمىد قىلدى.
ئەمما، بىز بىلەن قارشى مەيداندا تۇرۇۋاتقان تەشكىلاتلارمۇ بار
بولۇپ، ئۇلار قېرى روزۋېلىت زۇڭتۇڭ باشچىلىقىدا ئامېرىكىنى
ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن قاتتىق كۈچىمەكتە ئىدى.

سۇللىۋان مۇئەللىم بىلەن مەن ئۇرۇشقا قەتئىي قارشى
ئىدۇق. ئامېرىكىنى ئۇرۇش قاينىمىغا كىرىپ قېلىشتىن بار
كۈچ بىلەن توسۇش كېرەك، دەپ قارايتتۇق. شۇنداق بولغانلىقى
ئۈچۈن، 1916 - يىلىدىن باشلاپ بىز كانزاس، مىچىگان شتاتى،
نېبراسكا شتاتى قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئۇرۇشقا قارشى نوتۇق
سۆزلىدۇق. ئەپسۇسكى بىزنىڭ تىرىشچانلىقىمىز ئۇتۇقلۇق بول-
مىدى.

بىز ئىمكانىيەت يار بەرگەنلىكى جايلارغا بېرىپ كۆز قارى-
شىمىزنى بازارغا سالدۇق، بەزىدە ھەشەمەتلىك چېركاۋلاردا،
بەزىدە ۋاقىتلىق قۇراشتۇرۇلغان چېدىرلاردا سۆزلىدۇق. نۇرغۇنا-
لىغان ئاڭلىغۇچىلار بىز بىلەن تەڭ چۇقان كۆتۈردى، بىزنى
قوللىدى. ئەپسۇسكى شۇ چاغدىكى گېزىتلەرنىڭ كۆپى بىزنىڭ
مەيدانىمىزنى قوللىمىدى. قىسمەن گېزىت - ژۇرناللارنىڭ پۈ-
زىتسىيىسىدىكى ئۆزگىرىش ئادەمگە قاتتىق ئەلەم قىلىدۇ. چۈن-
كى، ئۇلار ئىلگىرى كۈچەپ-كۆپتۈرمىچىلىك قىلىپ مېنى «دەۋ-
رىمىزدىكى مۆجىزە» دەپ مەدھىيىلىگەن ياكى «ئەمالارنىڭ نىجات-
كارى» دەپ ئاتىغانىدى. لېكىن، ھازىر گېپىم جەمئىيەت ياكى
سىياسىيغا ئازراقلا تاقىلىدىغان بولسا، مېنى سولچىللارنىڭ يا-
لاقچىسى، دەپ قاراپ دەرھال قاتتىق ھۇجۇم قىلىدىغان بولدى.

- ئەلۋەتتە، تىڭشىغۇچىلار ئىچىدىنمۇ بىزنىڭ ئۇرۇشقا قارشى
مۇقامىمىزغا قوشۇلمايدىغانلارمۇ چىقىپ قالاتتى. يەنە كېلىپ
ئاممىغا ئۇرۇش قىلىش ئىدىيىسى تەشۋىق قىلىنىپ تۇرغاچقا،

پۇتۇن ئامېرىكىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئۇرۇشقا قاتنىشىش قىزغىنلىقى تېز يامراپ كەتتى.

شۇ چاغدىكى ئۇمىدسىزلىكىمنى تەسۋىرلەشكە تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ! 1916 - يىلى كۈزدە ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن تېنىم ۋە روھىمنى تەسەللىنى تاپقۇزۇش ئويى بىلەن مەن شۇنچىلىك مەيۇس ھالدا لېنشادىكى ئۆيۈمگە قايتىپ كەلدىم. بىراق، لېنشادىمۇ كۆڭۈل كۆتۈرۈلگۈدەك ئىش يوق ئىدى. توماس خېنىم رۇخسەت سوراپ شوتلاندىيىگە كەتكەن، ماتسى ئەپەندىمۇ بۇ يەردىن كەتكەنىدى ماتسى ئەپەندى 1914 - يىلىلا سۇللىۋان خانىمدىن ئايرىلىپ تۇرغانىدى)، شۇڭا مېنى ئايال خىزمەتكار ئىئان خۇشال كۈتۈۋالدى. ئۇ مېنى گۈللۈكتە جىم ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ دەپ قويۇپ، ئۆيلەرنى باشقىدىن تازىلاپ، يىغىشتۇرۇپ، زىننەتلىدى. ئەمما، ئۇ مېنىڭ ھازىر گۈللەرنى تاماشا قىلىشقىمۇ رايىم يوقلۇقىنى نەدىن بىلسۇن؟ تېلېفون بېرىپ ئاپامنى چاقىرتىپ كېلىش خىيالىمغا كەلگەندىن كېيىن، كۆڭلۈمدىكى غېرىبلىق، مەيۇسلۇك سەل - پەل كۆتۈرۈلگەن بولدى.

ئۇزۇن ۋاقىتلىق سەپەر ھارغىنلىقى ۋە قاتناشنىڭ قىستاڭچىلىقى ئېغىر كەلگەن سۇللىۋان مۇئەللىم يەنە ئاغرىپ يېتىپ قالدى. ئۇ توختىماي يۆتىلەتتى. دوختور ئۇنى براشىدۇ كۆلى بويىدا قىشنى ئۆتكۈزۈشكە دەۋەت قىلدى. ئەگەر مۇئەللىم بىزدىن يەنە ئايرىلىدىغان بولسا، ئائىلىمىزنىڭ ئىئاننى داۋاملىق ئىشلىتىشكە قۇربى يەتمەيتتى. لېكىن، بىز ئۇنى بەك ياخشى كۆرەتتۇق، ئۇنى كەتكۈزگۈمىز كەلمەيتتى. ئەگەر ئۇ كېتىدىغان بولسا، لېنشادا تۇرمۇش پۇتۇنلەي توختاپ قالاتتى.

مۇشۇنداق ئىشلار بىلەن بېشىم قېتىپ، ئىشلەشكە زادىلا قولۇم بارمىدى. ھەتتا مەن جىمجىت ئولتۇرۇپ پىكىرمۇ قىلالمىدىم. ھاياتىمدا تۇنجى رەت كىشىلىك ھاياتنىڭ تولىمۇ مەنىسىزلىكىنى ھېس قىلدىم.

ئەگەر سۇللىۋان مۇئەللىم بولمىسا، بۇ دۇنيا نەقەدەر مەنىسىز، كۆڭۈلسىز بولۇپ كېتەر - ھە! ئۇ يېنىمدا بولمىسا، مەن چوقۇم ھېچقانداق ئىشنى قىلالمايمەن. بۇلارنى ئويلاپ كۆڭۈلۈم ناھايىتى پەرىشان بولدى.

بىر يىگىتكە كۆڭلۈمنىڭ چۈشۈپ قېلىشىمۇ، مۇشۇنداق چەكسىز يالغۇزلۇق تۇيغۇسىنىڭ تۈرتكىسى بىلەن بولدى.

بىر كۈنى ئاخشام كۇتۇپخانامدا ئۆزۈم يالغۇز ئويغا چۆمۈپ ئولتۇراتتىم. ۋاقىتلىق توماس خېنىمنىڭ ئورنىنى ئالغان ياش كاتىپ ئۇشتۇمتۇت كىرىپ كەلدى. ئۇ ئىنتايىن مۇلايىملىق بىلەن يۇمشاق سۆزلەپ ماڭا كۆڭلى بارلىقىنى ئىزھار قىلدى. ئەلۋەتتە، باشتا بۇ گەپلەر ماڭا تاسادىپىي تۇيۇلدى. كېيىن ئۇنىڭ سەمىمىيىتى ۋە ئوتلۇق كۆڭۈل ئىزھارىدىن تەسىرلەندىم. ئۇ ئەگەر توي قىلساق ماڭا ھەرۋاقىت ھەمراھ بولىدىغانلىقىنى، ماڭا كىتاب ئوقۇپ، يېزىقچىلىقىم ئۈچۈن ماتېرىيال توپلاپ بېرىدىغانلىقىنى، قىسقىسى سۇللىۋان مۇئەللىم قىلىدىغان جىمى ئىشلارنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

مەن جىمجىت ئولتۇرۇپ، بۇ مۇھەببەت ئىزھارىنىڭ پەيزىنى سۈرگەندىن كېيىن، قەلبىمنى ئىختىيارسىز تەسۋىرلىگۈسىز بىز خۇشاللىق لەرزىگە سالدى - دە، ھاياجان ئىلكىدە تىترەپ كەتتىم. بۇ ئىشلارنى مۇئەللىم بىلەن ئاپامغا ئېيتماقچى بولۇۋېدىم، ئۇ مېنى توسۇپ:

— مېنىڭچە ھازىر تېخى ۋاقتى ئەمەس، — دېدى.

ئۇ بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، سۆزىنى داۋام قىلدى:

— سىزگە مەلۇم، ھازىر سۇللىۋان مۇئەللىم كېسەل، ئاپىڭىز بولسا مېنى ياقتۇرمايدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئەگەر ئويلاشمايلا بۇ گەپنى ئۇلارغا دېسەك، چوقۇم قارشىلىققا ئۇچرىشىمىز ئېنىق. مېنىڭچە، سەل تەخىر قىلايلى، كېيىنچە پۇرسەت تېپىپ دېسەكمۇ بولار.

شۇنىڭدىن كېيىن خېلى بىر ۋاقىت ئىككىمىز بىرلىكتە ۋاقتىمىزنى ئاجايىپ كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزدۇق. بەزىدە مۇرىدىشىپ مېڭىپ، ئورمانلاردا سەيلە قىلدۇق، بەزىدە كۇتۇپخانىدا ئولتۇردۇق. ئۇ ماڭا كىتاب ئوقۇپ بەردى.

بىر كۈنى ئەتىگەن مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ كىيىم ئالماشتۇرۇۋاتاتتىم، ئۇشتۇمتۇت ئاپام ئالدىراش - تېنەش ھۇجرامغا كىرىپ مەندىن سورىدى:

— بۇگۈن گېزىتتە ئادەمنى چۆچۈتىدىغان بىر خەۋەر ئېلان قىلىنىپتۇ. خېلېن، سەن بىرسى بىلەن توي قىلىشقا ماقۇل بولدۇڭمۇ؟

ئاپام گەپ قىلىۋاتقاندا، قوللىرى تىترەپ تۇراتتى. مەندە قىلچە روھىي جەھەتتىن تەييارلىق يوق بولغاچقا، قاتتىق ئەجەبلەندىم. شۇنداقلا قارشى تەرەپنى ئاقلاش ئۈچۈن يالغان سۆزلەپ:

— بۇ پۈتۈنلەي بىلجىرلىغانلىق، گېزىتلەر دائىم مۇشۇنداق بىمەنە خەۋەرلەرنى باسىدىكەن. بۇ ئىشتىن زادىلا خەۋىرىم يوق، — دېدىم.

ئاپامغا شۇنداق دەپ قۇتۇلدۇم، مۇئەللىمگىمۇ راست گېپىمنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. ئاپام دەرھال ئۇنى ئىشتىن بوشىتىۋەتتى. ھازىر ئويلىسام، شۇ چاغدا نېمىشقا يالغان سۆزلەپ، ئاپامنى، مۇئەللىمنى ۋە ھېلىقى يىگىتنى ئازابلىغانلىقىمنى چۈشىنەلمەي ئىچىم پۇشىدۇ. مېنىڭ مۇھەببەت رومانتىكام ئەنە شۇنداق تۈگىدى.

بۇ قىش ھەرخىل باش ئاغرىقلىرى، خاپىلىق، ئىچ پۇشۇقلىرى ئىچىدە ئۆتۈپ كەتتى.

براشىدو كۆلىنىڭ ھاۋاسى خېلى سوغۇق ئىدى، مۇئەللىمنىڭ كېسىلىدە روشەن ياخشىلىنىش بولمىدى. 12 - ئاينىڭ ئاخىرى مۇئەللىم بىلەن توماس خېنىم ھاۋاسى ئىسسىقراق پۇئېرتو - رىكو ئارىلىغا كېتىپ، يەنە بىر يىلنىڭ 4 - ئېيىغىچە

تۇردى. ئۇلار ئۇ يەردىن ماڭا ھەر ھەپتىسى خەت يازدى.

ئۇلار خېتىدە دائىم پۇئېرتو - رىكونىڭ گۈزەل مەنزىرىسى، تەنگە ھۇزۇر، كېسەلگە شىپا ھاۋاسى ھەققىدە، شۇنىڭدەك ئۆزلىرى ئىلگىرى زادىلا كۆرۈپ باقمىغان تۈرلۈك چىرايلىق گۈللەر ھەققىدە يېزىشاتتى. دەل مۇشۇ ۋاقىتتا ئامېرىكا ئۇرۇشقا قاتناشتى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ مۇئەللىم قاتتىق قورقۇپ كېتىپ، بالدۇرلا، يەنى 4 - ئايدىلا لېنشاغا قايتىپ كېلىۋالدى. ئۇنىڭ كېسىلى ئىككىنچى يىلى كۈزدە ئاران ساقايدى. شۇنداق بولغاچقا، ئۇ لېنشاغا كېلىۋالغان بىلەن بىر يىلدىن ئارتۇقراق ۋاقىت نوتۇق سۆزلەشكە ئۇيان - بۇيان بارالمىدۇق.

خىزمەت بولمىغانلىقتىن، يىغىپ قويغان پۇلىمىز كۈنسېرى ئازىيىشقا باشلىدى. بىز لېنشادىكى ئۆينى سېتىۋىتىپ باشقا جايدىن كىچىكرەك ئۆي تاپماقچى بولدۇق.

ئۇزۇن يىل ئولتۇرغان ئۆيدىن ئايرىلىش ھەقىقەتەن كۆڭۈل قىيمايدىغان، يۈرەك ئېزىلىدىغان ئىش ئىكەن! توساتتىن ئۆيدىكى ھەربىر ئۈستەل، ئورۇندۇق ئاجايىپ سۆيۈملۈك، ھېسسىياتقا باي تۈس ئالدى. بولۇپمۇ مەن دائىم يېزىقچىلىق قىلىدىغان ئۈستەل - ئورۇندۇق، كىتاب ئىشكاپى، دائىم يېنىدا تۇرۇپ سىرتقا نەزەر سالىدىغان يەردىن كۆتۈرۈلگەن دېرىزە، گىلاس دەرىخى ئاستىدىكى ساپادىن ئايرىلىشقا چىدىماي قالدىم. ھالبوكى، ئايرىلىش پەيتى يېتىپ كەلگەندە، بۇلارنى كاللامدىكى خاتىرىلەشكە ئەرزىيدىغان نەرسىلەر قويىدىغان بىر بۇلۇڭغا قويۇپ، كۆز ياش قىلىپ ماڭدىم.

بىز 13 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئولتۇرغان ئۆيىمىزدىن يۈرىكىمىز ئېچىشقان ھالدا ئامالسىز ئايرىلدۇق. بۇ يەردە بىز تۇرمىغان بىلەن بۇ قەدىناس ئۆي باشقا بىر ئائىلە كىشىلىرى ئۈچۈن رولىنى جارى قىلدۇرىدىغۇ، دېگەن ئوي بىلەن ئۆزىمىزگە تەسەللىي بەردۇق.

هازىر بۇ ئۆي بوستونديكى جوردان ماخۇ تۇرلۇك مىللار شىركىتىنىڭ ئايال خىزمەتچىلىرى ياتقى قىلىندى. خوجايىن ئالماشقان بولسىمۇ، مەن ئۇ ئۆينى يەنىلا خوجايىنلاردەكلا ياخشى كۆرىمەن، كۆڭۈل بۆلىمەن.

چۈنكى، ئۇ يەردە ئەسلەشكە ئەرزىيدىغان نۇرغۇن ئەسلىمىلەر بولۇپ، ئۇلار ھاياتىمىنىڭ راسا قىيامىغا يەتكەن ئون يىلىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئۇ كۈلكە ۋە يىغىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ئىراق تېخىمۇ مۇھىمى پۈتمەس - تۈگىمەس ھاياتى كۈچكە تولغان.

بۇ سورۇندا تۇرۇپ، گويا ئۆزۈمنى سەزمەستىن ئەرشكە چىقىپ قالغاندەك، ئۆزۈمنى ئۇ يەردە تۇنۇش ۋە قەدىردان دوستلىرىم بىلەن جەم بولغاندەك ھېس قىلىپ قالدىم.

كىنوغا چىقىش

بىز لېنىشادىن ئايرىلىپ، مەملىكەت ئىچىدە بىر مەزگىل قىسقا سەپەردە بولغاندىن كېيىن، نيۇيورك شەھىر ئەتراپى بولغان ئۇزۇن ئارالدىكى فراىست ئېدىرلىق رايوندا ئولتۇراقلىشىش قارارىغا كەلدۇقتە، بۇ گۈزەل مەنزىرىلىك جايدىن كۆڑۈنۈشى خېلى جايدا بىر ئۆي سېتىۋالدۇق. ئۆينىڭ تېشى قەدىمىي قەلئەلەر سىياقىدا بولۇپ، كۆپۈنكى شەكىللىك قىرلىرى بار ئىدى. بىز ئۇنىڭغا «سازلىق شەھەر» دەپ نام بەردۇق!

«بىز» - سۇللىۋان مۇئەللىم، توماس خېنىم، مەن ۋە گوللان ئىسىملىك ئىتنى كۆرسىتەتتى.

بىز ئۇزۇن ۋاقىت قاتراش، ئىشلەش بىلەن بولغاچقا، بىر مەزگىل تىنچ، ئارامخۇدا ياشاشنى ئارزۇ قىلاتتۇق. مەن ھويلىغا دەل - دەرەخ تىكىشنى ئۆگىنىۋالدىم. ئىككىنچى قەۋەتتىن مەخسۇس ئۆزۈمگە چاقچاقنىما كۈتۈپخانا چىقىرىۋالدىم. بۇ ئۆينىڭ تۆت تەرىپى دېرىزە ئىدى. دانىئېس ئەسلىرىنىڭ ئەسلىسىنى ئوقۇش مەقسىتىدە ئىتالىيان تىلىنى ئۆگىنىشكە باشلىدىم.

يېڭى جايغا تېخى تۇزۇك جايلىشىپ بولمىغاندۇق، بەكمۇ كۈتۈلمىگەن (ھەيران قالارلىق) بىر خەت تاپشۇرۇۋالدۇق.

فرانسىس مىرا يازغان بۇ خېتىدە مېنىڭ «بالىلىق دەۋرىم» دېگەن كىتابىمنى كىنو قىلىپ ئىشلىمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى، مېنىڭ كىنوغا چىقىشىمنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى يازغانىدى.

مەن مېنىڭ بۇ كەچۈرمىشلىرىم كىنو قىلىپ ئىشلەنسە چوقۇم مەندەك بەختسىز كىشىلەرگە ئىلھام بولىدۇ، ئۆزئارا ئۆچمەنلىك، رەزىللىك، زوراۋانلىق بىلەن تولغان بۇ دۇنيادا ياشاۋاتقانلارنى چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ، بۇنداق ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويسام قانداق بولىدۇ، دەپ ئويلاپ ئىچ - ئىچىمدىن خۇشال بولدۇم. ئۆزگەرتىپ ئىشلەنگەن كىنونىڭ نامى «قۇتۇلدۇرۇش» بولدى.

ھازىر ئويلاپ باقسام، ئۆز ۋاقتىدا جاپادىن قاچماي، ئارىلىقنى يىراق كۆرمەي ھوللىۋودقا كېلىپ، كىنو ئىشلەيمەن دەپ چېپىپ يۈرگىنىمگە ھىچ ئەقلىم يەتمەيدۇ. شۇ چاغلاردا بەك ساددا، سەيىي ئىكەنمەن. شۇڭا، ئۆزۈمچە مېنىڭ ئىشلىرىم ئىنتايىن تەسىرلىك، بۇ كىنو ئىشلىنىپ چىقسا تاماشىبىنلار پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ كۆرىدۇ، ھەتتا ئەسنەشكىمۇ پېتىنالمايدۇ دەپ ئويلاپتىمەن. شۇ مەنمەنچىلىكىم تۈپەيلى، مەن كىنو شىركىتىنىڭ تەكلىپىنى قىلچە ئىككىلەنمەيلا قوبۇل قىلدىم. قىزىق بولغىنى شۇكى، مەندەك ئەيىبناق، مېيىپ بىر ئادەم قانداقمۇ كىنودا باش رول ئالالىسۇن؟ دېگەنلەرنىمۇ خىيالىمغا كەلتۈرمەپتىمەن.

ئادەتتە ئايال چولپانلار زىلۋا، خۇش پىچىم، ساغلام، پەرىزاتلاردەك چىرايلىق بولىدۇ. مەندەك سېمىز، كۆرۈمسىز قىزنى ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئايال چولپانلار بىلەن بىر قاتاردا قويغىلى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. يەنە كېلىپ مېنىڭ بىردە تاماشىبىنلارنى تەسىرلەندۈرۈپ يىغلىتىدىغان، بىردە خۇشال قىلىپ قاقاقلىتىپ كۈلدۈرىدىغان ماھارىتىم بولمىسا، ماڭا كىنوغا چىقىشنى كىم قويۇپتۇ؟ يۇلارنى ھازىرچە سۆزلىمەي تۇراي، ئىشقىلىپ مېنىڭ ھوللىۋودتىكى كۈنلىرىم تولىمۇ مەنىلىك ۋە رەڭدار ئۆتتى. راستىمنى ئېيتسام، شۇ چاغدا كىنوغا چىققان ئىشلىرىمدىن ھەرگىزمۇ پۇشايمان قىلمايمەن.

مەن ھوللىۋودتا ئىلگىرى كۆرۈلۈپ باقمىغان نۇرغۇن ئىشلارنى باشتىن كەچۈردۇم، ئادەمنى ھاياجانغا سالىدىغان ئۇ خىل تۇرمۇشتا مەن پات - پات ھەيرانلىقتىن ئېغىزىمنى ئېچىپ قالاتتىم ياكى شادلىنىپ يۈرىكىم قېپىغا سىغماي قالاتتى. دەرۋازىدىن چىقسام قانداق ئىشلارغا يولۇقىدىغانلىقىمنى زادىلا بىلەلمەيتتىم. گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلغان چىغىر يولدا سەيلە قىلىپ كېتىۋاتسام، توساتتىن ياندىكى ئېتىزدىن بىر ئاتلىق چەۋەنداز ئوقتەك چېپىپ چىقاتتى. چوڭ يولدا كېتىۋاتقىنىمدا، مۇز ساتىدىغان ماشىنىنىڭ ئۇشتۇمتۇت تۆت چاقىنىڭ ئاسمانغا قاراپ قالغىنىنى كۆرەتتىم. يىراقتىكى تاغ باغرىدا، قاچانلاردىدۇر گۈرۈلدەپ ئوت كۆيۈۋاتقان كەپە پەيدا بولۇپ قالاتتى.

ئۇمۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، مەن بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن ئاجايىپ - غارايىپ، بەكمۇ قىزىقارلىق نۇرغۇن ئىشلارنى كۆردۇم ۋە ئاڭلىدىم. ھېلىمۇ ئېسىمدە، بىر قېتىم بىز بىر مۇنچە ئادەم پىژ - پىژ ئاپتاپتا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ قۇملۇققا باردۇق. تونۇردەك قىزىپ كەتكەن قۇملۇقتا ئۇيەر - بۇ يەردە ئۆسكەن كاكتۇس بىلەن چاتقال كۆزگە چېلىقاتتى. كىچىككىنە كەنتكە ئەگىلىدىغان جايغا كەلگەندە، توساتتىن بىرى ۋارقىراپ كەتتى:

— قاراڭلار! ئىندىئان تۇرىدۇ! راست ئىندىئانكەن...

كۆپچىلىك خۇشال بولدى، ئۇنى كۆرۈپ باقايلى، دەپ دەرھال ماشىنىدىن چۈشتى. قارىسام راستتىنلا بىر ئىندىئان تۇرىدۇ، يېنىدا ھېچكىم يوق.

مېنىڭ يېنىمدا تۇرغان بىر يول باشلىغۇچى ئالدىغا بېرىپ ئۇ ئىندىئاندىن، بىر قىز (مېنى دېمەكچى) بېشىڭىزدىكى پەي بېزەكنى تۇتۇپ باققان بولسا، ماقۇل بولسىڭىز دەپ ئىلتىماس قىلدى. ئىندىئاننىڭ بېشىدا قارىچىغىنىڭ رەڭ بېرىلىپ، رەڭدار جىلۋە قىلىپ تۇرغان چىرايلىق پېيى تۇراتتى. بۇنىڭ بىلەن ئىندىئان تولىمۇ ھەيۋەت تۈس ئالغانىدى. مەن دەككە - دۈككىدە

يېقىن بېرىپ، قول ئىشارىتى بىلەن مەقسىتىمنى ئۇنىڭغا قايتا بىلدۈردۈم. ئەمما، ئويلىمىغان يەردىن ئۇ ئىندىئان راۋان ئىنگلىز تىلىدا:

— بۇ خېنىم خاتىرجەم تۇتۇۋەرسۇن، قانچىلىك تۇتسا مەيلى، پىكىرىم يوق، — دېدى.

ھەممەيلەن قاتتىق قورقۇپ كەتتۇق. كېيىن ئۇنىڭ ھەقىقىي ئىندىئان ئەمەس، سۈرەتكە ئالغۇچىلارنى كۈتۈپ تۇرغان ئارتىس ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى.

توماس خېنىم بىلەن مەن ھەركۈنى سەھەر تۇرۇپ ئات مىنەتتۇق، شەبنەم ئۈنچىلىرى سۈيۈپ يانقان ئوتلاقتىن ئوت - چۆپ ۋە دەرەخلەرنىڭ خۇش پۇرىقى دېماغقا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. سەھەرنىڭ سالقىن شامىلى جانغا ھوزۇر بېغىشلاپ، ئادەمنىڭ كەيپىنى چاغ قىلاتتى. مەن شۇ تەرىقىدە جىلى تېغى باغرىدىكى چىغىر يوللاردا نۇرغۇن ۋاقىت كۆڭۈللۈك سەيلە قىلدىم.

«مېنىڭ بالىلىق دەۋرىم» ئاساسىدا پېزىلغان سىناريە «قۇتۇلدۇرۇش» ئاخىر سۈرەتكە ئېلىنىشقا باشلىدى. رېژىسسور «يېشىل ئارال» فىلىمى بىلەن داڭق چىقارغان جورجى خاۋىست پرات ئىدى. بىرىنچى بولۇپ فىلىمنىڭ بېشى سۈرەتكە ئېلىنغاندا، پرات ئەپەندى شۇنى ئۇرۇشنى بەلگە قىلىپ مەن بىلەن ئالاقىلەشتى. خىزمىتىمىزنىڭ جەريانى ئادەتتە مۇنداق بولاتتى. توماس خېنىم سىناريىنى كۆرۈپ بولغان ھامىدە رېژىسسور، كۆرسەتمىسىنى ئالغاندىن كېيىن، بۇلارنى قولۇمغا يېزىپ بېرەتتى. مەن تولۇق چۈشىنىۋالغاندىن كېيىن، رېژىسسورنىڭ شۇنى ئۇرۇشىغا دىققەت قىلاتتىم.

بەزىدە رېژىسسور ئۆزى قېشىمغا كېلىپ قولۇمغا يېزىپ: «قورقماڭ، قەپەستىكى شىز ئەمەس، ناھايىتى بىر قۇشقاچ، بىلدىڭىزمۇ؟ ھەببەللى، يەنە بىر قېتىم كېلەيلى» دەيتتى. رېژىسسور ماڭا كۆڭۈل بۆلگەنسېرى مەن جىددىيلىشىپ بىئارام

بولاتتىم.

راست گەپنى قىلغاندا، سۈرەتكە ئېلىش ئاپپاراتى ئالدىدا رولنى تەبىئىي ئېلىش ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەسكەن. مەيلى ئۆزە تۇرۇڭ، مەيلى ئولتۇرۇڭ، كۇچلۇك چىراغلار سىزگىلا مەركەزلەشكەچكە، پۇتۇن بەدەن ئوتتا كۆيۈۋاتقاندەك قىزىپ، تەر قۇيۇلۇپ تۇرىدىكەن. پات - پات گىرىم تەر بىلەن ئېقىپ سەتلىشىپ كېتىۋاتسىمۇ، قانداق، دەپ ئاگاھ بولۇپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدىكەن. ئۇنداق بولمىسا ئىكراندا بۇرۇنىنىڭ ئۇچى پارقىراق كۆرۈنىدىكەن ياكى پېشانە پارقىراپ كېتىپ ئۇنۇمى ياخشى چىقمايدىكەن. شۇڭا، گىرىم پات - پات يېڭىلىنىپ تۇراتتى.

سۈرەتكە ئېلىش ئاپپاراتى ئالدىدا تۇرسامىلا ئالاقزادە بولۇپ كېتەتتىم. رېژىسسور بولسا مەن بىلەن قېرىشقاندەك، ماڭا ھېلى كۇلۇك، ھېلى كۇلۇمسىرەك دەيتتى، ھېلى قوشۇمچىلىنى تۇرۇپ ئويغا چۆمگەن ھالەتنى ئىنپادىلەك دەيتتى. مەن كەيپىياتىمنى، قانداقمۇ كۆز يۇمۇپ ئاچقۇچە ئۆزگەرتەلەيمەن؟ بەزىدە بۇيرۇقنى ئاڭلىساممۇ ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالاتتىم.

ھە دېگەندىلا جىمى ئادەم رولغا رەسمىي كىرىشىپ كېتەلمىگەچكە، نۇرغۇن جايلار كۆڭۈلدىكىدەك بولمىدى (سۈرەتكە ئېلىنغاندا). مېنىڭ بالىلىق ۋاقتىمنىڭ رولىنى ئالغان قىز ناھايىتى ياخشى رول ئالىدىكەن. ئۇ گاس ياكى گاچا بولمىسىمۇ، بۇ رولنى بەكمۇ قاملاشتۇردى. شۇڭا، مەن ئۇ قىزنى ناھايىتى ياقتۇرۇپ قالدىم. مېنىڭ رولۇمنى ئالغاچقىمكىن، ئۇمۇ ماڭا ئامراق بولۇپ قالدى.

ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمنىڭ رولىنى ئاجايىپ چىرايلىق، كۇلسە ئادەمنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرىدىغان بىر ئايال چولپان ئالدى. ئۇ باشتا قارىغۇلۇقنى ئىنپادىلەش ئۈچۈن كۆزىنى يۇمۇۋالغانىدى. ئەمما، ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپلا قارىغۇلۇقى پەقەتلا يادىدا يوق كۆزىنى ئېچىۋالاتتى. ئەتراپتىكى خىزمەتچى خادىملار

قاتتىق كۈلۈپ كېتەتتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ قىياپىتى تولىمۇ كۈلۈ-
كىلىك تۇس ئالاتتى.

بىراق، بۇ ئارتىس بۇ رۇلنى خۇشاللىق ۋە رازىمەنلىك بىلەن
ئوينىدى، يەنە كېلىپ، تەجرىبىلىك، ناھايىتى ئۇستا ئارتىس
ئىدى. بولۇپمۇ چۈشىدە يۇنان تەڭرى، ئىلاھلىرىنى كۆرگەن
چاغدىكى كۆرۈنۈشنى شۇنچىلىك ئۇستىلىق بىلەن ئوينىدىكى،
بۇنىڭدىن بەكمۇ سۆيۈندۈم.

نۆۋەت ھاياتىمدا مۇھىم تەسىر كۆرسەتكەن دوستلىرىمنى
تونۇشتۇرۇپ سەھنىگە چىقىرىشقا كەلدى. ماڭا ئىنتايىن ياردەم
قىلغان ساخاۋەتچى دوستلىرىمدىن خېنرى جۋانمۇند ئەپەندى،
مارك تۋىن ئەپەندى ۋە باش روھانىي بروكس قاتارلىقلار ئالەمدىن
ئۆتكەن، ھايات ياشاۋاتقانلارمۇ ياشىنىپ قالغان بولۇپ، مەن
باشتا ئۇچراشقان چاغدىكىگە پەقەتلا ئوخشىمايتتى.

مەن دوكتور بېلغا خەت يازغانىدىم، ئۇ تېزلا جاۋاب قايتۇ-
رۇپ: «خېتىڭىزنى كۆرۈپ، ۋاشىنگتوندا كۆرگەن كىچىككىنە
قىز بالا يادىمغا كەلدى. مېنىڭ نەزىرىمدە، سىز يەنىلا شۇ
چاغدىكى سەبىي قىز، سىز خۇشال بولىدىغانلىكى ھەرقانداق
ئىشنى قىلىشنى چىن كۆڭلۈمدىن خالايمەن. بىراق، ھازىر مەن
چەت ئەلدە، بىر مەزگىل ئامېرىكىغا قايتالمايمەن. لېكىن،
مېنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماڭ جۇمۇ؟ ئىككىمىز تۇنجى قېتىم
ئۇچراشقان چاغدا، مەن ھەرگىزمۇ 70 بىر ياشلىق بوۋاي ئەمەس
ئىدىم، ئۇ چاغدا چېچىمدا بىر تال ئاق چاچمۇ يوق ئىدى.
سىزچۇ؟ سىز ئاران يەتتە ياشتا ئىدىڭىز. راستتىنلا رېئاللىق
تەسۋىرلىنىدىغان كىنو ئىشلىنىدىغان بولسا، مېنىڭچە باشقا بىرى
مېنىڭ رولۇمنى ئالسۇن، سىز چېچىغا ئاق كىرمىگەن، ناھايىتى
كېلىشكەن بىر يېگىتنى مېنىڭ رولۇمنى ئالىدىغانغا تېپىپ بېـ-
رىڭ. كىنوغا ئېلىش ئاخىرلىشىدىغان چاغدا، بىز ھازىرقى
تۇرقىمىز بىلەن سەھنىگە چىقايلى. بۇرۇنقى ۋاقىت بىلەن ھازىر-

قى ۋاقىت مۇشۇنداق سېلىشتۇرۇلسا تازا قىزىق بو-
لار - ھە؟» دەپ يازغانىدى.

بۇ خەتنى كۆرگەندىن كېيىن توساتتىنلا كاللامغا مۇنداق بىر
ياخشى چارە كەلدى: «ھە توغرا! سىمۋۇل خاراكتېرلىق بىر
كۆرۈنۈشتە دوستلىرىمنى مەيدانغا چىقىرىپ تونۇشتۇرسا بولماس-
مۇ؟ بەلكىم بۇنىڭ ئۇنۇمى ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، مەسـ-
لەن، مەن ئىككى تەرىپىدە تۇخۇمەك دەرىخى قاتار كەتكەن چوڭ
يولدا سەيلە قىلىپ كېتىۋاتسام، توساتتىن دوكتور بېل ۋە جۋان-
موند ئەپەندى بىلەن ئۇچرىشىپ قالىمەن، بىز پاراڭلىشىپ ماڭـ-
مىز، يەنە كۆل ۋە تاغنىڭ گۈزەل مەنزىرىسى قوشۇلۇپ، تەبىئىي
كۆرۈنۈش ھاسىل قىلىنىدۇ.» مەندەك ئەما ھەم گاس ئادەمگە
نىسبەتەن ئېيتقاندا، تۇخۇمەك دەرىخىنىڭ سايىسى تولىمۇ مۇۋا-
پىق كېلىدۇ. ئويلىغانسېرى، بۇ چارە ماڭا بەك بەلەن بىلىندى.

ئەپسۇسكى، كىنو شىركىتى مېنىڭ تەكلىپىمنى قوبۇل
قىلماي، كاتتا بەزمە سورۇنى تۈزۈپ، ماڭا ياردەم قىلغان ھەممە
ئادەم - جۈملىدىن ئالەمدىن ئۆتكەن دوستلار تەڭلا بەزمىدە پەيدا
بولىدىغان قىلىپ ئورۇنلاشتۇردى.

بۇلارنىڭ ئىچىدە ئۆلۈپ كەتكىنىگە 20 يىل بولغان، مەن
بەكمۇ سىغىنىپ ئەسلەيدىغان دادامۇ بار ئىدى. ئەلۋەتتە، باش
روھانىي بروكس، دوكتور خولمېس، دوكتور خېنرى جۋانموند
قاتارلىقلارنىڭ «سايىسى» بار ئىدى. مەن يەنە 20 يىلغا يېقىن
ۋاقىت كۆرۈشمىگەن ئىئوسىف ئەپەندى بىلەن كۆرۈشۈپ ئاجايىپ
خۇشال بولدۇم. ئۇ بىز يېڭى تونۇشقان چاغدىكىدىنمۇ روھلىنىپ
تېتىكلىشىپ كېتىپتۇ.

بۇ سورۇندا تۇرۇپ، گويا ئۆزۈممۇ سەزمەستىن ئەرشكە
چىقىپ قالغاندەك، ئۆزۈمنى ئۇ يەردە تونۇش ۋە قەدىردان دوست-
لىرىم بىلەن جەم بولغاندەك ھېس قىلىپ قالدىم. بىراق، ئۇلار
بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكىنىمدە، ئۇلارنىڭ قولى ئوخشاشلا

ئىسسىق بولسىمۇ، گەپ قىلغاندىكى تەلەپپۇزى، قىياپىتى مەن ئوبدان بىلىدىغان دوستلىرىمنىڭكىگە زادىلا ئوخشىمايتتى. ئۇلار ماڭا گەپ قىلغان چاغدا، مەندە گويا يېڭىلا چۈش كۆرۈپ ئويغىنىپ خاتا تۇيغۇدا بولغاندەك بىر تۇيغۇ بولدى. بەزمە ئاخىرلىشىدىغان چاغدا، مەن مۇنداق سۆز قىلدىم:

— نۆۋەتتە مەملىكىتىمىزدە 80 مىڭدەك ئەما يەككە - يېگانە، يار - يۆلەكسىز، بىچارە ئەھۋالدا تۇرماقتا. ھالبۇكى، جەمئىيىتىمىزدە ھازىر ئۇلارغا ياردەم بېرەلەيدىغان مۇكەممەل تۈزۈم يوق... دۇنيادا قانچىلىغان كىشىلەر ھاياتلىقنىڭ خوژلۇقىنى كۆرمەي، تۇرمۇشتا شاد - خۇراملىق دېگەن نەرسىنىڭمۇ بارلىقىنى بىلمەي، دەرد - ئەلەم ئىچىدە ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرۇۋاتىدۇ!... شۇنىڭ ئۈچۈن بىز مۇشۇ كىشىلەر ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشى تۇرمۇش يارىتىپ بېرەيلى، بۇ دۇنيانى بەختىيارلىق ۋە خۇشاللىققا تولدۇرايلى.

كىنونىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى سۈرەتكە ئېلىنىپ بولغاندا، كۆپچىلىك بىردىنلا فىلىمدە كولمىناتسىيە نۇقتىسى يوقلۇقى، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، دراماتىك تۇسنىڭ كەم بولغانلىقىنى ھېس قىلىشتى.

— خېلىنىڭ ھاياتى بەكمۇ ئاددىي ئىكەن. ئۇ ھاياتىدا ئۇلۇغ مۇھەببەتكە نائىل بولماپتىكەن. ئۇنىڭ ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ رومانتىك ئىشلار بولماپتىكەن!

— شۇ ئەمەسمۇ، ئەمسە بىز ئۇنىڭغا ئاشىقتىن بىرنى تېپىپ بېرەيلى، ئۇلار ئاشىق - مەشۇق ئويۇنى ئوينىسۇن، قانداق؟ ھازىر كىنولاردا بۇنداق كۆرۈنۈش بولمىسا، ئانچە قارشى ئېلىنمايدۇ...

بىراق، رېژىسسور بۇنداق گەپ - سۆزلەرگە باشتىن ئاخىر قارشى چىقىپ، بۇنداق قىلىش يىلانغا پۇت چىقارغاندەك ئىش بولىدۇ، چاپىقىنى ئالمىز دەپ كۆزىنى قارىغۇ قىلىدىغان ئىش

قىلمايلى يەنە، دېدى. قايتا - قايتا ئويلىنىش ئارقىلىق، ئاخىر ئاز تولا دراماتىك تۇسكە ئىگە بىر قانچە كۆرۈنۈش قوشۇش قارار قىلىندى.

قوشۇلغان كۆرۈنۈشلەرنىڭ بىرىنچىسى، «بىلىم» گە ۋەكىللىك قىلىدىغان، چىرايى تاتىراڭغۇ بىر خېنىم بىلەن «بىلىمسىز» لىككە ۋەكىللىك قىلىدىغان بەستىلىك، گىرۋي، يوغان بىر يىگىت «ۋاقىت» تاملىق بىر ئۆكۈزنىڭ ئالدىدا ئېلىشىدۇ. نەتىجىدە «بىلىم» يېڭىپ كىچىككىنە خېلىنى قۇچىقىغا ئېلىۋالىدۇ.

يەنە بىر كۆرۈنۈشتە سۇللىۋان خېنىم تۇرلۇك ئوسۇللارنى سىناپ باقسىمۇ، كىچىك خېلىن ئۇنىڭ گېپىنى چۈشەنمىگەندەك، ئۇ ئىختىيارسىز ئۈمىدسىزلىنىپ، مەيۈسلىنىپ كېتىدۇ. بۇ چاغدا خروستوس پەيدا بولۇپ، مۇئەللىمگە:

— سەبىي قەلبىنى ئويغىتىمەن دەيدىغان بولىسىز، قېشىمغا كېلىڭ، ئۇنى تاشلۇەتمەڭ! — دەيدۇ.

سۇللىۋان مۇئەللىم قايتىدىن روھلىنىپ ھەيرەتكە كېلىدۇ.

مەجبۇرىي يوسۇندا قىستۇرۇلغان بىر مۇنچە كۆرۈنۈشلەرمۇ بار. مەسىلەن، بەختسىز مېيىنپلارغا ھاياتلىق، جان چاقىرىش مەقسىتىدە ناھايىتى پەرىشان، يۇرىكى ئېزىلگەن بىر ئانا بىر مەشئەلنى كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. قۇدرەتلىك تۆت دۆلەت رەھبىرى فرانسىيىگە يىغىلىپ يىغىن ئېچىپ، دۇنيادىكى ئىنسانلارنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلىمەكچى بولۇۋاتقاندا، خېلىن پەيدا بولۇپ، ئۇلاردىن ھەرگىز ئۇرۇش قوزغىماڭلار، دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ ئۇلارغا ئىلتىجا قىلىدۇ. كېيىن ئۇلار بۇ كۆرۈنۈش بەكلا زورمۇزور قىستۇرۇلغان كۆرۈنۈش دەپ قاراپ قىسقارتىۋەتتى.

خىيالىغا كەلگەن تۇرلۇك ئاجايىپ - غارايىپ كۆرۈنۈشلەر قىستۇرۇلۇۋېرىپ، كىنونىڭ ۋەقەلىكى ئاساسىي تېمىدىن چەتلەپ چىنلىق تۇيغۇسى ئازلاپ كەتتى. بولۇپمۇ كىنو ئاخىرلىشىدىغان

چاغدىكى كۆرۈلۈشىنى ھازىر ئويلىسام، ئەكسىمۇ كۆلكۈم كېلىدۇ. چۈنكى، ئۇ پوتۇنلەي يېڭى خىلدىكى كۆرۈنۈش ئىدى. ئۇلار ھېلىقى تىنچلىق ئەلچىسى قىلىپ ياساپ، گويا پاك، ئەخلاقلىق ئەۋلادنى ئايالىلارغا ئوخشاش بولۇپ، ئاقتا مەتگۈرۈپ، ناماياننىڭ قوشۇنىنىڭ ئالدىدا ماڭغۇزدى. بۇ ئاتنىڭ ناھايىتى شوخ، چاپىدىغان بولسا ئادەتتىكى چېنىنى ئىلىپ يېتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. مەن بىر قولۇمدا كاناينىڭ بىر قولۇمدا ئاتنىڭ چولۇرىنى تۇتۇپ ماڭدىم، ئات ئىنتايىن ئەستە قەدەم تاشلاپ تېكىلىپ تاس قالدى، شۇڭا جىددىيلىشىپ، يۈرىكىم ئېغىزىمغا تىقىلدى، چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلدۈم. باش ئۈستۈمدە قۇياش چوغدەك قىزىدۇرۇپ تۇرغاچقا، ئىككى چېكەمدىن تەر گويا چۆمەكتىن سۇ چوشكەندەك ئاقتى. ھېيتا قولۇمدىكى كاناينىمۇ تەردىن ھۆل بولۇپ، ئېغىزىمغا ئايرىسام تۇز تېتىيدۇ.

دەككە - دۈككە ئېچىدە بىر مەھەل ماڭغاندىن كېيىن، ئاستىمدىكى ئات ھېچقانداق بۇيرۇق بېرىلمىگەن ھالدا ئازراق مۇشەپپەر قوبماستىن ئۇشتۇمتۇت ئادەمدەك تېز يولغاندى. قورقۇپ، جېنىم بوغۇزۇمغا كەپلىشىپ قالدى. ھېلىمۇ ياخشى بىر نۇخبىر كۆرۈپ قېلىپ ئوقتەك ئۇچۇپ كېلىپ ئاتنى تارتىپ يەرگە دەسسەتتى، بولمىسا مەن چوقۇم ئاتتىن تېز مولاق ئېتىپ يەرگە چۈشەتتىم.

مەن ئويناۋاتقان ئويۇنىڭ مەزمۇنى چاكنا ئەمەس، ئادەمدەك چىگىلىپ بولمايدىغان ھېچقانداق گۇناھىمۇ يوق دەپ قارىدىم. شۇڭا، مەن بىمالال يۈرۈۋەردىم.

سېرىك ئۆمىكىدىكى ھايات

مەن رولغا چىققان بۇ كىتاپ ياخشى باھالىنىپ، ھەممىگا كۆرىدىغانلار كۆپ بولمىدى.

مەن تىنچلىق، ئارامىلىق ئىزدەپ يەنە فرانسىيىگە تۇرالغۇمغا قايتىپ كېلىپ ئىككى يىللىق ئارامخۇدا ئۆتكۈزدۈم. بۇ ئارىلىقتا بىر كاللىمىزنى ئىشلىتىپ-كۆرمىگە ئاشۇرۇپ چىقمىغىنى ئېنىق. دوستلارنىڭ ياردىمى بىلەن تىنىقچىلا بىرلىشىدىغان بولغاچقا، سوللىۋان مۇئەللىمىنىڭ كېيىنكى مەشغۇلاتىغا ئارىلاشتولا پۇل تۇپلاپ قويمىسام بولمايتتى. ئالمىدىس مەن ئۇنىڭدىن نېمە ئۈچۈن كۆلۈپ كەتتىم، ئۇ ئاخىرقى ئۆمرىنى قانداق ئۆتكۈزدى؟

مۇشۇنى ھەزەردە تۇتۇپ، 1920 - يىلىدىن باشلاپ پودو سارىنى سېرىك ئۆمىكىگە كىرىپ، مېھمانلارغا ئويۇن قويۇشقا قاتناشتىم. بۇ ئىش تۆت يىلغا يەتمەي ۋاقىلدا، يەنى 1924 - يىلى باھارغىچە داۋاملاشتى. ئەلۋەتتە، بۇ تۆت يىل جەريانىدا بىز ئىنچىل تۈرىدە ئويۇن قويمىدۇق. باشتا نيۇيورك، نيۇ ئىنگلاند يېگى كاتادادا ئويۇن قويۇشقا ئاندا - مۇندا قاتناشتۇق. 1921 - يىلىدىن 1922 - يىلىغىچە ئارىلىقتا دۆلەت ئىچىدە ئويۇن قويمىدۇق.

بىزنىڭ سېرىك ئۆمىكىدە ئويۇن قويۇۋاتقانلىق خەۋىرىمىز تارقالغاندىن كېيىن، مەلۇم ھېمايىچىلەرنىڭ سۆزى - چۆچەكلىرى

چىقتى.

— قاراڭلار، خېلېن نام چىقىرىش ئۈچۈن ۋاسىتە تاللىمايدىغان بوپتۇ.

بەزى ياخشى نىيەتلىك قىزغىن كىشىلەر خەت يېزىپ مېنى ئاگاھلاندۇردى ۋە سېرىك ئۆمىكىگە كىرمەسلىكىمنى دەۋەت قىلدى. ئەمەلىيەتتە مەن بۇ ئىشنى نام چىقىرىش ئۈچۈن قىلدىممۇ؟ مېنىڭمۇ كۆڭلۈمگە پۈككەن پىلانىم بار. شۇڭا، بۇ پىلاننى ئۆز ئىرادەم بويىچە ئىشقا ئاشۇرماقچى، خالاس. ھەتتا سۇللىۋان مۇئەللىممۇ مەن چىق خىزمەت ئىشلىگەندىن كېيىنلا، بۇ ئىشنى قىلىشقا تەسلىكتە قوشۇلدى.

مېنىڭچە بۇ ئىش ماقالە يېزىشقا قارىغاندا كۆپ ئاسان ۋە كىرىمىمۇ چىق ئىش ئىكەن. نامىدا ئايلىنىپ ئويۇن قويۇش دېيىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە كۆپ ھاللاردا بىر جايدا بىرەر ھەپتە تۇرىدىكەنمىز. بۇ جەھەتلىرى ئىلگىرى بىز نوتۇق سۆزلىگەنگە ئوخشىمايدىكەن. ئۇ چاغلاردا بەزى كۈنلىرى بىر قانچە جايغا بېرىپ سۆزلەشكە، ئۇيان - بۇيان چېپىشقا توغرا كېلەتتى. يەنە كېلىپ بىرەر جايغا بارغاندا ئۇھ دەپ ئارام ئېلىشقىمۇ پۇرسەت يوق بولۇپ، ماشىنىدىن چۈشۈپلا ئۇدۇل سەھنىگە چىقاتتۇق. سېرىك ئۆمىكىدە بولسا ھەركۈنى چۈشتىن كېيىن ۋە ئاخشىمى يىگىرمە مىنۇتتىنلا ئويۇن قويۇلاتتى. سېرىك ئۆمىكىنىڭ باشقۇرۇش پرىنسىپى خېلىلا قېلىپلاشقان، تۇرمۇشى ناھايىتى نورمال ئىدى. بىز ناھايىتى ئەركىن بولۇپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئەندىشە قىلىشىنىڭ ھاجىتى يوق، شۇنداقلا نۇتۇق سۆزلىگەندەكلا تاماشىبىنلارنىڭ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلىشىدەك ئىشلارمۇ كەمدىن - كەم كۆرۈلەتتى.

بۇ خىزمەتنى ئىشلىگەندىن تارتىپ مەن جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتە ناھايىتى يېنىكلەپ، روھىم كۆتۈرۈلۈپ قالدى. بىراق، سۇللىۋان مۇئەللىم مەندەك خاتىرجەم، تېتىك ئەمەس ئىدى. ئۇ

بىر خىل ئوڭايسىزلىقتىن بىئارام بولاتتى. بۇمۇ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. نېمىشقا دېگەندە، باشتا بىزنىڭ ئىسمىمىز ئويۇن تىزىملىكىدە سېرىكچىلەر، ھايۋان كۆندۈرگۈچىلەر، ھەتتا شىر، پىل، شاتۇت قاتارلىقلار بىلەن بىرلىكتە يېزىلدى. بۇ ئەھۋالدا كىملا بولمىسۇن ئىچى ئاچچىق بولاتتى. ئەمما، مەن ئويناۋاتقان ئويۇننىڭ مەزمۇنى چاكىنا ئەمەس، ئادەملەرگە دېگىلى بولمايدىغان ھېچقانداق ئىشىمۇ يوق دەپ قارىدىم، شۇڭا بىمالال يۈرىۋەردىم.

بۇ دائىرىدە تونۇشقان كىشىلەر مېنى بۇرۇن ھەرقانداق سورۇندا تونۇشقان كىشىلەردىن بەكرەك قىزىقتۇردى ۋە جەلپ قىلدى. ئۇلارنىڭ كۆپى مەردانە، خۇشخۇي، سەمىمىي، ئادالەتپەرۋەر بولۇپ، قىلغان ئەتكەنلىرىدىن دائىم ئىنتايىن تەسىرلىنەتتىم. قىسقىسى، سېرىك ئۆمىكىدە مەن ھەقىقەتەن بەك كۆڭۈللۈك، خۇشال ئۆتتۈم. سەھنىدىكى تاماشىبىنلارمۇ مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل، قىزغىن بولۇپ، مەن سۆز قىلغان چاغدا ھەقىقىي يوسۇندا ئالقىشلايتتى، ئاپىرىن ئوقۇيتتى. ئادەتتە، ئاۋۋال سۇللىۋان مۇئەللىم مېنى تەربىيىلەش ئۇسۇلىنى تونۇشتۇراتتى، ئاندىن مەن ئۆزۈمنى قىسقىچە تونۇشتۇراتتىم. ئاخىرىدا تاماشىبىنلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرەتتىم.

تاماشىبىنلارنىڭ سوئاللىرى كۆپرەك مۇنداق بىر نەچچە تۈرلۈك بولاتتى:

— سىز سائەتنى كۆرەلمەيدىغان تۇرۇپ، كېچە بىلەن كۈندۈزنى قانداق پەرق ئېتەلەيسىز؟

— توي قىلىشنى ئويلاشتىڭىزمۇ، يوق؟

— كۆزىڭىز كۆرمەيدىكەن، ئۇنداقتا ئەرۋاھنىڭ بارلىقىغا ئىشىنەمسىز؟

— سىز چۈشلىرىڭىزدە قانداق نەرسىلەرنى كۆرىسىز؟

مانا مۇشۇنىڭدەك نۇرغۇن سوئاللار، بەزىلىرى بۇنىڭدىنمۇ

كۆلكىلىك، قامىلاشمىغان سوئاللار قويۇلاتتى.

تاماشىبىنلارنىڭ ماڭا بولغان ئىنكاسىغا ئەزەلدىن ناھايىتى كۆڭۈل بۆلەتتىم. بۇ يەرگە كەلگەن تاماشىبىنلار ئوچۇق، قىزغىن ئىدى. مېنىڭ گەپلىرىم ئورۇنلۇق تۇيۇلغۇدەك بولسا ياكى كۆڭلىگە ياقسا، قىلچە قورۇنۇپ ئولتۇرماستىن چاۋاك چېلىپ قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى، ھېسسىياتىنى قىلچە يوشۇرمايتتى. شۇڭلاشقا، مەنمۇ ئۇلارغا ئوچۇق - يورۇق، خۇشال ھالدا كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلىپ قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرەتتىم.

تاماشىبىنلارنىڭ ئىنكاسىنى تىلغا ئالغىنىمدا، دىنىي جەمئىيەتتە نوتۇق سۆزلىگەندە يۈز بەرگەن ھازىرقىنىڭ پۈتۈنلەي ئەكسى بولغان باشقا بىر ئىش يادىمغا چۈشۈپ قالدى. دىنىي جەمئىيەتكە كىرگەن ئاڭلىغۇچىلارنىڭ سالاھىيىتى ئەلۋەتتە سەرىك كۆرگىلى كەلگەن تاماشىبىنلارنىڭكىگە پەقەتلا ئوخشىمايتتى. ھېسسىياتى ۋە كەيپىياتىمۇ باشقىچە ئىدى. ئەمما، ئۇلارنىڭ تاڭ قالغۇدەك سۈرلۈك جىمجىت ھالەتتە تۇرۇشى مېنى ناھايىتى تەمتىرىتىپ قويدى. كۆزۈم كۆرمىگەن، قۇلىقىم ئاڭلىمىغان، ئۇلارنىڭ چىراي ئىپادىسىنى بىلمىگەن بولسامۇ، قىلىۋاتقان گەپلىرىمگە ئىنكاس قايتۇرمايۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ تۇراتتىم. سەھنە تىمتاس، مۇنبەر ناھايىتى ئېگىز ئىدى. بۇ ھال مەندە ئۆز ئۆزۈمگە سۆزلەۋاتقانغا ئوخشاش بىر خىل خاتا تۇيغۇ پەيدا قىلدى. مەن رادىئو ئىستانسىسىغا بېرىپ سۆزلىگەندەمۇ شۇنداق بولدى. ئەتراپ تىمتاس، ئادەملەرنىڭ ماڭغان تىۋىشىمۇ يوق، چاۋاكمۇ يوق، ئەلۋەتتە، مەن گويا ئادەمسىز دۇنيادا تۇرۇۋاتقاندەك، ھاۋادا ھەتتا بۇرنۇمغا تونۇش بولغان تاماكا، چاچ يېلىمى، ئەتىر پۇرىقىمۇ يوق.

شۇڭا مەن دەيمەنكى، سېرىك ئۆمىكىدە تۇرۇپ تاماشىبىنلار بىلەن ئىچقويۇن - تاشقويۇن بولۇشقا مىڭ مەرتىۋە رازىمەن. ئۇلار بىلەن بىللە بولسام قورۇنمايمەن ۋە تەمتىراسلىق ھېس قىلمايمەن.

«باقىي ئالەم» دە، مەن ھامان بىر كۈنى ئاپام بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىمنى بىلەتتىم. ئەمما، ھازىر ئاپام يوق بۇ دۇنيا ماڭا شۇ قەدەر جىمجىت، زۇلمەت بىلىنىۋاتىدۇ.

مېھرىبان ئاپامنىڭ ۋاپاتى

بىر قېتىم ئويۇن قويۇشقا چىقىش ئالدىدا تۇرغاندا، تۇساتتىن ئاپامنىڭ ۋاپات بولغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغان چاغدىكى قايغۇم، ھاياتىمدىكى ئەڭ ئېغىر، ئەڭ قايغۇلۇق دەقىقىلەر بولدى. شۇ چاغدا بىر تۇس ئانژىلىستىكى مەلۇم بىر جايدا ئويۇن قويماقچى بولۇۋاتاتتۇق. دادام ۋاپات بولغاندا، مەن ئاران 14 ياش بولغاچقا، ئۆلۈم، جۇدالىقنىڭ نەقەدەر قايغۇلۇق بولىدىغانلىقىنى دېگەندەك چۈشەنمىگەنىكەنمەن. شۇڭا، ئۇنىڭدەك قايغۇرۇپ كەتمىگەنىدىم. ئەلۋەتتە، ئاپام بىلەن بىللە تۇرغان ۋاقىتلىرىمنىڭ ئۇزۇن بولۇشى، مېھرىبانلىرىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، ئايرىلىشقا قىيمايدىغان تۇرغۇن تەرەپلەرنىڭ بولغانلىقى مېنىڭ بۇنچە قايغۇرۇپ، ئېزىلىپ كېتىشىمگە سەۋەب بولغاندۇ.

سۇللىۋان مۇئەللىم كېلىشتىن ئىلگىرى خاتىرەمدە ئاپامغا ئالاقىدار ئىشلار يوق دېيەرلىك ئىدى. كېيىن ئاپامنىڭ دائىم: «سېنىڭ تۇغقان چاغدا ناھايىتى مەغرۇرلانغان ھەم خۇشال بولغاندىدىم» دېگىنىنى بىلىمەن.

ئاپامنىڭ گېپىنى چوقۇم راست. سەۋەب ئاپام مەن 19 ئايلىق بولغۇچە ئارىلىقتىكى ئىشلارنى، مەيلى كىچىك ياكى چوڭ بولۇ-

سۇن، خاتىرىسىدە ناھايىتى ئېنىق ساقلىغان بولۇپ، ھەمىشە ماڭا گويا ئائىلىدىكى ببباھا بۇيۇملارنى ساناپ بەرگەنگە ئوخشاش شۇ ئىشلارنى سۆزلەپ بېرەتتى.

ـ ئايىغىڭ چىققاندىن كېيىن، ـ دەيتتى ئاپام، ـ ھويلىغا چىقىپ، گۈللەر ئارىسىدىكى كېپىنەكلەرنى قوغلاپ ئويناشقا ئامراق بولۇپ كەتكەنسىڭ. ئوغۇل بالىلاردىنمۇ يۈرەكلىك ئىدىڭ. توخۇ، ئىت قاتارلىق ھايۋانلاردىن پەقەت قورقمايتتىڭ. دائىم ئۇلارنى بۇدرۇق قوللىرىڭ بىلەن قۇچاقلىۋالاتتىڭ. كۆزلىرىڭ بەك ئۆتكۈر ئىدى. كىشىلەر كۆرەلمىگەن يېڭىنە، تۇگمە دېگەندەك نەرسىلەرنى سەن تېپىپ بېرەتتىڭ. تۇگمە قادىغاندا ماڭا ئوبدان ياردەمچى بولاتتىڭ.

ئاپام بۇلارنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەي سۆزلەيتتى. ئاپامنىڭ يەنە دېيىشچە، ئۇ بامبۇكتىن ئۇچ پۇتلۇق بىر قەپەس توقۇپتۇ، ھەممە يېرىدىن كىچىك تۆشۈكچىلەر قويۇپتۇ. مەن بۇنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ بىر نېمىلەر دەپ ۋېچىرلاپ كېتىدىكەنمەن. ھە دىسە ئاپامنىڭ قۇچىقىغا يېتىۋېلىپ بالىلارچە كەمتۈك تىللىرىم بىلەن:

ـ يەنە قاچانغىچە توقۇيسىز، ـ دەپ سورايدىكەنمەن.

ئاپامنىڭ ئېيتىشچە، مەن ئوچاقتا ئوتنىڭ گۈرۈلدەپ كۆيۈشىگە قاراپ ئولتۇرىدىكەنمەن. شۇڭا، ئاخشاملىرى يانقىلى ئۇنمايدىغان ئوتۇننىڭ چاراسلاپ، ئوتنىڭ گۈرۈلدەپ كۆيۈشىگە قاراپ ئولتۇرىدىكەنمەن. ئوت ئۇچقۇنلىرى چاراسلاپ موريدىن چىقىپ كەتسە تېخىمۇ بەك خۇشال بولىدىكەنمەن.

« شۇ چاغلاردا ئىككىمىز ئاجايىپ خۇشال ـ خۇرام ياشىغانىدۇق» دەيتتى ئاپام. ھەمدە ئەسلەشتىن كېيىن مەمنۇن بولغان

ھالدا ئۇھسىنىپ قويياتتى ۋە ئۇ ئىشلارنى خۇلاسىلەيتتى.

مەن بەختكە قارشى قاتتىق ئاغرىپ قېلىپ، ئەما ۋە گاس بولۇپ قالغاندا، ئاپام تېخى ئەمدىلا 23 ياشقا كىرگەنىكەن. ئاپام تۇغۇلۇشىدىن ئىچى كۆچلۈك، ئېھتىياتچان، بەك ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ كەتمەيدىغان مىجەزلىك بولغاچقا، دوستلىرىمۇ كۆپ ئەمەس ئىكەن. شۇڭا، مەن بۇ ھالەتتە ساقايغاندىن كېيىن، ئاپامنىڭ تۇرمۇشى ياش تۇرۇپلا قايغۇرۇش، دەرد ـ ئەلەم، جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە ئۆتۈپتۇ. تېخىمۇ روھى چۈشۈپ، پەرىشان يۈرۈپتۇ. مەن چوڭ بولغاندىن كېيىن ئاپامنى ئايال ئىمكانقەدەر مۇستەقىل ئىش قىلىشنى ئۆگەندىم. ئاپام بەلكىم مەن بىلەن بىللە ساياھەتكە چىققان، لېنىشادا بىرگە تۇرغان چاغلاردا كۆڭلى سەل ئېچىلىپ تەسكىن تېپىپ قالغاندۇ. ئەمما، كۆپ ۋاقىتلاردا ئۇ چوقۇم مېنىڭ مېيىپلىكىمدىن يۇرىكى ئېزىلىپ، جىق يوشۇرۇن ياش تۆكتى! ماڭا ئاپام ئاخىرقى بىر قانچە يىلدا بۇرۇنقىدىن بەكرەك جىمغور بولۇپ كەتكەندەك بىلىنىدى.

ئاپام، ئەتىگەندە ئويغانسىلا كاللامغا بىرنېچى بولۇپ خىيالىنىڭ ئىشى كىرىۋالىدۇ، ئاخشامدا ئوخلاشتىن ئىلگىرىمۇ ئۇنىڭ غېمىنى يەيمەن، دېگەنىدى. ئاپامنىڭ قوللىرى بوغۇم ياللۇغى كېسىلىدىن ئاغرىپ تۇرغاچقا، خەت يېزىشتا قىينىلاتتى. ئەمما، ئۇ مېنى دەپ دائىم ئەمالار يېزىقىدا ماڭا خەت يېزىپ تۇراتتى.

ئاپام مېنىڭدىن كېيىن سىڭلىمنى تۇغدى، بەش يىلدىن كېيىن يەنە ئىنىم فىلىپنى تۇغدى. بۇلارنىڭ تۇغۇلۇشى ئاپامنىڭ كۆڭلىگە ئاز ـ تولا مەلھەم بولدى.

دادام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئاپام بالىلارنى تەربىيەلەشتەك ئېغىر يۈكنى ئۆزى يالغۇز زىممىسىگە ئېلىپ، تۇرمۇشتا

جىق قىينالدى، كۆپ جاپا تارتتى. سىڭلىم تەسلىكتە چوڭ بولۇپ ئالاباما شتاتىدىكى كۆتىسىي ئەپەندىمگە ياتلىق بولغاندىن كېيىن، ئۇ ھەدەپ خاتىرجەم بولدى. ئۇ سىڭلىم ۋە مېنىڭ قېشىمدا نۆۋەت بىلەن تۇردى، ئامراق بالىلىرىنى يوقلىدى.

ئاپام ياش چاغلىرىدا ئۆي ئىشلىرىغا ئانچە كۆڭۈلشىمەيدىكەن، ياتلىق بولغاندىن كېيىن، ئامالسىز ئائىلە يۈكىنىڭ يېرىمىنى ئۈستىگە ئاپتۇ، ئۇ ئىشچىلارنىڭ قىلغان ئىشىنى نازارەت قىلغاندىن سىرت، سەي تېرىش، ئۆي ھايۋانلىرىنى بېقىش ئىشلىرىغا ياردەملىشىدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا گۆش سۈرلەشنى ۋە باشقا تۈرلۈك تاماقلارنى ئۆزى قىلاتتى. بالىلارنىڭ كېيىم كېچەكلىرىنىمۇ ئۆزى پىچىپ تىكەتتى، يەنە دادام ھەركۈنى باشلاپ كېلىدىغان مېھمانلارنىڭ ئالدىغا چىقاتتى. ئىشقىلىپ، ئاپام جەنۇب ئائىلىلىرىدە قىلىنىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر ئۆزى قىلىپ تۈگىتەتتى.

چوشقا سىنى سۈرلەش، تەرخەمەك چىلاشتا ئاپامنىڭ يىراق - يېقىندا داڭقى بار ئىدى، بۇلارنى يېگەنلەر بەكلا ماختايتتى، سوراپ ئېلىپ كېتەتتى. ئۇ چاغلاردا مەن كىچىك بولغاچقا، ئاپامنىڭ ئالدىراشلىقى ۋە جاپاسىنى پەقەت چۈشەنمەي، ئاپامنىڭ پېشىگە ئېسىلىۋېلىپ، يېنىدىن پەقەت ئايرىلماي يۈرگەنىكەنمەن. ئاپام زادىلا ۋايسىماي، ھەممىگە جىم - جىم بەرداشلىق بەرگەنىكەن.

ئاپامدەك دىلى نازۇك، نېرۋىسى ئاجىز بىر ئايال مۇشۇنچىۋالا كۆپ ھەم ئېغىر ئائىلە ئىشلىرىنى قانداقمۇ قىلىپ كەتكەندۇ؟ سۇللۇان مۇئەللىم دائىم، بۇنىڭغا زادىلا ئەقلىم يەتمەيدۇ، دەيتتى ھەمدە ئاپامنى ماختايتتى. ئىچ - ئىچىمىزدىن قايىل

بولىدىغان ئىش شۇ ئىدىكى، بىز ھېچقاچان ئاپامنىڭ ۋايسىغىنىنى، قاقشىغىنىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدۇق. ئۇ ئۈن - تىنسىز ئىشلەيتتى. ئۇنىڭ قىلىدىغىنى ئىشلا ئىدى، قاچانلا بولسۇن ئىشلەۋىرەتتى.

ئاپام يەنە گۈلگە ئاشىق باغۋەن ئىدى. گۈللەرنى قانداق تېرىش، كۆچۈرۈشنى، شۇنداقلا گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەرنى قانداق پەرۋىش قىلىشنى ئۇبدان بىلەتتى. سۇغىرىش، ئوتاشتەك ئادەمنى چارچىتىدىغان ئېغىر ئىشلارنى ئۇ كۆڭۈل ئېچىش قاتارىدا كۆرگەندەك بېرىلىپ قىلاتتى. گۈل - گىياھقا شۇنچىلىك ھېرىسمەنلىكىمۇ، ئۇنىڭ قەلبىنىڭ نازۇك، زىللىقىنى چۈشەندۈرەتتى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، بىر يىلى ئەتىيازدا ئۇ بىر تۈپ ئەتىرگۈل كۆچۈرۈپتۇ. ئويلىمىغان يەردىن بىر قانچە كۈن ئۆتمەيلا سوغۇق ئېقىم كىرىپ، يېڭىلا كۆچۈرگەن گۈل سوغۇققا بەرداشلىق بېرەلمەي توڭلاپ ئۆلۈپ قاپتۇ. ئۇ ماڭا يازغان خېتىدە بۇنىڭدىن ئىنتايىن قايغۇرغانلىقىنى بىلدۈرۈپ: «مەن گويا بەكمۇ قەدىردان ئادىمىمدىن ئايرىلغاندەك، ئىختىيارسىز ئۈن سېلىپ يىغلىۋەتتىم» دېگەنىدى.

ئاپام قۇشلارنىمۇ بەك ياخشى كۆرەتتى. ھەر قېتىم لېنشاغا كەلسە، ئەتراپىدىكى ئورمانلاردا سەيلە قىلىشقا ئامراق ئىدى. سەيلىگە چىققۇچە دان ئېلىۋېلىپ قۇشلارنى باقاتتى. ئۇ ئانا قۇشلارنىڭ بالىلىرىغا ئۇچۇشنى ئۆگىتىدىغانلىقىنى كۆرسە، شۇنچىلىك خۇشال بولاتتىكى، قاراۋېرىپ ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەيتتى.

ئاپام ۋەزىيەت، سىياسىي مەسىلىلەرگىمۇ بەك قىزىقاتتى، دائىم كىتاب، گېزىت ئوقۇپ تۇراتتى. ساختا ۋە چاكىنا

ئادەملەر ـ سىياسىي سەھنىدىكى كىشىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، ئەلۋەتتە ـ دىن ناھايىتى نەپرەتلىنەتتى. تاپتىن چىققان پارلامىنت ئەزالىرى ۋە سىياسىيونلارنى مەسخىرىلىك سۆزلەر بىلەن تەنقىد قىلاتتى.

ئاپام كاللىسى سەگەك، سىياسىي ئىشلارغا پەم ـ پاراسەت بىلەن باھا بېرەلەيدىغان توماس كارلى خانىم قاتارلىق ئوبزورچىلارغا ئاپىرىن ئوقۇيتتى. ئۇ كارلى خانىم بىلەن خەت ئالاقە قىلغان. يازغۇچىلاردىن ۋىتمان بالزاك قاتارلىقلارنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى قايتا ـ قايتا ئوقۇغان بولۇپ، بۇ ئەسەرلەر ئاپامغا ياد بولۇپمۇ كەتكەنىدى.

ـ بىر يىلى ياز، بىز ياز ئۆتكۈزگىلى پامونىت كۆلى يېنىدىكى تاغ باغرىغا جايلاشقان ياغاچ ئۆيگە باردۇق. ئۇ يەردە بىز ياخشى كۆرىدىغان سۈيى زۇمرەتتەك كۆك كۆل، ئاسمان پەلەك ئورمانلار، ھاۋالىق چىغىر يوللار بار ئىدى. بىر كۈنى بىز كۆل بويىدىكى تاش ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتۇق. ئاپام كۆلدە قولۋاق بىلەن ئويناۋاتقان ياشلارغا نەزەر تاشلاۋىتىپ، ئۇشتۇمتۇت بىرەر ئىش كۆڭلىگە كەلدى بولغاي، بىردىنلا كەيپى ئۇچۇپ بۆلەكچە بولۇپ قالدى. بۇنىڭ سەۋەبىنى ئويلاپ زادىلا تاپالمىدىم.

دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغاندىن كېيىن، ئاپام ئۇرۇشقا دائىر ئىشلارنى پەقەتمۇ ئېغىزغا ئالمىدى. بىر قېتىم سىرتقا سەپەرگە چىققاندا، دالىدا چېدىر تىكىپ قونغان ياشلارنى كۆرۈپ، ئىختىيارسىز ھەسرەت چېكىپ:

ـ ھەي، بىچارىلەر، بۇ تېتىك، سۆيۈملۈك ياشلار كۆپ ئۆتمەي جەڭ مەيدانلىرىغا ئەۋەتىلىدۇ. ئۇلارنى ئۇرۇشقا بارغۇزماسلىقنىڭ قانداق چارىسى باردۇ، ـ دېدى.

ئۇ سۆزلەۋىتىپ ئۇنسىز ياش تۆكتى، كېيىن روسىيىنىڭ تىنچلىق شەرتلىرىنى ئاڭلاپ:

ـ «ئۇرۇش ئىنسانلارنىڭ جىنايىتى ھېسابلىنىدۇ» دېيەلىگەن دۆلەت ھەممىدىن قالتىس! ئارىمىزنى نۇرغۇن تاغ ـ دېڭىزلار ئايرىپ تۇرىدۇ، شۇنداقتىمۇ بېرىپ ئۇلارنى قۇچاقلىغۇم كېلىۋاتىدۇ، ـ دېدى.

ئاپام ھايات ۋاقتىدا دائىم ياشانغان ۋاقتىمدا باشقىلارنى ئانچە ئاۋارە قىلمىسام، بۇ دۇنيادىن جىممىدە كېتىپ قالسام دەپ تىلەپتتى. ئاپام سىڭلىمنىڭ ئۆيىدە ۋاپات بولدى. ئۇ بۇ دۇنيا بىلەن ھېچقانداق ئادەمگە مالاللىق كەلتۈرمەي جىممىدە، تىنچقىنە خوشلىشىپتۇ. ئۇنىڭ جان ئۈزگىنىنى باشقىلار كېيىن بايقاپتۇ. مەن ئاپامنىڭ ۋاپات بولغانلىق شۇم خەۋىرىنى ئويۇن قويۇشتىن ئىككى سائەت بۇرۇن ئاڭلىدىم. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئاپامنىڭ كېسەل بولغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىمىغاچقا، ئازراقمۇ روھىي تەييارلىقىم يوق ئىدى.

ـ ئاھ! مۇشۇنداق چاغدىمۇ، سەھنىگە چىقىپ ئويۇن قويالارمەنمۇ؟

مەن دەرھال ئۆزۈمنىڭمۇ ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىدىم. پۈتۈن ۋۇجۇدۇمدىن ياش تۆكۈلىمەنلا دەپ تۇراتتى. بىراق، مەن قەيسەرلىك بىلەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم. سەھنىگە چىقىپ ئويۇن قويغان چېغىمدا، مېنىڭ شۇ قەدەر ئېغىر شۇم خەۋەرنى ئاڭلىغىنىمنى تاماشىبىنلار زادىلا سەزمىدى. بۇنىڭدىن سۇللىۋان مۇئەللىم ئىككىمىز تەسەللىي تاپتۇق.

ئېسىمدە شۇنداق ئېنىق تۇرۇپتۇ. شۇ كۈنى بىر تاماشىبىن مەندىن:

— بۇ يىل قانچە ياشقا كىردىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

مەن ئۆزۈمدىن «مەن زادى قانچە ياشقا كىردىم؟» دەپ سورىدىم. ماڭا ئۆزۈم ناھايىتى چوڭ بولۇپ كەتكەندەك بىلىنەتتى. لېكىن، بۇ سوئالغا توغرىدىن - توغرا جاۋاب بەرمەستىن سوئال قويدۇم:

— سىزنىڭچە مەن قانچە ياشقا كىرگەندىمەن؟

تاماشىبىنلار قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى.

ئارقىدىن بىرى سورىدى:

— سىز يەكتىلىكمۇ؟

بۇ سوئالنى ئاڭلاپ كۆز ياشلىرىم تۆكۈلۈشكە تاس قالدى. بىراق، مەن يېشىمنى توختىتۇۋلىپ، ئىمكانقەدەر ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن:

— شۇنداق! مەن ناھايىتى بەختلىك. چۈنكى، مەن تەڭرىگە ئىشىنىمەن، — دەپ جاۋاب بەردىم.

شۇ كۈنى مۇشۇنداقراق سوئاللارغا جاۋاب بەردىم. سەھنە ئارقىسىغا ئۆتكەندىن كېيىن، قايغۇمنى ھەرقانچە قىلىپمۇ بېسىۋالالمىدىم. ئوي - پىكىر يۇرگۈزۈشكە، بىرەر ئىش قىلىشقا ئامالسىز قالدىم. مەن «باقىي ئالەم» دە ھامان بىر كۈنى ئاپام بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىمنى بىلەتتىم. ئەمما، ھازىر ئاپام يوق بۇ دۇنيا ماڭا شۇ قەدەر جىمجىت، زۇلمەت بىلىنۇاتىدۇ. قاچان، قەيەردە بولسۇن، ھەربىر شەيئىي ماڭا ئاپامنى ئەسلىتىپ تۇراتتى. مەن ئىچىمدە: «ئاھ، مەن يەنە ئاپام ئەۋەتكەن ئەما ئەدىبىنىڭ كىتابىنى تاپشۇرۇۋالسام قانداق ياخشى بولار ئىدى - ھە!» دەپ نىدا قىلاتتىم.

ئىككىنچى يىلى 4 - ئايدا ئالاباما‌دىكى سىكلىمىنىڭ ئۆيىگە

بارغىنىمدا، ئاپامنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى تەن ئېلىشقا مەجبۇر بولدۇم.

جېنىم ئاپا! مەن ئۇچۇن بىر ئۆمۈر جاپا چەكتىڭىز، ئەمدى جەننەتكە كىرىپ ئارام تاپقانسىز! بىلمىشىڭىز كېرەككى، مەن تەڭرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن مۇشۇنداق بولۇپ قالغانمەن. سىزنىڭ كۆڭلىڭىز ئەمدى ئارام تاپسۇن، مانا بۇ ماڭا تەسەللىي بولىدىغان ئىش.

كونىلاردا: «قىزىق ياشتىن ئۆتكەنلەر جاھاندىكى ئىشلارنىڭ كۆپىنى ياشتىن ئۆتكۈزۈپ بولىدۇ، ئۇلارغا قانداقتۇ ئالاھىدە خۇشاللىق قايتا نەسىپ بولمايدۇ» دەيدىغان گەپ بار ئىكەن.

كۆتۈلمىگەن خۇشاللىق

ئۇزۇن ۋاقىتلىق تەشكىللەش، پىلانلاش ئارقىلىق، نۇرغۇن-لىغان كىشىلەرنىڭ شۇنداق قىلىش زۆرۈر ئىدى دېگەن قارىشى بىلەن 1921 - يىلى مەملىكەت خاراكتېرلىك ئەمالار ئورگىنى ئاخبار قۇرۇلدى. بۇ پىلاننىڭ باشلامچىسى پېنسلۋانىيە شتاتى ئەمالار ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقى ئىدى. بۇ قارار ئوخشۇ شتاتتىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئامېرىكا ئەما كارخانچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ يىللىق خۇلاسىلەش يىغىنىدا رەسمىي ماقۇللاندى.

نيۇيورك‌لىق M.C ماك گر ئەپەندى بۇ ئۇيۇشمىنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك باشلىقى بولدى. ماك گر ئەپەندى باشتا ئۇيۇشمىنى پۈتۈنلەي دوستلار يارەدەم قىلغان مەبلەغ بىلەن ماڭدۇردى. 1924 - يىلدىن باشلاپ، ئۇيۇشما فائېجىنىنى ئۆزگەرتىپ مەبلەغنى جەمئىيەتتىكى ئاممىدىن يىغىشنى قارار قىلدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار مەن بىلەن سۇللىۋان مۇئەللىمنىڭ ئورتاق كۈچ چىقىرىشىمىزنى ئۈمىد قىلىشتى.

راست گەپنى قىلسام، ئازغىنا پۇلنى دەپ تەرەپ - تەرەپكە چاپىدىغان كۈنلەردىن راستىنلا قورقۇپ قالغانىدىم. ئۇلارنىڭ پىلانىدىن خەۋەر تاپقان ۋاقىتتا، بۇنىڭ ئۈچۈن ئەستايىدىللىق

بىلەن ئويلىنىش كېرەكلىكىنى ھېس قىلغان بولساممۇ، ئەما بۇنداق قىلىشنى كۆڭلۈمدىن ئانچە خالاپ كەتمىدىم. ھالبۇكى، شۇ چاغدىكى ئەھۋالدا جەمئىيەتتىكى ئاممىنىڭ ئىئانىسى بولمىسا، ھەرقانداق ساخاۋەت تەشكىلاتلىرى ياكى مائارىپ ئورگانلىرى داۋاملىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدىغانلىقى، بارلىق ئەمالارنىڭ پاراۋانلىقى ئۈچۈن قانداقلا بولمىسۇن بۇ ئىشنى پۈتۈن كۈچۈم بىلەن ئىشلەشكە ئۆزۈمنى مەجبۇر قىلىشىم كېرەكلىكى كۆڭلۈمگە ئايان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن يەنە ھەرخىل ئېگىز بىنالارغا كىرىپ چىقىپ، لېفىت بىلەن گاھ يۇقىرىغا چىقىپ، گاھ پەسكە چۈشۈپ تۇتۇق سۆزلەشكە باشلىدىم.

بۇنداق دەۋەت بىلەن مەبلەغ يىغىشتىن ئەمالارنىڭ مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈشى ئۈچۈن بىرەر ماھارەتنى ئۆگىنىۋىلىشىغا ھەمدەمدە بولۇش، شۇنىڭدەك ئۇلارنى ماھارىتىنى كۆرسىتىدىغان سورۇن بىلەن تەمىنلەشنى، ئۇنىڭدىن باشقا تالانتلىق، ئەما ئائىلىسى نامرات ئەمالارنىڭ تالانت - ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇشىغا ياردەم بېرىشنىمۇ مەقسەت قىلاتتى. مەسىلەن، مۇزىكا تالانتى بار بەزى ئەمالار ئائىلىسى نامرات بولغانلىقتىن پىئانىنو، ئىسكىرىپكا قاتارلىق قىممەت باھالىق مۇزىكا ئەسۋاب-لىرىنى سېتىۋالالمايتتى. ئەمەلىيەتتە بۇنداق كۆمۈلۈپ ياتقان تالانت ئىگىلىرى ھەقىقەتەن ئاز ئەمەس ئىدى.

مەن ئاشۇ ۋاقىتتىن باشلاپ، ئىلگىرى - ئاخىر ئۇچ يىلدەك ۋاقىت ئىچىدە مەملىكەتنىڭ ھەربىر بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىنى ئالا قويماي ئارىلاپ، جۇڭ - كىچىك 123 شەھەرنى زىيارەت قىلدىم. 249 مەيدان يىغىلىشقا قاتناشتىم. 200 نەچچە مىڭ ئاڭلىغۇچىغا نۇتۇق سۆزلىدىم. ئۇنىڭدىن باشقا، گېزىتخانا، دىنىي جەمئى-

يەت، مەكتەپ، يەھۇدىي دىنىي زالى، ئاياللار جەمئىيىتى، ئۆسـ
مۇرلەر تەشكىلاتى، قىزلار تەشكىلاتى، مۇلازىمەت كوپىراتىپى
تەشكىلاتى، «شىر» جەمئىيىتى قاتارلىق ھەرخىل تەشكىلات ۋە
تەشكىللەرنى سەپەرۋەر قىلدۇق. ئۇلار دائىم ئىئانە قىلىش يىـ
غىنلىرىنى ئېچىپ بىزنىڭ ھەرىكىتىمىزنى زور كۈچ بىلەن قولـ
لىدى. بولۇپمۇ «شىر» تەشكىلاتى ئەزالىرى مېيىپ بالىلارغا
پۈتۈن كۈچى بىلەن كۆڭۈل بۆلگەنگە ئوخشاشلا ئەمالارغىمۇ ئىلـ
لىقلىق يەتكۈزدى. ئىئانە قىلىش خىزمىتى ئەزالارنىڭ ئاساسلىق
پائالىيىتىگە ئايلاندى.

كونىلاردا: «40 ياشتىن ئۆتكەنلەر جاھاندىكى ئىشلارنىڭ
كۆپىنى باشتىن ئۆتكۈزۈپ بولىدۇ. ئۇلارغا قانداقتۇر ئالاھىدە
خۇشاللىق قاينا نېسىپ بولمايدۇ» دەيدىغان گەپ بار ئىكەن.

بىراق، تەڭرى ماڭا بەك ئامراق ئوخشايدۇ. مەن 40 ياشقا
كىرگەن تۇغۇلغان كۈنۈمنى ئۆتكۈزۈپ ئۇزۇنغا قالماي، مەن
زادىلا ئويلاپ باقمىغان، خۇشاللىنىشقا ئەرزىيدىغان بىر قانچە
ئىش ئارقا ـ ئارقىدىن بولۇپ ئۆتتى. بۇ ئىشلارنىڭ بىرىنچىسى،
ئامېرىكا مەملىكەتلىك ئەما كەسىپچانلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى.
ئىككىنچىسى، بىز قوزغىغان ئىئانە قىلىش ھەرىكىتى نۇرغۇن
كىشىلەرنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللىشىغا ئېرىشىپ پارلاق نەتىجىـ
لەر قولغا كەلتۈرۈلدى. ئۈچىنچى خۇشاللىق ئىش، مەملىكەتـ
لىك ئەما كەسىپچانلار جەمئىيىتىنىڭ قۇرۇلۇشى ھەرخىل ئەمالا-
ر يېزىقىنى بىرلىككە كەلتۈردى. ئۇنىڭدىن باشقا، بىرىنچى دۆ-
لەتلىك ئەمالار كۈتۈپخانىسى قۇرۇلدى. دۆلەت خېلى خىراجەت
ئاجرىتىپ ئەمالار يېزىقىدا كىتابلارنى چىقاردى، ئارقىدىنلا ھەر-
قايسى شتاتلاردىكى قىزىل كرىست جەمئىيەتلىرىمۇ، ئۆزلىرىگە

قاراشلىق ئەمالار يېزىقى ئورگانلىرىنى قۇرۇپ، ئۇلارنى كىـ
تابلارنى مەخسۇس ئەمالار يېزىقىغا تەرجىمە قىلىشقا مەسئۇل
قىلدى. ئارقىدىن يەنە دۇنيا ئۇرۇشىدا بەختكە قارشى كۆزىدىن
ئايرىلغان جەڭچىلەر ئۈچۈن پاراۋانلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ھەرىـ
كىتى قوزغالدى. بىزنىڭ ئۇزۇندىن بۇيانقى ئارزۇيىمىز مانا
مۇشۇ تەرزدە بىر ـ يىرلەپ ئىشقا ئاشتى، بۇنىڭدىن تولىمۇ
سۆيۈندۈم، كۆڭلۈم كۆپ تەسكىن تاپتى.

1926 ـ يىلى قىشتا بىز ۋاشىنگتونغا كەلدۇق. بىزنىڭ
كېلىشىمىز دۆلەتلىك ئەمالار كۈتۈپخانىسى قۇرۇش ۋە ئەمالار
يېزىقىدا كىتاب چىقىرىشقا خىراجەت ئاجرىتىش توغرىسىدىكى
لايىھە دۆلەت مەجلىسىدە ماقۇللانغان ۋاقىتتا توغرا كەلدى. بۇ
خۇش خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىشەنچىمىز زور دەرىجىدە ئاشتى. قەلبىـ
مىز كەلگۈسىگە قارىتا ئۈمىدكە تولدى.

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، مەن مۇئەللىم بىلەن ئاقسارايغا
بېرىپ زۇڭتوڭ كوئولىج بىلەن كۆرۈشتۇق. زۇڭتوڭ بىزنى
ئىنتايىن قىزغىن، ئوچۇق كۈتۈۋالدى، ئاندىن بىزنىڭ ئەمالار
ئۇيۇشمىسى توغرىسىدىكى دوكلاتىمىزنى ناھايىتى زور قىزىقىش
بىلەن ئاڭلىدى. كېيىن قولۇمنى تارتىپ لېۋىگە قويۇپ، ماڭا:
ـــ مېنىڭچە، سىلەر ئىنتايىن قالتىس ئىش قىلىۋىتىپسىـ
لەر، قولۇمدىن كېلىدىغانلىكى ئىش بولسا، مەن پۈتۈن كۈچۈم
بىلەن ھەمكارلىشىمەن، ـــ دېدى.

دەرۋەقە، زۇڭتوڭ سۆزىگە ئەمەل قىلدى. كېيىن تېخى
ئەمالار ئۇيۇشمىسىنىڭ پەخرىي باش لىدىرى بولدى. ھەمدە فوند
جەمئىيىتىمىزگە نۇرغۇن پۇل ئىئانە قىلدى. كوئولىج خانىممۇ
بىزنىڭ مۇلازىمەت خىزمىتىمىزگە قاتنىشىدىغانلىقىنى تەكرار

بىلدۇردى. بۇ بىرىنچى خانىم دەرۋەقە گاس - گاچىلارغا ئىنتا-
يىن مېھرىبانلىق كۆرسەتتى، گاس - گاچىلار ئۇچۇن ئاز بولمە-
غان پاراۋانلىقنى قولغا كەلتۇردى.

بىز ئەما پالاتا ئەزاسى توماس شىيېر ئەپەندى ۋە لېسسىنگ
ئەر - خوتونلارنىمۇ زىيارەت قىلدۇق. ئۇلارمۇ زور كۇچ بىلەن
ياردەم بەردى. ئۇنىڭدىن باشقا، ۋاشىنگتوندا تۇرىدىغان قەدىردان
دوستىمىز، يەنى دوكتور بېلنىڭ قىزى ئايلۇز خانىممۇ بىز
ئۇچۇن ئاممىغا مۇراجىئەت قىلىپ، بىزنى چەكسىز مىننەتدار
قىلىۋەتتى.

رېترويتتا، يەرلىك مېيىپلارنى قوغداش ئىتتىپاقىنىڭ باش-
لىقى كارمىل ئەپەندى مېنىڭ كۆپ يىللىق قەدىردان دوستۇم
ئىدى. ئۇ قىلچە باش تارتماستىن شەھەر خەلقىگە مۇراجىئەت
قىلدى. نەتىجىدە بىز ئۇ يەردە بىرلا قېتىم يىغىلىش ئۇتكۇزگەن
بولساقمۇ، 420 مىڭ دوللارغا ئېرىشتۇق. يىغىندىن كېيىنمۇ
ئاز بولغاندا بىر دوللار، كۆپ بولغاندا 4 مىڭ 500 دوللار بولۇپ
نۇرغۇن ئىئانە تاپشۇرۇۋالدۇق. دېمەك، مۇشۇ شەھەردىنلا ئوبە-
دانلا كۆپ ھاسلانغا ئىگە بولدۇق.

مىلادىيلىيەدىمۇ ئىئانە يىغىش ناھايىتى ئۇتۇقلۇق بولدى.
ئىئانە قىلىش كومىتېتىنىڭ ئەزاسى لاك دوكتور ئاممىنى ئىئانە
قىلىشقا ئاجايىپ قىزغىنلىق بىلەن دەۋەت قىلىپ، بىر ھەپتىدىلا
220 مىڭ دوللار ئىئانە يىغدى.

سېنت - لۇئىس، چىكاگو، كون تىراۋ شەھىرى قاتارلىق
جايلارنىڭ ئىنكاسى سوغۇقراق بولدى. ئەمما، روچېستېرنىڭ كە-
چىككىنە جايىدىن 150 مىڭ يۇەندىن كۆپرەك ئىئانىگە ئېرىشتۇق.
ھەممىگە مەلۇم، كىنو چولپانلىرىنىڭ تۇرمۇشى ئادەتتىكى

كىشىلەرگە قارىغاندا كۆپ باياشات. شۇنداق بولغاچقا، ئۇلارنىڭ
زور كۇچ بىلەن قوللىنىشىغا ئېرىشمەنغۇ، دەپ پىلان سوققان-
دىم، ئەپسۇسكى نەتىجىدە ئادەمنى تولىمۇ نائۇمىد قىلدى. لوس
ئانژىلېسقا ئارقا - ئارقىدىن كۆپ خەت يازغان بولساممۇ، ماڭا
بۇكفۇر ئىسىملىك بىرلا ئايال چولپان جاۋاب قايتۇردى، باشقىلا-
رىدىن ھېچقانداق ئىنكاس بولمىدى. شۇڭلاشقا، بىز ماڭا بوك-
فور ۋە ئۇنىڭ ئېرى دۇڭگلاس فايمون ئەپەندىنىڭ ياخشى كۆڭلى-
دىن ئالايبەتتە مىننەتدار بولدۇق.

بۇ سەپىرىمىزدە، شانتالۇزادىكى دېھقانچىلىق تەجرىبە مەيدا-
نىغا بېرىپ، ئۇ يەرنىڭ مەشئۇلى لۇشا بابېنىك بىلەن كۆرۈش-
تۇق. بۇ ئىلگىرى بۇ يەردە زادىلا ئۇيۇسمەيدىغان تۇرلۇك
مېۋە - چېۋە، گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەرنى مۇجىزە كەبى
ئۇستۇرۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ئاجايىپ قالتىس دېھقانچىلىق
ئالىمى ئىدى. بۇ ناھايىتى مەرد، سېخىي، قولى ئوچۇق بولۇپ،
ئىنتايىن قىزغىنلىق بىلەن بىزگە تەجرىبە مەيدانىنى كۆرسەتتى.
ئۇ ماڭا قۇملۇقتا ئۇسىدىغان كاكتوسنىڭ تېكىنى بارلىقى، ئائە-
لىلەردە ئۇستۇرىدىغان بولسىمۇ، دائىم تېكىنى قولىنى زەخمىلەن-
دۇرىدىغانلىقى، ئۇزىنىڭ بۇنى ئۇزگەرتكەنلىكىنى ئېيتتى ھەمدە
بۇ كاكتوسلارنى تۇتۇپ بېقىڭ، تېكىنى بارمۇ، يوق بىلىسىز،
دېدى. دەرۋەقە، سىلىسام تەكشى ۋە سىلىق، شۇنداقلا سۇغا
تويۇنغاندەك بىلىنىدى. ھازىر ئويلىسام، بۇ نەرسىنى يېسە چوقۇم
بەك تەملىك بولىدۇ، دەپ ئويلاپ قالدىم.

كىتاب يازمىمەن دەپ ئىككى يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىئانە توپلاش
ئۇچۇن سىرتلارغا ناھايىتى ئاز چىقتىم. ئەمما، خىزمىتىمىز
تېخى تۇگىمىگەن، بەلگىلىگەن نىشانغا يېتىشكە يەنە 1 مىليون

500 مىڭ دوللار كەم ئىدى. شۇڭلاشقا، ئاخىرقى بەتنى تۈگىتىپلا قولۇمدىكى ئورگىنالنى يىغىشتۇرۇپ يەنە يولغا چىقتىم. كۆڭۈل ئاۋۇندۇرغان بىر ئىش شۇكى، ئىلگىرى چاپقانلىرىمىز بىكار كەتمىدى. بۇ ئىككى يىلدا ئىئانە يىغىش پائالىيىتى بولمىدى، شۇنداقتىمۇ بىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىمىزنى كىشىلەر بىلىپ كەتكەچكە، ئۇزۇلدۇرمەي پۇل ئەۋەتىپ تۇرغانلار بولدى. كاتتا بايلاردىن روكلىقىللىر ئەپەندى، ماگىنال ئەپەندى قاتارلىقلار ئاز بولمىغان پۇللارنى ئىئانە قىلدى. ھازىرغا قەدەر پۇل ئىئانە قىلغانلارنى ساناپ تۈگەتكىلى، ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى بىر - بىرلەپ ئاتاپ بولغىلى بولمايدۇ، لېكىن، بىز پۇل ئىئانە قىلغۇچى ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە بىر دەك چەكسىز مىنەتدارلىق بىلدۇرىمىز. ئۇلارنىڭ ئىللىق مېھرى ئەمالارنىڭ ھەممىسىنىڭ قەلبىنى ئىللىتىدۇ ھەمدە ئەۋلادىن ئەۋلادقا تارايدۇ.

راستىگەپنى قىلغاندا، ئىئانە ئەسلىي سانسىزلىغان كىشىلەرنىڭ ئاز - ئازدىن بېرىشى بىلەن توپلىنىدىغان مەبلەغ، ئەگەر مۇشۇنچە كۆپ ياخشى نىيەتلىك ساخاۋەتچىلەرنىڭ ياردىمى بولمىسا، ئۇيۇشمىمىز ھازىرقىدەك خىزمەتلەرنى پىلان بويىچە قانات يايدۇرالمىغان بولاتتى. ھەر قېتىم توماس خېنىم كونۋېرتنى يىرتقاندا، خەتلەرنىڭ ئارىسىدىن پۇل چېكى چىقاتتى. بۇ خەتلەر جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى قاتلاملىرىدىن، يەنى ئوقۇغۇچىلار، ئەمگەكچىلەر، ھەربىيلەردىن كېلەتتى، يەنە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن، جۈملىدىن گېرمانىيىلىكلەر، ئىتالىيىلىكلەر، جۇڭگولۇقلاردىن كېلەتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىزگە ئوخشاش مېيىپلارمۇ تېپىلاتتى.

بىر كۈنى ئەتىگەن، پوچتىكەش دېتروىتتىن كەلگەن بىر

خەتنى ئەكېلىپ بەردى. نامرات بىر ئايال ئىشچى، دەپ ئىمزا قويۇلغان خەت ئىچىدىن بىر دوللار ئىئانە چىقتى.

بالىلارنىڭ ئىنكاسىمۇ ئاجايىپ قىزغىن بولدى. مەن ھەمىشە ئۇلارنىڭ سەبىي، غۇبارسىز كۆڭلىدىن تەسىرلىنىپ ياش تۆكەتتىم. بەزى كىشىلەر ئىئانە پۇل سېلىنغان ئېغىر كومزەكلەرنى كۆتۈرۈپ كېلىپ تىزىمغا قوياتتى - دە، ئۇنى ئېچىپ، چىققان پۇللارنى ساناپ قولۇمغا تۇتقۇزاتتى. بەزى بالىلار قايناق ھېسسىيات ئۇرغۇپ تۇرغان خەتلەرنى يېزىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئاتا - ئانىلىرى كوكاكولا، ماروژنى ئېلىپ يەڭلار دەپ بەرگەن پۇللىرىنى ئىئانە قىلغانلىقىنى بىلدۇرەتتى.

ھېلىمۇ ئېسىمدە، نيۇيوركنىڭ ئاندى دېگەن يېرىدە يىغىلىش قىلغاندا، بىر مېيىپ ئۆسمۇر 500 دوللار ئىئانە قىلدى ھەمدە بىزگە بىر دەستە چىرايلىق ئەتىر گۈل تۇتتى. بۇ ئۆسمۇر ھازىر ياقىي ئالەمگە كەتتى، ئەتىر گۈلمۇ قۇرۇپ كەتتى. بىراق، ئۇنىڭ گۈزەل ئارزۇ - ئېستىكى قەلب ئېتىزىمدىكى گۈلزارلىقتا مەڭگۈ خۇش پۇراق، چىرايلىق گۈل كەبى ئېچىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ.

بىر ئادەم قاراڭغۇلۇق ياكى ئۇنسىزلىك ئىچىدە ياشىغان هالەتتىمۇ ئۇ پەنىلا نورمال ئادەملەرگە ئوخشاشلا ئۆتكەنلەرنى ئەسلەيدۇ، تەسەۋۋۇر قىلىدۇ، ئۆزىگە خاس شاد - خۇراملىق ئىچىدە ياشايدۇ.

قاراڭغۇلۇق ۋە ئۇنسىزلىق ئىلكىدىن چىقىش

بەزىلەر ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ: «مېنىڭچە سىز ئۇچرىشالايدىغان دۇنيا بەكمۇ كىچىك ئىكەن، هەي بىچارە!» دەيتتى. بۇ كىشىلەرنىڭ مېنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىمنى ئانچە چۈشەنمەيدىغانلىقىنى كۆڭلۈمدە ئېنىق بىلىپ تۇراتتىم. ئەلۋەتتە، ئۇلار مېنىڭ قانچىلىك دوستلىرىم بارلىقىنى، قانچىلىك كىتابلارنى ئوقۇغانلىقىمنى، قانچىلىك يەرلەرگە بارغانلىقىمنى بىلمەيتتى. شۇڭلاشقا، كىشىلەرنىڭ مېنى تۇرمۇش دائىرىسى بەكمۇ كىچىك، دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلىغىنىمدا، دائىم ئىختىيارسىز ئىچىمدە كۈلەتتىم.

مەن ئەمالار يېزىقىدا بولمىغان كىتابلارنى باشقىلارغا ئوقۇتۇپ ئاڭلايتتىم. مەسىلەن، هەركۈنلۈك سەھەر گېزىتىنىڭ ماۋزۇلىرىنى سۆللىۋان مۇئەللىم ياكى توماس خېنىم ئوقۇپ بېرەتتى، ئاندىن مەن قىزىققان تېمىلارنى تەپسىلىي ئوقۇتۇپ ئاڭلايتتىم، ژۇرناللارنىمۇ شۇنداق ئوقۇيتتۇم. ئايدا مەن ئوتتۇرا هېساب بىلەن يەتتە - سەككىز خىل ژۇرنال ئوقۇيتتۇم. ئۇنىڭدىن

باشقا ئەمالار يېزىقىدىكى ژۇرناللارنى هەمىشە كۆرۈپ تۇراتتىم. بۇ ژۇرناللارغا كۆپرەك بەزى ئادەتتىكى ژۇرناللارنىڭ ياخشى ماقال - ئەسەرلىرى كۆچۈرۈپ بېسىلاتتى.

بەزى كىتىشلەر ئۆزلىرى ئەمالار يېزىقىدا ماڭا خەت يازاتتى، بەزىلىرى بولسا خەتنى ئەمالار يېزىقىنى بىلمىدىغان كىشىلەرگە يازدۇرۇپ ئەۋەتەتتى. شۇڭا، مەن دائىم بازاقلاردىن يوللانغان دوستلۇق مېهرىدىن لەززەت ئالاتتىم. مەن ئەمالار يېزىقىنى ئوقۇشقا هەۋەسلەندۈرگەن ئامراق ئىدىم. چۈنكى، بۇ نېمىلا دېگەن بىلەن ئۆزۈمنىڭ بىۋاسىتە هېس تۇيغۇسى بولاتتى، شۇنىڭدەك تەسىراتىممۇ ناهايىتى چوڭقۇر بولاتتى.

ئېيتىنا پودا ئىسىملىك بىر دوستۇم بولمىغان، ئۇ دۇنيانى ئايلىنىپ چىقماقچى بولغاندا، ناهايىتى ئەتراپلىق ئويلاپ ئەمالار يېزىقى باسمىسىنى ئېلىۋاپتۇ. هەربىر جايغا بارغاندا، ماڭا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىنى يېزىپ تۇردى. شۇڭا مەن، گويا هەممىلا جاينى ئۆزىڭ بىلەن بىللە ئايلانغاندەك، ئاتلانتىك ئوكيانىدىكى مۇزلارنىڭ يېرىلغانلىقىنى بىرلىكتە ئاڭلىغاندەك، ئۆزىڭ بىلەن تەڭ ئايروپىلاندا ئولتۇرۇپ ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتكەندەك، پارىژنىڭ چۈشتىكىدەك گۈزەل كوچىلىرىدا بىللە سەيلە قىلغاندەك، سۇ شەھىرى ۋېنېتسىيەنىڭمۇ بارغان، كۆكتە تولۇن ئاي خۇش تەبەسسۇم قىلغان كېچىسى ئاي شولىسىدا كۆركەم تۇس ئالغان ۋېنېتسىيەنى زوق بىلەن تاماشا قىلغاچ، كېمىچى ئېيتقان ئىتالىيىتىڭ لېرىك ناخشىلىرىنى ئاڭلىغاندەك بولدۇم. بۇلار نەقەدەر رومانتىك - هە! بىز ۋېنزۇئېلا يانار تېغى بىلەن نەچچە مىڭ يىللار بۇرۇنقى رىم گىلادىئاتورلار مەيدانىنى كۆرگەندىن كېيىن، سىرلىق شەرققە سەپەر قىلماقچى.

مەن پوداغا ئەگىشىپ ھىندىستان، جۇڭگوغا بېرىپ، نۇر-غۇنلىغان ئاجايىپ ـ غارايىپ ۋە قىزىقارلىق ئىشلارنى كۆردۈم.

ئۇ ياپونىيەگە نورۇزگۈلى چېچەكلىرى توكۇلۇۋاتقان پەسىلدە يېتىپ باردى. نورۇزگۈلى چېچەكلىرى بىلەن يېڭى ئېچىلغان رەڭگارەڭ گۈللەر ئاجايىپ كۆركەم دۇنيانى ھاسىل قىلغانىدى. سالقىن، سۇرلۇك بۇتخانىلاردىن ئاڭلانغان قوڭغۇراق ئاۋازى مەن-دە ئۇرغۇن ئەسەۋۋۇرلارنى قوزغىدى.

پودانىڭ قاتتىق ھەيرانلىق ئىلكىدە ماڭا: «قارا! قارىغا! ياپونىيە ئاياللىرىنىڭ ھەممىسى باللىرىنى دۇمبىسىگە تېڭىپ بازارلاردا يۈرىدىكەن. ئەرلەر پۈتىغا ئېگىزلىكى تۆت سۇڭ كېلە-دىغان ياغاچ ئاياغلارنى كىيىۋېلىپ، كوچىلاردا تاقىراق ـ تاقە-راق ئاۋاز چىقىرىپ مېڭىپ يۈرىدىكەن» دەپ كەتكەنلىرى ھەمە-دىن ئاجايىپ بىر ئېشىلار دەڭا.

پوداغا ئوخشاش دوستلىرىم تۇرغان يەردە، ئاتالمىش جىسما-نىي جەھەتتىكى قولايسىزلىقلارنى يوق دېسىمۇ بولىدۇ.

ماڭا كۆڭۈل بۆلىدىغان دوستلىرىم ئېچىدە ۋىلىيام سۇئې خانىم، ھەممىدىن بەك قىزغىن، ماڭا يارەم بېرىشكە ھەرقاچان تەييار تۇرىدىغانلارنىڭ بىرى.

ۋىلىيام سۇئې خانىم ئېتلگېرى نۇرغۇنلىغان ساخاۋەت تەشكىلاتلىرىغا ھەمكارلاشقان، يەنە ئۇ مەن بىلەن ئالاقىسى بارلىكى تەشكىلاتلارغا ھەممىدىن جىق پۇل ئىئانە قى-لىدۇ. ئوي ـ پىكىرىمىز پەقەتلا بىر يەردىن چىقمىغان چاغلاردا ئۇ ماڭا:

ـ سىزنىڭ كۆز قارىشىڭىزغا قوشۇلمايمەن. بىراق، بىز بىلەن مېنىڭ دوستلۇقىمىز باشقا بىر ئىش، ـ دەيتتى. ئۇ مېنى

يەنىلا ھەرقاچانقىدەكلا قوغدايتتى ۋە ئاياتتى.

مېنىڭ ئالتىنچى مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان يېقىن دوستۇم فرانىك كىبوت 25 يىلنىڭ ئالدىدىلا كىببوت نەشرىياتىنى قۇرغان. مې-نىڭ تەرجىمھال ئەسىرىم «مېنىڭ تۇرمۇشۇم» نى نەشر قىلغا-نىدى. مەن بۇنىڭ داۋامىنى چىقارماقچى بولغىنىمدا، ئۇ ئىلگە-رىكىگە ئوخشاشلا، مېنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللىدى. ئەمەل-يەتتە بولسا، فرانىك كىبۇت ئۇن يىلنىڭ ئالدىدىلا مېنى بۇ كىتابنىڭ داۋامىنى يېزىپ چىقىشقا ئىلھاملاندۇرغان. شۇڭلاشقە-مىكىن، بۇ كىتابنى يېزىشقا كىرىشكەن چېغىمدا، مەن ھەمىشە ئۇ يېنىمدا تۇرغاندەكلا ھېس قىلدىم.

1912 ـ يىلى قىش. «يېشىل ئارال» دېگەن كىتابنىڭ ئاپتورى مېئادوۋلىنىڭ خانىم لېنىشاغا كەلدى. ئىككىمىز بىر كۆرۈشۈپلا ـ مۇئامىلىسى سىلىق، خۇشخۇي مىجەزلىك بۇ خانىم بىلەن چىقىشىپلا كەتتۇق. ئۇ فرانسىيەگە قايتقاندىن كېيىن ماڭا ئاتكرىتكا ئەۋەتىپتۇ. ئاتكرىتكىغا: «يېشىل ئارالنى بايقىغان قىزغا بەخت تىلەيمەن» دەپ يېزىپتۇ.

لېنىشاغا كەلگەن داڭلىق ئەربابلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ھىندىس-تانلىق شائىر تاگور ئەپەندىمۇ بار ئىدى. شائىرنىڭ دېۋە سۈپەت يوغان بەستى، چىنارەك ئېگىز، قاۋۇل بويى، پاخپاراپ تۇرغان كۆل رەڭ چاچلىرى، قويۇق ساقال بۇرۇتلىرىنى كۆرۈپ ئىنجىل-دا تەسۋىرلەنگەن ئەۋلىيالار ئېسىمگە كەلدى. تاگورنىڭ شېئىر-لىرىنى ياخشى كۆرەتتىم. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ، ئۇنىڭ ئىنسانلارغا مېھرىبان، شەپقەت يېغىپ تۇرغان قەلبىنى چوڭقۇر چۈشەنگەنىدىم، شۇڭا بۇ شائىرنى كۆرۈش ھاياتىمدىكى

زور شان - شەرەپ بولۇپ قالدى.

بۇ شائىرغا ئۇنى چەكسىز ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىم ۋە چوقۇنىدىغانلىقىمنى ئىزھار قىلغىنىمدا، ئۇ ماڭا:

— مېنىڭ ئەسەرلىرىمنى ئوقۇپ، ئۇنىڭدىن مېنىڭ ئىنسانلارنى نەقەدەر سۆيىدىغانلىقىمنى كۆرۈپ، ئالالىغانلىقىڭىزدىن تولىمۇ خۇشالمەن. بىلەمسىز؟ بۇ دۇنيا ھازىر ئۆزلىرىنى سۆيگۈ ئىلاھى ۋە دۇنيادىكى كىشىلەردىن بەكرەك سۆيىدىغان كىشىلەرنى كۈتۈۋاتىدۇ، — دېدى.

تاگور ئەپەندى ۋەزىيەتنى ھەسرەتلەنگەن ھالدا تىلغا ئالدى. ھىندىستان، جۇڭگو ۋە دۇنيادىكى بەزى قۇدرەتلىك دۆلەتلەرنىڭ ۋەزىيىتى ئۇستىدە يۈرىكى ئېزىلگەن تەلەپپۇزدا سۆزلىدى.

— ياۋروپادىكى دۆلەتلەر جۇڭگولۇقلارنى ئەپيۇن چېكىشكە مەجبۇرلاۋاتىدۇ. ئەگەر بۇنى ئۇلار رەت قىلسا، زېمىنى بۆلۈۋىلىنىش خەۋپىگە دۇچ كېلىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا، ئاسىيادىكى دۆلەتلەر ئۆزلىرىنى قوغداش، ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەربىي ھازىرلىقلارنى قايتىدىن تەرتىپكە سالمىسا قانداق بولىدۇ؟ ئەنگلىيە ئۇرۇش ئوتىنى ئاتلانتىك ئوكيانغا تۇتاشتۇردى. ئۇ يەرلەردە نۇرغۇن ھەربىي بازىلىرىنى قۇردى. ئاسىيادىكى دۆلەتلەر ئىچىدە ياپونىيە قەددىنى رۇسلاپ تۇرۇۋاتىدۇ. جۇڭگو بولسا دەرۋازىلىرى چېقىلىپ، قاراقچىلار ئۆيىگە بېسىپ كىرگەندە، ئاندىن ھوشىنى تاپىدىغان ئوخشايدۇ. ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، بىر ئادەم ئەگەر ئۆز ئادىمىنى بەكمۇ ياخشى كۆرسە، كۆپ ھاللاردا ئۇ ئۆز ئادىمىنى ھالاك قىلىدۇ. قارىغاندا دۇنيادىكى كىشىلەرنى پەقەت تەڭرىلەرنىڭ سۆيگۈسى، مېھرىبانلىقىلا قۇتقۇزالايدىغان ئوخشايدۇ.

تاگور ئەپەندىنىڭ سۆزلىرى ئاڭلاپ گەندى ئەپەندى خىيالىمغا كەلدى. چۈنكى، گەندى ئەپەندى «سۆيگۈ، مېھرىبانلىق» نى سۆزلەش بىلەنلا قالماي، ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرغانىدى.

سەنئەتكارلارمۇ مېنى ئالاھىدە ياخشى كۆرسە كېرەك. ئايلىيەنتالى، جوزىف كېف قاتارلىق مۇنەۋۋەر ئارتىسلارمۇ ماڭا كارامىتىنى كۆرسىتىپ ئويۇن قويۇپ بەردى. ئۇلار ماڭا سۆز ۋە ھەرىكىتىنى بارماقلارنىڭ ئىز قوغلىشى بىلەن بىلدۈردى، گاھ قايغۇرتتى، گاھ قاقاقلىتىپ كۈلدۈردى. مەن بىرەر تەپسىلاتنى كەتكۈزۈپ قويماي دەپ، تىنىقىمنى چىقارماي كۈتتۈم، ناخشىچى كاروسۇ شىيالېيئابىن قاتارلىقلار، ئۇلارنىڭ لېۋىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ئاجايىپ ئېسىل ناخشىلىرىنى ئاڭلىشىمغا رۇخسەت قىلدى. مەن پىئانىنونى سىيلاش ئارقىلىق گوخدېسكىنىڭ مۇزىكىسىدىن زوق ئالغان، خېيفىزنىڭ ئىسكىرىپكىسىنى ئاستا تۇتۇپ تۇرۇپ، يېقىملىق كۈيلەردىن ھۇزۇرلانغانىدىم. گوخدېسكى چوپېننىڭ سېرىناداسىنى (مەشۇقە شەنىگە يېزىلغان مۇزىكىلىق ئەسەر) ئورۇندىغان چاغدا، مەن خۇددى ئىسسىق بەلۋاغ دېڭىز ئارىلىدا تۇرغاندەك مۇزىكىغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن كىرىپلا كەتكەنىدىم.

مەن بەزىدە قولۇمنى رادىئونىڭ ئەكس سادا تاختىسىغا قويۇپ سەنئەت پروگراممىسىنى «ئاڭلايتتىم». مېنىڭچە سازلارنىڭ ئىچىدە ئارفا (چىلتار)، پىئانىنو، ئىسكىرىپكىنىڭ ئاۋازى ئىنتايىن گۈزەل، يېقىملىق ئىدى. بىراق، ھازىر مودا بولۇشقا باشلىغان جاز مۇزىكىسىنى ماختاشقا پېتىنالمايمەن. بۇنداق جاڭگۇر - جۇڭگۇر ئاۋازلار ماڭا گويا قانداقتۇر بىرنەرسىلەر ماڭا قاراپ كېلىۋاتقاندەك بىلىنىدىكەن. شۇڭا، بارماقلىرىم ماڭا مۇشۇنداق خەۋەرلەرنى يەتكۈزگەن چاغدا، كەينىمگە بۇرۇلۇپلا قاچ-

قۇم كېلىدىغان بىر خىل تۇيغۇدىن خالىي بولالمايمەن. بۇنداق چاغلاردا بەجايىكى ئېيتىدائىي دەۋردە كىشىلەرنىڭ تىنىدىكى تەبىئەتتىن قورقۇش تۇيغۇسى مەندە قايتا زاھىر بولغاندەك بولىمەن.

مەن كەسپىي ساھەدىكى كاتتا ئەرباب، ئېلېكتر سايمانلىرىنىڭ كەشپىياتچىسى توماس ئېدىسون ئەپەندى بىلەن كۆرۈشتۇم. مەن نوتۇق سۆزلەش ئۇچۇن يېڭى جېرسىغا بارغان چاغدا، ئېدىسون ئەپەندى ياخشى كۆڭۈل بىلەن مېنى ئۆيىگە چاقىرىۋالدى. ئۇ بىر قاراشتا ئادەمگە ناھايىتى سۈرلۈك ئادەمدەك تەسىرات بېرىدىكەن. ئۇنىڭ خانىمىنىڭ ئېيتىشىچە، ئېدىسون ئەپەندى تەجرىبىخانىسىغا بېكىنىۋېلىپ تۈننى تاڭغا ئۇلاپ ئىشلەيدىكەن. تەجرىبىسى يېرىملاشقاندا، بىرەرسىنىڭ ئۆزىنى ئاۋارە قىلىشىدىن ئىنتايىن بىزار ئىكەن، ھەتتا تاماقتىمۇ كۆڭلى تارتمايدىكەن.

ئېدىسون ئەپەندى قولۇمنى پاتېفون ئۈستىگە قويۇپ، مەندىن ئىنتايىن قىزغىنلىق بىلەن ئاڭلىيالىدىڭىزمۇ، دەپ سورىدى. ئەپسۇسكى، مەن زادىلا ئاڭلىيالمىدىم. بىراق، ئېدىسون ئەپەندىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلماي دەپ، بېشىمدىكى چىغ قالپاقنى ئېلىپ پاتېفونغا يېقىنلاشتۇرۇپ ئاۋازلارنى چىغ قالپاققا يىغىشقا ھەرىكەت قىلدىم، ئەمما يەنىلا بىلەلمىدىم.

بىز تاماققا ئولتۇرغاندا، ئېدىسون ئەپەندى ماڭا:

— ھېچقانداق ئاۋازنى ئاڭلىماسلىقىڭمۇ پايدىسى بار. سىز ھېچبولمىغاندا پىكىرىڭىزنى ئاسانلا يىغالايسىز، تاشقى دۇنيانىڭ پاراكەندىچىلىكىگە ئۇچرىمايسىز، ئادەم مۇشۇنداق ئۆزىنىڭلا دۇنياسىدا ياشىسا ياخشى ئەمەسمۇ؟ — دېدى.

مەن جاۋابەن مۇنداق دېدىم:

— ئەگەر مەن سىزگە ئوخشاش ئۇلۇغ كەشپىياتچى بولغان بولسام، گاسلارنى ئاڭلىيالايدىغان قىلىدىغان ئەسۋاب ئىجاد قىلغان بولاتتىم.

— ئوھو، شۇنداق ئويلامسىز؟ — دېدى ئۇ تەئەججۇپ بىلەن، — ئەمما مەن بۇنداق تايىنى يوق ئىشلارنى قىلمايمەن. ئىشقىلىپ ئىنسانلارنىڭ گېپىنىڭ تولىسى ئاڭلىسىمۇ، ئاڭلىمىسىمۇ بولىدىغان گەپلەر.

مەن كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى ئۇنىڭغا بىۋاسىتە ئېيتىش مەقسىتىدە ئېغىزىمنى ئۇنىڭ قۇلىقىغا يېقىپ سۆزلىدىم. لېكىن، ئۇ ماڭا، ئاۋازىڭىز بەئەينى پار پارتلىغاندەك ئاڭلىنىپ، نېمە دېگەنلىكىڭىزنى پەرق قىلالمىدىم، دېدى. ئاندىن سىز ئاۋۋال گېپىڭىزنى ماتسى خانىمغا ئېيتىڭ، ئۇ ماڭا يەتكۈزسۇن. چۈنكى، ئۇنىڭ ئاۋازى ئىسكىرىپكىنىڭ ئاۋازىدەك يېقىشلىق ئىكەن، دېدى. ئۇ بۇيرۇق تەلەپپۇزدا سۆزلەيتتى.

مەن ئاپتوموبېل شاھى فورت ئەپەندى بىلەن نېبراسكاغا بارغان چاغدا كۆرۈشتۇم.

فورد ئەپەندى ئۆزى باشلاپ يۈرۈپ بىزگە زاۋۇتىنى كۆرسەتتى. مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش جەريانىنى كەمتەرلىك بىلەن سۆزلەپ بەردى.

— باشتىكى مۇددىئايىم، دېھقانلارمۇ سېتىۋالالايدىغان ئاپتوموبېل ئىشلەپچىقىرىش ئىدى. تەتقىق ۋە تەجرىبە قىلغانسېرى ئاپتوموبېلنىڭ كەسىپ ئەھلىگە ئايلاندىم. ئەمەلىيەتتە، ياخشى پىلانلارنى تۈزگەن ئادەملەر كۆپ، شۇغىنىسى كۆپ ساندىكى كىشىلەر پىلاننى قانداق قىلىپ ئەمەلىي ئىشلىتىشنى بىلمىگەچ-

كە، ھېچ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ.

فورد ئەپەندىنىڭ ئاپتوموبىل زاۋۇتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىغاندىن كېيىن، ئىختىيارسىز مۇنداق ئويلاپ قالدىم. ئەگەر بۇ دۇنيانى فورت زاۋۇتى دەپ قاراپ باشقۇرسا تېخىمۇ ئۇنۇملۇك بولامدىغاندۇ؟ ئۇ چاغدا كىشىلەر ئىش ۋاقتى قىسقارتىلسىمۇ كۆپ ئىش ھەققى ئالالامدىغاندۇ؟

ناۋادا، كىشىلەر بىر كۈندە بىر نەچچە سائەتلا ئىشلەش بىلەن كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك، تۇرالغۇ غېمىدىن قۇتۇلسا، ئۇلارغا ئىختىيارىي پائالىيەت قىلىدىغانغا تۆت - بەش سائەت ۋاقىت چىقسا ئوبدان بولمامدۇ؟ بىراق بۇ ئويلىرىمنىڭ تەلۋىلەرنىڭ بىلجىرلىشى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتىم. دەرۋەقە فورت كۆزگە كۆرۈنگەن كارخانىچى، لېكىن ئۇنىڭ چارىسى پۈتكۈل دۇنياغا مۇۋاپىق كېلىشى ناتايىن، چۈنكى بىر دۆلەتنى زاۋۇت قاتارىدا كۆرۈپ باشقۇرغىلى بولمايدۇ - دە!

فورد ئەپەندى بىلەن كۆرۈشۈپ ئون يىل ئۆتكەندىن كېيىن، بىر قېتىملىق ئەمالار قۇرۇلتىيىدا فورد ئەپەندى ناھايىتى كۆپ پۇل ئىئانە قىلدى. يەنە، زاۋۇتۇمغا 73 ئەمانى ئېلىپ ئىشلەتتىم. مەن ئۇلارنى ئىچىم ئاغىرىپلا ئىشلەتكىنىم يوق، ئەكسىچە ئۇلارنى خىزمەتتىكى ئىپادىسى ناھايىتى ياخشى، ئالاھىدە بولغانلىقى ئۈچۈن ئىشقا ئالدىم، دېدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئېيتقۇسىز خۇشال بولدۇم.

بۇرنۇم ئارامسىزلىنىپ قالغان، كۆڭلۈمدە بىر خىل بىئارامىلىق پەيدا بولغان چاغدا، نيۇيوركقا بېرىپ كۆڭلۈمنى ئېچىپ كېلىشىم كېرەكلىكىنى بىلەتتىم. چۈنكى، نيۇيورك شەھىرىدىكى ھەرتۈرلۈك خۇش پۇراقلار بۇرنۇمىنى غىدىقلايتتىم. مەن يەنە

ئاۋات، ۋاراڭ - چۇرۇڭلۇق يەر ئاستى تۆمۈر يولى بويلاپ ئايلىنىشنى ياخشى كۆرەتتىم. نيۇيوركقا بېرىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆزۈمنىڭ باشقىلارغا ئوخشاشلا ياشاۋاتقانلىقىنى سېزەتتىم - دە، روھىم كۆتۈرۈلۈپ، جانلىنىپ كېتەتتىم.

ئاۋات چوڭ شەھەردىن تىپتىنچ يېزىغا قايتىپ كەلگەندە، قورۇ - جايىم ماڭا ئاجايىپ ئىللىق، ئازادە بىلىنەتتى. بەزىلەر بۇ يەرنى چاشقان ئۇۋىسىغا ئوخشىتىدۇ، لېكىن ماڭا بولسا دۇنيا بويىچە ئەڭ ئازادە، ئەڭ راھەت جاي بىلىنىدۇ.

مەن دائىم ئۆزۈم يالغۇز دەرۋازا پەلەمپىيىدىن چۈشۈپ كىچىك يول بىلەن ئالدىمغا مېڭىۋىرىپ، يولنىڭ ئايىغىغا بارغاندا ئەگىلسەملا دائىم سەيلە قىلىدىغان چوڭ يولغا چىقاتتىم. ئۆيۈمنىڭ ئەتراپى ناھايىتى مەنزىرىلىك بولۇپ، ئادەمگە ھۇزۇر بەخش ئېتەتتى. بولۇپمۇ ھەرىيلى 6 - ئايدا كۆركۈم گۈلى بىلەن شەرق نەرگىز گۈللىرى ئېچىلىپ كېتەتتى. بىز گويا گۈل دېڭىزى ئىچىدىكى بىر ئارالدا ياشاۋاتقاندەك بولاتتۇق. مەن ئىككى تەرىپى گېرمانىيە ياكى ياپونىيىدىن كۆچۈرۈپ كېلىنگەن ئېگىر گۈللىرى ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن، شىپاڭى بار چوڭ يولدا سەيلە قىلاتتىم. 6 - ئاي ئاجايىپ خاسىيەتلىك ئاي بولۇپ، گۈللەرلا ئەمەس، دەل - دەرەخلەرمۇ ئەركىن سوزۇلۇپ ئۆسەتتى، شاخلار گويا نېمىدۇر دېمەكچى بولغاندەك ھەرتەرەپكە ئىگىلەتتى. بەزى چاغلاردا ماڭا دەرەخلەر راستتىنلا گەپ قىلىۋاتقاندەك، «سىلەر ئىنسانلار قاچانمۇ بىر جايىڭلاردا جىم تۇرىدىغان بولارسىلەر» دەۋاتقاندەك، گاھى چاغدا بولسا: «قاراڭلار ئاۋۇ تىنىم تاپماس خېلېنغا، ئۇ گويا شامالدا قالغان كېپىنەكلەردەك گۈل - گىياھلار ئارىسىدا تىنماي موكىدەك ئۇيان - بۇيان ئۆتۈپ

يۇرىدۇ» دەۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ھەر تەرەپكە سوزۇلغان كىچىك شاخلار پات ـ پات بارماقلىرى بىلەن مېنى نۇقۇپ قويياتتى.

مەن دائىم: «ئادەملەر نېمىشقا دەرەخلەرگە ئوخشاش مۇقىم بىر جايدا تۇرمايدىغاندۇ؟ دەل ـ دەرەخلەر ئۇيان ـ بۇيان بارالمىسىمۇ ئوخشاشلا ناھايىتى باراقسان ئۆسەلەيدىكەتغۇ؟ ھەتتا ئىنسانلاردىنمۇ بەك كۆڭۈللۈك ۋە ئۇزۇن ياشىيالايدىكەن!» دەپ ئويلايتتىم.

يېقىندىن بېرى، ئەمگەكچى ۋە كاپىتالىست ئىككى تەرەپنىڭ قارىمۇ قارشىلىقى ۋە ئۇرۇش مەسىلىلىرىنى ئويلاپ ئۇخلىيالماس بولۇپ قالدىم. ئىنسانلار نېمىشقا ئۇرۇش جەھەتلىرىگە قاراتقان زېھنىنى قانداق قىلىپ ئىنسانلار تۇرمۇشىنى ياخشىلاش، غايىۋى مەنزىلگە قەدەم قويۇش يۆنىلىشىگە قاراتمايدىغاندۇ؟ شۇنداق قىلغان بولسا بۇ دۇنيا، تېخىمۇ ياخشى ۋە گۈزەل بولماسمىدى، دەپ ھەيران بولسەن. بىراق، مەن بۇ كۈننىڭ ھامان بىر كۈنى يېتىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

مەن دۇنيادا تىنچلىقنىڭ بالدۇراق ئەمەلگە ئېشىشىنى، ئىنسانلارنىڭ يەنىمۇ بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈشىنى ئارزۇ قىلىمەن. شۇنداق بولغاندا، كىشىلەرنىڭ كۆز يۇمغاندىن كېيىنكى جەننەتنى ئارزۇ قىلىشىنىڭ ھاجىتى قالمايتتى.

يېقىندىن بۇيان، ئۆزۈم يالغۇز كۇتۇپخانىدا ئولتۇرۇپ چوڭقۇر ئويغا چۆمىدىغان بولۇپ قالدىم. «ئەگەر ئۆز ۋاقتىدا دوكتور خاۋ ئەمالار، گاس ـ گاچىلارنى تەربىيىلەشنىڭ بۇ بىر يۇرۇش ئۇسۇللىرىنى لايىھىلەپ چىقمىغان بولسا، مېنىڭ ھاياتىم قانداق بولۇپ كېتەر ئىدى ـ ھەا!»

ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، دوكتور خاۋ رولانى تەربىيىلەش خىـ

يالىغا كەلگەندە، ئەينى چاغدىكى قانۇنداا، ئەمالار، گاسلار دۇەڭـ لەر بىلەن ئوخشاش قارىلىدۇ، دېگەن ئېنىق بەلگىلىمە بار ئىـ كەن.

بوگىنىس مەكتىپىدە سۇللىۋان مۇئەللىم رولا بىلەن بىر ياتاقتا ياتقاچقا، ئۇنىڭ ئىشلىرىنى ناھايىتى ئوبدان بىلىدىكەن. سۇللىۋان مۇئەللىمگە بارماق تىلىنى ئۆگەتكەن تۇنجى كىشى رولا ئىكەن.

سۇللىۋان مۇئەللىم ئۆزىنىڭ ئالاباما شتاتىغا بېرىپ ئەما، ھەم گاس، ھەم گاچا بىر قىزنى تەربىيىلىمەكچى بولغانلىقىنى ئېيتقاندا، رولا ناھايىتى خۇشال بولغان ھەم:

ـــ ئۇ قىزنى بەك ئەركە مىجەز قىلىپ قويماڭ، ئەينىباق دەپ ئۇنىڭغا ھەممىلا ئىشتا يول قويۇەرسىڭىز، ئۇ بەك ئەركە، باشباشتاق بولۇپ قالىدۇ، ـــ دەپ جېكىلىگەنىكەن.

سۇللىۋان مۇئەللىم ماڭىدىغان چاغدا، ئەمالار مەكتىپىدىكى قىزلار بىرلىشىپ سۇللىۋان مۇئەللىمدىن ماڭا بىر قونچاق ئەۋەتـ كەن، قونچاقنىڭ كىيىمىنى رولا ئۆزى تىككەنىكەن. مەن مۇشۇ قونچاق تۇپەيلى «DOLL» دېگەن خەتنى ئۆگەنگەنىدىم.

بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىگە دەسلەپ بارغىنىمدا، سۇللىۋان مۇئەللىم مېنى كۆرۈشتۇرگەن بىرىنچى كىشى رولا ئىدى. ئۇ ئۆيدە چىلتەك توقۇپ ئولتۇرۇپتىكەن. سۇللىۋان مۇئەللىم بىلەن كۆرۈشمىگىلى ئۇزۇن بولغان رولا بىزنى ئاجايىپ خۇشال ۋە قىزغىن كۈتۈۋالدى، مېنىمۇ سۆيۈپ قويدى. ئەما، مېنىڭ ئۇ توقۇۋاتقان چىلتەكنى كۆرمەكچى بولۇپ قول ئۇزاتقىنىمنى كۆـ رۈپ قېلىپ دەرھال چىلتەكنى بىر ياقتا ئېلىۋەتتى ھەمدە قول تىلى بىلەن ماڭا:

— قولىڭىز بەك مەينەتكەن! — دېدى.

ئۇنىڭ يۈزىنى سىيلىماقچى بولۇۋىدىم، ئۇ كەينىگە داجىپ قولۇمنىڭ مەينەتلىكىدىن بېشارەت بەردى. ئاندىن سۇللۇخان مۇئەللىمەدىن:

— سىز بۇ قىزغا ئەدەپ - قائىدە ئۆگەتمەڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى. ئاندىن جىددىي تەرزدە دانىسىمۇ دانە قىلىپ سۆزلەپ، ماڭا - بىرەر خانىمنى يوقلاپ بارغاندا، سىز ئەدەپ-سىزلىك قىلىسىڭىز بولمايدۇ، — دېدى.

ئارقا - ئارقىدىن دەككە يەپ كۆڭلۈم تولىمۇ غەش بولدى. شۇڭا ئاچچىقىم كېلىپ پولدىلا ئولتۇرۇۋالدىم. لېكىن، رولا قىلچە كۆڭۈل ئايىماي ئولتۇرماستىن مېنى تارتىپلا ئورنۇمدىن تۇرغۇزدى:

— چىرايلىق كېيىنىڭ كىيگەن چاغدا پولدا ئولتۇرسا ھەرگىز بولمايدۇ. كېيىم مەينەت بولۇپ كېتىدۇ. سىز بەكمۇ بەكۇاش، تەربىيە كۆرمىگەن بالا ئىكەنسىز!

خوشلىشىپ ماڭىدىغان چاغدا، مەن ئۇنى سۆيۈپ قويىمەن دەپ پۇتىغا دەسسەپ تاشلاپ، يەنە دەككە يېدىم. كېيىن رولا سۇللۇخان مۇئەللىمگە:

— بۇ قىز بەكۇاشراق ئىكەن، لېكىن كاللىسى بەك ئۆتكۈر ئىكەن، — دەپتۇ.

لېكىن، رولا ماڭا تۇنجى كۆرۈشۈشتە ناھايىتى ياغرى تاش، قاتتىق قول، يېقىنلىشىش قېيىن ئادەم تەسىراتىنى بەردى.

رولا ئىككىمىزنىڭ ئوخشىشىپ كېتىدىغان تەرەپلىرىمىز كۆپ بولۇپ، كۆپ كىشىلەر ئىككىمىزنى تولا سېلىشتۇراتتى. ئىككىمىزنىڭ ئەما، گاس بولۇپ قالغان ياش قۇرامىمىز

ئوخشاپ كېتەتتى. باشتىكى قارامىلىقلىرىمىز، باشقۇرۇشقا كۆنەمسىلىكىمىز، بەكۇاشلىقلىرىمىزمۇ ئوخشىشىپ كېتەتتى. ئۇنىڭدىن سىرت، ئىككىلىمىز كۆك كۆزلۈك، ئالتۇن چاچلىق بولۇپ، ئوخشاشلا يەتتە ياشتىلا تەربىيىلىنىشكە باشلىغاندۇق. ئوخشاشلىقلىرىمىز مۇشۇ جەھەتلەر بىلەنلا چەكلىنەتتى. تىرىشچانلىق جەھەتتە رولا مەندىن كۆپ ئۇستۇن تۇراتتى.

بۇ گەپنى مۇشۇ يەردە توختىتايلى. رولا ھەقىقەتەن زېرەك، ئاق كۆڭۈل ئىدى. ئەگەر باشتا ئۇنى سۇللۇخان مۇئەللىمەك بىرى تەربىيىلىگەن بولسا، ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى مېنىڭكىدىن زور بولغان بولار ئىدى.

بۇنى ئويلىسام، مەن ناھايىتىمۇ بەختلىك ئىكەنمەن، دەپ خۇشال بولىمەن. لېكىن، يەنە ئۆزۈمنىڭ 40 يىل ياشاپ، نورمال ئادەملەردەك گەپ قىلالايدىغان تۇرۇپ، يەنىلا قاراڭغۇ جاڭگالدا ياشاۋاتقان كىشىلەرگە ھېچقانداق ئىش قىلىپ بېرەلمىگەنلىكىمنى خىيال قىلسام ئىختىيارسىز خىجىل بولىمەن.

قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ناھايىتى تولا، تەكشۈرۈش داۋام قىلىۋاتىدۇ. بەزى مەلۇماتلاردىن مەلۇم بولۇشىچە، مەملىكىتىمىزدە بەكلا ياشتىتىپ قالغان ياكى كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قارىغۇ ھەم گاس بولۇپ قېلىپ، قاراڭغۇ دۇنيادىن چىقىپ كېتىشىگە يول كۆرسىتىلىشىنى كۈتۈپ تۇرغانلاردىن 379 ئادەم بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 15 ئادەم ئوقۇش يېشىدا بولۇپ، ھېچقانداق مەكتەپ ئۇلارنى قوبۇل قىلماپتۇ.

كىشىلەر دائىم مەندىن:

— سىز بۇنداق بالىلارغا قانداق چىقىش يولى بېرىسىز؟ — دەپ سورايدۇ.

بۇ بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارى، ياشاش مۇھىتى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن، مەنمۇ كىشىلەرگە پالانچىنى ئائىلىدە تەربىيەلەش كېرەك ياكى پالانچىلارنى پالانى مەكتەپكە ئاپىرىپ بېرىش كېرەك دەپ كېسىپ جاۋاب بېرەلمەيتتىم. مەن پەقەت:

ــ بۇ بالىلارنى كۆز، قۇلاق ئىقتىدارىدىن پۇتۇنلەي ئايرىلىپ قېلىشتىن بۇرۇن، ئىمكان بار تېزلىكتە يېقىن ئەتراپتىكى ئەمالار مەكتىپىگە ئاپىرىپ بېرىش كېرەك. ئۇنداق قىلمىغاندا، ۋاقىت ئۆتكەنسېرى بۇنداق بالىلار ئوقۇشىنى خالىمايدىغان بولۇپ قالىدۇ، ــ دېيەلەيتتىم.

گېزى كەپقالدى، كىشىلەرگە نۇرغۇن كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرغان ۋە قىزىقتۇرغان مۇنداق بىر ئىشنى شەرھلەپ ئۆتەي: بىر ئايەم قاراڭغۇلۇق ۋە ئۇنسىزلىك ئىچىدە ياشىغان ھالەتتىمۇ، ئۇ يەنىلا نورمال ئادەملەرگە ئوخشاشلا ئۆتكەنلەرنى ئەسلەيدۇ، تەسەۋۋۇر قىلىدۇ، ئۆزىگە خاس شاد ـ خۇراملىق ئىچىدە ياشايدۇ، ئەلۋەتتە. ئۇ ئۆزىنى بۇ دۇنيادىن باشقا بىر دۇنياغا سولاۋالمايۋ، ئىمكانقەدەر ئۆز ئىقتىدارى يار بەرگەن ئۇسۇللار (شەكىل) بىلەن بۇ دۇنياغا يېقىنلىشىشى كېرەك. ئۆزۈمنى مىسالغا ئالسام، مەن نۇرغۇن دوست تۇتتۇم، ئۇلار ئاڭلىغان، كۆرگەنلىرىنى يالقۇنلۇق سۆزلەر بىلەن ماڭا يەتكۈزۈپ تۇردى، شۇڭلاشقا مەن ئۇلارغا ئوخشاشلا رەڭدار دۇنيادا ياشىدىم. ئۇلار ماڭا نۇرغۇن خۇشاللىق ۋە غەيرەت ـ جاسارەت بەخش ئەتتى، شۇڭا، بۇ دوستلىرىمنىڭ ماڭا قىلغان ياردىمىنى ئەبەدىلئەبەد ئۇنتۇمايمەن.

يوشۇرىدىغان ھېچنېمە يوق. تەننىڭ ئەركىسىزلىكى نېمىلا دېگەنبىلەن بىر ئەيىب، نۇقسان، بۇنى ناھايىتى ئوبدان چۈشىنىمەن. تەقدىر پىشانەمدىن، كىشىلەردىن ئاغرىنمىدىم ياكى مەيۈسلىنىپ، بەل قويۇۋەتكەن چاغلىرىم بولمىدى، دېيەلمەيمەن. ئەمما، بۇنداق قىلىشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوقلۇقىنى تېخىمۇ ئوبدان بىلىمەن. شۇڭا، مەن ھەمىشە ئىمكانقەدەر ئۆزۈمنى تۇتۇۋالىپ، كاللامدىن بۇ خىلدىكى ئوي ـ خىياللارنى چىقىرىۋېتىشكە تىرىشتىم.

مەن دائىم ئۆزۈمگە ئىلھام ۋە تۇرتكە بولىدىغان بىر نىشان بەلگىلىدىم. ئۇ بولسىمۇ، ھايات‌لا ياشايدىكەنمەن، جىسمىنكى تىرىشچانلىق بىلەن مۇستەقىل ياشاشنى ئۆگىنىۋالىش، ئىقتىدارىم يار بەرگەن ئەھۋالدا ئىمكانقەدەر باشقىلارغا باش ئاغرىتقى تېپىپ بەرمەسلىك. بۇنى دائىمى سۆز بىلەن: «ئۆزۈڭنىڭ كىرىستىنى تەبەسسۇم بىلەن ئۆزى كۆتۈرۈش» دەپ ئىپادىلەشكە بولىدۇ، بۇ تەقدىرگە بويۇن ئەگمەسلىك ئەمەس، بەلكى تەقدىرگە يۈزلەنگەنلىك، تۇرلۇك ئامالسىزلار بىلەن ئۇنى يەڭگەنلىك، خالاس.

بۇنداق ئىشلارنى ئېغىزدا دېمەك ناھايىتى ئاسان، ئەمما بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۇچۇن، ئەگەر چوڭقۇر ئېتىقاد، قەيسەر ئىرادە، دوستانە ئىللىقلىق، تەڭرىنىڭ يېتەكلىشى بولمىسا، بولمايدۇ. ئۇنىڭسىز بۇ ئىش تولىمۇ قېيىنغا توختايدۇ.

ھازىر مەن ئۆتكەنكى ئىشلارنى ئەسلەپ، ھېچبولمىغاندا مەنىڭ قولۇمدىن «ھۇۋقۇشنىلا دوريالايدىغان شاتۇتى بولۇش» كېلىدىكەن، دەپ ئۆزۈمگە تەسەللىي بەردىم. ئاتالمىش «ھۇۋقۇشنىلا دوريالايدىغان شاتۇتى بولۇش» نېمىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ؟ يازغۇچى ئېدىۋارد «كىچىككىنە ئۆڭكۇر ھەققىدە ھېكايە» دېگەن كىتابىنى يېزىپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن، بىر دوستىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېگەنىكەن: «بوۋام نۇرغۇن شاتۇتى باققان

نىدى، ئۇلار ھۇۋقۇشنى دوراپ قانات قېقىشتىن باشقا ھېچنىمىنى بىلمەيتتى، كەلگەن مېھمانلار ھەمىشە شاتۇتىنىڭ ئېسىل ئويۇنىنى زوق - شوق بىلەن ماختاپ سۆزلىشەتتى ھەمدە ئۇلارنىڭ يەنە قانداق يېڭى ھۇنەرلىرى بارلىقىنى سۈرۈشتۈرەتتى».

بوۋام بۇنداق چاغلاردا جىددىي تۈس ئېلىپ: «بۇنداق گەپلەرنى قىلماڭلار، بولمىسا بىزنىڭ بىللى خاپا بولۇپ قالىدۇ، شۇنداقمۇ؟ كەل بىللى، بىزگە ھۇۋقۇشنى دوراپ بەرگىن!» دەيتتى.

كىچىك چاغلىرىمدىكى بۇ ئىشلارنى دائىم ئەسلەيمەن. ھازىر مېنىڭ بۇ كىتابنى يېزىشىم ھۇۋقۇشنىلا دورىيالايدىغان شاتۇتىغا ئوخشاش بىر ئىش بولدى.

مەنمۇ ئۆزۈمنى بىللىغا ئوخشىتىمەن. شۇڭا، ناھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن ھۇۋقۇشنى دورايمەن. ئىقتىدارىم ناھايىتى چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، كىچىككىنە بىللىغا ئوخشاش مۇشۇنچىلىك ئىشنىلا قىلالىدىم.

مەن بۇ تەرجىمىھالىمنىڭ ئاخىرىقى قۇرىنى فولىستتىكى ئۆيۈمدە يېزىپ تۈگەتتىم - دە، قوللىرىم تېلىپ كەتكەچكە توختاپ بىردەم ئارام ئالدىم.

بۇ يەردىكى قورۇدا يوپۇرماق تاشلايدىغان قارىغاي، كورنوس بار، ئەمما تۇخۇمەك دەرىخى يوق ئىدى. نېمىشقا يوقلۇقىنى مەنمۇ بىلمەيتتىم. كاللامدا ھەمىشە تۇخۇمەك دەرىخى ئوراپ تۇرغان تار يوللار زاھىر بولاتتى. چۈنكى، مۇشۇ تار يوللاردا نۇرغۇن ۋاقتىم ئۆتكەن، شۇنداقلا دوستلىرىمنىڭ چەكسىز دوستلۇق مېھرىدىن لەززەت ئالغانىدىم. بۇ يولنى مېنىڭ ھاياتىمنىڭ چىغىر يولى دېيىشكىمۇ بولىدۇ. ھازىر بۇ دوستلىرىمنىڭ بەزىلىرى كىشىلىك ھايات يوللىرىدا مېڭىپ يۈرىدۇ، بەزىلىرى بولسا

باقىي ئالەم گۈلزارلىقىنى ئايلىنىپ يۈرىدۇ، لېكىن مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئوخشاشلا ئەسلەيمەن.

جىڭ گەپنى قىلسام، ئىلگىرى مەن كۆرگەن نۇرغۇن كىتابلارمۇ مېنىڭ ياخشى ئۇستاز ۋە قەدىردان دوستلىرىم ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار كۆپلىگەن ئاقىللارنىڭ ئەقىل - پاراسەت جەۋھەرلىرى بولغاچقا، ئوخشاشلا مەن ئۇلارنى ئەزىزلەيمەن، ئۇلاردىن چەكسىز مىننەتدارمەن.

مېنىڭ تەرجىمىھالىمنى قانداقتۇر بۇيۇك ئەسەر دېيىشكە بولمايدۇ. ئەگەر بۇ كىتابتا شۇنداق دېيىشكە ئەرزىيدىغان جايلار بار، دېيىلسە، بۇ ھەرگىزمۇ مېنىڭ ئىقتىدارلىق بولغانلىقىمدىن ئەمەس، بەلكى بۇ مەندە ۋە ئەتراپىمدا بولۇپ ئۆتكەن پەۋقۇلئاددە ئىشلارغا تالىق. بەلكىم تەڭرىم مېنى ئۆز قىزىم دەپ قاراپ، ماڭا ئۆزۈمنىڭ ئەما ۋە گاچىلىقىم بىلەن باشقىلارغا ئاز - تولا تەسىر كۆرسىتىشتەك مۇھىم ۋەزىپىنى يۈكلىگەن بولۇشى مۇمكىن.

تەڭرى كۆزۈمنى كۆرمەس، قۇلىقىمنى ئاڭلىماس، ھەتتا گەپمۇ قىلالماس قىلىپ قويدى. تەڭرى مېنىڭدىكى بۇ خىل كەمتۈكلۈك ئارقىلىق دۇنيادىكى باشقا مېيىپلارغا يول كۆرسەتمەكچى بولسا كېرەك. ھەرھالدا تەڭرى ماڭا شەپقەت قولىنى سۇنۇپ، ماڭا سۇللىۋان مۇئەللىمنى يەتكۈزۈپ بەردى. ئۇنىڭ يول باشلىشى بىلەن مەن قاراڭغۇ ۋە ئۇنسىز دۇنيادىن ئايرىلدىم.

سۇللىۋان مۇئەللىمنىڭ كۆرۈش ئىقتىدارى كىچىكىدىنلا ناھايىتى ئاجىز ئىدى. مېنىڭ ئائىلە ئوقۇتقۇچىم بولغان چاغلاردا ئۇنۇرنى ئاران كۆرەلەيتتى. ساغلام بولمىغان ئاجىز بىر قىزنىڭ دوستلىرىدىن ئايرىلىپ، يەككە - يېگانە ھالدا ئالاباما شتاتىدىكى

كىچىككىنە بىر كەنتكە كىلىپ ئولتۇراقلىشىش جاسارىتىنىڭ نامى- لۇم بىر كۇچىنىڭ قۇدرىتى دېمەي بولمايدۇ، مېنى دەپ ئۇ ھېچ- قانداق جاپا - مۇشەققەتتىن قاچمىدى. ئۇ ئاشۇ ئاجىز كۆرۈش ئىقتىدارى بىلەن ماڭا نۇرغۇنلىغان كىتابلارنى ئوقۇپ بەردى ھەمدە مەن بىلەن بۇ دۇنيا ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ دەسلەپكى ھەم- مىدىن مۇھىم كۆۋرۈكنى ئايلاندى. ئۇنىڭ بىلەن تۇغقان ئەمەس- مەن، قانداشلىقىممۇ يوق، ئۇنىڭ مەن ئۈچۈن قىلغان بارلىق ئىشلىرىنى پەقەت «ئۇ مېنى ياخشى كۆرەتتى» دېگەن بىرلا گەپ بىلەن چۈشەندۈرگىلى بولمىدۇ.

سۇللىۋان مۇئەللىم ھازىرغىچە ئالاھىدە ياسالغان گرامۇسى ئىنتايىن يۇقىرى كۆزەينەك بىلەن كىتاب كۆرىدۇ. كۆزەينەكنى ئۇنىڭغا دوكتور بىلىيان كۆڭۈل قويۇپ ياساپ بەرگەن.

قولىيازمامنى ئۆزۈم ئوقۇيالمىغاچقا، كېيىنكى تۈزىتىشكە ئالاقىدار ئىشلارنى مەن سۇللىۋان مۇئەللىمنىڭ قول تېلى بىلەن قايتا - قايتا ئوقۇپ بېرىشى بىلەن ئىشلىدىم. سۇللىۋان مۇئەل- لىم بۇ ئىشلارنى ماڭا يارەملىشىپ قىلىۋاتقان چاغدا، دوكتور بىلىيان ئۇنىڭ يېنىدا بولۇپ، كۆرۈش ئىقتىدارىنى كۆزەتتى ۋە ھەرۋاقىت تەڭشەپ تۇردى.

سۇللىۋان مۇئەللىم مەن ئۈچۈن بارلىقىنى تەقدىم قىلدى. ئۇ نېمىشقا ماڭا بۇنچە ياخشىلىق قىلىدۇ؟

باشتىن ئاخىر ئەگەر سۇللىۋان مۇئەللىم بولمىسىلا دەيدىغان بولسا ئۇنىڭ ھېچقانداق كۈچىمىيلا ئاياللار ھەرىكىتىنىڭ رەھبە- رى ياكى بىر داڭدار يازغۇچى بولالايدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل بولدى. ئەمما، ئۇ ھاياتىدا بارلىق زېھنىنى ماڭا سەرپ قىلىشىنى راۋا كۆردى. مېنىڭ جەمئىيەتتىكى ئاممىغا خىزمەت قىلىش

ئىرادەمگە، جاسارىتىمگە ئىلھام بەردى. ئەپسۇسكى، مەن سۇلل- ۋان مۇئەللىمنىڭ بۇ ياخشىلىقلىرىغا ئوبدان جاۋاب قايتۇرالمە- دىم، بۇنىڭدىن كۆڭلۈم تولىمۇ يېرىم.

ئاخىرىدا دەيدىغىنىم، مېنىڭ كۆز ئالدىم پۈتۈنلەي قاراڭغۇ بىر دۇنيا، لېكىن سۇللىۋان مۇئەللىم ماڭا مېھىر - مۇھەببەت، ئۈمىد بەخش ئەتكەنلىكى ئۈچۈن، مەن ئىدىيىۋى يورۇق دۇنياغا قەدەم بېسىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدۇم. ئەتراپىمدىكى قات - قات قېلىن تاملار مېنى تاشقى دۇنيا بىلەن ئالاقە قىلىدىغان يولۇمدىن ئايرىۋەتكەن بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، تاملار ئىچىدىكى دۇنيا ھەرتۇرلۈك، بىر - بىرىدىن چىرايلىق گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەر بىلەن تولغان. شۇڭا، مەن ئوخشاشلا تەبىئەتنىڭ سىرلىق ئاجايىباتلىرىدىن بەھرە ئالالايمەن. مېنىڭ ئۆيۈم كىچىك، دېرىزىسىمۇ يوق، ئەمما كېچىلىرى ئوخشاشلا ئاسمانىنى تولدۇرۇپ چاقناۋاتقان يۇلتۇزلاردىن ھۇزۇرلىنالايمەن.

تېنىم ئەركىن بولمىغان بىلەن يۈرىكىم، قەلبىم ئەركىن، شۇ ئەركىن قەلبىم تېنىمدىن ئاجرىلىپ چىقىپ خەلق ئاممىسى ئارىسىغا بېرىپ شاد - خۇراملىققا چۆمسۇن. گۈزەل ھاياتقا ئىنتىلسۇن!

تۆتىنچى باب

شىپالىق يامغۇر

(سۇللىۋان مۇئەللىم ھەققىدە ھېكايە)

پەيتۇن مال بېقىلىۋاتقان تاغلاردىن ئۆتۈپ، يوچۇن بىر يېزا يولىدا ھەدەپ چاپماقتا.

يۇرتىدىن ئايرىلىش

ئاننىي ئىچىدە: «مەن ماڭغىلىۋاتىمەن، مەن ماڭماقچى بولۇۋاتىمەن، مانا ھازىرلا ماڭىمەن، مەن ئۇچۇن ئۆيۈمنىڭ قەيەر بولۇشى بەربىر» دەپ ئىدا قىلاتتى.

بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئۇ ئۆيىدىن ئايرىلىدۇ، ئاۋۇال پەيتۇنغا، ئاندىن پويىزغا ئولتۇرۇپ يىراق بىر جايغا بارىدۇ. پاھ، بۇ نەقەدەر خۇشاللىنارلىق ئىش - ھە!

ئاننىي باشقىلار ئۇچۇن ئادەتتىكى ئىشلاردىن ھېسابلىنىدىغان پەيتۇنغا ئولتۇرۇش، پويىزغا ئولتۇرۇشلارنىڭ ئۆزىگە - ئاننىي سۇللىۋان - كىچىككىنە بىر قىزغا نىسبەتەن ئۆزگىچە، ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ئىش ھېسابلىنىدىغانلىقىنى ئويلاتتى. ئۇ بىرلا قېتىم پەيتۇنغا ئولتۇرۇپ باققان، شۇ چاغدا ئاستىدا چاقلار گۇلدۇرلەپ چۆرگىلىگەن، ئاتلار ئۇچقاندەك چاپقانىدى...

بۇ تۇيغۇ ئۇنى ھازىرغىچە ھاياجانغا سالاتتى. ھالبۇكى، بۇ ئاپىسى دەپنە قىلىنىدىغان قايغۇلۇق پەيت بولۇپ، پەيتۇن ئۇنى ئاپىسى دەپنە قىلىنىدىغان قەبرىستانلىققا ئېلىپ ماڭغانىدى.

ھالا بۇگۇن ئەھۋال پۇتۇنلەي باشقىچە.

ئۇ ئۆزىنىڭ قەيەرگە كېتىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. لېكىن، ئۇ بۇنىڭغا پەرۋا قىلمايتتى. پەقەت ئۇ جاينىڭ قوشنا يېزا بازارلاردىنمۇ يىراق، بەكمۇ يىراق بىر جاي ئىكەنلىكىدىنلا خەۋىرى

بار ئىدى. دادىسى ئۇنى بەش چاقىرىم يىراقلىقتىكى بىر يېزىغا ئېلىپ بارغان، لېكىن بۇنىڭغا خېلى ئۇزۇن ۋاقىت بولغان.

بۇگۈنكى سەپەرنىڭ ناھايىتى ئۇزۇن سەپەر ئىكەنلىكى، مەڭگۈ قايتىپ كېلەلمەيدىغانلىقى ئانىنىڭغا ئايان ئىدى. شۇنداق ئىكەن، قەيەردە ماكان تۇتۇش بەربىر ئەمەسمۇ؟

بۇ بارسا كەلمەس يول، كەينىگە قايتقىلى بولمايدۇ، شۇڭا ئالدىغا قاراپ مېڭىشقىلا توغرا كېلىدۇ. دۇنيا ناھايىتى پارلاق، كەلگۈسى تېخىمۇ ئۇمىدلىك، ئوبدان تىرىشقىن!

ئانىنىڭ شۇ تاپتىكى تىل بىلەن ئىپادىلەشكە ئاجىزلىق قىلغان تەسىرات ۋە ھاياجىنىتى قەلبىگە سىڭدۈرۈۋەتتى.

ئانىنىڭ پەيتۇننىڭ ئالدىدا تەرتىپسىز ئولتۇرۇپ تۆت ئەتراپقا نەزەر سالاتتى. يېشىل كىمخابتەك دالا جىمجىتلىققا چۆمگەن، ئوت - چۆپ ھىدى ناھايىتى خۇش پۇراق، ئاقارتىلغان ئۆيلەر، قىزىل رەڭلىك ئامبارلار بىر - بىرىنى يورۇتۇپ تۇرىدۇ. تاماكا يوپۇرمىقىلىرىنىڭ ھىدى شامالدا ئۇچۇپ يۈرىدۇ.

يېزا تىنچ ۋە جىمجىت، ئۆيلەر چىرايلىق ۋە ئاددىي، ئەمما بۇلار ئۇنىڭ ئۆيى ئەمەس، ئۇ پەقەت بۇ يەردە ۋاقتىلىق تۇرغان، ياشىغىلارغا تايىنىپ كۈن كەچۈرىدىغان، قارشى ئېلىنمايدىغان ئادەم، ئانىنىڭ سۇللىۋانىڭ دادىسى ھاراقكەش، ئاپىسى ئۆلۈپ كەتكەن، تۇققانلىرىمۇ ئۇنى يېنىغا تارتمىدى.

ئۇلارنىڭ ئۇنىڭغا قالدۇرغىنى پەقەت يۇزى چوشۇپ كەتمەس-لىك ئۈچۈن كېرەكلىك ئازراق مەسئۇلىيەتچان قەلب، خالاس.

ئانىنىڭ ئەمدى ئۆزىنى بېسىپ، ئەركىنەرەك تەپەككۇر ئالدۇرمىغان تۇرمۇش كۆلەڭگۈسىدىن بۇگۈن قۇتۇلىدىغانلىقىدىن تولىمۇ خۇ-شال.

ئەگەر پەيتۇن كەلمىسە قانداق قىلغۇلۇق؟ پەيتۇن بولمىسا ئۇ مېڭىپ كېتەلمەيدۇ. پەيتۇن نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟ ئانىنىڭ پۇتۇن دىققىتى بىلەن كۆزىنى ئۇزمەستىن يولغا قاراپ تۇردى.

قاراڭغۇلۇق كۆزلىرى تېلىپ ئاغرىپمۇ كەتتى. بىراق، پەيتۇننىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى.

ئۇ ئاۋۇال سول كۆزىنى، ئاندىن ئوڭ كۆزىنى ئۇۋلىدى.

بەزىدە مۇشۇنداق قىلسا خېلى ئېنىق كۆرەتتى. راست شۇن-داق بولامدۇ؟ مەنزىرە خېلى روشەن بولدى. بىراق، يول يەنىلا بوش بولۇپ، پەيتۇندىن ئەسەر يوق.

ئانىنىڭ كۆزىنى يۇمۇپ ساناق ساناشنى، ساناپ يۈزگە كەلگەن-دە پەيتۇننىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇشىنى تىلىدى. ئۇ ساناقنى باشلىدى. ناھايىتى پەم بىلەن ئاستا سانىدى، خاتا ساناپ قويۇش-تىن تولىمۇ ئەنسىرىدى، سەۋەب، ئۇنداق بولغاندا ساناقنى باش-تىن باشلاشقا توغرا كېلەتتى. بۇ ئۇنىڭ ئۆزى ھېكمىتكەن تىلەك تىلەش بەلگىلىمىسى ئىدى.

ھايال ئۆتمەي سۇددارىخ يەڭگە پەيدا بولۇپ، ئىشكىنى قاتتىق قېقىپ توۋلىدى:

— مۇشۇ يەردە ئىكەنسىزغۇ، قەيەرگە يوشۇرۇنۇۋالدىكىن دەپ ناشتىدىن كېيىن سىزنى ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى.

ئانىنىڭ ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي ساناۋەردى:

«23، 24، 25 . . . » يەڭگىسىنىڭ توۋلىشى ئۇنىڭ ساناق سانىشىنى ئۇزۇپ قويدى. ئەمما، ئۇ دەرھال پىكرىنى يېغۇر-لىپ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن ساناۋەردى. سۇددارىخ يەڭگىنىڭ كوتۇلداشلىرىغا، قاقشاشلىرىغا پەرۋا قىلمىدى.

— ئانىنىي، بۇگۈن ياۋاشراق بولۇڭ، گەپ ئاڭلاڭ! بىر كۈن ياخشى بالا بولۇڭ! بۇ تەلىپىم ئارتۇق تەلەپ ئەمەستۇ؟

ئانىنىي جاۋاب قايتۇرمىدى. ئۇ ئەزەلدىن كەم سۆز بولغاچقا، سۇددارىخ يەڭگىمۇ ئۇنىڭدىن جاۋاب كۈتۈپمۇ كەتمەيتتى.

— بۇگۈن گەپ ئاڭلاڭ، ياۋاشراق بولۇڭ، ئۆزىڭىزنى سو-راڭ. . . بەڭۋاشلىق قىلماڭ، ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

— سىزگە ئېيتمىسام بولمايدۇ، ئىنىڭىز جىم تېخى كە-

چىك، ئايلىياندىن ئاڭلىسام جىمنىڭ ساغرىسىدىكى جاراھەت ساقايماپتۇ. سىز ئۇنى كۆتۈرمەي دۇمبىڭىزگە ئېلىپ يۈدۈڭ، ئۇنىڭ نەرسىلەرنى ئېلىشىغا ياردەملىشىڭ، ئۇنىڭغا ئوبدان قاراڭ.

سوددارخ بىر پەس توختىۋېلىپ گېپىنى داۋام قىلدى:

— يەنە بىر ئىش... — ئاننېي بۇ گەپكە دىققەت قىلمىدى، — بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، ھەممىمىز سىزگە ئەزەلدىن يول قويۇپ كەلدۇق. سىز كۆڭلى ياخشى تومىس ئەپەندىگە ئوبدان مۇئامىلە قىلىڭ.

— شۇنى ئۇنتۇماڭ، ئۇ بىزنىڭ ئۇرۇق - تۇغقىنىمىز ئەمەس، بىزگە قەرزدارمۇ ئەمەس، شۇنداق تۇرۇپ، ئۇ سىزنى پويىزغا ئولتۇرغۇزۇپ ئەكەتكىلى شۇنچە يىراقتىن كەپتۇ، — سوددارخ توختىماي سۆزلەيتتى، — بىزنىڭ يۈزىمىزنى چۈشۈرمەي ئۇنىڭ ئالدىدا ئەدەپلىك، مۇلايىم بولۇڭ، يەنە... — سوددارخ مەدداھدەك سۆزلەۋەردى، ئاننېيمۇ سانىقىنى ساناۋەردى. ئۇ ئىككىسى ئۆز ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ، يىراقتىن ئاڭلىنىۋاتقان ئات تۇياقلىرىنىڭ ئاۋازىغا دىققەت قىلمىدى.

— 98، 99، 100! — ئاننېي ئىتتىك كۆزىنى ئېچىشىغا، پەيتۇنمۇ دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— ئەجەب توغرا چىقتى، — دەپ پىچىرلىدى ئاننېي.

پەيتۇننىڭ ئاسماندىن چۈشكەندەكلا سىرلىق ھالدا كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇشى بىلەن تەڭ، ئاننېينىڭ ئەقلى بېشىدىن ئۇچتى، ئۇ دەرۋازا ئالدىدا ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدى.

— ئاننېي، ئاننېي، مەن مەيەردە!

ئاننېي پەيتۇندىن چىققان كىچىك بالىنىڭ بېشىنى ۋە ئۇنىڭ توۋلىشىنى كۆرمىدى ھەم ئاڭلىمىدى.

— ئاننېي! — جىم يەنە توۋلىدى. يۈرىكىدىن ئېتىلىپ

چىققان تۇغقانلىق مېھرى ئاننېينىڭ بوغۇزىغا كەپلەشتى. ئائىلىسى خانىۋەيران بولۇپ، بىر - بىرىدىن ئايرىلىشقاندىن كېيىن، بۇ ئاچا - ئۇكىلار نەچچە ئايلارغىچە كۆرۈشەلمەيتتى.

بىر چوڭ ئادەم دەرۋازا پەلەمپىيىگە قەدەم قويدى. ئاننېينىڭ نەۋرە ئاكىسى جون سۇللىۋانمۇ ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولدى.

— ياخشىمۇسىز، تومىس ئەپەندى؟

— ھە، سۇللىۋان خېنىممۇسىز؟

ئىككىيلەن قول ئېلىشىپ سالام - سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن، جون سۇللىۋان ئاننېينىڭ كىچىككىنە بوغچىسىنى تومىس ئەپەندىگە بەردى. بۇ ئاننېينىڭ بار يوق مۇلكى ئىدى.

بۇ چاغدا سوددارخ توساتتىن كۈتۈلمىگەن بىر ھەرىكەتنى قىلىپ، بەردەم قوللىرى بىلەن ئاننېينىڭ ئىڭىكىنى تۇتۇپ، يۈزىنى يۇقىرىغا قاراتتى. ئاننېي نائىلاج ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىك قارىدى. سوددارخنىڭ كۆزلىرى لىققىدە ياشقا تولغانىدى. ئۇ يەنە بىر قولى بىلەن ئاننېينى بېلىدىن قۇچاقلاپ ئۆزىگە تارتتى. ئاننېي بۇنداق يېقىنچىلىقنى ياقتۇرمايتتى. شۇڭا دەرھال:

— مېنى سۆيمەڭ، — دېدى - دە، شاقلا قىلىپ باشقا تەرەپكە قارىۋالدى. ئاننېي ئۇ نېمىشقا مېنى سۆيمەكچى بولىدۇ، دەپ يەڭگىسىنىڭ ھەقىقىي مۇددىئاسى ئۈستىدە ئويلاندى.

ئۇ نېمىشقا مەن ئۈچۈن ياش تۆكىدۇ، بۇ زادى نېمە ئىش؟

— ھىم، ئەڭ ئاخىرقى كۈن بولغاندىن كېيىن، ئازراق گەپ ئاڭلىسىڭىز نېمە بولىدۇ؟ — يەڭگىسىنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى.

بۇ تونۇش تەلەپپۇزنى ئاڭلاپ ئاننېينىڭ كۆڭلى خاتىرجەم بولدى، ئۆزىنى قوغداش ھوشيارلىقى بوشاشتى. لېكىن، گويا ئويۇن قويۇۋاتقانغا ئوخشاش، پۈتۈن بەدىنىدە بىر خىل ئوڭايسىزلىق، بىئاراملىق سەزدى.

— بۇياق تومىس ئەپەندى بولىدۇ. ئۇ سىز بىلەن جىمنى

ئالغىلى كەپتۇ، ــ دەدى ئەۋرەتكاكسى سۇللىۋان ئەپەندى ئانىيە غا.

ئانىيې ئۇنىڭغا قارىدى، ئاندىن كۇلۇمسىرەپ پىشىنى ئىگىشتى. ئۇ كىشى كۇلۇمسىرىگەن ھالدا ئانىيغا قاراپ تۇراتتى.

ــ ئانىيە، بۇ گەپەندى بىلەن سالاملىشاي! ــ دەدى يەنە گىسى سۇددارخ ئوغايىنز. ھالەتتە. ھېچىرسە تىكىنى يوق بۇ ئادەتتىكى گەپ ئەمەسقەدۇر. ئانىيىنىڭ تىلىدىكى تومۇرلىرىغا تەگىپ، غۇزۇزدە ئاچچىقى كەلدى. گويا پۈتۈن بەدىنىگە تىكەن ئۇنۇپ چىققاندەك بولۇپ، جاھىللىقى تۇتتى.

تومابن گەپەندى ئۇنىڭ بىلەن قول ئىلىشماقچى بولۇپ قولىنى ئۇزاتتى، لېكىن ئانىيې ئەزىرىنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ قېچىپ يەرگە قاراپ ئالدى. ئاندىن پەرۋاسىزلىق بىلەن يامىشىپ پەيتۇنغا چىقىپ جىمنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇۋالدى. ھىم، ئىشىنى قىلسۇن! مەن ھەرگىز ياتاقداش بىلەن قول ئېلىشمايمەن!

ــ ئانىيې، ياخشىمۇسىز.

ــ دەپ گەھۋال سورىدى ئايال كىشى تەربىيە كۆرگەن ئادەملەرگە خاس سالاپەت بىلەن.

ئانىيې سالامغا جاۋابمۇ بەرمەستىن بۇرۇلۇپ ئېتىسىغا:

ــ جىم، جىم، ئەجەب ئوبدان بولدى، ــ دەدى. ئۇ ھايا-جاندىن نەپەسمۇ ئالالماي قالدى.

ئاق كۆڭۈل جىم ئاچىسىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەندى ــ دە، تەبەسسۇم قىلىپ يېنىدىكى ئورۇنغا بوش ئورۇپ قويدى.

ئانىيې ئەمدى ھەرگىزمۇ قايتىپ كەلمەيدۇ! ئانىيې سۇللىۋان قەدەدىنى رۇسلاپ بارسا كەلمەس يولغا قەدەم باستى. كەينىگە قارىماي، قىيامۇ باقماي، كىشىلىك ھاياتىنىڭ يېڭى سەپىرىگە ئاتلاندى.

ھايال ئۆتمەستىن، پەيتۇن مال بېقىلىۋاتقان تاغلاردىن ئۆتۈپ، يوچۇن بىر يېزا يولىدا ھەدەپ چاپماقتا.

ھەممىنىڭ خۇشلۇقى ئىچىگە سىغمايتتى. پات ــ پات ئاچىسىغا ئۇنى، بۇنى كۆرسىتەتتى.

ــ ئانىيې، قارىغىنا! ئاۋۇ كۆلدە غازلار تۇرىدۇ، ئۇلار سۇ ئىچىدە توخۇمامىغاندۇ؟ ئاۋۇ ئۆيلەرگە قارىغىنا! ئاۋۇ قىزىل خىشلىق ئۆينىڭ تۆت تۇرخۇنى بارىكەن! ئانىيې، كۆرۈۋاتامسەن؟ ھەربىر بۇلۇڭدا تۇرخۇن بارىكەن.

ئانىيې كۆپ ھاللاردا سەۋرسىزلىنىپ توۋلايتتى:

ــ قەيەرە؟ ماڭا تېز ئېيتساڭچۇ!

ئانىيىنىڭ كۆزى ياشنى ئەمەس بولۇپ، بەزىدە نورمال ئادەملەردەك ھەممە نەرسىنى ئېنىق كۆرەتتى، تۇرۇپلا خىرەلىشىپ قالاتتى. بۇگۈن كۆزلىرى ئۇنى تولىمۇ نا ئۈمىد قالدۇرۇدى. يىراقلاقارىنسا، جىرە ــ شىرەلىكتىن باشقا نەرسە ئېنىق كۆرۈنمەيتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى مەسىلە خېلىلا ئېغىر بولۇپ، كۆزىمەس بولۇپ قالغىلى ئازلا قالغانىدى.

ئانىيې زېھنىنى مەركەزلەشتۈرۈپمۇ ئەتراپنى دېگەندەك ئېنىق كۆرەلمەندى. كۆزەل ئەنزىرىلەردىن پەقەت جىمنىڭ تەسىرلىك ھاياجانلىنىشلىرى ئارقىلىقلا زوق ئالدى.

گەپسۇس، پەيتۇن شۇنداق تېز چاپتىكى، ئۇلار يول بويىدىكى ئەنزىرىلەردىن تولۇق بەھرە ئېلىنىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەستىن، ژوگزالغا يېتىپ كەلدى.

ــ ھەممىگىلار چۈشۈڭلار، ــ تومىس ئەپەندى خۇشخۇيلۇق بىلەن ئۇلارنى ئالدىراتتى.

بەستلىك قاۋۇل كەلگەن تومىس ئەپەندى كۇلۇمسىرىگەن چىراي بىلەن جىمنى بىر قولىدىلا قۇچاقلاپ يەرگە چۈشۈردى.

ئانىيې ئۆزى سەكرەپ يەرگە چۈشتى.

تومىاس ئەپەندى بىر مۇنچە پويىز بېلىتى ئالدى.

جىم قىزىقسىنىپ سورىدى:

ــ ھەممىسى بىزنىڭ پويىز بېلىتىمىزمۇ؟

— بىز بارىدىغان يەر ناھايىتىمۇ يىراق، — دېدى تومىس ئەپەندى، — پويىز بېلىتىنى سەن ساقلاپ بېرەمسەن يا؟

— چاتاق يوق! — جىم خۇشاللىق بىلەن كىچىككىنە قولىنى ئۇزىتىپ يېنىدىكى دۇدەك بەستلىك، يوغان ئادەمنىڭ قولىنى تۇتتى. بىر چوڭ، بىر كىچىك بۇ ئىككىيلەن قول تۇتۇشۇپ ۋوگزال سەھنىسىدىن چۈشتى، ئاننىي ئۇلارغا يېقىن ماڭدى.

پويىزغا ئولتۇرۇش ھاشتا دەرۋەقە ناھايىتى قىزىقارلىق بولىدى. بىراق، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى قىزىقىشلار يوقاپ، ئەتراپتىكى مەنزىرىمۇ مەنىسىز تۇس ئالدى.

ئاننىي دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇرغاندى. قاراڭغۇلۇق كۆزلىرى ئاغرىپ كەتكەندىن كېيىن كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. جىم بوشقىنا ئىنىڭراشقا باشلىدى:

— ئاچا، ئاغرىۋاتىدۇ، بەك ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ.

— نېمە بولدى؟ — سورىدى تومىس ئەپەندى.

ئەمدىلا كۆزى ئىلىنىشقان ئاننىي چۆچۈپ ئويغىنىپ جاۋاب بەردى.

— ئۇنىڭ ساغرىسىغا قاراپ بېقىڭ، چىنىدەك يوغان ئۆسمە بار. ئۇلار بۇنى «تۇبېركۇلىيوز» دېيىشىۋاتىدۇ، — بۇ قورقۇنچلۇق كېسەلنىڭ نامىنى ئۇ ناھايىتى ئېنىق ئېيتتى، — بىلەمسىز، ئاپام مۇشۇنداق كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن، — ئۇ گېپىنى تۇگىتىپلا كۆزىنى يۇمۇۋالدى.

تومىسنىڭ بۇ ئىككى كىچىك بالىغا ئىچى ئاغرىدى. بېچارە بالىغا جانىنى ئالىدىغان يامان جاراھەت چىقىپ قاپتۇ ۋە پالەچ بولايلا دەپتۇ. ياچۈەكتەك قىز بالا بولسا قارىغۇ بولۇشقا ئازلا قاپتۇ دەپ ئويلىدى. ئۇلارنىڭ بارىدىغان جايىنىڭ تېخىمۇ يىراق، چەت ئىكەنلىكى يادىغا كېلىپ تېخىمۇ ئېچىندى. ھەي! ئۇ جايىنىڭ قانداقلىقىنى تەڭرى ئۆزىلا بىلىدۇ.

تومىس ئەپەندى ئوغۇل بالىغا چىن كۆڭلىدىن ئىچى ئاغرىپ بىئارام بولدى. بىراق، بۇ قىزىزە... ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئاننىيغا ناھايىتى سوغۇق نەزەردە قاراپ قويدى.

ئاننىي بۇ قاراشقا پەرۋا قىلمىدى. ئاننىي پەرۋا قىلغان، تومىس ئەپەندىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئاللىنقاچان تۆمۈر نىقابلار ئىچىگە ئېلىنغان يۈرىكى ئاسانلىقچە زەخمىلەنمەيتتى. كىشىلەر نېمىشقا ئۆزىنى مېھرىبان كۆرسىتىپ ماڭا ئىنچ ئاغرىتىدۇ. كىشىلەرنى بىرى مېنى، ئاننىي سۇللىۋاننى باشقۇرۇشقا قويۇپتۇمۇ يا؟

پويىز خادىمى ئايلىنىپ يۈرۈپ:

— دېشبۇرگقا كېپقالدۇق، پويىزدىن چۈشۈشكە تەييارلىنىڭلار، — دەپ توۋلىدى، بۇ كۈن ئولتۇرغان مەھەل ئىدى. ئۇچەيلەن ماغدۇرسىز پۈتلىرىنى سۆرەپ پويىزدىن چۈشتى. ۋوگزالدا ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى. يېراقتا بىر پەيتۇن كۆرۈندى. تومىس چارچاپ ھالىدىن كەتكەن بالىلارنى ئېلىپ پەيتۇنغا قاراپ ماڭدى.

پەيتۇن بەكمۇ كونا بولوپ، قارا رەڭلىك پۈتۈن كوزوپى داتلىشىپ كەتكەن ئېگىز چاق ئۇستىگە ئورنىتىلغانىدى ۋە لىڭشىپ تۇراتتى. دېرىزىسى يوق كوزۇپ ئادەمنى ئەندىشىگە سالاتتى. ئاننىي كوزۇپ ئۇستىگە بىر قانچە كىچىك ھاۋا تۆشۈكچىسى قويۇلغانلىقى، پۈتۈن كوزۇپ كەينىدىكى دېرىزىگە بىر زەنجىر چىلىك باغلىۋىتىلگەنلىكىگە دىققەت قىلدى. ئاننىي پەيتۇن ھەققىدە ھېچ نەرسە بىلمىسىمۇ، ئۇنىڭدا بۇ پەيتۇن باشقا پەيتۇنلارغا ئوخشىمايدىغاندەك، ئۇنىڭدا قانداقتۇ بىر شۇملۇق بارەك بىلىندى.

تومىس ئەپەندى بىر ئاچقۇچتا كوزۇپنى ئېچىپ:

— قېنى كىرىڭلار، — دېدى.

كوزۇپ ئىچىدە ئىككى قاتار ياغاچ ئورۇندۇق بار ئىدى، ئادەمنىڭ تىننىنى شۇركۈندۈرەتتى. بۇ ھالنى ياقتۇرمىغان ئاننىي

ئىككىلىنىپ قالدى ـ دە، ئۇكىسى ئىككىسى جايىدىن قوزغالمىدى.

تومىس زەردە بىلەن توۋلاپ:

ـــ چىقامسىلەر ياكى مەن كۆتۈرۈپ چىقىرىپ قويامدىمەن، ـــ دېدى ـ دە، جىمغا قاراپ ماڭدى. كىچىككىنە جىم قورقۇپ كېتىپ ئاننېينىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋېلىپ، ئاننېينىڭ كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى تۇتۇپ، دىرىلدەپ تىترەپ تۇردى.

ـــ بۇياققا كېلىڭلار، ـــ ئۈستەلگە تىزىلىپ ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان مەززىلىك كەچلىك تاماقنى ئويلاپ تومىس ئەپەندى سەۋرسىزلەندى، ـــ قۇلاق سېلىڭلار! مەن كېتىمەن، سىلەرنى دىن بوۋايغا تاپشۇرىمەن، قورقماڭلار، ـــ ئۇ پەيتۇنچىنى كۆرسەتتى، ـــ ئۇ سىلەرنى ئاپىرىپ قويىدۇ.

يۈزى چىبەرقۇتتەك قات ـ قات قورۇقلار بىلەن تولغان، بەشرىسى سەت بوۋاي تاماكا ئىسىدا قارىداپ كەتكەن پولات چىشلىرىنى چىقىرىپ ھىجايغان ھالدا، ئاننېي بىلەن جىمغا قول پۇلاڭلاتتى.

ئاق كۆڭۈللۈك، ساددىلىقىنى نامايان قىلىپ تۇرغان بۇ كۈلۈمسىرەشنى كۆرۈپ، ئاننېينىڭ بوغۇزىغا تىقىلىپ قالغان يۈرىكى ئىزىغا چۈشتى.

ئاننېي پەيتۇنغا چىقىشتىن باشقا چارە يوقلۇقىغا كۆزى يېتىپ تەقدىرگە تەن بەردى ـ دە، پەيتۇنغا چىقتى. تومىس ئەپەندى جىمنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ:

ـــ خەير ـ خوش، ـــ دەپ، جاڭ قىلىپ پەيتۇن ئىشىكىنى ياپتى. تومىس ئەپەندى قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، پەيتۇننىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. ئۇ ھۆكۈمەت ئەمەلدارى بولغاچقا، قانۇنغا ئاساسەن ۋەزىپىسىنى ئادا قىلدى. ئەمما، بىگۇناھ، سەبىي ئىككى كىچىك بالىنىڭ «قارا مارى» دەپ ئاتىلىدىغان پەيتۇنغا ئولتۇرۇپ ماڭغىنىغا قاراپ راستتىنلا يۈرىكى ئېچىشتى. چۈنكى، «قارا مارى» مەخسۇس ھاراقكەش، يانچۇقچى، قاتىل قاتارلىق جىنايەتچىلەرنى توشۇيدىغان پەيتۇن ئىدى. مانا، ھەممە ئىش پۇلغا باغلىق، ھۆكۈمەتنىڭمۇ بېرىدىغانغا خىراجىتى يوق! ھېلىمۇ ياخشى بالىلار بۇ پەيتۇننىڭ بۇ رولىنى بىلمەي قالدى، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن تومىس ئەپەندى ئۆزىنى سەل ئاۋۇندۇردى ـ دە، بۇ يەردىن ئايرىلدى.

پەيتۇننىڭ ئۈستىدىكى تۆشۈكچىلەردىن يورۇقلۇق تۈزۈك كىرمىگەن بىلەن سوغۇق ھاۋا كىرىشكە باشلىدى. ئاننېي بىلەن جىمنىڭ پۈتۈن دىققىتى سىلىق ئۇرۇندۇقتا چىڭ ئولتۇرۇشقا قارىتىلغاچقا، بۇنىڭغا دىققەت قىلمىدى. چۈنكى، پەيتۇن دېشىبۇرگ بازىرىنىڭ ئوي ـ دۆڭ كوچىلىرىدا قېقىلىپ، چايقىلىپ مېڭىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، سەللا پەخەس بولمىسا، ئورۇندۇقتىن چۈشۈپ كېتەتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي پەيتۇن يوغان بىر دەرۋازا ئالدىغا كەلدى. دەرۋازا غىچىرلاپ ئېچىلىشىغا، پەيتۇن قورۇغا كىرىپ بىر بۇرجەكتە توختىدى. دىن بوۋاي سەكرەپ پەسكە چۈشۈپ، كوزۇپ ئىشىكىنى ئاچتى. ئىككى كىچىك بالا تەسلىكتە پەيتۇندىن چۈشتى.

ئەتراپ غۇۋا يورۇپ تۇراتتى. ئاننېي كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىدى.

سېرىق دەرۋازا ئاننېي سۇللىۋاننى ئىچىگە سولاپ تاشقى دۇنيادىن ئايرىپ ئاستا يېپىلدى.

دىن بوۋاي ئاننېينى ئايلاندۇرۇپ، جىمنىڭ قولىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. ئاننېي گاڭگىراپ دىن بوۋايغا تىكىلدى.

ـــ ئۇكىڭىزنى ئېلىپ ئۆيگە كىرىڭ ـ ھە، بىزگە ئەڭ يېقىن تۇرغان ئۆيگە كىرىڭ، ـــ دېدى بوۋاي، ئاندىن ئاننېينىڭ چىرايىدىكى گاڭگىراش ئىپادىسىنى كۆرۈپ قوشۇپ قويدى، ـــ

مەن ئاتنى پەيتۇندىن چىقىرىپ ئېغىلغا ئاپىرىۋېتىپلا كېلىمەن.

ئانىنىڭ بىلەن جىسىم تاش پەلەمپەيگە قەدەم قويدى. ۋاشىنگتوننىڭ تۇغۇلغان خاتىرە كۈنىدە، يەنى 1876 - يىلى 2 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئانىنىڭ سۇللىۋان بىر مەزگىللىك سەپىرىنى تۈگىتىپ ھاياتلىقتىكى بىر بۇرۇلۇش بېكىتىگە كېلىپ چۈشتى.

ئەمدى ئۇلار قەيەردە ئولتۇراقلىشار؟

بۇ جاي ماسساچۇسېتىس شتاتىنىڭ دېشبۇرگ بازىرى بولۇپ، ئۇلارنى قوبۇل قىلغان ئورۇننىڭ رەسمىي نامى ماسساچۇسېتىس قۇتقۇزۇش ئورنى دارىلئاجىزىن ئىدى. كىشىلەرنىڭ كۆپى ئۇنى ئادەتتىلا قىلىپ نامراتلارنى قۇتقۇزۇش ئورنى دەپ ئاتىشاتتى.

سۇللىۋان ئائىلىسىدىكىلەر يەنىلا ناھايىتى كەمبەغەل، ئارتۇقچە ئېشىنغان پۇلى يوق بولسىمۇ، ئەمدى ئاچ قالمىدى. بەختىيارلىق، خۇشاللىققا چۆمۈلدى.

ياخشى كۈنلەر

ئانىنىڭ بىلەن جىم ئالدى ھويلىدىكى دەرۋازىدىن ئۆتۈپ چىراغ يورۇتۇپ تۇرغان زالغا كەلدى. زالنىڭ بىر تەرىپىدە بىر ئادەم ئالدىراش بىر نەرسە يېزىۋاتاتتى. ئۇ بۇلارنى كۆرۈپ خۇشخۇيلۇق بىلەن توۋلىدى:

— ئوھو، كېلىڭلار، بۇياققا كېلىڭلار، سىلەرنى ئوبدانراق كۆرەي.

ئاۋازى ۋە ئاۋاق، قوناق شېخىدەك بويى بىلەن ئۇ بىر قارا چېكەتكىگە - شوخ ئەنگلىيە قارا چېكەتكىسىگە بەكلا ئوخشايتتى. ئۇ دەپتەرنى تاكى بوش بەت چىققۇچە ۋاراقلاپ ئاندىن توختىدى.

— سىلەر سۇللىۋان ئاچا - ئىنى، شۇنداقمۇ؟

ئانىنىڭ بىلەن جىم ېشىنى لىڭشىتتى، كەينى تەرەپتىن پەيتۇنچى دىن بوۋاينىڭ تىۋىشى كېلىۋىدى، ئىككىيلەن تەڭلا كەينىگە قارىدى. ناتونۇش، يار يۆلىكى بولمىغان بۇ جايدا، ئۇلارغا ھايىلا كۆرۈشكەن دىن بوۋاي گويا كونا قەدىرداناردەك بىلىنىدى.

— دىن بوۋا، تازا ۋاقتىدا كەلدىڭىز، — شىرەنىڭ كەينىدىكى كىشى ئۇنىڭ بىلەن خۇشال سالاملاشتى، — سىلەر دىن بوۋاينى كۆرگەنغۇ دەيمەن!

ئانىنىڭ بىلەن جىم يەنە ېشىنى لىڭشىتتى.

— مېنىڭ ئىسمىم گورانگېر، ئاۋۋال بىر قانچە مەسىلىنى

سورۇالاي، ئاندىن سىلەرنى ياتاققا ئورۇنلاشتۇراي.

گورانگىر ئاننىڭغا بىر پەس سەپسالغاندىن كېيىن قەلەمنى قولىغا ئالدى.

ــ سىزدىن باشلايلى، ئىسمىڭىز ئاننىڭ سۇللىۋان، توغرىمۇ؟

ــ شۇنداق، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئاننىڭ.

ئۇ كىشى بىردەم يازغاندىن كېيىن، يەنە سورىدى:

ــ قانچە ياشقا كىرىدىكىز؟

گورانگىر ئۇپەندى كۆتتى. ئۆيئىچى جىمجىت بولۇپ، ھېچ-قانداق جاۋاب چىقمىدى.

ــ نەچچە ياشقا كىرىدىكىز؟ ــ يەنىلا ئوخشاش سوئال، ــ سىز قانچە ياشقا كىرىدىكىز، تۇغۇلغان كۈنىكىز قايسى؟

ــ سىز قاچان تۇغۇلغان؟

ــ 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى، ــ جاۋاب بەردى ئاننىڭ.

ئاننىڭ يۈرىكى سالماستىن، يۈزى قىزارماستىن ئۆزى توقۇ-غان يالغاننى ئېيتتى. 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى ئامېرىكىنىڭ دۆلەت قۇرۇلغان خاتىرە كۈنى، بەختىيارلىق، خۇشاللىق ۋە ئۈمىدكە تولغان ئېسىل بايرىمى ئىدى. بۇ كۈنى ھەممىياق شاد ـ خۇراملىققا تولاتتى. ھەر تەرەپتىن تەبرىكلەر ياغاتتى. كىچىك بالىلار تاتلىق كۈلەتتى، ئېغىزىدا بولىس ماروژنىلار ئاستا ـ ئاستا ئېرىپ، تاتلىق تەمدىن لەززەت ئالاتتى. ئاننىڭ ئۆزىنىڭ قاچانلاردا تۇغۇلغانلىقىنى بىلمەيتتى. شۇنداق ئىكەن، 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈندىن ئىبارەت بۇ خاسىيەتلىك كۈنىنىڭ شەرىپىدىن بەھرە ئالسا نېمە يامىنى بار؟

گورانگىر بۇنى خاتىرىلىۋالدى.

ــ قايسى يىلى 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى تۇغۇلغان؟ ئاننىڭ، سىز زادى نەچچە ياشقا كىرىدىكىز؟ سەككىز ياشقا، توققۇز ياشقا ياكى ئون ياشقا كىرىدىكىزمۇ؟

ئاننىڭنىڭ نەچچە ياشقا كىرگەنلىكىنى بىلىشى كېرەك. لېكىن، ئۇ دەررۇ ئېنىق جاۋاب بەرمىدى.

ــ ئون ياشقا كىرىپ قالدىكىزمۇ يا؟ ــ گورانگىر ئۆز ئۆ-زىگە سۆزلىدى، ــ چوپچوك قىز، بوپقاپسىز! ئېيتمىغا، دېن بو-ۋا، راستمۇ؟

دېن بوۋاي بېشىنى چايقاپ قويۇپ، قويۇن سائىتىگە قارىدى.

ــ مېنىڭچە سەككىز ياشقۇ دەيمەن!

بۇ سوئال ـ جاۋابلار دەپتەرگە بىر ـ بىرلەپ خاتىرىلەندى.

گورانگىر خاتالاشقانىدى. چۈنكى، ئۇ ئاننىڭنىڭ يېشىنى ئۇنىڭ جۇغلىغا، بويىغا قاراپ قىياس قىلدى. ئەمەلىيەتتە بولسا ئاننىڭ يەنە ئىككى ئايدىن كېيىن، يەنى 4 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى ئون ياشقا كىرەتتى.

ــ ياخشى بولدى، ماتېرىيالىڭىز تولۇق بولدى. ئىنىڭىز-دېن بىر قانچە مەسىلىنى سوراپ بولۇپلا، ھەممە ئىشنى تۈگىتىمىز.

گورانگىر دېن بوۋايغا قاراپ ئاجايىپ ھاياجان بىلەن سۆزلە-دى:

ــ ئۇلارنىڭ كىچىككىنە تۇرۇپ دېشىۋرگا كەلگىنىگە ئا-دەمنىڭ ئىچى ئېچىشىدۇ. تاشلىۋېتىلگەن بوۋايلارنى ھېسابقا ئال-مىغاندا، بۇ يەرگە قوبۇل قىلىنغان بالىلار ئىچىدە ئۇلار ئەڭ كىچىك ھېسابلىنىدۇ. ۋاي، بېچارىلەر!

گورانگىر ئاننىڭ بىلەن جىم خاتىرىلەنگەن بەتكە ئاخىرقى رەت بىر قارىۋەتتى. مانا ئىسمى، تەۋەلىكى، تۇغۇلغان يىل، ئاي، كۈن. «يېزىشقا تېگىشلىك ئىشلار يېزىلدى، ئىشىنىڭ، ئىشەنمەڭ، بۇ كىچىككىنە ئىككى بالىنى يىراق ـ يىراقلاردىن بۇ يەرگە ئەكېلىپ ئورۇنلاشتۇرغان تەقدىر بولماي كىم بولا-تتى؟» دەپ ئويلىدى ئۇ.

بۇ تەقدىر قىسمەت ئانىنىڭ پىشانىسىگە ئۇ تېخى يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچماستىنلا پۈتلىپ كەتكەندى. ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى ئىرىلاندىيىلىك بولۇپ، بىر يىلى ئىرىلاندىيىدە ئاچارچىلىق بولدى، شۇنىڭدىن كېيىن 20 نەچچە يىلغىچە زىرائەتلەردىن ھوسۇل ئېلىنماي، ھەممىياق قاقاسلىققا ئايلاندى. نامراتچىلىق دېھقانلار ئامالىنىڭ يوقىدىن ئۆيىدىكى پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنى بىر - بىرلەپ سېتىپ تۇگەتتى. ئېتىزلار، يەرلەر، ئۆي ماكانلارمۇ سېتىلىپ پۈت تىققۇدەك جاي قالمىدى. ئۇلار نامراتلىشىپ ئاچ - يالىڭاچ قالدى. ئۇلارغا ياكى بۇيەردە قېلىپ ئۆلۈمنى كۈتۈش، ياكى يۇرت ماكانىنى تاشلاپ، باشنى ئېلىپ چىقىپ مۇساپىر بولۇپ كۈن ئېلىشتىن ئىبارەت ئىككىلا يول قالغانىدى.

1860 - يىلى، ئاپەتتىن قاچقانلار ئامېرىكا قىتئەسى يېڭى چوڭ قۇرۇقلۇقىغا ئۆركەشلىگەن دولقۇن كەبى ئېقىشقا باشلىدى. يىلنىڭ بېشىدا، سۇللىدىۋان جەمەتىدىن توماس بىلەن ئەلىس ئەر - ئايال يۇرتى ئىرىلاندىيىنى تاشلاپ يېڭى چوڭ قۇرۇقلۇققا بېرىپ كۆچمەن بولدى.

توماس دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىناتتى. شۇڭا، ئۇ خوتۇنىنى ئېلىپ ماسسا چۈسېتىس شتاتىدىكى كىچىككىنە كەنت شلۇگاندا ماكانلاشتى. ئۇ بۇ يەردە خىزمەت تېپىش پۇرسىتى كۆپلۈكى، جان بېقىش ئاسانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. دېگەندەك ئۇ يېقىن ئەتراپتىكى بىر دېھقانچىلىق مەيدانىدىن ئىش تاپتى. باشتا سۇللىۋان ئەر - ئايال بەك غېرىبسىندى، مۇساپىرلىق تارتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ يەرگە ئىرىلاندىيىلىكلەر تۇركۈملەپ، ئارقا - ئارقىدىن كېلىپ ماكانلاشتى. ئۇلار ئۆز يۇرتى ئىرىلاندىيە بولمىسىمۇ، بۇ جايدا كۈنلىرىنىڭ يۇرتىدىكىدىن ئوبدانراق ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشتى.

1886 - يىلى 4 - ئاينىڭ 14 - كۈنى، ئۇلارنىڭ تۇنجى پەرزەنتى تۇغۇلدى. باستىر بالىنى يۇيۇندۇرغان چاغدا، بالىغا

نېمە دەپ ئىسىم قويىسىلەر؟ دەپ سورىدى. ئېلىز بىلىنەر - بىلىنمەس تەبەسسۇم بىلەن پىچىرلاپ: «جېيىن» دېدى. بۇ رەسمىي قويۇلغان ئىسىم ئىدى. ئەمما، كۆپچىلىك ئۇنى «ئانىنىي» دەپ چاقىرىشتى.

سۇللىۋان ئائىلىسىدىكىلەر يەنىلا ناھايىتى كەمبەغەل، ئارتۇقچە ئېشىنغان پۇلى يوق بولسىمۇ، ئەمدى ئاچ قالمىدى، بەختىيارلىق، خۇشاللىققا چۆمۈلدى.

بىر كۈن ئىچىدىكى ئەڭ گۈزەل پەيت گۈگۈم مەھەل، ئانىنىي چۇچۇك تىلى بىلەن گەپ قىلىشنى ئۆگىنىۋاتاتتى. توماس ئۇنىڭغا ھەر كۈنى ھېكايە ئېيتىپ بېرەتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئورۇندۇقىنى تارتىپ ئولتۇرۇپ قىزنى تىزىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

— بۈگۈن قايسى ھېكايىنى ئاڭلايسىز؟ — دەيتتى.

ئانىنىي دادىسى سۆزلەپ-بەرگەن ھېكايىلەرنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى ياقتۇرۇپ ئاڭلايتتى. بولۇپمۇ «كىچىك قىزىل بۆك» كە بەك ئامراق ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئىرىلاندىيە ئىلاھلىرى ھەققىدىكى ھېكايىلەر، رىۋايەتلەر، شېئىرلار... نېمۇ ياقتۇراتتى.

توماس ئانىنىنى يانتۇزۇشتىن ئىلگىرى دائىم ئۇنى ھېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ ئويناتتى، ئىلاھىگۇچىتەك ئۇچۇرۇپ ئويناتتى. ئۆي ئىچىدە تېز - تېز يۈگۈرۈپ قىزنى كۈلدۈرەتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ دائىم ئۇنلۇك قىلىپ ئانىنىغا:

— ئانىنىي قىزىم، ئائىلىمىز نېمىدېگەن بەختلىك - ھە! بىزنى ئىرىلاندىيە بەخت - تەلەي ئىلاھى قوغدايدۇ، بىزنى ھېچكىم بوزەك قىلالمايدۇ! — دەيتتى.

ئۇلار باشتا بالىلارنى يوز - ئابرويىنى دەپ ھەمدە ئامالىنىڭ يوقىدىن بېقىۋالغانىدى، كېيىن ساخاۋەتلىك ياخشى كىشى رولىنى ئېلىۋېرىشتىن زېرىكتى.

كومېتا (قۇيرۇقلۇق يۇلتۇز)

ھالبۇكى، ياخشى كۈنلەر تولىمۇ قىسقا بولىدۇ. سۇللىۋان ئائىلىسىنىڭ بەخت ئىلاھى ئۇلاردىن يىراقلىشىشقا باشلىدى، ئۇلارغا ئوك كۆزى بىلەن قارىماس بولۇۋالدى.

شۇم تەقدىر ئاۋۋال ئاننىيغا چاڭگال سالدى. ئاننىي تېخى ئۈچ ياشقا كىرمىگەنىدى، كۆزلىرى قىنچىشىپ؛ قاپقىنىڭ ئىچىگە قۇم دانچىلىرىدەك ئەرسىلەر پەيدا بولدى. بۇ نەرسىلەر بارا - بارا قانتىقلاشتى، چوڭايدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كۆزلىرى قىچىشىدىغان، ئاغرىيدىغان بولدى.

ئاننىي كۆزىنى سۈرتىۋەردى، ئۇۋۇلاۋەردى، نەتىجىدە ئىش يامىنىغا مېڭىپ، بۇ دانچىلار ئۇۋۇلىغانسېرى يوقالماقتا يوق، تېخى كۆز ئالمىسىنى سانجىپ ئاغرىيتى. ئۇنىڭ كۆز ئاغرىقى كۈندىن - كۈنگە ئېغىرلاشتى.

سۇللىۋان ئائىلىسىنىڭ ئۇنى خۇسۇسىي دوختۇرلارغا كۆرسىتىپ داۋالاتقۇدەك پۇلى يوق ئىدى. شۇڭا، ئۇلار پاراۋانلىق ئورگانلىرىنىڭ سەييارە داۋالايدىغان دوختۇرلىرىنىڭ كېلىپ ئاندىنىنى ئېلىپ كېتىپ داۋالىشىنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولدى.

ئۇلار نۇرغۇن چارىلەر ۋە مەخپىي رېتسېپلار بىلەن ئۇنى داۋالىدى. ئاننىي قوشنىسىدىن قوغۇنگۈلنى سۇغا چىلاپ، شۇ سۇدا كۆزىنى يۇيۇپ بەرسە داۋا بولغۇدەك دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، دېرىزىسى ئالدىدىكى قىپقىزىل ئېچىلغان قوغۇنگۈلنىڭ يوپۇرماقلىرىنى ئۈزۈپ كېرىپ قايناتتى. ئاندىن ئۇنىڭ ئاچچىق سۈيىدە ئاننىيىنىڭ كۆزىنى يۇدى. لېكىن، ئاننىي ئاغرىقىغا چىدىماي چىرقىراپ كەتتى. بۇ دورىنىڭ ھېچ ئۇنۇمى بولمىدى.

ئۇلار ئاخىر ئامالىنىڭ قېلىپ، قىزىنى خۇسۇسىي دوختۇرغا كۆرسەتتى. دوختۇر ئاننىيىنىڭ قاپقىنىنى قايرىپ تۇرۇپ، كىچىك پىنچاقتا قاپاقتىكى قۇم دانچىلىرىدەك نەرسىنى قىردى. ئاننىي ئاغرىقىغا چىدىماي ۋارقىراپ - جارقىراپ، تاتىلاپ كەتكەندى، دوختۇر قوپاللىق بىلەن:

- ئۇنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇڭلار، مىدىرلاتماڭلار، - دەپ ۋارقىرىدى.

دورا پۇلىنى تۆلىيەلمەيدىغان بۇ كەمبەغەللەر دەپ ئويلىغان دوختۇرنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەزئۇچقانىدى. ئۇ گۆركىرەپ:

- ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭلار، - دېدى.

قورقۇپ تۇرغان سۇللىۋان ئەر - ئايال ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئورۇندۇققا يۆلىنىپ تۇردى.

توماس ئىززەت - ئىكرام بىلەن ئالدىغا بېرىپ دوختۇرغا يېلىنىپ:

- دوختۇر، شاپائىتىڭىزنى ئايىماي، قىزىمنىڭ كۆزىنى داۋالاپ ساقايتىپ قويۇڭ، - دېدى.

- كۆزگە سۈرىدىغان دورا بېرەي، بىر كۈندە ئىككى قېتىم سۈرتۈپ بېرىڭلار، ئۇنۇمى ناھايىتى ياخشى بولىدۇ، - دوختۇرنىڭ سۆزىدە ئاز تولا ھەيۋە بار ئىدى.

سۇللىۋان ئەر - خوتۇن دوختۇرغا قاتتىق ئىشىنەتتى. شۇڭا، خاتىرجەم بولۇپ يېنىپ كەلدى.

دوختۇر كوچىدا كېتىۋاتقان ئەر - خوتۇنلارغا ئارقىسىدىن قاراپ بېشىنى چايقىدى. چۈنكى، بۇ قىزنىڭ كۆزىنىڭ ساقىيىشىدىن ئۈمىد يوقلۇقى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى.

«دانچىلىق بىرىكتۇرگۈچى پەردە ياللۇغى (قۇم كۆز)».

بۇ كېسەلنىڭ نامىنى سۇللىۋانغا ئېيتىپ بېرىشكە ئۇنىڭ تىلى بارمىدى. چۈنكى، «قۇم كۆز» پۇلدار كىشىلەر گىرىپتار بولسا بولىدىغان كېسەللىك بولۇپ، بۇ كېسەلگە ساپ ھاۋا، قۇياش نۇرى، پاكىز مۇھىت، گۆش، بېلىق تۈرىدىكى يېمەكلىكلەر، كۆكتات ۋە مېۋە ـ چېۋە قاتارلىق ئوزۇقلۇقلارنى تەڭشەپ ئىستېمال قىلسا شىپا بولاتتى. شۇڭا، نۇرغۇن پۇل بولسا ئاندىن بۇ كېسەللىكنى داۋالاپ ساقايتقىلى بولاتتى.

دوختۇر قولۇمدىن كەلمەيدىغان ئىشلارغا باش قاتۇرمايچۇ، دەپ ئويلاپ ئىختىيارسىز بېشىنى چايقىدى. ئەگەر ئاننېينىڭ ئاتا ـ ئانىسى پۇلدار بولغان بولسا، ئۇ ھەرگىزمۇ بۇنداق يامان كېسەلنى يۇقتۇرۇۋالمايتتى. «قۇم كۆز» دېگەن بۇ كېسەل نامراتلارنىڭ كۇلبىلىرىگەئامراق، مەينەت رايونلاردا تارقىلىدۇ.

دۇنيانىڭ ئىشلىرى تولىمۇ غەلىتە، بالا كەلسە قوشلاپ كېلىدۇ، ئاننېي كۆز كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغاندىن كېيىن ئەلىسمۇ ئاغرىپ قالدى.

بىر كۈنى ئەتىگەن، ئەلىس گېلىنى تۇتۇپ بېقىپ قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىنى سەزدى. بىر قانچە كۈندىن كېيىن، ئاغرىق پەسەيمەكتە يوق، بوش قىزىشقا باشلىدى. ئۇ كۈندىن ـ كۈنگە ئورۇقلاپ، پۈتۈن بەدىنىدە بىر خىل چارچاش، ماغدۇرسىزلىق سېزىلدى، يەنە قاتتىق يۆتەل پەيدا بولدى. ئەلىس دوختۇرغا كۆرۈنمەيمۇ ئۆزىنىڭ نېمە كېسەل ئىكەنلىكىنى بىلدى. «ئۆپكە تۇبېركۇليوزى» مەخسۇس كەمبەغەللەرگە چاپلىشىۋالىدىغان داۋاسى يوق بىر كېسەل ئىدى.

ئامەت قاچسا بالا ـ قازا ئىشىكتىنمۇ، تۇڭلۇكتىنمۇ كىرەر دېگەندەك، بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئەلىس ئېرىگە:

ـــ توماس، بىز يەنە بالىلىق بولىدىغان بولدۇق، ـــ دېدى. ئەلىس بۇ خەۋەرنى ئېيتقاندا، ئۇلار تاماق يەپ ئولتۇراتتى. توماس ئۈنچىقماستىن قولىدىكى ۋىلكا، پىچاقنى قويدى، ئېغىزىدىكى تاماقنى يۇتۇۋېتىپ سورىدى:

ـــ قاچان تۇغىسەن؟

ـــ قىشقا بارارمىكىن، مېنىڭچە مىلاد بايرىمىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە تۇغۇپ قالارمەنمىكىن.

توماس خاپا بولۇپ غودۇڭشىدى.

ـــ بېلىمىزنى ئۈزۈۋېتىدىغان ئېغىر سوۋغا بولىدىكەن ـ دە، ئۇ! ـــ دېدى ـ دە، سالفىتكىنى زەردە بىلەن تاشلاپ قويۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپلا چىقىپ كەتتى. ئەلىس ئېغىر خورسىندى. ئۇنىڭدا نېمە گۇناھ؟ ھەممە ئىش تەتۈرىگە مېڭىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۆپكە تۇبېركۇليوز كېسىلى، ئاننېينىڭ كۆز ئاغرىقى ئاز كەلگەندەك، پۇل خەجلەيدىغاندىن يەنە بىرى بۇ ئائىلىگە قوشۇلماقچى ئەمدى، بىر كوينى ئىككى كوي ئورنىداخەجلىگىلى بولاتتىمۇ؟

1869 ـ يىلى 1 ـ ئايدا جىم تۇغۇلدى. ئۇ تۇغۇلۇشىدىنلا ئاجىز، كېسەلچان بالا بولدى. تېخى ئاپىسىنىڭ كېسىلىگە ۋارىسلىق قىلدى، يەنى ساغرىسىغا يوغان تۇبېركۇليوز ئۆسمىسى چىقتى.

كېيىنكى كۈنلەردە ئەلىسنىڭ چىرايىدىن سېرىقلىق كەتمىدى، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتتى، كېيىن كىشىلەر ئاننېيغا، ئاپىڭىز ياش ۋاقتىدا ناھايىتى ئوچۇق، خۇشخۇي، كۈلگۈنچەك ئىدى، دېيىشتى. ۋاھالەنكى، ئاننېينىڭ خاتىرىسىدە ئاپىسى سەبدە چىراي، سۇلغۇن، قوناق شېخىدەك ئاۋاق، ھەيكەلدەك جىمغۇر ئىدى.

ئاننېي بىلەن دادىسى كۈنلەرنى يەنىلا كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزدى. دادىسى قىزىغا داۋاملىق ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ بەردى، ئادەمنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىدىغان ھېكايىلەرنى ئېيتىپ بەردى، بىرلا يېرى قېتىم سانى بارا ـ بارا ئازايدى. بەزى خاتىرىلەر ئۇنىڭ قەلبىدىن مەڭگۈلۈك ئورۇن ئالدى. بىر كۈنى دادىسى ئۇنىڭ يېنىغا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ سورىدى:

— بۇگۈنمۇ ئاغرىۋاتامدۇ؟

ئاننىي دادىسىنىڭ ئۆزىنىڭ كۆز ئاغرىقىنى سورىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ھېشىنى لىكىشتى.

— ئومىقىم، كەل، بۇگۈن ھاۋا ياخشى تۇرىدۇ. سېنى ئايلاندۇرۇپ كېلەي، — توماس ئۇنى قولىدىن يېتىلەپ ماڭدى.

ئاتا بىلەن قىز ھەش چاقىرىم يول يۈرۈپ قوشنا بازارغا كەلدى. توماس بۇ جايغا بىر كۆز دوختۇرى كەلدى، دەپ ئاڭلاپ قىزىنى ئالايىتەن ئەكەلگەنىدى. ئەمما، دوختۇر ئاننىڭ كۆزىنى تەكشۈرۈپ بولۇپ ھېشىنى چاقىدى.

داۋالاش ئورنىدىن ئايرىلىپ ئۆيگە قايتىپ كېلىۋېتىپ، توماس ئاننىسىنىڭ قېشىدا زوڭزىيىپ، ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ:

— ئاپىقىم، ئەنسىرىمە، بۇ دوختۇر سېنىڭ كېسىلىڭنى تاپالمىدى. لېكىن، مەن ھامان بىر كۈنى ئۇستا دوختۇر تېپىپ كۆزۈڭنى داۋالىتىپ ساقايتىمەن، — دەدى ئۇ مەيدىسىگە ئۇرۇپ كاپالەت بەردى.

ئۇ ئاننىسىنى مۇرىسىگە ئېلىپ:

— سەن چوڭراق بولغاندا، سېنى يۇرتۇم ئىرىلاندىيىگە ئېلىپ بارىمەن: ئىرىلاندىيىدىكى شائنون دەرياسىنىڭ سۈيى بەلەن يۇيىمەن. شۇندا كۆزۈڭ ئاغرىمايدىغان بولىدۇ، — دەدى. ئاندىن ئۇ چوڭقۇر سېغىنىش ھېسسىياتى بىلەن قوشۇپ قويدى، — ئۇ دۇنيادىكى ئەڭ شېرىن سۆز.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئاننىسىنىڭ كۆزلىرى پارقىراپ كەتتى. ئاۋاق، ژىجىك ئاننىي ئامېرىكىنىڭ ماساچۇسېتىس شىتاتىدىن ئىرىلاندىيىدىكى شائنون دەرياسىغا ئاغرىغىچە بولغان يول ۋە ئارىلىقىنىڭ قانچىلىك يىراقلىقىنى نەدىن بىلسۇن؟

توماس قىزىنى ئېلىپ بازار مەركىزىدىكى ئاۋات رايونغا ئاردى. بىر ماگنزىننىڭ ژىتىرىناسىغا ناھايىتى چىرايلىق بىر ئاق شىلەپە قويۇلغانىدى.

— ۋاھ، — ئاننىي ژىتىرىنا ئەينىكىگە بۇرۇنىنى يېقىپ زوق بىلەن توۋلاپ كەتتى.

ئاق شىلەپىنىڭ ھاۋارەڭ تاۋار لېنتىسى كەينىگە چۈشۈپ تۇراتتى. توماس قىزىغا بىر قارۇتتۇپ، ئۇنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ قويۇپ ماگىزىنغا كىرىپ كەتتى.

ئاننىي پىرىكازچىكنىڭ ژىتىرىنادىن ھېلىقى شىلەپىنى ئالغانلىقىنى كۆردى. ھايال ئۆتمەي توماس ماگىزىندىن چىقىپ، شىلەپىنى ئاننىيغا كىيگۈزۈپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم شىلەپە كىيىشى ئىدى. يەنە كېلىپ بۇ چۆچەكلەردىكى كىچىك پەرىلەر كىيىدىغاندەك ئاجايىپ چىرايلىق شىلەپە ئىدى! دۇنيا بۇيىچە ئەڭ چىرايلىق شىلەپىنى كىيگەن ئاننىي يول بويى خۇشاللىقىدىن يىغىزىنى يۇمالماي قالدى.

ئائىلىدىكىلەرنى كۆرسەل ئالۋاستىسى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالدى.

توماس ئارقا - ئارقىدىن كېلىۋاتقان بۇ قاتمۇ قات قېيىنچىلىق ئالدىدا گاڭگىراپ نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى. قەلبىدىكى دەرد - ئەلەم، غەم قايغۇدىن قانداق قۇتۇلۇشىنى ئۇ بىلەلمەيۋاتاتتى. ئىغىر يۈك، غەم قايغۇ توماسنى قاتتىق ئازابلايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاستا - ئاستا توغرا يولدىن تېيىنىپ، ھاراق ئىچىشنى ئۆگىنىۋالدى. ھالبۇكى، ئۇ ھاراق بىلەن غەم قايغۇدىن خالاس بولىمەن دېگەنسېرى، ئۇنى تېخىمۇ بەك غەم باستى.

توماس دائىم ئىچىپ غەرق مەست بولۇپ ئۆيگە كېلەتتى. ئەلىس يەنە بىر بالا تۇغقاندىن كېيىن، كېسىلى ئىغىرلاپ، ياداپ قورايدەك بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە يوۋاق بەك قەغىش بولغاچقا، ئانا قىزىغا تۇزۇكرەك كۆڭۈل بۆلەلمىدى.

كىچىككىنە ئاننىي كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ ئوي - چوڭقۇرلىرىنى بىلمەيتتى، كىشىلەر كۆڭلىنى چۈشەنمەيتتى. ئۇ پەقەت باشقىلارنىڭ كۆيۈنۈشىگە، سۆيۈشىگە، مېھرىگە موھتاج ئىدى.

ۋاھالەنكى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا مېھرىنى بېرىدىغان، پەپ-
لەپ ئەركىلىتىدىغانغا ھەپسىلىسى يوق ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ
قەلبىدە ئەنسىزلىك ۋە بىئارامىلىق بىرلىشىپ نامەلۇم بىر يالقۇن
پەيدا قىلىپ، ئۇنى غەزەپلىك، دائىم ئاچچىقلىنىدىغان، چېچىل-
غاق قىلىپ قويدى. ئانىنىڭ ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالمايدىغان بولۇپ
قالدى. ئەتىجىدە ئۇ سەبىي، خۇشخۇي قىزدىن ئۆزگىرىپ، ئەسە-
بىي، ھەدىسە ئاچچىقلاپ، چېچىلىپ يۇرىدىغان قىزغا ئايلاندى.

سەبىي ئانىنىڭ ئاچچىقىنىڭ چىقىرىش ئۇسۇلى چوڭلارنىڭ-
كىگە پەقەتمۇ ئوخشىمايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇسۇلى بىلەن پۈتۈن
ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالغان غەزەپنى چىقىرىش ئۈچۈن بار ئاۋازى
بىلەن چىرقىرايتتى، ۋارقىرايتتى، بىر نېمىلەرنى تاشلايتتى،
ئاتاتتى، چاقاتتى، بۇنىڭ ھەممىسى نامەلۇم قورقۇنچلىققا تاقا-
بىل تۇرۇش يولىدىكى ئۇرۇنۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى.

ئۇنىڭ مىجەزى ھەممىلا ئادەمنىڭ سەۋر قاچىسىنى چاقتى،
ھەتتا قوشنىلارمۇ ئۇنى «ئادەم بىزارى» دەيدىغان بولدى.

بىر قېتىم، ئۇ دوخوپكىغا قولىنى تىقىپ پىشۇاتقان بولكە-
نى ئالمىدىن دەپ قولىنى كۆيدۈرۈۋالدى. گۈناھىنىڭ ئۆزىدە ئە-
كەلىكىنى ئېنىق بىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇ يەنە ئەسەبىيلىشىپ لاخ-
شىگىر بىلەن بولكىنى قېسىپ ئېلىپ يەرگە ئېتىۋەتتى.

ئەلىس ئانىنىڭ ئائىلىدىكىلەرنىڭ قىممەتلىك ئاشلىقىنى
نابۇت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چىداپ تۇرالماستىن، ھالسىز
ئىڭىرىدى:

ـــ ئانىپ، ئانىپ . . . .

يەنە بىر قېتىم، ئەلىس ئانىنىڭ بۆشۈكتە ياتقان سىڭلىسى
ماربىغا قارىتىپ قويدى. ئانىپ ئاپامنىڭ ماڭا بېرىدىغان ئانىلىق
مېھرىنى، ئامراقلىقىنى تارتىۋالدى، دەپ سىڭلىسى ماربىنى
پەقەتلا ياخشى كۆرمەيتتى. ھازىرمۇ ئۇنى تەۋرىتىپ ئولتۇرۇپ
بىردىنلا شۇنى ئويلاپ تەلۋىلىكى تۇتتى ـ دە، بار كۈچى بىلەن

تەۋرىتىپ سىڭلىسىنى بۆشۈكتىن يېقىتىۋەتتى.

ئۇ كۈنى ئاخشىمى دادىسى ئۇنى تازا سالدى. ئۇ چىشىنى
چىڭ چىشلەپ تۇردى، كۆزىدىن تامچە ياش ئاققۇزمىدى. شۇنىڭ-
دىن باشلاپ ئۆچمەنلىك ئۇنىڭ قەلبىدە ئۆچمەس يالقۇنغا ئايلا-
دى.

ئانىنىڭ مىجەزى ئوڭشىلىش ئۈيقتا تۇرسۇن، تېخىمۇ
ئەسكىلىشىپ، ئوڭشىغىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. ئۇ ئەتە-
گەنلىرى دادىسىنىڭ ساقال ئېلىشىنى كۆرۈشكە ئامراق ئىدى.
بىر كۈنى ئەتىگەن، ئۇ ساقال ئېلىش مەلھىمى قاچىلانغان بوتۇلكا
ئېغىزىنىڭ كۆپۈكلىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ بىردەم قاراپ
تۇردى. كۆپۈكچىلەر ساقالنى پۈتۈنلەي كۆمۈۋەتتى. ئۇ ئاستا
قولىنى ئۇزىتىپ، كۆپۈك ئارىسىغا تىقتى.

ئەپسۇس، تومۇرنىڭ كەيپىمۇ ياخشى ئەمەس ئىدى. شۇڭا،
ئۇ:

ـــ قولۇڭنى تارت، ـــ دېدى ۋە ئانىنىڭ كىچىككىنە قو-
لىغا ئۇرىۋەتتى.

بۇنىڭ بىلەن ئانىنىڭ ئۆچ ـ ئاداۋىتى ۋە نەپرىتى گويا
ۋۇلقان كەبى ئېتىلىپ چىقىپ ئىشنىڭ چوڭى تېرىلدى. يەنى،
ئانىپ يېنىدىكى شىشە، قاچىلارنى ئېلىپ كەينى ـ كەينىدىن
ئەينەككە غەزەپ بىلەن ئاتتى. ئەينەك چىقىلىپ چۈل ـ چۈل
بولۇپ يەرگە چۈشۈپ، تامدا قۇرۇق رامكا ساڭگىلاپ قالدى.

ئانىپ ئاۋازىنىڭ بارىچە چىرقىرىدى. دادىسى ئۇنى يا ئۇر-
مىدى، يا ئېغىزىنى بۇزۇپ تىللىمىدى، پەقەت ياغاچتەك تۇرۇپ
قېلىپ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلىگەن تەرزدە:

ـــ ساڭا جىن چاپلاشتىمۇ، ياكى ئەقلىڭدىن ئازدىڭمۇ؟ قىل-
غان ئىشلىرىڭنى قارا سېنىڭ، سەن كومپىتا ئائىلىمىزگە ئاپەت
ئېلىپ كەلدىڭ . . . بۇنىڭغا يەتتە يىل بولدى، ـــ دېدى. دانىمۇ-
دانە ئېيتىلغان بۇ سۆزلەر ئانىنىڭ يۈرىكىگە گويا نەشتەردەك

سانجىلدى.

بىچارە ئاننىي قۇربانلىق بولۇپ كەتتى. ئەمەلىيەتتە توماس-نىڭ كەيپىنى ئۇچۇرغىنى ئەينەكنىڭ سۇندۇرۇلغىنى بولماستىن ئائىلىسىدىكى نامراتلىق ۋە كېسەللىك ئىدى. خېلى ئۇزۇن يىل-لارغىچە دادىسىنىڭ قارغىشى ئۇنى ئۇيقۇسى قاچقان ئۇزۇن تۈن-لەردە ناھايىتى بىئارام قىلدى.

ئايمەت كەلسە قوش كەلمەس، ئاپەت كەلسە تاق كەلمەس دېگەندەك، نامراتلىق بىلەن كېسەللىك بەئەينى ئاچقىلى بولمايدى-غان بىر كىشەنگە ئايلاندى. بالا قازا قايتىلىنىپ، يىلمۇ يىل ئۇلارنى يوقلاپ تۇردى. جىم ئۇچ ياشقا كىرگەندە ئۆسمىسى يوغىناپ كەتتى، ئاننىڭ كۆز ئاغرىقى يەنىمۇ يامانلاشتى. ئەلىسنىڭ كېسىلىگە داۋا تېپىلمىدى. توماس ھاراقكەشلىك پات-قىنقىغا چوڭقۇر پېتىپ ئۆزىنى چىقىرالماي قالدى. ئەھۋال مۇشۇ دەرىجىگە يېتىپ بۇنىڭدىنمۇ يامان ئاقىۋەتنىڭ بولۇشىغا ئادەمنىڭ كۆزى يەتمەيتتى. مۇشۇ ئازابلىق، قىيىن كۈنلەردە جېنى تۇمشۇ-قىغا كېلىپ قالغان ئەلىس بۇ ئائىلىنى ئاران - ئاران ئائىلە قىلدى. تۇيۇقسىزلا كېسىلىنىڭ مىكروبى ئۇنى گويا قۇرتتەك جىم - جىم ئىچىدىن غاجىلاپ تۇگەشتۇردى. تۇنۇگۈنلا ھايات يۈرگەن ئەلىس ئەتىسى ئۇ ئالەمگە كەتتى. ئۆينىڭ تۇۋرۇكى يىقىلىپ، ھەممە مالىماتاڭ بولۇپ كەتتى.

ئامالسىز سۇللىۋاننىڭ تۇغقانلىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ بىر ھاراقكەش ئەر بىلەن ئۈچ كىچىك بالىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا مەج-بۇر بولۇشتى.

تۇغقانلارنىڭ ۋەكىلى ھەممە تۇغقانلارنىڭ تۇغقانلار يىغىنى ئېچىلىدۇ، يېقىن ئەتراپتىكىلەر قالماي كېلىپ قاتناشقۇلار، دەپ ئۇقتۇرۇش قىلدى. ئاللان ھاممانى تەشەببۇسكارلىق بىلەن جىم ۋە كىچىك قىز مارىنى بېقىۋالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تۇزەتكىلى بولمايدىغان ئەسكى خۇي - مىجەزى ۋە ساقايماس

كۆز كېسىلى بولغاچقا ئاننىنىڭ باقىدىغان ئادەم چىقمىدى.

بىر پەس مۇزاكىرە بولغاندىن كېيىن، كۆپچىلىك ئاننىنىڭ نەۋرە ئاكىسى جون بىلەن ئايالى سۇددارخ بېقىۋالسۇن دېيىشتى. نېمىلا بولمىسۇن جونىڭ پۇلى بار، چوڭ بولمىسىمۇ بىر تاماكا زاۋۇتى بار، ئۆزى مەبلەغ سالغاچقا ئۆزىلا باشقۇرىدۇ. شۇڭا، ئۇ كىچىكرەك بولسىمۇ بىر خوجايىن - دە.

ــ ھەممىدىن سىلەر باي بولغاندىن كېيىن، ئۇنى سىلەر باقساڭلار بولىدۇ، ــ دېيىشتى كۆپچىلىك ۋە ئاننىنىنى بېقىۋۇ-لىشنى ئۇلاردىن تەڭلا تەلەپ قىلىشتى.

ــ تازىمۇ يولسىزلىق بولدى بۇ، سىلەر بىزنى كۆرەلمەي-ۋاتىسىلەر، ــ دەپ قاقشىدى سۇددارخ، لېكىن ئادەمگەرچىلىك مەسئۇلىيىتىدىن ئۆزىنى قاچۇرالمىدى. شۇ كۈنى چۈشتىن كې-يىن ئۇلار نائىلاج ئاننىنىنى ئېلىپ ئۆيىگە قايتتى.

سۇددارخ بۇ چاقىرىلمىغان مېھمانغا سەمىمىي مۇئامىلە قىل-دى. ئىمكانقەدەر ئۇنىڭ رايىغا باقتى. ئەپسۇسكى ئاننىي بارلىق ئائىلە قائىدىلىرىگە ئۆچ بولدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ئۇنىڭ دەخلى تەرۇز قىلغىلى بولمايدىغان «ئەركىنلىك» تىن باشقا ھېچ نەر-سىسى قالمىغان بولۇپ، ئۆزىنى ئوبدان قوغدىمىسا بولمايتتى.

ئاننىي گۆدەك بولغاچقا، توغرا بولغان ھەق - ناھەق قارىشى يوق ئىدى. پەقەت ئۆز تەبىئىتى بويىچە ئاتالمىش «ئەركىنلىك» نى ئۇاستە تاللىماستىن بىغەرەزلىك بىلەن قوغدايتتى. ئۇنىڭ قوپاللىقى، تەلۈلىكى سۇددارخنى نەچچە قېتىملاپ شۇنداق قاتـ-تىق قورقۇتۇۋەتتىكى، ئۇ ئاننىنىڭ چىشىغا تېگىشكە پېتىنال-مايدىغان بولۇپ قالدى. ئائىلە قائىدىسى، ئائىلە تەربىيىسى دېگەنلەر ئاننىيغا پەقەتمۇ كار قىلمايتتى، سۇددارخمۇ ئۇنى باشقۇ-رۇشتىن يالتىيىپ، ئىختىيارىغا قويۇۋەتتى. ئۇ ئۆزى قايناپ ئۆزى سوغۇلۇۋەرسۇن، ئۇنىڭ بىلەن كارنم بولمىسىلا بولمىدى-مۇ، دېگەن يەرگەكەلدى.

ئاننىڭ بىر مەھەل ئۆزى بىلگەننى قىلىپ راسا پۇخادىن چىقتى. ئەتىياز كېلىشىگە ئۇ ئېتىز ـ دالىلاردا چېچىپ يۈردى. بىردە چارۋىچىلىق مەيدانىغا بارسا، بىردە ياياقلاردا ياياندى. ئالما دەرىخىنىڭ ئاچىماقلىرىدا ئولتۇرۇپ شېرىن خىياللارنى سۈزدى. پاخال دۆۋىلىرىدە ئاسمانغا قاراپ يېتىپ كۆن ئۆتكۈزدى. ئۆزىنى بېقىۋالغان «ئۆي» دىن يىراق بولسىلا، ئۇنىڭ كۆڭلى ئارام تاپاتتى، ياياپ كېتەتتى، خۇشال بولاتتى.

بىر كۈنى ئاخشىمى، جون خوتۇنى سۈددارخقا:

ـــ ئويلاپ باقە، بۈگۈن ئاننېينىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىمەن؟ قارىسام ئۇ ئاشلىق ئامبىرىنىڭ كەينىدىكى چۆپ-لۈكتە ياتىدۇ، مەن ئۇنى توپتوغرا بەش مىنۇت كۆزەتتىم. ئۇ قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈۋاپتۇ، مىدىر-مىدىر قىلمايدۇ، دەرەخ-تىن بىر قۇشقاچ ئۇچۇپ كېلىپ ئۇنىڭ تېنىگە قونغانىدى، ئۇ يەنىلا مىدىرلىمىدى. قۇشقاچ ئۇنىڭغا بىر قارىۋېتىپ ئۇچۇپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن قۇشقاچ يەنە ئۇچۇپ كېلىپ ئۇنىڭ بارماقلىرىغا قوندى. ئۇلار مۇشۇ تەرىقىدە گويا قەدىردان دوست-لاردەك بىر ـ بىرىگە قارىشىپ تۇرۇشتى. بۇنىڭغا ھېچ ئەقلىم يەتمەي توۋا دەپ ياقامنى تۇتتۇم.

ـــ بۇنىڭ ئەجەبلىنىدىغان نېمىسى بار، ـــ دېدى سۈددارخ توڭلۇق بىلەن، ـــ قۇش بىلەن دوستكەن دەمسىز؟ ناھايىتى بىر قۇشكەنغۇ، لېكىن ئاننېي بىر ۋەھشي ھايۋان، ئۇنى باققاندىن كۆرە بىرەر تايچاق ياكى موزاي باققان بولساق ئېغىز ـ بۇرنىمىز ياغ بولار ئىدى.

ـــ ئۇ ئۆيدە جىمى ئەسكىلىكنى قىلغان بىلەن سىرتتا ئاجا-يىپ ياۋاش، سەۋرچان، رايىش ئىكەن، ـــ دېدى جون ھاياجان بىلەن.

كۆز كەلدى، مەكتەپلەردە ئوقۇش باشلىنىشقا ئاز قالدى. ئاننېي ئوقۇش ېيشىغا يەتكەنىدى. بىر كۈنى ئۇ يەڭگىسى سۈد-

دارخنىڭ قېشىغا كېلىپ:

ـــ مەن مەكتەپتە ئوقۇغۇم بولامدۇ؟ ـــ دېدى. ئۇنىڭ ئاۋا-زى خۇشاللىق ۋە ھاياجاندىن تىترەپ چىقتى.

ـــ خام خىيالنى ئاز قىلىڭ، ـــ دېدى سۈددارخ دىمىغىنى قېقىپ، ـــ كۆزىڭىز مۇشۇنداق تۇرسا، سىز ئۆمۈر بويى كىتاب ئوقۇيمەن، خەت يېزىشنى ئۆگىنىمەن دەپ خىيال قىلماڭ.

مىلاد بايرىمىغا ئاز قالغاندا، جون بىلەن سۈددارخ ھەركۈنى چوڭ ـ كىچىك بوغچا، سومكىلارنى ئالدى ھويلىدىكى زالغا ئەكىرىپ قويدى. بۇ نەرسىلەر مىلاد سوۋغىسى بولغاچقا، ئۇ يەرگە باللارنىڭ ھېچقايسىسىنى كىرگۈزمىدى، بىرلا ئاننېي خا-لىغانچە كىرىپ ـ چىقىپ يۈردى.

بىر كۈنى، ئاننېي ئاجايىپ چىرايلىق بىر قونچاقنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، كىچىك ئورۇندۇقتا ئۇنىڭغا قاراپ جىممىدە ئولتۇر-دى. قونچاقنىڭ چوڭقۇر كەلگەن كۆزلىرى زۇمرەتتەك كۆك، چاچلىرى ئالتۇن رەڭ، يۈزى پارقىراق، يۈمران بولۇپ، چىل-تەكلىك يىپەك كۆڭلەكنى ئۇنى ئاجايىپ چىرايلىق كۆرسىتەتتى.

زال غۇۋا يورۇپ تۇرغاچقا، ئاننېي ئۇنى ئوچۇق كۆرەلەيد-تى. كۆزلىرى روشەن كۆرەلمىسمۇ، ئۇ بۇ قونچاقنىڭ ئاجايىپ چىرايلىق، دۇنيادا تەڭدىشى يوق ئېسىل قونچاق ئىكەنلىكىنى بىلدى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ئۇ ھەدىسلا غىپپىدە زالغا كىرىۋە-لىپ، قونچاققا قاراپ ئولتۇرىدىغان بولدى. ئۇ قونچاقنى بەزىدە قۇچىقىغا ئېلىپ بوش ئۇرۇپ پەپلەيتتى، ئەركىلىتەتتى، سۆ-يۈپ كېتەتتى. بايرام ئالدىدىكى بۇ يېقىنچىلىقلاردىن ئاننېيدا بۇ قونچاق ماڭىلا مەنسۇپ دەيدىغان خاتا قاراش پەيدا بولدى.

تۆت كۆز بىلەن كۈتكەن مىلاد بايرىمى ئاخىر يېتىپ كەلدى. ئائىلىدىكى ھەممىلا كىشى ئادەت بويىچە زالغا كىردى. جون مىلاد بوۋاي بولۇپ ياسىنىپ مىلاد سوۋغىسى تارقاتتى. ھەممىلا بالا

بىردىن سوۋغا ئالدى. ئاننىي بولسا ئۆزىگە بېرىلگەن سوۋغىنى ئالدىيۇ، قاراپمۇ باقماي يېنىغا قويۇپ قويدى. چۈنكى، ئۇنىڭ كۆزى ھېلىقى قونچاقتا بولۇپ، ئۇ قونچاقنىڭ ئۆزىگە بېرىلىشىنى كۈتكەنىدى، ئاھالەنكى، جون قونچاقنى ئۆزىنىڭ قىزىغا بەردى.

شۇئان ئاننىي ئۆز كۆزلىرىگە ئىشىنەلمەي، گويا قاتۇرۇپ قويغاندەك قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئاندىن ئۇ ئۇشتۇمتۇت ئېتىلىپ بارغانچە بېرىپ قونچاقنى تارتىۋالدى - دە، ئۇنىڭ ئالتۇن رەڭ چاچلىرىنى يۇلۇپ - يۇلۇۋېتىپ يەرگە ئېتىۋەتتى. ئارقىدىن سارىڭ بولۇپ قالغاندەك ئەتراپىدىكى نەرسىلەرنى ئېلىپ ئاتتى، چاقتى، تەپتى. جون ناھايىتى تەسلىكتە ئۇنى توتۇۋالدى، ئائىلىدىكىلەرنىڭ پايراملىق خۇشال كەيپىياتىنمۇ ئاللىقاياقلارغا كەتتى.

بۇنىڭغا قانداق چىداپ تۇرغىلى بولسۇن! يەنە جەمەت يىغىنى ئېچىلىپ ئاننىينىڭ نەگە بېرىپ، نەدە تۇرۇشى مۇزاكىرە قىلىندى. ئۇلار ياشتا بالىلارنى يۇز ئابرۇيىنى دەپ ھەمدە ئامالسىزلىقتىن بېقىۋالغاندى، كېيىن ساخاۋەتلىك ياخشى كىشى دولىنى ئېلىۋېرىشتىن زېرىكتى.

بىراق، ئاللان ماڭا ياۋاش، ئوماق بالا، مەن ئامراق بولۇپ قالدىم، داۋاملىق بېقىۋېرىمەن. لېكىن، جىمنىڭ ئۆسمىسى يوغىناپ، كېسەللىك ئەھۋالى ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ، داۋالاش پۇلىنى كۆتۈرۈشكە ئامالسىز قېلىۋاتىمەن، دېدى. ئاننىينى ئادەم قىلىشقا كۆزى يەتمىگەچكە، ئۇنى ھېچكىم بېقىۋېلىشنى خالىمايدى.

جون بىلەن ئايالى ئۆيگە بارماستىنلا جىم بىلەن ئاننىينىڭ تەقدىرى بەلگىلىنىپ بولدى. جەمەت يىغىنى ئۇلارنى دېشىۋېرگەندىن كېيىن قوتقۇزۇش ئورنىغا ئاپىرىپ بېرىشنى قارار قىلدى. شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇلارنىڭ سۇللىۋان جەمەتىدىن ئالاقىسى ئۈزۈلدى.

ئاننىي مىتىۋت جىم تۇرۇپ ئارام ئالمىدى، شۇنداقلا ئارام-خۇدا ئۇخلاپمۇ باقمىدى، چۈنكى، ئۇ ئۇخلاپلا قالسام، قورقۇنچلۇق ئىشلار يۈز بېرىپ قالىدۇ، ئەزرائىل ئاۋاز چىقارماي جىمىمىدە كېلىپ جىمنى ئېلىپ كېتىدۇ، دەپ قورقۇپلا يۈرەتتى.

قۇتقۇزۇش ئورنى

گورانگېر دەپتىرىنى يىغىشتۇرۇپ، قەلىمنى سىياھ سۈمۈرىدىغان قەغەزدە سۈرتتى.

— مانا بۇلدى! ئىككىڭلارنىڭ ماتېرىيالىنى خاتىرىلىۋالدىم، دىن بوۋا، مالال كۆرمەي سىز جىمنى ئەرلەر ياتقىغا ئاپىرىپ قويۇڭ، مەن ئاننىينى ئاياللار ياتقىغا ئاپىراي.

جىم بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى، يەنى بۇ گەپنىڭ ئىككىيلەنىنىڭ ئايرىلىپ كېتىشىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ئاڭقىسىدىن بۇرۇن-راق چۈشىنىپ، ئاننىينىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى.

— ياق، بولمايدۇ، ئىككىمىز بىللە بولىمىز، — دەپ ۋار-قىراپ كەتتى ئاننىي ئىنىسىنى چىڭ قۇچاقلاپ، ئاننىينىڭ قەلبىدە ئىلگىرى زادىلا كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر تۈيغۇ پەيدا بولۇپ، ئۇ قېرىنداشلىق مېھرى، قانداشلىق مۇناسىۋىتىنىڭ تۇرتكىسىدە تۇنجى قېتىم «ئۆزى» دىن باشقا بىرىگە كۆڭۈل بۆلدى.

گورانگېر قوشۇمىسىنى تۇرۇپ بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ: — بوپتۇ! مېنىڭچە جىم سىز بىلەن بىللە قىزلار ياتقىدا تۇرسىمۇ بولىدۇ. لېكىن، سىز ماڭا بىر ئىشقا ۋەدە بېرىڭ، ئۇ چوقۇم يوپكا كىيىسۇن.

گورانگبر ئاننېينىڭ چىرايىدىكى ئىپادىنى كۆرۈپ قاراڭ-
رىشكە يۈرىكى چىدىماي دەررۇ باشقا ياققا قارىۋالدى.

يەنە قىزلارنىڭ كىيىمىنى كىيىدىغان ئىشمۇ؟ جىم تېخى يېقىندىلا ئېغى ئوچۇق ئىشتاننى تاشلاپ، چوڭ يىگىتلەردەك ئۇزۇن ئىشتان كىيگەن ئەمەسمىدى؟ جىم ئىختىيارسىز ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

بۇ دۆرەم ئاننېينىڭ ئىنكاسى تېز بولدى. ئۇ دەرھال ئىنسانىڭ ئېغىزىنى ئېتىۋېلىپ:

— ماقۇل، ئەگەر بۇ ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك قائىدە بولسا، شۇنداق قىلساق قىلايلى، — دېدى.

ماسساچۇسېتىس شىتاتىدىكى بۇ قۇتقۇزۇش ئورنىدا سېستىرا-مۇ، داۋالاش ئۇسكۇنىلىرى، دورىلارمۇ يوق ئىدى. شىتاتلىق ھۆكۈمەتنىڭ دوختۇرلارغا ئاجراتقان پۇلى ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى. دوختۇرلار ئاندا - ساندا ھۆكۈمەت ئىشىنى بېجىرىش يۈزىسىدىن كېلىپ ئۇزۇنچاق ئىككى بىنانى، يەنى ئاياللار ياتقى بىلەن ئەرلەر ياتقىنى بىر قۇر ئايلىنىپ چىقاتتى.

بۇ جاي نامدا قۇتقۇزۇش ئورنى دەپ ئاتالسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇي - ماكانى يوق سەرگەردانلارنى يىغىۋېلىش ئورنى ئىدى. يار - يۆلكى يوق، بىر پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان قېرىلار، روھىي كېسەللەر، ھاراقكەشلەر بۇ يەرنىڭ دائىملىق مېھمىنى ئىدى.

ئاننېي بىلەن جىم يىراقلاردىن كېلىپ بۇ كىشىلەر ئارىسىغا قوشۇلدى.

بىرىنچى ئاخشىمى، ئاننېي بىلەن جىم ئاياللار ياتقىغا ئورنىلاشتۇرۇلدى. بۇ ياتاقتىكىلەرنىڭ ھەممىسى كېسەلمەن قېرى ئاياللار بولۇپ، ئۇلار كارىۋاتلاردا ياتسا بەئەينى ئەرۋاھتەك كۆرۈ-نەتتى. ياتمىغان چاغلاردا تەۋرەنمە ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، سائەت-لەپ ئورۇندۇقنى غىچىرلىتىپ تەۋرىتەتتى. غۇۋا ئۆي ئىچىدە

گەپ - سۆزلەر كەمدىن - كەم بولاتتى.

ئاننېيغا بۇ خىل كەيپىيات پەقەت ياقمىدى. ئاياللارنىڭ ھەممىسى سۆرۈن تەلەت بولۇپ، تېتىكلىك، جانلىقلىقتىن ئەسەر يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ جىمغۇرلۇقى ۋە ئورۇندۇقنى تەۋرىتىپ ئولتۇرۇشلىرىدىن ئاننېينىڭ يۈرىكى بەكمۇ سىقىلدى. بۇنداق بولۇشى، يېڭى تۇغۇلغان بەرجەس موزايدەك ئۇنىڭ بىر جايدا جىم تۇرغۇسى كەلمەيتتى، كۆزىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۇ باشقا كېسەل-لىك ئازابىنى تارتمىغانىدى.

قېرى ئاياللارنىڭ كۆپى ئاننېي بىلەن ئىنىسىغا پەقەتمۇ كۆڭۈل بۆلمىدى. بالىلارمۇ ئىش ئۇقمىغاچقا، ئۆزلىرى بىلەنلا بولۇپ، بۇ چوڭلارنى ھۆرمەت قىلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمە-دى. ئەمما، ئىككى ئايال ئاننېي بىلەن دوست بولدى. ئۇنىڭغا بۇلار باشقىلارغا ئوخشىمايدىغاندەك، ھېچبولمىغاندا «تىرىك» كىشىلەردەك تەسىر بەردى. بۇ ئاياللارنىڭ بىرى ئەما بولۇپ، ئۇ ھەمىشە ئاننېينىڭ قولىنى تۇتۇپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئاجايىپ - غارايىپ ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرەتتى. ماچ كارو ئىسىملىك يەنە بىر ئايال ئېغىر بوغۇم ياللۇغى كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان بولۇپ، پالەچ بولۇشقا ئاز قالغانىدى. كارىۋاتقا چىقىشتىمۇ، چۈشۈشتىمۇ بەك قىينىلاتتى. ئۇ دائىم ئاننېينىڭ كۆچىدىن پايدىلىناتتى، يەنى ئۆرۈلۈش، ئولتۇرۇشتا قىينالسا ئاننېينى چاقىرىپ ياردەملەشتۈرەتتى. ئاننېيمۇ قانداقلا ئىش بولسۇن يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭغا ياردەملىشەتتى.

ماچمۇ ئۇنىڭغا كۆز بولدى. ئاننېي كىتاب ئوقۇشنى بىلدى! ئاننېي ئۇ مومايغا كىتابنى تۇتۇپ بېرەتتى، ۋاراقلىرىنى ئۆرۈپ بېرەتتى.

ماچنىڭ كۆزى بىلەن ئاننېينىڭ قوللىرى بىر - بىرىنىڭ كەمتۈكلۈكىنى تولۇقلىدى. بىر قانچە ئايدىن بۇيان ئۇلار بىرىنى بىرىگە ئۇلاپ كىتاب ئوقۇدى. بۇنىڭ بىلەن ئاننېينىڭ قەلبىدە

كىتاب ئوقۇش ھەۋىسى قوزغالدى.

دەسلەپكى كۈنلەردە ئۇ دېشبۇرگدا ناھايىتى كۆڭۈللۈك، خۇشال ـ خۇرام ياشىدى. ئۇ ۋە جىمنىڭ يەپ ـ ئىچىدىغىنى، ياتىدىغان ئايرىم كارىۋىتى بار ئىدى، ئاچا ـ ئۇكا يېقىن ئۆتەتتى، ئاخشاملىرى ئۇ ئىنىسىدىن خەۋەر ئالاتتى. تۇرالغۇ شارائىتى دېگەندەك ئوبدان ئەمەس ئىدى، كۈندۈزلىرى چاشقانلار ئەيمەنمەستىن توپ ـ توپ بولۇپ چېپىپ يۈرەتتى، جىم بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ، سۈپۈرگە بىلەن چاشقانلارنى قوغلاپ ئويناتتى.

ئۇلار بىر ـ بىرىدىن ئايرىلماي بىر ئۆيدە ياشىغىنىدىن ئىنتايىن خۇش ئىدى. يۇقىرى ـ تۆۋەندىكى خىزمەتچىلەر ئۇلارغا ئوبدان مۇئامىلە قىلاتتى، ھېچكىم ئۇلارنى بوزەك قىلمايتتى، پەس كۆرمەيتتى. كىشىلەر ئاننىڭ پاراكەندە قىلمايتتى، ئادەمىيمۇ تەلۈلۈك قىلمايتتى، تىنچ، رايىش يۈرەتتى. ئۇ بىر ـ ئىككى قېتىم ئاچچىقى كېلىپ يىرىلماقچى بولغاندا باشقۇرغۇچى ئۇنىڭغا:

ـــ يەنە چىرقىرايدىغان بولساڭ، يەنە ۋارقىراپ ـ جاقىراي-دىغان بولساڭ، ئۆيدىن ئۇ ئىنىڭنى ئەرلەر ياتقىغا ئاپىرىۋەتىمەن، ـــ دېدى.

بۇ تەھدىت ئاننىڭ ئەقلىنى ئىشقا سالىدىغان قىلدى. كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ تەلۈلۈكى تۇتاي دېگەندە، ئۇ مۇشۇ گەپنى ئويلاپ ئۆزىنى بېسىۋالىدىغان بولدى.

قىش بوۋاي دېشبۇرگقا كىرىپ كەلدى. تاشقىرى سوغۇق ئىدى. قېلىن كىيىمى بولمىغاچقا، ئۇلار تاشقىرىغا چىقالماي ئۆيدىلا بولدى. كەچ، يوغان ياتاقنىڭ بىر بېشىدا ئادەملەر ئاز كىرىپ ـ چىقىدىغان كىچىككىنە بىر ئۆي بار ئىدى. ئاننىڭ بىلەن جىم بۇ ئۆينى مەخسۇس ئويناىدىغان جاي قىلىۋالدى.

ـــ سىلەر... قورقماي مۇشۇ ئۆيدە ئويناۋاتامسىلەر؟ ـــ بىر مومای ناھايىتى قورققان ئەلپازدا ئۇلارنى ئاگاھلاندۇردى.

ئاننىڭ مومايىنىڭ ياخشى نىيەت بىلەن قىلغان نەسىھىتىنى ئاڭلاپ مۇرىسىنى قىسىپ قويدى. چۈنكى، بۇ مېيىت قويىدىغان ئۆي ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. بۇ يەردە ئادەم ئۆلسە، دەپنە قىلىنغۇچە ئارىلىقتا كارۋىتى بىلەنلا مۇشۇ ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇلاتتى. دۇنيانىڭ مەينەت ـ مۇشەققىتى ۋە ئاچچىق ـ چۈچۈ-كىنى كۆرگەن، ھېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئاننىڭ نىسبەتەن ئۆلۈك بىلەن تىركىنىڭ نېمە پەرقى؟ بۇنىڭدىن قورقۇپ نېمە كەپتۇ؟

ئاننىڭ ھەممىلا يەردە چېپىپ يۈرۈپ كۆڭلىنى خۇش قىلاتتى. بىر كۈنى، زالدىكى ئىشكاپتا چاشقان ئاجىلىۋەتكەن نۇرغۇن ژۇرنال بارلىقىنى كۆرۈپ قالدى.

ـــ جىم، جىم تېز كەل! مەن بايلىق تېپىۋالدىم!

ئۇلار باغلام، باغلام ژۇرنالىنى ئۆزلىرى ئويناىدىغان ئۆيگە ـ مېلىنىتخانىغا ئەكىردى. ئۇلار خېت توتۇمايتتى، ئەممىا، يەردە يېتىپ، كىتاب ـ ژۇرناللاردىكى رەسىملەرنى زوق بىلەن كۆرۈشتى.

جىمغا بىر قىسىم ساقچى ھەققىدىكى ژۇرناللار ناھايىتى ياقتى. ئاننىڭ بولسا ئاياللار ژۇرنىلىدىكى نازىنىن خېنىملارنى زوق ـ شوقى بىلەن كۆردى. ئۇلارنىڭ كىيگىنى يىپەك چىلتەك تۇتقان، يەرگە سۆرۈلۈپ تۇرغان ئېسىل كۆڭلەك، چاچلىرىدا ياقۇت كۆز قويۇلغان چىرايلىق چارىلار، ئۇلارنىڭ سەبەبى، چىرايلى پارقىراپ تۇرغان، نۇرغۇن ئوماق بالىلار ئوراپ تۇرغان.

ئاننىڭ ژۇرناللارنى بارمىقى بىلەن تۇتۇپ ئاجىز كۆزلىرى بىلەن دىققەت بىلەن كۆرەتتى، ئەممىا رەسىملەرنىلا كۆرگەن بىلەن مەنىسىنى تۇزۇك چۈشىنەلمەيتتى. بەزىدە ئۇ خەتلەرنى ئامراقلىق بىلەن سىلاپ ـ سىلاپ قانايتتى، خۇشاللىقىنى باسالمايتتى. ئارقىدىن ژۇرنالنى غەزەپ بىلەن چۆرۈۋېتىپ، مۇشتۇمىنى چىڭ تۇگۈپ يەرنى مۇشتىلاپ:

ـــ مەن ئوقۇيمەن، ھازىردىن باشلاپ ئوقۇيمەن، ـــ دەپ

ناله قىلاتتى. ئوقۇپ بىلىم ئېلىش ئىشتىياقى يۇرىكىنى كۆيدۈرەتتى. ئاننىڭ بۇ ئۇتنى ئۆچۈرەلمەي ئىختىيارسىز يىغلاپ كېتەتتى.

3 ـ ئاي چىقىپ كېتىپ 4 ـ ئاي كىردى. دېشبۇرگقا ئاخىر باھارنىڭ قەدىمى يېتىپ، گۈل ـ گىياھلار ئېچىلىپ، ھاۋا ئىسسىدى. ئاننىڭ ئۆزى يالغۇز سىرتلارغا چىقىپ ئويناشنى ياخشى كۆرەتتى. جىمنىڭ جاراھىتى يوغىناپ كەتكەنلىكتىن، ئۇ ياتاق ئىچىدىلا ھاسا تاياق بىلەن ئۇيان ـ بۇيان ئاران مېڭىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ كېسىلى كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىرلاشماقتا ئىدى. ئاننىڭ ھەركۈنى ئەتىگەندە ئۇنىڭ كىيىملىرىنى كىيدۈرەتتى، پەم بىلەن يۆلەپ كارىۋاتتىن چۈشۈرەتتى، ھاسا تايىقىنى تۇتقۇزۇپ قويۇاتتى. ئىسسىنىڭ كېسىلىنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ، ئۇ رېئاللىققا يۈزلىنىشنى خالىماي: «ئۇ ماڭا لىدىمۇ بولدى، چوڭ چاتاق يوق» دەپ ئۆزىنى ئالداپ، ئۆزىگە تەسەللىي بېرىپ يۈرەتتى.

بىر كۈنى ئەتىگەن، ئاننىڭ كىيىمىنى كىيدۈرۈۋاتقاندا، جىم توختىماي يىغلىدى، ئۇنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋېتىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى. قوشنا كارىۋاتتا ياتقان مومای تېزىكىپ توۋلىدى:

ـ ھەي قىز، نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ ئۇنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالساڭ بولمامدۇ، ئۇ كېچىچە يىغلاپ غەلۋە قىلىپ مېنى ئۇخلاتمىدى.

ئاننىڭ بەك ئاچچىقى كەلدى.

ـ ئاغزىڭنى يۇم، بىز بىلەن ئىشىڭ كارىڭ، قېرى جەددال، ـ ئاننىڭ مومانىڭ گېپىدىن قورقۇپ ۋەھىمىگە چۈشتى.

ـ ماۋۇ جىن نېمە دەيدۇ، شاپىلاق يېگۈڭ كېلىۋاتامدۇ؟

ـ شاپىلاق سالماقچىمۇ تېخى؟ قېنى ئۇرە! ـ ئاننىڭ ئىككى قولىنى بىلىگە تىرەپ سوقۇشقاق خورازدەك ھۇرپەيدى.

تاماشا كۆرۈشكە ئامراق جىم ئورنىدىن تۇرماقچى بولدىيۇ، يەنە كارىۋاتقا تاشلىنىپ، ئاغرىققا چىدىمای توۋلاپ كەتتى:

ـ ۋايجان، ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ.

ئاننىڭ ئۇنى قۇچاقلاپ تەسەللىي بەردى:

ـ ئەنسىرىمە، ھېلىلا ياخشى بولۇپ قالىسەن، بۇگۈن كارىۋاتتىن چۈشمەي ئوبدان ئارام ئال، ئەتە چوقۇم ياخشى بولىسەن.

ھالبۇكى، شۇ كۈندىن تارتىپ جىم كارىۋاتتىن چۈشەلمىدى.

ئۇلار دوختۇر چاقىردى. دوختۇر جىمنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئاننىيىتى زالغا ئاچىقتى. ئاننىيىنىڭ ئورۇق مۇرىلىرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ مېھرىبانلىق بىلەن:

ـ ئاننىي، روھىي جەھەتتىن تەييارلىق كۆرۈپ قويۇڭ، ئىنتىزىڭ ۋاقتى ئاز قاپتۇ، ـ دېدى.

ئاننىيىنىڭ كۆزلىرى قېتىپلا قالدى. دۈمبىسىدە بىر سوغۇق تىتىرەك پەيدا بولۇپ، كېيىن يۈرىكىنى سانجىپ ئاغرىتتى: قانداق قىلىدىغان گەپ؟ ئۇ ئىختىيارسىز ئۇزۇن بىر چىرقىراپ مۇشتۇمىنى توگۈپ دوختۇرنى ئۇرۇپ كەتتى. بىرى يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنى تەسلىكتە تارتىپ نېرىغا ئەكەتتى.

ـ بولدى، بولدى، ـ دېدى باشقۇرغۇچى، ـ يەنە كۆكەمىلىك قىلىسىڭىز، سىزنى كەتكۈزۈۋېتىمەن.

بۇ گەپ گويا جان ئالغۇز ئوقتەك ئۇنىڭ ئەجەللىك يېرىنگە تەگدى. ئۇ گويا تۈيۈقسىز كالتەك يېگەن كىشىگە ئوخشاش ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئاننىي ئۇيان ـ بۇيان ماڭماي جىمغا ھەمراھ بولدى. ئۇ جىمغا ھېكايە سۆزلەپ بېرەتتى، تاماق يېگۈزەتتى، كىيىملىرىنى كىيگۈزەتتى. جىم ئاغرىققا چىدىمای ئىڭراپ كەتكەندە، ئۇنىڭ ئاغرىق ئازابىنى يېنىكلىتەرمەنمىكىن دەپ دۈمبىسىنى يۇمشاق سىلايتتى، پۇتلىرى

ئى تۇتاتتى. تاكى جىم كۆز يۇمغانغا قەدەر، ئانىيە مىنۇت جىم تۇرۇپ ئازام ئالمىدى. شۇنداقلا، ئارامخۇدا ئۇخلاپمۇ باقمىدى. چۈنكى، ئۇ ئۇخلاپلا قالسام، قورقۇنچلۇق ئىشلار يۈز بېرىپ قالىدۇ، ئەزرائىل ئاۋاز چىقارماي جىمىدە كېلىپ جېنى ئېلىپ كېتىدۇ، دەپ قورقۇپلا يۈرەتتى. بالىلارغا خاس ئۆتكۈر بۇاسىتە سېزىمى ئۇنىڭغا قارىغۇ كېچە ئەڭ خەتەرلىك، دەپ ئۇقتۇراتتى. شۇڭا، ئۇ پۈتۈن كۈچ بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىش ئۈچۈن هوشيار تۇرۇشۇم كېرەك، دەپ ئويلايتتى.

هالبۇكى، ئۇلار جىمنى ئېلىپ كەتكەندە ئانىيە ئۇخلاپ قالغانىدى. ئۇ ئويغىنىپ كۆزىنى ئاچقاندا، ياتاق قارىغۇ ئىدى. ئۇ ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى سېزدىيۇ، قارىغۇدا هېچ نەرسىنى كۆرەلمىدى. ئۇ تېزلىكتە بۇرۇلۇپ جىمنىڭ كارىۋىتىنى سىلىغانىدى، قولىغا ئۇرۇنمىدى.

ئۇنى قورقۇنچ ۋە ئەندىشە ئىلكىگە ئالدى. ئۇ ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتى. ئاستا كارىۋاتتىن چۈشۈپ، قارىغۇدا ئېگىز پەس دەسسەپ، ياتاقتىن چىقىپ مېيىتخانىغا بارىدى. ئۇنىڭ پۈتلىرى يۇمشاپ، تىترەپ تېڭ تۇرالمايتتى. ئۇ ئۆزىگە ئۆزىنى تۇتۇۋالى، چىڭ تۇر، دەپ ئۆزىنى ئاگاهلاندۇردى. ئېچكىرى كىرىپ قولىنى ئۇزاتقانىدى، جىمنىڭ كارىۋىتىنىڭ ۋادىكى تەگدى.

پۈتۈن ياتاقتىكىلەر ئانىيەنىڭ ئېچىنىشلىق يىغىسىدىن ئويغىنىپ كەتتى. چىراغ يېقىلدى. كىشىلەر يۈگۈرۈپ كىرگەندە، ئانىيە هوشىنى يوقىتىپ يەرده بەئەينى بىر جەسەتتەك ياتاتتى. مېهرىبان بىر جۈپ قول ئۇنى يەردىن ئېلىپ كۆتۈردى.

ئانىيە بۇلار مۇشۇ ئاخىرقى پەيتته مېنى جىمدىن ئايرىۋەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ، دەپ كىشىلەردىن خاتا هالدا ئاغرىنىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭدىكى قايغۇ غەزەپكە ئايلىنىپ، ئۇ يىرتقۇچ هايۋانىنىڭ ئۆزىلا بولدى. دەهشەتلىك چىرقىرىدى، قاتتىق ئەسەبىيلەشتى، چىشلىدى، تەپتى، كىشىلەر قولىنى تۇتۇۋېلىپ ئۇنىڭ

بىلەن بىر پەس هەپىلەشتى، ئاخىرىدا ئامالسىز ئۇنى يەرگە يانقۇزۇپ قويدى.

ئۇ تىنچلاندى، يىغلاشتىن توختىدى، خۇددى بىر جەسەتتەك يەرده سۇنايلىنىپ ياتتى. نۇرغۇن يىللاردىن كېيىن ئۇ ئەسلەپ، شۇ چاغدا مەن ئۆزۈمنىڭ ئۆلۈمىنى تىلىدىم. بۇ مېنىڭ هاياتىمدىكى ئەڭ قايغۇلۇق ئېغىر كۈنلەر ئىدى، دەيدۇ.

ئۆلگەنلەر كېتىدۇ، تىرىكلەر ئۆلگەنلەرنىڭ كەينىدىن كېتەلمەيدۇ، ياتاقتىكى بىر ئاق كۆڭۈل موماي دەلدەڭلەپ مېڭىپ ئۇنىڭ يېنىغا بارىدى. ئۇ ئانىيەنى تارتىپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلدى، هاسىراپ كەتتى. ئانىيە قۇلىقى تۇڭده موماينىڭ هاسىرىشىنى ئاڭلاپ كۆزىنى ئاچتى. گەپ ـ سۆز قىلماستىن ئورنىدىن تۇرۇپ، موماينىڭ قولتۇقلىشى بىلەن كارىۋىتىغا قايتتى.

ـــ ئانىيە، ئولتۇرۇڭ، ـــ موماي ئۇنى پەپلەپ، ئېچىنغان هالدا پىچىرلىدى، ـــ قانغۇچە يىغلىۋېلىڭ! ئومىقىم، كۆز يېشى بۇ ئالەمدىكى قايغۇ ـ هەسرەتنى يېنىكلىتىدۇ، ماڭا ئىشىنىڭ.

بۇ گەپلەر ئانىيەنىڭ قۇلىقىغا كىرمىگەندەك قىلاتتى. چۈنكى، ئۇ كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ كارىۋات لېڭده ئولتۇراتتى، هەتتا كىرپىكىنىمۇ قاقمايتتى.

ـــ يىغلىۋېلىڭ! ئادەم هامان ئۆلۈپ كېتىدۇ، ـــ موماي يىرىك قوللىرى بىلەن ئانىيەنى سىلاپ تەسەللىي بەردى، ـــ ئادەم تۇغۇلىدۇ، ئۆلىدۇ.

ئانىيە قاتتىق قايغۇردى، كۆز يېشى يېپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك تۆكۈلدى.

مەيلى قانداق ھەكتەپ بولسۇن، مەن ئوقۇيمەن، مەيلى تەڭرى قانداق ئويلىسۇن، قانداق ئورۇنلاشتۇرسۇن، مەن ھەرگىز قوبۇل قىلمايمەن.

مەن ئوقۇيمەن

جىم ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئاننىڭ دېشىدىن ئورنىدىن يېرىلغا كېتىشنى تۇرمۇش نىشانى قىلدى.

ئاننىڭغا شۇ نەرسە ئايان، قۇتقۇزۇش ئورنىدىن چىقىپ كېتىش ئاسان، ئەمما گەپ سىرتتا قانداق تۇرمۇش كەچۈرۈشتە. ئۇنىڭ ئائىلىسى، قولىدا ھۈنىرى يوق، شۇڭا سىرتقا چىقسا زاۋۇتلارمۇ ئۇنى ئىشلەتمەيدۇ. يېشى كىچىك، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىز بىر قىزنى كىممۇ بالا ئىشچى قىلىپ ئىشلىتىدۇ؟

ئادەم ئائىلىدە ئاتا ـ ئانىسىغا، سىرتتا دوست ـ بۇرادەرلەرنىگە تايىنىدۇ. يەككە ـ يېگانە، يېتىم ئاننىڭ دوستلارنىڭ ياردىمى قولىنى سۇنۇشىغا موھتاج ئىدى. مۇشۇ باش قېتىنچىلىق كۈنلەردە، ئۇ ئاخىر ئۆزىگە ھەقىقىي يوسۇندا كۆڭۈل بۆلىدىغان دوست تاپتى. ئۇ دېشبۇرگقا يېڭى كەلگەن پوپ بارىارا بولۇپ، ئۇ ئاياللار يانتىقىدا ھەر شەنبە بولىدىغان دۇئا ـ تىلاۋەت ۋە يەكشەنبە كۈنىدىكى ئىبادەتكە رىياسەتچىلىك قىلاتتى.

بارىارا مەنسۇپ دىنىي جەمئىيەت ئۇنىڭغا يۇقىرىقى ئىككى ۋەزىپىنىلا يۈكلىگەنىدى. ئەمما، قۇتقۇزۇش ئورنىدىكى جاپالىق مۇھىت، كىشىلىك تۇرمۇشتىن ئۇمىدىنى ئۈزگەن كىشىلەر ئۇنىڭ ۋىجدانى ۋە خەيرخاھلىقىنى قوزغىدى. شۇڭا، ئۇ ئىشى يوق چاغلاردا بۇ يەرگە كېلىپ كىشىلەر بىلەن ھال مۇڭ بولاتتى. ئەرلەر بىلەن تەنتەربىيە خەۋەرلىرى ھەققىدە سۆزلەشسە، ئاياللار

بىلەنمۇ خۇشال سۆھبەتلەردە بولاتتى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇ ئاننىڭغا دىققەت قىلدى ۋە كۆڭۈل بۆلدى.

ئاننىمۇ بۇ يېڭى كەلگەن دىن تارتقاتقۇچىنى كۆزىتىشكە باشلىدى. ھەر قېتىم ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئۇچراشقاندا، ئاننىڭ كۆزىنى ئۇنىڭدىن ئەپچىنىپ، ئۇن چىقارماستىن ئىنتىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىنى ئەسلەپ قايغۇراتتى. ئۇنىڭ ھەر قانداق بىر ئادەم بىلەن دوستلىشىشقا رايى بارمايتتى. ئاننىڭ كۆزىنى ئەپقاچقان ئەھۋالدىمۇ، پوپ بارباراننىڭ مېھرىبان، مۇلايىم كۈلۈمسىرىشىنى سېزىپ تۇراتتى.

پوپنىڭ مۇلايىم كۈلۈمسىرىشى ئاننىڭنىڭ كۆڭلىدىكى ۋەھىمىنى يوقاتتى. شۇنىڭ بىلەن پوپ كارىۋات ئارىلاپ كېشىلەر دىن ھال ـ ئەھۋال سورىغاندا ئاننىڭ ئۇنىڭ كەينىدە يۈرىدىغان بولدى. شۇ تەرىقىدە بىر قانچە ئاي ئۆتتى. بىر كۈنى ئۇلار توساتتىن قاتارلىشىپ مېڭىپ، پاراڭلاشتى. شۇنداق قىلىپ پوپ بارىارا بىلەن دوست بولۇپ قالدى.

پوپ قايتىپ كېتىدىغان چاغدا، مېھرىبانلىق بىلەن ئاننىڭنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويۇاتتى. بىر كۈنى ئاننىڭغا ئۇ كۆتۈلمىگەن بىر ۋەدىنى بەردى.

ئۇ چاغدا ئۇلار سېرىق دەرۋازا يېنىدا تۇراتتى. پوپ بارىارا قوشۇمىسىنى تۇرگەن ھالدا ئاننىڭغا بىر پەس قاراپ تۇرۇپ كېتىپ، ئىختىيارسىز ئېغىز ئاچتى:

ـــ ئاننىي، بۇ يەردە تۇرۇۋەرسىڭىز بولمايدۇ، سىزنى بۇ يەردىن ئېلىپ كېتىمەن.

پوپ بارىارا ئاننىڭنىڭ كۆزىنىڭ ناھايىتى ئاجىزلاپ كېتىۋاتقانلىقى، تۇتۇلۇپ قالايلا دەۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇنىڭ بىر دوستى ماساچۇسېتىس شتاتى روۋ ۋىلايىتى كاتولىك دىنىي جەمئىيىتىنىڭ ساخاۋەت دوختۇرخانىسىدا ئىشلەيدىغان ئىنتايىن ئۇستا دوختۇر ئىدى. پوپنىڭ تەزىرىدە بۇ دوستى ئاننىڭنىڭ

كۆزىنى داۋالاپ ساقايتالايدىغان ئەڭ ياخشى نامزات بولۇپ، ئۇ ئاننىڭ شۇنداق قېشىغا ئاپارماقچى بولدى.

ئالدى بىلەن ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلە ئاننىڭ كۆز كېسىلىنى داۋالاش، كۆزىنى ساقايتىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى گۈرىستانغا ئوخشايدىغان بۇرۇقتۇرما دېشىۋرگەدىن ئاچىقىپ، ئوبدان بىر جايغا ئورۇنلاشتۇرۇش ئىدى.

ئاننىڭ چىم بىلەن «قار ماري» غا ئولتۇرۇپ دېشىۋرگەدىن كېلىپ توپتوغرا بىر يىل بولغاندا، پوپ باربارا ئۇنى دېشىۋرگەدىن ئاچقىپ دوختۇر دوستىنىڭ قېشىغا ئاپىرىش ئۈچۈن روۋ ۋىلايىتىگە ماڭدى.

دوختۇر ئاننىڭ كۆزىنى تەكشۈرۈشنى تېزلا ئورۇنلاشتۇردى.

— مېنىڭچە ئۇنىڭغا يارىدەم قىلىش كېرەك، — ئۇ دەبدەبىلىك يوسۇندا تەكرارلىدى، — مەسىلە چىقماسلىقى مۇمكىن، بىز ئۇنىڭ كۆزىنى داۋالاپ ساقايتىمىز.

ئارقىدىن ئۇلار ئاننىڭ كۆزىنى دەرھال ئوپېراتسىيە قىلىشتى. كۆزى تېڭىۋېتىلگەن ئاننىڭ ئىنتايىن بەخىرامان ھالدا كارىۋاتتا بىر قانچە كۈن مىدىر - سىدىر قىلماي ياتتى. يېپ ئېلىنىدىغان كۈنى بىر توپ سېستىرا دورا ۋە سايمانلارنى كۆتۈرۈپ دوختۇرلارنىڭ كەينىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇلار بىلەن باربارا پوپمۇ كىردى. دوختۇر پەم بىلەن داكىنى ئېلىۋېتىپ يېپنى كەستى.

— كۆزىڭىزنى ئېچىڭ، — دېدى دوختۇر مېھرىبانلىق بىلەن.

بۇ گەپكە ئىنتىزار بولۇپ تۇرغان ئاننىڭ يۈرىكى قاتتىق سېلىپ گويا چىقىپ كېتىدىغاندەك بوغۇزىغا كەپلەشتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىۋىدى، نەرسىلەر غۇۋا كۆرۈندى، كۆز ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇق بۇرۇنقىدىن بەتتەر ئىدى. ئوپېراتسىيە مۇۋەپپەقىيەتلىك

بولمىغانىدى.

— قۇتقۇزۇش ئورنىغا قايتىپ كەتكۈم يوق، — دەپ يىغلىدى ئۇ.

پوپ ئۇنىڭغا دوختۇرلار يەنە ئوپېراتسىيە قىلىدۇ، دېۋىدى، ئۇ يەنە جانلاندى. چۈنكى، بۇنداق بولغاندا، ئۇلار ئاننىڭ ئېلىپ قالاتتى، ئۇ دېشىۋرگەگا دەرمەھەل قايتىمىسىمۇ بولاتتى.

ئاننىڭ ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم تەربىيە كۆرگەن ۋە بەكمۇ خەيرىخاھ ئاق كۆڭۈل كىشىلەر بىلەن ئۇچراشتى. ئۇلارغىمۇ ئاننىڭ ناھايىتى زېرەك، چاققان بىلىندى. شۇڭا، ئۇلار ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلدى، ئۇنىڭ قەلب سادالىغا قۇلاق سالدى.

ياخشى كۈنلەر ئاستا - ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى. ئۇنى قايتا - قايتا ئوپېراتسىيە قىلىشتى... لېكىن نەتىجە كۆڭۈلدىكىدەك بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىز قولىمىزدىن كېلىدىغانىڭ ھەممىسىنى قىلدۇق، ئەمدى ھېچقانداق ئامال قالمىدى، دېگەن يەرگە كەلدى.

دوختۇرخانا كېسەللەر تۇرىدىغان جاي، دوختۇرنىڭ ئەمدىكى دىئاگنوزى كۆز كېسەللىكى بولماستىن، ئەمالىق دېگەندىن ئىبارەت بولدى. بۇنىڭ بىلەن ئاننىڭ ئېقىلىش مۇمكىن بولماي، ياتاقتىن چىقىرىشقا توغرا كەلدى. پوپ باربارا دىنىي جەمئىيەتنىڭ بۇيرۇقى بىلەن دىن تارقىتىش ئۈچۈن باشقا جايغا يۆتكىلىپ كەتكەن بولۇپ، ھازىر ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالالمايتتى. ئەمدى ئاننىڭ قەيەرگە بارىدۇ، ئۇنىڭ ھالىدىن كىم خەۋەر ئالىدۇ؟

— ئۇنى قايتۇرۇۋەتمەي بولمايدۇ.

ئاننىڭ دوختۇر بىلەن سېستىرانىڭ قىلىشقان سۆزىنى ئاڭلاپ قالدى. بۇ سۆزنىڭ مەنىسى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى.

— مېنى قايتۇرۇۋەتمەڭلار، مەن كەتمەيمەن.

ئاننىڭ ئادەمنىڭ يۈرىكى ئېزىلگۈدەك يىغلاپ ناله قىلدى، ئەمما ئۇلارمۇ ئامالسىز ئىدى. ھۆكۈمەت ئىشىنى ھۆكۈمەت ئىشى

بويىچه بېجىرىشكه توغراكېلىدۇ ـ ده، شۇڭا، ئۇلار ئۇنى يەنه «قارا ماري» غا ئولتۇرغۇزۇپ ـ ئەۋەتىۋەتتى.

ئاننىي دېشبۇرگگا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ھېچ-كىم دېققەت قىلمىدى. ئۇنىڭغا كۆيۈنىدىغانلارمۇ چىقمىدى. ئۇ ئۆزىنى گويا مەڭگۈ قۇياش نۇرى چۈشمەيدىغان قاراڭغۇ قەپەسكه سولانغاندەك ھېس قىلدى. بۇ يەرگه قايتىپ كېلىش بىلەن تەڭ ئۇنى ئوي ـ خىيال چىرمىۋالدى. ئۇ دېشبۇرگدىن كېتىشنى تېخىمۇ بەك ئارزۇ قىلدى، ئاخىر بۇ يەردىن چوقۇم كېتىمەن، دەپ قەتئىي نىيەت قىلدى.

ئۇ ئارزۇسىنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمىدى. ياتاقتىكى ئوماياللار ئۇنى مەسخىرە قىلىپ:

ـــ ئاننىي، سەن ئۆزۈڭنىڭ كىملىكىنى بىلەمسەن؟ سەن-نىڭ نەرىڭ بىزگه ئوخشمايدۇ، ئۆزۈڭچه بۇ يەردىن كېتىمەن دەپ ئويلامسەنا! ـــ دېيىشتى.

ئاننىي بىر مەھەل ئۇلارنىڭ مازاق قىلىدىغان ئوبيېكتى بولۇپ قالدى.

ئاننىي بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغاندا ئاچچىقى كېلىپ:

ـــ سىلەرنىڭ نېمه دېيىشىڭلار بىلەن كارىم يوق، بۇ يەر-دىن چوقۇم كېتىمەن، ـــ دەيتتى.

ـــ ئاپئىقىم، كەتسەڭ نېمه ئىش قىلىسەن؟

ـــ مەكتەپتە ئوقۇيمەن.

بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ئۇلار پاراققده كۈلۈشتى.

ئاننىينىڭ دوستلىرىمۇ ياخشى كۆڭلى بىلەن ئۇنىڭ بۇ ئىشقا ئاشمايدىغان بىمەنه خىيالىنى كاللىسىدىن چىقىرۋېتىشنى ئۈمىد قىلاتتى. ئۇلارنىڭ نەزىرىده ئەمەلگه ئاشۇرۇش قېيىن خام خىيال ئادەمنى تېخىمۇ پەرىشان قىلىپ يۈرىكىنى ئېزەتتى. ھەتتا ئۇنىڭ ياخشى دوستى مارىچ كارومۇ ئىختىيارسىز ھالدا ياپتا گەپلەر بىلەن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلدى:

ـــ ئاننىي كۆزۈڭ كۆرمەيدىغان تۇرسا، سىرتتا قانداق تۇر-مۇش كەچۈرسەن، دېشبۇرگ سېنىڭ ئۆيۈڭ، بۇ دېگەن تەقدىر.

ـــ قارىغۇ بولسام نېمه بوپتۇ؟ ئىشقىلىپ بۇ يەرده تۇرماي-مەن، باشقا بىر دۇنياغا بېرىپ ياشايمەن. مەيلى قانداق مەكتەپ بولسۇن، مەن ئوقۇيمەن، مەيلى تەڭرى قانداق ئويلىسۇن، قان-داق ئورۇنلاشتۇرسۇن، مەن ھەرگىز قوبۇل قىلمايمەن.

ـــ ئاننىي، تولا بىلجىرلىما، ئاغزىڭنى يۇم!

مارىچ ئاننىينىڭ تەڭرىگه بىھۇرمەتلىك قىلغىنىدىن قاتتىق چۆچۈپ كەتتى ۋە ئاچچىقى كەلدى. ئاننىيمۇ مارىچنىڭ كوتۇك-داشلىرى ۋە تەنبىھلىرىنى ئاڭلىماي دەپ خاپا ھالدا سىرتقا چە-قىپ كەتتى.

كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتمەكته. 1878 ـ، 1879 ـ، 1880 ـ يىللىرى ئاننىي يەنىلا دېشبۇرگدا بولدى. ئۇنىڭ كۆزى دېگۈدەك پۈتۈن تۇتۇلۇپ قالدى. ئەمما، ئۇ شېرىن خىيالىدىن ۋاز كەچمىدى. شۇنداقتىمۇ بەزىده بۇ شېرىن خىيالىنىڭ ئىشقا ئېشىش ـ ئاشماسلىقىدىن ئۆزىمۇ دەرگۇمان بولاتتى.

قانداقلا بولمىسۇن، ئۇنىڭ ئىرادىسى ۋە ئېتىقادى ئىنتايىن چىڭ بولۇپ، دېشبۇرگدىن چوقۇم كېتىمەن، دېگەن نىيەتتە ئىدى.

بىر كۈنى، ئاننىينىڭ بىر ئەما دوستى ئۇنىڭغا:

ـــ ئاننىي، بىر ئىشنى ساڭا ئېيتسام بولار-مۇ، بولماسمۇ، ـــ دېدى، ـــ بىلسەڭمۇ ساڭا ئانچه پايدىسى تەگ-مەسلىكى مۇمكىن، بىراق... سەن ئەمالار ئۈچۈن ئېچىلغان بىر مەكتەپ بارلىقىنى ئاڭلىغانمىدىڭ؟

ئاننىي نەپسىنى توختىتىپ ئاڭلاپ، تەقەززالىق بىلەن سو-رىدى:

ـــ سەن، مېنىڭدەك ئادەملەرمۇ مەكتەپتە ئوقۇيالايدىكەن، جەت يازالايدىكەن، دېمەكچىمۇ؟

ـــ ناھايىتى توغرا ئېيتتىڭ، پەقەت شۇنداق. مەكتەپلەرگە كىرەلمىسەڭلا بولغىنى.

سۇددارخىنىڭ ئۆزىنى مازاق قىلىپ ئېيتقان: «سەن مۇشۇ كۆزۈڭ بىلەن ئوقۇيمەن، خەت يازىمەن دەپ ھەرگىز خام خىيال قىلما» دېگەن سۆزى ئاننىڭ قولاق تۈۋىدە جاراڭلىغاندەك بولدى.

ئۇ چاغدا، ئۇنىڭ كۆزى ئاجىز بولغاچقىلا مەكتەپكە كىرەلمەيتتى. ھازىر كۆزىنىڭ كۆرۈشى شۇ چاغدىكىدىنمۇ ناچارلاپ كەتتى. بۇھالدا ئۇ قانداق ئوقۇيالايدۇ، خەت يازالايدۇ دەيسىز؟

ئاننىسىنىڭ دېشۇرگەنىكى ماتېرىيالىدا ئېنىق قىلىپ «ئەما» دەپ خاتىرىلەنگەن، بۇنى ئويلاپ ئاننىسىنىڭ غەزىپى تازا كەلدى.

ـــ بۇ يالغان، سىز مېنى خۇشال قىلىمەن دەپ تۇرۇپ، مېنىڭ ئۈمىدسىزلەنگىنىمدىن شەپقەتسىزلىك بىلەن ھۇزۇرلىنىۋاتىسىز. ئەما قانداقمۇ كىتاب ئوقۇيالىسۇن، خەت يازالىسۇن؟

ئاننىڭ كۆزىنى قوللىرى بىلەن ئېتىۋالدى.

مومای ئاننىسىنىڭ قوللىرىنى بىر پەس سىلاپ ۋە سىقىپ ئۇنسىز ئولتۇردى.

ـــ قوزام، مۇشۇنىڭ بىلەن، ـــ مومای ئاننىسىنىڭ بارماقلىرىنى مىجىدى، ـــ مۇشۇ بارماقلىرىڭ بىلەن كۆپ‌ئونكى خەتلەرنى سىلاپ كىتاب ئوقۇشنى، خەت يېزىشنى ئۆگىنىسەن، ئەمالار مۇشۇنداق قىلىپ كىتاب ئوقۇيدۇ، خەت يازىدۇ.

ئاننىڭ ئاخىر ئۆزى بارىدىغان جاي بارلىقىنى ئۇقتى. ئەمما، ئۇنىڭغا يارىدەم قىلىشقا قۇربى يېتىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق تۇرسا، ئۇ يەرگە قانداق بارىدۇ؟ ئۇ تاشقى دۇنيا ھەققىدە ھېچ نەرسە بىلمەيدىغان تۇرسا، باشقىلارنىڭ ئۆزىگە يارىدەم بېرىشىدىن قانداقمۇ ئۈمىد كۈتەلىسۇن؟ ئۇ تاشقى دۇنيا بىلەن قانداق ئالاقە قىلىدۇ، ئۇ خەت تونۇمايدۇ، خەت يازالمايدۇ، كۆزى ئەما، بۇ قورغاندىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ، تاشقى مۇھىت بولسا شۇقەدەر

مۇرەككەپ.

ئاننىڭ كېچە ـ كۈندۈز مۇشۇنداق ئەملىگە ئاشۇرۇش قىيىن خىيالىلارنى قىلىپ، ئارزۇ ـ ئارمانلار قوينىدا ياشىدى. 1880 ـ يىلى، شارائىت پىشىپ قالدى بولغاي، تاشقى دۇنيا ئۇشتۇمتۇتلا دېشۇرگا كەلدى.

ماسساچۇسېتسىتىكى ئەملدارلار كۆپ ۋاقىتلاردا شتات قورغان قۇتقۇزۇش ئورنىغا كۆڭۈل بۆلمەيتتى. نەتىجىدە ئۇلار قورغان قۇتقۇزۇش ئورتىنىڭ شارائىتى، مۇھىتى ئۇنداق ناچار، بۇنداق ئېچىنىشلىق دېگەندەك ھۇجۇم خاراكتېرىدىكى گەپ سۆزلەر يامراپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆمەك تەشكىللەپ تەكشۈرۈشكە مەجبۇر بولغان بولۇپ، بۇ يىل دېشۇرگىنى تەكشۈرگىلى ئۆمەك كېلىدىغان بولدى.

دېشۇرگىنى بالدۇرلا تەكشۈرۈش كېرەك ئىدى. 1875 ـ يىلى بۇ يەردە تۇغۇلغان 80 بوۋاقتىن قېرىپ ئۆتكەنده ئازان 10 ى قالغانىدى. ئىمارەتلەر كونىراپ كەتكەن، دورىلار كەمچىل ئىدى، تاماق ئېنتايىن ناچار، قۇرت، باكتېرىيىلەر كۆپ ئىدى. چاشقان كۆپ بولۇپ، كۆپكۈندۈزده ئەيمەنمەستىن توپ ـ توپ بولۇپ چىقىپ، يېمەكلىكلەرنى بۇلايتتى، كىشىلەرنى يارىلاندۇراتتى.

دېشۇرگىنىڭ باش باشقۇرغۇچىسى ئەسكى ئادەم ئەمەس، گەپ شۇيەردە ئىدىكى، شتاتلىق ھۆكۈمەت ھەر ھەپتىده ھەربىر كىشىگە، ياتاق، تاماق، كىيىم، كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئۈز ئىچىگە ئالغان خىراجەت ئۈچۈن ئاران 1.75 كوي پۇل بېرەتتى. باشقۇرغۇچىلار ئامالىنىڭ يوقىدىن مۇشۇ چەكلىك پۇلنى خىراجەت قىلاتتى. ئاشۇنچىلىك پۇل بىلەن ئوتۇن، كۆمۈر، ماي، تۇز، ئاشلىق ئالاتتى. كېسەللىك ئۆلۈم ـ يېتىم ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلاتتى.

ھەر ھالدا ماسساچۇسېتىس شتاتلىق ساخاۋەت كومىتېتى

ھەرتۇرلۈك گەپ - سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئۆمەك تەشكىللەپ تەكشۈ-
رىدىغان بوپتۇ. بۇنىڭدەك تەكشۈرۈشلەر ئىنگىرى بولغان، كۆپ-
چىلىك كۆپ كۆرگەن بولغانلىقى ئۈچۈن، چوڭ ياشتىكىلەر تەك-
شۈرۈش ئۆمىكىنىڭ ئۆز تۈرمۇشىنى ياخشىلاپ كېتەلىشىگە ئانچە
ئۈمىد باغلاپمۇ كەتمىدى.

بۇنىڭدىكى سەۋەب، بىر توپ كىشىلەر كېلەتتى. قۇتقۇزۇش
ئورنىدىكى تامرات پۇقرالارنىڭ ئەڭ تۆۋەن تۈرمۇش شارائىتىدا
ئاران - ئاران جان بېقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ باشلىرىنى چايقىشاتـ
تى، ھەيران بولۇشاتتى، كېتىدىغان چاغدا، ئاغزى - ئاغزىغا
تەگمەي «ياخشىلاشقا تېگىشلىككەن» دېيىشەتتى. ئۇنىڭدىن كې-
يىن سۇغا چۆككەن تاشتەك ھېچقانداق خەۋەر، گەپ - سۆز
بولماي جىمىپلا كېتىشەتتى. يېمەكلىكلەردە قۇرتلار، پاكتېرىيە-
لەر، چاشقانلار راسا يايرايتتى. يامان مۇھىت يىلدىن -
يىلغا بەتتەرلىشىپ كېتەتتى.

ھالبۇكى، ئاننا مۆجىزە يۈز بېرىپ، جىمى نەرسىنى ئۆز-
گەرتىشنى كۈتەتتى. ئۇلارنىڭ ئۆزىنى بايقىشى، ئۆزىگە دىققەت
قىلىشىنى، مەكتەپكە ئەۋەتىپ بېرىشنى ئارزۇ قىلاتتى.

مارچ ئاڭلىغان خەۋىرىنى ئانىسىغا ئېيتتى.

— بۇ ئۆمەكنىڭ باشلىقىنىڭ ئىسمى فاللان شامبان ئې-
كەن. بۇ ئىسىمنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشسەڭ
بەلكىم دېشىۋرگەدىن كېتىپ قالارسەن.

ئانىسى بۇ ئىسىمنى ئېسىدە چىڭ تۇتۇۋالدى. ئۇزۇندىن
بۇيان تۇنجى كۈز بىلەن كۈتكەن كۈنلەر ئاخىر يېتىپ كەلدى.
پۇتۇن قورا ئىچىدە: «ئۇلار كەلدى!» دېگەن خەۋەر تارقالدى.

تەكشۈرۈش ئۆمىكى كەلدى. ئۇلار جىمى ئەتراپىنى،
ياتاق - تاماق شارائىتىنى كۆردى. تۇرلۇك سوئاللارنى سوردى،
يېمەكلىكلەرنى يەپ باقتى، ئىشىپ چاشقان كامارلىرىنى كۆر-
دى. ئىنتايىن ناچار مۇھىتنى كۆرۈپ تامغاقلىرىنى چاكىلدىتىش-

تى، توۋلاپ كېتىشتى. ئانىسى ئۇلارغا ئەگىشىپ سائەتلەپ يۇ-
رۇپ، دېشىۋرگىنىڭ بارلىق بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىنى قويماي ئارد-
لاپ چىقتى.

ئانىسى ئۇلارنى ئېنىق كۆرەلمەيتتى. لېكىن، ئاۋازىغا ئەگ-
شىپ ماڭدى. پۇتۇن كۈن ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئويلىغىنى قانداق
قىلىپ يۇرەكلىك ھالدا بۇمبېمانلار بىلەن سۆزلىشىش بولدى.

تەكشۈرۈش ئاياغلىشىپ جىمى ئىشلار تامام بولدى، تەكشۈ-
رۈش ئۆمىكىدىكىلەر سېپرىق دەرۋازىغا كېلىپ، دېشىۋرگىنىڭ
باشقۇرغۇچىلىرى بىلەن قول ئېلىشىپ خوشلاشتى، قايتىشقا تە-
رەددۇتلاندى. ئۇلار ئانىسى ئاتلىق بىر قىزنىڭ بۇ يەردىن كېتىش-
كە تەشنا ئىكەنلىكىدىن پۇتۇنلەي خەۋەرسىز، ئۇنىڭ ئارزۇ ئارما-
نى ئەمدى ئۇزۇلگەن لەگلەكتەك بوراندا ئۇچۇپ يۇرىدۇ.

ئانىسى بۇلارنىڭ ئىچىدە كىمنىڭ شامبان ئەپەندى ئىكەنلە-
كىنى بىلمەيتتى. ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ قالدى. ئېسىل پۇر-
سەتمۇ كېتىپ قالاي دەۋاتىدۇ، ئەمدى ئۇلارنى پەرقلەندۇرگۈدەك
ۋاقتىمۇ قالمىدى.

— ھاسىلاتىمىز ئاز بولمىدى، — كۇل رەڭ بىر سېيما شۇ
گەپنى قىلدى.

— سىلەرگە قارايمىزنى ئىمكانقەدەر تېز ئۇقتۇرىمىز، —
دېدى. يەنە بىر سايە، دەرۋازا غىچىرلاپ، يېپىلىشقا تەمشىلۇا-
تاتتى.

ئۇ پۇرسەتنى كەتكۈزۈپ قويۇۋاتاتتى. توساتتىن ئۇ كېتىۋات-
قان كىشىلەر توپىغا قاراپ يۈگۈردى.

— شامبان ئەپەندى، شامبان ئەپەندى! — ئۇ پۇتۇن ئۈ-
مەكتىكىلەرگە يىغلاپ يېلىندى:

— مەن ئوقۇيمەن، مەن ئوقۇيمەن، مېنى مەكتەپتە ئەۋە -
تىڭلار! — ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلاتتى، ئاۋازى تىترەيد-
تى.

دېشبۇرگىنىڭ باشقۇرغۇچىسى ئۇنى ئېلىپ كەتمەكچى بولۇ-
ۋىدى، بىر ئاۋاز ئۇنى توسىدى:
— توختاپ تۇرۇڭ! قىزچاق، نېمە ئىش؟
— كۆزۈم قارىغۇ، بىر نەرسىنى كۆزەلمەيمەن، — ئاننىي
كېكەچلەپ سۆزلىدى، — ئەمما مەن ئوقۇيمەن، ئەمالار مەكتىپى-
دە ئوقۇسام دەيمەن.
يەنە بىر ئاۋاز سورىدى:
— ئۇ بۇ يەردە قاچاندىن بېرى تۇرۇۋاتىدۇ؟
— بىلمەيمەن.
ئۇلار بەزى مەسىلەرنى سورىغاندىن كېيىن كېتىپ قالدى.
بۇ كېچە ئاننىي يېغلىغان پېتى ئۇخلاپ قالدى. چۈنكى،
ئۇنىڭ «ئارزۇسى» كۆپۈككە ئايلانغانىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ پۈتۈنلەي
مەغلۇپ بولغانلىقىغا ئىشىنەتتى.
بىر قانچە كۈندىن كېيىن بىر نومۇس تەمتىلەپ مېڭىپ
ئاياللار ياتقىغا كىرىپ كەلدى.
— ئاننىي، ئاننىي، ئۇلار مېنى سىزنى ئەكېلىشكە ئەۋەت-
تى. سىز ئەمدى بۇ يەردىن كېتىدىغان بولدىڭىز، دەررۇ
نەرسە - كېرەكلىرىڭىزنى يىغىشتۇرۇڭ.
شامبان ئەپەندى ئاننىينىڭ مەكتەپكە كىرىشىگە ياردەم قىل-
غان بولۇپ، ئاننىي ساخاۋەت ئورگىنىڭ نامرات ئوقۇغۇچىسى
سالاھىيىتى بىلەن بوستۇنغا 20 چاقىرىم كېلىدىغان جايدىكى
بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىگە بېرىپ ئوقۇيدىغان بولغانىدى. مانا،
ئاننىي سۇللىۋان ئوقۇيدىغان بولدى، ئۇ ئاخىر مۇرادىغا يەتتى.
يولغا چىققۇچە ئارىلىقتا، دوستلىرى قول - قول ئىشلەپ
ئىككى قۇر كىيىم تىكىپ بەردى. شۇنچە يىللاردىن بۇيان ئاننىي
تۇنجى قېتىم يېڭى كىيىملىك بولدى. كىيىمنىڭ بىرى تېگى
قارا كىچىك گۈللۈك رەختتە، يەنە بىرى قىزىل رەختتە تىكىلگە-
نىدى. ئايرىلىدىغان كۈنى ئاننىي خۇشاللىقىنى بىلدۈرىدىغان قە-

زىل رەڭلىك كىيىمنى كىيىدى.
ئۇ دېشبۇرگا كەلگەن تۆت يىلدىن بېرى تونۇشقان دوستلە-
رى ئۇنى دەرۋازا ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. ئۇلار ئاننىي بىلەن
قۇچاقلاشمىدى، سۆيۈشمىدى، ئەمما ياخشى تىلەكلەرنى تىلىدى.
— ئوبدان بالا بولغىن.
— خەت يېزىشنى ئۇنۇتمىغىن چاغدا، بىزگە خەت يېزىپ
تۇرغىن، قاراڭلار، بىزنىڭ ئاننىي خەت ئوقۇيالايدىغان، يازالاي-
دىغان بولماقچى.
— بۇ يەردىكىدەك ئېغىز غىرىچلاپلا يۈرمە، گەپ ئاڭلا-
— بىزنى يوقلاپ كەلگىن.
پەيتۇنچى دىن بۇۋاي ئاننىينى يۆلەپ پەيتۇنغا چىقىرىپ ئۇ-
زىنىڭ قېشىغا ئولتۇرغۇزدى. «قارا ماري» گۈلدۇرلەپ مېڭىپ
دېشبۇرگىدىن ئايرىلغاندا، دىن بۇۋاي قولىدىكى قامچىسىنى قا-
راسلىتىپ قويۇپ، كەينىگە قايرىلىپ غىچىرلاپ يېپىلىۋاتقان
دەرۋازىنى كۆرسىتىپ:
— ئاننىي، بۇ دەرۋازىدىن چىقتىڭ. ھەرگىزقايتىپ كەل-
گۈچە بولما، ئاڭلىدىڭمۇ؟ جىمى ئىشلىرىڭ ئوڭۇشلۇق
بولغاي ئىلاھىم! — دېدى.
ئاننىي دىن بۇۋاينىڭ گېپىنى ناھايىتى ئېنىق ئاڭلاپ ئېسىدە
تۇتۇۋالدى. يازلىق ياخشى تىلەكلەرنى يۈرىكىنىڭ قېتىغا نەقىش
قىلىۋالدى. ئۇ بۇلارنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇمايدۇ.
1880 - يىلى 10 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئاننىي ئولتۇرغان
پەيتۇن بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىگە — يېڭى مۇھىت، يېڭى تۇر-
مۇشقا قاراپ چاپتى ، ئاننىي، بولسا ھاياتىدىكى ئىككىنچى پۇر-
سەتكە قاراپ چاپتى.

ئاننىڭ قولىنى سوزۇپ تىترىگەن، ئىشەلمىگەن هالدا ئۆزىگە ئۆزى: «قولۇمنى كۆرۈۋاتىمەن» دېدى.

ئىككىنچى پۈرسەت

مەكتەپ تۈرمۈشى باشلاندى. رېئال تۈرمۈش ئۇ ئىلگىرى تەسەۋۋۇر قىلغىنىدىن كۆپ پەرق قىلسىمۇ، ئۇنىڭ ئۆزۈن يىللاردىن بۇيان تۆت كۆزى بىلەن كۆتكەن مەكتەپ هاياتى ئاخىر رېئاللىققا ئايلانغانىدى.

14 ياشلىق ئاننىڭ قىلچە جەمئىيەت تەجرىبىسى يوق ئۆسمۈرلۈك مەزگىلىدە تۇراتتى. ئۇ ئوقۇشنى، يېزىشنى، قوشۇشنى، ئېلىشنى، كۆپەيتىشنى، بۆلۈشنى ئۇقمايتتى. ئىنگلىز تىلى، جۇغراپىيە، تارىخ قاتارلىق ئاتالغۇلار ۋە ئۇلارنىڭ مەنىسىنى بىلمەيتتى. شۇڭا، هەممىنى سەبىي، كىچىك بالىلار بىلەن بىرلىكتە باشتىن ئۆگىنىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرىنىڭ هەممىسى بالىلارچە كەمتۈك تىلىدا سۆزلەيدىغان كىچىك بالىلار ياكى شوخ قىزچاقلار ئىدى.

بەش - ئالتە ياشلىق بالىلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالغان ئاننىڭ بەك چوڭ، كىلەڭسىز، كالامپايەك كۆرۈنەتتى. ئاننىڭ ئۇلار بىلەن چىقىشالماي بەك ئازابلاندى. بەزى قىزچاقلار «قېرى ئاننىڭ» دېگەن لەقەمنى قويۇپ، ئۇنى ئەخمەق قىلدى ۋە چەتكە قاقتى.

جەڭ بىلەن ئۆتىدىغان بۇ تۈرمۈشتا، ئاننىڭ قايمۇقتى، ئۇمىدسىزلىككە پاتتى، ئېقىمغا قارشى ماڭدى. ئۇ بەئەينى جەڭگە تەييار تۇرغان سوقۇشقاق خورازغا ئوخشاش، ئۆزىنى مەغرۇر تۇتتى، جىددىيچىلىك ئىچىدە جەڭگە تەييارلىق قىلدى. هەركۈنى

ئاخشىمى ياتقان چاغدا، ئۇنىڭ ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ، راسا يىغلىغۇسى كېلەتتى. بىراق، ياستۇقىغا مۇشتلاپ پىچىرلاپ: «ئۇلارغا ئۆچ بولدۇم، جىمى ئادەمگە ئۆچ بولدۇم» دەيتتى. ئاننىڭ بارماقلىرى بىلەن كۆپۈنكى هەرپلەرنى سىلاپ ئوقۇشنى ئۆگەندى. ئۇ ئەمالار يېزىقىنى ئىشلىتىپ ئوقۇشنى، يېزىشنى ئۆگەندى. بىراق، كۆڭۈل قويۇپ، سەۋرچانلىق بىلەن ئۆگەنمىگەچكە، خەتلەرنى قوشۇپ يېزىشنى بىلەلمىدى.

ئاننىڭ بىر مەزگىل خاتا هالدا كىشىلەردە ئۆزىگا ئالاقىلىشىش نىيىتىلا بولسا بولمىدىمۇ، يوق يەردىن پۈتاق چىقىرىپ ئاز تولا خاتا هەرپلەر بىلەن هەپىلىشىشنىڭ نېمە هاجىتى دەپ ئويلىدى. دەرۋەقە بۇنچە كۆپ تاق سۆزلەرنى يادلىۋېلىش هەقىقەتەن باش ئاغرىتىدىغان ئىش ئىدى.

ئىنگلىز تىلى مۇئەللىمى ئاننىڭغا زېرىكمەستىن ئېزىپ ئىچۈرۈپ:

— ئاننىڭ هەرقانداق بىر ئىشنىڭ توغرا تەرىپى، خاتا تەرىپى بولىدۇ، سەۋرچان، پرىنسىپچان بولۇشىڭىز كېرەك، — دېدى. هالبۇكى، بۇ سۆزلەر ئاننىڭغا ئۇ قۇلىقىدىن كىرىپ بۇ قۇلىقىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ يەنىلا ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى قىلىپ يۈرۈۋەردى. مۇئەللىمنىڭمۇ بارا - بارا سەۋر - تاقىتى تۈگىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ باشقىچە چارە قوللاندى. هالبۇكى، بۇ چارە ئاننىڭغا ئۇرۇرغا قاتتىق تەگدى.

مۇئەللىم ئاننىڭغا تاپشۇرۇقىنى كۆپچىلىك ئالدىدا ئوقۇپ، خاتا خەتلەرگە كەلگەندە توختاپ، ئەيىبلىگەن تەلەپپۇزدا ئوچۇق ئاهاڭ بىلەن تۈزەتتى. خاتا خەتلەرگە تەپسىلىي بەلگە قويۇپ چىقتى.

بۇ هال زېرىكىپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلارغا ناهايىتى ياخشى ئويۇن بولدى. هەر قېتىم مۇئەللىم توختىغاندا، ئۇلار كۈلۈپ تېلىقىپ كېتەتتى. بۇ كۈلكىلەر ئاننىڭغا قاتتىق زەربە بولاتتى،

يۇرىكى خەنجەردە تىلغاندەك ئاغرىيتتى. ئۇ چىشىنى چىشلەپ ئولتۇرۇپ ئۇلارنى تىللايتتى، قارغايتتى. ئۇ ھەركۈنى دېگۈدەك مۇشۇنداق ئازابقا چىداشقا مەجبۇر بولاتتى. بىركۈنى، بۇنداق كۈلكىلەر ئەۋجىگە چىققانىدى، ئۇ زادىلا چىدىيالماي ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

— ھەي، سىلەرنىڭلا توغرا، كۈلگۈدەك نېمە ئىش بولدى! سەن دۆتلەر كۈلۈشىنلا، يالاقچىلىق قىلىشىنلا بىلىشسەن، ھۇ يالاقچىلار، — دېدى.

«يالاقچىلار» دېگەن سۆز دېشبۇرگدىكى چاغدا ئۇنىڭ ئاغزىغا رام بولۇپ كەتكەن بولۇپ، ئېغىزىغا كەلگەندە دەۋېرەتتى، بۇ سۆز ھېچقانداق مەنىنى بىلدۈرمەيتتى. ئەمما، مۇئەللىم بۇ گەپنى ئاڭلاپ غۇرۇرىغا تەگكەندەك ھېس قىلدى — دە، كەسكىنلىك بىلەن بۇيرۇق قىلدى:

— چىقىپ كېتىڭ، ھېرىپ پەلەمپەيدە ئولتۇرۇڭ، سىزنى ھېلىراق ئىزدەيمەن.

غەزەپتىن ئىچى ئۆرتىلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى يالقاچتەك قاتقان ئاننىي بىر قاتار قۇرۇق ئۇستەلگە ئۇرۇلۇپ — سوقۇلۇپ سىنىپ-تىنن چىقىپ كەتتى.

مۇئەللىم بۇنىمۇ خاتا چۈشىنىپ، ئاننىي مەن بىلەن قېرىشىپ ئۆزىنى كۆرسەتتى، دەپ قاردى. ئاننىيمۇ مۇئەللىم قەستەن تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزدەۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ، ھېچنىمگە پەرۋا قىلماي چىقىپ كەتتى.

— ئاننىي، گېپىمنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ — مۇئەللىم سۇرلۇك تۇس ئالدى. ئاننىي كەينىگە بۇرۇلۇپ:

— پەلەمپەيدە ئولتۇرمايمەن، — دېدى، ئاندىن تەكەببۇرلۇق بىلەن قوشۇپ قويدى، — مەن ئەمدى ھەرگىز بۇ سىنىپتا ئوقۇمايمەن، — ئۇ ئىشىكنى جاك قىلىپ يېپىپ كېتىپ قالدى.

ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدىغان بۇنداق ئىش يۈز بەرگەن

تۇرسا، مەكتەپ مۇدىرى بىر چەتتە قاراپ تۇرالمايتتى. ئاننىي چاقىرتىلىپ، مەكتەپ مۇدىرى ئاننا نوتىس-ئەپەندىنىڭ ئالدىغا كەلدى. مەكتەپ مۇدىرى ئۇنىڭغا كۆيۈپ پىشىپ-ئەسسەھەت قىلىپ، ئۇنىڭ نەقەدەر قوپال، يولسىز ئىش قىلغىنىنى، چوڭلارنى، ئۇستازنى ھۆرمەت قىلمىغانلىقىنى بىلدۈرۈشكە تىرىشتى. ئاخىردا:

— بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز بۇنداق ئىش قىلماڭ، — دېدى.

— ھەممىسى ئۇنىڭ خاتالىقى، مېنى بۇنداق قىلىشقا مەجبۇرلىغان ئادەم ئۇ! — ئاننىينىڭ جاۋابىدىن، تەلەپپۇزىدىن، ئاچچىق، زەردە بىلىنىپ تۇراتتى.

— ئاننىي، خاتالىقىڭىزنى كېمىدىن ئۆتكەنلىكى مۇھىم ئەمەس، — مەكتەپ مۇدىرى چۈشەندۈردى، — ئوقۇغۇچى دېگەن مۇئەللىمنى ھۆرمەت قىلىشى كېرەك. بۇنداق بولمىسا بىز مەكتەپ ئىنتىزامىنى قانداق ساقلىيالايمىز؟ سىز مۇئەللىمنىڭ ئالدىدا خاتالىقىڭىزنى تونۇپ كەچۈرۈم سورىشىڭىز كېرەك.

ئاننىي قەتئىي رەت قىلدى. ئۇ مۇئەللىم ماڭا ئۇۋال قىلىدى، شۇڭا مۇئەللىم مەندىن كەچۈرۈم سورىشى كېرەك، دەپ ئويلىدى. ئەمما، بۇ تەلەپنى ئۇ مۇئەللىمگە ئېيتالمايتتى.

— بولدى، بولدىلا، — مەكتەپ مۇدىرى ئۈۋ تارتىپ دېدى، — ياتقىڭىزغا قايتىڭ، سىرتقا چىقماي ئولتۇرۇڭ، خەۋىرىمىزنى كۈتۈڭ، ئاننىي، مېنىڭ سۆزۈمنى ئوبدان ئويلاپ كۆرۈڭ.

ئاننىي ئىشىكنى يېپىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، مەكتەپ مۇدىرى مەيۇسلىنىپ، ئىنتايىن ئازابلاندى: «بۇ ئىشنى قانداق بىر تەرەپ قىلسام بولار؟ ئۇ بەك جاھىل، بەكۈڭاش ئىكەن، بۇ يەرگە سىغدۇرغىلى بولمىغۇدەك، ئۆيگە ئەۋەتسەك بولارمۇ... يا... ئەمما نەدە ئۇنىڭ ئۆيى بار؟»

ئىشىك چېكىلىپ، مەكتەپنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچىسى مومېررى خېنىم كىرىپ كەلدى.

— ئاڭلىسام ئانىنىڭ ئىش تېرىپ قويۇپتۇ، — ئۇ قىسقا سۆز بىلەن ئاساسىي تېما ئۈستىدە گەپ ئاچتى، — ئۇ كەچۈرۈم سوراشقا ئۇنىدىمۇ؟

— ئىشىنىمەنكى، ئۇ ھەرگىز كەچۈرۈم سورىمايدۇ، — مەكتەپ مۇدىرىنىڭ تەلەپپۇزىدىن بىر خىل ئامالسىزلىق ئىپادىسى چىقىپ تۇراتتى.

— مەنمۇ شۇنداق پەرەز قىلغانىدىم، — مومېررى خېنىم ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنى ئېيتتى، — بۇ بالىنىڭ غۇرۇرى بەك كۈچلۈك.

مەكتەپ مۇدىرى گاڭگىراپ قالدى.

مومېررى مۇئەللىم سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ئۇ باشقىلارنىڭ كۆيۈنۈشى، كۆڭۈل بۆلۈشىگە موھتاج، كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز، ئۇ قىز ئىنتايىن ئەقىللىق، زېرەك، شۇنداق تېز ۋە ياخشى ئۆگىنىۋاتىدۇ. ئەگەر ئۇنى يېرىم يولدا تاشلىۋەتسەك، تەڭرى بىزگە تەربىيىلەشكە تاپشۇرغان تالانت ئىگىسىنى دەپسەندە قىلغان بولمامدۇق؟ مەن بىر سىناپ باقاي دەيمەن.

ئانىنىڭ ناھايىتى تەسلىكتە يەنە بىر پۇرسەتكە ئېرىشتى. مومېررى مۇئەللىم ھەر ھەپتىسى ئانىنىغا مەلۇم ۋاقىت ئاجرىتىپ بېرەتتى. ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ سەيلە قىلاتتى. ئىككىيلەن بىرلىكتە چۆپلۈكتە ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇيتتى، پاراڭلىشاتتى. ئانىنىڭ ھەركۈنى مومېررى مۇئەللىمنى ساقلايدىغان بولدى.

باشتا ئانىنىڭ مومېررى مۇئەللىمنىڭ غەرىزىدىن گۇمانلىنىپ، ئۇنى تۇرلۈك يوللار بىلەن سىنىدى. ئانىنىڭ زەھەرخەندىلىك بىلەن ئاڭلىغان جىمى سەت گەپلەرنى قىلىپ مۇئەللىمنىڭ

ئىنكاسىنى كۆزەتتى. ھالبۇكى، ئانىنىڭ خاتالاشتى. ئۇنىڭ تومۇر تۇتۇشلىرىنىڭ قىلچە ئۇنۇمى كۆرۈلمىدى. مومېررى مۇئەللىم ئۇنىڭ گەپلىرىگە پەرۋا قىلماي، تەمكىنلىك بىلەن ئۇنىڭغا يۈزلەندى. ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىمىغانغا سالدى. ئۇنىڭدىن ئانىنىڭ بەك مەيۈسلەندى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئانىنىڭ مۇئەللىمنى دەيدىگە سېلىشتۇرۇپ پايدىسى يوقلۇقى، قىلچە تەسىر كۆرسىتەلمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى. سەزگۈسى ئۆتكۈر ئانىنىڭ مۇئەللىمنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىنى چۈشەندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدىكى جاھىللىق، تەتۈرلۈك گويا قىشتىكى قالدۇق مۇزغا ئوخشاش، باھارىدىكى ئىللىق قۇياش نۇرىغا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغىنىدەك ئېرىپ كەتتى.

ئانىنىڭ قەلب رۇجىكىنى كەڭ ئېچىپ مېھىر - شەپقەتلىك بۇ يېڭى دوستىنى قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىدىغان، قايتا سىناپ يۈرمەيدىغان بولدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ئۇ ھەر قايسى جەھەتلەردە ناھايىتى تېز ئىلگىرىلىدى. بولۇپمۇ مومېررى مۇئەللىم ئەڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان ئىككى ئىشتا، يەنى ھەرپلەرنى قوشۇش ۋە يۈرۈش - تۇرۇش، پوزىتسىيىدە ھەممە كىشى ئۇنىڭغا باشقىچە زوق بىلەن قارايدىغان بولدى. ئانىنىڭ ئىپادىسى مۇئەللىمنى مەمنۇن قىلدى.

ئانىنىڭ باشتا كۆزەتتى، ئاڭلىدى، كېيىن بېرىپ مومېررى مۇئەللىمنىڭ يېقىملىق تەلەپپۇزى، نازاكەتلىك يۈرۈش - تۇرۇشلىرى، باشقىلارغا مېھرىبانلىق بىلەن كۆيۈنۈشلىرىگە تەقلىد قىلىدىغان بولدى. بۇ ھال ئانىنىڭ ئاسان ئاچچىقلىنىدىغان مىجەزىگە بەرھەم بەردى. ئۇنىڭدىكى يامان ئادەتلەر ئاستا - ئاستا يوقالدى. ئۇ جىم تۇرۇۋېلىشنى، كەمتەرلىكنى ئۆگىنىۋالدى. بالىلار شاڭخۇ قىلغان چاغلاردا، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ئاچچىقلانمايدىغان، جاۋاب قايتۇرمايدىغان بولدى. بۇ نەقەدەر ئازابلىق ئىش - ھە! ئۇ كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنىش ۋە ئوخشىتىپ تەقلىد

قىلىش نەتىجىسىدە، ئۇنى ئۆز ئادىتىگە ئايلاندۇرۇۋالدى. بالىلارمۇ دوستانىلىق بىلەن يېڭىۋاشتىن ئادەم بولغان ئاننېينى قايتىدىن قوينىغا ئالدى. بىر كۈنى ئاننېي قەلبىدە يېڭىچە بىر ھېسسىياتنىڭ پەيدا بولۇۋاتقانلىقىنى ھەيرانلىق ئىلكىدە سېزىپ، قۇياشنىڭ شەرقتىن كۆتۈرۈلۈشىنى، يېڭى بىر كۈننى كۈتۈۋېلىشنى، ساۋاقداشلار بىلەن بىرلىكتە دەرس ئوقۇشنى، چۈشلۈك تاماقنى بىرلىكتە يېيىشنى، بىللە ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتى. مۇشۇنداق قىلىش نەقەدەر خۇشاللىق ئىش ـ ھە! ئاننېي تۇنجى رەت ئەركىنلىك ۋە بەختنىڭ لەززىتىنى سۈردى.

كۆپچىلىك ئاستا ـ ئاستا ئاننېينى قوبۇل قىلىپ ئارىسىغا ئالدى. توغرا، ئاننېي بوگىنىس مەكتىپىنىڭ بىر ئەزاسى، ئەمما ئۇ بەئەينى ئائىلىدىكى بىر بالا كېلىنگە ئوخشاش، كۆپچىلىك بىلەن تەڭ ئولتۇرۇپ، تەڭ قوپالمايتتى. ئۇ پەقەت قۇتقۇزۇش ئورنى ئەۋەتكەن نامرات ئوقۇغۇچى بولغانلىقى ئۈچۈنلا تولۇق ئارىغا ئېلىنغان ۋە مۇقىملاشتۇرۇلغانىدى.

ئۇنىڭ سالاھىيىتى بەزىدە ئۇنىڭغا نۇرغۇن قۇلايسىزلىقلارنى تۇغدۇرۇپ، ئۇنى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قوياتتى. مەسىلەن، قىشلىق تەتىلدە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۆيىگە قايتىپ كېتىپ دەم ئالاتتى. ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۆزلىرىگە لايىق تەتىللىك پىلانلارنى تۈزۈشەتتى. بىرلا ئاننېينىڭ قايتىدىغان ئۆيى يوق بولۇپ، ئىقتىسادىي چەكلىك بولغان قۇتقۇزۇش ئورنى قىشلىق تەتىلدە كەلگەن مېھماننى قوبۇل قىلالمايتتى.

بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ بىردىنبىر چارىسى خىزمەت تېپىش ئىدى. ئاننېي چوڭ بولۇپ قالدى. ئىش قىلالايدۇ، كۆزى ئانچە ياخشى بولمىغان بىلەن پۇت ـ قولى چاققان، ئادەتتىكى ئائىلە ئىشلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. ئەگەر تەلەپ بەك قاتتىق بولمىسا، ئۇنىڭ خىزمەت تېپىشىمۇ قىيىنغا چۈشمەيدۇ.

مەكتەپ ئاننېيغا بوستۇننىڭ جەنۇبىدىكى بىر مېھمانسارايدىن ئۆي يىغىشتۇرۇپ تازىلىق قىلىدىغان بىر ئىشنى تېپىپ بەردى. مېھمانساراي شەھەرنىڭ ناھايىتى ئاۋات ئىرېلاندىيە كوچىسىدا ئىدى. ئاننېي تېزلا بۇ يەردە يېتىپ ـ قوپىدىغان كىشىلەر بىلەن دوستلىشىپ قالدى. ئۇ ئۆيلەرنى يىغىشتۇرغۇچە كىشىلەر ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشاتتى. مېھمانلاردىن بىرى ئاننېينىڭ كۆزى ياخشى بولمىغاچقا، ھەرىكىتى تازا قولاشمايۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلدى. ئۇ ئۆينىڭ بىر تەرىپىدە ئاننېينىڭ توپا ـ چاڭ دەستىدىن قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىگە خەيرخاھلىق نەزىرى بىلەن قارىدى. ئىچىدە بولسا، تەڭرىم! ئۇنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغىن دېدى. بىر كۈنى، ئۇ ئاننېيدىن سورىدى:

ـــ سىز كۆزىڭىزنى دوختۇرغا كۆرسەتتىڭىزمۇ؟

ـــ نۇرغۇن قېتىم كۆرسەتكەن، ـــ ئاننېينىڭ كۆڭلى غەش بولدى.

ـــ كۆزىڭىزنى ساقايتقىلى بولمامدىكەن؟ ـــ ئۇ كوچىلاپ سورىدى.

ـــ ھېچ پايدىسى بولمىدى، ـــ ئاننېينىڭ چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە يوق ئىدى، ـــ كۆزۈمگە دورا تېمىتتىم، دورا سۈردۈم، ئالتە قېتىم ئوپېراتسىيىمۇ قىلىشتى. ئالتە قېتىم، ـــ ئاننېينىڭ يۈرەك يارىسى تاتىلانغاچقا، ئىچى سىقىلىپ بىئارام بولدى.

ـــ ئازراقمۇ ئۈنۈمى بولمىدىمۇ؟

ـــ ياق، بولمىدى، بۇ گەپلەرنى قىلىشمايلى بولامدۇ؟

بۇ يىگىتنىڭ بىر دوختۇر دوستى بار ئىدى. شۇڭا، ئۇ بىر ئوبدان بىر قىزنىڭ كۆزىنىڭ دەردىدە ئازابلىنىشىغا چىداپ تۇرالمىدى.

ـــ ئاننېي، دوختۇر بىرافورد ئاجايىپ ئۇستا دوختۇر، ـــ ئۇ ئاننېينى قايىل قىلىشقا تىرىشتى، ـــ بەلكىم كۆزىڭىزنى ئۇ

داۋالاپ ساقايتالىشى مۇمكىن.

— مېنى ئاۋارە قىلماڭ، — يۈرەك يارىسىغا تېگىدىغان بۇ گەپتىن ئاننىڭ ئاچچىقى بەك كەلدى، — پاپدىسى يوق، ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت.

— نېمىشقا ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ باقمايسىز؟ مەن سىزنى ئاپتوبۇس بىلەن ئېلىپ بارايى.

— بارمايمەن.

ئاننىڭ ياخشى كۆڭلىنى جاھىللىق بىلەن رەت قىلىدى. ئىلگىرى بارارا پوپمۇ مۇشۇ يېگىتتەك گەپ قىلمىغانمىدى، ئۇنىڭ دوستىمۇ كۆز كېسەللىكىنىڭ ئۇستا دوختۇرى ئەمەسمىدى؟!

ئۇ ھازىر ئۈمىدىنىڭ يەربات بولۇشىنى كۆتۈرەلمەيتتى، ئۈمىدسىزلىك زەربىسىنىڭ نابۇت قىلىشىغا چىدىمايتتى. شۇڭلاشقا، ھەرقانداق بىر ئارزۇ - ئۈمىدتە بولۇشقا جۈرئەت قىلالمايتتى.

بۇ ياخشى نىيەتلىك، قىزغىن يېگىت بولدى قىلمىدى، قايتا - قايتا دەۋەت قىلىش، دەيدىگە سېلىش ئارقىلىق ئاننىڭ «ياق» دېگەن گەپنى ئېغىزىدىن چىقىرالمايدىغان قىلىپ قويدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ يېگىت ئاننىڭ ئېلىپ ئىرىلاندىيە كوچىسىدىن خۇشال ئايرىلىپ، ئۇنى دوستى يېنىغا ئېلىپ بارىدى.

بىرافورد دوختۇر ئۇلارنى ساقلاپ تۇرغانىدى. دوختۇر دېگەن ئوخشاش ئىش بېجىرىدىغان خەق. ئۇمۇ ئاننىڭ كۆزىنى تەكشۈرگەن باشقا دوختۇرلارغا ئوخشاش، ئۇنىڭ قاپقىنى قايرىدى، قىردى، سۈرتتى، ئۆزىچە بىر نېمىلەر دېدى. ئاننىڭ قېتىپ ئولتۇردى. ئۆتكەن ئىشلار ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى: «مەن چۈش كۆرۈۋاتامدىمەن، قانداق؟ ئىلگىرىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش چۈش كۆرگەندەك قىلىمەنغۇ! پوپ بارارا مېنى

روۋدىكى دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارغان، دوختۇر ئۆزى كۆرگەن...»

— سۇللىۋان خېنىم، كۆزىڭىزنى ياخشى ئاسرىماپسىز، ھېلىمۇ ياخشى، ھازىر داۋالىساقمۇ بەك كېچىكمەيمىز، مەن كۆزىڭىزنى داۋالاپ ساقايتىمەن، — دوختۇرنىڭ ئىشەنچىگە تولغان ئاۋازى ئۇنىڭ ئەسلىمىسىنى ئۇزۇپ قويدى.

— مەن سىزنى ھازىرلا ئوپېراتسىيە قىلمەن، — ئۇ سۆزىنى داۋام قىلدى، — بىرىنچى قېتىملىق ئوپېراتسىيەدىن كېيىن، كۆرۈش قۇۋۋىتىڭىزدە ئۆزگىرىش بولمايدۇ، سىز مەكتەپكە قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، قەرەللىك ھالدا كېلىپ تەكشۈرتۇپ تۇرىسىز، دورا تېمىتىپ بېرىسىز، كېلەر يىلى يازمۇشۇ چاغدا مەن سىزنى يەنە بىر قېتىم ئوپېراتسىيە قىلمەن. گەپ مۇشۇ ئوپېراتسىيىدە، ئاللا بىزگە شاپائەت قىلغاي، ئىلاھىم.

— شۇنداق قىلساق راستىنلا بولارمۇ؟ — ئاننىڭ تازا ئىشىنەلمىدى. شۇنداقتىمۇ دوختۇر بىرافوردغا ئوپېراتسىيە قىلىدۇردى. قىش ئۆتۈپ، ئارقىدىنلا باھار كەلدى. ئۇ لەۋزىدە تۇرۇپ، بوستۇن شەھىرىنىڭ جەنۇبىغا كېلىپ - كېتىپ يۈرۈپ، بىرافورد دوختۇرنىڭ ئامبۇلاتورىيىسىدە كۆزىنى داۋالاتتى.

ئاننىڭ بوستۇنغا كېلىپ ئىككىنچى يىلى يازدا دوختورخانىغا كېلىپ دوختۇر بىرافوردنىڭ ئۆز كۆزىنى ئوپېراتسىيە قىلىشىنى كۈتتى. دوختۇر ئۇنىڭغا، بىر قانچە كۈن ياتاقتا يېتىڭ، ئوپېراتسىيىدىن ئىلگىرى جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن تەڭشەش ئېلىپ بارىمىز، دېدى. دوختۇر ئوپېراتسىيىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇش - بولماسلىقىنى روھىي ئامىلغا باغلىق ئىكەنلىكىنى قايتا - قايتا تەكىتلىدى.

— قورقىدىغان نېمىسى بار؟ ھەرقانچە يامان ئەھۋال بولسىمۇ ھازىرغىچىلىك بولار، مەن ھاياجانلانمايمەن، — ئاننىڭ سەزگۈسىنى يوقتاي دېگەنىدى. ئەمما، باشقىلار بۇ ئوپېراتسىيىگە

خېلى كۆڭۈل بۆلدى. دوختۇرلار پات ـ پات كىرىپ ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتاتتى، ئۇنى پەپىلەپ قوياتتى، تەسەللىي بېرەتتى. ھېلىقى قىزغىن يىگىت بىر قۇتا كەمپۇت ئېلىپ ئۇنى يوقلاپ كەلدى. تۈنۈگۈن ئاخشام تېخى سېسترا ئىككى تەخسە ئۇ ئامراق پېچىنە ئەكېلىپ بەردى! ئەجەبا، ئۇلار بۇنىڭ قۇرۇق خۇشاللىق ئىكەنلىكىنى ئۇقمامدىغاندۇ؟ ئۇلاردا ئالدىن كۆرەرلىك يوقمىدۇ زادى؟

ئوپېراتسىيە قىلىدىغان كۈن ئاخىر يېتىپ كەلدى. ئۇ ئوپېراتسىيە ئۈستىلىگە چىقىرىلدى. قولىغا ھۆل لۆڭگە ئالغان بىر سېسترا توساتتىن ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى.

ـ نېمە قىلماقچىسىلەر؟ ـ ئاننېي چۆچۈپ سورىدى.

ـ قورقماڭ، ھېچنېمە بولمايدۇ، ـ سېسترائۇنى تىنچ لاندۇردى، ـ بۇ يېڭىچە بىھوش قىلىش دورىسى، بۇرنىڭىزغا ئاپىرىپ پۇراپ بېقىڭا، پۈتۈنلەي گۈل پۇرايدۇ، شۇنداقمۇ؟

ـ سېسترا ھۆل لۆڭگىنى ئاستاغىنا ئاننېينىڭ يۈزىگە ياپتى. ئۇ ئادەمنىڭ نەپىسىنى بوغىدىغان بۇ ھۆل لۆڭگىدىن قۇتۇلۇشقا تىرىشىپ تىركەشتى، گۈل پۇرامدۇ؟ نەدىكىنى، ئادەمنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ قورقۇنچ سالىدىغان غەلىتە بۇسكەنغۇ بۇ؟ بۇ گەپ ئېغىزىغا كەلگەندە ئۇ مەست بولۇپ، ھېچ نەرسىنى سەزمىدى.

ئۇ ھوشىغا كەلگەندە ئوپېراتسىيە تۈگىگەنىدى، كۆزلىرى يەنە قاتمۇ قات قىلىپ ئورىۋىتىلگەنىدى. دوختۇر ئۇنىڭغا ئىمكانىقەدەر ئاز مىدىرلاڭ، روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئۆزىڭىزنى تىنچ، خاتىرجەم تۇتۇڭ، ئاز گەپ قىلىڭ، كۆزىڭىزنى ئوبدان ئارام ئالدۇرۇپ، ساقايتىشقا تىرىشىڭ، دەپ تاپىلىدى.

ئاننېي دوختۇرنىڭ دېگىنى بويىچە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۇردى. بوپتۇ، ۋاقتىنچە ئوبدان بالا بولاي، بەرىبىر نەچچە كۈندىن كېيىن سىر ئېچىلىدىغۇ، دوختۇر كېلىپ بىنتنى ئالغاندا، بۇرۇنقىدەكلا ئەھۋالنى كۆرىدۇ، قارىغۇ ھامان قارىغۇ.

قېچىپ قۇتۇلغىنى بولمايدىغان پەيت ئاخىر يېتىپ كەلدى. دوختۇر كارىۋات يېنىدا تۇرۇپ بىنتنى يېشىشكە باشلىدى. ئاننېي دوختۇرنىڭ «كېسىۋېتىڭ» دېگىنىنى ئاڭلىدى. ئاننېي قايچىنىڭ بىنتنى غىرتىلدىتىپ كەسكىنىنى، ئاخىرقى بىنتىنىڭ يەرگە چۈشكەنلىكىنى سەزدى. . .

ئاننېي دەككە ـ دۈككە ئىچىدە كۆزىنى ئاچتى.

ـ سىزنى كۆرۈۋاتىمەن، ـ ئاننېي خۇشال توۋلاپ، كارىۋاتتىن دومىلاپ دېگۈدەك چۈشتى، ـ دە، ئىختىيارسىز ھالدا كارىۋاتنى ئايلىنىپ ۋارقىرىدى، سەكرەپ كەتتى، بىنتڭلار يەرگە چېچىلىپ كەتتى، ـ مەن دېرىزىنى، دېرىزىنىڭ ئۇ تەرىپىنى كۆردۈم! ئۇ تەرەپتە بىر ئۆستەڭ، بىر تۈپ دەرەخ بار ئىكەن، مەن سىزنى كۆردۈم، سىزنى كۆرەلىدىم. . .

ئاننېي قولىنى سوزۇپ تىترىگەن، ئىشەنمىگەن ھالدا ئۆزىگە ئۆزى: «قولۇمنى كۆرۈۋاتىمەن» دېدى.

ئۇ شۇنچىلىك خۇشال بولدىكى، بۇ بىر چۈش بولۇپ قالمىسىدى! دەپ تىلىدى.

ئاننېينىڭ سوتقا بارغانلىقى ناھايىتى تېزلا بوگىنىسقا تار-قالدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىڭ سوتقا بارغانلىقىنى ھەممىلا ئادەم بىلىپ كەتتى.

مەكتەپ نامىغا داغ تەكگۈزۈش

ئاننېينىڭ كۆزى يۈزدە يۈز ساقايمىدى. ئۇ كۆرەلەيدىغان نەرسىلەر يەنىلا تۇمان باسقاندەك خىرە ئىدى. دوختۇر ئۇنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى «يېرىم ئەما» غا ياتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. لېكىن، ئۇ ھەر ھالدا نەرسىلەرنى خېلى ئوچۇق كۆرەلەيدىغان بولدى. بۇ نەقەدەر قالتىس ئىش، نەقەدەر بەخت - ھە! شۇ تاپتا 16 ياشلىق قىزلارنىڭ ھېچقايسىسى ئاننېيغا ئوخشاش خۇشال، شادىمان ئەمەس ئىدى.

بوگىنىس مەخسۇس ئەمالارغا ئېچىلغان بولۇپ، دوختۇرخانىدىن چىقسا، ئاننېي ئەما ھېسابلانمايتتى. ئەمما، بوگىنىس مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلىرى ھەممە ئىشنى كۆڭلىدە بىلەتتى، باشقىلارنىڭ ئەيىب - گۇناھىنى سۈرۈشتۈرۈپ يۈرمەيتتى. مەكتەپ قائىدىلىرىدىمۇ ئاز - تولا يوچۇق، پۇتاقلار بار ئىدى. شۇڭا، ئۇلار مېھىر - شەپقەت يۈزىسىدىن تىرىشىپ ئالغا ئىنتىلىدىغان، ئۆي ماكانسىز ئىرېلاندىيىلىك بۇ قىزنى مەكتەپتە ئېپقالدى.

مەكتەپتىكى نۇرغۇن ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئەما ئىدى. ئۇلار ئاننېينىڭ ئۆزلىرىگە كۆپلەپ ياردەم قىلالايدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ يۈگۈر - يېتىملىرىنى قىلىشىدىغانلىقىنى بايقىدى. مەسىلەن، ئۇ ماگىزىندىن رەڭلىرى توق يۇڭ يىپ، رەخت ۋە باشقا نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ كېلەتتى. ئۇ ھەممە ئىشنى قىلالايتتى

ھەمدە بۇنداق ئىشلارنىڭ ئەڭ ياخشى نامزاتى بولالايتتى.

ئۇلار يەنە ھەيرانلىق ئىلكىدە شۇنى بايقىدىكى، ئۇنىڭدا كىچىك بالىلارنىڭ ئەقلىنى ئۇرغۇتۇشقا يېتەكچىلىك قىلالايدىغان تەبىئىي تالانت بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس ئىجادچانلىقى بار بولۇپ، بالىلارغا ئىنتايىن سەۋرچان ئىدى، ئۇلارنى پۈتۈن قەلبى بىلەن چۈشىنەتتى. بالىلارنى ئۆزلۈكىدىن بوستۇن شەھىرىنى ئايلاندۇراتتى، ياتقۇزۇپ قوپۇراتتى، ئۆزىنىڭ ۋاقتىنى ئۇلار ئۈچۈن قۇربان قىلىشقا رازى ئىدى. ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئۇنىڭغا ئىشىنىپ ئىككى سائەت دەرس يۈكلىدى. مېھىر - شەپقەت ۋە شاد - خۇراملىق ئاستا - ئاستا ئۇنىڭدىكى يۈگەنسىز بەڭۋاشلىقنى بويسۇندۇردى. ئۇ كۈن بويى ئالدىراش يۈرەتتى. ئەمما، بالىلىق چاغلىرىدىكى ئەمالىق، نامراتلىق دەردى، يار - يۆلەكسىز بويۇن قىسىپ يۈرگەنلىرى، كۆيۈنىدىغان ئادەمنىڭ يوقلۇقىدىن تارتقان يالغۇزلۇق، غېرىبلىقلىرىنى زادىلا ئۇنتۇيالمايتتى. شۇڭا، يەككە - يېگانە، يار - يۆلەكسىز كىشىلەرگە ئالاھىدە كۆيۈنەتتى. مۇشۇ سەۋەبتىن ئۇ رولاغا بۆلەكچە كۆڭۈل بۆلدى. رولا ھازىر 50 نەچچە ياشتا بولۇپ، بوگىنىستا 40 يىلدەك ياشىغانىدى. رولاغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بوگىنىس ئۇنىڭ ساۋاتىنى چىقارغان مەكتەپلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئائىلىسى، ئۇنىڭ پۈتۈن تۇرمۇشى ئىدى.

رولا ئەما، گاس ھەم گاچا ئىدى. ئۇ تۇغۇلغاندا ساغلام، بەش ئەزاسى ساق بوۋاق ئىدى. ئىككى ياش ئىككى ئايلىق بولغاندا، ئۇ يۇقۇملۇق سىكارلاتىنا بەزگىكىگە گىرىپتار بولدى. كېسەلگە ئۆلمىگىنى بىلەن بۇ ۋابا ئۇنىڭ كۆرۈش، ئاڭلاش، پۇراش، تەم سەزگۈسىنى ئېلىپ كەتتى. ئۇنىڭ كېسەلدىن ساقىيىشى ئۆلۈمدىن بەتتەر بولدى. يەنى، ئۇ زۇلمەتلىك، ئۇنسىز دۇنيادا ياشىدى. تاكى سام خاۋ دوكتور كەلگەنگە قەدەر ھېچقانداق بىر ئادەم ئۇنىڭ بىلەن ئالاقە قىلالمىدى.

دوكتور خاۋ بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنىڭ قۇرغۇچىسى، ئۇلۇغ بىر مائارىپچى ئىدى. ئۇ رولانىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئەجەبا، زۇلمەت قەپەسكە سولانغان يۇرەكنىڭ ئەمدى يېتەكلىگۈچىسى، ئالاقە قىلغۇچىسى بولماسمۇ، دېگەنىنى ئويلىدى ـ دە، ئەقىل ـ پاراسەت قاتلىمىغا توسقۇنلۇق قىلغۇچى قورشاۋ تامغا جەڭ ئېلان قىلدى.

دوكتور خاۋ رولانى سەككىز ياش ۋاقتىدىلا بوگىنىسقا ئەكەلدى. رولاننىڭ تاشقى دۇنيا بىلەن ئالاقە قىلىشتىكى بىردىنبىر يولى «تۇتۇپ بېقىش» ئىدى. ئىككى قولى بىلەن سىلاش، تۇتۇپ بېقىش ئۇنىڭ ئەقلىنى ئاچىدىغان ئاخىرقى راۋان يول بولۇپ، دوكتۇر خاۋ ئۇنى ئالاھىدە بىر خىل ئەمالار قول تىلى بىلەن ئۇقۇتتى.

گاس ـ گاچىلار قول تىلى مەخسۇس گاس ـ گاچىلار ئۇچۇن ئىجاد قىلىنغان تىل بولۇپ، ئۇنىڭدا قول ئىشارىتى يېزىقىغا ۋەكىللىك قىلاتتى. ئوخشاش بولمىغان ھەربىر ئىشارىتى ئوخشاش بولمىغان ھەرپنى ئىپادىلەيتتى، ئوخشاش بولمىغان ھەرپلەرنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن بىر خەت ھاسىل بولاتتى.

ئەما رولا قول ئىشارىتىنى كۆرەلمەيتتى. خاۋ دوختۇر ئۇنى دەپ باشقا بىر يۇرۇش ئۇسۇل قوللاندى. ئۇ قول تىلىنى ئۆگىتىدىغان چاغدا، رولانىڭ كىچىككىنە قولىنى تارتىپ ئەكېلىپ ئۇنىڭغا بارماقلارنىڭ ئۆزگىرىشىنى ھېس قىلدۇرۇپ، تۇتۇش سەزگۈسى ئارقىلىق ئوخشاش بولمىغان مەنىنى بىلدۇردى.

رولا ناھايىتى ياخشى ئۆگەندى. ئۇ ئوخشاش بولمىغان ھەرخەت ۋە تىلنى پەرق ئېتىپلا قالماستىن، دوكتور خاۋنىڭ قولىغا توغرا قۇراشتۇرۇپ يېزىپ بېرەلەيتتى. ئەپسۇسكى، رولاغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ ھەرپلەرنىڭ ھېچقانداق مەنىسى يوق بولۇپ، ھەرپلەر ئوخشىمىغان شەكىلدىكى بارماقلارنىڭ رىتىمىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. دوكتور خاۋ بولسا ئۇنىڭغا ئوخشىمىغان بۇ

شەكىللەرنىڭ ئالاھىدە مەنە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئۆگەتتى.

دوكتور خاۋ مەلۇم نەرسىنى ئەكېلىپ رولاغا سىلاتقۇزاتتى. ئاندىن ئۇنىڭ قولىغا شۇ نەرسىنىڭ نامىنى قوشۇپ يېزىپ بېرەتتى. ئەمما، رولا قولىغا يېزىلغان خەت بىلەن جىسىم ئارىسىدىكى ئۆز ئارا باغلىنىشىنى پەقەتلا ئۇقالمىدى.

بىر كۈنى دوكتور خاۋ ئۇنىڭ قولىغا ئۇ ھەركۈنى تۇتىدىغان تونۇش جىسىم بولغان ئاچقۇچنى بەردى. ئاندىن ئۇنىڭ قولىغا قول تىلى بىلەن «ئاچقۇچ» دېگەن خەتنى يازدى. ئىلگىرى ئۇلار بۇ خەتنى كۆپ يېزىشقاتتىدى. شۇڭا، دوكتور خاۋ ئۇنى مۇنداقلا كۆزىتىپ تۇردى. توساتتىن ئۇ رولانىڭ قولى بىلەن ئۆزىنىڭ ئالىقىنىدا توختاپ قالغانلىقىنى سەزدى ۋە ئۇنىڭ چىرايىدا ئەكس ئەتكەن ئاجايىپ بىر خۇشاللىقنى كۆردى. ئۇ چۇشىنىپتۇ! ئۇ ئاخىر جىسىملار بىلەن قول تىلى ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزئارا مۇناسىۋەتنى بىلىپ يېتىپتۇ.

رولا ئاستا ـ ئاستا نۇرغۇن خام خەتنى ئۆگىنىۋالدى. ئەمما، بۇ پەقەت تاق سۆز بىلەنلا چەكلەندى. تاق سۆزلەردىن سۆز تۇزۇلمىدى، قاتار كەتكەن سۆز جۇملە شەكلىگىمۇ كىرەلمىدى. چۇنكى، ئۇ بۇ تاق سۆزلەردىن توغرا، تولۇق جۇملە تۇزۇپ، تولۇق بىر مەنىنى ئۇقتۇرالمىدى. پېئىل ياكى كەيپىياتنى ئىپادىلەيدىغان ئابستراكت ئىسىملارنى قول ئىشارىتى بىلەن قانداق چۇشەندۇرگىلى بولىدۇ؟ مەسىلەن، «مۇھەببەت»، «نەپرەت»، «خاپا بولۇش»، «دوستلۇق» قاتارلىق ئىسىملارنى ئۇنىڭغا قانداق بىلدۇرۇش كېرەك؟ قانداق قىلغاندا بۇ خەتلەر ئۆز ئىچىگە ئالغان مەنىنى رولاغا بىلدۇرگىلى بولىدۇ؟

دوكتور خاۋ بۇ ئابستراكت خەتلەرنى رولاغا تاڭمىدى. چۇنكى، رولانىڭ بارماقلىرى بىلەن بەزى دائىم ئىشلىتىلىدىغان خەتلەرنى راۋان پەرق ئېتەلىشىمۇ ناھايىتى چوڭ ئىش بولدى. بۇ ھال دوكتورنى خېلىلا مەمنۇن قىلدى. گاس، گاچا ھەم ئەما

بىر مېيىپتىن يەنە نېمىلەرنى كۈتكىلى بولىدۇ، دەيسىز؟ دوكتور خاۋ رولاغا يەنىمۇ چوڭقۇرلاپ ئۆگەتمەستىن، مۇشۇنىڭ بىلەن بولدى قىلدى.

دوكتور خاۋ رولانىڭ ھاياتىنى قاراڭغۇلۇق، ئۇنسىزلىك زىندانىغا سولاپ قويغان بويۇنتۇرۇقنى ئاچتى. ئەمدى ئۇنىڭ نورمال ئادەملەرگە ئوخشاش ئەقلى ۋە تۇغما ئىقتىدارىنى تەڭ ئىشقا سېلىپ، تېخىمۇ گۈزەل كىشىلىك ھايات يارىتىشىنى ئۈ-مىد قىلىشقا بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئەمما، رولانىڭ تىرىشچانلىقى شۇ چاغدىكى جەمئىيەتتىكى زاتلارنى تەئەججۈپلەندۈردى ۋە ئۇلار-نىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىدى. يەنى، كىشىلەر يىراق - يىراق-لاردىن بوگىنىسقا كېلىپ رولانى يوقلىدى. بۇ ھەممىلا ئادەم مەدھىيىلەشكە تېگىشلىك بىر مۆجىزە. پەسىللەرنىڭ ئالمىشىشى بىلەن يىل، ئايلار ئۆتتى. ھازىر دوكتور خاۋمۇ ئاللىقاچان ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى، رولانىڭ بىر پۇتى گۆرگە ساڭگىلىدى، كىشىلەر ئۇنىڭ بىر مەھەل داغدۇغا قوزغىغان مۇۋەپپەقىيەتلە-رىنى ئۇنتۇپ كەتتى.

ئەمالارنىڭ قول تىلى بوگىنىس مەكتىپىنىڭ زۆرۈر دەرس-لىكى بولغانلىقى ئۈچۈن، بارلىق ئوقۇغۇچىلار رولا بىلەن ئالاقە-لىشالايتتى. شۇغىنىسى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپى بەك ئالدىراش بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىدىغانغا ۋاقىت چىقىرال-مايتتى. رولا كۈن بويى ئۆزىنىڭ پاكىز، كىتاب بىلەن تولدۇ-رۇلغان ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، كېچە - كۈندۈزلەپ كىتاب ئوقۇش ياكى يېپ - يېڭىنە ئىشى بىلەن قاراڭغۇلۇقتىكى كۈنلىرىنى ئۆتكۈزەتتى.

ئاننىڭ ھەر قېتىم رولانىڭ ئۆيى ئالدىدىن ئۆتسە، ئۆيگە كىرمەي قالمايتتى. يىل بويى يېگانە ھالدا دېرىزە ئالدىدا ئولتۇ-رىدىغان، ئاخىرقى ئۆمرىنى كۈن بويى تىككۈچىلىك قىلىپ ئۆت-كۈزىدىغان بۇ ئايالغا تولىمۇ ئىچى ئاغرىيتتى. شۇڭا، ھەركۈنى

ئىختىيارسىز ھالدا رولانىڭ ئۆيىگە كىرىپ، قول تىلىدا ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشەتتى. رولادا ئازراق غېلىتە مىجەزلەر بار بولۇپ، سوئاللارغا ئېھتىياتچانلىق بىلەن جاۋاب بېرەتتى. ئاننىڭ ئۇنىڭ مەقسىتىنى تولۇق چۈشىنەلمىگەن چاغلاردىمۇ، ئۇ رولانىڭ غۇ-رۇرىغا تېگىپ قويماي دەپ، ئامراقلىق قىلىپ چۈشەنگەنلىكىنى بىلدۈرەتتى. ئۇنسىز ھالدا مۇڭ بولۇش داۋامىدا ئۇلارنىڭ دوست-لۇقى پارا - پارا چېكىدى. ئاننېينىڭ قول تىلى ماھارىتىمۇ ياشلىقنىڭ تازا پاراقسان كۆكلىگەن باھار مەزگىلىدەك جۈشقۇن ھالەتكە يەتتى.

ئاننىڭ بوستۇن شەھىرىگە بېرىشنى ياخشى كۆرەتتى، ئەل-ۋەتتە. بوگىنىس مەكتىپى ئۇنىڭ ھازىرقى «ئائىلىسى»، ئەمما ئۇنىڭ نەزەردە بوگىنىس پەقەت ناھايىتىمۇ كىچىككىنە بىر دۇنياغا ۋەكىللىك قىلاتتى. شۇڭا، مېنى سىرتلاردا ئىش بېجىرىشكە ئەۋەتسە قالارمىكىن، دېگەن ئۈمىد بىلەن مەكتەپ مۇدىرى ئانىا نوتىس ئىشخانىسىغا تولا كىرەتتى. بەزىدە، ئانىا نوتىسنىڭ يېنىدىن سىرتقا چىقىدىغان ئىش تاپالماي قالسا، ئۇ دوختۇرنى يوقلاش، كۆزىنى كۆرسىتىپ بېقىشنى باھانە قىلىپ بوستۇنغا بېرىشقا رۇخسەت سورايتتى، مەكتەپ مۇدىرى ماقۇل بولاتتى، ئۇنى زادىلا توسمايتتى.

ئاننىڭ مەقسەتسىزلا بوستۇن كوچىلىرىدا ئايلىنىپ يۈرۈشكە ئامراق ئىدى. ئۇ رەڭگارەڭ كوچا مەنزىرىلىرىنى، كوچىدىكى مىڭ - مىڭ ئادەملەرنى تاماشا قىلاتتى. ئاندا - ساندا پەقەتلا تونۇشمايدىغان يوچۇن كىشىلەر بىلەن پاراڭلىشىپ قوياتتى. ئۇ تۇرمۇشتىن لەززەت ئالغىنىدىن مەمنۇن بولاتتى.

پەقەت بىر قېتىم، بىرلا قېتىم ئۇ ئالاھىدە بىر جايغا، ئىنتايىن ئالاھىدە بىر سورۇنغا باردى. شۇ چاغدا گېزىتتە ئېلان قىلىنغان بىر خەۋەر ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتتى. بۇ خەۋەردە ئېيتى-لىشچە بوستۇن سوت مەھكىمىسى جامائەت گۇۋاھلىقىدىن ئۆ-

تۇش يىغىنى، يەنى يەنە بىر قېتىملىق دېشبۇرگنى تەكشۈرۈش توغرىسىدا جامائەت گۇۋاھلىقىدىن ئۆتۈش يىغىنى ئاچماقچى بولـ غانىدى. ئاننېي بارايمۇ، بارمايمۇ دەپ ئىككىلەندى، كېيىن بۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ، بارمىسام بولمايدۇ، چوقۇم بېرىشىم كېرەك دېگەن يەرگە كەلدى ـ دە، ئۇتتۇر بوستۇن سوت مەھكىـ مىسىگە باردى.

ئۇ سوت مەھكىمىسى ئادەم بىلەن لىق تولىدۇ، كۆپچىلىك دېشبۇرگقا كۆڭۈل بۆلۈپ، نامرات دېشبۇرگقا ياردەم قولىنى سۇنىدۇ، دېگەن شېرىن خىيالنى قىلغان، قەلبى زور ئۈمىدكە تولغانىدى. لېكىن، ئۇ خاتالاشقانىدى. سوت مەھكىمىسى بوش بىكار ئىدى. ئۇ يەككە ـ يېگانە ھالدا بىرىنچى قاتاردا ئولتۇردى. ئۇ مۇرەككەپ ھېسسىياتتا بولۇپ، ئىلگىرىكى تۇرمۇشى كۆڭۈل ئىكرانىدا قايتا زاھىر بولۇشىدىن پەيدا بولغان ھاياجاننى زورىغا بېسىۋالدى.

گۇۋاھچى سېمىز ۋە يوغان چاشقانلار ئۈستىدە سۆزلەپ، ئۇلارنىڭ يەنىلا كىشىلەرگە پەرۋامۇ قىلماي كۈپكۈندۈزدە ئۇۋىسىـ دىن چىقىپ يېمەكلىك تالىشىپ يۈرگەنلىكىنى ئېيتتى. گۆشى ئاز تاماقلارنى، بىخسىپ قالغان بولكىلارنى، بۇلتۇر ئېغىر ئاپەتكە ئۇچرىغانلىقلىرىنى سۆزلەپ ئۆتتى. ئاننېي بېشىنى لىڭشىتىپ، ئۆزى دېشبۇرگدىكى چاغدا كۆرگەن ئوت ئاپىتىنى يادىغا ئالدى.

جامائەت گۇۋاھلىقىدىن ئۆتۈش يىغىنى تېزلا ئاياغلاشتى. كىشىلەر ئوتتۇرىغا قويغان شۇنچە كۆپ ئىشلار، يەنى چاشقانلار، يېمەكلىكلەر، ئۆي ـ ئىمارەت، قۇتقۇزۇش پۇلىنىڭ يېتىشمەيـ ۋاتقانلىقى قاتارلىقلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەم چىقمىدى. بىرلا ئاننېي يۈرىكى ئېزىلگەن، ئېچىنغان ھالدا دېشبۇرگدىكى نامراتـ لىق، ئازابلىق كۈنلەرنى ۋە ئۆزىگە كۆيۈنگەن مېھرىبان چوڭلارـ نى ئەسلىدى. قىزىق ئىش، جامائەت گۇۋاھلىقىدىن ئۆتۈش يىغىـ نىدا نۇرغۇن ئىشلار سۆزلەندى، لېكىن قۇتقۇزۇش ئورنىدىكى

نامراتلار ئۈستىدە گەپ ـ سۆز بولمىدى. چۈنكى، ئاننېي مارچ كارو ۋە باشقا ئەما مومايلارنىڭ خەۋىرىنى ئۇقىمەنغۇ، دەپ ئويلىـ غانىدى. ۋاھالەنكى، ئاننېيغا مېھرىبانلىق كۆرسەتكەن، ھېكايە ئېيتىپ بەرگەن، ئۇنىڭغا ئادەم بولۇشنى، ئىش قىلىشنى ئۆگەتـ كەن ئاق كۆڭۈل، ياخشى نىيەتلىك چوڭلارنى ھېچكىم تىلغا ئالمىدى. بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشمىدى! ئاننېينىڭ ئوي ـ خىياللىرى كۆز ياشلىرىغا ئايلىنىپ يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ئۇدەرھال كەينىگە بۇرۇلۇپ سوت مەھكىـ مىسىدىن چىقىپ كەتتى.

بوستۇندا بوگىنىس مەكتىپىنىڭ يىراق ـ يېقىنلاردا نامى، بەكمۇ داڭقى چىققانىدى. بوگىنىسنى بىلمەيدىغان ئادەم يوق ئىدى. شۇڭا، مەكتەپ فورمىسىدا سوت مەھكىمىسىدە پەيدا بولـ غان ئاننېينى كۆرۈپ كىشىلەر تۈرلۈك قىياسلاردا بولدى ۋە غۇلغۇلا قىلىشتى. ئاننېينىڭ سوتقا بارغانلىقى ناھايىتى تېزلا بوگىنىسقا تارقالدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىڭ سوتقا بارغانلىقىنى ھەممىلا ئادەم بىلىپ كەتتى.

ـــ ئاننېينىڭ قاملاشمىغان ئىشلىرىدىن خەۋەر تاپتىڭىزمۇ؟

ـــ نېمە ئىش قىپتۇ ئۇ؟

ـــ ئۇنىڭ مىجەزى سىزگە مەلۇم.

ـــ كاللامنى ئالىدىغان بولسىمۇ، مەن بۇنداق ئىشنى ھەرـ گىز قىلمايمەن.

ـــ بۇغۇ يۈزى تۆۋەن قىزلار قىلىدىغان ئىش ئەمەس.

بۇ ئىشلار مەكتەپ مۇدىرى ئاننا نوتىسنىڭ قۇلىقىغا يەتكەندە ئۇ قاتتىق ھەيران بولدى ۋە دەرغەزەپكە كەلدى. چۈنكى، بوگىـ نىسنىڭ پاك، دىيانەتلىك، ئەخلاقلىق قىزلىرى ئۆز بېشىمچىـ لىق بىلەن كىشىلىك دۇنيادىكى يامانلىق، رەزىللىك بىلەن تولـ غان سوت مەھكىمىسىگە بارسا بولمايتتى. بۇ ھەرگىزمۇ ئېسىل ئائىلىنىڭ قىزى قىلىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى.

— ئاننهي سىزگه شۇنچىۋالا كەڭچىلىك قىلمۇاتسام، نە-
مىشقا بۇنچه چوڭ ئىش تېرىپ يۈرىسىز؟ سىز بوگىنىس مەكتە-
پىنىڭ بىر ئەزاسى بولغانىكەنسىز، ئۇنداق يەرگه ئاياغ باسماسلە-
قىڭىز لازىم ئىدى. سىز مەكتەپنىڭ نامىغا داغ تەگكۈزدىڭىز،
مەكتەپنىڭ يۈزىنى بەك تۆكۈۋەتتىڭىز.

ئاننهي ئۇنچىقماستىن، مەكتەپ مۇدىرىنىڭ قاتتىق ئەيىبلە-
شىگه قۇلاق سالدى. بوپتۇ! ئۇ تىللاپ بولۇپ تىنچلىنىپ قالار،
باشقا ۋاقىتلاردىكىدەك بۇ ئىشلارمۇ ئۆتۈپ كېتەر، دەپ ئويلىدى
ئۇ.

هالبۇكى، ئىشلار ئاننهي ئويلىغاندەك ئۇنچه ئۇمىدلىك ئە-
مەس بولۇپ، ئاننا نوتىس ئەپەندىگه بۇ ئىش ناهايىتى هار كەلدى.

— ئاننهي، — دەدى ئۇ، — سىز بەكمۇ چوڭ ئىش تېرىدى-
ڭىز، شۇڭا سىزنى بوگىنىستا داۋاملىق تۇرغۇزالمايمەن. سىزنى
دېشبۇرگقا قايتۇرۇۋېتىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويماي، سىز هازىر
17 ياشقا كىرىدىڭىز، كېلەر يىلى 18 ياشقا كىرىسىز، ئۆزىڭىز-
نىڭ هۆددىسىدىن چىقالايسىز، دېشبۇرگتا داۋاملىق تۇرۇش -
تۇرماسلىقنى ۋاقتى كەلگەندە ئۆز ئەركىڭىز بويىچه تاللىسىڭىز
بولىدۇ.

ئاننهي «دېشبۇرگ» نىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ گويا ئۇشتۇمتۇت
ېشىغا قاتتىق كالتەك يېگەن ئادەمدەك ئۇجۇقۇپلا كەتتى - دە،
گەپ سۆز قىلالماي قاتۇرۇپ قويغاندەك تۇرۇپلا قالدى.

گاڭگىراش ئىلكىدە ئاستا كارىدوردىن ئۆتۈپ ياتقىغا كى-
رىپ، كارىۋاتتا لەسسىدە ئولتۇردى. دېشبۇرگقا بېرىپ بىر يىل
تۇرىدىغان گەپ؟ ئۇ بىر كۈن تۇرۇشقىمۇ چىدىيالمايدۇ. ئۇ
يەردىن ئايرىلىدىغان چاغدا چوڭلارنىڭ «هەرگىز قايتىپ كەل-
مەڭ» دېگەن سۆزلىرى ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلىدى. دېلۇل-
لۇق، غەم - قايغۇ، سقىلىش ئۇنى هالىدىن كەتكۈزدى. شۇنىڭ
بىلەن ئۇ كارىۋاتتا تۇگۈلۈپ يېتىپ ئۇخلاپ قالدى.

ئەتىسى ئەتىگەن ئاننهينى بېقىۋالغان يېڭى ئاپىسى خوبكىن
خېنىم ئۇنى ئىتتىرىپ ئويغاتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپلا تۇنۇگۈن
بولغان ئىشلارنى يادىغا ئېلىپ بوشاشتى - دە، ئۆزىنى كارىۋاتقا
تاشلاپ: « هەرگىز كەتمەيمەن» دېدى ئىچىدە.

— ئاننهي، غەم قىلماڭ، — بۇ خېنىم چوڭقۇر ئاننىلىق
مېهرى بىلەن غەم يۇكى ئاستىدا مىجىلغان قىزغا تەسەللىي بەر -
دى، — مەن ئاننا نوتىس ئەپەندى بىلەن مەسلىھەتلەشتىم، مەن
سىزگه ۋەسىيلىك قىلىدىغان بولدۇم. بۇنىڭدىن كېيىن جىمى
ئىشىڭىزغا مەن ئىگه بولىدىغانلىقىمنى، بۇنىڭدىن كېيىن مۇنداق
ئىشلارنىڭ هەرگىزمۇ قايتا يۈز بەرمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇنىڭ-
غا كاپالەت بەردىم، — ئۇنىڭ چىرايىدا تەبەسسۇم يامرىدى، —
هەرگىز ئەندىشە قىلماڭ، ئۇ سىزنى ئېپقېلىشقا ماقۇل بولىدى.

ئادەمنىڭ تەربىيىلىنىشى كىچىككىنە ئىلگىرىلەش، ئارقىدىن ئومۇملاشتۇرۇش بىلەن بولىدىغان ئىش بولغىنى بىلەن، پۈتۈن دۆلەتكە تەسىر قىلىدۇ، پۈتكۈل دۇنياغا گۇرەل تۇس بېرىدۇ.

ياشلىق باهار

ئاننېينىڭ ېھتىۋالغان يېڭى ئاپىسى خوبكىن خېنىم مېھرىبان بىر يېگانە ئايال بولۇپ، ئۇزۇن يىل تۇللۇقتا يالغۇز قىزى بىلەن بىرلىكتە تىرىشكا ېھلىقى تۇمشۇقىدىكى كىچىككىنە بىر ئېغىز ئۆيدە ياشىغانىدى. ئۇ توي قىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، قىزى تۇغۇلدى، كەينىدىنلا ئېرى ئۆلۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قىزىنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت ئېغىر يۈكنى ئۈستىگە ئېلىپ، جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە قىزىنىڭ پاتراق چوڭ بۇلۇشىنى ئارزۇ قىلدى. ئانا بىلەن قىز بىر ـ بىرىگە يار يۆلەك بولۇپ ياشىدى. قىزى ئۇنىڭ روھىي تۇۋرۇكى، ياشاشتىكى مەقسىتى بولۇپ قالدى.

قىزى 17 ياشقا كىرىپ تازا تولدى، ئاي جامالى نۇرەك پارلىدى، ھالبۇكى دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى بىلىپ بولمايدىكەن، ئۇ قىز ئۇشتۇمتۇت ئېغىر كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ شۇنچىلىك ياش، خۇشال ـ خۇرام ياشاپ، راسا ئويناپ كۇلىدىغان چاغدا، كېسەللىك گويا گۇلنى سۇندۇرغان بوراندەك، ئانا بىلەن قىزنى بىر ـ بىرىدىن مەڭگۇلۇك ئايرىۋەتتى. خوبكىن قايغۇ ـ مۇسىبەتتە ئېزىلدى. ئۇ دائىم تىرىشكا ېھلىقى تۇمشۇقىدىكى دېڭىز ساھىلىدا يېگانە چۆرگىلەپ يۈرۈپ قايغۇرۇپ ئاھ ئۇراتتى. بىر كۈنى دېڭىز ساھىلىدا ئويناۋاتقان بىر توپ ئەما بالا خوبكىن

خانىمنىڭ دىققىتىنى تارتتى. ئۇلار كىمدۇ؟ سۈرۈشتۇرۇپ ئۇلارنىڭ بوگىنىس مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىكەنلىكى، بۇ يەردە ئويىنغىلى كەلگەنلىكىنى بىلدى. ئۇلار ئۇنىڭدا خەيرخاھلىق ۋە قىزغىنلىق تۇيغۇسىنى ئويغاتتى. 1883 ـ يىلى كۈزدە ئۇ مەكتەپكە بالىلارنىڭ ېھقۇالغان ئاپىسى بولۇش توغرىسىدا ئىلتىماس سۇندى.

خوبكىن خېنىم بىلەن ئاننېي مىجەزى پەقەتلا ئوخشىمايدىغان ئىككى ئادەم بولۇپ، خوبكىن خېنىم تىلى تاتلىق، مۇلايىم، مېھرىبان ئىدى، بىر ئىشلاردا ئاسانلا ھاياجانلىنىاتتى. ئۇ ئاننېينى زادىلا چۈشىنەلمەي ئۆتتى. ئاننېي خۇشال چاغلاردا ئۇنىڭدىن ئۇبدان ئادەم يوق ئىدى، خاپىلىق تارتقان چاغلاردا بولسا، گويا ئۇستىگە تاغ يىقىلغاندەك بولۇپ كۆرگەنلا كىشىگە دادلاپ، قاقشاپ يۇرەتتى. يەنە ئۇچىغا چىققان كاج، ئەمما تەسەۋۋۇرغا مول ئىدى. ئەمەلىيەتتە بۇلارنىڭ كارى چاغلىق، خوبكىنغا كېرىكى مېھىر ـ شەپقەت كۆرسىتىدىغان ئوبيېكتىپ، خالاس. ئاننېي خوبكىننىڭ ئۆلۈپ كەتكەن قىزى بىلەن قۇرداش دېگۈدەك بولۇپ، راسا تولۇپ بويىغا يەتكەن، يەنە كېلىپ ناچار تۇرمۇش مۇھىتىدا تۇرغاچقا، كىشىنىڭ ئىچىنى ئاغرىتاتتى ھەم ئامراقلىقىنى كەلتۈرەتتى.

شۇنداق قىلىپ، ئاننېي تەتىللەردە قايتىپ ئارام ئالىدىغان «ئائىلە» گە ئىگە بولدى. يازلىق تەتىل بولۇشى بىلەنلا خوبكىن خېنىم ئاننېينى تىرىشكا ېھلىقى تۇمشۇقىدىكى بوران چاپقۇن، ئاپتاپ كۆرگەن كۇل رەڭلىك ئۆيگە ئېلىپ كېتەتتى. بۇ يەردە ئاننېي چۈشىدىمۇ ئارزۇ قىلغان «ئائىلە» ئىللىقلىقى ۋە ئەركىنلىكىدىن قانغۇچە بەھرە ئالدى. غەم قايغۇدىن يىراق بولۇپ، خۇشال ئويناپ ـ كۈلۈپ، ئوتتەك يالقۇنلۇق، ئىللىق باھارەك گۈزەل ياشلىق باھارىنىڭ پەيزىنى سۈردى. ئاننېينىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىستىدىكى ئەسلىمىلىرى ئىچىدە ئۇ ئاجايىپ پارلاق ھايات

نۇرى چاقنىغان ھەمدە تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدىغان تولىمۇ شەرىن، گۈزەل چاغلار ئىدى. ئەپسۇس، كۈنلەر شۇنداق تېز، بەكمۇ تېز ئۆتۈپ كەتتى.

ئاشۇنداق خۇشال يايراپ ئۆتكۈزگەن بىر قانچە قىشلىق تەتىلدىن كېيىن ئانىمنى 19 ياشقا كىردى. بۇ ئۇنىڭ بوگىنىستىكى ئاخىرقى يىلى ئىدى. كۈنلەر تىرىشچانلىق بىلەن ئۆگىنىش ۋە تۇغىمەس ئىستىھانلار بىلەن ئۇچقاندەك تېز ئۆتۈپ كەتتى، ئارقىدىنلا ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى كەلدى: 1886 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرگەن سەككىز ئوقۇغۇچى ئىچىدە ئانىمنىڭ نەتىجىسى باشقىلارنىڭكىدىن كۆپ يۇقىرى بولۇپ، ئۇ بىرىنچى بولدى. شۇڭلاشقا، كۆپچىلىك ئۇنى ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدا ئوقۇش پۈتتۈرگەن بارلىق ئوقۇغۇچىلارغا ۋاكالىتەن تەبرىك سۆزى سۆزلەشكە كۆرسەتتى.

ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى بولىدىغان كۈنى، ئانىمنى سەھەردىلا ئورنىدىن تۇردى. يۈرىكى ھاياجاندىن گۈپۈلدەپ سوقاتتى. ئۇ ئاندا - مۇنداق ناشتا قىلدى - دە، يۇگۇرۇپ ئۆيگە قايتتى. كىيىم ئىشكابىدا تۇرغان يىپيېڭى، ئېسىل ۋە چىرايلىق كىيىمنى كۆردى. بۇ ئۇنىڭ مۇراسىم كىيىمى، دۇنيا بويىچە ئەڭ چىرايلىق ۋە ئېسىل كىيىم ئىدى.

خوبكىن خېنىم ئالدىراش - تېنەش ئۆيگە كىردى. ئانىمنىڭ خۇشاللىق، ھاياجاندىن قىزىل ئەتىرگۈلگە ئوخشاپ قالغان نۇرلۇق چېھرىنى كۆرۈپ كۈلۈمسىرەپ:

— ئانىمنى، چاپسان كىيىنىڭ! ئانىمنى ھېلى چاچ بۇدۇر قىلغۇزىسىز، ئۇنىڭغا كۆپ ۋاقىت كېتىدۇ، — دېدى.

ئانىمنى كىيىم جازىسىدىن كىيىمنى ئېلىپ يۈرىكىگە تاڭدى، قەلبى مۇرەككەپ ھېسسىيات دولقۇنلىرىدا ئۇزەتتى. ئاق رەڭلىك ئېسىل رەخت شۇنچىلىك نېپىز ئىدىكى، بەئەينى شەپەرەڭ قانىتىغا ئوخشايتتى، ئۇزۇن يەڭ قولىنىڭ بېغىشىغچە كېلەتتى.

شىلدىرلاپ تۇرىدىغان يۇمشاق يىپەك ئېتەكلىك كۆڭلەكنىڭ يەڭ ئۇچى ۋە ئېتەكلىرىگە ئۇچ قەۋەت يىپەك چىلتەك تۇتۇلغان، بۇ ئۇچ قەۋەت چىلتەك ئاجايىپ ئېسىل ۋە چىرايلىق ئىدى!

بۇ مۇراسىم كىيىمىنى خوبكىن خېنىم ئانىمنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا ئاتاپ ئۆز قولى بىلەن بارلىق مېھرىنى، ئامراقلىقىنى سىڭدۈرۈپ تىكىپ چىققاندى. ئانىمنى بۇنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ ئىختىيارسىز ھالدا كىچىك ۋاقتىدا خىرە يادىدا قالغان شوخ رېتىمغا كەلتۈرۈپ ئۇسسۇل ئويناندى. يەرگە سۆرۈلۈپ تۇرغان بۇلۇتتەك ئاق كۆڭلىكى بەئەينى كۆتۈرۈلۈپ چۈشۈۋاتقان ئاق دولقۇنلارغا ئوخشايتتى.

— ئېھتىيات قىلىڭ، ساراڭلىق قىلماڭ، — خوبكىن خېنىم كۈلۈپ كەتتى، — ئۆزىڭنى بېسىۋالىڭ قانداق؟ بۇنچە جۇشال بولۇپ كەتمەڭ، نوتۇق سۆزلەش تېخى باشلانمىدى! كېلىڭ، ياسىنىش، تارىنىشىڭغا يارەملىشەي.

ئانىمنى مېھرىبان مومانىڭ يېنىغا كەلدى. مۇرىلىرىگە يېيىلىپ تۇرغان سۇمبۇل چاچلىرى تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان چىرايلىق يۈزىنىڭ ھەربىر تەتتىدىن مەيىن دولقۇن ھاسىل قىلاتتى.

— ئاپا، مېنىڭ نەقەدەر خۇشال بولغىنىمنى سىز بىلمەيسىز! — دېدى ئانىمنى، — ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا ئاتاپ چىرايلىق كىيىم تىكىپ، ئاق ئاياغ ئېلىپ بەردىڭىز.

بۇ ئاق ئاياغ ناھايىتى ئېسىل، تولىمۇ ئۆزگىچە مەنىگە ئىگە! كىچىك چاغلىرىدا ئانىمنى ئاق ئاياغنى چۆچەكلەردىكى پەرىشتىلەر ئۇچۇن ئالاھىدە تىكىلىدۇ، ئۇنى پەقەت ئەرىشتىكىلەرلا كىيىدۇ، كىشىلىك دۇنياسىدا بۇنداق ئاياغنى قانچىلىك بەختلىك كىشىلەر كىيەلەر؟ پانىي ئالەمدىكى ئادەتتىكى كىشىلەر قارا، قوڭۇر رەڭلىك ئاياغلارنىلا كىيىدۇ، دەپ ئويلايتتى. ھالبۇكى، ھازىر بۇ ئېسىل ئاق ئاياغ ئانىمىغا ئاتاپ ئېلىنىدى، ئۇنىڭغا ناھايىتى چىرايلىق ئاق كۆڭلەك پار قىلىنىدى!

— مېنىڭ نەقەدەر خۇشال ئىكەنلىكىمنى سىز بىلمەيسىز! — دەپ سۆزىنى تەكرارلىدى ئانىنىي.

— ئەلۋەتتە بىلمەيمەن! — خوبكىن خېنىم ئەتەي چىقىشىپ شۇنداق دەپ كۈلدى. ئۇ ئانىنىينىڭ مۇشۇنداق تۇز، ئاق كۆڭۈللۈكى ۋە يۈگەنسىز شوخلۇقلىرىدىن ژايىم يەيتتى. خوبكىن خېنىم كۈلۈپ قويدى. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ ئانىنىينى چۈشىنىشكە تىرىشىشىنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ ئانىنىينى ئوبدان كىيىندۈرسە، ھايانىدىكى ئەڭ كاتتا، ئەڭ مەنسىپلىك ھەربىيگە شاد ـ خۇرام ئاتلاندۇرسا، ئۇ ئانىلىق كۆڭلىنى بىلدۇرگەن، مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلغان بولمامدۇ؟

خوبكىن خېنىم ئانىنىينى ناھايىتى كۆڭۈل قويۇپ جابدۇدۇردى. بۇ ئەھمىيەتلىك كۈن، كاتتا مەربىنىي دەپ نەچچە كۈن تۇجۇپىلەپ تىنىپ چىققان كىيىمگە، ئاق ئاياغقا ئىنتايىن خۇش پۇراق ئەتىرنى چاچتى، ئاندىن چېچىنى ياساشقا خېلى ئۇزۇن ۋاقىت سەرپ قىلدى. ئاخىرىدا مۇراسىم كىيىمىنى ئاۋايلاپ كىيگۈزۈپ، ئاندىن ياسىنىش، تارىنىشنى تامام قىلدى.

— ھە بولدى، سىزگە يەنە بىر نەرسە بېرەي.

— شۇنچە نەرسىنى بەرگەن تۇرسىڭىز، يەنە بېرەمسىز؟ — ئانىنىي خوبكىن خېنىمغا چىن يۈرىكىدىن مىننەتدارلىق بىلدۈردى، — ئاپا، ماڭا بەك جىق، بەك جىق نەرسە بېرىۋەتتىڭىز.

خوبكىن خېنىم ئۇن تىنسىز خاندىن چىقىپ كەتتى. قايتىپ كىرگەندە ئۇنىڭ قولىدا شاپتۇل چېچىكى رەڭلىك كەڭ، يۇمشاق يىپەك پويزا تۇراتتى. بۇ خوبكىن خېنىمنىڭ ئەڭ بەختلىك كۈنلىرىنىڭ خاتىرىسى بولۇپ، ئۇنىڭ قىزى ساغلام، شوخ، جۇشقۇن ھالەتتە بۇ چىرايلىق پويزىنى تاقاپ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا قاتناشقاندى.

ئانىنىي خوبكىن خېنىمنىڭ بۇ پويزىنى بەكمۇ قەدىرلەيدىغانلىقىنى، مۇشۇ پويزىغا قاراپ ئولتۇرۇپ قىزىنى ئەسلەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا، ئىتتىكلا:

— بۇ ئۆزىڭىزدە قالسۇن، — دېدى.

خوبكىن خېنىم ئۇنچىقارماستىن پويزىنى ئانىنىينىڭ بىر تۇتام بىلىگە تاقاپ قويۇپ، ئۇنىڭغا ئىنچىكىلەپ سەپسېلىپ:

— شۇنداق ياراشتى! — دېدى.

ئانىنىي كېيىكتەك يېنىك قەدەملەر بىلەن ئىلدام مېڭىپ ئەينەك ئالدىغا كەلدى. ئەينەكتە نازاكەتلىك، ئېسىل سۇپەت، ئاق كىيىملەر ئىچىدىكى بىر دىلبەر، سۆيۈملۈك گۈل يۈز تۇراتتى:

— مۇشۇ مەنمۇ؟ ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ.

خوبكىن خېنىم ئۇنى ئەسكەرتتى.

— ئەمدى ماڭايلى.

ئۇلار بوستۇن كوچىلىرىدىن ئۆتۈپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى بولىدىغان مەيدان دېرىمون چىركاۋىسىغا كەلدى.

بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنى 1832 ـ يىلى دوكتور خاۋ ژە ئۇنىڭ دوستلىرى قۇرغان بولۇپ، ئۇ چاغلاردا ئەمالار تەربىيە ئالالمايتتى، ئوقۇيالمايتتى. ئۇلارنىڭ كۆپى قەلەندەر، سەرگەردان بولۇپ كەتكەن ياكى ئائىلىدىكىلەرگە ئېغىر يۈك بولۇپ قالغان، جەمئىيەت ئۇلارنى تاشلىۋەتكەن، ئۇلارنىڭ ئۆزىمۇ ئۆزلىرىنى تاشلىۋەتكەنىدى. دوكتور خاۋ بولسا ئۇلارنى تەربىيىگە ئىگە قىلىش، نورمال، ساغلام بولغان ئىجتىمائىي تۇرمۇشقا ئارىلىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشقا ھەل باغلىدى. ئەما، گاس، گاچا رولانى ئوقۇتۇپ تەربىيىگە ئىگە قىلغاندىن تارتىپ دوكتور خاۋنىڭ يىراق ـ يېقىنلاردا داڭقى چىقىپ، پۈتۈن دۇنيانى زىلزىلىگە سالدى. شۇنىڭ بىلەن جەمئىيەتتىكى ھەرساھەنىڭ داڭلىق ئەربابلىرى ئۇنى قوللاپ قۇۋۋەتلەپ، ئۇنى مەڭگۈ ياشىنىپ تۇرىدىغان قىلىش ئۈچۈن ئىقتىسادى جەھەتتىن بوگىنىس مەكتىپىنى

چىگە كۆپلەپ ياردەم قىلدى. شۇ سەۋەبتىن، بوستۇندىكى مۇھىم ئەرباباىلار ئالدىراش بولسىمۇ ۋاقىت چىقىرىپ ھەر قېتىملىق ئو-قۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا قاتنىشىدىغان بولدى.

مەيدان ئادەمگە لىق تولغان، بىرمۇ بوش ئورۇن قالمىغان-دى. ھۇنى كۆرۈپ ئۇ ھودۇقۇپ كەتتى. چۈنكى، ئۇ مۇراسىمغا ھۇنچە كۆپ مېھمانلارنىڭ كېلىشىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەن، قەدىردان دوستلاردىن ۋە مېنى ياخشى كۆرىدىغان، ئاسرايدىغان، مېنى يېتەكلىگەن ئۇستازىمدىن بىر قانچىسىگىلا مىننەتدارلىقىم-نى بىلدۈرسەملا بولىدىغۇ، دەپ ئويلىغانىدى. شۇڭا، كۆپ ئا-دەمنى كۆرۈپ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى، كاللىسى قۇيقۇرۇق بولۇپ قالدى، سۇدەك يادلىۋالغان سۆزىدىن بىرنىمۇ يادىغا ئالالمىدى.

ھۆرمەتلىك مېھمانلار ئۇچۇن بىر نەچچە پەلەمپەي ئېگىزلە-تىلگەن مۇنبەرگە ئورۇن راسلانغان. ئوتتۇرىدىكى ئورۇن ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلىگە قالدۇرۇلغان. خوبكىن خېنىم تەتىرەپ تۇرغان ئاننىينى يېتىلەپ مۇنبەرگە قاراپ ماڭدى.

ـــ ئاپا، بەكلا قورقۇۋاتىمەن، ـــ ئاننىينىڭ چىشلىرى كا-راسلاپ كەتتى.

ـــ قورقىدىغان ھېچ ئىش يوق.

ـــ سۆزلەيدىغان سۆزۈمنىڭ ھىرىمۇ يادىمغا كەلمەيۋاتىدۇ.

ـــ قورقماڭ، مۇنبەرگە چىقىسىڭلا ئېسىڭىزگە كېلىدۇ.

ـــ پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قالدىم، ـــ ئاننىي ئۇمىدسىزلىنىك ئى-چىدە بېشىنى چايقىدى.

ئۇلار مۇنبەرگە چىقتى. مومىررى مۇئەللىمىمۇ بۇ يەردە بولۇپ، ئاننىيغا قاراپ تۇراتتى.

ـــ ئاننىي، سىزنى تەبرىكلەيمەن، ھىز سىزدىن پەخىرلە-نىمىز، ـــ مومىررى مۇئەللىم ھىر تال شاپتۇل چېچىكى رەڭ-لىك ئەتىرگۈلنى ئاننىينىڭ مەيدىسىگە تاقاپ قويدى. ئاننىي تاتلىق كۈلۈمسىرەش بىلەن ئۇستازىغا رەھمەت ئېيتتى. ئاننا

نوتىس ئەپەندىنىڭ قولىنى سوزۇپ، ئاننىينى يېتىلەپ مۇنبەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇنىڭغا قويۇلغان ئورۇنغا ئېلىپ كەلدى. ئىلگە-رى مەشىق قىلىۋالغانىدەك بولسىمۇ، ھازىر قاتتىق چىدىدىيلىشىپ، پۈتۈن بەدىنى ياغاچتەك قاتتى. ئۇ مەكتەپ مۇدىرى ئۇنى گويا سۆرەپ كاللىسىنى ئالىدىغان جازا مەيدانىغا ئېلىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

ئاننىيغا باشقا ئىمكانىيەت يوق ئىدى. شۇنچە باش قاتۇرسە-مۇ سۆز تېكىستىنى زادىلا يادىغا كەلتۈرەلمىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ تازىمۇ سەت ئىش بولىدىغان بولدى. كىشىلەر قۇلاق يېقىشىپ: «ئوھۇ، ئۇ ساخاۋەت ئورگىنىدىن كەلگەن نامرات ئوقۇغۇچى، چوڭ سورۇن كۆرمىگەن» دەپ كۈسۈرلىشىدۇ. ياق، ھەرگىز كىشىلەرگە كوكۇلامنى تۇتقۇزماسلىقىم كېرەك.

مۇراسىم باشلاندى. ماسساچۇسېتىس شتاتىنىڭ باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ قىسقىچە تەبرىك سۆزى سۆزلىدى، ئاندىن ئاد-نىيغا بۇرۇلۇپ:

ـــ ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلى ئاننىي سۇللى-ۋان خېنىم سۆزلەيدۇ. قېنى ئۇنى چاۋاك چېلىپ قىزغىن قارشى ئالايلى، ـــ دېدى.

ئاننىي شتات باشلىقىنىڭ «ئاننىي سۇللىۋان خېنىم» دېگە-نىنى ئاڭلاپ گويا توك سوقۇۋەتكەندەك بولۇپ كەتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ، ئالدىغا ماڭماقچى بولدى، لېكىن نېمىشقىدۇر ئورۇن-دۇقىغا مىخلىنىپ قالغانغا ئوخشاش، تەتىرەپ ئورنىدىن تۇرالمە-دى.

شتات باشلىقى كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇ گويا «قورقماڭ، ھەممىمىز ئوخشاش» دەپ ئۇنى رىغبەتلەندۇرگەندەك قىلاتتى. ئاننىي ئۇنىڭ ئىككىنچى قېتىم «ئاننىي سۇللىۋان خېنىم» دېگىنىنى ئاڭلاپ تىرىشىپ تىرمىشىپ ئورنىدىن تۇردى. كاللىسى قۇيقۇرۇق ھالەتتە، مېخانىك ھالدا ئوتتۇرىغا كەلدى.

شتات باشلىقى باشلامچىلىق بىلەن چاۋاك چالدى. سەھنە ۋە مۇنبەردىكى مېھمانلارمۇ قىزغىن چاۋاك چېلىپ ئۇنىڭغا ئاۋاز قوشتى. گۈلدۈرمامىندەك چاۋاك ئاۋازى بىلەن تەڭ ئاننىي چۈشىدىن ئويغانغاندەك بولدى ـ دە، ئىتتىك ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئىشەنچكە تولدى.

چاۋاك سەل بېسىقتى. ئاننىي بىر يۇتۇم سۇ ئىچتى. بۇنىڭ بىلەن «ئەزىز مېھمانلار» دېگەن سۆز ئېسىگە كەلدى، كەينىدىنلا سۆزلەيدىغان سۆزى ئېسىگە كېلىپ، گويا ئۈستىدىن بىر تال تاغ ئۆرۈلگەندەك يېنىكلىشىپ، بېشىنى تىك تۇتۇپ، قەددىنى رۇسلاپ كۆپچىلىككە يۈزلەندى.

ـــ بىز ئالدىراشلىق بىلەن تولغان جەمئىيەتكە قەدەم قويۇپ، تېخىمۇ گۈزەل، تېخىمۇ شاد ـ خۇرام دۇنيا يارىتىشقا قاتنىشىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمىز. . . ـــ ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى ئىشەنچكە تولدى. سۆزلىرى گويا ئېقىن سۇدەك راۋان، ئاۋازى مۇزىكىدەك يېقىملىق چىقتى، ـــ ئادەمنىڭ تەربىيىلىنىشى كىچىككىنە ئىلگىرىلەش، ئارقىدىن ئومۇملاشتۇرۇش بىلەن بولىدىغان ئىش بولغىنى بىلەن پۈتۈن دۆلەتكە تەسىر قىلىدۇ. پۈتكۈل دۇنياغا گۈزەل تۈس بېرىدۇ. بىز قەدىمىمىزنى توختاتماسلىقىمىز، ھەرمىنۇت، ھەر سىكونت ئۆزىمىزنى تولۇقلاپ، ساپ ۋە گۈزەل ئەتە ئۈچۈن تىرىشچانلىق نەتىجىلىرىمىزنى تەقدىم ئېتىشىمىز لازىم.

ئۇ ئاددىيغىنا «قەدەم تەشرىپ قىلغىنىڭلارغا رەھمەت» دېگەن سۆز بىلەن سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇشىغا، بارلىق مېھمانلار ئورنىدىن تۇرۇپ چاۋاك چالدى ۋە ئۇنى ئالقىشلىدى.

ئارقىدىن قول ئېلىشىشلار، ماختاشلار، زىياپەت بولدى. مۇراسىم گۇگۇم مەھەللىدە ئاياغلاشتى. ئاننىي ياتىقىغا قايتتى. ئۇ مەستخۇش بولغان، قەلبى خۇشاللىق ۋە ھاياجانلىق خاتىرىلەرگە تولغان. كاشكى بۇ شانلىق، پارلاق پەيتنى توختىتىۋالغىلى

بولسا، ئەپسۇس، ۋاقىت ئېقىن سۇدەك ئۆتىدۇ، كەينىگە يانمايدۇ. كەلگۈسى ھازىرغا، ھازىر ئۆتمۈشكە ئايلىنىدۇ، توختىماستىن دەۋر قىلىپ تۇرىدۇ.

مۇزىكا ئاخىرلىشىپ، كىشىلەر تارقىغانغا ئوخشاش، ھاياجانلارمۇ بېسىلدى. ئاننىي شاپتۇل چېچىكى يىپەك پويزىنى بوش سىلاپ قويدى، ئاندىن ئاستا پويزىنى يېشىپ قاتلىدى، چىرايلىق ئايىغىنى سالدى. يۇمشاق، پاكىز لاتا بىلەن سۈرتۈپ كورۇپكىغا قاچىلىدى. كىيىمىنىڭ ھەربىر تۈگمىسىنى سىلاپ تۇرۇپ يېشىپ قىيالماسلىق ئىچىدە ئۇچىسىدىن سالدى ۋە لەپلىمە، چىلىتەكلەر ئاجايىپ ياراشقان ئېسىل كۆڭلەكنى كارىۋاتقا يېيىپ، كۆز ئوڭىدىن تەپسىلىي ئۆتكۈزۈپ زوق ئالدى. «ئەمدى بۇ كىيىملەرنى قاچانمۇ كىيەرمەن؟ بۇلار خوبكىن خېنىمنىڭ كۆڭۈل قويۇپ ئىشلىگەن نادىر ئەسىرى، ئۇ مېنى نەقەدەر مۇھاپىزەت قىلىدۇ، نەقەدەر ئامراقلىق قىلىدۇ ـ ھە! مانا مەن ئۈچۈن شۇنچىلىك كۆپ قان ـ تەر، ۋاقىت، پۇل سەرپ قىلدى» . .

پۇل! پۇل ئاننىينى رېئاللىققا قايتۇرۇپ كەلدى. ھازىرئۇ بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنى پۈتتۈردى. ئەمدى ئۇ ئوقۇغۇچى ئەمەس، باشقىلار ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان يېشىغا يەتمىگەن ئۆسمۈر ئەمەس، ئۇ ئەمدى چوڭ بولدى. شۇڭا، پۇل تېپىپ ئۆزىنى بېقىشى كېرەك.

بۇ خىيال بىلەن ئۇ توڭلاپ تىترىدى. دەرھال قېلىن، قوپال، ئېغىر سوكنا چاپىنىنى كىيىۋالدى. شۇندىمۇ پۈتۈن بەدىنى مۇزلاپ كېتىۋاتقاندەك بولدى، بىر خىل قورقۇنچ، ۋەھىمە تاپىنىدىن كىرىپ مېڭىسىدىن چىقىشقا باشلىدى.

ئۇ رېئاللىق ئالدىدا ئۆز ئەھۋالى ئۈستىدە ئەستايىدىل ئويلاندى. بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئىلگىرىمۇ ئويلانغان، لېكىن مانا بۇگۈنكىدەك قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمىغۇدەك يەرگە يەتكۈچە ئادەملىك تەبىئىتى بۇنى سۆرەپ، بۇ مەسلىگە يۈزلىنىشنى خالىمايدى.

غان قىلىپ قويغاتتىدى. ئۇ ھازىر 20 ياشقا كىردى. ئۇنىڭ مەلۇم ئالاھىدە ئىقتىدارى، يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى يوق، يەنە كېلىپ يېرىم ئەما، مۇشۇ ھالدا ئۇ قانداق ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالار؟

ئاننىيىنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى. ئۇ ھېشنى چايقاپ قويۇپ ئۆزىنى ئۆزى ئاۋۇندۇردى. كىشىلىك ھاياتتا ماڭغىلى بولمايدىغان يول يوق، بۇنچە بالدۇر باش قاتۇرۇپ نېمىمۇ قىلاي؟ مەن تېخى پۈتۈنلەي كۆرمەس بولۇپ قالمىدىم. ئانچە - مۇنچە كىتاب ئوقۇيالايمەن، خەت يازالايمەن، ھەر ھالدا خېلى ئەركىن ھەرىكەت بىلەن ئۆز ئىشىمنى قىلالايمەن. يېرىم ئەما بولغىنىم بىلەن تەڭرىنىڭ شاپائىتى بىلەن خېلى ئوبدان كۆرەلەيمەن.

بىرەر خىزمەتچىپ جان بېقىش نۆۋەتتىكى ئەڭ جىددىي ئىش ئىدى. ئۇزۇندىن بۇيان ئاننىيىنىڭ كۆڭلىدە ھېسسىيپ ياتقان قورقۇنچ تۈيۇقسىز ئۆزىنى كۆرسەتتى. ئاننىي: «ئۇ يەرگە قايتىپ بارمايمەن، ئۇ يەرگە ھەرگىز قايتمايمەن» دەپ ھەسرەتلىك نىدا قىلدى.

كەچلىك تاماقنى قوڭغۇراق چېلىندى. ئۇ مەيۇس، چۈشكۈن ھالدا تاماقخانىغا قاراپ ماڭدى. دېشىۋرگىنىڭ كۆلەڭگۈسى ئۇنى ئورىۋالغاندى. تاماقخانا ئالدىغا كەلگەندە، دوستلىرىم مېنى تەبرىكلىشۋاتسا، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىپ، كەلگۈسۈم ئۈستىدە غەم يېگۈزۈپ نېمە قىلىمەن، دەپ ئويلاپ ئۆزىنى روھلۇق تۇتۇپ، چىرايىغا كۈلگە يۈگۈرۈتتى.

ئاننىي ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، خوبكىن خېنىم بىلەن بىللە تېرىكا ھېلىقى تۇمشۇقىدىكى ئۆيگە قايتىپ تەتىلنى ئۆتكۈزىدى. ئۇ كۈلەرنى بۇرۇنقىدەك غەم - قايغۇسىز، ئويۇن - كۈلكە بىلەن ئەمەس، تۇتۇق كەلگۈسىنى ئويلاپ تۇرلۇك پىلانلارنى قىلىش بىلەن ئۆتكۈزدى. كۈز كېلىشى بىلەنلا خوبكىن خېنىم ئىش قىلىش ئۈچۈن بوگىنىسقا قايتىدۇ. بوگىنىس ئەمدى مېنى

قوبۇل قىلمايدۇ. قانداق قىلىشىم كېرەك؟

تۇرلۇك ئويلار ئاننىيىنىڭ كاللىسىدا پەيدا بولدى. ئۇ بوستۇندىكى چوڭ مېھمانسارايلاردىن قاچا - قۇچا يۇيىدىغان ئىشنى تاپسا بولىدىغۇ؟ ئۇنىڭ قولى ئەپچىل، يەنە كېلىپ قاچا يۇيۇشقا يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولمىسىمۇ بولىدۇ. لېكىن، مېھمانساراي ئاشخانىلىرى بۇ ئىشقا ئەرلەرنى سالىدۇ. ئۇ غەمكىن بولۇپ ئېغىر خورسىندى.

ئۇ بەلكىم كىتاب ساتىدىغان ئوقەتنى قىلىپ ئۆيمۇ ئۆي يۈرۈپ كىتاب ساتسىمۇ بولار، ئۇ ئۆزىنى ئۆي - ئۆيگە بېرىپ يېزىق ئۈرۈقىنى تېرىسام، تۇرلۇك مىجەزلىك كىشىلەر بىلەن ئۇچراشسام ياخشى ئەمەسمۇ، بۇمۇ ئالىيجاناب ۋە قىزىقارلىق ئىش دەپ بۇ ئىشنى قىلىپ بېقىشقا ئۆزىنى قايىل قىلىشقا ئۇرۇندى. ئەمما، قاۋاپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىدىغان ئىتلار، ئىشكىلەرنىڭ جاڭ قىلىپ يۈزىگە يېپىلىشى، سېسىق گەپ بىلەن غىق تۇيغۇزۇپ قويىدىغان ئايرىم كىشىلەر، چېلەكلەپ قۇيغاندەك ياغىدىغان يامغۇر... يەنە كىتاب ساتالمايدىغان، پۇل تاپالمايدىغان كۈنلەردە قانداق قىلىدىغان ئىش دېگەنلەر خىيالىغا كەلدى.

8 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى، يازلىق تەتىل تۈگەي دەپ قالغان كۈنلەردە، ئاننىي جىلە بولۇپ، ئىچى تىتىلداپ ئولتۇرالماي قالدى. بىر كۈنى، ئۇ بوگىنىس مەكتىپىنىڭ مۇدىرى ئاننا نوتىس ئەپەندىدىن خەت تاپشۇرۇۋالدى.

ـــ قەدىرلىك ئاننىي

ئايرىلغىنىمىزدىن بۇيان تىنچ - ئامان تۇردىڭىزمۇ؟ كېللېر ئەپەندىنىڭ خېتىنى ئەۋەتتىم، تەپسىلىي ئوقۇپ چىقىڭ، كېللېر ئەپەندى گاس، گاچا ھەم ئەما قىزىغا بىر ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلماقچىكەن. بۇ ئىشنى قىلىشقا رايىڭىز قانداق؟ خەت يېزىپ بۇنى ماڭا مەلۇم قىلىڭ. خوبكىن خېنىمغا سالىمىنى يەتكۈزۈپ قويۇڭ.

سىزگە خۇشاللىق تىلەپ:

دوستىڭىز ئاننا نوتىس.

ئۇ خېلىنىڭ ئەما، گاس ھەم گاچىلىقىنى ئۇنتۇپ ئۇنىڭغا تىنماي سۆزلەپ كەتكەنىدى. خېلىن شۇنچىلىك ئەقىللىق، زېرەك، چاققان ئىدىكى بۇنىڭغا قاراپ ئادەم ئۇنىڭ ئاڭلاش، كۆرۈش ئىقتىدارى پۈتۈنلەي يوق بىر مېيىپ بالا ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپلا قالاتتى.

يورۇقلۇق بولمىغان دۇنيا

بىچارە ئاننىي! ئاننىي كاپىتان كېللىرنىڭ خېتىنى ئوقۇپ بولۇپ ئىنتايىن روھسىزلىنىپ كەتتى. چۈنكى، ئۇ بۇ خىزمەتنى ياقتۇرمايتتى، پەقەتمۇ ياقتۇرمايتتى، جەنۇبتىكى قەدىمكى بازاردا تۇرسا ھاياتلىقتا قانداقمۇ ئۆمىد، قىزىقىش، ئارزۇ ھەۋەستىن سۆز ئاچقىلى بولسۇن؟

ئاننىي قولىدىكى خەتنى چەككەن ھالدا ئۆي ئىچىدە ئۇيان - بۇيان ماڭدى. «كىم ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى بولمەن دەپتۇ؟». بۇ ئىشنى قىلىشقا كۆڭلى ئۇنىڭ تارتمايتتى. بىراق، ئۇنىڭ نەدىمۇ باشقىچە تاللىشى بولسۇن؟ بۇ ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا كەلگەن جان بېقىشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى، ئۇ ئەتىسى بۇنىڭغا جاۋاب خەت يازدى.

قەدىرلىك ئانا نوتىس ئەپەندى، سىزنىڭ تەربىيىڭىز ۋە غەمخورلۇقىڭىزغا رەھمەت، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئەستايىدىل ئويلىنىشتىن كېيىن، سىز تەۋسىيە قىلغان خىزمەتنى سەمىمىي-

لىك بىلەن قوبۇل قىلىشنى لايىق تاپتىم.

ئاننىي ئەما، گاس، گاچا ئوقۇغۇچىسىنى ئوقۇتۇشقا بېرىشتىن بۇرۇن بوگىنىس مەكتىپىگە قايتىشنى تەلەپ قىلدى. سەۋەب، ئۇ رولانىڭ ئۆگىنىش ماتېرىياللىرىنى ئىنچىكە تەتقىق قىلىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشقا موھتاج ئىدى.

شۇڭلاشقا، ئاننىي پۈتۈن بىر كۈن ۋە قىش رولانىڭ بارلىق خاتىرىلىرىنى ئوقۇش، ئىنچىكىلەپ تەتقىق قىلىش بىلەن ئالدىراش بولدى. ئالغان ھاسىلاتلىرىنى ئۆنى جۇشال قىلىسمۇ، ئەما ئۇنىڭدا بۇ خىزمەتنى قوبۇل قىلىشقا قارىتا دېگەندەك ئىشەنچ يوق ئىدى. چۈنكى، ئۇ گاس، گاچا، ئەما ئادەم بىلەن ئالاقە قىلىشنىڭ ئىنتايىن مۇشكۇل ئىش ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى. ھالبۇكى، ئەمەلىيەتتە زادى قانچىلىك قىيىنچىلىققا ئۇچرايدىغانلىقىنى تازا ئۇقمايتتى.

ئاننىي دوكتور خاۋنىڭ بىر تالانت ئىگىسى ئىكەنلىكى، ئۇنداق بولمىغاندا ئۇنىڭ ئۇنۇق قازىنالمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. شۇ چاغلاردا نۇرغۇن ئادەم رولادەك مېيىپ بالىلارنى تەربىيىلەشكە، ئوقۇتۇشقا ئۇرۇنۇپ باققان، ئەما ھەممىسى مەغلۇپ بولغان، شۇنداق ئىكەن، ئۇ نېمىشقا بىلىپ تۇرۇپ بۇ خاتالىقنى تەكرارلايدۇ، قاراپ تۇرۇپ ئاچچىق مېۋىنى ئىزدەيدۇ.

خاتىرىدىكى رولانىڭ دەسلەپكى ۋاقىتتىكى مۇئەللىمى بۇررى خېنىم ھەققىدىكى ھېكايىنى كۆرۈپ ئاننىينىڭ يۈرىكى مۇزلاپ كەتتى. چۈنكى، بوررى خېنىم رولانى ئوقۇتۇش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالغاندىن كېيىن، رولا بىلەن كېچە - كۈندۈز ئۇچ ئاي بىللە بولغان، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى مېھرى چۈشۈپ، رولاغا

ئىنتايىن ئامراق بولۇپ كەتكەن. ئەمما، بىر كۈنى ئۇ دوكتور خاۋنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئەمدى رولانى ئوقۇتمىسامكەن، دېگەن نىيىتىنى بىلدۈرۈپ:

— رولا ھەقىقەتەن بەك ياخشى قىزكەن. بىراق، مەن قورقۇنچلۇق. ئۇنىسىزلىككە زادىلا چىدىيالمىدىم، — دېگەن.

بۇ گەپلەرنى ئوقۇپ ئاننىڭ ئىختىيارسىز تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. «مەن چىدىيالارمەنمۇ؟» دەپ ئۆزىدىن سورىدى.

1887 - يىلى 3 - ئاينىڭ 3 - كۈنى. ئالاباما شتاتىدىكى كىچىك كەنت تۇسكۇمبىيە ئوگزالى مەيدانىغا بىر پەيتۇن كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭدا چىرايىدىن قاتتىق ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغان ئىككى ئادەم ئولتۇراتتى. ئۇلار سۇللىۋان خېنىمنى ئالغىلى كەلگەن كېللېر خانىم بىلەن ئۇنىڭ ئۆگەي ئوغلى جامۇس ئىدى.

ئارىدىكى جىمجىتلىقنى جامۇس بۇزدى:

— ئەگەر ئۇ كەلمىسە قانداق قىلىمىز؟

— ئۇ كېلىدۇ، — كېللېر خانىمنىڭ ئاۋازى ئىشەنچىكە تولغاندى، — ئۇ خېتىدە كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتىكەن. ئاننا نوتىس ئەپەندى ئۇنى ئىشەنچلىك دېگەن، ئۇ ناھايىتى ئىككى كۆن كېچىكتى، — ئۇ خورسىنىپ قويدى، — بەلكىم ئۇ ئولتۇرغان پويىزدىن چاتاق چىققان بولۇشى مۇمكىن. ھەي! جامۇس ئۇ كېلىشى كېرەك. ئەگەر ئۇ كەلمىسە خېلىمۇ قانداق قىلىمىز؟

جامۇس يىراقتىن گۈلدۈرلەپ ئاڭلانغان پويىز ئاۋازىنى ئاڭلاپ:

— سائەت ئالتە يېرىمنىڭ پويىزى بىكەتكە كىرىۋاتىدۇ. بۇ بۇگۈنكى ئاخىرقى قېتىملىق پويىز، — دېدى.

جىددىيلىكتىن كېللېر خانىمنىڭ نەپسى قىسىلدى.

«تەڭرىم ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، — ئۇ ئىچىدە تىلەك تىلىدى، — تەڭرىمنىڭ پاناھىدا ئۇ ساق - سالامەت كەلگەي، ئىلاھىم».

ۋاگوندىن بىر قانچەيلەن چۈشتى. ئۇلاردىن بىرى ھېلىقى ياش ئائىلە ئوقۇتقۇچىسىدەك قىلاتتى.

جاموس توغرا ئېيتقان بولۇپ، ئاننىي ھەقىقەتەن بەكمۇ پەرىشان، ۋەيرانە كۆرۈنۈشتە ئىدى. ئۇچ كىچە كۈندۈزدىن بېرى كىيگەن قېلىن يۇڭ كۆڭلىكى كىرلىشىپ، پۇرلىشىپ كەتكەن، كۆزلىرى قىزارغان، روھىي كەيپىياتى بەك تۆۋەن. دېمەك، يول ئازابى ئۇنى قاتتىق تۇگەشتۇرۇۋەتكەن.

ئۇ ئەسلىي بۇ يەرگە بىئاسته كېلىدىغان تېز پويىزنىڭ بېلىتىنى سېتىۋالغان. كىم بىلسۇن، بىلەت ساتقۇچى ئۇنىڭغا بوستۇن بىلەن تۇسكۇمبىيە ئارىلىقىدىكى ھەربىر بېكەتتە توختاپ ماڭىدىغان ئاستا پويىزنىڭ بېلىتىنى بەرگەن، خەيرىيەت، ئۇ كېلىدىغان جايغا ئاخىر كېلىۋالدى. ئالدىغا كېلىۋاتقان ياش يىگىتنى كۆرۈپ ئۇ قەددىنى رۇسلىدى، يۈزىگە زورىغا كەسىپچانلارغا خاس كۈلگە يۈگۈرتتى.

— سۇللىۋان خېنىم بولامسىز؟ — دەپ سورىدى جامىس.

جامىسنىڭ سالاملىشىش تەلەپپۇزىدىن ئاننىيىنىڭ چىرايىدىكى تەبەسسۇم ئۆچتى. ئاننىي ئەزەلدىن باشقىلارنىڭ كەمستىش تەلەپپۇزىنى پەرق ئېتىشكە ئۇستا ئىدى. «ئۇنى ياقتۇرمايمەن» دەپ ئويلىدى ئاننىي. ئۇ سوغۇققىنا جاۋاب قايتۇردى.

— شۇنداق.

— بۇياقتا مېڭىڭ، — جامىس بايىقى تەلەپپۇز بىلەن سۆز -

لىدى، ــ ئۆگەي ئاپام سىزنى پەيتۇندا ساقلاۋاتىدۇ.

كېتى كېللېرنى كۆرۈپ، ئاندىن ئاننىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشتى. ئىككى ياش ئايال تەبەسسۇم بىلەن بىر ــ بىرىگە تىكىلىدى.

ئۇلار قەدىرداڭلارچە كۆرۈشتى. « ئۇ مېنىڭدىن ھېچقانداق چوڭ ئەمەستەك قىلىدۇ! ناھايىتى ئاق كۆڭۈل ئوخشايدۇ» .

بىر قانچە مىنۇتتىن كېيىن پەيتۇن كېللېر ئائىلىسىنىڭ قورۇسىغا يېتىپ كەلدى. دېرىزىلىرىگە يېشىل دېرىزە پەردىسى تارتىلغان ئاق ئۆينىڭ ئالدى گۈللۈك، گۈللەر راسا ئېچىلغان.

ئاننىڭ ئاجايىپ خۇشال بولۇپ ئالدىدىكى يوغان ئۆيلەرگىمۇ دىققەت قىلمىدى. ئۇ تاقەتسىزلىك بىلەن سورىدى:

ــ خېلىن قېنى؟ ئۇ نەدە؟

كاپىتان كېللېر ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ ياخشىمۇسىز ئاننىڭ خېنىم، مەن خېلىننىڭ دادىسى بولىمەن، ــ كاپىتان ئاننىڭ بىلەن سالاملاشتى.

ئاننىڭ جاۋابەن ېشىنى ئىگىپ قويۇپلا يەنە سورىدى:

ــ خېلىن قېنى؟

ــ ئۇ ئەنە، ــ كېللېر ئەپەندى ئىشىك ئالدىنى كۆرسەتتى.

ئاننىڭ ېۇ بىر قانچە كۈندىن بېرى كۆچىلىكنىڭ پەۋقۇلئاددە بىر ئىش بىلەن ئالدىراش يۈرۈپ خېلىننى خاپا قىلىپ قويغانلىقىنى سەزدى.

ئاننىڭ خېلىننى كۆردى. ئۇ ئىشىكنىڭ كۆلەڭگۇ يېرىدە تۇراتتى. يېشىل پىلەكلەر ئۇنى توسۇۋالغانىدى. چاچلىرى پومىلاپ قويغان شال پاخىلىدەك مۇرىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى. كىيىمىنىڭ تۆگمىلىرى ئېچىق ــ پەس تۆگمىلەنگەن، جىگەررەڭ ئايەغى توپا ۋە لاي، مەينەت قوللىرى يوپۇرماقلارنى ئۇزۇپ تىتىۋاتاتتى.

خېلىن پەيتۇننىڭ تاراقلاپ ئىشكتىن كىرگىنىنى سېزىپ قايسى تەرەپتىن چىقىپ كېتىشىنى ئويلاپ پۈتۈن دىققىتىنى يىغىپ كۈتۈپ تۇرۇۋاتاتتى.

« ېۇ قىزغا نېمىشقا كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەم چىقمىدى؟ »

ېۇ ئاننىڭنىڭ تۇنجى تەسىراتى ئىدى. كېيىن بىلدىكى، خېلىن ناھايىتى كەپسىز، ھېچقانداق ئادەمنىڭ باشقۇرۇشىغا كۆنمەيدىغان، گەپ ئاڭلىمايدىغان قىز ئىكەن. كىم يېقىنلاشسا، ئۇنىڭ ساراڭلىقى تۇتىدىكەن.

ئاننىڭ كۆڭلىدىكى مەيۇسلىكىنى چاندۇرماي پەلەمپەيگە قەدەم قويىدى. ئۇنىڭ پۇتى پەلەمپەيگە تېگىشى بىلەنلا خېلىن شاققىدە ئۇ تەرەپكە بۇرۇلدى. ئۇ ئايىغى ئاستىدىكى تەۋرىنىش رېتىمىنىڭ ېشىشىدىن بىرىنىڭ ئىشىك تەرەپتىن ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلىۋالدى.

خېلىن ئاپىسىنى ساقلاپ تۇرغانىدى! چۈنكى ېۇ بىر قانچە كۈندىن بېرى ئاپىسى دائىم سىرتقا چىقىۋاتاتتى. ئۇ خۇشلۇقىنى، خاپىلىقىنى، ھەسرىتى ۋە شادلىقىنى تىل بىلەن تەسۋىرلەپ بېرەلمەيتتى. ئۇ غۇلىچىنى كەڭ كېزىپ ئۆزىنى ئاتتى. ئاننىڭ ئۇنى باغرىغا باستى.

ئاپىسى ئەمەس ئىكەن! خېلىن گويا تورغا چۈشۈپ قالغان ھايۋانغا ئوخشاش ناتونۇش ئادەمنىڭ قۇچىقىدىن بوشىنىش ئۈچۈن تىرىكەشتى. ئاننىڭ جىددىيلىشىپ ئۇنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلىدى. ېۇ ھال خېلىننىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويىدى.

— تېز ئۇنى قويۇۋېتىڭ، — جامىس توۋلىدى، — ئۇ سىزنى يارىلاندۇرۇپ قويىدۇ.

ئاننىي يۈرەكئالدى بولۇپ سورىدى:

— نېمىشقا ئەمدى؟ مەن خاتا قىلدىممۇ؟

— ئۇنداق ئەمەس، ئاننىي خېنىم، ئۇ باشقىلارنىڭ قۇچاقلىشىنى ياقتۇرمايتتى، — كېلىلېر خانىم ئۇنىڭغا چۈشەندۈردى، — ئۇ كېسەل بولغاندىن بۇيان، ئۆزىنى باشقىلارنىڭ سۆيۈشى، قۇچاقلىشى، ئەركىلىتىشىگە ئۇنىمايدىغان بوپقالدى. ئۆزىمۇ باشقىلارنى سۆيۈپ باقمىدى.

— بەزىدە ئاپىسى سۆيۈپ قويسا ياق دېمەيدۇ، — كېللېر ئەپەندى قوشۇمچە قىلدى.

جامىس پەلەمپەيدە ئولتۇرۇپ گۈلقەغەلىرى ئېچىلغان ھالدا پەستە تۇرغان ئاننىيغا مەسخىرىلىك نەزەردە قارىدى.

— ئەمدىغۇ بىلگەنسىز! سىز كىچىك يىرتقۇچ ھايۋاننى ئوقۇتمەن دەپ كەلدىڭىز، بىر يىرتقۇچ بالىسىغا ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى بولدىڭىز، — دېدى ئۇ.

— جامىس، ئېغىزىڭىزنى يۇمۇڭ، — كېللېر خانىم ئۇنى ئۇنلۇك ئەيىبلىدى.

— گېپىڭ تۈگىدىمۇ؟ كىرىپ كەت، ماڭ! — كاپىتان قەھرى بىلەن بۇيرۇق قىلدى.

ئاننىينىڭ چارچاپ ھالىدىن كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كېللېر خانىم:

— ئارتۇر، ئاننىي سۇللىۋان خېنىمنى ئاۋۇال ھۇجرىسىغا باشلاپ بېرىڭ، قالغان ئىشلارنى كېيىنچە سۆزلىشەرمىز! — دېدى.

ئاننىي مىننەتدار بولغان تەرزدە كېللېر خانىمغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى، ئاندىن كاپىتان كېللېرنىڭ كەينىدىن ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقتى.

ئاننىي كاپىتاننىڭ كەينىدىن كېتىۋېتىپ:

— ئۇنى چۆچۈتۈپ قويمىغاندىمەن - ھە! قارىسام ئۇ سەل ھەيران بولدى، ئاندىن بوشىنىشقا تىرىكەشتى. ئۇنى قورقۇنچاق دەك قىلمىغان، قارىغاندا... ئۇ ھېچ نەرسىدىن قورقمايدىغان ئوخشايدۇ، — دېدى.

— توغرا، ئۇ ھېچ نەرسىدىن قورقمايدۇ، چاتاق مانا مۇشۇ يەردە، — كاپىتان كېللېرنىڭ چىرايىدا ئەلەملىك كۈلۈمسىرەش ئەكس ئەتتى.

كېللېر ئائىلىسى بىر ئېغىز ئۆينى بوشىتىپ ئاقارتىپ، چىرايلىق جابدۇپ ئاننىيغا ھۇجرا قىلىپ قويغانىدى. كاپىتان چامادانىنى قويۇپ مۇلايىملىق بىلەن:

— مانا بولدى! ئالدىرىماي جايلىشىۋېلىڭ، — دېدى.

خېلىدىن ئۇلارغا ئەگىشىپ چىققانىدى، ئەمدى ئۆيگە كىردى. كاپىتان ئۇنىڭغا قىزىمنى ئېلىپ كېتىمەن، دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى.

— ئۇنى قالدۇرۇپ قويۇڭ! ئۇ مېنى ئېلىشتۇرمايدۇ، بىز ھامان ئۆزئارا تونۇشىمىز ئەمەسمۇ، — دېدى ئاننىي.

ئاننىي خېلىنغا ياخشىچاق بولىمەن دەپ ئۇنىڭ بىلەن ھەپىلەشمەي، چامادانىنى ئېچىپ نەرسە - كېرەكلىرىنى رەتلەشكە چۈشۈپ كەتتى. خېلىن بۇ ناتونۇش مېھمانىنىڭ جىمى ئىشىغا بەكمۇ قىزىقتى.

كىچىككىنە قوللىرى ئاننىينىڭ ھەربىتىگە ئەگىشىپ يۇ-

قېرى ـ تۆۋەن بولدى. چاپلىشاڭغۇ مەينەت قوللىرى چامادانىنى توختىماي ئېچىپ ياپتى.

ـــ سىز راستتىنلا بەك قەيسەر ئىكەنسىز.

خېلىن ئاننېينىڭ سەپەردە كېيگەن شىلەپىسىنى سىلاپ، ھۇنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلدى بولغاي، ئۇنىڭ بېشىدىن ئېلىپ، ئۆزىنىڭ بېشىغا كىيدى ـ دە، شوينىسىنى ئىگىكىدىن تەسلىكتە چىگىۋالدى. سىلاپ يۇرۇپ ئەينەك ئالدىغا بېرىپ تۇرۇپ، بېشىنى تىك تۇتتى، ئوڭغا قىيسايتتى، سولغا قىيسايتتى، يەنە ئۇستۇن ـ تۆۋەن قىلىپ قاراپ كەتتى.

ئاننېي ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى.

ـــ ۋاي شەيتان قىز، دوراشنىمۇ تازا قاملاشتۇرىدىكىز، ئاپىكىزنىڭ ئەينەك ئالدىدا مۇشۇنداق قىلغانلىقىكىزنى كۆرۈپتىكەنسىز ـ ھە؟

ئۇ توساتتىن كۈلكىدىن توختىۋالدى. چۈنكى، ئۇ خېلىدىنلا گاس ھەم گاچىلىقىنى ئۇنتۇپ، ئۇنىڭغا تىنماي سۆزلەپ كەتكەنىدى. خېلىن شۇنچىلىك ئەقىللىق، زېرەك، چاققان ئىدىكى، ھۇنىڭغا قاراپ ئادەم ئۇنىڭ ئاڭلاش، كۆرۈش ئىقتىدارى پۈتۈنلەي يوق بىر مېيىپ بالا ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپلا قالاتتى.

ئاننېينىڭ ئۆتكۈر نەزىرى شىلەپىنىڭ شوينىسىنى يېشىۋاتقان كىچىككىنە بارماقلارغا تىكىلدى. مەينەت كىچىككىنە قوللار يېڭى بىر ئويۇن تېپىش ئۈچۈن، ئۇنى ھۇنى سىلاپ يۇرەتتى.

ـــ سىز نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋاپسىز، باغلىشىمەكى، سىز قوللىرىڭىزنى كۆزىڭىز ئورنىدا ئىشلىتىپ، نۇرغۇن ئىشلارنى قىلالايسىز، شۇنداقمۇ؟ پاھ، ھۇ دېگەن كىچىك ئىشلار، ئېسىل ئويۇن تېخى ئالدىمىزدا! بىر قانچە ھەپتىدىن كېيىن

سىز قوللىرىڭىز بىلەن ئوقۇشنى، يېزىشنى ئۆگىنىۋالسىز، قوللىرىڭىز كىشىلەرنى ئېچىشىڭىزغا يارەملىشىپ سىزنى ئەركىنلىككە چىقىرىدۇ.

ھالدۇرلا قاراڭغۇ چۈشتى، ئۆينى جىمجىتلىق باستى، ئاننېي قاتتىق ھېرىپ كەتكەچكە، يېتىپلا ئۇيقۇغا كەتتى. باشقا چاغلاردىكىگە ئوخشاش چۈشسىز ئۇيقۇ ماكانىدا يۇردى. باشقا بىر ئۆيدە، يەنى خوجايىنلارنىڭ ھۇجرىسىدا كاپىتان كېللېر ئۇيقۇدىن بىدار ياتاتتى. ئۇ كېتىنى ئويغاتتى.

ـــ سۆيۈملۈكۈم، نېمە بولدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى كېتى.

كاپىتان بىر پەس تۇرۇۋېلىپ:

ـــ كېتى، بۇ قىز بەكلا ياش ئىكەن، بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالارمۇ؟ ـــ دېدى.

كېللېر كۈلۈمسىرەپ ياستۇقىغا ئۇرۇپ قويدى:

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، ئارتۇر، ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ.

خېلىنىڭ كىچىككىنە جېنى يېگانە ھالدا قاراڭغۇلۇقتا ئىزدىنەتتى، ئۇنسىزلىك ئىچىدە ئېلىشاتتى. ئۇ كىچىك، "سەبىي بولغانلىقى ئۈچۈن، تاشقى دۇنيا بىلەن ئالاقە قىلالماسلىقتەك ئۇمىدسىز تۈيغۇنى ئۆزىدىن قانداق نېرى قىلىشنى ئۇقمايتتى. شۇڭا، ئۇ تىت - تىت، بىئارامليق كەيپىياتىنى ئۇرۇش، تېپىش، ژارقىراپ - جارقىراش، ئۆزىنى قاچۇرۇش يولى بىلەن ئىپادىلەيتتى.

كىچىك زالىم

ئاننىي بوگىنىستىن ئايرىلىدىغان چاغدا، بوگىنىس مەكتەپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بىر قونچاقنى خېلىنغا قىلغان سوۋغىتى. مىز، سىز تاپشۇرۇپ بېرىڭ دەپ ئاننىيغا تۇنۇزدى. قونچاقنى كۆپچىلىك پۇل چىقىرىپ سېتىۋالغان، رولا چىرايلىق كىيىم تىكىپ كىيگۈزۈپ بەرگەنىدى. بۇ قونچاق ئاننىينىڭ چامادانىدا جىممىدە ياتاتتى. خېلىنىڭ تىنىم تاپمايدىغان قوللىرى ئۇنى تېپىۋالدى.

قونچاق بۇ نېمىدىگەن يېقىن ۋە تونۇش ئوبراز - ھە!

خېلىنىڭ ھۇجرىسىدا يوغان بىر ساندۇقتا لىق چوڭ - كىچىك، شەكلى، تۇرقى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان قونچاق بار ئىدى. مانا ھازىر ئۇ بۇ يېڭى قونچاقنى تارتىپلا ئېلىپ چىڭ قۇچاقلىۋالدى.

ياخشى باشلىنىش! ئاز كۈچ بىلەن كۆپ ئىش قىلىدىغان

بولدۇم. ئاننىي تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇش نىيتىگە كەلدى - دە، خېلىنىڭ قولىنى تارتىپ ئالىقىنىغا «DOLL» (قونچاق بالا) دېگەن خەتنى قوشۇپ يازدى. كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشىغا ئەزدىن ئۆچ خېلىن ئىتتىك قولىنى تارتىۋالدى. ئەمما، قىزىقىش بىرگىنىشتىن ئۇستۇن كەلدى. شۇڭا، ئاننىي ئۇنىڭ قولىنى ئىككىنچى قېتىم تارتقاندا، تارتىۋالماستىن قولىنى ئاننىيىنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇردى.

«قونچاق بالا» ئاننىي بۇ خەتنى خېلىنىڭ ئالىقىنىغا تەكرار - تەكرار يازدى. ئاندىن گاڭگىراپ تۇرغان بۇ قىزنى قونچاقنىڭ ھېشىغا ئۇرغۇزدى، قونچاقنى خېلىنغا قۇچاقلاتتى. ئاننىي ئارقا - ئارقىدىن بۇ خەتنى ئۇنىڭ قولىغا يازدى، قونچاقنى ئەزكىلەتكەن ھەركەتنى قىلدى. خېلىن باشتا ھەيران بولۇپ تۇردى، ئارقىدىن ئالىقىنىدىكى يېزىقلارنى دىققىتىنى يىغىپ سەزدى.

— سىلەر قانداق قىزىق ئويۇن ئويناۋاتىسىلەر؟ — كېتى كۆلۈپ ئاننىيدىن سورىدى. قولىدا بىر قۇچاق كىر كىيىم - كېچەك تۇراتتى، — مەنمۇ ئازراق ھۇزۇرلىنای! سىلەرگە ھەرگىز - دەخلى قىلمايمەن، ۋەدە بېرەي.

ئاننىي جاۋابەن تەبەسسۇم قىلدى. توۋا، كىشىلىك ھايات ئاجايىپ بولىدىكەن - ھە! تۇنجى كۆرۈشكەندىن باشلاپلا بۇئىككى ئايال چىقىشىپلا قالدى، ئاننىينىڭمۇ كۆڭلىدە سان بار. باشقىلار، يەنى كاپىتان كېللېر، جامىس ۋە ئىنىسى سىنسايدى ئۇنى دوست قاتاردا كۆرمەي، ئۇنىڭغا تەكلىپ قىلىنغان خىزمەتكارەك مۇئامىلىدە بولۇۋاتىدۇ.

— بولىدۇ! قېنى كۆرۈك، — ئاننىي خېلىنىڭ قولىنى

كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئالقىنىغا خەتلەرنى قوشۇپ يازدى، — بەزى قۇل تىلى بىلەن تونۇشسۇن، دەپ خېلىنىڭ قولىغا خەتلەرنىڭ شەكلىنى سىزىپ كۆرسەتتىم.

ئاننىي قولىنى ئۇزىتىپ بارماقلىرىنى چاقىان ھەرىكەتلەندۈرۈپ بىر مۇنچە ھەرىكەتلەرنى قىلدى.

— مەن ئۇنىڭ قولىغا: «ياخشىمۇسىز؟ ھاۋا ناھايىتى ياخشى، شۇنداقمۇ؟» دېگەنلەرنى يازدىم، — ئاننىي كېللېر خانىمغا چۈشەندۈردى، ئاندىن خېلىنغا بۇرۇلدى، — خېلىن بىر جۇپ قولىغا تايانسىلا بولىدۇ. ئۇنىڭ قوللىرى ئۇنىڭ كۆزى، قۇلىقى ھېسابلىنىدۇ.

— بۇگۈن ئەتىگەن ئۇنىڭ قولىغا «قونچاق» دېگەن خەتنى يېزىپ بەردىم. بۇ خەتلەرنى يازالايدىغان بولغاندا، ئۇنىڭ دىققىتىنى قولىدىكى قونچاققا بۇرايمەن. شۇ ئارقىلىق ئۇنىڭغا خەت بىلەن جىسىمنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى ئۇقتۇرىمەن.

— قاراڭ، ئۇ سىزىشقا باشلىدى. ئۇ بىر قېتىم يېزىپ (سىزىپ) چىقتى. ھاركاللا، يەنە بىر سىزىق قوشۇڭ، — ئاننىي ئېگىلىپ ئىختىيارسىز خېلىنىڭ سىلاپ - سىپاۋاتقان بارماقلىرىغا يارەملىشىپ پىچىرلىدى. — يەنە بىر سىزىق قوشۇڭ، — ئاننىينىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن بۇ خەت تاماملاندى.

كېللېر خانىمنىڭ چىرايىدىن لىپىدە ئۆتۈپ كەتكەن ئۇمىد ئۇچقۇنىغا ئاننىينىڭ كۆزى چۈشتى.

— بىز تېخى ئەمدى باشلىدۇق! خېلىن خەتنىڭ مەنىسىنى ئۇقمايدۇ، — ئاننىي ئىتتىك چۈشەنچە بەردى، — بۇ بىر خىل دوراش ھەرىكىتى. خېلىن «قونچاق» دېگەن خەتنى يازغىنى

بىلەن بۇ خەتنىڭ قونچاق دېگەن ئەمەلىي جىسىمغا ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقىنى چوقۇم خىيالىغا كەلتۈرىدى. شۇڭا، تاكى ئۇ چۈشىنىپ يەتكەنگە قەدەر خەت بىلەن جىسىم ئوتتۇرىسىدا تەكرار مەشىق قىلىدۇ. خېلىن بۇنى چۈشىنىمسىز، شۇنداقمۇ؟

ئاننىي توختاپ، ئەمدى نېمىلەر دېيىش كېرەكلىكى ئۈستىدە ئويلاندى، ئاندىن ئاستا - ئاستا سۆزىنى داۋام قىلدى.

— بەزى خەتلەرنى ئۆگەنگەندىن كېيىن، ئىشلىتىشنى ئۆگىنىدۇ. بۇ ئىنتايىن قېيىن بىر ئىش. بىراق، ئىشىنىمەنكى دۇنيادا مۇمكىن بولمايدىغان، قىلغىلى بولمايدىغان ئىش يوق.

— قېنى، بۇ ئويۇننى ئۇزاقراق ئويناپلى، — دېدى ئاننىي خېلىنغا قايرىلىپ قاراپ، ئاندىن خېلىنىڭ قولىدىن قونچاقنى ئېلىۋېتىپ، خەت بىلەن جىسىمنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدىكى تەسىراتىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن خېلىنغا، قولىڭىزغا «قونچاق» دېگەن خەتنى يېزىڭ، ئاندىن بۇ قونچاقنى سىزگە بېرىمەن، دېگەندىن ئۇقتۇردى.

ئەمما، خېلىن بۇ گەپنى چۈشەنمەي، ناتونۇش ئادەم قونچاقمىنى تارتىۋالدى، دەپ بىلىپ، شۇئان ئاچچىقى كېلىپ يۈزى قىزىرىپ ئېسىلدى، گېلىدىن بىر خىل ئاۋاز چىقتى. ھەش - پەش دېگۈچە مۇشتىنى چىڭ تۇگۇپ، غەزەپ بىلەن ئاننىيغا ئېتىلدى.

ئاننىي كەلگۈلۈك قونچاققا كەلمىسۇن يەنە، دەپ ئويلاپ دەرھال قونچاقنى بىر چەتكە ئېلىۋەتتى، ئۇنىڭغىچە ئۇ مۇشتىنى يامغۇرى ئىچىدە قالدى. خېلى جىق ھەپىلىشىپ قېيىندا خېلىنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋېلىپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن ھەرىكەتلىنىپ تۇرغان مۇشتلارنى چىڭ سىقىمدىۋالدى.

— ئاننېي خېنىم، ئاننېي خېنىم، قونچاقنى ئۇنىڭغا بېرىڭ! — كېللېر خانىم ئۇنىڭغا يېلىندى.

— ياق، ئۇنداق قىلمايمەن، — دېدى ئاننېي جاۋابەن، — ئۇ ئۆزىنى سوراشنى بىلىۋالسۇن، ئەگەر ئۇ دائىم مۇشۇنداق دېگىنىنى قىلسا، مەن ئۇنى قانداق تەربىيىلەيمەن؟

— قونچاقنى بەرمەيدىغان بولسىڭىز، ئۇ ھەرگىز بولدى قىلمايدۇ، جېدەلدىن توختىمايدۇ.

— ياق، بولمايدۇ، — ئاننېي ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىپ تۇرۇپ رەت قىلدى، — ئۇ گەپ ئاڭلىشى، بويسۇنۇشى كېرەك.

— ئۇ بويسۇنۇش دېگەننىڭ نېمىلىكىنى زادىلا بىلمەيدۇ! بىز بۇنى ئۇنىڭغا ھېچقانداق قىلىپ ئۇقتۇرالمىندۇق. ئاننېي خېنىم، خۇش بولاي، قونچاقنى ئۇنىڭغا بېرىڭ.

— قارىغاندا يەنە بىر ئىشنى قوشۇپ قىلسام بولىدىغان ئوخشايدۇ. بىرىنچى قەدەمدە ئۇنى كۆندۈرسەم، ئاندىن ئۇنى قورقۇتسام، تەربىيىلىسەم بولغۇدەك.

خېلېن بىلەن ئاننېي بىر - بىرىگە يول قويماي ئۇزۇن تىركەشتى، ئاخىر خېلېن ھالىدىن كېتىپ ئاننېينىڭ قۇچىقىغا يىقىلدى.

« ۋاھ! ئاخىر ۋاز كەچتىڭغۇ! » ئاننېي ئىچىدە خۇرسەن بولدى.

گەپ بۇنداق ئەمەس ئىدى. ئاننېي ئۇھ دەپ قولىنى بوشىتىشىغا، خېلېن ئورنىدىن تۇرۇپلا يۈگۈرۈپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى، ئاننېي ئۇنىڭغا كەينىدىن قاراپ قالدى، ئىچى ئاغرىدى. «بوپتۇ! ۋاقىتىنچە بۇ نۆۋەت يېڭىش - يېڭىلىش بىلەن ھېسابلاشماي تۇراي، بەلكىم بەك ئالدىراڭغۇلۇق قىلىپ قويغاندىمەن.

بەك ئالدىراڭغۇلۇق قىلسام، قاتتىق ۋاستە قوللانسام بولمايدۇ. ئالدى بىلەن ئىشەنچ تىكلىشىم كېرەك. ماڭا مەلۇم ۋاقىت لازىم، ئاستا - ئاستا ئىش كۆرەي! ئاددىيلا ئىشقۇ بۇ» دەپ ئويلىدى ئۇ.

ئەپسۇسكى، خېلېن ئۇنداق ئاددىي ئەمەس ئىدى. بىر قانچە كۈندىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ ئىسپاتلىشىدىن كېيىن، ئاننېي ئىشنىڭ تەكتىنى ئاستا - ئاستا چۈشەندى.

ئىككىنچى قېتىملىق ئېلىشىشتىن كېيىن، ئاننېيى بىردىنلا ھوشىنى تېپىپ كۈلۈمسىرىدى. «توۋا، مەن ئۇنى كىم دەپ قالدىم - ھە!» ئاننېي خېلېننىڭ رولاغا ئوخشاش رايىش، مۇلايىم بولۇشىنى، قاراڭغۇ، ئۈنسىزلىك ئىچىدە ياشىغىنىغا تەقدىرگە تەن بېرىشىنى ئارزۇ قىلغانىدى. لېكىن، خېلېن رولا ئەمەس ئىدى. ئۇ كۈچلۈك، شوخ، تىنىمسىز ئىدى. ياۋايى ھايۋان بالىسىغىلا ئوخشايتتى، قايتۇرما زەربە بېرىش پەيتىنى كۈتۈپلا يۈرەتتى.

ئاننېي ئۇنىڭ ئەركىنلىكتىن بەڭۋاش بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدى. بۇ قىل سىغمايدىغان ھەقىقەت ئىدى. دەرۋەقە ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتاتتى، ئۇنى ئايايتتى، رايىغا باراتتى. قارىغۇلارچە ئىچ ئاغرىتىش خېلېننىڭ خورىكىنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈپ، بەكمۇ ئۆز بېشىمچە قىلىپ قويغانىدى. ئاچچىقى كەلگەندە ئۇ كىچىك زالىم پادىشاھنىڭ ئۆزىلا بولۇۋالغاچقا، كۆپچىلىك ياۋاشلىق بىلەن ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلاتتى.

خېلېننىڭ ئاننېيغا ھە دىسە كۆكەمىلىك قىلىشىدىكى يەنە بىر ئاساسلىق سەۋەب قورقۇش ئىدى. خېلېن بۇ ناتونۇش ئادەمدىن قورقتى، ھېيىقتى، ئاننېينىڭ ئۇ بەش يىلدىن بىرى يېتىل-

دۇرگەن تۇرمۇش ئادىتىنى ئاستا - ئاستا يالماپ يۇتۇۋىتىدىغان-
لىقىغا ئۇنىڭ كۆزى يەتتى. بەلكىم بۇ ئەرزىمەس كىچىك ئىشلار-
دۇر. شۇنداقتىمۇ بۇ ئۇنىڭ بىردىنبىر تۇرمۇش شەكلى ئىدى.
ھېچكىم ئۇنىڭ قەلب ئىشىكىنى ئاچمىغان، ئۇنى زۇلمەت دۇنيا
سىرتىدىكى پارلاق، رەڭدار دۇنياغا يېتەكلىمىگەن. خېلىنىڭ
كىچىككىنە جېنى يېگانە ھالدا قاراڭغۇلۇقتا ئىزدىنەتتى، ئۇنسىز-
لىك ئىچىدە ئېلىشاتتى، ئۇ كىچىك، سەبىي بولغانلىقى ئۈچۈن،
تاشقى دۇنيا بىلەن ئالاقە قىلالماسلىقتەك ئۈمىدسىزلىك تۇيغۇسى-
نى ئۆزىدىن قانداق نېرى قىلىشنى ئۇقمايتتى. شۇڭا،
ئۇ تىت - تىتلىق، بىئاراملىق كەيپىياتىنى ئۇرۇش، تېپىش،
ۋارقىراش - جارقىراش، ئۆزىنى قاچۇرۇش يولى بىلەن ئىپادى-
لەيتتى.

بىر كۈنى، كېللېر خانىم ناتونۇش كىشىگە بەرگىن دەپ
خېلېنغا بىر دەستە پاكىز لۆڭگە بەردى. خېلېن ئېلىپ ئۈستۈنكى
قەۋەتكە ماڭدى، لۆڭگىلەرنى يەرگە تاشلىۋىتىپ ئۆزى ئۈستۈنكى
قەۋەتكە چىقىپ كېتىۋېتىپ ئاننېينىڭ ھۇجرىسى ئالدىغا كەلدى.

ئۇ ناتونۇش ئادەمنىڭ ھۇجرىسىدا ئىكەنلىكىنى بىلىپ، كى-
چىككىنە قوللىرى بىلەن ئىشىكنى سىپىلىدى. پاھ! ئۇنىڭ
قولىغا ئىشىكتە تۇرغان ئاچقۇچ ئۇرۇندى.

خېلېن دەرھال ئاچقۇچنى تولغاپ ئىشىكنى ئەتتى - دە،
ئاچقۇچنى سۇغۇرۇۋېلىپ يۈگۈرۈپ پەسكە چۈشۈپ، ئاچقۇچنى
مېھمانخانىدىكى بىر تارتمىغا سېلىپ قويۇپ، ئۆزى تىكىۋەتتى.

ئاننېي ئاچقۇچنىڭ شىرىقلىشىنى ئاڭلاپ، نېمە ئىش بولغان-
دۇ دەپ دەرھال ئىشىك تۈۋىگە كەلدى. ئەپسۇس، ئۇ كېچىك-
كەن، قېلىن، پۇختا ئىشىك تېشىدىن قۇلۇپلانغانىدى! ئاننېي

ئۆيدە تۇرۇپ بار ئاۋازى بىلەن توۋلىۋىدى، كېللېر خانىم بىلەن
ئاشپەز ئايال يۈگۈرۈپ چىقتى.

— ئاننېي خېنىم، نېمە ئىش بولدى؟ — كېللېر خانىم
سىرتتا تۇرۇپ توۋلىدى.

— ئۇ مېنىڭ ئۆيگە سولاپ قويدى.

سىرتتىكى ئىككى ئايال «ئۇ»نىڭ كىملىكىنى سورىمايمۇ
ئۇقتى.

— ئۇ ياۋاش بالىدەك كۆرۈنەتتى، نېمىشقا بۇنداق
قىلغاندۇ؟ — دېدى ئاشپەز ئايال تازا چىنپۈتمەي.

— شۇ قىلدى، — ئاننېي ئاچچىقىنى بېسىۋېلىپ توڭ جا-
ۋاب بەردى، — بۇ بالىنى ئوبدان باشقۇرۇپ ئادەم قىلمىسا بولمى-
غۇدەك، ئېيتىڭلارچۇ، ئىشىكنىڭ باشقا ئاچقۇچى بارمۇ؟

ئۇلار نائىلاج ئادەم ئەۋەتىپ كاپىتان كېللېرنى چاقىرتىپ
كەلدى، كاپىتان كېللېر بۇ ئىشنى پەقەت توغرا تاپمىدى.

— بىز ئۇنىڭغا ئايدا 25 كوي پۇل بېرىۋاتساق، ئۇ دۆتلۈ-
كىدىن ئۆزىنى ئۆزى ئۆيگە سولاپ ئولتۇرۇپتۇ.

كېللېر خانىم ئېرىنىڭ ئاچچىقىنى پەسەيتىش ئۈچۈن:

— توغرا ئېيتتىڭىز، ئارتور خاپا بولماي تۇرۇڭ، ئاننېي-
نىڭ ئۆيى 3 - قەۋەتتە، ھازىر بىز ئۇنى ئۆيدىن ئاچىقىشنىڭ
چارىسىنى قىلايلى، — دېدى.

كاپىتان كېللېر ئامباردىن ئۇزۇن بىر شوتىنى ئەكېلىپ
قويدى. ئاننېينىڭ ھۇجرىسىنىڭ دېرىزىسىگە چىقىپ، ئاننېينى
مۇرىسىگە ئېلىپ يەرگە چۈشتى.

ئاننېي ئىزا تارتقىنىدىن يۈزى قۇلاق تۈۋىگىچە قىزىرىپ
كەتتى، كېيىن نومۇسى غەزەپكە ئايلاندى. چۈنكى، ھويلىغا خىز-

مەتكارلار ۋە ئىشلەمچىلەر يىغىلىپ كۆلۈپ تاماشا كۆرۈشتى، شۇنچە كۆپ ئادەم ئالدىدا بىر قىزنى 3 ـ قەۋەتتىن گويا پاختا تاغىرىغا ئوخشاش مۇرىسىگە ئارتىپ چۈشسە ھەقىقەتەن سەت ئەمەسمۇ؟

بۇ ئىشتىن كېيىن بىر مەزگىل جىم ئۆتتى. ئاننىي تەمكىنلىك بىلەن: «ئەمەلىيەتتە بۇ ئىش بىر كۆلكىلىك ئويۇن بولدى» دەپ ئويلىدى. ئاننىينىڭ ئوسال ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالغىنىنى ئويلاپ كاپىتان كىللېر ئىختىيارسىز كۆلۈپ كېتىپ سورىدى:

ـــ ئاننىي خېنىم، سىزنىڭچە خېلىن قانداقكەن؟

ـــ مېنىڭچە بىر ئىشتىن غەم قىلمىسام بولغۇدەك، ـــ ئاننىي تەنە بىلەن جاۋاب بەردى.

ـــ نېمە ئىش ئۇ؟

ـــ ئۇنىڭ كاللىسى، كاپىتان كىللېر، سىزدىن يوشۇرماي-مەن، يېڭى كەلگەن ۋاقتىمدا، كېسەل تۇپەيلى ئۇنىڭ كاللىسىمۇ كېرەكتىن چىققانمىدۇ، دەپ ناھايىتى ئەنسىرىگەنىدىم. خەيرىيەت، كاللىسى ناھايىتى جايىدا ئىكەن. ئەگەر شوخلۇقى، ئەسكىلىكىنى دېمىگەندە، ئۇنىڭ كاللىسى ئون بالىنىڭ كاللىسىدەك ئىشلەيدىكەن.

ئاننىي سۆزىنى تۈگىتىپلا كاپىتان كىللېرنىڭ كەمستىشى، مەسخىرە قىلىشىدىن قېچىپ يۈگۈرۈپ كېتىپ قالدى.

ماڭا ئايان، خېلىن مېيىپ، بەختسىز، ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن، بىچارە. . . ئەمما سىز ئويلاپ باقتىڭىزمۇ، يوق، ئۇ ئەركىلىتىش سەۋەبلىك جاھانىنى بېشىغا كىيىدىغان بەڭۋاش بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ مۇشۇ پېتى كېتىۋېرىشىگە يول قويىۋېرىدىغان بولساق، ئۇنىڭ نابۇت قىلىمىز، خالاس.

ناشتىدىكى جەڭ

ئاننىي بىلەن خېلىن ئەقىل ـ پاراسەت ۋە كۈچ سىنىشىش جېڭىنى باشلىۋەتتى. ئۇلار بەزىدە دەلمۇ دەل تاقابىل تۇرۇپ ئېلىشاتتى، بەزىدە ئۆزىگە ھاي بېرىپ، ئۆز پىكرىنى ساقلاپ قالاتتى ـ دە، ئىزدىنىش تەرىقىسىدە كۆزىتىشلەردە بولاتتى. ئاننىي: «ماڭا يەنە بىر ئاز ۋاقىت بېرىلسە، ئىشىنىمەنكى، ئۇنىڭدا ئاز تولا ياخشى ئىنكاس پەيدا بولىدۇ» دەپ زور ئۈمىد بىلەن ئۆتەتتى.

كېيىن بولغان بىر مەيدان جەڭدە، ھەر ئىككىلىسى خۇپسەنلىك قىلسا، يېڭىش ـ يېڭىلىش بىلەن ھېسابلاشمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان چۈشەندى.

بۇ جەڭ تاماقخانىدا بولدى. خېلىن ئەزەلدىن تاماق ۋاقتىدا بەكلا ئەدەبسىزلىك قىلاتتى. ئارا، ۋىلكا، قوشۇقنى قانداق تۇتۇشنى ئوبدان بىلىپ تۇرسىمۇ، شۇ بويىچە تۇتمايتتى. تاماقنى، يېمەكلىكنى قولى بىلەنلا ئالاتتى. تېخىمۇ يامىنى، ئۆزىنى بىلىپ ئۆز قاچىسىدىكى تاماقنىلا يەپ ئولتۇرمايتتى. ئۇ ئاۋۋال ئۆز

قاچسىدىكى تاماقنى يەيتتى، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ شىرەنى ئايلىنىپ ھەممەيلەننىڭ قاچىسىنى يوقلاپ چىقاتتى. بۇرنى بەك ئىتتىنىڭ بولۇپ، باشقىلارنىڭ قاچىسىدىكى ئۆزگىچە پۇراقنى، ئۆزگىچە سەي ـ تاماقنىڭ ئاسانلا بىلىۋالاتتى. بۇ خاسلىقىغا ئانىنىڭ ئاپىرىن ئوقۇيتتى. ئەمما، خېلىنىڭ مەينەت قوللىرى باشقىلارنىڭ قاچىسىغا سوزۇلۇپ، ئۆزى ئامراق قورۇما، تاماقلارنى مىجىقلاپ يۇرگىنىنى كۆرگەندە كۆڭلى بىرقىسما بولۇپ قالاتتى. ئەگەر خېلىن ئۇنىڭ قاچىسىغا قول ئۇزاتمىغان بولسا، ئىش ئۆتۈپ كەتكەن، ئۇ ھەق ـ ناھەقنى ئايرىيمەن دەپ ئولتۇرمىغان بولار ئىدى.

بىر كۈنى ئەتىگەن، خېلىن ئانىنىڭ ئورۇندۇقى يېنىغا كەلدى. ناتونۇش ئادەمنىڭ قاچىسىدىن كۆتۈرۈلگەن قېزىنىڭ مەززىلىك ھىدى ئۇنىڭ بۇرنىغا ئۇرۇلدى. خېلىن قېزىغا بەك ئامراق ئىدى. بىراق، ئۇ ناتونۇش ئادەمنىڭ قاچىسىغا قول ئۇزىتىشقا پېتىنالمىدى.

خېلىن شىرەنى بىر ئايلىنىپ پۇراپ چىقتى. پۇراش سېزىمى ئۇنىڭغا باشقىلارنىڭ قاچىسىدىكى قېزىنىڭ يېيىلىپ تۇگەگەنلىكىنى بىلدۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە ئانىنىڭ قېشىغا كەلدى. قېزا ئادەمنى شۇنچىلىك ئۆزىگە تارتىپ شۆلگەيىنى ئاققۇزاتتى. ناتونۇش ئادەمگە چېقىلىشقا ئەرزىمدۇ؟ يەنە پۇراپ باقتى، ئۆزىنى باسالماي شاققىدا قول ئۇزاتتى.

ئانىنىڭ پاق قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ خېلىنىڭ قولىنى بېسىۋالدى. خېلىن قورقۇپ كېتىپ دەرھال قولىنى تارتتى، لېكىن ئۇ كېچىككەنىدى، ئانىنىڭ بەك چىڭ بېسىپ تۇرغانلىقتىن ئۇ قولىنى مىدىرلىتالمىدى، ئانىنىڭ خېلىنىڭ قولىنى ئاستا

قېزىدىن نېرى قىلدى.

ـــ بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ ـــ سورىدى كاپىتان كېللېر.

ـــ قېزامنى ئېلىۋېلىۋاتىمەن، ـــ ئانىنىڭ سوغۇققىنا جاۋاب قايتۇردى.

ـــ ئانىنىڭ خېنىم، سىز ئۇنىڭ بىر بىچارە مېيىپ بالا ئىكەنلىكىنى بىلمەيسىز ئەمەس، بىز ئۇنىڭغا كەڭ قورساقراق بولساق قانداق؟ ـــ كاپىتان كېللېر ئۇنى غەزەز ئۇقمايدىغان گومۇش كۆرگەندەك قىلاتتى.

ئانىنىڭ ئېغىر خورسىنىپ، پارتلاي دېگەن غەزىپىنى ئىچىگە يۇتتى. كېللېر ئائىلىسىدىكىلەر نېمىشقا دائىم ئۇنىڭ ئىشىغا ئارىلىشىۋالىدىغاندۇ؟

ـــ كاپىتان كېللېر، ماڭا ئايان، خېلىن مېيىپ، بەختسىز، ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن، بىچارە، لېكىن سىز ئويلاپ باقتىڭىزمۇ، يوق، ئۇ ئەركىلىتىش سەۋەبلىك جاھانىنى بېشىغا كىيىدىغان بەڭگۇش بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ مۇشۇ پېتى كېتىۋېرىشىگە يول قويۇۋېرىدىغان بولساق، ئۇنى نابۇت قىلىمىز، خالاس.

كاپىتان كېللېر غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇردى.

ـــ ئۆز ئۆيۈمدە بالامنىڭ يېمەكلىكىنى تارتىۋېلىشقا يول قويمايمەن.

ئانىنىڭ ئەرۋايى قىرىق گەز ئۇچتى. ئۇمۇ بوش كەلمەي جاۋاب قىلدى:

ـــ مەنمۇ باشقۇرۇشۇمدىكى بالىنىڭ باشقىلارنىڭ قاچىسىغا قول سوزۇشىغا يول قويمايمەن.

جامىس ئانىنىغا زوقلانغان نەزەردە قاراپ، ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى.

— جامبس، قىلىدىغان گېپىڭ بارمۇ؟ — كاپىتان كېللېر زەردە بىلەن سورىدى.

— يوق، — يالغ يېگىت بېشىنى تىقىپ جاۋاب بەردى.

كاپىتان يەنە قاينىغىلى تۇردى.

— ئاننىي خېنىم، سىز ئوبدان ئۇقۇۋالىڭ، مەن تاماقخانىدا بولىدىكەنمەن، ھېچقانداق ئادەمنىڭ خېلىغا چېقىلىشىغا رۇخسەت يوق.

— ئاننىي خېنىم، كەچۈرۈڭ. . . — ئېرىنىڭ تەھدىت تەلەپپۇزىنى ئاڭلاپ كېتى قولىدىكى سالفىتكىنى دەرھال تاشلىۋېتىپ، ئېرىنىڭ قېشىغا كېلىپ قۇلىقىغا پىچىرلىدى، — قەدىرلىكىم، سىز ئاننىي خېنىمغا ئۆز ئۇسۇلى بويىچە خېلىنى تەربىيىلىشىگە ماقۇل بولغان، شۇنداقمۇ؟ مەن بىلىمەن، ئۇ پۈتۈن كۈچىنى چىقىرىپ تەربىيىلەۋاتىدۇ، قولىدىن كېلىدىغانىنى قىلىۋاتىدۇ، بۇنىڭغا مەن كېپىل.

ئاننىي كېتىنىڭ ئورۇنلۇق سۆزىنى ئاڭلاپ دېمىنى ئىچىگە يۇتتى. ئارقىدىن كېتى:

— ئەمەلىيەتتە بۇمۇ خېلىغا پايدىلىق. كۆرۈنۈشتە رەھىمسىزلىكتەك بىلىنگەن بىلەن، ئەمەلىيەتتە ھېچقانچە چوڭ ئىشمۇ ئەمەس، بىز ئىشىك ئالدىغا بارايلى، سىزگە چۈشەندۈرۈپ قويايلى، قەدىرلىكىم، بىز بىردەم سىرتقا چىقىپ تۇرايلى! جامبس، سىزمۇ ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، — كېتى يۇمشاققىنا سۆزلەپ باشقىلارنى ئېلىپ تاماقخانىدىن چىقىپ كەتتى.

تاماقخانىدا بىر ناتونۇش ئادەم بىلەن بىر يىرتقۇچ بالىسى بىر - بىرىگە خىرىس قىلىشقىنىچە قالدى.

ئاننىي ئورنىدىن تۇرۇپ ېېرىپ تاماقخانىنىڭ ئىشكىنى قۇ-

لۇپلاپ ئاچقۇچىنى يانچۇقىغا سالدى. ئاندىن يەردە ئېغىناپ غەلۋە قىلىۋاتقان خېلىنى ئاتلاپ ئۆتۈپ ئورنىغا ېېرىپ ئولتۇردى.

ئاننىي ۋىلكىنى قولىغا ئالدى. قېزىغا كۆزى چۈشۈپ، «گېلىمدىن ئۆتەرمۇ؟» دەپ ئويلىدى، ئارقىدىن مەيلى ئۇ قانچىلىك كۆكەمسىلىك قىلىپ جاھانىنى بېشىغا كىيسۇن، بۇنىڭ باشقىلار بىلەن ئالاقىسى يوقلۇقىنى، ھېچكىمنىڭ مويى تەۋرەپ قالمايدىغانلىقىنى، كۈنلەرنىڭ ئوخشاشلا ئۆتىۋېرىدىغانلىقىنى خېلىغا ھېس قىلدۇرۇش كېرەك. ئاننىي ئائىلاج مۇزلاپ قالغان تامقىنى زورلاپ يېيىشكە باشلىدى.

ېېرىم سائەت ۋاقىت گويا ېېرىم كۈندەك ئاستا ئۆتتى. ئاننىي تامىقىنى يەپ ئولتۇرۇۋەردى. يەردە دوملاۋەرگەن خېلىن ئاخىر زېرىكتى، توساتتىن باشقىلارنى ئويلاپ قالدى. باشقىلار قېنى، نېمىشقا كۆپچىلىك ماڭا قاراپمۇ قويمايدۇ. بۇرۇنقىغا ئوخشاش مېنى بەزلەيدىغان بىرمۇ ئادەم يوقمۇ؟ قىزىقىش سەۋەبىلىك غەزىپى سەل ېېسىلىپ، ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان غەلۋىسىنى ئۇنتۇپ قالدى.

خېلىن سەل تېتىكلىشىپ نېمە قىلىۋاتقىنىن بىلەي دەپ ئاستا ئاننىيغا يېقىن كەلدى. «ۋاھ، ئۇ تاماق يەۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ؟» خېلىن بىر قولىدا ئاننىينىڭ قولىغا ئۇرۇپ، يەنە بىر قولىنى ئوغرىلىقچە قاچىغا ئۇزاتتى. ئاننىي ئۇنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋەتتى. خېلىن قورسىقىنىڭ ئاچلىقىغا چىدىماي، يەنە تېزلا قول سوزىۋىدى، ئاننىي قاتتىق ئىتتىرىۋەتتى.

خېلىنىڭ ئاچچىقى راسا تۇتتى. ئۇ ئاننىينى قاتتىق چىمدىۋالدى. ئاننىي ئويلاپ ئولتۇرماستىن چاقماق تېزلىكىدە زەربە ېېرىپ، ئۇنىڭ كاچىتىغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالدى. خېلىنىڭ

دىمى ئىچىگە چۈشۈپ، ئەلەم جان ـ جېنىدىن ئۆتتى. پۈتۈن ئەزايىنىڭ ئاغرىقىنى سېزىپ يەنە چىمدىدى، ئاننىي يەنە قېلىچە ئىككىلەنمەستىن قاتتىق زەربە بەردى. قاتتىق كاچاتتىن قاراڭغۇ-لۇقتا خېلىنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ كەتتى.

خېلىن تاكتېكىسىنى ئۆزگەرتىپ شىرەتى ئايلىنىپ چىقتى. ھەممە ئورۇن بوش ئىدى. ئۇ ئايلىنىپ بېرىپ ئىشكىنى تارتتى، ئىشىك مىدىرلىمىدى. ئۇ سىپىلاپ ئاچقۇچنى ئىزدىدى. ئىشىك قۇلۇپلانغان، ئاچقۇچ ئېلىپ كېتىلگەنىدى.

ئۇ تۇنجى قېتىم يار ـ يۆلەكسىز قالغانلىقى، يېگانە ھالدا بىر ناتونۇش ئادەم بىلەن بىللە تۇرغانلىقى، ھېرىپ ئاچقان ھالەتـ تە دۇشمىنى بىلەن بىر ئۆيگە قامىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتتى.

ئانتىيېنىڭ يەرگە ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن خېلىنغا ئىچى ئاغرىـ دى.

ـــ ھەي! خېلىن، قورقماڭ، سىزگە زىيانكەشلىك قىلـ مايمەن، ـــ دېدى ئۇ.

ئاننىي بىر قەدەم چامدىسا، خېلىن بىر قەدەم چېكىندى. خېلىنىڭ ئۆزىنى قوغداش تەبىئىتى ئۇنى ئىمكانقەدەر ناتونۇش ئادەم بىلەن مەلۇم ئارىلىق ساقلاشقا ئۈندەيتتى.

ئاننىي ئازابلىنىپ، بېشىنى قوللىرى ئارىسىغا ئېلىپ ھەسـ رەت چەكتى. بەلكىم ئۇ ئىشكىنى قۇلۇپلىۋەتمەسلىكى كېرەكتۇ. ئېھتىمال خېلىنىدىن زور ئۇمىد كۈتۈپ كەتكەندۇ... ياق، بولمايدۇ. رەھىم قىلماسلىق كېرەك، قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، قەتئىي ئىشەنچ بولۇش كېرەك. ئاننىي بۇ نىيەتكە كەلگەندىن كېيىن، ھەيۋە كۆرسىتىش ئۈچۈن، قولىغا ۋىلكا،

قوشۇقنى قايتىدىن خېلىپ تەمى كەكەشىمىتاشتىلمىقنى ياپىشقا
باشلىدى. ...
بىر ئاز ۋاقىت ئۆتتى. خېلىنىڭ قورسىقى بەك ئاچتى.
ناتونۇش ئادەم جايىدىن مىدىرلاي دېمەيدىغان خېلىن ئۇنىڭ يېنىغا
بېرىشقا پېتىنالمىماي، ئايلىنىپ ئۆزىنىڭ ئورنىغا بېرىپ ئولتۇـ
رۇپ، تاماقنىڭ قولىغا بېلەن يېيىشكە باشلىدى.
«ياق، ئۇنداق قىلسا بولمايدۇ» ـ ئاننىي يەنە ئۇلۇغ كىچىك
ئىتىدى. «جاھىل ئۇمۇتەك ئىش ئىزىغا چۈشىدىغان بولدى، دەپ
تۇرسام، سەن تېخى بۇ ھۇنەرنىڭ ئىشقا سالماقچىمۇ؟ كۆڭلۈڭدە
سان بولغاچ، يەنە قەستەن چىشلىمىغا تەگمەكچى بولۇۋېتىپسەن ـ
دە، مەن سېنىڭ راينىڭغا باقمايمەن، ياق، ھەرگىز ئاسانلىقچە
بولدى قىلمايمەن.» ئاننىي ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا قوشۇقنى
تۇتقۇزۇپ قويدى.

خېلىن قوشۇقنى قولىغا ئالدىيۇ، يەرگە تاشلىۋەتتى. ئاننىي
دەرھال ئۇنى ئورۇندۇقتىن چۈشۈرۈپ، قوشۇقنى ئالدۇرۇپ،
ئورۇندۇقتا راۋرۇس ئولتۇرغۇزدى. ئاننىي كۈچلۈك قوللىرى
بىلەن خېلىنىڭ تىركىشىشىگە يول قويماي، قوشۇقنى كۈـ
رەپ ـ كۈرەپ ئالغۇزۇپ تاماقنى ئۇنىڭ ئاغزىغا تىقتى.

بىر قوشۇق... ئىككى قوشۇق... ھەببەللى! ئاننىي
قولىنى تارتتى. لېكىن، ئۇ بەكلا سارىدىلىق قىلغانىدى. ئۇ
قولىنى تارتىشى بىلەن تەڭ خېلىن قوشۇقنى ئۇنىڭغا ئاتتى.

ئاننىي شاققىدە بېشىنى چەتكە ئېلىۋىدى، قوشۇق يەرگە
چۈشتى، جاراڭ قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ بارلىق ئىش يەنە تەكرار-
لاندى. خېلىن ئەسەبىيلىشىپ ۋارقىرىدى، تەپتى، ئۇردى، ئاند-
نىي يەنە پۈتۈن كۈچىنى چىقىرىپ ئۇنى چېكىۋېلىپ ياۋاش-

لىق بىلەن تاماق يېيىشكە مەجبۇرلىدى. ئاخىر ئاننىي قولىنى بوشاتقاندا، خېلېن ياۋاشلاپ قايتا ئېلىشمىدى. چۈنكى؛ ئۇ ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن، قورسىقى ئېچىپ بېشى قايغانىدى، شۇڭا ئۇ جىم ئولتۇرۇپ تامىقىنى تېز - تېز يېدى.

خېلېن تامىقىنى تۈگىتەي دېدى. بۇنى كۆرۈپ ئاننىي «ئەمدى تۈگەيدىغان بولدى، ئەمدى بولدى قىلايلى» دەپ ئويلىدى. خېلېننىڭ يۈگەنسىز، كاجلىقىنى ئۇ نەدىن بىلسۇن؟ خېلېن ئاخىرقى بىر قوشۇق تاماقنى يەپ بولۇپ، سالفىتكىنى تارتىپلا ئالدىدىن ئېلىپ يەرگە ئېتىۋەتتى.

— ئاھ تەڭرىم، نېمانچە كاج بالىسىز، ھە بوپتۇ. تاشلاڭ، سىز جاھىل بولسىڭىز، مەن سىزدىن بەكرەك جاھىل، سىز كۈچلۈك بولسىڭىز، مەن سىزدىن ئۆتە كۈچلۈك، سەۋرچان، خۇداغا شۈكۈر، سىزدىن كۈچلۈكرەك بوپقاپتىمەن. سىز ئۆچلۈك قىلىۋېرىڭ، نەپرەتلىنىۋېرىڭ! بىزنىڭ يېڭىش - يېڭىلىشىمىز مۇشۇ ئىشتا بەلگىلىنىدۇ. سىزنى ئۆتكەلدىن بۇنداقلا ئۆتكۈزۈۋەتمەيمەن. سىز سالفىتكىنى يەردىن ئېلىشىڭىز، چىرايلىق قاتلاپ جايىدا قويۇشىڭىز كېرەك.

سالفىتكىنى قاتلاش ئىشى ئۈچۈن ئۇلار يەنە بىر سائەتتەك ۋاقىت قاتتىق ئېلىشتى. ھېچكىم ھېچكىمگە يول قويمىدى، ئاخىر خېلېن بىر پەس تارتىشقاندىن كېيىن بولالمىدى.

خېلېننىڭ بارماقلىرى ئاننىينىڭ بارماقلىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە سالفىتكىنى چىرايلىق قاتلاپ تەييار قىلدى. ئاندىن ئۇھ تارتىۋېتىپ، دەلدەڭلەپ بېرىپ جايىغا ئولتۇردى. ئۇ ئەڭ مۇھىم بىر دەرسنى ئاڭلىغان بولدى.

— ۋاقىت بىر يەرگە باردى، — ئاننىي بەكمۇ ئۆكۈندى.

ئاننىي ئىشىكنىڭ قۇلۇپىنى ئېچىپ، خېلېننى گۈللۈككە ئاچىقتى. باش ئۈستىدە قۇياش پارلاپ تۇراتتى.

— ئەتىگەنلىك بىر مۇنچە ياخشى ۋاقىتنى تاماقخانىدا ئۆتكۈزۈۋەتتۇق، — دېدى ئاننىي. ئۇ ئاشخانىدىن چۈشلۈك تاماققا قىلىنىۋاتقان تەييارلىق ئاۋازىنى ئاڭلىدى.

«بايىقى ئىشلار بىلەن غىق تويدۇم، چۈشلۈك تاماق گالدىن ئۆتەمدۇ، ئەمدى؟» ئاننىي بوشاشقان ھالدا ئولتۇرۇپ ھەسرەت چەكتى.

ئاننىي خېلېننى تاشلاپ ئۆزى ئۆيىگە ماڭدى. ھېرىپ ئېغىرلاشقان پۇتلىرىنى سۆرەپ تەسلىكتە يۇقىرىغا چىقىپ ھۇجرىسىغا كىردى - دە، ئۇھ دەپ يېنىك تىن ئالدى. ھاپىلا - شاپىلا يوپكىسىنى سېلىپ تاشلاپ، ئۆزىنى كارىۋاتقا ئاتتى. كۆز يېشى كۆزى ئېچىلغان بۇلاقتەك توختىماي ئاقتى. ئەتراپ تىمتاس بولۇپ، ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمايتتى.

ئەگەر بىز بۇ يەردىن ئايرىلساق بۇرۇلۇش بولىدۇ، ئاز تولا ئۇمىد پەيدا بولىدۇ. ئەگەر بۇ يەردە تۇرىۋەرسەك، ئۇ يانتاياققا ئىگە بولىدۇ ـ دە، مەن بىلەن داۋاملىق ئېلىشىدۇ، ئاخىر بېرىپ ماڭا ئۆچ بولۇپ كېتىدۇ.

ئايرىم مەشىق قىلدۇرۇش

كېللېر خانىم ئۆزى يالغۇز دەرۋازا تۈۋىدىكى باراڭنىڭ سا-يىسىدا ئولتۇراتتى، يېنىدا بىر سېۋەت كونا پايپاق تۇراتتى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆڭلى پاراكەندە بولۇپ، يىڭنە ئىشى قىلىشقا قولى بارمايتتى.

تاماقخانىدىن چىقىۋاتقان گۈلدۇر ـ تاراقلاردىن چۆچۈپ يۇ-رىكى ئېغىزىغا تىقىلاتتى. ئەجابا، خېلېننى تەربىيىلەشكە ئاننېي-نى ياللىۋالغانلىقىمىز خاتا بولدىمۇ؟ ئەجابا ئۇ بىچارە خېلېننىڭ ئازاب چېكىشىگە قول قوۋۇشتۇرۇپ بىر چەتتە قاراپ ئولتۇرام-دۇ؟

ئارتور تاماقخانىدىن چىقىۋاتقان ئاۋازلارغا چىدىيالمىدىم دېـ-دى ھەمدە بىئارام بولۇپ ئولتۇرالماي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. مانا ھازىرغىچە قايتىپ كەلمەيۋاتىدۇ. كېللېر ئۇ كەلسە چو-قۇم ئاننېي كەتسۇن! دەيدۇ، دەپ ئويلىدى.

بەختكە يارىشا جامېس دادىسى تەرەپتە تۇرمىدى. ئاننېي يېڭى كەلگەندە، جامېس ئۇنىڭغا باشقىچە قاراشتا بولغان، ئىش كۆرمىگەن بۇ ساددا قىز نېمە ئىش قىلالار؟ دەپ دەرگۇمان بولغانىدى. ھازىر ئاننېيغا يېڭىچە نەزەردە قاراپ، ئۇنىڭ ئىشىغا يېڭىۋاشتىن باھا بېرىپ، ئاننېي خېلېننى ئادەم قىلىدىغان ئەڭ ياخشى نامزات ئىكەن، خېلېننى ئاننېيلا قۇتقۇزالايدىكەن، شۇڭا

ھەممەيلەن ئامال بار ئۇنى تۇتۇپ قېلىشىمىز لازىم، دېگەن قاراشـ-قا كەلگەنىدى.

زادى قانداق قىلسام بولار؟ كېللېر خانىمنىڭ كۆڭلى زىدىـ-يەتلىك، ئىنتايىن مەيۇس، مىسكىن ئىدى. پۈتكۈل چۈشتىن كېيىن ئۇنىڭ كۆڭلى پەرىشان، چېچىلاڭغۇ بولدى. قولىغا قانچە قېتىملاپ يىڭنە سانجىۋالغانلىقىنى ئۆزىمۇ ئۇقمايتتى.

ئۇنىڭ سېۋەتنى بىر تەرەپكە ئىتتىرىشى، ئاننېينىڭ ئىشىكـ-تە پەيدا بولۇشى تەڭ كەلدى.

ـــ كېللېر خانىم، سىزنى ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى. بىز سۆزلەشسەك بولامدۇ؟

ـــ ياخشىغۇ، مەنمۇ سىز بىلەن پاراڭلاشسام، دەپ تۇرۇۋۇ-دىم!

ـــ دېدى كېتى.

ئاننېي سەۋرسىزلىنىپ ئۇنىڭ سۆزىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلىمايلا سۆزلەپ كەتتى.

ـــ كېللېر خانىم، مەن ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، خېلېننى تەربىيىلەشنىڭ مۇنداق بىرلا ئۇسۇلى بارلىقىنى ھېس قىلدىم. ئۇ بولسىمۇ خېلېننى ئائىلىدىكىلەردىن ئايرىۋېتىش. ئۇنداق بولمىسا، مەن ياردەم قىلالمايمەن. ئاخىر بېرىپ ھەرئىكـ-كى تەرەپ زىيانغا ئۇچراپ قالارمىزمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلىـ-مەن.

ـــ نېمە دەيسىز؟

ـــ كېللېر خانىم قورقۇپ كەتتى.

ئاننېي مېڭىسىنىڭ قېتىقىنى چىقىرىپ ئويلاپ، سىلىقراق گەپلەر بىلەن ئۆزىنىڭ ئوي پىكرى ۋە قىلماقچى بولغانلىرىنى ئېيتتى. كېيىن كېللېر خانىمنىڭ زورلىشى بىلەن ئامال يوق نەق گەپنىڭ ئۆزىنى قىلدى.

ـــ كېللېر خانىم، مەن بۇ يەرگە كېلىشتىن بۇرۇن، رولا-

نىڭ كېسەللىك تارىخى ۋە ئۆگىنىش جەريانىنى تەنقىد قىلغان-
مەن، ئۇ چاغدا مەن بەك ساددا ئىكەنمەن، بۇ يەرگە كېلىپلا
خېلىنغا باشقىلار بىلەن ئالاقە قىلىشالايدىغان تۈرلۈك ئۇسۇللارنى
ئۆگىتىمەنغۇ، دەپ ئويلاپتىكەنمەن، كەلگەندىن كېيىن بىلدىم-
كى، خېلىبن پۈگەنسىز، ئۆگىتىلمىگەن بىر ياۋا ئات ئىكەن.
هازىرقى ئەڭ مۇھىم خىزمەت، بەش يىلدىن بۇيان ئۇ ئادەتلىنىپ
كەتكەن، ئۆزى نورمال دەپ قارايدىغان ئەسكى خۇي، بەكۈڭاش-
لىق، يولسىزلىق قاتارلىق يامان ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىپ، ئۇ-
نىڭ ياۋايىلىقىنى بويسۇندۇرۇش.

كېيىنى ئاقلاش ئۈچۈن ئېغىزىنى ئاچقۇچە ئۇ يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى.

— كېللېر خانىم، ماڭا مەلۇم، سىلەر ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىدىكەنسىلەر، يول قويۇپ رايىغا باردىكەنسىلەر، ئاق - قارىنى ئايرىمايلا ھەممىدە ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلايدىكەنسىلەر، كەچۈرۈڭلار، بۇ پۈتۈنلەي خاتا ئۇسۇل، بىر نۇقتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىڭ، بۇ سىلەرنىڭ ئۇنى نابۇت قىلغىنىڭلار، هازىر مەن ئۇنى بويسۇندۇرماقچى، ئۇنداق قىلمىسام ئۇنى قانداق تەربىيىلەيمەن؟

— بۇگۈن ئەتىگەندىكىدەك ئىشلار يەنە يۈز بېرىشى مۇمكىن، هازىر مۇنداق ئىككى يول بار، بىرى، ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز بولماسلىق، ئۇنى ئىختىيارىغا قويۇۋېتىش. ئۇ مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى چۈشەنمەيۋاتىدۇ، مەنمۇ ئۇنىڭ ئىرادىسىگە قارشى ئىش قىلىۋاتىمەن، شۇڭا ئۇ مېنى ئۆزىگە يېقىنلاشتۇرمايۋاتىدۇ، بۇنداق بولۇۋېرسە، ئۇنىڭ هايۋاندىن ھېچقانداق پەرقى بولمايدۇ، ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقى كېللېر ئائىلىسىدە ئۆگىتىلمىگەن بىر توسۇن ئات بولغانغا باراۋەر بولىدۇ، خالاس! يەنە بىر يول...

كېيىنى قايغۇرۇپ يىغلاپ كەتتى:

— مەن قانداق قىلىمەن؟ ئازراقمۇ ئۇمىد يوقمۇ؟

— كېللېر خانىم، كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، ئۇنىڭدا ئازراق

ئۇمىدمۇ بار، — ئانىنىڭ ئاۋازى سىلىق ئىدى، — ئەگەر بىز بۇ يەردىن ئايرىلساق بۇرۇلۇش بولىدۇ، ئاز - تولا ئۇمىد پەيدا بولىدۇ. ئەگەر بۇ يەردە تۇرۇۋەرسەك، ئۇ يانتاياقتا ئىگە بولىدۇ - دە، مەن بىلەن داۋاملىق ئېلىشىدۇ. ئاخىر بېرىپ ماڭا ئۆچ بولۇپ كېتىدۇ. ئۇنداق بولسا ئۇ نابۇت بولىدۇ، ماڭمۇ نائىلاج يوڭ - تاقامنى يېغىشتۇرۇپ ئۆيۈمگە قايتىشقا توغرا كېلىدۇ.

— كېللېر خانىم، ماقۇل دەڭ، مەن ئۇنى ئېلىپ بۇ يەردىن كېتىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئايرىم بىللە تۇراي، ئۇنىڭ بىلەن جېمجىت هالدا ئۆزئارا ئالاقە قىلاي، ئۇ مېنىڭ چۈشەنسۇن، ماڭا ئىشەنسۇن، شۇندا ئىشلىرىمىزدا بۇرۇلۇش بولىدۇ. سىز ماقۇل-لۇق بېرىڭ.

ئانىنىڭ ئولتۇرغان پېتى ئالدىغا ئېگىشتى، تىزلىنىپ يالۋۇرۇشقا ئازلا قالدى.

كېيىنى ئۇنىڭغا ئىشىنىپ - ئىشەنمەي هاڭۋېقىپ قاراپ تۇراتتى.

— كېللېر خانىم، بۇ بىردىنبىر چىقىش يولى.

كېللېر خانىم ناهايىتى تەسلىكتە ماقۇل بولۇپ بېشىنى لېڭشىتتى.

— بوپتۇ! — ئۇنىڭ تەرى تۇرۇلدى، — خېلىنىڭ دادىسى چوقۇم قوشۇلمايدۇ، چوقۇم قاتتىق ئاچچىقلايدۇ، ئۇنى مەن قايىل قىلاي.

— كېللېر خانىم، رەھمەت سىزگە، جىنى ئىش ئوڭۇشلۇق بولىدۇ، بۇنىڭغا مەن كېپىل، بىز نەگە بارساق بولار؟ — ئانىنىڭ ناهايىتى خۇشال ئىدى.

— باغدىكى ئۆيلەرنىڭ بىرىدە تۇرساڭلار بولارمىكىن، ئۇ يېقىنلا يەردە، هەم بەك ئەپلىك، بىرلا ئېغىز بولغىنى بىلەن ناهايىتى پاكىز.

ـــ بىر ئېغىز ئۆيۈ كۆپايە، مەن خېلىن بىلەن بىرگە تۇرىمەن.

كېتى ئويلىغاندەك، كاپىتان كېللېر بۇ تەكلىپنى ئاڭلاپ بەك خاپا بولدى. پالاقلاپ ئۆيگە يېتىپ كېلىپ، بۇ جاھىل شىمالليق قىزنى قوغلىۋەتمەكچى بولدى.

كېتى ئاننېينىڭ سۆزىنى تەكرارلاپ:

ـــ بۇ ئەڭ ئاخىرقى ئازراق ئۇمىد، بۇ بىردىنبىر چىقىش يولى... ـــ دېدى. بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوقلۇقىنى ئېرىنىڭ سەمىگە سالدى، ـــ باغدىكى ئۆينىڭ مۇھىتى ياخشى، خالىي ھەم يېقىن بولغاندىن كېيىن، خېلىن بىرىپ بىر مەزگىل تۇرسا نېمە بولىدۇ؟

كاپىتان كېللېر بۇنىڭغا جان ـ جەھلى بىلەن قارشى بولسىمۇ، جاھىل خانىمغا گەپ تېپىپ بېرەلمەي ئاخىر ماقۇل بولدى.

ـــ ئىككى ھەپتىلا تۇرۇشقا رۇخسەت، ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ئىككى ھەپتە مۆھلەت بېرەي، بۇنىڭدىن باشقا، بىز خېلىنىنى ھەركۈنى كۆرۈپ تۇرايلى، ـــ كاپىتان كېللېر ئىككى ھەپتە ئىچىدىلا ئۇنۇمى كۆرۈلسۇن، دېگەن گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى.

ئاننېي «ئىككى ھەپتە ۋاقىت قانداق يېتىدۇ؟» دەپ ئويلىدىيۇ، كاپىتان گېپىدىن يېنىۋالمىسۇن، دەپ ئۇنىڭغا باشقا گەپ قىلالمىدى.

ئاننېي كاپىتان كېللېرغا ئوخشاشلا جاھىل ئىدى. شۇڭا، ئىككىيلەن خېلى تىركەشتى. ئاخىر ئاننېي كېللېر ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ خېلىنىنى ھەركۈنى ئوغرىلىقچە كۆرۈشىگە، ئەمما بالىغا ئۆزلىرىنىڭ ئۇنىڭ يېنىدا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەسلىكىگە قوشۇلدى. ئۇلارنىڭ دېرىزىدىن ماراپ كۆرۈشىگە ماقۇل بولدىيۇ، ئۆيگە كىرىشىگە رۇخسەت قىلمىدى.

ئەتىسى يېڭى سىناق باشلاندى. قارىغاندا ھېچقانداق ئۇنۇمى كۆرۈلمىگەندەك قىلاتتى. چۈنكى، ھەربىر ئېلىشىشتا خېلىن

تاكى ھالسىرىن پۈتۈنلەي كەتكەنگە قەدەر تىركىشىپ، ئاندىن توختاپ كۈچ توپلاپ يەنە بىر قېتىملىق ئېلىشىشقا تەييارلىناتتى. ئۇچ تۆت كۈندىن كېيىن، ئۇنىڭ قېلىپىدا ئازراق ئۆزگىرىش بولدى. ئۇنىڭ جاھىللىقى، سەپرالىنىشى ئۆزگەرمىگەن بولسىمۇ، قېتىم سانى تەدرىجىي ئازايدى. ئۇ دىققىتىنى ئەتراپتىكى جىسىملارغا قارىتىشقا باشلىدى ھەمدە ھەركۈنى دوراپ بەزى خەتلەرنى ئۆگەندى. بىركۈنى پۈتۈن كۈن تەتۈرلۈك قىلمىدى. ئاندىنىي ئاستا ئۇنى سىيلىسىمۇ قارشىلىق بىلدۈرمىدى. بۇ ئادەمنى نەقەدەر ھاياجانغا سالىدىغان ئىش ـ ھە! ھەرھالدا ئاننېينىڭ سىنىقىدا نەتىجە كۆرۈلدى.

كاپىتان كېللېر بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ تۇردى. ئۇ بىركۈنى دېرىزىدىن قاراپ قىزنىڭ مارجان ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۆتكۈزۈۋاتقان مارجانىنىڭ بىرىنچىسى يوغان ھەم يىرىكرەك، ئارقىدىن ئۆتكۈزگەن ئىككىسى كىچىك ھەم سىلىق، ئۈچىنچىسى ئۈچ قىرلىق ئىدى. خېلىن مارجانلارنى ئەنە شۇ تەرتىپتە قىلچە ئارىلاشتۇرۇپ قويماي پەم بىلەن تىزىپ ئۆتكۈزۈۋاتاتتى، ئۆزىمۇ خۇشال، روھلۇق ئىدى.

ـــ خېلىن ئەجەب تىنچ ئولتۇرۇپتۇ ـ ھە! ـــ كاپىتان كېللېر قاتتىق ھاياجانلاندى، ـــ ئەجابا، مەن بۇ شىمالليق قىزنى تۆۋەن چاغلاپ قالغاندىمەنمۇ؟ ئۆزىنىڭ قىلمۇاتقان ئىشىغا ئۇنىڭ ئىشەنچى شۇنچە كۈچلۈكمىدۇ؟ تەڭرى ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي.

شۇنداق قىلىپ بۇ «ياۋايى قىزچاق» بويسۇنۇشنى ئۆگىنىۋالدى. ئۆگىنىش جەريانىدا خېلىن خېلى ئالغا ئىلگىرىلىدى. ئاننېينىڭ كۆڭلى سەل تەسكىن تاپتى. لېكىن، ئۇ بەك خۇشال بولۇپ كەتمىدى. ئۇلار نىشانىنى ئىككىنچى قەدەمگە، يەنى خېلىنى تاشقى دۇنيا بىلەن ئۇچراشتۇرۇش، مۇناسىۋەت ئورنىتىشقا يۆتكىدى.

ئاننىي خېلىننىڭ يىنىدا ئولتۇرۇپ ھەركۈنى ئۇزۇلدۇرمەستىن ئۇنىڭ قولىغا خەتلەرنى يېزىپ تۇردى. خېلىنمۇ بۇ خەتلەرنى ئاننىيىنىڭ قولىغا يېزىپ تۇردى. خېلىن پۈتۈن زېھنىنى يىغىپ ئەستايىدىللىق بىلەن ئۆگىنىپ 21 خەت، 18 ئىسىم، ئۇچ پېئىلنى قوشۇپ يازالايدىغان بولدى. ئۇ قونچاق، ئىستاكان، مىخ، سۇ، شىلەپە قاتارلىقلارنى قوشۇپ يېزىشنى بىلدى، بارغانچە تېز ئۆگەندى. شۇغىنىسى، بۇ خەتلەرنىڭ قانداق ئالاھىدە مەنىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى تېخى ئۇقالمىدى.

«خېلىن، تېزرەك ئۆگىنىۋېلىڭ! سىزدىن ئۆتۈنەي» ئاننىي ئىچىدە ئاشۇنداق تىلەك تىلەيتتى. چۈنكى، باغدىكى ئۆيدە تۇرىدىغان ئىككى ھەپتىلىك مۆھلەت توشاي، دەپ قالغانىدى. ئاننىي خېلىننىڭ كاللىسىنىڭ بىراقلا ئېچىلىپ، ھەممىنى ئۆگىنىۋېلىشىنى، ئۆگەنگەن خەتلىرىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى.

باغدىكى ئۆيدە تۇرىدىغان ئاخىرقى كۈنى چۈشتىن كېيىن، كاپىتان كېللېر ئۆيگە كىرىپ كەلدى:

— ئاننىي خانىم، ئۆيگە قايتايلى! تېزرەكبولساق كەچلىك تاماقنا ئولگۈرۈپ قېلىشىمىز مۇمكىن.

خېلىن بىر بۇلۇڭدىكى ئوچاق تۈۋىدە ئويناۋاتاتتى. توساتتىن ھاۋادىن باشقىچە تەۋرىنىش دولقۇنىنى سېزىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ پۈراپ باقتى. بۇ دادىسىنىڭ ھىدى ئىدى! ئۇ خۇشال توۋلاپ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى ـ دە، ئۆزىنى دادىسىغا ئاتتى.

دادىسى قىزىنى باغرىغا چىڭ تاڭدى. خېلىن بېشىنى سىكىيان قىلىپ پۈرۈندى، باشقا بىر تونۇش ھىد بۇرنىغا ئۇرۇلدى. پاھ، دادام ئىتىمىنى ئېلىپ كەپتۇ!

خېلىن سەپىلاپ يۇرۇپ يۇمشاق يۇڭلۇق دوستى بېلىنى قۇچاقلىدى.

ئاننىي بۇرۇلۇپ، كاپىتان كېللېرغا يېلىندى:

— يەنە بىر قانچە كۈن ۋاقىت بېرىڭ! ئۇنىڭ قانچىلىك بېرىلىپ ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى سىزمۇ كۆردىڭىز، ئۇنىڭ ئۆگىنىش سۈرئىتىنىڭ نەقەدەر تېز بولغانلىقىغا چوقۇم ئىشەنمەيسىز، ئۇنىڭ يەنە بىر قانچە كۈن زېھنىنى يىغىپ ئۆگىنىپ بىر ياسقۇچنى تاماملىشىغا رۇخسەت قىلىڭ.

— كېيىن بىر نېمە دېيىشەيلى! — كاپىتان كېللېر يا ئاق، يا كۆك دېمەي تۇرۇۋالدى.

ئاننىي، ئۇ ماقۇل دەيدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ ئاتا بالىنىڭ دىدارلىشىش شادلىقىدىن بەھرىمەن بولۇشى ئۈچۈن ئۇلارغا قاراپ تۇردى.

بىر چاغدا كاپىتان كېللېر گاڭگىرىغان ھالدا سورىدى:

— ئاننىي خېنىم، ئۇ نېمە قىلىۋاتىدۇ؟

خېلىن پولدا تۇگۈلۈپ ئولتۇراتتى. ئىتى بېلىنىڭ بىر پۇتىنى قولىغا ئېلىۋالغان بولۇپ، يەنە بىر قولى ئىتىنىڭ پۇتىدا ھەرىكەتلىنىۋاتاتتى. ئەسلىي ئۇ بېلىنىڭ پۇتىنىڭ ئالقىنىغا خەت يېزىۋاتاتتى.

ئاننىي كۈلۈپ كەتتى:

— ئۇ بېلىغا خەت يېزىشنى ئۆگىنىۋاتىدۇ!

كاپىتان كېللېر قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— نېمىدىگەن قىزىق ئىش! ئىت قانداقمۇ ئىنگلىزچە ئۆگىنەلىسۇن؟ — ئارقىدىن ئۇ چۈشىدىن يېڭىلا ئويغانغاندەك خورسىنىپ قويدى، — سىز بىزنىڭ خېلىننى دەۋاتمايدىغانسىز؟

ئۇ ئۈلارنى نەرسە كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ئۆيگە ئەكەتتى.

شۇ تاپتا «سۇ» قوللارنى سۆيۇپ ئۆتۈۋاتقان سۇيۇق جىسىم، مەۋجۇداتلار دېگىنىمىز بىلىمسىزلىك تۇمانى ئىچىدە قالدى، خالاس.

سۇ . . . سۇ . . . سۇ . . .

ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن، بىركۈنى ئاننېي بىلەن خېلېن ھۇجرىدىكى پولدا يېقىن ئولتۇراتتى. ئاننېي خېلېننىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ، ئالىقىنىغا توختىماستىن، تەكرار - تەكرار بىر نېمىلەرنى سىزاتتى.

ئاننېينىڭ يازغىنى «ئىستاكان» دېگەن سۆز ئىدى. ئاننېي كېيىن ئىستاكاننى ئېلىپ خېلېنغا تۇتقۇزۇپ سىلاتتى. خېلېن رايىشلىق بىلەن ئاننېينىڭ قولىغا «ئىستاكان» دېگەن خەتنى يازدى. بۇگۈن ئۇنىڭ دىققىتى چېچىلىپ تۇراتتى. بۇ بۇنداق مەنىسىز ئويۇندىن زېرىكىپ قالغانىدى.

سىرتتا باھار بېزەكلىرى بولغان گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن، يېشىل ئوت - چۆپلەر زېمىن گېلىمىگە ھۆسن قوشقانىدى. خېلېن مېنى سىرتقا ئاچىقىڭ، دەپ يېلىنىپ ئاننىيېنىڭ يېڭىدىن تارتتى.

— بولمايدۇ، — ئاننېي خەت يېزىشنى داۋام قىلدى، — سەل تەخىر قىلىڭ، دەرسنى تۈگەتسەك، ئاندىن سىرتقا چىقالايمىز.

خېلېن ئاننېينىڭ ئۆزىنىڭ ئالىقىنىغا بىرمۇنچە خەتلەرنى يېزىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى، لېكىن بۇ خەتلەرنىڭ مەنىسىنى ئۇ ئۇقمايتتى. خەتلەرنىڭ قۇراشتۇرۇلغاندىن كېيىن بېرىدىغان مەنىسىنى تېخىمۇ بىلمەيتتى. بۇ كۈنلەردە ئۇ بۇ ناتونۇش

ئادەمنىڭ ئۆزىگە بەزى نەرسىلەرنى بىلدۈرۈشكە ئۇرۇنۇۋاتقانلىقىنى چىن كۆڭلىدىن ھېس قىلىۋاتاتتى. لېكىن، ماھىيەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنەلمەي قايمۇقۇپ قېلىۋاتاتتى. ناتونۇش ئادەمنىڭ قەلب ساداسىغا قانداق ئىنكاس قايتۇرۇشنى بىلەلمەي ئىنتايىن پەرىشان بولۇۋاتاتتى. ھەي! بۇلاردىن سىرت، ئۇ دېرىزىدىن كىرىۋاتقان گۈل - گىياھ، ئوت - چۆپ ھىدىنىڭ ئۆزىگە تارتىشىغا بەرداشلىق بىرەلمەيۋاتاتتى. شۇڭا، ئۇ ئاننېينىڭ قولىنى كۈچەپ ئىتتىرىۋەتتى.

ئاننېي كۆزدىكى، ئۇنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ، جېدەل چىقىرىدىغاندەكلا تۇراتتى. شۇڭا ئاننېي دەرھال:

— بولدى! بولدى قىلىڭ! سىز بىلەن سوقۇشقۇم يوق، — دېدى.

ئاننېي خېلېننى ئېلىپ سىرتقا چىقتى. باھار قۇياشى جاھاننى ئىللىق نۇرغا چۆمۈلدۈرگەنىدى. خېلېن دەرس ئۆگىنىش دېگەنلەرنى پۈتۈنلەي كاللىسىدىن چىقىرىۋىتىپ، چۆپلۈكتە سەكرەپ ئويناپ ئاجايىپ خۇشال يايرىدى.

ئۇلار مەقسەتسىز ھالدا گۈللۈكتە ئايلىنىپ يۈردى. خېلېن پات - پات توختاپ گۈللەرنى پۇرايتتى ياكى چۆپلۈكتە دۇمىلايتتى. ئىللىق قۇياش، خۇشپۇراق گۈللەر، شۇنچىلىك گۈزەل تەبىئەت ئۇلارنىڭ زوق - شوقىنى قوزغاپ، چەكسىز ھۇزۇر بەخش ئېتەتتى. ئەمما، جاھىل ئاننېي ئەتىگەن تۈگىمىگەن دەرسىنى تاماملاش كويىدا ئىدى.

ئۇلار ماڭا - ماڭا گۈللۈكنىڭ ئايىغىدىكى قۇدۇق بار كىچىك ئۆينىڭ يېنىغا كەلدى. خېلېن قىن - قىنىغا پاتماي سەكرەپ تاقلاپ ئۆيگە كىردى. ئۇ ھاۋا ئىسسىق چاغلاردا بۇ يەردىكى سالقىن ھاۋانىڭ پەيزىنى سۈرۈشكە ئامراق ئىدى. ئاننېي تازا بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېلىپ، ئۆيگە كىردى.

ئاننېي سۇ تارتىدىغان تۇتقۇچنى تۇتۇپ يۇقىرى تۆۋەن باس-

تى. سۇ جۈمەكتىن شارقىراپ چۈشتى، سۇ ئۇنچىلىرى ئەتراپقا چاچرىدى. ئاننىي ئىتتىبك خېلىنىڭ قولىنى تارتىپ ئېقىپ چۈشۈۋاتقان سۇغۇق سۇغا تىقتى ھەمدە ئۇنىڭ ھۆل ئالقىنىغا «سۇ» دېگەن خەتنى يازدى.

خېلىن قولىنى تارتىۋالماقچى بولدى. لېكىن، ئاننىي قويۇپ بەرمەستىن ھەم زېرىكمەستىن «سۇ» دېگەن خەتنى يېزىۋەردى.

توساتتىن خېلىن تىركىشىشتىن توختاپ، نەپىسىنى توختىتىپ پۈتۈن زېھنىنى قولىغا يېزىلىۋاتقان خەتكە قارىتتى. «سۇ» بىردىنلا ئۇنىڭ ئالقىنىدىن مېڭىسىگە ئېقىپ كىردى، قەلبىگە نەقىشلەندى. سۇ! شۇئان ئۇنىڭ چىرايى بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەنلىكىنى ئىپادىلەپ ئاپتاپتەك پارلاپ كەتتى.

ئۇ ئاننىيىنىڭ قولىغا «سۇ» دېگەن خەتنى يېزىپ بەردى. ئۇنىڭ ئەقىل كۆزى ئېچىلىپ، ئىلگىرى مۇجمەل بولغان بارلىق نەرسە ئۇنىڭ ئالقىنىدا بارا - بارا روشەنلەشتى، دائىرە پەيدا بولدى، توساتتىن ئايان بولدى. شۇ تاپتا «سۇ» قوللارنى سۆيۈپ ئۆتۈۋاتقان سۆيۈق جىسىم، مەۋجۇدادلار دېگىنىمىز بىلىمسىزلىك تومانى ئىچىدە قالدى، خالاس.

خېلىنىڭ ھاياتى چۈشىدىن چۆچۈپ ئويغاندى. ئۇ يەردە ئولتۇرۇۋېلىپ قاقاقلاپ كۈلەتتى، توۋلايتتى، يەرنى مۇشتلايتى. ئاننىي زوڭزىيىپ ئۇنى باغرىغا باستى. ۋاقىت قىممەتلىك، خېلىن ئۇنىڭ باغرىدىن چىقىپ «سۇ» دېگەن خەتنى قايتا ئۇنىڭ قولىغا يازدى، يەنە «تېز يېزىپ بېرىڭ، ماڭا تېزرەك ئۆگىتىڭ» دەپ تەلەپ قىلدى.

خېلىن بىرپەس توختىۋېلىپ، يېڭى بىلىملەرنى خاتىرىسىگە ئالدى. ئۇ پىرقىراپ يۇرۇپ قولى سۇ جۈمىكىگە تەگكەنىدى، ئاننىي دەرھال ئۇنىڭ ئالقىنىغا «جۈمەك» دېگەن خەتنى يازدى. خېلىن پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئۆگەندى. خېلى ۋاقىتتىن كېيىن

ئۇقۇۋالغانلىقىنى ئىپادىلەپ بېشىنى لىڭشىتتى. دېمەك، بۇ خەتلەر ئۇنىڭ كاللىسىغا ئورنىشىپ مېڭىسىدىكى سۆزلۈكلەر قاتارىغا قوشۇلغانىدى. ئۇ بۇ قەدىمىي قۇدۇق ئۆيىدە ئۇيان - بۇيان مېڭىپ يۇرۇپ قولىغا ئۇرۇنغانلىكى بارلىق نەرسىلەرنىڭ نامىنى ئۆگىتىشنى تەلەپ قىلدى. بىر قانچە خەتنى ئۆگەنگەندىن كېيىن توختاپ، توساتتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ قوشۇمنىنى تۇردى. ئاننىي ئۇنىڭ قېيىن مەسىلىگە دۇچ كەلگەنلىكىنى بىلدى. خېلىن خۇددى جۇدۇنى ئۆرلەيدىغاندەك چىرايىنى غەلىتە قىلدى. لېكىن، ئۇنداق قىلماي باش قاتۇرۇپ ئويلاندى ۋە توختىماي مۇشتۇمىنى تۆگۈپ بېشىغا ئۇردى.

ئاننىي ئىختىيارسىز كۈلۈپ تېلىقىپ قالدى.

— ئاخىر ئويلاپ تاپتىڭىز، ھۇ كەپسىز شەيتان، كېلىڭ! قولىڭىزنى چىقىرىڭ!

ئاننىي ئۇنىڭ ئالقىنىغا ئاستا قىلىپ «خېلىن» دېگەن خەتنى يازدى. خېلىن ئاننىيىغا توغرا قاراپ جىممىدە تۇراتتى، بارا - بارا كۆزلىرى پارقىراپ چاقناپ كەتتى. چۈنكى، ئۇ «خېلىن» دېگەن سۆزنىڭ ئۆزىنىڭ ئىسمى ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەنىدى.

خېلىن يەنە ئاننىيىنىڭ قولىنى تارتىپ بوشقىنا ئۇردى. ئاننىي ئۇ ماڭا «رەھمەت» ئېيتىۋاتىدۇ، دەپ چۈشەندى. ئەمما، خېلىن توختىماي ئۇرىۋەردى.

— ھە، مۇنداق دەڭا! - ئاننىي ئېڭىشىپ خېلىنىڭ قولىغا «مۇئەللىم» دېگەن خەتنى يازدى. بەللى! مانا ھەر ئىككىيلەنىڭ ئىسمى بار بولدى.

بىر قانچە مىنۇتتىن كېيىن، باشقىچە ئادەم بولغان ئىككىيلەن قۇدۇق ئۆيىدىن مۇرىدىشىپ چىقتى. ناتونۇش ئادەمنىڭ ئورنىنى «مۇئەللىم» ئالدى. خېلىن قاراڭغۇلۇقتا ئۇنسىز ئايلىنىپ يۇرگەن جىنلارنى قوغلىۋەتتى.

بىلىمنىڭ تەمىنى دەسلەپكى قەدەمدە تېتىغان خېلىن «مۇ-ئەللىم» دىن داۋاملىق تۇردە يېڭى بىلىملەرنى ئۆگىتىشنى تەلەپ قىلدى. يانقۇچە ئارىلىقتا 30 خەتنى قوشۇپ يازالايدىغان بولدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ بۇ بىر كۈندە ئۆگەنگىنى ئۆتكەنكى بەش ھەپتىدە ئۆگەنگەنلىرىدىن كۆپ بولدى. ھەممىدىن مۇھىمى ئۇ خەتلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشەندى.

خېلىنىڭ قوللىرى چارچىغانلىقتىن تىترەپ كەتتى، ئۈيقۇ-سى كېلىپ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتتى، شۇندىمۇ قوللىرى يېزىش-تىن توختىمىدى. ئاننىي «بولدى، بولدى» دەپ شۇئىرلىغىنچە ئۇنى كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا ياتقۇزدى.

خېلىن بەھۇزۇر ياتاتتى. قوللىرى يەنە تىنىم تاپماس-تىن مىدىرلايتتى، ئاننىي ئىختىيارسىز ئىچ - ئىچىدىن يايراپ كۈلۈپ:

— ئومىقىم، ئەتىمۇ بار! ئەتە تېخىمۇ كۆپ نەرسىنى ئۆگىنىسىز! — دېدى. ئاندىن ئۇنىڭ يوتقىنى ئىچىدىمۇ مىدىرلا-ۋاتقان قوللىرىنى بېسىپ قويدى.

ئاننىي كارىۋاتقا چىقىپ راھەتلىنىپ بىر تىنىۋالدى. شۇندىلا ئۆزىنىڭ نەقەدەر ھېرىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ ھاپىلا شاپىلا كىينىنى ئالماشتۇردى - دە، يۈزىنى، چىشىنى يۇماي ھەممە ئىشنى ئەتىگە قالدۇرۇپ خېلىنىنىڭ يېنىدا ياتتى.

— بۇ بىر كۈن ئەجەب ئەھمىيەتلىك گۈزەل كۈن بولدى - ھە!

ئاننىي سوغۇق يوتقاندا پۈتلىرىنى ئۇزۇن سوزۇپ، پۈتۈن بەدىنىنى بوش قويۇۋەتتى.

بۇ گۈزەل كۈن تېخى تۈگىمىگەن، خېلىن تېخى ئۇخلا-مىغانىدى. ئۇ ئاستا قوپۇپ ئاننىينىڭ پېشانىسىگە سۆ-يۈپ قويۇپلا يېتىۋالدى. ئاندىن ئاننىيغا چىڭ چاپلىشىپ

ئۇخلاپ قالدى.

ئاننىي شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن خېلىنىنى قۇچاقلاپ جىممىدە ياتتى، كېيىن يېنىچە بولۇپ خېلىنىنى سۆيۈپ قويدى.

ئاننىڭ سۆيۈملۈك، مېھرىبان چىرايىدىكى تەبەسسۇم شۇئان قېتىپ قالدى. ئۇ ھەيرانلىق ئىلكىدە: «ئومىقىم!» دېدى. چىرايلىق كۆزلىرىدىن ياش يېپى ئۈزۈلگەن مارجان كەبى تۆكۈلدى.

يېزىق ئۆگىنىش

ئاننىڭ ئۈزلۈكسىز تۇرده خېلىنىڭ ئالقىنىنى خەتلەر بەلەن توشقۇزاتتى. خېلىن بۇ بىلىملەرنى تېز سۈرئەتتە قوبۇل قىلاتتى، ئۆزى ئۇچراشقان بارلىق نەرسىلەرنى تونۇۋالاتتى. ئۇ گويا ئېسىل نازۇ نېمەتلەرنى ئۆزىنى تۇتالماي يالماپ يۇتقان ئاچ ئادەمگە ئوخشاش، بەش يىللىق بوشلۇقنى تولدۇرۇشقا ئالدىرايتتى. ئىرادىلىك ئادەملەر ھەرقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغانغا ئوخشاش، ئۇمۇ نىيەت قىلغان ئىشنى قىلدى.

4 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىغا بارغاندا خېلىن 100 دىن ئارتۇق خەتنى بىلىۋالدى. 5 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا 400 گە يېقىن خەتنى ئۆگىنىۋالدى. ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغان ئىش شۇكى، ئۇ ئالقىنىغا بىر مۇنچە ماقال ـ تەمسىللەرنى كىرگۈزۈۋالدى.

ئەمدى ئۇنىڭغا ئوقۇشنى ئۆگىتىش ۋاقتى كەلدى. ئاننىڭ ئوقۇتۇش قورالى بولغان بىر دەستە قاتتىق قەغەز كارتۇشكىنى ئالدى. كارتۇشكىلارغا كۆپۈنكى شەكىلدە ئاددىي خەتلەر يېسىلغان بولۇپ، بۇلارنى خېلىن سىلاپ ئوقۇيالايتتى.

ئاننىڭ بىر كارتۇشكىنى تارتقانىدى، «كورۇپكا ـ قۇتا» دېگەن خەت چىقتى. بوپتۇ، مۇشۇنى ئىشلىتەيلى، ئۇ كارتۇشكىنى كورۇپكا ئۇستىدە قويۇپ، خېلىنغا كارتۇشكىدىكى خەتلەرنى

ئوقۇتقۇزدى. ئاندىن ئۇنى يېتىلەپ يېرىپ «كورۇپكا» نىڭ ئوڭ ـ سول، ئاستى ـ ئۈستى ھەممە يېرىنى تەپسىلىي تەنتەق قىلدى. ئاننىڭ خېلىنغا قايتا ـ قايتا ئاۋۇال خەتنى سىلاتقۇزدى، ئاندىن كورۇپكىنى سىلاتقۇزدى. لېكىن، خېلىن كۆپۈنكى خەتلەر بىلەن كورۇپكىنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى بىر ـ بىرىگە باغلىيالمىدى.

ئاننىڭ سەۋرچانلىق بىلەن باشقا خەت ۋە نەرسىلەرنى سىلاتقۇزدى. ئەمما، خېلىن بۆسۈش ھاسىل قىلالمىدى. خېلىن مېڭىسىنىڭ قېتىنقىنى چىقىرىپ ئويلاپمۇ گاچىلار تىلىنىڭ سىرىنى ئېچىشنىڭ ئامالىنى تاپالمىدى.

ئاننىڭ ئۈسۈلىنى ئۆزگەرتىپ ئەمالار ئىشلىتىدىغان ھەرپ تاختىسىنى ئىشلەتتى. خېلىن ئوڭ قولىدا بىر ھەرپنى تۇتقان ھامان، ئاننىڭ ئۇنىڭ سول قولىغا شۇ ھەرپنى يېزىپ تۇردى. خېلىن قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئويلاپ سول قولىدىكى خەتنى بىلەلەيتتى، بىراق ئوڭ قولىدا تۇتقىنىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيتتى.

خېلىنىڭ قولى ئاستا ئىككىنچى ھەرپكە يۆتكەلگەندە، ئاننىڭ ئىتتىك ئۇنىڭ سول قولىغا شۇ ھەرپنى يازاتتى. خېلىن باشقا ھەرپلەرنى تېز ـ تېز سىلاشقا باشلىۋىدى، ئاننىيەمۇ چاققانلىق بىلەن ئۇ خەتلەرنى ئۇنىڭ سول قولىغا يېزىپ تۇردى.

بۇ ھالەت داۋاملىشىپ يېرىمىغا كەلگەندە خېلىنىڭ چىرايى گۈلدەك ئېچىلىپ كەتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ كاللىسى بىردىنلا ئېچىلىپ كەتكەنىدى. تەبەسسۇملۇق چېھرىدىن: «قاراڭغۇ قەپەس ئېچىلىپ كەتتى، بەختكە يارىشا مەن ئاخىر كەڭ، بىپايان دۇنياغا ئارىلىشىدىغان بولدۇم» دېگەن مەنا ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

خېلىن بۇ ھەرپلەرنى تېزلىكته ئۆگىنىۋالدى. ئەتىسى تېخىمۇ كۆپ ھەرپ ئۆگەندى. قىسقىغىنا بۇ ۋاقىت ئىچىده ئۇ مەنۇن بولۇپ، خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماي قالدى. كارتۇشكىدىكى

ھەرپلەرنى ئۆگىنىشكە قانائەتلەنمەستىن ئاننىڭ بەرگەن ئەمالار ئىشلىتىدىغان ئەمالار ئىلىپبەسىنى تەنقىد قىلىشقا كىرىشتى.

ئاننىڭ پىلانىنى مەشھەدە توختىتىپ، بىر مەزگىل دەم ئېلىش ۋە ئۆگەنگەنلىرىنى تەرتىپكە سېلىش ۋاقتى بەرمەكچى بولدى. چۈنكى، ياز كېلىپ ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەنىدى. شۇڭا، خېلىنىڭ تىنىمسىز مېڭىسى ئاز - تولا ئارام ئالمىسا بولمايتى. ۋاھالەنكى، ئاننىڭ ھازىر خېلىنىڭ ئۆگىنىش قەدىمىنى توختىتالمايدىغانلىقىنى بايقىدى.

بىر كۈنى ئەتىگەن، ئۇ خېلىنغا بىر كارتۇشكا بەردى. ئۇنىڭغا: «ئەتىگەنده مۇئەللىم پەسكە چۈشۈپ ئاپىكىزنىڭ ئىشىغا قارىشىپ بەرمەكچى، سىز ئۆيدىن چىقماي دەرس ئۆگىنىڭ» دەپ يېزىلغانىدى. خېلىنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلدى. ئەمما، يەنىلا «ماقۇل» دەپ ھېشىنى لىكىشتتى. ئاننىڭ پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

خېلىن كارتۇشكىلارنى سىلاپ ئولتۇردى. بىر دەمدىن كېيىن ئۇ كارتۇشكىلارنى چۆرىۋەتتى. ئۇ كارتۇشكىلاردىكى خەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىپ بولغان تۇرسا، بۇ نەرسىلەرنى ساقلاپ نېمە قىلىدۇ؟

ئۇ قولى بىلەن ئىڭىكىنى تىرەپ ئويلىنىدى. مۇئەللىم قاچان كېلەر؟ ئۇنىڭ كەينىدىن پەسكە چۈشسەم بولارمۇ؟ ۋاي، ياق، بولمايدۇ! مۇئەللىم مېنى ئۆيدە ساقلاڭ دېگەن. خېلىن خورسىنىدى.

توساتتىن خېلىنىڭ كۆزلىرى قىسىلدى. ئۇ ئالدىراپ - تىنەپ يەردە چېچىلىپ يانقان كارتۇشكىلارنى تېرىشكە باشلىدى. قولى كارتۇشكا ئۈستىدە سىپىلايتتى. ۋاھ! بۇ ئۇنىڭغا تازا كېرەك ئىدى. بۇمۇ لازىم. باشقىلىرى قېنى؟ ھە، مەيەردە ئىكەن.

خېلىن ئورۇندۇقتىن سەكرەپ چۈشۈپ، سىپىلاپ كېيىم ئىشكاپى قېشىغا كېلىپ ئىشكىنى ئاچتى. قولىدىكى كارتۇشكىلارنى

لارنى تېزلىكتە ئاختۇرۇپ، بىر قانچە كارتۇشكىنى ئېگىلىپ يەرگە تىزدى، قالغانلىرىنى چېكىڭ تۇتۇۋالدى.

ئۇ كېيىم ئىشكابىغا كىرىپ يوشۇرۇنۇۋالدى. سىرتتا شەپە بولمىغاچقا، يەنە چىقىۋالدى. ئىشىك تۇۋىگە بېرىپ، بېشىنى تىك تۇتۇپ كارىدورىدىكى شەپىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سالدى. يەرنىڭ تەۋرىنىشىنى سەزمىدى. دېمەك، مۇئەللىم تېخى پەستە.

خېلىن بىر پەس جىم تۇرغاندىن كېيىن يەنە ئىشكاپقا كىرىۋالدى. ئۇ شۇنچىلىك خۇشال بولدىكى، قىن - قىنىغا پاتماي قالدى. بارماقلىرى كارتۇشكىلارنى يەنە ئاختۇرۇپ، ئۇلارنى تەرتىپ بويىچە يەرگە تىزدى. يۈگۈرۈپ ئىشىك تۇۋىگە بېرىپ، دېمىنى ئىچىگە تارتىپ تىڭشىدى، سىرت يەنىلا جىمجىت ئىدى.

ۋاقىت ناھايىتى ئاستا ئۆتەتتى. خېلىن ئۆيده ئۇيان - بۇيان ماڭاتتى. ئەجەبا، مۇئەللىم قايتىپ كەلمەسمۇ؟ ئاخىر پەلەمپەيلەرنىڭ تەۋرىنىشىنى سەزدى. مۇئەللىممىدۇ؟ تەۋرىنىش رېتىمى ئۆزگەردى. قەدەم تېۋىشى زالدىن كېلىۋاتاتتى. چاتاق يوق! چوقۇم مۇئەللىم كەلدى.

خېلىن قوللىرىنى كىرىشتۇرۇپ مەيدىسىگە قويۇۋالدى. ئۇ ھاياجانلىناتتى، خۇشال بولاتتى. ئۇ مۇئەللىم قۇپقۇرۇق ئۆيىنى كۆرۈپ، چوقۇم ھەممە يەرنى ئاختۇرۇپ مېنى ئىزدەيدۇ. مۇئەللىم چوقۇم خېلىن نەدىدۇ؟ بۇ شەيتان زادى نەگە كەتكەندۇ؟ دەپ ئويلايدۇ، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. مۇئەللىم مېنى تېپىۋالارمۇ؟ ئەلۋەتته تېپىۋالىدۇ.

خېلىن توغرا قىياس قىلغانىدى. ئاننىڭ ئۆيگە كىرىدى، خېلىن كۆرۈنمەيتتى. كېيىم ئىشكابىنىڭ بوش تەۋرىنىپ تۇرغانلىقىغا كۆزى چۈشۈپ، بۇ شەيتان يەنە شەيتانلىق قىلىۋېتىپتۇ - ده، دەپ ئويلاپ، كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ئىشكاپ يېنىغا بېرىپ ئىشكىنى ئاچتى. خېلىن ئىشكاپتا يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى. خېلىن مۇئەللىمگە ئۆزىگە تەمەننا ئەيلىگەن تەرزده قاراپ

تۇراتتى. قولىدا «قىزچاق» دېگەن كارتۇشكا بار ئىدى. يەردە «ئىشكاپتا» دېگەن كارتۇشكا تىزىقلىق ئىدى. بۇ خېلىمۇ تۇنجى قېتىم ئۆزى تۇزگەن جۈملە ئىدى.

ئاننىڭ سۆيۈملۈك، مېھرىبان چىرايىدىكى تەبەسسۇم شۇئان قېتىپ قالدى. ئۇ ھەيرانلىق ئىلكىدە «ئويلىنىپ» دېدى. چىرايلىق كۆزلىرىدىن ياش يىپى ئۈزۈلگەن مارجان كەبى تۆكۈلدى.

ئانىسى خېلىنىڭ يېنىغا زوكزايدى. ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ ئالىقىنىغا: «خېلىمۇ مۇئەللىمنى ناھايىتى خۇشال قىلىۋەتتى» دېگەن خەتنى يازدى.

دەرسلەرنىڭ ھەممىسى ئوڭۇشلۇق، كۆڭۈللۈك بولىۋەرمەدى. ئەمەلىيەتتە ئۆگىنىش جەريانىمۇ تىكەن - چاتقاللار بىلەن تولغان بولۇپ، ئادەمنى تولىمۇ قىينايتتى.

تۇرمۇش تەسىراتلىرى

بۇرۇن قاراڭغۇلۇققا سولانغان قىزچاق ئەمدى يېتىمسىرەمەيدىغان، زېرىكمەيدىغان بولدى. ئۇ گەرچە رەڭگارەڭ دۇنيانى كۆرەلمىسىمۇ، كىشىلىك دۇنيانىڭ چۇقان - سۇرەنلىرىنى ئاڭلىيالمىسىمۇ، بۇ دۇنيا بىلەن ئالاقە قىلىشنى ۋە ئارىلىشىشنى ئۆگىنىۋالدى.

ئۇ كۆپۈنكى بەتلىك ئەمالار يېزىقىدىن پايدىلىنىپ ئوقۇشنى تېزلا ئۆگىنىۋالدى. بارماقلىرى بىلەن خەت يېزىشنى سۆزلىشىش ئورنىغا، ھېس - تۇيغۇسىنى ئاڭلاش ئورنىغا دەسسەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئاننىڭ ئۇنىڭغا قېرىنداشتا خەت يېزىشنى ئۆگەتمەكچى بولدى. ئۇ چاغدا خېلىمۇ ئەما، گاچىلارنىڭ نىجاتكارى بلايرنىڭ ئەمالار يېزىقىنى ئۆگىنىپ، ئادەمنى ھاياجانغا سالىدىغان كىتاب ئوقۇش، خەت يېزىش بىلەن بولاتتى، ئوي - پىكرىنى يېزىق ئارقىلىق ئىپادىلەيتتى.

ئاننىڭ ئەتراپىدىكى تەبىئىي مۇھىتنىڭ، بولۇپمۇ تەربىيىنىڭ جانلىق، ئەمەلىي تەجرىبە، تەسىراتنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى لازىملىقىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا، خېلىمۇ بىلەن ئاننىڭ ھەمىشە ئۆگىنىش، تەتقىق قىلىش بىلەن بولمايتتى، كۇن بويى كىتابقا قاراپ مۇكچىيىپ ئولتۇرمايتتى.

تۇخۇمنىڭ شاكىلىنى چۇجە چوقۇلاپ تېشىپ نازۇك ھايات ئىشكىنى ئاچاتتى. بىر رەڭدار كېپىنەك خېلىمۇنىڭ ئالىقىنىدا

ئەسەبىيلەرچە قانات قاقاتتى. بەش كۈچۈك ئاتخانىنىڭ كارىدورىدا موللاق ئېتىپ ئويناۋاتاتتى. مۇشۇكلەر كۈيلىگەندە ئادەمنىڭ چىشىغا تېگىدىغان ئىچىنىشلىق ئاۋازدا مىياۋلايتتى. قارماق سۇغا چۈشكەندە، بېلىقلار يەمچۈكنى ئاستا تارتقاندا قارماق مىدىرلايتتى، قارماقنى ئىتتىك تارتقاندا قارماق يىپى تارتىشاتتى... ئاننېي سىرتتا هاياتلىقنىڭ جانلىق رىتىمىنى خېلېنغا سىلاتقۇزاتتى، هېس قىلدۇراتتى.

ئۇلار هەر كۈنى ناشتىدىن كېيىن كېللېر پرېستانىنى نىشان قىلىپ ئۆيدىن چىقاتتى. پرېستان تېننېسسى دەرياسى بويىدا بولۇپ، ئۇزۇندىن بۇيان ئىشلىتىلمەي تاشلىنىپ قالغانىدى. پرېستان ئۆيگە ئىككى چاقىرىملا كەلسىمۇ، ئۇلارنىڭ بېرىپ - كېلىشىگە خېلىلا ئۇزۇن ۋاقىت كېتەتتى. شۇڭا، چۈشلۈك تاماققا ئۈلگۈرۈپ كېلىش - كېلەلمەسلىكىگە هېچكىم بىرنەرسە دېيەلمەيتتى. گۈزەل تاغ - دەريالار هاياتىي كۈچكە تولغان، خېلېننىڭ قىزىقىشىمۇ ئەۋجىگە چىققانىدى. خېلېننىڭ سورىمايدىغىنى يوق ئىدى، ئاننېيمۇ زېرىكمەي جاۋاب بېرەتتى.

خېلېننىڭ گۇمانلىرىنى يېشىپ بېرىش ئۈچۈن، ئاننېي دائىم دېگۈدەك ئېڭىشىپ كۆكتاتلار ئارىسىدىن پاقىلارنى تۇتۇپ خېلېنغا سىلاتقۇزاتتى. چۆپ دۆۋىلىرى ئارىسىغا كىرىۋالغان چېكەتكىلەرنى تۇتۇۋېلىپ، خېلېنغا ئۇنىڭ ئارقا پۇتىنىڭ تەۋرىنىشىدىن چىققان ئاۋازنى هېس قىلدۇراتتى.

خېلېن ئىنتايىن يۇمشاق پاختا پومزىكىنى سىلىغاندا، ئاننېي ئۇنىڭغا «پاختا» دېگەن خەتنى ئۆگىتەتتى. پاختا ئامېرىكىنىڭ جەنۇبىدىكى كىشىلەر جان باقىدىغان ئاساسلىق دېهقانچىلىق زىرائىتى ئىدى. شۇنداقلا، بۇ جەنۇب - شىمال ئۇرۇشىنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب ئىدى. خېلېن ياۋا گۈللەرنى سىلاپ، ئۇلارنىڭ هالىتىنى، شەكلىنى خاتىرىسىگە ئېلىۋالاتتى. گۈل - گىياهلارنىڭ هەر تۈرلۈك رەڭلىرىنى ئاننېينىڭ

تەپسىلىي بايانىدىن بىلىۋالاتتى. ئۇلار قۇياش نۇرىغا تويۇپ پىشقان بۆلجۈرگەنلەرنى تېرىپ مەززىلىك پۇرىقىنى پۇرايتتى، ئاچچىق - چۈچۈك تەمىدىن لەززەتلىنەتتى. ئۇلار چۆپ دۆۋىلىرىدە يېتىپ ئاپتاپنىڭ تەپتىدىن بىرلىكتە هۇزۇرلىناتتى. پارقىراق قوڭغۇزلارنىڭ ئۇستىخانسىز يۇمشاق تېنىنى بىرلىكتە سىلاپ سىزىمىنى هېس قىلاتتى.

بىركۈنى، خېلېن تېننېسسى دەرياسى بويىدا تۇنجى قېتىم «جۇغراپىيە» دەرسىنى ئاڭلىدى.

ئاننېي مۇئەللىم لايدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ بىر يەرلەرنى چوڭقۇر كولىدى، بىر يەرلەرنى لاي دۆۋىلەپ ئېگىزلەتتى. شۇ تەرزدە چوڭ بىر ئۆيدەك بىر تۈز يەر، ئازراق ئېدىر ياسىدى. دەريادىن سۇ ئەكېلىپ ئويمان جاينى تولدۇردى.

خېلېن هەدەپ:

— مۇئەللىم، بۇ نېمە؟ — دەپ سوراۋەردى.

— خېلېن، توختاپ تۇرۇڭ، — ئاننېي شۇنداق دەپلا جاۋاب بەردى. خېلېن نائىلاج ئاننېينىڭ هەربىر هەرىكىتىنى كۆزەتكەچ، سەۋرچانلىق بىلەن ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى كۈتتى. ئاخىر ئاننېي لايدىن كىچىكلىتىلگەن دۇنيا خەرىتىسىنى ياساپ پۈتتۈردى.

ئاننېي پارتلىغان يانار تاغ، ۋولقان ئېتىلىپ چىقىۋاتقان يانار تاغ چوققىسى، ئېقىپ چىققان لاۋىلار ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالغان شەهەر، بازارلار، مۇزلۇقلارنىڭ ئاستا - ئاستا يۆتكىلىشىدىن يەر شارى يۈزىنىڭ كۆمۈلۈپ كەتكەنلىكىنى، بارلىق جانلىقلارنىڭ مۇزلاپ قالغانلىقى، قەدىمكى گېئولوگىيە دەۋرىدە غايەت يوغان مەخلۇقلارنىڭ بېشى كىچىك، ئۇچلۇق، تېنى ئاجايىپ يوغان بولىدىغانلىقى، سازلىقلاردا ئۆزئارا ئېلىشىدىغانلىقىنى چۈشەندۈردى. خېلېن ناهايىتى قىزىقىپ ئاڭلىدى هەم ئىنتايىن قورقۇپ كەتتى.

خېلېن نۇرغۇنلىغان قىيىن مەسىلىلەرنى ئۆگىنىشكە ئەزەلدىن ئۇنچە كۆڭۈل بۆلمىگەنىدى. كېيىن بەزى كىشىلەرنىڭ يەر شارىنىڭ تارىخى بەكمۇ ئادەتتىكىچە، زېرىكەرلىك دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ «بۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ؟» دەپ تازا چىنپۇتمىگەن. سەۋەب، ئۇنىڭ نەزىرىدە يەر شارى ئاجايىپ - غارايىپ، سەلتەنەتلىك، ھەيۋەتلىك ۋە كۆركەم، يەنە نۇرغۇنلىغان خەتەرلىك، سىرلىق مارىسلار بار ئىدى. مۇئەللىمنىڭ تېننېسسى دەرياسى بويىدىكى لاي مودىل بىلەن چۈشەندۈرۈشى، ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى ئىشلىتىپ ئاجايىپ - غارايىپ دۇنيانى چۈشىنىشىگە ئىلھام بەردى.

خېلېننىڭ ئەڭ زور بايقىشى كېپىنەكنىڭ قانات قېقىشى، شۇنداقلا بىپايان دۇنيا ئەمەس، بەلكى «ئۆزى» نى بايقىشى بولدى.

ھازىر يەتتە ياشقا كىرگەن خېلېن بەش يىل كېچىمۇ، كۈندۈزمۇ بولمىغان قاراڭغۇ دۇنيادا گومۇشلۇق بىلەن ياشىغان، شۇڭا ئۆزى ھەققىدە ھېچ نەرسە بىلمەيتتى. كېسەل بولۇپ ساقايغاندىن بۇيان ئېچىلىپ كۈلۈپ باقمىغانىدى.

بىر كۈنى، ئاننېي ھۇجرىغا قاقاقلاپ كۈلگەن پېتى كىردى - دە، خېلېننىڭ قولىنى تارتىپ كۈلۈۋاتقان ئېغىزىنىڭ شەكلىنى، تىترەۋاتقان كارنىيىنى ۋە سىلكىنىۋاتقان تېنىنى تۇتقۇزۇۇپ سىلاتقۇزدى. خېلېننىڭ چىرايىدا ھەيرانلىق، تەئەججۈپ پەيدا بولدى. ئاننېي ئۇنىڭ قولىغا «كۈلۈش» دېگەن خەتنى يازدى. خېلېننىڭ بىر نەرسىنى سورىشىغا يول قويماستىن ئۇنى تارتىپلا كارىۋاتقا بېسىپ قىچىقلىدى.

مۇئەللىم كۈلەتتى، كارىۋاتقا بېسىۋالغان قىزچاق بىلەن ئوينىشاتتى ۋە توختىماستىن «كۈلۈش» دېگەن خەتنى يازاتتى.

خېلېننىڭ چېھرى تەبەسسۇمدىن نۇرلاندى. ئۇنىڭ چىرايى ئاۋۋال گۈلدەك ئېچىلدى، ئاندىن خىر - خىر ئاۋاز چىقتى،

كېيىن ئۇ قاقاقلاپ كۈلدى. كېللېر خانىم ئاجايىپ كۈلكىلىك ئويۇننى كۆرگەندەك قاقاقلىغان كۈلكىنى ئاڭلاپ كۆز ئالدىكىدىكى مەنزىرىگە ئىشىنەلمەي قالدى. ئۇ خېلېننىڭ قاقاقلاپ كۈلگىنىنى ئاڭلاۋاتاتتى! خۇشاللىق ياشلىرى كۆز چاناقلىرىغا لىق تولغان كېللېر خانىم بەختىيار ھالدا ئېرىنىڭ كەڭ مۇرىسىگە يۆلەندى:

— ئارتور، ئارتور، ھېچ ئىشەنگۇم كەلمەيۋاتىدۇ، بىز يەنە خېلېننىڭ قاقاقلاپ كۈلگىنىنى ئاڭلاۋاتىمىز.

خېلېننىڭ نۇرغۇن ئەستىلىك - خاتىرىلىرى ئىچىدە، ئەڭ دەسلەپ ماتىماتىكىلىق ئۇقۇمغا ئىگە بولغان پەيت يۇرىكىگە نەقىش بولۇپ ئورناپ كەتكەنىدى.

ئۇ شۇنداق بىر ئۇقۇم ئىدىكى، ئۇ ئەمەلىيەتتىكى ئۇزۇن قىسقىلىق ئۆلچىمى ياكى شەكىلنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى ئەمەس ئىدى. چۈنكى، ئۇنى بارماقلار بىلەن ئىزدەپ تاپقىلى زادى بولمايتتى.

گەپ مۇئەللىمنىڭ قوشۇش، ئېلىشقا دائىر ناھايىتى ئاددىي بىر ساننى سورىشى سەۋەبلىك قوزغالدى.

— خېلېن، ئەگەر سىزدە بىر كوي پۇل بولسا، مەن يەنە سىزگە ئۈچ كويدىن ئىككىنى بەرسەم، سىزدە جەمئىي قانچە پۇل بار بولىدۇ؟

— ئون... يەتتە.

— خاتا، — مۇئەللىم دەرھال ئۇنىڭ قولىغا مۇنۇلارنى يازدى.

— قارىسىغا قىياس قىلماڭ، بۇنداق ھۇرۇن بولماڭ، كېلىڭ، كۆڭۈل قويۇپ ئويلاڭ، بىرگە ئۈچتىن ئىككىسى قوشۇلىدۇ، شۇنداق ئاددىي.

خېلېن قوشۇمىسىنى تۈرۈپ جاۋاب تېپىش ئۈچۈن ئەستايىدىل ئويلاندى. مۇئەللىم ئورۇندۇقنى ئالدىغا قىڭغايتىپ، خېـ

لىنىڭ پىشانىسىگە بوش چەكتى ھەم شۇئان ئالقىنىغا «ئويلاڭ» دېگەن خەتنى يازدى.

خېلىمەن كاللىسىدا كېزىپ يۈرگەن نامسىز ئۇقۇمنىڭ ئويلاش ئىكەنلىكىنى بىردىنلا ئاڭقىرىۋالدى - دە، يېڭى ئۆگەنگەن بۇ خەتنى ۋە ئۇنىڭ مەنىسىنى قەدىرلەپ توپلىدى. شۇنداق قىلىپ خېلىمىنىڭ ئوي - پىكىر دائىرىسى بارا - بارا كېڭەيدى.

دەرسلەرنىڭ ھەممىسى ئوڭۇشلۇق، كۆڭۈللۈك بولۇۋەرمەدى. ئەمەلىيەتتە ئۆگىنىش جەريانىمۇ تىكەن - چاتاللار بىلەن تولغان بولۇپ، ئادەمنى قىينايتتى. بىر كۈنى، ئانىمي ئاشخاندىن ئاڭلانغان دەھشەتلىك چىرقىراشنى ئاڭلاپ، خېلىمىنىڭ ئىش تېرىپ قويغىنىنى بىلىدى - دە: «تەكرىم، نېمە ئىش بولغاندۇ؟» دەپ ئويلىدى.

خېلىمەن ئېغىر يارىلانغانمىدۇ؟ ئانىمي ھاپىلا - شاپىلا پەسكە چۈشتى. ئاشخانىغا بارىدىغان يولدا، ئالدىدىن كېلىۋاتقان كىشىلەر خانىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

خېلىمەن يارىلانمىغان، لېكىن دەرغەزەپكە كەلگەن بولۇپ، غەزەپتىن ئۆرتىنىپ، ئاشپەز ئايال ۋېنىگە چېچىلىۋاتاتتى. نېمىدىگەن قورقۇنچلۇق! نەچچە ئايدىن بۇيان قوينىڭ قوزىسىدەك مۇلايىم، رايىش يۈرگەن خېلىمىنىڭ شۇ تاپتا كونا كېسىلى قوزغالغان بولۇپ، ۋېنىنى جان - جەھلى بىلەن قارمىلايتتى، تېپەتتى، ئۇنى تىتىپ تىتىۋېتىدىغان، پارە - پارە قىلىۋېتىدىغان ئەلپازدا ئىدى.

— خېلىمەن، نېمىشقا خاپا بولۇپ قالدىڭىز؟ تېزدىن ماڭا ئېيتىڭ.

خېلىمەن يىغلىۋەتتى، تىترىگەن قوللىرى بىلەن ئۇزۇپ - ئۇزۇپ:

— ۋېنى . . . ئەسكى، ۋېنى. . . ئەسكى، — دەپ يازدى.

ئانىمي مالىمان، تاراق - تۇرۇق ئاشخانىغا قاراپ توۋلىدى:

— ۋېنى، زادى نېمە ئىش بولدى؟

— مەنمۇ تازا ئۇقالمىدىم! — دەپ جاۋاب بەردى ئاشپەز ئايال، — ئۇ دائىم ئويناۋاتقان يۇمىلاق تاشلارنى، بىرمۇنچە ئەينەك پارچىلىرىنى يىغىپ دۆۋىلىگەنىدى. مەن ئەينەك پارچىلىرى ئۇنىڭ بىر يېرىنى كېسىۋەتمىسۇن، دەپ ئەنسىرەپ، بېرىپ ئەينەك پارچىلىرىنى ئېلىۋەتتىم. ئۇ مېنى تۇتۇۋېلىپ ئەكەتكىلى قويمىدى، مەن كۇچەپ تارتىپ ئەكەتكەنىدىم، ئۇ. . . — ۋېنى يەردە دومىلاپ چۇقان سېلىۋاتقان خېلىمىغا قاراپ بېشىنى چايقىدى.

ئانىمي ئېغىر خورسىندى. خېلىمىنى بەزلەپ قويۇپ ئۆيگە كەتتى، بۇ ئىش ئۈستىدە كۆپ ئويلاندى.

توساتتىن ئانىمىنىڭ خىيالىغا باشقا بىر قىزچاقنىڭ قىلغان ئىشى كەلدى. ئۇ قىزچاق ئەتراپىدىكى جىمى نەرسىنى بۇزۇپ كاردىن چىقارغان، بولكىنى يەرگە ئېتىۋەتكەن، دادىسى ساقال چۇشۇرگەندە ئىشلىتىدىغان ئەينەكنى قەستەن چېقىپ كۆكۈم تالقان قىلىۋەتكەن، ھەتتا بىر يىلى مىلاد بايرىمىدا دۇنيا بويىچە ئەڭ گۈزەل، ئەڭ چىرايلىق قونچاقنى پارە - پارە قىلىۋەتكەن. . .

ئانىمي خىيال سۈرەتتى. شۇ چاغدا مەن خاتا قىلدىم. ئەگەر بىرى ماڭا كۆڭۈل بۆلگەن، بۇنداق قىلسام بولمايدىغانلىقىنى ئېيتقان بولسا، ئىشلاردا ئۆزگىرىش بولغان بولار ئىدى. ئەگەر ھەقىقىي يوسۇندا كۆيۈنىدىغان بىرى بولۇپ، ئۇ پرىنسىپتا چىڭ تۇرسا، ئاچچىقىمغا ھاي بەرگۈزسە، ئوبدان يېتەكلىسە، كىشىلىك تۇرمۇشتا باشقا بىر داغدام يول بولار ئىدى.

خېلىمەن غىمىسسىدە ئۆيگە كىرىپ مۇئەللىمنىڭ يېنىغا كەلدى - دە، يۈزىنى ياقتى ۋە ئۇنى سۆيۈشكە تەمشەلدى. ئانىمي ئۇنى بوشقىنا توسۇپ قولىغا يازدى.

— بولمايدۇ، مۇئەللىم ئۇنداق قىلىقسىز بالىغا

سۆيگۈزمەيدۇ.

خېلىن رەدنىڭ بەردى:

— خېلىن ياخشى بالا، ۋېنى ئەسكى.

— ئەمما خېلىن ئۇنى ئۇردى، تەپتى، ئۇنىڭغا ئازار بەردى، — ئارقىدىن ئاننىڭ چاقچاق قىلىپ يازدى، — كەچۈرۈڭ، مەن كەپسىزلىك قىلغان قىزچاقنى سۆيمەيمەن.

خېلىن شاپپىدا قىزىرىپ تۇرۇپلا قالدى. ئاننىڭ كۆردىكى، ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا زىددىيەت، ئېلىشىش بولۇۋاتاتتى. خېلىن ئاچچىقى بىلەن ئاننىڭ قولىنى تۇتۇپ يازدى:

— مەن مۇئەللىمنى ياخشى كۆرمەيمەن، ئاپامنى ياخشى كۆرىمەن، ئاپام ۋېنىنى ئۇرىدۇ.

ئاننىڭ سوغۇققانلىق بىلەن خېلىنىنى يېتىلەپ بېرىپ ئورۇندۇقۇ يېنىدا ئولتۇردى. ئۇنىڭغا بىر قونچاقنى بېرىپ:

— خېلىن، بىردەم ئولتۇرۇپ، بۇ ئىش زادى قانداق يۈز بەردى، ئويلىنىپ بېقىڭ، ھازىر ھېچنىمە دېمەي، ئوبدان ئويلىنىڭ، — دېدى.

ئىككىيلەن بۇ ئەتىگەننى ئايرىم - ئايرىم ھالدا غەشلىك ئىچىدە ئۆتكۈزدى. چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا ھەرقانچە قىلغان بولسىمۇ، ئاننىڭ گېلىدىن تاماق ئۆتمىدى. خېلىن سىلاپ بېقىپ ئۇنىڭ تاماق يېمىگىنىنى بىلىپ ئالاقزادە بولۇپ سورىدى:

— نېمىشقا تاماق يېمەيسىز؟

— قورسىقىم ئاچمىدى.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— ئىشتىھايىم يوق.

— ئاشپەزگە دەپ سىزگە چاي دەملىتىپ بېرەي.

خېلىن قەلبىدە بۇ خەتلەرنى يېزىپ ئورۇندۇقتىن سەكرەپ چۈشتى.

— ياق، — ئاننىڭ ئۇنى توستى، — كۆڭلۈم بەك پەرىشان،

بەك بىئارام بولۇۋاتىمەن، گېلىمدىن چايمۇ ئۆتمەيدۇ.

بۇ ئىشارىنى كۆرۈپ، خېلىنىڭ كۆز ياشلىرى تارامىلاپ تۆكۈلدى، يۈرىكى ئېزىلدى. بۇنىڭدىن ئاننىڭ چوڭقۇر تەسىرلەندى. ئاننىڭ ئاۋازلىق قىلىپ ئۆزىنى ئەيىبلەپ كەتتى.

— ئاھ، بىچارە خېلىن، مېنى كەچۈرۈڭ! ياخشى بولۇشۇڭىزغا ئالدىراپ مەن داۋاملىق سىزنى مەجبۇرلىدىم، چىڭ تۇتۇۋالىدىم، سۆيلىدىم. ئەسكى خۇيىڭىزنى ھە دېگەندىلا ئۆزگەرتكىلى بولمايدىغانلىقىنى بالدۇراق ئويلىشىم لازىم ئىدى. بۇنى كۆپچىلىك تونۇپ يېتىشى كېرەك ئىدى.

ئاننىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلۇۋاتقان قىزچاقنى يېنىغا تارتتى. خېلىنىنىڭ قولىغا مۇنۇلارنى يازدى:

— خېلىن، كېلىڭ! ئەتىگەنكى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى ئۇنتۇپ كېتەيلى، مەن ۋەدە بېرەي، ھېچ ئىش يوق، بىز يۇقىرىغا چىقىپ ئاجايىپ غەلىتە بىر قورقا - «پۇتاق قورتى» غا قاراپ باقايلى، ئۇنى تۇتۇپ بوتولكىغا سېلىپ تەنقىد قىلىپ باقايلى.

— ھاشاراتلار كىمنىڭ كەپسىز قىزى ئىكەنلىكىنى بىلەمدۇ؟ — دەپ سورىدى خېلىن. ئۇ ئاننىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ تۇرۇپ ۋەدە بەردى، — ئەتە مەن ئوبدان قىز بولىمەن. بۇنىڭدىن كېيىن مەن ياخشى بالا بولىمەن.

بوپتۇلا! بۇ دەرسنى تامام قىلايلى! دەپ ئويلىدى ئاننىڭ.

خېلىنىنىڭ چىرايىغا كۈلگە يۈگۈردى:

— ۋېنى قولىغا يېزىشنى بىلمەيدىكەن.

بۇنىسى دەرھەقىقەت، ۋېنى قول تىلىنى ئۆگەنمىگەچكە، ئۇلار بىر - بىرىنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنەلمەيدۇ، لېكىن ئاننىڭ خېلىنىنىڭ باھانە تېپىپ ئاسانلا قۇتۇلۇپ كېتىشىگە يول قويمىدى.

— مەن بىلەن بىللە ۋېنىنىڭ قېشىغا بېرىڭ، ئۇنىڭغا كەچۈرۈم سورايدىغانلىقىڭىزنى ئېيتىڭ.

خېلېن ماقۇللۇق بىلدۇرۇپ باش لېڭىشتتى. ئىككىيلەن قول تۇتۇشۇپ ۋېنىنىڭ قېشىغا ياردى. ئاننېي كەچۈرۈم سوراش سۆزىنى خېلېننىڭ ئالىقىنىغا يازغاندا، ئۇ بېشىنى لېڭىشتىپ كەچۈرۈم سورايدىغانلىقىنى ئىپادىلىدى. ئەمما ۋېنىنى سۆيۈپ قويمىدى. لېكىن ۋېنى ئۇنىڭ پېشانىسىگە سۆيگەندە تۇرۇپ بەردى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئەپلىشىپ قالدى.

خېلېن گويا ئېغىر يۈكتىن خالاس بولغاندەك ئۇھ دەپ يېنىك تىندى - دە، يۈگۈرۈپ ھۇجرىسىغا چىقىپ ئورۇنغا كىرىپ ياتتى، ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇيقۇ شەھىرىگە راۋان بولدى.

كېللېر خانىم بىلەن ئاننېي تاتلىق ئۇخلاۋاتقان خېلېنغا بىردەم قاراپ تۇردى.

— ئۇ ھازىر شۇنچىلىك تىنچ ۋە خۇشال كۆرۈنىدۇ! چۈشلۈك تاماققا ئۇنى ئويغاتمايلى، كەچتە ئۇنىڭغا بىر ساندىۋىچ بىلەن بىر ئىستاكان سۈت بەرسەكلا بولىدۇ، — دېدى كېللېر خانىم. ئاننېي قوشۇلۇپ بېشىنى لېڭىشتتى.

— بۇ كىچىك جەڭچى بۇگۈن بەك جاپالىق جەڭ قىلدى. ئويدانراق ئارام ئېلىۋالسۇن.

كېللېر خانىم مەنىلىك قىلىپ قوشۇپ قويدى.

— ئۇ ئاخىر ئۆزىدىكى كۆكەمە، ئۆكتەم ئادىتى ئۈستىدىن غەلىبە قىلدى.

ئىككىيلەن بىر - بىرىنى چۈشىنىپ كۈلۈشتى ۋە ئۆيدىن جىممىدە چىقىپ كەتتى.

سىز ئۇنى نورمال كىشىلەرگە ئوخشىمايدۇ، دېدىڭىز، بۇ سۆزىڭىز بەلكىم توغرىدۇ. ئەمما، مەن دەيمەنكى، ئۇ نورمال ئادەملەرگە ئوخشايدۇ، مېنىڭ گېپىممۇ خاتا ئەمەس.

بوگىنىس ئەمالار مەكتىپى

ئاننېي كەلگەندىن بۇيانقى تۇنجى ياز تۈگەي دېگەندە، ئاننېي رولانىڭ بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىدىن ئەۋەتكەن خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ خەتنى ئېلىپ چۈشۈپ، چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا كۆپچىلىككە ئوقۇپ بەردى. خەت تېخى تۈگىمىگەنىدى، كېللېر خانىم ھاياجان بىلەن:

— مۇئەللىم، ھازىر خېلېن خەتنى ئۇنىڭغا ئوخشاشلا ئوبدان يازالايدىغان بولدى! — دېدى.

بۇ 7 - ئاينىڭ 31 - كۈنى بولۇپ، خېلېننىڭ «سۇ» دېگەن خەتنى يېزىشنى ئۆگىنىۋالغىنىغا تۆت ئاي بولغانىدى. ئۇ توختىماستىن ئۆگىنىپ تېز ئىلگىرىلىدى. 8 - ئاينىڭ ئاخىرىدا خېلېن 625 خەت ئۆگىنىۋالدى. 10 - ئايلاردا ئۇ ئەمالار يېزىقىدا بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىدىكى بالىلارغا خەت يازالىدى. يىل ئاخىرىدا ئاننېي ئۇنى سېرىك كۆرسەتكىلى ئاپاردى. ئاننېي سېرىك ئۆمىكىدىكى ھايۋانلارغا ئالاقىدار نۇرغۇنلىغان ئاجايىپ، غەلىتە سوئاللارنى سورىدى. بۇنىڭ بىلەن ئاننېي جاۋاب تېپىش ئۈچۈن كۈن - كۈنلەپ جاۋاپ تېپىپ چىقىشقا مەجبۇر بولدى.

خېلېننىڭ كۈندىن - كۈنگە ئەۋج ئېلىۋاتقان قىزىقىشىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، ئاننېي تولىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى.

ئىككىنچى يىلى 6 - ئاي، ئاننېي بوگىنىس ئەمالار مەكتىپىنىڭ مۇدىرى ئاننا نوتىس ئەپەندىنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى.

يېقىندىن بۇيان ئۇ خېلىنىڭ ئىلگىرىلىشىگە ھەرۋاقىت كۆڭۈل بۆلۈپ تۇراتتى. ئۇ خېتىدە، ئەگەر سىز ئاننىڭىزنى ئېلىپ كېلىپ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا قاتناشسىڭىز، مەن تولىمۇ ئىپتىخارلىق ھېس قىلغان بولاتتىم، دەپ يازغانىدى.

ئاننىڭ خېتىنى ئوقۇپ بولۇپ، قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئويغا چۆمدى. خېلىن شۇنچە كۆپ ئادەملەرگە يۈزلىنىشكە تەييارلىنىپ بولدىمۇ؟ دەرۋەقە ئۆتكەن بىر يىلدا ئۇنىڭ ھاسىلاتى مول بولدى. لېكىن، بۇ سەۋەبلىك كۆڭچىلىك ئۇنى تالانتلىق بالا ياكى بىنورمال بالا دەپ قالارمۇ؟ كۆپلىگەن خەيرخاھلىق ئۇنى نابوت قىلىۋېتەرمۇ؟

ئۇ ئاخىرقى قارارىنى چىقاردى. خېلىن ھازىر ئوقۇيالايدۇ، يازالايدۇ، كىشىلەرنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرەلەيدۇ، ئىشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ، تېخى ئالاھىدە ياخشى قىلالايدۇ، بىرىنچى يىلدىكى ئۆگىنىش، ئىزدىنىشنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، يېڭى پەللىگە چىقىش ۋاقتىمۇ بوپقالدى!

ئاي ئاخىرى خېلىن بىلەن ئاننىڭ يۇك - تاقىلىرىنى ئېلىپ شىمالغا ماڭىدىغان پويىز بىلەن بوستۇنغا كەلدى - دە، ئۇدۇل بوگىنىس مەكتىپىگە بارىدى. خېلىن ئاننا نوتىس ئەپەندى بىلەن ئەدەبلىك سالاملىشىپ بولۇپلا، تاقەتسىزلىك بىلەن بۇرۇلۇپ ئادىنىيدىن سورىدى:

— ھېلىقى دوستلىرىم قېنى؟ ئۇلار نەدە؟

بىر قانچە ئايدىن بۇيان خەت يېزىشىپ تۇرغاچقا، خېلىن ئۇلارنى يېقىن دوستۇم دەپ قاراپ كەلگەنىدى، شۇڭا ئۇ ئۇلارنى كۆرۈشكە ئالدىراپ كەتتى.

ئاننىڭ ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن كۈلۈپ:

— كېلىنگ! سىزنى باشلاپ باراي، — ئۇ خېلىننى چوڭ بىر كۆڭۈل ئېچىش ئۆيىگە ئەكەلدى، — ئۇلار مۇشۇ يەردە سىزنى ساقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ، — دەپ ئۇنى ئالدىغا ئىتتىردى، خېلىن

ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن ئويۇنچى يېڭى دوستلىرى ئارىسىغا كىرىپلا كەتتى.

ئەتىسى، ئاننا نوتىس ئەپەندى ئاننىڭىزنى ئىشخانىسىغا چاقىرتىپ ئايرىم سۆزلەشتى.

— كېيىنكى ئىشلار ئۈستىدە قانداق پىلانلىرىڭىز بار؟ — دېدى ئۇ بۇ ئىشلارنى بىلگۈسى كېلىپ. ئاننىڭىز تىلىنى چاينap:

— پىلانىم يوق، كېيىنكى ئىشلارنى ئويلاشقا تېخى ۋاقىت چىقىرالمىدىم، — دېدى، — ئۆتكەن بىر يىل شامالدەك تېز ئۆتۈپ كەتتى، مەنمۇ جىددىيچىلىكتە ھوش كاللامنى يوقىتىپلا قويماي دېدىم.

— ئاننىڭىز، سىز خېلىننى بىرمەزگىل مەشىدە تۇرغۇزۇشنى ئويلاپ باقتىڭىزمۇ، يوق؟

ئاننا نوتىس ئەپەندى ئاننىڭىزنىڭ قوشۇمىسىنى تۇرگىنىنى كۆرۈپ دەررۇ چۈشەنچە بەردى:

— ھە، ئەلۋەتتە سىزمۇ قېپقالىسىز، ئاننىڭىز، ئەنسىرىمەك، سىز بالا تەربىيىلەشنىڭ ئېپىنى ئوبدان بىلمىسىز.

— رەھمەت سىزگە، — دېدى ئاننىڭىز سوغۇققىنا، — بىز تۇرۇپ قېلىشنى ئويلاشمىدۇق. ئەگەر بىزنى قىسقا ۋاقىتلىق زىيارەتكە تەكلىپ قىلسىڭىز، خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىمىز.

— نېمىشقا قېپقالمايسىلەر؟

— خېلىن ئۆزۈندىن بۇيان رولانى يوقلاشنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەنىدى. ئۇ ئىككىلىمىز ئەما، گاس، گاچا ئىكەنمىز، سىرداش دوستلاردىن بولۇپ قالىمىز دەپ ئويلىغان، بىلەمسىز، بۇگۈن ئەتىگەن خېلىننى رولانىڭ قېشىغا ئاپارغانىدىم، زېھنى ئۇرغۇپ تۇرغان خېلىن رولانى قورقۇتۇپ جېنىنى ئالغىلى تاس قالدى.

— خېلىن ئۇنىڭغا يېقىن بېرىپ يېقىنچىلىق قىلىۋېدى، ئۇ نېمىشقىدۇر جىددىيلىشىپ، قورۇنۇپ بىئارام بولدى، خېلىن

چىقىپ كەتكەندە ئاندىن تىنچلىنىپ ئۆزىنى ئوڭشۇۋالدى. بۇنىڭ سەۋەبى، رولانىڭ تۇرمۇش دائىرىسى بەك تار، ئۇ كىچىككىنە ئۆيدىلا ياشايدۇ، بۇ خېلىبۇغا كېرەكلىك كۆلچەك ئەمەس، شۇڭا ئۇنى ئۇ يەرگە سولاپ قويسام بولمايدۇ.

— ئاننىپي، ئۇلاردىن كۈتىدىغىنىڭىز زادى نېمە؟

ئاننا نوتىس ئەپەندى ئاننىپېنىڭ ئۇلۇغۋار ئىرادىسىنى بىمەنىلىك ۋە نىشانسىزلىق، گاڭگىراش، دەپ ئويلايتتى.

— ئاننىپي، — دېدى ئۇ، — خېلىبۇنىڭ سالامەتلىكىنىڭ توغرىلۇق ئەسلىگە كېلىشى مۇمكىن ئەمەس، شۇڭا سىز كۆزىڭىزنى يۇمۇۋېلىپ، ئۆزىڭىزنى ئالداپ يۈرمەڭ، بۇنداق قىلىش ئاخىر بېرىپ بەۋدە ئاۋارىچىلىك بولىدۇ، ئادەمنى نادامەتتە قويىدۇ، ياخشىسى، رېئاللىققا يۈزلىنىشىڭىز كېرەك. چۈنكى، ئۇ ئادەتتىكى كىشىلەرگە ئوخشىمايدۇ...

ئاننىپي ئۇنىڭ كۆڭلىنى، ئەندىشىسىنى ئوبدان چۈشىنەتتى، بىراق ئۇنى قايىل قىلمىسا بولمايتتى... — ئۇنىڭ پۈتۈنلەي ساقىيىپ كېتەلمەيدىغانلىقى ماڭا ئايان، ئۇنىڭ ھەم ئەما، ھەم گاس، ھەم گاچىلىقىنىمۇ ئوبدان بىلىمەن. فىزىئولوگىيىلىك بۇ كەمتۈكلۈك ئۇنى نورمال كىشىلەردەك ياشاش شارائىتىدىن ئايرىلىشقا مەجبۇر قىلدى. ئەمما... — ئاننىپېنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى، ئاۋازىدا ئىشەنچ جاراڭلىدى، — سىز ئۇنى نورمال كىشىلەرگە ئوخشىمايدۇ، دېدىڭىز، بۇ سۆزىڭىز بەلكىم توغرىدۇ. ئەمما، مەن دەيمەنكى، ئۇ نورمال ئادەملەرگە ئوخشايدۇ. مېنىڭ گېپىمنىمۇ خاتا ئەمەس، ئۇنىڭ تېنى مېيىپ، لېكىن ئۇ سىز ۋە ماڭا ئوخشاشلا تەبىئىتىگە خاس ئىچكى خاراكتېرگە ئىگە. بۇ گويا سىز ئاننا نوتىس ئەپەندىنى، مەن ئاننىپي بولغانغا ئوخشاش. ئۇمۇ خېلىبۇ، ئۇنىڭدىمۇ باشقا نورمال ئادەملەرگە ئوخشاشلا ئۆزىگە خاس پەزىلەت، ئۆزىگە خاس ئىراده بار. غەم قىلماڭ، ئىشىنىمەنكى، دۇنيادا ھەرگىز ماڭغىلى بولمايدىغان

يول يوق. ئىرادىلىك كىشىلەر ھەرقانداق ئىشتى ۋۇجۇدقا چىقىرالايدۇ.

ئۇ بارلىق ھاياتىنى خېلىن كېللېرنىڭ كىشەنلەردىن قۇتۇلۇشى، قەلب مۇستەقىللىقى، ئەركىنلىك، ئەسلىي تەبىئىتىگە قايتىشىغا يارەملىشىشكە تەقدىم قىلدى. خېلىنمۇ ئۇنى قويۇۋەتمىدى، مۇئەللىمگە يۆلىنىۋالدى.

ئاققان سۈدەك ئۆتكەن ھايات

كېيىنكى بىر قانچە يىل ئىچىدە ئاننىي بىلەن خېلىننىڭ جاپالىق كۆرىشى شانلىق نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. ئارقا - ئارقىدىن قولغا كەلتۈرگەن ئاجايىپ زور مۇۋەپپەقىيەتلەر خېلىنغا جەمئىيەتتىكى ھەر ساھە ئەربابلىرىنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشىنى ۋە شان - شەرەپ ئاتا قىلدى.

1890 - يىلى باھار. ئۇ تارىختىكى ئاغزى بىلەن گەپ قىلالايدىغان بولغان گاس، گاچىلارنىڭ ئىككىنچىسى بولدى. ئۇ ئۆمۈرۈزايەت كۆزى كۆرمەيدىغان ئەما، ھېچنېمىنى ئاڭلىيالمايدىغان گاس بولۇشى مۇمكىن، لېكىن ئەمدى گەپ قىلالايدىغان گاچا ئەمەس.

خېلىن 12 ياش ۋاقتىدا، ئىنتايىن زور ئىشەنچ ۋە ئىرادە بىلەن، مەن كەلگۈسىدە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيمەن، خارۋارد ئونىۋېرسىتېتىغا كىرىپ ئوقۇيمەن، دەپ جاكارلىغانىدى.

كىشىلەرنىڭ كۆپى ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيالمىشىدىن، يەنە كېلىپ ئاڭلىق ئۇنىۋېرسىتېتنى ئوقۇيالمىشىدىن گۇمانلانغان. ئۇ كۆرۈش، ئاڭلاش سەزگۈسى نورمال ئاقىللار بىلەن قانداقمۇ نوچىلىقتا بەسلىشەلىسۇن؟ دېيىشكەن. پەقەت بىرلا كىشى، يەنى ئاننىي خېلىننىڭ جەڭ ئېلان قىلىشتا چىڭ تۇرىدىغانلىقىدىن قىلچە گۇمانلانمىغان. ئۇ:

— خېلىن، ئۇ دېگەن ئوغۇللار ئوقۇيدىغان مەكتەپ! سىز خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىغا بارماي، باشقا بىر مەكتەپنى تاللاڭ! — دېگەن.

1900 - يىلى كۈز، خېلىن خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دېكلىف ئىنستىتۇتىغا ئوقۇشقا كىردى. ئاننىي بىلەن خېلىن سايىدەك بىر - بىرىدىن ئايرىلمىدى. ئاننىي ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ دەرسكە بارىدى، ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى قول تىلى بىلەن خېلىنغا تەرجىمە قىلىپ بېرەتتى. تۆت يىلدىن كېيىن، خېلىن قالغان 96 قىز بىلەن بىرلىكتە ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلار سەپىدە تۇرۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈش دىپلومىنى - بىباھا گۆھەرنى - قولىغا ئېلىپ پۈتكۈل دۇنياغا مۇنۇلارنى جاكارلىدى.

— خېلىن كېللېر شەرەپ بىلەن دۇنيا بويىچە داڭلىق دېكلىف ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈردى. ئۇ دۇنيا بويىچە ئەڭ مۇكەممەل تەربىيە ئالغان ئەما، گاس ھېسابلىنىدۇ.

كۇندىن كۇنگە خېلىننىڭ نامى چىقىپ، جىمى ئادەم بىلىدىغان ئەربابا ئايلاندى. ئۇنىڭ يېنىدا دائىم نازۇك، ئورۇق، زىلۋا بىر خېنىمنىڭ بولىدىغانلىقى، ئۇنىڭ سايىدەك خېلىنغا ئەگىشىپلا يۈرىدىغانلىقىغا ناھايىتى ئاز كىشىلەر دىققەت قىلدى. ئاننىي سەھنە ئارقىسىدا تۇرۇشقا، ئۇن - تىنسىز ياشاشقا چىن كۆڭلىدىن رازى بولدى، بىر ئېغىزمۇ ۋايسىمىدى، ئاغرىنمىدى. بىرەر مەخسۇس ئىستون مۇخبىرى ئۇنى ئۆزى ھەققىدە ماقالە يېزىشقا دەۋەت قىلغانىدى، ئۇ مۇخبىرغا قاراپمۇ قويماي:

— مېنىڭ تۇرمۇشۇم شەخسىي ئىشىم ھېسابلىنىدۇ، كۆپچىلىكنىڭ كۆڭۈل بۆلمىسىمۇ بولىدۇ، — دېدى. ئۇ مەكتۇپ «مۇئەللىم» رولىنى ئالاي، دەپ ئويلاپ ئۆزىنى ئاشكارىلاشنى خالىمىدى.

«مۇئەللىم» خېلىن بىلەن بىرلىكتە ناھايىتى مەنىلىك، خۇشال - خۇرام ياشىدى. خېلىن يازغۇچى بولدى، كىتاب،

گەزىت، ژۇرناللاردا ئەمالار، گاسلارنىڭ تۇرمۇش ھالىتى، روھىي ھالىتىنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى ھەققىده سۆزلىدى. ئەمالار، گاسلار يولۇقىدىغان قىيىنچىلىقلار ھەققىده نۇرغۇن نەرسىلەرنى يازدى. ئۇ مۇئەللىمى بىلەن ئامېرىكىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ نوتۇق سۆزلەپ كۆپچىلىكنى مېيىپلارنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىشقا قوزغاتتى.

ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھاياتمۇ ئاققان سۇدەك ئۆتۈپ كەتتى. خېلىنىڭ توختىماي چېپىۋېرىشى نەتىجىسىده ئەزەلدىن تېتىك، غەيرەتلىك ئاننىي ئارمانغا تۇشلۇق دەرمانى يوق بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. 1920 - يىلى ئۇ خېلىنغا:

ـــ بۇ قېتىم نوتۇق سۆزلەشكە سىز بىلەن بارالمايمەن، باشقا بىرى بىلەن بېرىڭ، ـــ دېدى.

خېلىن كېللېرنىڭ مۇئەللىمى ئاستا - ئاستا قېرىپ كەتتى، ھازىر ئۇنىڭ ئىككى كۆزى تۇتۇلۇپ قالدى.

ئۇ يەنە بىر قېتىم ئوپېراتسىيە قىلدۇرايمىكىن دەپ ئويلاپ دوختۇرنىڭ قېشىغا باردى. دوختۇر مۇلايىملىق بىلەن:

ـــ كۆزلىرىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، ئىلگىرى كۆزىڭىزنى ھەددىدىن زىيادە كۆپ ئىشلىتىۋەتكەنسىز، ئەمدى كۆزىڭىزنى دەم ئالدۇرىدىغان ۋاقىتمۇ كېپقاپتۇ. ئېھتىمال سىز دەم ئالماستىن خېلىنغا شۇنچە كۆپ كىتاب ئوقۇپ بەرگىنىڭىز ئۈچۈن ھازىر بەدەل تۆلەيدىغان ئوخشايسىز، ھېلىمۇ ياخشى سىز ئەمالار تەرىپىسىنى ئالغان. سىزنىڭ گەۋدىلىك ئەمالار بىلىمسىڭىز، كىتاب ئوقۇش ھەۋىسىڭىزنى قاندۇرۇشقا كۇپايە قىلمىدۇ.

ئاننىي يۇرتىكى پىچاق بىلەن تىلغاندەك ئازابلاندى:

ـــ ھەۋىسىمنى قاندۇرارمىش! مەن ئەمالار يېزىقىغا ئۆچ، بۇنى قوبۇل قىلالمايمەن، ماڭا كۆز كېرەك.

ئەپسۇسكى، ئاننىيېنىڭ تىرىشچانلىقى مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشتى. ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا بارغانسېرى كۆزى يورۇق دۇنيانى

پۈتۈنلا كۆرەلمەيدىغان بولۇپ قالدى.

ئاننىي خېلىنىنى دەپ ئامال بار غەيرەت قىلىپ تېتىك يۈردى. ئۆزىنى خۇشال تۇتۇپ، باشقىلارنىڭمۇ كۆڭلىنى خۇش قىلدى. ئۇ دوستلىرىغا مۇنداق دەيتتى:

ـــ يېقىندىن بۇيان كۇلۇشمۇ ماڭا ئازابلىق بىر ئىش بولۇپ قالدى. قېرى، كېرەكسىز تېنىمگە ئۆچ بولدۇم، كۆڭلۈمده بىمالال مېڭىپ يۈرەلەيدىغان، ئات مېنىپ سۇ كېچىلەيدىغان، كېچە - كۈندۈز ئىشلەپمۇ ھېرىش - چارچاشنى بىلمەيدىغان، بارلىق مەنزىرىنى كۆرۈپ ھۇزۇرلىنالايدىغان ئاننىي سۆللىۋانىنى ئويلايمەن. ئەمەلىيەتته ھازىر ئۇستىخانلىرىم بوشاپ، ھېرىپ چارچاپ كەتتىم، كۆزۈمۇ كۆرمەس بولۇپ قالدى. ئۆزۈمنى ئالداپ يۈرگىنىم بىلەن بۇ قېرىلىق يۇكىنى يۇدۇپ يۈرۈۋېرىشكە مادارىم، رايىم قالمىدى.

دوستلىرى ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىشتى:

ـــ ئاننىي بۇنداق قىلسىڭىز قانداق بولىدۇ، سىز بىزدىن ئايرىلسىڭىز بولمايدۇ، خېلىنغا سىز بولمىسىڭىز بولمايدۇ.

ئۇ كەسكىن تۇرده:

ـــ راستتىنلا شۇنداق بولىدىغان بولسا، مېنىڭ بارلىق تىرىشچانلىقىم يوققا چىقىدۇ، ـــ دەيتتى.

ئۇ بارلىق ھاياتىنى خېلىن كېللېرنىڭ كىشەنلەردىن قۇتۇلۇشى، قەلب مۇستەقىللىقى، ئەركىنلىكىگە، ئەسلىي تەبىئىتىگە قايتىشىغا يارەملىشىشكە تەقدىم قىلدى. خېلىنمۇ ئۇنى قويۇۋەتمىدى. مۇئەللىمگە يۆلىنىۋالدى.

ئاننىي سۆللىۋان 1936 - يىلى 10 ئاينىڭ 19 - كۈنى ئالەمدىن ئۆتتى.

ئۇ خېلىنىنى ئۆزۈڭ يالغۇز رېئاللىققا يۈزلەنگىن، دەپ قويۇپ كەتتى. ئەمدى خېلىن ھەر قاچان ئۆزىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان مۇئەللىم يوق ئەھۋالدا، جىسمانىي، روھىي، تىل، ئىرادە ۋە

تۇرمۇشتىكى يېتىش - قوپۇش جەھەتتە ئۆزىنى تەڭشىشى لازىم ئىدى. خېلىن نەچچە قېتىملاپ يەككە - يېگانە ھالدا كۆرەش قىلىشتىن ۋاز كەچمەكچى بولدى. ھەرقېتىم بەل قويۇۋەتكەن، روھىي چۈشۈپ كەتكەن چاغلاردا، يېقىملىق بىر ئاۋاز ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ: «خېلىن، مۇئەللىم بۇنداق قىلىشىڭىزنى ياقتۇرمايدۇ» دەيتتى.

يېقىملىق، مېھرىبان بۇ ئاۋاز خېلىنىڭ ئازابقا بەرداشلىق بېرىشى، ئۆز ئىرادىسى، ئارزۇسىنى ئاستا - ئاستا، ئاز - ئازدىن بەرپا قىلىشىغا، تۇرمۇش نىشانىنى تەرتىپكە سېلىشى، جاپاغا چىداپ خىزمەت ئىشلىشىگە يۆلەك ۋە تۇرتكە بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئېچىلىپ كۇلەتتى، ھاياتنىڭ ئاجايىپ سىرلىق ئاجايىباتلىرىنى قەدىرلەيتتى. ئۇ توختىماي تېرىقچىلىق قىلغۇچى، ھايات مەشئىلىنى يالقۇنجاتقۇچى، مېيىپلارنىڭ دىلىنى يورۇتقۇچى مايماق.

ئانىمي سۇللىۋاننىڭ ئەجرى بىكار كەتمىدى. ئۇ 20 - ئەسىردىكى ئۆچمەس ئاجايىبات خېلىن كىللېرنى تەربىيىلەپ ئۆستۈردى.

بەشىنچى باب

كۆزۈم ئوچ كۇنلا ئېچىلسا ئىدى

بىز ھەممىمىز كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان بەزى تەسىرلىك ھېكايىلەرنى ئوقۇيمىز. ھېكايىدىكى باش قەھرىمان ناھايىتى چەكـ لىك مەلۇم ۋاقىت ئىچىدە، يەنى ئۇزۇن بولغاندا بىر يىل، قىسقا بولغاندا بىر سوتكىلا ياشايدۇ. ھالبۇكى، بىز ھامان ئۆلۈم بوسۇـ غىسىدا تۇرغان ئاشۇ كىشىلەرنىڭ ئاخىرقى بىرقانچە كۈن ياكى ئاخىرقى بىر قانچە سائەت ۋاقتىنى قانداق ئامال ـ چارىلەر بىلەن ئۆتكۈزگەنلىكىنى قانتىق ھاياجان ئىلكىدە بايقايمىز. ئەلۋەتتە، مەن دەۋاتقانلار پائالىيەت دائىرىسى چەكلەنگەن، ھۆكۈم ئېلان قىلىنغان مەھبۇسلار ئەمەس، بەلكى ئەركىن تاللاش ئىمكانىيىتى بولغان كىشىلەر.

بۇنداق ھېكايىلەر كىشىلەرنى ئويغا سالىدۇ، بۇنىڭ بىلەن كىشىلەرنىڭ ئەگەر بىز ئوخشاش شارائىتتا بولغان بولساق قانداق قىلغان بولاتتۇق دېگەنلەرنى بىلگۈسى كېلىدۇ. بىز چوقۇم ئۆلۈپ كېتىدىغان مەۋجۇداتلارمىز، ئاخىرقى مىنۇتلىرىمىز كەلگەندە، بىز قانداق ئىشلارغا يولۇقمىز، قانداق تەسىراتتا بولىمىز، نېمىلەرنى ئويلايمىز؟

ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ قايسى بەختىيار چاغلارنى، قايسى پۇشايمانلىرىمىزنى تاپىمىز؟

مەن بەزىدە، ئەگەر بىز ئەتىلا ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك ياشايدـ غان بولساق، بۇ ھەممىدىن ياخشى قائىدە بولىدۇ، دەپ ئويلاپ قالىمەن. بۇنداق پوزىتسىيە ھايات قەدرىنى ئۆتكۈر ھالدا تەكتـ لەيدۇ. بىز ھەركۈنى دوستانىلىك، كۆتـۈرەڭـگـۈ روھ ۋە ئۈمىد ـ ئارزۇ بىلەن ياشىشىمىز كېرەك. لېكىن، ئالدىمىزدا ۋاقىت كۈنلەپ، ئايلاپ، يىللاپ تەكرارلىنىپ ئۆتىۋەرسە، كۆپ ھاللاردا بۇنداق پەزىلەتلىرىمىزدىن مەھرۇم بولىمىز. ئەلۋەتتە، «يېڭىلىش، ئىنچۈبلىش، ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ ئوينىۋېلىش» نى

ئەنگۈشتەر دەپ بىلىدىغانلارمۇ تېپىلىدۇ. ھالبۇكى، كىشىلەرـ نىڭ كۆپى ئەزرائىلنىڭ كېلىشىدىن ئازابلىنىدۇ.

نۇرغۇن ھېكايىلەردە، تەقدىرى بەلگىلىنىپ بولغان باش پېرسوناژ ھەمىشە ئەڭ ئاخىرقى مىنۇتتا تەلىيى ئۆڭدىن كېلىپ قۇتقۇزۇۋېلىنىدۇ. ھالبۇكى، ئۇنىڭ قىممەت قارىشىدا ئۆزگـ ىرىش بولىدۇ. ئۇ پېرسوناژ ھاياتلىق ۋە مەڭگۈلۈك قىممىتىنىڭ ئەھمىيىتىنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشىنىۋالىدۇ. ئۆلۈم كۆلەڭگۈسى ئىچىدە ياشاۋاتقان ياكى ياشىغان كىشىلەرنى كۆرىدۇ، ئۇلار قىلـ غان ھەربىر ئىشقا بىر خىل ئاچچىق ـ تاتلىق سىزىم ئاتا قىلـ دۇ.

ھالبۇكى، كۆپچىلىكىمىز ھاياتلىقنى مۇقەررەلىك دەپ قا ـ رايمىز، ھامان بىر كۈنى ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىمىزنى بىلىمىز. لېكىن، ئۇ كۈننى ناھايىتى يىراقتا دەپ ئويلايمىز ـ دە، روھـ ىمىز ئۇرغۇپ تۇرغان، تېنىمىز يەڭگىل، ساغلام ھالەتتە تۇرـ ىمىز، بۇنداق چاغدا ئۆلۈم تەسەۋۋۇرىمىزغا سىغمايدۇ، ئۆلۈمنى كەمدىن كەم ئويلايمىز، كۈنلەر ئۆزىراپ چەكسىز يىراق كەلگۇـ سىگە ببرىپ قالىدۇ. شۇڭا، بىز قىممىتى يوق خىزمەتلەرنى قىلىمىز، تۇرمۇشقا يالقاۋلىق، ھۇرۇنلۇق پوزىتسىيىسى بولۇۋاتـ قانلىقىمىزنى تونۇپ يېتەلمەيمىز.

پۈتكۈل تەبىئىتىمىز ۋە سەزگۈ ئەزالىرىمىزدا ئوخشاشلا يال ـ قاۋلىق ئالاھىدىلىكلىرى بار، دەپ ئەندىشە قىلىمەن. پەقەت گاسلار ئاڭلاش سەزگۈسىنى قەدىرلەيدۇ، ئەمالار قايتىدىن يورۇق دۇنيانى كۆرۈش بەختىدىن لەززەت ئالالايدۇ. بۇ خىل قاراش ياشانغان چاغدا كۆرۈش ۋە ئاڭلاش سەزگۈسىدىن مەھرۇم بولغان كىشىلەرگە بەكرەك ماس كېلىدۇ. ئەمما، كۆرۈش، ئاڭلاش سەزگۈسى جەھەتتە زىيانغا ئۇچرىمىغان كىشىلەر بۇ قىممەتلىك سەزگۈ ئەزالىرىدىن ناھايىتى ئاز ۋاقىتتا تولۇق پايدىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆزى ۋە قۇلىقى بارلىق مەنزىرە ۋە ئاۋازلارنى مۇجـ

مەللا قوبۇل قىلىدۇ.

چۈنكى، ئۇلار يۇنەرسىلەرگە ئالاھىدە زەن قويمايدۇ، شۇنداقلا كەمدىن - كەم قەدىرلەيدۇ. بىز تاكى مەھرۇم بولغانغا قەدەر بارلىق نەرسىلىرىمىزدىن (ئۆزىمىزدىكى) مىننەتدار بولمايمىز، تاكى ئاغرىپ بېشىمىز ياستۇققا يەتمىگۈچە ساغلاملىقىمىزنى ئوبدان تونۇپ يەتمەيمىز، يۇ ئەزەلدىن تارتىپ مۇشۇنداق.

مەن دائىم ھەممىلا ئادەمنىڭ ئەقىلغا تولۇقئانقان مەزگىلدە بىر قانچە كۈن ئەما، گاس كېسىلىگە گىرىپتار بولۇشى بىر خىل بەخت، چۈنكى قاراڭغۇلۇق ئۈنى كۆرۈش سەزگۈسىنى تېخىمۇ قەدىرلەيدىغان قىلىدۇ، ئۇنىسزلىك ئۈنى ئاۋازغا يەنىمۇ خۇشتار بولۇش ۋە زوقلىنىشقا يېتەكلەيدۇ، دەپ ئويلايمەن. مەن ھەمىشە ھەممىنى كۆرەلەيدىغان دوستلىرىمنى، ئۇلار زادى نېمىلەرنى كۆرەلەيدۇ، دەپ سىنايمەن.

بىر قانچە كۈننىڭ ئالدىدا ناھايىتى يېقىن بىر دوستۇم مېنى يوقلاپ كەلدى. ئۇ يېراقتىكى ئورمانلاردىن ئۆتۈپ كەلگەچكە، ئۈنىڭدىن نېمىلەرنى كۆزەتكەنلىكىنى سورىدىم. «ئالاھىدە ھېچنېمە يوق» دەپ جاۋاب بەردى ئۇ. ئەگەر مەن مۇشۇنىڭدەك جاۋابلارنى ئاڭلاپ كۆنمىگەن بولسام (كۆرۈش سەزگۈسى ياخشى كىشىلەرنىڭ ناھايىتى ئاز نەرسىنى كۆرەلەيدىغانلىقىغا ئالىقاچان ئىشەنگەنىدىم)، قۇلاقلىرىمغا ئىشەنمىگەن بولار ئىدىم.

ئۇ ئورمانلىقتا بىر سائەت يول يۈرۈپتۇ. ئەمما، دىققەت قىلىشقا ئەرزىگۈدەك ھېچقانداق نەرسىنى كۆرمەپتۇ. بۇ قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟ دەپ ئۆزۈمدىن سورىدىم. كۆزۈم كۆرمەس ئادەم بولغىنىم بىلەن تۇتۇش سەزگۈم بىلەن مېنى قىزىقتۇرىدىغان نەرسىلەرنى يۆزلەپ بايقىيالايمەن. بىرەر تۇپ قېيىن دەرىخىنىڭ سىلىق پوستىنى ياكى قارىغاينىڭ يىرىك، بۇدۇر - چوقۇر پوستىنى مېھرىم بىلەن سىلايمەن. ھاۋارىدا مەن دەرەخ شاخلىرىنى سىلاپ تەبىئەتنىڭ قىشلىق ئۇيقۇدىن ئويغانغانلىقىنىڭ

بىرىنچى بەلگىسى بولغان بىخنى ئىزدەيمەن. بەزىدە بىر تال گۈلنىڭ چىرايلىق، يۇمشاق تېرە سىزىقلىرى ئارىسىدىن ئاجايىپ بىر خىل يۆگمىنى بايقايمەن. تەلىيىم بەك ئوڭ كەلگەن چاغلاردا، قولۇمنى كىچىك شاخلارغا پەم بىلەن قويسام، تاسادىپىي ھالدا قۇش بالىلىرىنىڭ رېتىملىق ناخشا ئېيتقاچ خۇشال سەكرەپ ئويناۋاتقانلىقىنى سېزىۋالەيمەن. مەن ئېرىنقتىكى مۇزدەك سۇلارنىڭ ئېچىلغان قوللىرىم ئارىسىدىن تېز - تېز ئېقىپ ئۆتۈشىنى تولىمۇ ياخشى كۆرىمەن. مېنىڭچە، قارىغاي يىڭنىلىرى ياكى مامۇقتەك يۇمشاق چۇشەك كەبى بازاقسان ئوت - چۆپلەر ئېسىل، چىرايلىق پارس گېلەملىرىدىن بەكرەك قارشى ئېلىنىدۇ. ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، توت پەسىلدىكى ئاجايىپ كۆركەم مەنزىرىلەر ئىنتايىن تەسىرلىك ۋە تۇگىمەس كومېدىيە بولۇپ، ئۇنىڭ ۋەقەلىكلىرى، كۆرۈنۈشلىرى بارماقلىرىم ئارىسىدىن ئۆتۈپ تۇرىدۇ.

بەزىدە يۈرىكىم مۇشۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈش ئارزۇسىدا يىغلايدۇ. ئەگەر مەن تۇتۇش سەزگۈم بىلەنلا مۇشۇنچە كۆپ شادلىققا ئېرىشىمەن، ئۇ ھالدا كۆرۈش سەزگۈمدە نەقەدەر گۈزەل، كۆركەم كۆرۈنۈشلەر پەيدا بولار - ھە! ئەپسۇس، كۆزى كۆرىدىغان كىشىلەرنىڭ روشەنكى كۆرىدىغىنى ناھايىتى ئاز، دۇنيادىكى تۇرلۇك رەڭلەردە، ھەرخىل قىياپەتتە ئېچىلغان گۈل كەبى مەنزىرىلەرنى ئۇلار بولۇشقا تېگىشلىك نەرسە دەپ قارايدۇ. بەلكىم ئىنسانلار مۇشۇنداق بولسا كېرەك، ئۇلار ئۆزلىرىدە بار، ئۆزلىرى ئىگە بولغان نەرسىلەرنى كەمدىن - كەم قەدىرلەپ، ئۆزلىرىدە يوق نەرسىلەرگە ئىنتىلىدىكەن. يورۇقلۇق پارلاپ تۇرغان جاھاندا، كۆرۈشتىن ئىبارەت بۇ تەبىئىي ئىقتىدار، تۇرمۇشنى بېيىتىدىغان بىر خىل ۋاستە ئەمەس، پەقەت بىر خىل قۇلايلىق دەپلا قارىلىدىكەن. نېمىدېگەن ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بۇ!

ئەگەر مەن ئالىي مەكتەپنىڭ باشلىقى بولسام، «كۆزىڭىزنى قانداق ئىشلىتىسىز» دېگەن مەخسۇس بىر دەرسنى تەسىس قىلاتتىم. بۇ دەرستە پروفېسسورلار ئوقۇغۇچىلارغا ئۇلار ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان، ئەمما ئۇلار دىققەت قىلمىغان شەيئىلەرنى قانداق قىلىپ ھەقىقىي يوسۇندا كۆرۈپ يېتىش ئارقىلىق تۇرمۇشتىكى شاد - خۇراملىقنى كۆپەيتىشنى سۆزلەيتتى. بۇ دەرس ئۇلارنىڭ غەپلەتتە ۋە ئارقىدا قېلىۋاتقان تەبىئىتىنى ئويغىتاتتى.

ئەگەر كۆزۈم ئۇچ كۈنلا كۆرەلىگەن بولسا ئىدى، نېمىلەرنى كۆرۈشنى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى تەسەۋۋۇر قىلىپچە چۈشەندۈرەلىشىم مۇمكىن. مەن ئويلىنىۋاتقان چاغدا، سىزمۇ ئويلاپ بېقىڭ. بۇ مەسىلىنى ئويلاپ كۆرۈڭ، ئەگەر سىز ئۇچ كۈنلا يورۇق جاھاننى كۆرەلەيدىغان بولسىڭىز، ئۇ ھالدا سىز كۆزىڭىزنى قانداق ئىشلىتىسىز، نەزىرىڭىزنى قايسى نەرسە ئۈستىدە توختىتىشنى بەكرەك ئويلايسىز؟ تەبىئىيكى، مەن ئىمكانقەدەر قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ياشىغان كىشىلىرىمىزە قەدىرگە يەتكەن نەرسىلەرنى كۆرسەم دەيمەن. بولغۇسى كۈنلەردە كېلىدىغان قاراڭغۇ كېچىلەردە ئېسىڭىزدە تۇتۇۋېلىشقا قولايلىق بولسۇن دېسىڭىز، سىزمۇ نەزىرىڭىزنى ئۆزىڭىز قەدىرلىگەن نەرسىلەر ئۈستىدە توختىتىڭ.

ئەگەر مەلۇم مۇجىزە تۇپەيلى، كۆزۈم ئۇچ كۈنلا كۆرەلىگەن بولسا، ئارقىدىنلا قاراڭغۇلۇق قوينىغا كىرىپ كەتسەم، ئۇ چاغدا مەن بۇ ۋاقىتنى ئۇچ بۆلەككە بۆلىمەن.

مەن «قەلب ئەينىكى» يەنى دوستىنىڭ كۆزىدىن قەلبىنى كۆرۈش دېگەننىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيمەن. مەن پەقەت بارماقلىرىم ئارقىلىقلا بىر يۈزنىڭ كىپتىنى «كۆرەلەيمەن»، قاقاقلاپ كۈلۈش، قاتتىق قايغۇرۇش ۋە باشقا نۇرغۇن روشەن ھېسسىياتنى ستېنوگرافلايمەن.

بىرىنچى كۈنى

بىرىنچى كۈنى، مەن ئادەملەرگە قارايمەن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكى، ئىللىق مېھرى ۋە دوستلۇقى تۇرمۇشۇمنى مەنىگە ئىگە قىلدى. ئالدى بىلەن قەدىرلىك مۇئەللىمىم ئانىمنى سۆيگىنىڭ مانا بۇ خىل ئۇزۇندىن ئۇزۇن قانۇنىيىتى دەيمەن. چۈنكى، ئۇ مەن تېخى كىچىككىنە بالا ۋاقتىمدىلا ئالدىمدا پەيدا بولۇپ، ماڭا تاشقىرىدىكى دۇنيا ئىشىكىنى ئېچىپ بەردى. خاتىرەمدە ئەتىگەنلىرى ساقلاش ئۈچۈن پەقەت ئۈنىڭ يۈزىنىڭ كىپتىنىلا كۆرۈش بىلەن بولدى قىلمايمەن. يەنە ئۈنىڭ چېھرىدىن ھېسداشلىقتىن پەيدا بولغان مۇلايىملىق ۋە سەۋرچانلىقنىڭ ئىزناكىرىنى تېپىپ تەتقىق قىلىمەن. چۈنكى، ئۇ مانا شۇلار بىلەن مېنى تەربىيىلەشتەك. مۇشكۈل ۋەزىپىنى ئادا قىلغان. ئۈنىڭ كۆزلىرىدىن ئۇنى قىينىچىلىق ئالدىدا مەزمۇت تۇرغۇزغان قەيسەر مىجەز - خاراكتېرىنى كۆرۈشنى، شۇنداقلا دائىم ماڭا، پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە قىلغان خەيرخاھلىقىنى كۆرۈشنى ئۈمىد قىلىمەن.

مەن «قەلب ئەينىكى»، يەنى دوستىنىڭ كۆزىدىن قەلبىنى كۆرۈش دېگەننىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيمەن. مەن پەقەت بارماقلىرىم ئارقىلىقلا بىر يۈزنىڭ كىپتىنى كۆرەلەيمەن. قاقاقلاپ كۈ-

لۇش، قاتتىق قايغۇرۇش ۋە باشقا نۇرغۇن روشەن ھېسسىياتنى سېزىۋالالايمەن. مەن دوستلىرىمنىڭ يۈزىنى سىلاش ئارقىلىق ئۇلار بىلەن تونۇشقان، ئەمما سىلاش بىلەنلا ئۇلارنىڭ خاراكتېرى- نى ھەقىقىي يوسۇندا سۈرەتلەپ بېرەلمەيمەن. ئەلۋەتتە، ئۇلار- نىڭ خاراكتېرىنى باشقا يوللار ئارقىلىق، يەنى ئۇلار ماڭا ئىپادە- لىگەن ئوي - پىكىر، ماڭا نامايان قىلغان ھەرقانداق ھەرىكىتى ئارقىلىقمۇ ئىگىلەيمەن، چۈشىنىمەن، ئەمما ئۇلارنى چوڭقۇرراق چۈشىنەلمەيمەن. ئىشىنىمەنكى، بۇنداق چۈشىنىشكە ئۇلارنى ئې- نىق كۆرۈش، ئۇلارنىڭ ئىپادىلىگەن تۇرلۇك ئوي - پىكىر ۋە ئەھۋاللارغا بولغان ئىنكاسىنى كۆزىتىش، ئۇلارنىڭ قاراشلىرى ۋە چىرايىدىكى ئىنكاسىغا دىققەت قىلىش ئارقىلىق ئىگە بولغىلى بولىدۇ.

يېنىمدىكى دوستلىرىمنى بولسا، ئۇزاق ئاي - يىللار بىللە بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىنى ماڭا ئايان قىلغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى ئوبدان چۈشىنىمەن. ھالبۇكى، تاسادىپىي دوستلىشىپ قالغانلارغا قارىتا مەندە پەقەت مۇكەممەل بولمىغان تەسىراتلار بار. بۇمۇ بىر قېتىملىق قول ئېلىشىش، بارماقلا- رىمنىڭ ئۇچى بىلەن ئۇلارنىڭ ئېغىزىدىن چىققان سۆز - جۈملە- لەرنى چۈشىنىش ياكى ئۇلارنىڭ قولۇمغا بوش يېزىپ بەرگەنلە- رى ئارقىلىق ئېرىشكەن تەسىرات.

كۆزى كۆرەلەيدىغان سىلەردەك كىشىلەر قارشى تەرەپ ئىپا- دىلىمەكچى بولغان مەنا ۋە ماھىيەتنى، قارشى تەرەپنىڭ چىرايە- دىكى نازۇك ئىپادىنى، يۈز مۇسكۇللىرىنىڭ تىترىشىنى، قول ئىشارىتىنىڭ قانداق بولۇۋاتقانلىقىنى كۆزىتىش ئارقىلىق تېزلا بىلىۋالالايسىلەر. بۇ نەقەدەر ئاسان، نەقەدەر كىشىنى قانائەتلەن- دۈرىدىغان ئىش - ھە! لېكىن سىلەر كۆرۈش سەزگۈلىرى بىلەن بىر ئادەمنىڭ يۈزىدىكى ئىپادە ئالاھىدىلىكىنى تۇتۇۋېلىپ بىر دوستۇڭلار ياكى تونۇشۇڭلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى (قەلبىنى)

كۆرۈپ بېقىشنى ئويلاشتىڭلارمۇ، يوق؟

يەنە سىلەردىن شۇنى سورىغۇم كېلىۋاتىدۇ، بەش نەپەر يې- قىن دوستۇڭلارنىڭ چىرايىنى توغرا سۈرەتلەپ بېرەلەمسىلەر؟ بۇنى ئاز بىر قىسىمىڭلارلا قىلالايسىلەر، كۆپىنچىڭلار قىلالماي- سىلەر، مەن سىناق قىلىپ بەزى ئەرلەردىن خوتۇنىنىڭ كۆزى قانداق رەڭدە ئىكەنلىكىنى سوراپ كۆرگەنىدىم، ئۇلار گاڭگىراپ قېلىشتى ۋە بىلمەيدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشتى. گېپىنى كەلگەن- دە دەپ ئۆتەي، خوتۇنلار ھەمىشە ئەرلىرىمىز يېڭى كىيىتىم، يېڭى شىلەپىلىرىمىزنىڭ رەڭگىگە، شۇنداقلا ئۆيدىكى جاھازلار، نەرسە كېرەكلەرنىڭ ئۆزگىرىشىگە دىققەت قىلمايدۇ، دەپ قاقشايدۇ.

كۆرۈش سەزگۈسى بار كىشىلەرنىڭ كۆزى ئەتراپتىكى شەي- ئىلەرنىڭ قائىدىسىگە پاتلا كۆنۈپ قالىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ كۆزى پەقەت ھەيران قالارلىق ۋە ھەيۋەتلىك شەيئىلەرگىلا دىققەت قىلىدۇ. ھالبۇكى، ئەڭ ھەيۋەت، كۆركەم مەنزىرىلەرگە قارىغان- دىمۇ كۆزى ھۇرۇنلۇق قىلىدۇ. سوت خاتىرلىرىدە ھەر كۈنى «كۆرگۈچى» لەرنىڭ قانچىلىك توغرا كۆرەلمىگەنلىكى ئاشكارا- لىنىپ تۇرىدۇ. يەنى مەلۇم بىر ۋەقەنى بىر قانچە گۇۋاھچى ئوخشاش بولمىغان بىر قانچە شەكىلدە «كۆرىدۇ». بىرلىرى باشقىلاردىن كۆپرەك نەرسىنى كۆرىدۇ. ئەمما، نەزەر دائىرىسى ئىچىدىكى جىمى نەرسىنى كۆرەلەيدىغانلار ھېچقانچە چىقمايدۇ.

ئاھ، ئەگەر كۆزۈم ئۇچ كۈنلا كۆرەلىسە ئىدى، مەن قانچە- لىك نەرسىنى كۆرەلىگەن بولاتتىم - ھە!

بىرىنچى كۈنى، ئەڭ ئالدىراش بولغان بولاتتىم. قەدىردان دوستلىرىمنىڭ ھەممىسىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ يۈزىگە ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ، ئىچكى گۈزەللىكىنى ئىپادىلەپ تۇرغان تاشقىي كۆرۈنۈشىنى يۈرىكىمگە نەقىش قىلىپ ئورنىتىۋالاتتىم. يەنە نەزىرىمنى بىر بۇۋاقنىڭ يۈزىدە توختىتىپ، تۇرمۇش توقۇ- نۇشلىرى پەيدا قىلغان شەخسىي ئالاقە شەكىللىنىشتىن ئىلگىرىكى

ئارزۇ، سەبىيلەرچە غۇبارسىز گۈزەللىكنى تۇتۇۋالغان بولاتتىم.
يەنە ئىتلىرىمنىڭ ساداقەتمەنلىك، ئىشەنچ ئىپادىلىنىپ تۇر-
غان كۆزلىرىگە، يەنى سۆلەتلىك، جىمغۇر سىكوت، دارىكى،
قاۋۇل، ساغلام، ئەقىللىق دادىخن ۋە خايگىرلارنىڭ كۆزلىرىگە
قارىغۇم بار. چۈنكى، ئۇلارنىڭ قىزغىن، غۇبارسىز، شوخ
دوستلۇقى ماڭا زور تەسەللىي بەخش ئەتكەنىدى.
ئالدىراش بولغان بىرىنچى كۈنى، ھۇجرامدىكى ئاددىي،
كىچىك نەرسىلەرگە نەزەر سالىمەن. پۇتۇم ئاستىدىكى كىچىك
گىلەمنىڭ ئىسسىق رەڭگىگە، تامدىكى رەسىملەرگە، ئۆينى ئائىـ
لە ئىللىقلىقىقا چۆمدۈرگەن كىچىك نەرسىلەرگە قارايمەن. مەن
ئوقۇغان ئەمالار يېزىقىدىكى كىتابلارغا ھۆرمەت نەزىرىم بىلەن
قارايمەن. شۇنداقتىمۇ كۆزى كۆرىدىغانلار ئوقۇيالايدىغان باسما
شەكىلدىكى كىتابلار مېنى تېخىمۇ بەك قىزىقتۇرىدۇ. ئۇزاق
ھاياتىمدىكى قاراڭغۇلۇقتا ئۆزۈم ئوقۇغان ۋە باشقىلار ئوقۇپ
بەرگەن كىتابلار سەلتەنەتلىك، غايەت زور ماياك بولۇپ، ماڭا
ھاياتىمدىكى ۋە قەلبىمدىكى ئەڭ ئىچكىرى يوللارنى كۆرسىتىپ
بەردى.

مەن كۆرەلەيدىغان بولغان بىرىنچى كۈنى چۈشتىن كېيىن،
ئورمانلىققا بېرىپ، كۆزلىرىمنى تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىدىن
مەست قىلىمەن. بىر قانچە سائەت ئىچىدە نورمال كۆرەلەيدىغان
كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا ھەمىشە ئايان بولۇپ تۇرىدىغان پارلاق،
كۆركەم، بىپايان ئاجايىپ - غارايىپ مەنزىرىلەرنى كۆزۈم ئارقىـ
لىق بار كۈچۈم بىلەن شۇمۇرىمەن. ئورمان ساياھىتىدىن قايتىپ
كېلىش يولىدا، قورۇققا يېقىن چېغىر يوللار بىلەن مېڭىپ،
ئېتىزلاردا تېرىقچىلىق قىلىۋاتقان ئاتلارنى (بەلكىم بىرەر تراكـ
تورنى كۆرۈشۈم مۇمكىن)، يەرگە تايىنىپ جان بېقىۋاتقان ئەر-
كىن - ئازادە كىشىلەرنى كۆرۈۋالىمەن. كۈن ئولتۇرغان چاغدىـ
كى ھەيۋەتلىك، رەڭدار كۆركەم مەنزىرىنى كۆرۈپ دۇئا قىلىـ

مەن.
گۇگۇم پەيتىدە بولسا، سىرتقى شەيئىلەرنى سۇنئىي يورۇقـ
لۇق ياردىمىدە كۆرۈپ شادلىققا چۆمىمەن. تەبىئەت قاراڭغۇ تۈن
يېتىپ كەلگەنلىكىنى جاكارلىغان چاغدا، ئىنسانلار تالانتى بىلەن
ئىجاد قىلغان چىراغ يورۇقى ئارقىلىق كۆرۈش ئىقتىدارىنى ئۇ-
زارتقان، مەن كۆزۈم كۆرەلىگەن بىرىنچى كۈنى كۆزۈمگە ئۇيقۇ
كەلمەيدۇ. قەلبىم بۇ بىر كۈندىكى خاتىرىلەر بىلەن تولىدۇ.

بۇ كۈنى مەن دۇنياغا، ئۆتۈپ كەتكەن دۇنيا ۋە ھازىرقى دۇنياغا ئالدىراش ـ تېنەش بىر نەزەر سالىمەن. ئىنسانلار تەرەققىياتىنىڭ ئاجايىباتلىرىنى، سانسىزلىغان ئۆزگىرىشلەر بىلەن تولغان قەدىم زامانىنى كۆرۈپ چىقسام دەيمەن. بۇنچە نۇرغۇن يىللارنى قانداقمۇ بىر كۈنگە يىغىنچاقلىغىلى بولسۇن؟ ئەلۋەتتە، بۇنى مۇزېيلار ئارقىلىق قىلىمەن.

ئىككىنچى كۈنى

كۆزۈم كۆرەلىگەن ئىككىنچى كۈنى، مەن سۈبھى بىلەن تەڭ ئورنۇمدىن تۇرۇپ، سىرتقا چىقىپ قاراڭغۇ تۇن بىلەن يورۇق كۈن ئالماشقان، ئادەمنى ھاياجانغا سالىدىغان مۆجىزىنى تاماشا قىلىمەن.

بۇ كۈنى مەن دۇنياغا، ئۆتۈپ كەتكەن دۇنيا ۋە ھازىرقى دۇنياغا ئالدىراش ـ تېنەش بىر نەزەر سالىمەن. ئىنسانلار تەرەققىياتىنىڭ ئاجايىباتلىرىنى، سانسىزلىغان ئۆزگىرىشلەر بىلەن تولغان قەدىم زامانىنى كۆرۈپ چىقسام دەيمەن. بۇنچە نۇرغۇن يىللارنى قانداقمۇ بىر كۈنگە يىغىنچاقلىغىلى بولىدۇ؟ ئەلۋەتتە، بۇنى مۇزېيلار ئارقىلىق قىلىمەن. مەن دائىم نېيۇيورك تەبىئەت تارىخى مۇزېيىغا بېرىپ، تىزىلغان نۇرغۇن بۇيۇملارنى تۇتۇپ باققانىدىم. ئەمما، يەر شارىنىڭ قىسقىچە تارىخىنى، بۇ يەرگە تىزىلغان يەر شارىدىكى ئاھالىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرسەم دەپ ئارزۇ قىلاتتىم. بۇ يەردە تەبىئىي مۇھىت بويىچە تەسۋىرلەنگەن ھايۋانلار ۋە ئىنسانلار، غايەت يوغان دىنوزاۋېر، تاشقا ئايلانغان ئۆتكۈر چىشلىق پىل بار ئىدى. ئىنسانلار پەيدا بولۇشتىن ھەمدە كىچىككىنە تەنلىرى، كۆچلۈك باشلىرى بىلەن ھايۋانات دۇنياسى-

نى بويسۇندۇرۇشتىن ئىلگىرى ئۇلار يەر شارىدا ئايلىنىپ يۈرگەنىدى. مۇزېيدا يەنە ھايۋانلار، ئىنسانلار ھەمدە ئەمگەك قوراللىرىنىڭ تەرەققىي قىلىش جەريانى، ئىنسانلارنىڭ بۇ قوراللارنى ئىشلىتىپ بۇ پلانېتتا ئۆزلىرىگە بىخەتەر پۇختا ئۆيلەرنى ياسالغانلىقى راستىتەكلا تونۇشتۇرۇلاتتى. مۇزېيدا يەنە تەبىئەت تارىخىنىڭ باشقا سانسىزلىغان تەرەپلىرى تونۇشتۇرۇلاتتى. ئادەمنى جەلپ قىلىدىغان مۇزېيدىكى ھايات ياشاۋاتقان ھايۋانلارنىڭ ھەر-خىل ھەرياڭزا تۇرقى-تەسۋىرلەنگەن بۇيۇملارنى قانچىلىك كىتاب-خانلارنىڭ كۆرگەنلىكىنى بىلمەيمەن. ئەلۋەتتە، نۇرغۇن كىشى-لەرگە بۇنداق پۇرسەت بولمىدى. ئەمما، مەن ئىشىنىمەنكى، پۇرسەت بولغان نۇرغۇن كىشىلەر بۇ پۇرسەتتىن پايدىلانمىدى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ سىز كۆزىڭىزنى ئىشلىتىدىغان ئوبدان جاي، سىز كۆزىڭىز كۆرەلىگەندەكىن ئۇ يەردە نۇرغۇن پايدىلىق، ئۇنۇملۇك نۇرغۇن كۈنلەرنى ئۆتكۈزەلەيسىز. ھالبۇكى، تەسەۋۋۇرۇمدىكى كۆزۈم كۆرەلەيدىغان ۋاقىت ئۇچكۈنلا بولغانلىقى ئۈچۈن، ئالدى-راش ـ تېنەشلا نەزەر سالىمەن، خالاس.

كېيىنكى بىكىتىم پايتەخت سەنئەت مۇزېيى، تەبىئەت تارى-خىي مۇزېيى دۇنيادىكى مادەنىيەتلەرنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشىنى نامايان قىلىپ بەرگەنگە ئوخشاش، پايتەخت سەنئەت مۇزېيى ئىنسانلار روھىنىڭ سانسىزلىغان كىچىك يان تەرەپلىرىنى نامايان قىلىدۇ. پۈتكۈل ئىنسانىيەت تارىخىي باسقۇچىدا، ئىنسانلارنىڭ سەنئەتكە ئىپادىلىگەن كۈچلۈك، يالقۇنلۇق ئىنتىلىشى بەئەينى يېمەكلىك، ئۆزىنى يوشۇرىدىغان ماكان ۋە تۇغۇش، كۆپىيىشكە ئوخشاشلا تەخىرسىز بولغان. بۇ يەردە، پايتەخت سەنئەت مۇزېيىنىڭ ئالا-مەت يوغان كۆرگەزمە زالىدا، مىسىر، يۇنان، رىمنىڭ روھى، ئۇلارنىڭ سەنئىتىدە ئىپادىلىنىپ كۆز ئالدىمدا نامايان بولدى.

مەن قەدىمكى زاماندىكى نىل دەرياسى دۆلىتىدىكى ئىلاھلار ۋە ئايال ئىلاھلارنى قولۇم ئارقىلىق ئېنىق بىلدىم. باتەينوك

ئىنادەتخانىسىدىكى تەقلىدىي بۇيۇملارنى سىلاپ ئافىنا ئاۋانگارت جەڭچىلىرىدىكى بەدەن گۈزەللىكىنى ھېس قىلدىم. ئاپوللو، ۋېناس ۋە قاناتلىق غەلىبە ئىلاھى سامورېسلار مېنى شۇنچىلىك مەپتۇن قىلىۋالدىكى، قولۇمنى تارتالمايلا قالدىم. ھومېرنىڭ جاراھەت ۋە ساقال باسقان چىرايى مەن ئۇچۇن تولىمۇ قىممەتلىك، چۇنكى ئېمىننىڭ كۆرەلمەسلىك، ئەمالىق ئىكەنلىكىنى ئۇ ئوبدان بىلىدۇ. قوللىرىم رېم ۋە كېيىنكى دەۋردىكى راستتەكلا ياسالغان مەرمەر ھەيكەلدىن مېھرىنى ئۈزەلمەي قالدى. قوللىرىم مېكىلانگىلو ياسىغان ياتۇر، قەھرىمان موسسىنىڭ تەسىرلىك تاش ھەيكىلىنى تولۇق سىلاپ چىقتى. مەن رولاننىڭ كۈچ - قۇدرىتىنى، گوتلارنىڭ ياغاچ ئويمىغا تۇنقان سەممىيىتىگە ھۆرمەت بىلدۇردۇم. قول بىلەن تۇنقىلى بولىدىغان بۇ سەنئەت بۇيۇملىرى مەن ئۇچۇن تولىمۇ ئەھمىيەتلىك. ئۇلارنى كىشىلەرنىڭ تۇتۇشى ئۇچۇن قويۇلغان دېگەندىن كۆرە كۆزۈپ زوق ئېلىشى ئۇچۇن قويۇلغان دېگەن ياخشى. مەن كۆرەلمەيدىغان ئۇ خىل گۈزەللىكنى پەقەتلا قىياس قىلالايمەن. گرېتسىيە لوڭقىلىرىنىڭ ئاددىي سىزىقلىرىدىن ھۇزۇر ئالالىغىنىم بىلەن، نۇسخىلىرىنى، ھېزەكلىرىنى كۆرەلمەيمەن.

شۇنىڭ ئۇچۇن، بۇ كۈنى ماڭا نۇر ئاتا قىلىنغان ئىككىنچى كۈنى ئىنسانلارنىڭ روھىنى سەنئەتتىن ئىزدەيمەن. سىلاش سىزىمىم بىلەن بىلىۋالغان نەرسىلەرنى كۆرەلەيمەن. ئاجايىپ ئىش. ئاجايىپ سەلتەنەتلىك پۈتكۈل رەسىم دۇنياسى، يەنى ئىتالىيىنىڭ سۇرلۇك دىنىي تۇسكە باي ئېتىتىدائىي سەنئىتىدىن تارتىپ ئەركىن پىكىر ئۇسلۇبىدىكى ھازىرقى زامان ئېقىمىدىكى سەنئەت ماڭا دەرۋازىسىنى چوڭ ئاچتى. مەن رافائېل، دافىنچ، تىزان (تىزىيانو)، رېمبىرانىنىڭ ماي بوياق رەسىملىرىنى ئىنچىكىلەپ كۆرۈپ چىقىمەن. ۋىلونېيسانىڭ ئىسسىق رەڭلىرىنى قانغۇچە كۆرۈپ، ئېل گېلېگونىڭ سىرلىرىنى تەتقىق قىلىمەن،

كورونىڭ رەسىملىرىدىن تەبىئەتنى يېڭىۋاشتىن كۆزىتىمەن. ئاھ، كۆزۈڭلار كۆرەلەيدىغان كىشىلەر، سىلەر تارىخىي دەۋرلەردىكى سەنئەتتىن، شۇنچىۋالا مول مەنا ۋە گۈزەللىكتىن ھۇزۇر ئالالايدىكەنسىلەر! سىرلىق سەنئەت ئوردىسىدا قىلغان بۇ قىسقىغىنە سایاھىتىمدە كۆز ئالدىمدا نامايان بولغان بۇيۇك سەنئەت دۇنياسىغا قارىتا ئازراقمۇ باھايىمنى بېرەلمىدىم، پەقەت ئۆز تەسىراتىمغا ئىگە بولدۇم. سەنئەتكارلار ماڭا سەنئەتتىن چوڭقۇر ۋە ھەقىقىي يوسۇندا زوق ئېلىش ئۇچۇن كۆزنى مەشىق قىلدۇرۇش كېرەكلىكىنى ئېيتتى. بىر ئادەم سىزىق، قۇرۇلما، شەكىل ۋە رەڭنىڭ سۇپىتىنىڭ ئەلا ياكى ناچارلىقىغا ھۆكۈم قىلىشىنى تەجرىبە ئارقىلىق ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك. ئەگەر مەن كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ تۇرۇپ ئادەمنى بۇنچە مەپتۇن قىلىدىغان تەبىقات بىلەن شۇغۇللانغان بولسام، قانچە بەختلىك بولغان بولار ئىدىم - ھە! لېكىن، سەنئەت دۇنياسى سىلەردەك كۆزى بىلەن كۆرەلەيدىغان كىشىلەر ئۇچۇن ئېيتقاندىمۇ يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئىزدىنىشنى كۈتۈپ تۇرغان بىر دۇنيا، دەپ ئاڭلىدىم.

پايتەخت سەنئەت مۇزېيىدىن گويا بوينۇمدىن باغلىغاندەك تولىمۇ قىيىندا ئايرىلدىم. ئۇ يەردە گۈزەللىك ئاچقۇچى بار ئىكەن. كۆرەلەيدىغان كىشىلەرگە پايتەخت سەنئەت مۇزېيىغا بېرىپ گۈزەللىك ئاچقۇچىنى ئىزدەشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن. چۇنكى، ئوخشاش ئاچقۇچ ئۇلارنى كىچىكرەك مۇزېيلاردا ياكى كىچىكرەك كۈتۈپخانىلارنىڭ كىتاب جازىلىرىدا كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئەمما، مەن تەسەۋۋۇرۇمدىكى كۆزۈم ئېچىلغان چەكلىك ۋاقىت ئىچىدە، مەن ئەڭ كۆپ ھايلىق قويۇلغان جايىنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئاچالايدىغان ئاچقۇچنى تاللاپ ئېلىشىم كېرەك.

مەن يورۇقلۇقنى كۆرەلىگەن ئىككىنچى ئاخشامنى تىياتىرخانا ياكى كىنوخانىدا ئۆتكۈزمەكچى، مەن ھازىرمۇ تىياتىرخانىلاردا قويۇلۇۋاتقان تۇرلۇك ئويۇنلارنى كۆرۈپ تۇرىمەن. لېكىن،

تیاتىر ۋەقەلىكىنى بىر ھەمراھىم قولۇمغا يېزىپ بېرىدۇ. ھالـ
بۇكى، مەن خاملىتىنىڭ جەلپكار قەدىدى ـ قامىتىنى ياكى ئېلىزا-
بىت دەۋرىگە خاس ئوچۇق رەڭلىك كىيىم كىيگەن، كۆتۈرەڭگۈ
روھلۇق، شوخ فرىستافنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈشنى بەكمۇ
ئارزۇ قىلىمەن! خاملىتىنىڭ ھەربىر سىپايە، چىرايلىق ھەركـ
تىنى، روھىي ئۇرغۇپ تۇرغان فرىستافنىڭ كېڭزلىتىپ يۇرۇشلـ
رىنى زەن سېلىپ كۆرگۈم كېلىدۇ.

مەن پەقەت بىر مەيدانلا ئويۇن كۆرەلەيمەن. بۇمۇ ماڭا
ناھايىتى قىيىن چۈشىدۇ. لېكىن، مېنىڭ ناھايىتى كۆپ ئويۇنـ
لارنى كۆرگۈم بار.

سىلەر كۆزۈڭلار كۆزەلگەچكە، ياخشى كۆرىدىغان ھەرقانـ
داق ئويۇننى كۆرەلەيسىلەر. بىرەر ئويۇن، بىرەر كىنو كۆرگەن
ياكى ھەرقانداق بىر سورۇندا بولساڭلار، بىلمىدىم، قانچىلىكىڭـ
لارنىڭ سىلەرنى ئۇنىڭ رەڭلىرى، گۈزەللىكلىرى ۋە نەپىس
ھەركەتلىرىدىن ھۇزۇرلاندۇرغىنى كۆزۈش سەزگۈڭلارنىڭ مۇـ
جىزىسى ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتەلەيسىلەركىن، مىننەتدار بولـ
سىلەركىنتاڭ. ھاياتىم قول بىلەن تۇتۇپ بېقىش بىلەنلا چەكلـ
مىدىغان دائىرىدە ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، رېتىملىق، نەپىس ھەرـ
كەت گۈزەللىكىدىن زوق ئالالمايمەن. ئەمما، باگالوۋانىڭ گۈـ
زەللىكى، لاتاپېتىنى خىرە بولسىمۇ تەسەۋۋۇر قىلالايمەن. مۇزـ
كىنىڭ پولدىكى تىترىشىدىن ئۇنىڭ رېتىمىنى دائىم سېزىپ
تۇرغاچقا، رېتىم ھەركىتىنىڭ شادلىق سېزىمىنى ئازراق پىلەلەيـ
مەن. شۇ رېتىملىق ھەركەتنىڭ دۇنيا بويىچە كۆزنى چاقنىتىدـ
ىغان ئەڭ نەپىس مەنزىرىنى ھاسىل قىلىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر
قىلالايمەن. مەرمەر ھەيكەلنىڭ سىزىقلىرىنى سىلاپ ئۇنىڭغا
ئاز ـ تولا ھۆكۈم قىلالايمەن. شۇڭا، جىمجىت ھالەتتىكى گۈـ
زەللىك ئادەمنى بۇنچە ھاياجانغا سالغان يەردە، ھەركەت گۈزەلـ
لىكى بەلكىم ئادەمنى تېخىمۇ مەپتۇن قىلىپ سۆيۈندۈرەر ـ ھە،

دەپ ئويلايمەن. ئەڭ قەدىرلەيدىغان خاتىرەمنىڭ بىرى شۇكى،
جوزېف جېففېرسون ئۆزى ئامراق رىب ۋان ۋېنكىنى سۆزلەپ،
ياساپ چۈشەندۈرۈۋاتقاندا، ئۇنىڭ يۈزى ۋە قوللىرىنى سىلاپ
بېقىشىمغا رۇخسەت قىلغانىدى.

مەن تىياتىر دۇنياسىنى ئازراق بىلىمەن. ئۇ كۆڭۈللۈك
چاغلارنى ئۆمرۈم بويى ئۇنتۇمايمەن. ئەمما، تىياتىر قويۇلۇۋاتقان
چاغدىكى دىئالوگ ۋە ھەركەتنىڭ ئۆزئارا رولىنى ئۆز كۆزۈم
بىلەن كۆرۈشنى، قۇلىقىم بىلەن ئاڭلاشنى ناھايىتى بەك ئارزۇ
قىلىمەن. كۆزۈڭلار كۆرەلەيدىغان سىلەر بولساڭلار بۇنىڭدىن
نەقەدەر شادلىنىسىلەر ـ ھە! ناۋادا مەن بىر مەيدان بولسىمۇ
ئويۇن كۆرەلىگەن بولسام ئىدىم، مەن ئەمالار يېزىقى بىلەن
ئوقۇغان ياكى چۈشەنگەن يۈزگە يېقىن تىياتىر ۋەقەلىكىنى قەلـ
بىمدە قانداق تەسۋىرلەشنى بىلمۇالاتتىم. شۇڭا، مەن كۆڭلۈمدە
توقۇپ چىققان كۆزۈم كۆرىدىغان بولغان ئىككىنچى كۇنى ئاخشـ
ىمى ئۇخلىماستىن تىياتىر ئەدەبىياتىدىن زوق ئالغان بولاتتىم.

بۇگۈن مەن نۆۋەتتىكى كۈندىلىك تۇرمۇش دۇنياسىدا كۈن ئۆتكۈزىمەن، تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە چاپىدىغان كىشىلەر بار. دىغان يەرگە بارىمەن. كىشىلەرنىڭ نيۇيوركتىكىدەك شۇنچە كۆپ ھەرىكەت ـ پائالىيىتى ۋە ئاجايىپ غارايىپ ھالەتلىرىنى نەدىن تاپقىلى بولار؟ مۇشۇ ئوي بىلەن مەن شەھەرلەرنى نىشان قىلدىم.

ئۇچىنچى كۈنى

كېيىنكى كۈنى سەھەردە، مەن يەنە بىر نۆۋەت سۇبھىنى كۈتۈۋېلىشقا، يېڭى خۇشاللىق تېپىشقا ئالدىرايمەن. كۆزى كۆرە-لەيدىغان كىشىلەر ئۇچۇن ھەر كۈنكى سۇبھى چوقۇم مەڭگۇ تەك-رارلىنىپ تۇرىدىغان يېڭى، گۈزەل مەنزىرە، ئۆزۈم توقۇپ چىق-قان مۆجىزە مۆھلىتى بويىچە بولغاندا، بۇ كۈن كۆزۈم كۆرەلەي-دىغان بولغانلىقى ئۇچۇنچى، شۇنداقلا ئاخىرقى بىر كۈنى. كۆ-رۈشكە تېگىشلىك نەرسىلەر ئىنتايىن نۇرغۇن بولغاچقا، مېنىڭ ئۆكۈنۈش ۋە ئەسەبىي قىزغىنلىق باغرىدا يۇرگۈدەك ھېچقانداق ۋاقتىم قالمىدى. بىرىنچى كۈنى ماڭا ھايات ياشاۋاتقان ۋە ئالەم-دىن ئۆتكەن دوستلىرىمنى بەخش ئەتتى.

ئىككىنچى كۈنى ماڭا ئادەم ۋە تەبىئەت تارىخىنى نامايان قىلدى. بۇگۈن مەن نۆۋەتتىكى كۈندىلىك تۇرمۇش دۇنياسىدا كۈن ئۆتكۈزىمەن. تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە چاپىدىغان كىشىلەر بارىدىغان يەرگە بارىمەن. كىشىلەرنىڭ نيۇيوركتىكىدەك شۇنچە كۆپ ھەرىكەت پائالىيىتى ۋە ئاجايىپ ـ غارايىپ ھالەتلىرىنى نەدىن تاپقىلى بولار؟ مۇشۇ ئوي بىلەن مەن شەھەرلەرنى نىشان قىلدىم.

مەن ئۆيۇمدىن، ئۇزۇن ئارال (لوڭ ـ ئايلېند) نىڭ فرا-سىت دېگەن يېرىدىكى كىچىك، ئەمما تىنچ شەھەر ئەتراپى رايون-دىن يولغا چىقتىم. بۇ يەردە يېشىل مەخمەل كەبى ئوتلاقلار، دەل ـ دەرەخلەر، چىرايلىق گۈللەر، رەتلىك سېلىنغان پاكىز ئۆيلەر بار. ھەممىلا يەردە ئايالار، بالىلارنىڭ شاد ـ خۇرام ئاۋازى ۋە پائالىيىتى بەخت ناۋاسى. شۇڭا، بۇ جاي شەھەرلەردە-كى ئەمگەكچى خەلقلەرنىڭ پىنھان ئارامگاھى، مەن ماشىنامنى ھەيدەپ ئىستې دەريا سىغا سېلىنغان تاسما شەكىللىك پولات كۆۋۈ-رۈكتىن ئۆتۈپ، ئادەم مېڭىسىنىڭ قۇدرىتى ۋە خاس ئىجادچانلى-قىغا قايتا يىپىيېڭى تەسىراتقا ئىگە بولىمەن. ئالدىراش كېمىلەر دەريادا تاتالاپ تېز يۇرىدۇ. يەنە تېز سۈرئەتلىك كاتىرلار، ئېغىر پىشىلداپ، ئاستا يۇرىدىغان چاتما كېمىلەرمۇ بار. ئەگەر كېيىند-كى ۋاقىتتا يەنە كۆزۈم كۆرىدىغان كۈنلەر بولۇپ قالسا، مەن مۇشۇ دەريادىكى قاينام تاشقىن مەنزىرىنى كۆپرەك، ئۇزۇنراق كۆرۈۋالىمەن. ئالدىمغا نەزەر سېلىۋىدىم، نيۇيورك شەھىرى، ئەپسانە كىتابلارنىڭ ۋاراقلىرىدىن كۆچۈرۈپ كېلىنگەن شەھەر-لەردىكىگە ئوخشاش ئاجايىپ كۆركەم ئېگىز بىنالار قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. نەقەدەر ھەيۋەت ئىمارەتلەر بۇ! چېركاۋ مۇنارىنىڭ يالتىراپ تۇرغان ئۇچى، كەڭ كەتكەن، تاشتىن قوپۇرۇلغان مۇستەھكەم توسمىلارنى ئىلاھلار ئۆزلىرى ئۇچۇن ياسىغاندەك بىلىنىدۇ. بۇ تەسىرلىك كۆرۈنۈشلەر مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىنىڭ بىر قىسمى. بىلدىم، قانچىلىك ئادەم كەينىگە قايرىلىپ بۇ مەنزىرىگە نەزەر سالاركىن؟ بۇنداقلار ناھا-يىتى ئاز بولسا كېرەك. ئۇلار تولا كۆرۈپ تونۇش بولۇپ كەتكەچ-كە، بۇ ھەيۋەت گۈزەل مەنزىرىلەرنى كۆرسىمۇ كۆرمەسكە سالى-دۇ.

مەن تېز مېڭىپ بۇ يوغان، كاتتا، سۈرلۈك ئىمارەتلەرنىڭ بىرى بولغان ئىمپىرىيە سارىيىنىڭ ئەڭ ئۈستىگە چىقتىم. چۈن-

كى، مەن تېخى يېقىندا ئۇ يەردە تۇرۇپ كاتىپنىڭ كۆزىنىڭ ياردىمىدە بۇ شەھەرگە نەزەر سالغانىدىم. شۇڭا، تەسەۋۋۇرۇم بىلەن ئەمەلىيەتنى بىر سېلىشتۇرۇپ باققۇم بار. ئىشىنىمەنكى، كۆز ئالدىمدا نامايان بولىدىغان پۈتكۈل مەنزىرە مېنى ھەرگىز نا ئۈمىد قىلمايدۇ. چۈنكى، مەن ئۈچۈن ئۇ باشقا بىر دۇنيانىڭ مەنزىرىسى.

مەن بۇ شەھەرنى ئايلىنىشقا باشلىدىم. ئالدى بىلەن ئاۋات كوچىنىڭ بىر بۇرجىكىدە تۇرۇپ، كىشىلەرگە قاراپ، ئۇلارنى كۆزىتىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى چۈشىنىشكە ئۇرۇندۇم. ئۇلارنىڭ چېھرىدىكى شادىيانە تەبەسسۇمنى كۆرۈپ خۇشال بولدۇم؛ كەسكىن قارارلىرىنى كۆرۈپ ئېپتىخارلىق ھېس قىلدىم؛ ئازاب، مۇشكۇللىرىنى كۆرۈپ، ئىختىيارسىز ئىچ ئاغرىتىتىم.

مەن 5 - كوچىنى بويلاپ سەيلە قىلدىم، ئەتراپقا ئاستا نەزەر سالدىم. نەزىرىمنى مەلۇم بىر ئالاھىدە نىشانغا قاراتماستىن، مەنزىرىلەرنى كۆرۈپ قانمىدىم. كىشىلەر توپى ئىچىدە يۈرگەن ئاياللارنىڭ رەڭگارەڭ كىيىملىرى، ئىشىنىمەنكى، مەن كۆرۈپ قانمايدىغان ئەڭ گۈزەل، ئەڭ ئېسىل مەنزىرە. ھالبۇكى، ئەگەر مەن كۆرەلەيدىغان بولسام، مەنمۇ باشقا كۆپ ساندىكى ئاياللارغا ئوخشاش كۆپلىگەن چاقناق رەڭلەرگە ئانچە كۆڭۈل بۆلمەي، ئايرىم كىيىملەرنىڭ پاسونى ۋە مودىلىرىغا دىققەت قىلغان بولاتىتىم. يەنە شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، مەن ئادىتىنى ئۆزگەرتەلمەيدىغان ۋېترىنا خېرىدارى بولۇپ قالىمەن. چۈنكى، تىزىپ قويۇلغان سانسىز ئېسىل بۇيۇملاردىن ھۇزۇر ئېلىش بىر خىل بەخت.

5 - كوچىدىن باشلاپ ئايلىنىپ مېڭىپ باغچا كوچىسىغا كەلدىم. نامراتلارنىڭ كۈلبىلىرىگە، زاۋۇتلارغا باردىم، يەنە بالىلار ئويناۋاتقان باغچىغا باردىم. تېخى چەت ئەللىكلەر ئولتۇراق رايونىغا بېرىپ، چەت ئەلگە بارماي تۇرۇپ چەت ئەلنى ساياھەت

قىلىمەن. يەنىمۇ چوڭقۇرلاپ تەكشۈرۈش، كىشىلەرنىڭ قانداق ئىشلەۋاتقانلىقى، قانداق ياشاۋاتقانلىقىنى بىلىشكە ئوڭاي بولۇشىنى نەزەردە تۇتۇپ، بەختىيارلىق ۋە پاجىئەلىك مەنزىرە، ئەھۋاللارغا باشتىن ئاخىر كۆزۈمنى يوغان ئېچىپ زەن سېلىپ قارايمەن.

قەلبىم ئادەم ۋە شەيئىلەر ئوبرازى بىلەن تولدى. كۆزلىرىم كىچىك ئىشلارنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلماي، كۆرەلىگەن شەيئىلەرنىڭ بارلىقىغا يېقىندىن دىققەت قىلىشقا تىرىشىدۇ. بەزى كۆرۈنۈشلەر ئادەمنى خۇشال قىلىدۇ، مەستخۇش قىلىدۇ. لېكىن، بەزى كۆرۈنۈشلەر تولىمۇ ئېچىنىشلىق بولۇپ، يۈرەكنى ئېزىدۇ. بۇ ئەھۋاللارنى كۆرگەندە ھەرگىز كۆزۈمنى يۇمۇۋالمايمەن. چۈنكى، ئۇلارمۇ تۇرمۇشنىڭ بىر قىسمى. ئۇلارنى كۆرگەندە كۆزنى يۇمۇۋېلىش، قەلبىنى ئېتىۋالغانغا، ئوي - پىكىرىنى ئېتىۋالغانغا باراۋەر.

كۆرەلەيدىغان بولغان ئۈچىنچى كۈنمۇ ئاخىرلىشاي دەپ قالدى. مۇشۇ قالغان بىر نەچچە سائەت ئىچىدە كۆرۈۋېلىشقا، قىلىۋېلىشقا تېگىشلىك يەنە نۇرغۇن مۇھىم ۋە جىددىي ئىشلار بار بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، مۇشۇ ئاخىرقى ئاخشىمى، ئىنسانلار قەلبىدىكى ئاۋازنى ئوبدانراق ئاڭلىۋېلىش ئۈچۈن، يەنە تىياتىرخانىغا بېرىپ، تازا قىزىق ۋە كۈلكىلىك بىر ئويۇن كۆرۈشۈمدىن ئەندىشە قىلىۋاتىمەن.

تۈن يېرىم بولغان چاغدا مەن ئەمالىق جاپاسىدىن قۇتۇلغان قىسقىغىنا ۋاقىت ئاخىرلىشىدۇ. مەڭگۈلۈك قاراڭغۇلۇق يەنە يېنىمغا قىستاپ كېلىدۇ. بۇ ئۈچ كۈن ئىچىدە، تەبىئىيكى مەن كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغان جىمى نەرسىنى كۆرۈپ بولالمايمەن. قاراڭغۇ زۇلمەت ماڭا يەنە ھۇجۇم قىلىپ كەلگەندە، ئاندىن قانچىلىك نەرسىلەرنى كۆرەلمەي قالغانلىقىمنى ھېس قىلىپ يېتىمەن. ۋەھالەنكى، قەلبىم شېرىن ئەسلىمىلەر بىلەن تولغانلىق-

تىن، ئۆكۈنۈپ ئەپسۇسلىنىشقا ئاجرىتىدىغان ۋاقتىم ناھايىتى ئاز بولىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن مەن ھەربىر بۇيۇمنى سىلىغاندا، خاتىرەم ئۇ بۇيۇملارنىڭ تۇرقىنى، شەكلىنى روشەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ.

كۆزۈم قايتىدىن كۆرەلەيدىغان بولغان بۇ ئۇچ كۈننى قانداق ئۆتكۈزۈش ھەققىدىكى بايانلىرىم، ئېھتىمال قىياسىڭىزدا سىزنىڭ كۆزىڭىزنىڭ كۆرۈشتىن مەھرۇم بولىدىغانلىقىنى بىلگەن ۋاقتىڭىزدا قىلىدىغان ئورۇنلاشتۇرۇشىڭىز بىلەن بىردەك بولماسلىقى مۇمكىن. ئەمما، شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، ئەگەر سىز ھەقىقەتەن بۇنداق ياماق تەقدىرگە دۇچ كەلگۈدەك بولسىڭىز، نەزىرىڭىز ئىمكانقەدەر ئىلگىرى زادىلا كۆرۈپ باقمىغان شەيئىلەرگە چۈشىدۇ ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇزۇن قاراڭغۇلۇقتا پايدىلىنىش ئۈچۈن ئۇنى خاتىرىسىدە مەھكەم ساقلايدۇ. شۇڭلاشقا سىز، بۇ ھالدا كۆزىڭىزدىن باشقا ھەرقانداق چاغدىكىدىن بەكرەك پايدىلىنىسىز. سىز كۆرەلىگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى سىز ئۈچۈن شۇنچىلىك قەدىرلىك بولىدۇ. سىزنىڭ قاراشلىرىڭىز كۆرۈش دائىرىڭىز پەيدا بولغان بارلىق بۇيۇمنى قانغۇدەك كۆرۈۋالىدۇ. كېيىن سىز ھەقىقەتەن كۆرەلىگەن بولغان چاغدا، كۆز ئالدىڭىزدا ئاجايىپ گۈزەل بىر دۇنيا نامايان بولىدۇ.

كۆزۈم كۆرەلمەيدىغان مەن، كۆزى كۆرەلەيدىغان كىشىلەرنىڭ سەمىگە بىر نەرسىنى سالماقچىمەن. تەبىئىي كۆرۈش سەزگۈسىدىن تولۇق پايدىلىنالايدىغان كىشىلەرگە مۇنداق بىر ئاگاھلاندۇرۇش بەرمەكچىمەن: سىز گويا ئەتىلا كۆرەلمەيدىغان بولۇپ قېلىشتەك بالا قازاغا يولۇقىدىغان تەرزدە، كۆزىڭىزنى ئىشلىتىشكە ماھىر بولۇڭ، ئوخشاش چاغدا بىلەن باشقا ئەزالىرىڭىزدىنمۇ پايدىلىنىڭ. مۇزىكىنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى، قۇشلارنىڭ شادىيانە نەغمە - ناۋاسىنى، تارلىق ئوركېستىرنىڭ ھەيۋەتلىك، جاراڭلىق، ياكىراق كۈيىنى ئوبدان تىڭشىۋېلىڭ، خۇددى سىز ئەتىلا

گاس بولۇپ قېلىشتەك يامان تەقدىرگە يولۇقىدىغاندەك، سىلەر ۋالسام دەپ ئويلىغان بۇيۇملارنى سىلاپ - سىلىۋېلىڭ، گويا ئەتىلا تۇنجى سەزگۈنىز ئاجىزلاپ كېتىدىغاندەك. يېڭى ئېچىلغان گۈللەرنى پۇرىۋېلىڭ، ئېسىل نازۇ نېمەتلەرنى تېتىۋېلىڭ، گويا ئەتىلا پۇراش، تېتىش سېزىمىڭىز يوقىلىپ كېتىدىغاندەك. ھەربىر ئەزايىڭىزدىن تولۇق پايدىلىنىپ، تەبىئەت ئاتا قىلغان تۇرلۇك تۇنجى ۋاستىسى ئارقىلىق دۇنيا سىزگە نامايان قىلغان بارلىق خۇشال - خۇرام ھەم گۈزەل تەپسىلاتلاردىن پەخىرلىنىڭ! بىراق، مەن ئىشىنىمەنكى، بارلىق ئەزالار ئىچىدە كۆرۈش سەزگۈسى چوقۇم ئادەمنى ھەممىدىن بەك شاد ئەيلەيدۇ ۋە سۆيۈندۈرىدۇ.

مەسئۇل مۇھەررىدى: پاتىگۈل مىجىت
مەسئۇل كوررېكتورى: ئاسىيە ئەخمەت
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

كۆزۈم ئۇچ كۈنلا ئېچىلسا ئىدى

ئاپتورى: خېلىن كېللېر
تەرجىمە قىلغۇچى: مەريەم مەمتىمىن
* * *
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348№)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ خۇئىتۇ باسما چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 1/32 مىللىمېتىر
باسما تاۋىقى: 15 قىستۇرما ۋاراقى: 2
2005 - يىلى 2 - ئاي 1 - نەشرى
2005 - يىلى 2 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1—3000
ISBN 7—228—09198—I
باھاسى: 22.00 يۈەن

ياخشى بىر كىتابنى ئوقۇپ چىقىش ئۇلۇغ بىر قەلب بىلەن سۆزلەشكەنگە باراۋەر

خېلىن كېللېر ھاياتىدا جەمئىي 14 ئەسەر يازغان. «مېنىڭ تۇرمۇشۇم» ئۇنىڭ تۇنجى ئەسىرى. بۇ ئەسەر ئىلان قىلىنىش بىلەنلا پۈتكۈل ئامېرىكىنى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى. «دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى تەڭداشسىز نادىر ئەسەر» دەپ تەرىپلەندى. يۈز نەچچە خىل نەشرى چىقىپ، دۇنيادا غايەت زور تەسىر قوزغىدى.

بۇ كىتابتا خېلىن كېللېرنىڭ «مېنىڭ تۇرمۇشۇم»، «قاراڭغۇلۇق-تىن چىقىش»، «مۇئەللىم» قاتارلىق ئۇچ كىتابى ھەمدە ئامېرىكا «ئاتلانتىك ئوكيان ئايلىق ژۇرنىلى» دا ئىلان قىلىنغان «كۆزۈم ئۇچ كۈنلا ئېچىلسا ئىدى» ناملىق مەشھۇر نەسرى ئۆزلەشتۈرمە تەرجىمە ئاساسىدا خېلىن كېللېرنىڭ مول، تەسىرلىك، چىن ۋە ئۇلۇغ ھاياتى مۇكەممەل، سىستېمىلىق تونۇشتۇرۇلدى.

مەسئۇل مۇھەررىرى: پاتىگۈل مىجىت
مەسئۇل كوررېكتورى: ئاسىيە ئەخمەت
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

كۆزۈم ئۇچ كۈنلا ئېچىلسا ئىدى

ئاپتورى: خېلىن كېللېر
تەرجىمە قىلغۇچى: مەريەم مەمتىمىن
* * *
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348№)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ خۇئىتۇ باسما چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 1/32 مىللىمېتىر
باسما تاۋىقى: 15 قىستۇرما ۋاراقى: 2
2005 - يىلى 2 - ئاي 1 - نەشرى
2005 - يىلى 2 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1—3000
ISBN 7—228—09198—I
باھاسى: 22.00 يۈەن

ياخشى بىر كىتابنى ئوقۇپ چىقىش ئۇلۇغ بىر قەلب بىلەن سۆزلەشكەنگە باراۋەر

خېلىن كېللېر ھاياتىدا جەمئىي 14 ئەسەر يازغان. «مېنىڭ تۇرمۇشۇم» ئۇنىڭ تۇنجى ئەسىرى. بۇ ئەسەر ئىلان قىلىنىش بىلەنلا پۈتكۈل ئامېرىكىنى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى. «دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى تەڭداشسىز نادىر ئەسەر» دەپ تەرىپلەندى. يۈز نەچچە خىل نەشرى چىقىپ، دۇنيادا غايەت زور تەسىر قوزغىدى.

بۇ كىتابتا خېلىن كېللېرنىڭ «مېنىڭ تۇرمۇشۇم»، «قاراڭغۇلۇق-تىن چىقىش»، «مۇئەللىم» قاتارلىق ئۇچ كىتابى ھەمدە ئامېرىكا «ئاتلانتىك ئوكيان ئايلىق ژۇرنىلى» دا ئىلان قىلىنغان «كۆزۈم ئۇچ كۈنلا ئېچىلسا ئىدى» ناملىق مەشھۇر نەسرى ئۆزلەشتۈرمە تەرجىمە ئاساسىدا خېلىن كېللېرنىڭ مول، تەسىرلىك، چىن ۋە ئۇلۇغ ھاياتى مۇكەممەل، سىستېمىلىق تونۇشتۇرۇلدى.